

**AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU
V BRATISLAVE
Katedra trestného práva**

***Aktuálne otázky
trestného práva
v teórii a praxi***

**3.ročník
INTERDISCIPLINÁRNEJ CELOŠTÁTNEJ
VEDECKEJ KONFERENCIE S MEDZINÁRODNOU ÚČASŤOU**

poriadanej

**KATEDROU TRESTNÉHO PRÁVA
AKADÉMIE POLICAJNÉHO ZBORU v BRATISLAVE
DŇA 19. MARCA 2015**

(Zborník príspevkov)

Bratislava 2015

Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi

Interdisciplinárna celoštátna vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou

19. marec 2015

Katedra trestného práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Konferencia bola organizovaná ako plánovaná úloha katedry v roku 2015 v súlade s celoročným plánom Akadémie PZ v Bratislave.

Vedecký výbor konferencie:

doc. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
doc. JUDr. Štefan KOČAN, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
doc. JUDr. Dušan KORGÓ, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
doc. JUDr. Izabela NOWICKA, PhD.	Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie
JUDr. Janusz BRYK, PhD.	Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie

Organizačný výbor:

JUDr. Veronika Marková, PhD. (predseda organizačného výboru)

JUDr. Daniela Benedeková, PhD.

JUDr. Ladislav Balún

JUDr. Vladimír Baláž

Recenzenti:

doc. JUDr. Antonín Nesvadba, PhD.

doc. JUDr. Dezider Bango, CSc.

Zborník zostavila:

JUDr. Veronika Marková, PhD.

© Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Autor tohto zborníka nezodpovedá za jazykovú a obsahovú stránku príspevkov a prípadné práva tretích osôb.

Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

Vzor citácie:

MARKOVÁ, V. ed, 2015. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 3. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou* [online]. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave [cit.dátum]. ISBN 978-80-8054-637-3. Dostupné na internete: www.akademiapz.sk

Vzor citácie príspevku:

BALÚN, L., 2015. Niekoľko poznámok k trestnému činu neodvedenia dane a poistného podľa § 277 Trestného zákona. In: MARKOVÁ, V. ed. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi: Zborník príspevkov z 3. roč. medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie* [online]. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 11 – 17 [cit.dátum]. ISBN 978-80-8054-637-3. Dostupné na internete: www.akademiapz.sk

ISBN 978-80-8054-637-3

EAN 9788080546373

OBSAH

Úvodné slovo.....7

TRESTNÉ PRÁVO HMOTNÉ

BALÚN, Ladislav

NIEKOĽKO POZNÁMOK K TRESTNÉMU ČINU NEODVEDENIA DANE A POISTNÉHO PODĽA § 277 TRESTNÉHO ZÁKONA11

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, FIRSTOVÁ, Jana

VĚKOVÁ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI VE SVĚTLE ZÁKONA O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE18

KAČÁNI, Michal, FEDOROVICHOVÁ, Iveta

FORMÁLNY PRÍSTUP K OKOLNOSTI PODMIEŇUJÚCEJ POUŽITIE VYŠŠEJ TRESTNEJ SADZBY26

KALVODOVÁ, Věra

SANKČNÍ SYSTÉM TRESTNÍHO PRÁVA VE SVĚTLE NOVEL - VYBRANÉ OTÁZKY34

KLÁTIK, Jaroslav

SÚBEH TRESTNÝCH ČINOV.....39

KORGO, Dušan

NIEKTORÉ PROBLÉMY SPOJENÉ S OZNAMOVANÍM PROTISPOLOČENSKEJ ČINNOSTI NAJMA V SÚVISLOSTI S BEZTRESTNOSŤOU TAKÉHO NAHLASOVATEĽA.....48

KURILOVSKÁ, Lucia, ŠIŠULÁK, Stanislav

INTERNETOVÝ MARKETING AKO METÓDA PÁCHANIA TRESTNEJ ČINNOSTI52

LACIAKOVÁ, Lucia, MORAVANSKÝ, Norbert

TRESTNÉ PRÁVO A POSTUP NON LEGE ARTIS V MEDICÍNE62

MALÍKOVÁ, Eva Viktória

PLNENIE ÚLOHY AGENTA AKO OKOLNOSTĽ VYLUČUJÚCA PROTIPRÁVNOSŤ ČINU V PRÁVNEJ ÚPRAVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY68

MARCZYOVÁ, Klaudia, PIVÁČEK, Marián

OPRÁVNENIA HLAVY ŠTÁTU V TRESTNOPRÁVNEJ OBLASTI - AMNESTIA (KONTROVERZNÝ INŠTITÚT?).....83

MARKOVÁ, Veronika

„ZBRAŇOVÁ AMNESTIA“89

MEDELSKÝ, Jozef

AKÚTNOSŤ SANKCIONOVANIA PRÁVNICKÝCH OSÔB V SLOVENSKEJ REPUBLIKE...96

NOWICKA, Izabela

LEGISLATÍVNE NÁSTROJE AKO REAKCIA NA NEODBYTNÉ OBŤAŽOVANIE S VYUŽITÍM CYBERPRIESTORU.....101

POLCAR, Miroslav

NĚKTERÉ TRESTNÉ ČINY V DOPRAVĚ, PÁCHANÉ ŘIDIČI MOTOROVÝCH DOPRAVNÍCH PROSTŘEDKŮ NA POZEMNÍCH KOMUNIKACÍCH.....110

PROKEINOVÁ, Margita

NÁSTRAHY KORUPČNÉHO SPRÁVANIA.....123

ROMŽA, Sergej

TRESTNÝ ČIN ZNEUŽÍVANIA ÚČASTI NA HOSPODÁRSKEJ SÚŤAŽI.....129

VETRÁKOVÁ, Michaela, ŠANTA, Ján

DEVÍZOVÉ TRESTNÉ ČINY135

VOĽANSKÁ, Mária

NOVÁ PRÁVNA ÚPRAVA TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSÔB144

TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ**BALGA, Jozef**

SYSTEM DOHODY O VINE A TRESTE V MAĎARSKOM TRESTNOM PRÁVE.....153

BENEDEKOVÁ, Daniela

EURÓPSKY VEREJNÝ PROKURÁTOR – CUI BONO?.....162

BRYK, Janusz, ŁYŹWA, Aneta, ŚWIERCZEWSKA-GĄSIOROWSKA, Anna, FALARZ, Karolina

TRESTNOPRÁVNE ASPEKTY ZABEZPEČOVANIA A UCHOVÁVANIA PROBLEMATICKÝCH PROCESNÝCH DÔKAZOV167

ČENTĚŠ, Jozef, KOLCUNOVÁ, Marta

AKTUÁLNE PROBLÉMY KONTRADIKTÓRNOSTI V PRÍPRAVNOM KONANÍ.....174

DAŇKO, Ľubomír

APLIKAČNÉ PROBLÉMY PRI REALIZÁCII PRÍKAZU NA UCHOVANIE A VYDANIE POČÍTAČOVÝCH ÚDAJOV.....183

FRYŠTÁK, Marek

DOKAZOVÁNÍ V PRÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ DE LEGE FERENDA189

HRUŠKOVÁ, Miriam

OSOBITOSTI TRESTNÉHO STÍHANIA MLADISTVÝCH200

KOČAN, Michal

OBVINENÝ AKO DÔKAZNÝ PROSTRIEDOK.....207

KORDÍK, Marek

UCHOVÁVANIE A VYDANIE POČÍTAČOVÝCH ÚDAJOV VS. ZISTENIE A OZNÁMENIE ÚRADOM.....212

KRČMÁRIK, Martin

CEZHRANIČNÉ PÁCHANIE DAŇOVÝCH ZLOČINOV A MEDZINÁRODNÁ SPOLUPRÁCA PRI DOKUMENTOVANÍ.....219

KREJČÍKOVÁ, Helena	
DOKAZOVÁNÍ ÚMYSLU ZDRAVOTNÍKA U TRESTNÉHO ČINU NEPOSKYTNUTÍ POMOCI	227
NETT, Alexander	
VÝZNAM ZNALECKÉHO POSUDKU Z OBORU PSYCHOLOGIE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ ..	233
PÍRY, Martin	
KRITICKÉ ZHODNOTENIE PRÁVNEJ ÚPRAVY ODPOČÚVANIA A ZÁZNAMU TELEKOMUNIKAČNEJ PREVÁDZKY V TRESTNOM KONANÍ.....	238
RAKO, Patrik	
GLOBÁLNE ASPEKTY PRÁVA NA SPRAVODLIVÝ PROCES. ŠTRUKTURÁLNE ÚVAHY.	245
SEDLÁČKOVÁ, Jolana, POVAZNÍK, Jan	
OPRAVNÉ PROSTŘEDKY VE ZVAŽOVANÉM NOVÉM TRESTNÍM ŘÁDU ČR.....	256
SIRANKO KANÁLIKOVÁ, Tatiana	
NÁROK NA VYDANIE BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA AKO PREDMET ADHÉZNEHO KONANIA – UPLATNENIE NÁROKU NA VYDANIE BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA V TRESTNOM KONANÍ.....	266
SVATOŠ, Roman	
POSTUP PŘED ZAHÁJENÍM TRESTNÍHO STÍHÁNÍ VERSUS RYCHLOST TRESTNÍHO ŘÍZENÍ.....	273
ŠKOHEL, Dominik	
VZŤAH PRÍPRAVNÉHO KONANIA A HLAVNÉHO POJEDNÁVANIA A UPLATŇOVANIE ZÁSADY KONTRADIKTÓRNOSTI	281
ŠRAMEL, Bystrík	
EXEMPCIA PREZIDENTA A NIEKTORÉ PROBLEMATICKÉ OTÁZKY JEHO STÍHANIA	288
VIKTORYOVÁ, Jana, BLATNICKÝ, Jaroslav	
PRVKY KONTRADIKTÓRNOSTI V DOKAZOVÁNÍ.....	300
ZEMAN, Štefan	
K POVAHE, PRINCÍPOM A PRÍNOSU RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE	309
SÚVISIACE VEDY, VEDNÉ DISCIPLÍNY A ODBORY	
DWORZECKI, Jacek	
POLÍCIA A ĽUDSKÉ PRÁVA V POĽSKU	325
IZÁKOVÁ, Ľubomíra, ANDRÉ, Ivan, GRONSKÝ, Martin	
FORENZNÉ PSYCHIATRICKO-PSYCHOLOGICKÉ HĽADISKÁ STALKINGU	330
KLIMEK, Libor	
TRESTNOPRÁVNE ZÁRUKY CHARTY ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE: KROK VPRED ALEBO „NOVÝ OBAL“ DOHOVORU O OCHRANE ĽUDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD?	339

KŘÍHA, Jozef

PROBLÉMOVÉ ASPEKTY INSTITUTU „OZNAMOVÁNÍ“ V OPTICE VYBRANÝCH HMOTNĚPRÁVNÍCH A PROCESNĚPRÁVNÍCH KONSEKVENCÍ PRÁVA SPRÁVNÍHO A TRESTNÍHO (APLIKAČNÍ EXKURS)	350
ZÁVERY	359

Úvodné slovo

V roku 2015 sa katedra trestného práva rozhodla usporiadať ďalší, v poradí už 3. ročník, interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou na tému „**Aktuálne otázky trestného práva v teórii a v praxi.**“, no v rámci tohto roku ide o 1. ročník, kedy sa konferencia koná prezenčnou, nie virtuálnou formou, ako tomu bolo v predchádzajúcich ročníkoch.

Hlavným cieľom konferencie bolo na základe tradície pokračovať v jej organizovaní po skúsenostiach z predchádzajúcich ročníkov, pričom za základný prvok konferencie sme považovali výmenu poznatkov k aktuálnym otázkam trestného práva v teórii a praxi vo vzťahu k trestnému právu hmotnému, trestnému právu procesnému, či ďalším súvisiacim otázkam z príbuzných vedných disciplín. Na základe uvedeného bolo vytýčených niekoľko ďalších, dielčích, cieľov, medzi ktoré môžeme zahrnúť:

- Vytvorenie priestoru na prezentovanie aktuálnych otázok a problémov, ktoré je potrebné riešiť, aj vzhľadom na nové spôsoby a metódy páchania trestnej činnosti a inej protispoločenskej činnosti.
- Otvorenie diskusie o problémoch v legislatívnej oblasti so zameraním na aktuálne znenia trestných kódexov po rekodifikácii so zameraním na medzery, ktoré vznikajú v dôsledku neustálych zmien (aj napriek rekodifikácii).
- Výmena poznatkov v oblastiach, ktorým sa, vzhľadom na veľký okruh otázok vznikajúcich, meniacich sa v rámci trestného práva hmotného a procesného, nie je možné dostatočne venovať individuálne.
- Otvorenie priestoru na diskusiu a riešenie problémov v oblastiach súvisiacich vied, vedných disciplín a odborov, ktorých súvislosť s problémami trestného práva je veľmi úzka a vzniká potreba bezpečnostnej praxe ohľadom ich riešenia
- Výmena poznatkov a informácií o súčasných vedecko-výskumných projektoch, ktoré vznikajú na úseku trestného práva ako aj súvisiacich vedných odborov.
- Riešenie problémov aplikačnej praxe – nielen z oblasti trestného práva, ale tiež súvisiacich vedných odborov a náčrt nových možností riešenia s dopadmi na aplikačnú prax.
- Výmena informácií a prezentovanie problémov v zahraničných právnych úpravách.

Účastníci konferencie akceptovali ciele, ktoré boli stanovené, čomu následne prispôbili aj svoje príspevky a reagovali prostredníctvom nich na hore uvedené oblasti. Následný obsah zborníka vychádza z príspevkov, ktoré boli zasielané na konferenciu, pričom niektoré z nich boli aj súčasťou programu konferencie, čiže boli príslušným spôsobom aj odprezentované.

Podobne ako v predchádzajúcich ročníkoch sme sa v rámci konferencie venovali oblastiam trestného práva hmotného, trestného práva procesného, ale konferencia tiež ponúkla priestor v oblasti ostatných vedných disciplín, ktoré majú veľmi úzku súvislosť s uvedenými okruhmi. Výstupom z konferencie je predložený recenzovaný zborník rozdelený podľa jednotlivých oblastí na tri základné časti.

V mene vedeckého ako aj organizačného výboru by sme chceli vyjadriť poďakovanie všetkým účastníkom konferencie, ktorí sa významnou mierou pričínili o jej realizáciu, pričom osobitne ďakujeme našim zahraničným kolegom, s ktorými aj prostredníctvom takejto formy spolupráce, dokážeme vymieňať informácie, prezentovať postrehy a názory a diskutovať o vzniknutých problémoch. Veríme, že príspevky v zborníku budú využívané osobami z radov odbornej ako aj laickej verejnosti a prispejú svojím odborným obsahom k riešeniu niektorých problémov z oblastí aktuálnych otázok trestného práva v teórii a praxi.

Do budúcnosti si prajeme, aby sme aj nasledujúcimi ročníkmi dokázali úspešne nadviazať spoluprácu spolupráce s viacerými subjektmi nielen zo Slovenskej republiky, ale aj s kolegami z Českej republiky a Poľskej republiky a príslušným spôsobom komunikovať a diskutovať o problémoch týkajúcich sa obsahu konferencie.

Za vedecký a organizačný výbor konferencie:

JUDr. Veronika Marková, PhD.
Vedúca katedry trestného práva
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

TRESTNÉ PRÁVO HMOTNÉ

NIEKOĽKO POZNÁMOK K TRESTNÉMU ČINU NEODVEDENIA DANE A POISTNÉHO PODĽA § 277 TRESTNÉHO ZÁKONA

JUDr. Ladislav BALÚN¹

Katedra trestného práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

***Anotácia:** V tomto článku sa zaoberám analýzou skutkovej podstaty trestného činu neodvedenia dane a poistného podľa § 277 Trestného zákona, pričom je venovaná pozornosť obsahu trestných oznámení podávaných v tejto súvislosti, ako aj postupom orgánov činných v trestnom konaní, pri rozhodovaní o nich.*

***KLúčové slová:** Trestný čin, skutková podstata trestného činu, neodvedenie dane a poistného, trestné oznámenie, rozhodovanie orgánov činných v trestnom konaní, Sociálna poisťovňa, poistné, dane, zákon o konkurze a reštrukturalizácii.*

***Annotation:** In this article I am dealing with analysis of the offence failure to pay tax and insurance pursuant to § 277 of the Penal Code, while attention is paid to the content of complaints made in this regard and the procedures of law enforcement, when deciding on them.*

***Key words:** crime, elements of a crime, failure to pay tax and insurance, a complaint, decisions by law enforcement, social insurance company, taxes, law on bankruptcy and restructuring*

V ostatnom čase sme svedkami záujmu štátnych orgánov na zabezpečení záujmu štátu na správnom vymeraní dane, poistného na sociálne poistenie, poistného na zdravotné poistenie a príspevku na starobné dôchodkové poistenie. Osobitne je táto problematika sledovaná nielen odbornou verejnosťou, ale aj laickou verejnosťou vo vzťahu k problematike neodvedenia poistného na sociálne poistenie, vzhľadom na demografický vývoj v Slovenskej republike. Vzhľadom na tieto skutočnosti sa budem vo svojom článku prednostne zaoberať trestným činom neodvedenia dane a poistného podľa § 277 Trestného zákona (ďalej len „TZ“) vo vzťahu k neodvedeniu poistného na sociálne poistenie.

I.

K právnej úprave trestného činu neodvedenia dane a poistného § 277 TZ

Z dikcie tejto skutkovej podstaty trestného činu vyplýva, že tohto trestného činu sa dopustí, kto v malom rozsahu zadrží a neodvedie určenému príjemcovi splatnú daň, poistné na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové poistenie, ktoré zrazí alebo vyberie podľa zákona v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech.

Objekt spočíva v zabezpečení záujmu štátu na správnom odvádzaní dane, poistného na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové poistenie.

Objektívna stránka spočíva v konaní páchatel'a, ktorý v malom rozsahu zadrží a neodvedie určenému príjemcovi splatnú daň, poistné na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové poistenie, ktoré zrazí alebo vyberie podľa zákona. Objektívna stránka obsahuje následok vo forme skrátenia dane resp. poistného v malom rozsahu. Z uvedeného vyplýva, že pre trestnosť je potrebné, aby rozsah skrátenia v tomto prípade bol vyšší ako 266 eur (k tomu pozri § 125 ods. 1 TZ).

K zadržaniu a neodvedeniu dane a poistného dochádza najčastejšie v súvislosti s daňou z príjmu zo závislej činnosti. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že platiteľ dane a poistného je odlišným subjektom od daňovníka, teda v tomto prípade existuje mechanizmus, že jeden subjekt (zamestnávateľ) odvádza daň určenému príjemcovi dane, ktorú vyberie od iného subjektu (zamestnanca). Zamestnanec je teda v danom prípade daňovníkom, ktorého mzda je predmetom dane a poistného zo závislej činnosti. Zamestnávateľ je platiteľom dane, ktorý zamestnancovi daň

¹ Ladislav.balun@minv.sk

z príjmu a príslušné poistné vypočíta a odvádza do štátneho rozpočtu. Zamestnávateľ v tomto prípade disponuje daňou, ktorú neplatí zo svojich príjmov, ale ju odvádza za svojho zamestnanca z jeho príjmu (k tomu pozri § 3, 5 a 35 ZDP). Pre zamestnávateľa ide v podstate o „cudzie peniaze“, ktoré pôvodne patrili zamestnancovi (ako súčasť jeho hrubej mzdy). Avšak zákon stanovil, že zamestnávateľ je povinný zraziť ich z tejto mzdy zamestnancovi a odvieť buď do štátneho rozpočtu, alebo na účet napr. Sociálnej poisťovne vedený v Štátnej pokladnici².

Subjektom môže byť len osoba, ktorej zo zákona vyplýva možnosť konať spôsobom, ako je uvedené v 277 ods. 1 TZ.

Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie, minimálne aspoň formou nepriameho úmyslu zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, pričom tento musí pokrývať všetky znaky objektívnej stránky tohto trestného činu.

Predpokladom trestnej zodpovednosti v zmysle tejto skutkovej podstaty trestného činu je skutočnosť, že v konkrétnom prípade zamestnávateľ (ako povinný subjekt) mal dostatok finančných prostriedkov na výplatu hrubých miezd³.

Ak by ale zamestnávateľ mal len taký objem finančných prostriedkov, ktoré by postačovali akurát na výplatu čistých miezd zamestnancom a nezostali by mu prostriedky na odvedenie daní, prípadne odvodov, nedošlo by k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu.

Z uvedeného potom vyplýva, že platiteľ príslušných platieb neskrýva svoju povinnosť odvádzať dane a platby, žiadnym spôsobom ich neupravuje, ale z rôznych dôvodov túto svoju povinnosť úmyselne neplní. Podľa aplikačnej praxe a judikatúry vzťahujúcej sa k tejto problematike, predmetného trestného činu sa môže páchatel dopustiť iba vtedy, keď zrazil príslušné čiastky z hrubej mzdy zamestnanca a tieto neodviedol príslušnému príjemcovi, a to aj napriek tomu, že mal dostatok prostriedkov na ich úhradu⁴.

Niekoľko poznámok k postupu v trestnom konaní

Analýzou trestných oznámení vzťahujúcich sa na skutkovú podstatu trestných činov podľa § 277 TZ vyplýva, že tieto sú v prevažnej miere podávané zástupcami pobočiek Sociálnej poisťovne v Slovenskej republike. Prevažná časť týchto trestných oznámení je policajtní v zmysle § 197 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku odmietnutá. Primárnym dôvodom takéhoto postupu je skutočnosť, že trestné oznámenie neobsahuje také skutočnosti, z ktorých vyplýva, že zamestnávateľ v jednotlivých obdobiach mal k dispozícii potrebné finančné prostriedky, teda že svojim zamestnancom z hrubých miezd skutočne odvody zrazil, tieto zadržal a neodviedol príslušnej pobočke Sociálnej poisťovni.

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že v zákone o sociálnom poistení č. 461/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov je určený rozsah sociálneho poistenia (§ 2), určuje subjekty, ktoré sú povinné platiť poistné na jednotlivý druh poistenia (§ 128 a 129), upravuje sadzby jednotlivých druhov poistenia (§ 137 až 138) a kontrolnú činnosť Sociálnej poisťovne (§ 242 až 245).

² Burda, E.; Čentéš, J.; Kolesár, J.; Záhora, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel., str. 814

³ Podľa § 118 ods. 1 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov je zamestnávateľ povinný poskytovať zamestnancovi za vykonanú prácu mzdu. Podľa odseku 2 tohto ustanovenia je mzda definovaná ako peňažné plnenie alebo plnenie peňažnej hodnoty (naturálna mzda) poskytované zamestnávateľom zamestnancovi za prácu.

Podľa § 123 ods. 1 zo mzdy zamestnanca zamestnávateľ prednostne vykoná zrážky poistného na sociálne poistenie, preddavkov poistného na verejné zdravotné poistenie, príspevku na doplnkové dôchodkové sporenie, ktoré platí zamestnanec podľa osobitného predpisu, zrážky preddavku na daň alebo dane, nedoplatku preddavku na daň, daňového nedoplatku, nedoplatku, ktorý vznikol zavinením daňovníka na preddavku na daň a na dani vrátane príslušenstva a nedoplatku z ročného zúčtovania preddavkov na daň z príjmov zo závislej činnosti.

Mzda je cena práce, teda podiel z potencionálneho zisku na základe dohody zamestnávateľa a zamestnanca, pričom tento podiel vypláca zamestnávateľ zamestnancovi bez ohľadu na výšku zisku, resp. výšku straty.

Hrubá mzda je mzda bez odrátania daní, poistného a iných zrážok. Je dohodnutá v pracovnej zmluve medzi zamestnancom a zamestnávateľom.

Čistá mzda je hrubá mzda znížená o daň z príjmu fyzických osôb a odvody do zdravotnej a Sociálnej poisťovne. Je to čiastka, ktorá bude zamestnancovi vyplatená.

⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu SR 6 Tdo 62/2011 a 2 To 10/2011

Z citovaného zákona vyplýva, že poistné sa platí z vymeriavacieho základu na účet Sociálnej poisťovne v Štátnej pokladnici. Poistné je splatné do ôsmeho dňa kalendárneho mesiaca nasledujúceho po kalendárnom mesiaci, za ktorý sa platí poistné, ak zákon neustanovuje inak, a je splatné v deň určený na výplatu príjmov, ktoré sú vymeriavacím základom zamestnanca (§ 143 ods. 1).

Sociálna poisťovňa je verejnoprávna inštitúcia zriadená na výkon sociálneho poistenia, ktorá je zo zákona povinná vymáhať svoje pohľadávky, pretože spravuje peňažné prostriedky odvádzateľov poistného a zároveň je povinná podľa § 3 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov bez meškania oznamovať orgánom činným v trestnom konaní skutočnosti nasvedčujúce tomu, že bol spáchaný trestný čin. Exekučné konanie nevyklučuje podanie trestného oznámenia, pričom teda nie je vylúčené, aby obidve konania prebiehali súčasne.

Predmetom vonkajšej dokladovej kontroly vykonávanej Sociálnou poisťovňou je vždy preverenie správnosti vykázaných vymeriavacích základov, správnosť odvodu poistného na sociálne poistenie a príspevkov na starobné dôchodkové sporenie, a tiež na plnenie povinností zamestnávateľa vyplývajúcich zo zákona č. 461/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov. Predmetom kontroly nemôže byť, či zúčtované mzdy boli reálne vyplatené zamestnancom a ani, či bolo poistné reálne zrazené zo mzdy zamestnancov. Teda predmetom kontroly je skutočnosť, či poistné z vymeriavacích základov určených zamestnávateľom, je zamestnávateľom vypočítané v správnej výške v porovnaní s poistným uvedeným v zamestnávateľom predložených výkazoch. Zamestnanci kontroly vychádzajú z podkladov zúčtovaných miezd predložených zamestnávateľom ku kontrole. Cieľom vonkajšej kontroly je sledovať platenie sociálnych odvodov a zabezpečovať ich vymáhanie, pričom sociálna poisťovňa nemá reálne možnosti a nakoniec nie je ani jej zákonnou povinnosťou sledovať, či firma zamestnancov vypláca načas a v plnej výške.

Z právnej úpravy vzťahujúcej sa k vonkajšej kontrole je zřejmé, že Sociálna poisťovňa nie je oprávnená zisťovať, či daný kontrolovaný subjekt mal v čase splatnosti poistného dostatok finančných prostriedkov na jeho úhradu.

Z naznačených skutočností potom vyplýva, že trestné oznámenie nemôže obsahovať také skutočnosti, z ktorých vyplýva, že zamestnávateľ v jednotlivých obdobiach mal k dispozícii potrebné finančné prostriedky, teda že svojim zamestnancom z hrubých miezd skutočne odvody zrazil, tieto zadržal a neodviedol príslušnej pobočke Sociálnej poisťovne. Opačné tvrdenie orgánov činných v trestnom konaní v tomto smere, je podľa môjho názoru irelevantné.

Pre úplnosť je potrebné uviesť, že s postupom policajtov – orgánov činných v trestnom konaní sa stotožňuje aj väčšina prokurátorov vykonávajúcich v danom trestnom konaní dozor nad dodržiavaním zákonnosti pred začatím trestného konania a v prípravnom konaní. Na druhej strane je však potrebné uviesť, že Krajská prokuratúra v Košiciach vzhľadom na nesprávny a nejednotný postup prokurátorov okresných prokuratúr v obvode jej pôsobnosti v trestných konaniach vedených o trestných oznámeniach podaných Sociálnou poisťovňou, uložila podriadeným prokurátorom okresných prokuratúr aplikovať inštitút začatia trestného stíhania vo veci, s cieľom zaobstarávania dôkazov o aktuálnej solventnosti povinného subjektu, prípadne aj s cieľom zabezpečenia znaleckého dokazovania na aktuálne hospodárenie povinného subjektu⁵.

V tomto smere sa domnievam, že trestné oznámenia Sociálnej poisťovne vytvárajú dostatočný rámec na začatie trestného stíhania vo veci podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku. Postup Krajskej prokuratúry v Košiciach napokon tejto domnienke dáva za pravdu. Tomuto nasvedčujú aj štatistické údaje z ktorých vyplýva, že na základe trestných oznámení podaných Sociálnou poisťovňou, bolo v roku 2013 ukončených návrhom na podanie obžaloby podľa § 209 ods. 1 Trestného poriadku 129 trestných vecí, pričom prokurátor v týchto veciach podal v zmysle § 234 Trestného poriadku obžalobu alebo návrh na schválenie dohody o vine a treste v zmysle § 233 Trestného poriadku.

Ako už bolo uvedené, z právnej úpravy vzťahujúcej sa k vonkajšej kontrole je zřejmé, že Sociálna poisťovňa nie je oprávnená zisťovať, či daný kontrolovaný subjekt, mal v čase splatnosti

⁵ Analýza vybraných trestných vecí, v ktorých ako poškodený podľa ustanovenia § 46 Trestného poriadku vystupovala Sociálna poisťovňa, Generálna prokuratúra Slovenskej republiky sp. Zn. IV/1 Spr 106/14/10000-43), str. 85 a nasl.

poistného dostatok finančných prostriedkov na jeho úhradu. Ak by orgány činné v trestnom konaní trvali na tvrdení, že trestné oznámenie, by malo obsahovať aj túto skutočnosť, dosiahli by podľa môjho názoru, že v § 277 TZ ide prakticky o „mŕtve ustanovenie“. Táto skutočnosť by mala byť predmetom dokazovania v prípravnom konaní.

II.

Z doteraz uvedených skutočností vyplýva, že predmetom vonkajšej dokladovej kontroly vykonávanej Sociálnou poisťovňou je najmä preverenie správnosti vykázaných vymeriavacích základov, správnosť odvodu poistného na sociálne poistenie a príspevkov na starobné dôchodkové sporenie.

Zamestnávateľ si spravidla plní svoje účtovné povinnosti a mesačne zasiela výkazy o odvodových povinnostiach Sociálnej poisťovni. V týchto sa účtovne zaznamenávajú príslušné zrážky z miezd zamestnancov, ale z týchto nie je zrejmé, či zamestnávateľ aj zrážky riadne, teda reálne vykonal, čiže, či vzhľadom na objem finančných prostriedkov tieto zrážky aj vykonávať mohol. Mesačné výkazy sú zamestnávateľom vyhotovované a zasielané poisťovni aj vtedy, ak tento nemá vôbec na výplatu miezd dostatok finančných prostriedkov, alebo vypláca len tzv. „čisté mzdy“.

Ako už bolo uvedené pri analýze skutkovej podstaty trestného činu podľa § 277 ods. 1 TZ, voči zamestnávateľovi možno vyvodiť trestnú zodpovednosť len vtedy, ak skutočne zrazil zo mzdy zamestnanca povinné odvody do poisťovne a tieto neodviedol, v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech.

V súvislosti s trestným konaním o tomto trestnom čine je potrebné uviesť, že orgány činné v trestnom konaní nemôžu bez ďalších súvislostí preberať závery vonkajšej kontroly Sociálnej poisťovne. Páchatelovi musí byť v trestnom konaní preukázané úmyselné zavinenie, a to minimálne vo forme nepriameho úmyslu, pričom zavinenie musí pokrývať znaky objektívnej stránky trestného činu. Z konštrukcie skutkovej podstaty tohto trestného činu potom vyplýva, že podmienkou trestnej zodpovednosti je preukázanie, že zamestnávateľ mal k dispozícii potrebné finančné prostriedky, ktoré ale neodviedol na účet Sociálnej poisťovne. Z toho dôvodu je potrebné dokázať, že príslušné zákonom stanovené čiastky z hrubej mzdy svojich zamestnancov skutočne zrazil a v rozpore so zákonom ich neodviedol určeným príjemcom. Táto skutočnosť musí byť v trestnom konaní spoľahlivo zistená. Preto musí orgán činný v trestnom konaní tejto otázke v rámci dokazovania venovať osobitnú pozornosť⁶. Subjektívna stránka trestného činu – zavinenie musí tvoriť predmet dokazovania v trestnom konaní. Táto stránka nemôže byť predmetom trestného oznámenia Sociálnej poisťovne.

Obhajoba obvineného spravidla spočíva v tom, že hospodárska situácia v spoločnosti bola taká, že tieto povinnosti nemohol plniť v plnom rozsahu. V snahe zabezpečiť chod organizácie, uhrádzal len pohľadávky voči iným partnerom, čím udržiaval chod spoločnosti a zamestnancom vyplácal čistú mzdu, pričom povinné odvody do poisťovne neodvádzal. V nadväznosti na skutočnosti uvedené v predchádzajúcej časti potom vyplýva, že v rámci dokazovania vykonávaného v trestnom konaní, je potrebné zisťovať dôvod neuhrádzania odvodov do poisťovne, resp. neplnenie si ďalších záväzkov, ktoré zamestnávateľovi vyplývajú z jeho podnikania. Túto skutočnosť je možné v rámci trestného konania dokazovať len pribatím znalca podľa § 142 ods. 1 Trestného poriadku z odboru ekonómia a manažment, odvetvie financie, účtovníctvo a daňovníctvo. Otázky formulované orgánom činným v trestnom konaní by mali obsahovať také skutočnosti, na základe ktorých by sa znalec relevantne vyjadril k celkovej hospodárskej situácii spoločnosti osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, spôsob riešenia nepriaznivej finančnej situácie spoločnosti, uhrádzanie faktúr na zabezpečenie chodu podniku, zostatok finančných prostriedkov ku dňu splatnosti poistného na účtoch a v pokladni povinného, ďalej či podľa mzdových listov zamestnancov sumy poistného boli zrážané z ich miezd a na čo boli tieto sumy použité. Je zrejmé, že ide len o exemplifikatívny výpočet okruhu otázok prichádzajúcich do úvahy a tieto sú limitované individuálnosťou každej trestnej veci.

⁶ K tomu pozri napr. rozhodnutie NS Rč 4 Tz 63/2000, Rč 30/2001, rozsudok NS SR 2 To 10/2011 a rozsudok NS SR 6 Tdo 62/2011

V súvislosti s celkovou hospodárskou situáciou súdna prax zaujala jednoznačné stanovisko, z ktorého vyplýva, že pokiaľ obhajoba obvineného týkajúca sa insolventnosti určitej spoločnosti v rozhodujúcom období, teda jej neschopnosti platiť všetky svoje záväzky z dôvodu zlej finančnej situácie, pričom uspokojuje len záväzky v súvislosti s udržaním zamestnanosti a bežným chodom podniku, je povinná všetkých svojich veriteľov (napr. zamestnanci spoločnosti, Daňový úrad, Sociálna poisťovňa, Zdravotná poisťovňa, obchodní partneri) uspokojovať pomerne a rovnomerne. Toto tvrdenie sa týka samozrejme výplaty miezd svojich zamestnancov a úhrad platieb obchodným partnerom. Podľa názoru súdu, v prípade insolventnosti, by zamestnávateľ mal primerane znížiť vyplatené mzdy tak, aby mohol odvieť za zamestnancov aspoň časť odvodov do príslušnej poisťovne. Za tohto nepriaznivého hospodárskeho stavu (insolventnosti) zamestnávateľ, resp. za neho konajúca alebo konať majúca fyzická osoba nemôže postupovať selektívne, teda, že niektorí veritelia boli zvýhodnení tým, že ich pohľadávky boli plne alebo sčasti uhradené, kým iní veritelia (napr. jednotlivé poisťovne) neboli uspokojené ani len sčasti⁷.

III.

Pri riešení problematiky vzťahujúcej sa k trestnému činu neodvedenia dane a poistného podľa § 277 TZ, je potrebné sa z trestnoprocesného hľadiska zaoberať postavením poškodeného podľa § 46 Trestného poriadku.

V úvode je potrebné uviesť, že pri daňových trestných činoch (§ 276 a nasl. TZ) policajti (vyšetrovatelia a poverení príslušníci), ako aj prokurátori v obžalobe pri uplatňovaní nároku na náhradu škody nesprávne uvádzajú, že oprávneným subjektom (v konkrétnom prípade Slovenskej republiky zastúpenej daňovým úradom alebo príslušným poisťovňami) vznikla konaním obvineného škoda. V tomto smere ustálená súdna prax uvádza, že nárok štátu na uhradenie, resp. odvedenie dane nie je nárokom na náhradu škody spôsobenej trestným činom, z dôvodu, že tento nárok nevzniká ako následok konania páchatel'a, ale ide o nárok štátu vyplývajúci priamo zo zákona. Z uvedeného potom vyplýva, že pri týchto trestných činoch, si nemôže štát v adhéznom konaní uplatňovať neodvedenú daň ako škodu. Slovenskú republiku zastúpenú príslušným daňovým úradom nie je možné považovať za poškodeného v zmysle § 46 ods. 3 Trestného poriadku, ktorý má podľa zákona proti obvinenému nárok na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom, a ktorý je oprávnený navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obvinenému povinnosť nahradiť túto škodu. Slovenská republika ako subjekt trestného konania, zastúpená príslušným daňovým úradom, má len postavenie poškodeného v zmysle § 46 ods. 1 Trestného poriadku⁸.

Tento právny záver ohľadne poškodenej osoby podľa § 46 ods. 1 Trestného poriadku je potrebné v trestnom konaní aplikovať aj na príslušné poisťovne. Z mechanizmu hradenia poistného (pozri predchádzajúcu časť tohto článku) vyplýva, že v podstate ide o odvádzanie povinných pravidelných platieb, ktoré nevznikajú na základe zmluvného záväzku, ale ide o povinnosť stanovenú priamo zákonom. Strany tohto vzťahu (zamestnávateľ a zamestnanci) nemajú v tomto prípade absolútne žiadnu možnosť dohodnúť iné práva a povinnosti. Pri neuhradení, neodvedení, resp. nezaplatení poistného nejde teda o nárok vyplývajúci zo škody spôsobenej trestným činom, ale ide o nárok vyplývajúci priamo zo zákona. Poškodeným v zmysle ustanovenia § 46 ods. 1 Trestného poriadku sú príslušné poisťovne, ktorým má zamestnávateľ poukazovať príslušné čiastky na poistné, na ich účet, ktorý je vedený v Štátnej pokladnici. Z uvedeného potom vyplýva, že poškodeným nie sú jednotliví zamestnanci, pretože aj keď ich zamestnávateľ za nich neodvádza poistné, ktoré zrazil podľa zákona, ich účasť na príslušnom poistnom vzťahu nezaniká, ale trvá naďalej.

IV.

Najčastejšou obhajobou osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie je skutočnosť týkajúca sa insolventnosti svojej spoločnosti v rozhodujúcom období, teda jej neschopnosti plniť všetky svoje splatné záväzky z dôvodu zlej finančnej situácie. Ako som už uviedol v predchádzajúcej časti, zamestnávateľ (alebo iná osoba konajúca v jeho mene) nemôže postupovať selektívne, teda, že

⁷ k tomu pozri primerane napr. rozsudok NS SR 2 To 10/2011 a rozsudok NS SR 6 Tdo 62/2011

⁸ k tomu pozri primerane napr. R 29/1982, R 34/1987, R 52/1989

niektorí veritelia boli zvýhodnení tým, že ich pohľadávky boli plne alebo sčasti uhradené, kým iní veritelia (napr. jednotlivé poisťovne) neboli uspokojené ani len sčasti⁹. Teda ak zamestnávateľ nie je schopný uhrádzať tak prevádzkové náklady, odvody povinných platieb, ako aj mzdy svojich zamestnancov, musí prispôbiť hospodárenie podniku tak, aby mohol plniť všetky svoje záväzky, v opačnom prípade musí svoje podnikanie ukončiť.

V riešenom prípade je potrebné zároveň brať do úvahy prípadne možné vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti za spáchanie trestného činu marenia konkurzného alebo vyrovnávacieho konania podľa § 242 TZ, alebo trestného činu zvýhodňovania veriteľa podľa § 240 TZ.

Trestného činu marenia konkurzného alebo vyrovnávacieho konania podľa § 242 ods. 1 TZ sa dopustí ten, kto marí konkurzné konanie, vyrovnávacie konanie, konanie o reštrukturalizácii alebo konanie o oddlžení tým, že

- a) nesplní povinnosť uloženú mu zákonom, ktorý upravuje také konanie, alebo
- b) uvedie nepravdivé údaje v zozname aktív a pasív.

Zákonnou povinnosťou v zmysle ustanovenia § 242 ods. 1 TZ sa pritom rozumie okrem iného, aj vyššie zmienená povinnosť neodkladne podať návrh na vyhlásenie konkurzu, len čo vzniknú na to dôvody¹⁰. Podľa uvedeného zákona podstatou konkurzného konania je riešenie úpadku dlžníka speňaním majetku dlžníka a kolektívnym uspokojením jeho veriteľov.

Trestného činu zvýhodnenia veriteľa podľa § 240 ods. 1 TZ sa dopustí ten, kto ako dlžník, ktorý nie je schopný plniť svoje splatné záväzky, zmarí, hoci aj len čiastočne, uspokojenie svojho veriteľa tým, že zvýhodní iného veriteľa.

Zvýhodnenie veriteľa pritom spočíva v tom, že mu dlžník, ktorý nie je schopný plniť svoje záväzky, plní spôsobom nezodpovedajúcim zásade pomerného uspokojenia na úkor ostatných veriteľov. Majetok dlžníka sa teda použije na uspokojenie veriteľov, ktoré je v rozpore so zásadou pomernosti a rovnomernosti, odvíjajúcich sa od ustanovení zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii. Zvýhodnený veriteľ dostáva síce len to, čo by mu inak právom patrilo, ale pretože dlžník nie je schopný uspokojiť všetkých veriteľov, plným uspokojením jedného veriteľa ukracuje ostatných veriteľov. Zmyslom tejto skutkovej podstaty je poskytnúť ochranu veriteľom v čase, ktorý časovo predchádza podaniu návrhu na konkurz.

Záver

Z konštrukcie skutkovej podstaty tohto trestného činu vyplýva, že podmienkou trestnej zodpovednosti je preukázanie, že zamestnávateľ mal k dispozícii potrebné finančné prostriedky, ktoré ale neodviedol na účet Sociálnej poisťovne. Z toho dôvodu je potrebné dokázať, že príslušné zákonom stanovené čiastky z hrubej mzdy svojich zamestnancov skutočne zrazil a v rozpore so zákonom ich neodviedol určeným príjmom. Táto skutočnosť musí byť v trestnom konaní spoľahlivo zistená. Preto musí orgán činný v trestnom konaní tejto otázke v rámci dokazovania venovať osobitnú pozornosť. Skutočnosti týkajúce sa insolventnosti zamestnávateľa, nemôžu byť predmetom trestného oznámenia, ktoré je podané príslušnou poisťovňou. Systém a fungovanie vonkajšej kontroly upravený osobitným zákonom, to napokon ani neumožňuje.

Z toho dôvodu sa postup orgánov činných v trestnom konaní po prijatí trestného oznámenia podľa § 197 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku javí ako minimálne predčasný, v tej časti, v ktorej opierajú svoje rozhodnutie o absenciu skutočností vzťahujúcich sa k insolventnosti zamestnávateľa (osoby podozrivej zo spáchania trestného činu). Naopak domnievam sa, že obsah trestných oznámení je dostatočný na postup podľa § 199 ods. 1, ktorý umožňuje orgánom činným v trestnom konaní ďalšími dôkaznými prostriedkami zisťovať skutočnosti vzťahujúce sa k znakom trestného činu podľa § 277 TZ.

Nedostatkom v postupe orgánov činných v trestnom konaní je, že nezisťujú, či je na základe trestného oznámenia možnosť skutok subsumovať pod ďalšie skutkové podstaty trestných činov, uvedených v osobitnej časti Trestného zákona.

⁹ k tomu pozri primerane napr. rozsudok NS SR 2 To 10/2011 a rozsudok NS SR 6 Tdo 62/2011

¹⁰ k tomu pozri § 1 a nasl. zákona č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii

Som si vedomý toho, že zvýšený počet trestných oznámení z jednotlivých poisťovní, kladie zvýšené nároky na orgány činné v trestnom konaní, pričom dochádza k zvýšeniu ich zaťaženia. Tento stav kladie aj zvýšené finančné nároky na znalecké dokazovanie. Domnievam sa, že tieto skutočnosti však nesmú mať negatívny vplyv na zisťovanie skutkového stavu v jednotlivých prípadoch trestných oznámení a nemôžu mať vplyv na rozhodovanie týchto orgánov v rámci trestného konania.

Zoznam bibliografických odkazov:

Burda, E.; Čentéš, J.; Kolesár, J.; Záhora, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. Diel. Praha: C.H.Beck 2011. ISBN 978-80-7400-394-3.

Čentéš, J. a kol.: Trestný zákon. Veľký komentár. Žilina. Eurokodex, 2012. ISBN 978-80-8155-020-1.

Korgo, D. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-533-3.

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 7/2005 o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 To 10/2011

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6 Tdo 62/2011

VĚKOVÁ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI VE SVĚTLE ZÁKONA O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE

PhDr. JUDr. Jana FIRSTOVÁ, Ph.D.¹

Doc. PhDr. Vratislava ČERNÍKOVÁ, CSc.²

Policejní akademie ČR v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, katedra kriminologie

***Anotace:** Příspěvek se zabývá věkovou hranicí trestněprávní odpovědnosti v České republice s poukazem na možnosti řešení delikventní činnosti mládeže dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Prezentuje též dílčí výsledky výzkumného úkolu řešeného na Policejní akademii ČR v Praze „Systemová analýza rizik sociální reintegrace propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (ochranné výchovy, ochranného léčení) – příspěvek k prevenci recidivy /potažmo k bezpečnosti regionů/“, kde byla otázka věkové hranice trestně právní odpovědnosti částečně řešena.*

***Klíčová slova:** právní vědomí, věková hranice trestní odpovědnosti, kriminalita, mládež*

***Annotation:** The paper deals with the age of criminal responsibility in the Czech Republic with reference to the possibility of society's response to antisocial youth activities under the Law on Juvenile Justice. It presents the results of the research project „System analysis of risks of social reintegration of persons released from prison (protective education, protective treatment)“, that is part of the PA CR research project. The question of the age of criminal responsibility of legal partially was solved in this research task.*

***Keywords:** legal consciousness, the age of criminal responsibility, crime, youth*

Věk dítěte z hlediska hranice trestněprávní odpovědnosti je v České republice stále velice aktuálním tématem. V prosinci roku 2008 došlo v Poslanecké sněmovně ke schválení vládního návrhu nového trestního zákoníku, který mimo jiné posouval věkovou hranici trestní odpovědnosti z patnácti na hranici čtrnácti let věku. Ještě předtím, než celá věc byla předložena ke schválení Senátu, zvedlo toto rozhodnutí poslanecké sněmovny vlnu protestů z řad odpůrců této myšlenky. Mnoho odborníků, stavicích se proti jakémukoli snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, bylo též z řad senátorů. Tato skutečnost mimo jiné vedla ministra spravedlnosti k tomu, že ještě než věc byla předložena Senátu ke schválení, veřejně přislíbil, že pokud vládní návrh nového trestního zákoníku jako celek bude přijat, je ochoten zahájit jednání ve věci novelizace nového trestního zákona, jehož cílem bude zpětvzetí, navrácení věkové hranice trestní odpovědnosti na 15 let věku. Ke zvýšení věkové hranice zpět na 15 let skutečně došlo ještě před nabytím účinnosti nového trestního zákoníku. Výše uvedené bylo důsledkem legislativního procesu probíhajícího v této otázce, který byl výrazně ovlivněn názory, argumenty zastánců či odpůrců této myšlenky.

V České republice jsou slyšet argumenty stoupců teorie posilování prevence pro zachování patnáctileté hranice. Proti nim stojí zastánci tzv. teorie odstrašení, kteří volají naopak po snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Ti argumentují především zvyšující se agresivitou ve společnosti, u mládeže pak především, dále poukazují na dřívější vyspělost mládeže a to jak po stránce psychické, tak i fyzické. Argumentují tím, že úroveň znalostí, vědomostí a celkové vyspělosti dnešních dvanácti až patnáctiletých dětí je podstatně vyšší než tomu bylo dříve a tudíž jsou i při případném páchání trestné činnosti schopni lépe rozpoznat jeho protiprávnost. Tuto skutečnost potvrzují taktéž některá dlouhodobá antropometrická měření, která ukazují, že mladá generace dnes dříve dospívá, je vyšší a těžší, urychluje se též psychický vývoj. Zastáncům snížení věkové hranice trestní odpovědnosti nahrává též skutečnost, že věk dětských pachatelů trestné činnosti se nebezpečně snižuje a taktéž narůstá brutalita jejich činů.

Podle výzkumů Institutu pro kriminologii a sociální prevenci³ se dětské delikventi rekrutují v současné době nejen z rodin s kriminální minulostí, rodin rozvrácených, sociálně a kulturně

¹ firstova@polac.cz

² cernikova@polac.cz

³ Srov. Večerka, K. a kol. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Praha: IKSP, 2011.

dezintegrovaných, jako tomu bylo převážně v letech minulých, ale dnes se jedná o děti z rodin sociálně zajištěných, úplných, kde děti nestrádají nedostatkem finančních prostředků, ale k jejich trestné činnosti dochází především z nudy, z nevhodného způsobu prožívání volného času, který je často zapříčiněn nezájmem ze strany rodičů, nedostatkem času. Odborníci, kteří přicházejí do styku s delikventní mládeží, je hodnotí jako agresivnější, méně ovladatelné, méně zodpovědné, s menší mírou sebekritičnosti a odolnosti vůči stresu.

Mezi zastánce snížení věkové hranice trestní odpovědnosti ze současných patnácti na čtrnáct let případně až na 12 let se řadí velká skupina terénních policistů. Tento sankční přístup preferují též vězeňští pracovníci, pracovníci výchovných a diagnostických ústavů, část státních zástupců a soudců, část učitelů a psychologů – tj. spíše pracovníků, kteří jsou v každodenním či častém styku s delikventní mládeží nebo jejími oběťmi.⁴ Právě názory psychologů k problému snižování hranice trestní odpovědnosti jsou v mnohém velice zajímavé. Dětský psycholog Jaroslav Šturma však uvádí, že nelze hovořit o tom, že by dnešní děti byly zralejší a odpovědnější a že by se v tomto ohledu jejich vývoj zrychlil. Tak jak argumentují někteří zastánci pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Uvádí, že děti mají určitě více zážitků a zkušeností všeho druhu, zároveň se však dle něj zvyšuje rozpor mezi vyspíváním jednotlivých složek osobnosti mladého člověka. Urychluje se vývoj fyzický a snad i sexuální, krok s ním ale nedrží schopnost tyto funkce a možnosti řídit a odpovědně ovládat.

Oproti tomu u tzv. odpůrců snižování věkové hranice trestní odpovědnosti převažuje zcela odmítavý přístup k jakémukoli jejímu snížení a dokonce některými zastánci z této skupiny je navrhováno i zvýšení hranice trestní odpovědnosti na 16 let. Do této skupiny patří především právníci pracující ve výzkumné a vzdělávací sféře, část sociálních pracovníků různých humanitních státních a zejména nestátních organizací, ale též část státních zástupců a soudců a četní další.

Zastánci zachování hranice trestní odpovědnosti na 15 letech argumentují mimo jiné tím, že k těmto číslu a věku je vztažena i hladina povinné školní docházky, že nikoli náhodou se k těmto věku váže i hladina způsobilosti k některým právním úkonům. Týmž věkem končí také bezvýhradní právní ochrana osobní integrity před sexuálním zneužitím. Zjednodušeně řečeno bylo právně určeno, že patnáctými narozeninami končí rozhodující část procesu intelektuálního formování včetně vzdělávání, že v tomto věku již lze očekávat elementární schopnost jedince chovat se odpovědně a že jako s odpovědným se s ním bude jednat. Proto posunutí hranice trestní odpovědnosti nemůže být změnou jedné číslovky, ale musí být uvažován v širším kontextu dopadu. Kriminalita dětí není především jejich problémem, ale je problémem současné rodiny, současné kultury a životního stylu. Tento názor v diskuzích ohledně možnosti snižování věkové hranice trestní odpovědnosti vyslovil již v roce 2003 Otakar Motejl (dnes již zesnulý Ochránce lidských práv ČR) a my se s ním více méně ztotožňujeme.

Na tomto místě je třeba konstatovat, že současná česká legislativa má již nástroje, jak dětskou kriminalitu řešit. Právní nástroje řešení dětské kriminality máme, jen jde o to je lépe a důsledněji využívat. Zaměříme-li se v tomto příspěvku pouze na trestněprávní linii řešení protispolečenské činnosti dětské populace, při současném respektu mimotrestních norem (občanského zákoníku, zákona o sociálně právní ochraně dětí a dalších souvisejících právních předpisů) máme na mysli zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže⁵ je v praxi uskutečňována v rámci zacházení s delikventní mládeží především její represivní kontrola. Od 19. století začíná být preferován,

⁴ MAREŠOVÁ, A. Kriminologie, *K problematice delikventní mládeže*, www.justice.cz

⁵ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Soudnictví ve věcech mládeže (juvenile justice system) je považováno, dle doporučení Rady Evropy (2003)20 dotýkající se kriminality mládeže a soudnictví nad mládeží, za *součást širšího přístupu v boji proti kriminalitě mládeže*, na kterém participují kromě soudů pro mládež též další orgány a instituce jako policie, zástupci právnických profesí, probační služba, instituce pro výkon trestů. Nezastupitelnou úlohu zde mají též vládní a nevládní subjekty, zajišťující činnost související s ochranou mládeže působící např. v oblasti zdravotnictví, výchovy, sociálního zabezpečení, ochrany

v souvislosti s novým přístupem k zacházení s pachateli trestných činů z řad mládeže, výchovný cíl před ochranou společnosti.⁶ Dodnes se napříč trestním zákonodárstvím jednotlivých států můžeme setkat se dvěma odlišnými přístupy k zacházení s delikventní mládeží. Jedná se o sociálně-opatrovnický model a model justiční.

Sociálně-opatrovnický model vychází z myšlenky, že delikvence dítěte je ovlivňována především sociálními, ekonomickými a psychickými determinanty, kdy se jednostranný zásah státu ve formě trestu mívá svým účinkem. Na tomto místě je upřednostňována detekce a diagnóza problému dítěte s následnou nejvhodnější variantou intervenčního zásahu. Zde sehraávají nezastupitelné místo sociální pracovník, speciální pedagog, psycholog, ale v nezbytných případech též orgán činný v trestním řízení.⁷

Oproti tomu formálně pojatý **justiční model** vychází z myšlenky, že trestná činnost je výsledkem svobodné volby jedince. Jedinec se na základě své svobodné vůle rozhodne ke spáchání deliktu a měl by tedy za toto své rozhodnutí nést odpovědnost. V dané věci by pak mělo dojít k formálnímu trestnímu řízení, s důrazem kladeným na řádné vyšetření a projednání věci.⁸

Oba výše uvedené modely v sobě odrážejí myšlenku odlišných postupů v rámci zacházení s delikventní mládeží, a to mimo rámec obecných trestně právních předpisů. Avizují též zřízení specializovaných soudů pro mládež a odlišné struktury sankcí preferující právě výchovné aspekty.⁹ Sociálně opatrovnický model v současné době odrážejí zacházení s pachateli trestné činnosti z řad mládeže například v Polsku. Justiční model lze nalézt u našich sousedů v Rakousku či SRN.

Snahy o prosazování především prvků sociálně-opatrovnického modelu ve vyspělých zemích s propracovanějšími legislativními úpravami zahrnujícími nově též samostatný systém soudnictví ve věcech mládeže nacházíme již v 70. letech 20. století. Na našem území však již v roce 1931 byla přijata na tu dobu velice progresivní právní úprava, která specificky upravovala zacházení s dětskými delikventy po linii trestního práva. Jednalo se konkrétně o **zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží**.

Vůdčí myšlenkou tohoto zákona bylo co nejméně trestat a co nejvíce vychovávat. Trestní řízení mělo být přizpůsobeno věku mladistvých pachatelů a jako orgán spolurozhodující a kontrolující se měli účastnit též zástupci sociální péče. Osoba, která v době spáchání činu nedovršila 14. rok věku, nebyla trestně odpovědná a mohla jí být uložena pouze potřebná výchovná nebo léčebná opatření. Priorita výchovného působení před represí se projevila též v komplexní úpravě ochranných opatření, kam dle tehdejší právní úpravy byl zahrnut ochranný dozor, ochranná výchova rodinná a ochranná výchova ústavní. I ve všech dalších otázkách, jež zákon upravoval, jako např. uvalování a výkon vazby či trestu odnětí svobody, způsob dozoru, podmíněčné propuštění apod., se významně prolínala snaha o upřednostnění výchovných aspektů před donucením.¹⁰ Tato, na svou dobu velice zdařilá a progresivní právní úprava byla bohužel v roce 1950 bez náhrady zrušena a trestněprávní problematika dotýkající se pachatelů z řad mládeže byla opět včleněna do obecné právní úpravy.

Problematika dětských pachatelů byla velice zredukována a nemohl být tudíž zajištěn výchovný účel trestu u dětských delikventů tak, jak to umožňoval zákon předchozí. Trestněprávní odpovědnost byla posunuta na 15. rok věku dítěte, kdy tato hranice byla konstruována jako absolutní. Tato úprava byla převzata též při rekonstrukci trestního práva v roce 1961. Zákon č. 140/1961Sb., trestní zákon platil na našem území po dlouhých téměř padesát let. Problematika

obětí trestných činů apod. Převzato volně: VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 323.

⁶ INICARDI, J. A. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 1994, s. 720.

⁷ Obdobně: ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*, Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002, s. 72-73.

⁸ Srov. VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 320-321.

⁹ OSMANČÍK, O. *Trestní soudnictví nad mládeží v USA a naše rekonstrukce*. Právní praxe, 1998, roč. 46, č. 3, s. 131.

¹⁰ VÁLKOVÁ, H., DUNKEL, F. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Praha: Leges, 1992, s. 19-38.

trestání pachatelů trestné činnosti z řad mládeže byla upravována až do roku 2003 právě touto obecnou právní normou.

V roce 2003 se podařilo prosadit zásadní změnu v duchu vytvoření samostatného systému soudnictví nad mládeží. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen **zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ZSM**) představuje speciální právní úpravu k obecné úpravě obsažené v trestním zákoníku a v dalších souvisejících právních předpisech. Tento zákon stanoví mimo jiné odlišný postup orgánů činných v trestním řízení, aplikaci široké škály alternativních trestů, zapojení probačních úředníků, sociálních pracovníků a dalších subjektů za účelem převýchovy a nápravy dětského pachatele.

Cílem zákona je mimo jiné předcházení kriminalitě mládeže včetně její recidivní podoby prostřednictvím pozitivních intervenčních zásahů, jež nabízejí jednotlivá opatření, která přispějí k tomu, aby se dítě dalšího protiprávního jednání zdrželo a plnohodnotně se zapojilo zpět do společenského a rodinného života. V duchu restorativní justice¹¹ by mělo dítě též přijmout odpovědnost za své jednání a dle svých sil a schopností přispět k odčinění vzniklé újmy.¹²

Na činy jinak trestné spáchané dětmi do patnácti let věku a na provinění spáchaná mladistvými (15-18 let věku dítěte) může stát reagovat na základě uvedeného zákona širokou škálou opatření, jež jsou diferencovaně stanovena s ohledem na specifické potřeby dětí dle výše uvedeného vymezení.

Na závěr bychom chtěly v souvislosti s problematikou věkové hranice trestní odpovědnosti prezentovat dílčí výsledky realizovaného výzkumného šetření. V rámci řešení výzkumného úkolu DVÚ 3/4 „Systémová analýza rizik sociální reintegrace propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (ochranné výchovy, ochranného léčení) – příspěvek k prevenci recidivy /potažmo k bezpečnosti regionů/“ jsme se též věnovali v souvislosti s poznáním etiologie protispolečenské činnosti mládeže problematice úrovně právního vědomí dnešní mladé generace v oblasti trestně právní odpovědnosti.

V souvislosti s poznáním příčin a podmínek kriminality mládeže bývá často poukazováno na nízkou úroveň právního vědomí dnešní mládeže. Obecně napříč širokou veřejností je zastáván názor, že děti páchají trestnou činnost s naprostým vědomím své beztrestnosti a nemožností formálních instancí kontroly na jejich trestnou činnost jakýmkoli způsobem reagovat. Mylně bývá v tomto ohledu užíván též pojem trestání dětí. My považujeme za vhodnější užívání pojmu zacházení.

Cílem dotazníkového šetření realizovaného u dětí ve věku od 13 do 18 let věku bylo zjištění úrovně právního vědomí v oblasti trestněprávní odpovědnosti, především pak znalost věkové hranice trestní odpovědnosti mládeže a možností reakce společnosti na protispolečenskou činnost mládeže. Za tímto účelem byly stanoveny tyto výzkumné předpoklady.

VP1: Děti znají věkovou hranici trestní odpovědnosti.

VP2: Děti neznají možnosti zacházení s pachateli trestných činů z řad dětí, které připouští právní řád.

Výzkumný soubor dotazníkového šetření tvořilo 549 respondentů (538 dotazníků bylo vyhodnoceno), dětí ve věku 13 až 18 let. Dotazníkové šetření bylo realizováno v České republice (389 respondentů, 11 z toho vyřazeno), ale díky vstřícnosti kolegyně PhDr. Magdalény Ondicové, Ph.D., která zprostředkovala distribuci dotazníků ve slovenských základních a středních školách, též

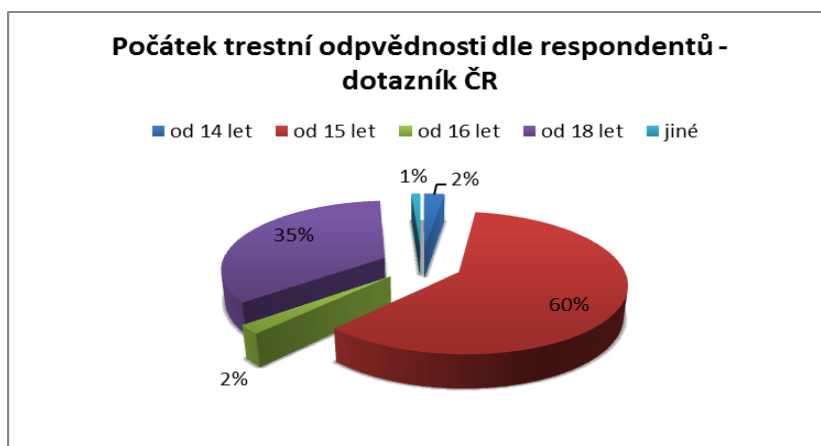
¹¹ Restorativní justice (spravedlnost) – obnovující spravedlnost. Obnovení trestným činem narušených či ohrožených chráněných hodnot a sociálních vztahů. Kriminalita je chápána jako sociální konflikt mezi jednotlivými subjekty, jež má být řešen takovými mechanismy, aby dotčené subjekty mohly participovat na jeho řešení. In. ZOUBKOVÁ, I. et al. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 156-157.

¹² ust. § 1 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

na Slovensku (160 respondentů). Na tomto místě je třeba zdůraznit, že se jednalo o výzkumný vzorek na základě dostupnosti, a proto jakékoli výsledky dotazníkového šetření nelze dále zobecňovat ani komparovat. Otázky v dotazníku byly formulovány způsobem srozumitelným dětem uvedeného věku, které s jeho vyplněním neměly výraznější problémy, a proto i návratnost byla vysoká. Z distribuovaných 549 dotazníků bylo 11 dotazníků vyřazeno pro zjištění většího počtu nezodpovězených otázek. Všechny 11 dotazníků nevyhovujících pro další zpracování bylo z České republiky.

V souvislosti se zjišťováním úrovně právního vědomí v oblasti trestněprávní odpovědnosti mladé generace se nelze omezit pouze na znalost věkové hranice trestní odpovědnosti. Ta je sice ve sledovaných státech nastavena odlišně, ale veřejnost je v tomto ohledu konfrontována dnes a denně především ze sdělovacích prostředků s její výší. Na tomto místě mám na mysli především poutavé kriminální kauzy dětských delikventů, které přitahují pozornost široké veřejnosti v souvislosti s častým poukazem na tzv. „beztrestnost dětských vrahů“. Právě ze sdělovacích prostředků často děti získávají nepřesné informace o nemožnosti svého postihu, dopustí-li se protiprávního jednání nabývající znaky trestného činu, pokud jim není 15, na Slovensku 14 let.

Odlišnost věkových hranic trestní odpovědnosti však nebyla předmětem zkoumání předkládaného výzkumného šetření. Podstatou byla její znalost ze strany respondentů tak, jak je nastavena v zemi, ve které žijí a jejíž jurisdikci tedy podléhají. V České republice více jak polovina respondentů odpověděla správně. Hranici patnácti let označilo 226 (59,8%) respondentů, což může v určitém ohledu budit uspokojení. Na druhou stranu však 131 respondentů, tj. 34,7%, označilo jako počátek trestní odpovědnosti věk 18 let. Jedná se o poměrně vysoké procento dotázaných. V praxi často narážím u dětí na argument, že se domnívaly, že tato hranice se kryje s věkovou hranicí dosažení zletilosti. Jak uvádějí samotné děti, „*trestně odpovědný budu, až když budu dospělý a to je v osmnácti*“.

Graf č.1 Počátek trestní odpovědnosti v ČR dle respondentů – dotazník – trestní odpovědnost

Na Slovensku označilo jako počátek trestní odpovědnosti věk 14 let 50 (31,3%) respondentů, zatímco věk 15 let 67 (41,9%) respondentů. Taktéž hranice zletilosti, tj. 18 let, se u slovenských respondentů objevila, a to v 37 (23,1%) případech. Ukazuje se, že slovenští respondenti znali počátek trestní odpovědnosti ve své zemi v menší míře než respondenti z České republiky.

Závěr VP 1: Výsledky získané empirickým šetřením u respondentů v České republice **neopравňují** s ohledem na velikost věcně významných rozdílů **zamítnout** vytyčený výzkumný předpoklad.

Pokud bychom ověřovali stanovený výzkumný předpoklad zvlášť na Slovensku, lze s ohledem na velikost věcně významných rozdílů vytyčený výzkumný předpoklad zamítnout.

V souvislosti se zjišťováním znalosti věkové hranice trestní odpovědnosti jsme u respondentů zjišťovali též jejich názor dotýkající se přiměřenosti nastavené věkové hranice trestní odpovědnosti. Otázka zněla: *Myslíte si, že věková hranice trestní odpovědnosti je v České republice (Slovensku) ideální (nastavena správně)?*

Respondenti v České republice považují hranici trestní odpovědnosti jako „ideální“, správně nastavenou ve 281 (74,3%) případech dotázaných respondentů, kteří zvolili variantu ano (135, 35,7%) či spíše ano (146, 38,6%). Pokud respondenti v další doplňující otevřené otázce navrhovali jinou věkovou hranici, uváděli často (38, 10,1%) právě hranici patnácti let, což nasvědčuje tomu, že nespokojení s legislativou v této oblasti byli respondenti, kteří vlastně správně hranici trestní odpovědnosti ani neznají. Vůbec nejčastěji byla navrhována hranice zletilosti, tj. 18 let, a to v 55 (14,6%) případech či 16 let, a to ve 20 (12,5%) případech.

Na Slovensku u respondentů též převládá spokojenost respondentů s nastavením věkové hranice trestní odpovědnosti v jejich zemi. 107 respondentů, tj. 66,9% všech dotázaných, uvedlo variantu ano (43, 26,9%) či spíše ano (64, 40%). Pokud slovenští respondenti navrhovali jinou věkovou hranici, nejčastěji uváděli 15 let věku (31, 19,4%) a 18 let (29, 18,1%) ze všech dotázaných respondentů na Slovensku.

VP2: Děti neznají možnosti zacházení s pachateli trestných činů z řad dětí, které připouští právní řád.

Jak již bylo uvedeno výše, média s oblibou prezentují kriminální kauzy, v nichž jsou hlavními aktéry pachatelé z řad mládeže. V této souvislosti poukazují na věkovou hranici trestní odpovědnosti, což může ve svém důsledku přispět k větší informovanosti veřejnosti v této problematice. Nicméně i v prezentovaném výzkumném šetření se ukázalo, že respondenti v České republice jistou znalost ohledně věkové hranice mají. Na druhou stranu však z úst redaktorů slýcháme, že dětem se nemůže nic stát, že naše orgány nedisponují žádnými mechanismy, jak delikventní činnost dětí řešit. Otázkou však zůstává, zda opravdu děti spoléhají na svou „absolutní beztrestnost“, na kterou je často nesprávně poukazováno, nebo alespoň v obecné rovině mechanismy zacházení s delikventní mládeží znají.

Respondenti byli dotazováni, zda si myslí, že pokud dítě do patnácti let věku spáchá trestný čin, tak za něj může být potrestáno. V České republice naprostá většina respondentů uvedla, že ano (319, 84,4%). Pokud respondenti uvedli, že dítě do patnácti let potrestáno může být, byli tázáni jakým způsobem. Respondenti nejčastěji uváděli „nápravné zařízení“ (148, 39,2%). Nápravné zařízení uváděli taktéž v kombinaci s jinými opatřeními jako je „sociálka“, „pokuta“ či „soud“. V několika případech též děti uváděly „veřejné práce“ či „trest od rodičů“. Možnosti potrestání neznalo 95 (25%) respondentů.

Na Slovensku byla situace poněkud odlišná. 81 (50,6%) respondentů uvedlo, že dítě, pokud nedosahuje hranice trestní odpovědnosti, potrestáno být nemůže. Druhá část respondentů (79, 49,4%) se domnívá, že dítě potrestáno být může. Stejně jako v České republice slovenští respondenti uváděli jako sankci nápravné zařízení v kombinaci s veřejnými pracemi, pokutami. Větší část respondentů, a to 104 (65%) dotazovaných, možnosti zacházení neznalo.

Závěr VP 2: Výsledky získané dotazníkovým šetřením **opravňují** u respondentů v České republice s ohledem na velikost věcně významných rozdílů **zamítnout** vytyčený výzkumný předpoklad.

U respondentů na Slovensku výsledky empirického zkoumání **neopravňují** s ohledem na velikost věcně významných rozdílů **zamítnout** vytyčený výzkumný předpoklad.¹³

¹³ Více k realizovanému výzkumnému šetření: FIRSTOVÁ, J. *Úroveň právního vědomí mládeže jako významný kriminogenní faktor s důrazem na trestněprávní odpovědnost*. In. Policijná teória a prax. 2/2014. Bratislava: APZ, 2014, s. 38-51. FIRSTOVÁ, J. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014.

Na základě výsledků realizovaného výzkumného šetření můžeme konstatovat, že v České republice se ukazuje poměrně velmi dobrá znalost dětských respondentů v oblasti věkové hranice trestněprávní odpovědnosti a možností intervence ze strany kompetentních subjektů. Ani Slovensko si v tomto ohledu nestojí nijak výrazně odlišně, i když výsledky zde zjištěné byly poněkud méně pozitivní. Je však třeba na tomto místě uvést, že se v rámci realizovaného výzkumného šetření jednalo o vzorek respondentů získaný na základě dostupnosti, nikoli tedy o vzorek reprezentativní a k tomu též bylo přistupováno v rámci vyhodnocení a především pak interpretaci získaných dat. V žádném případě jsme si nekladli ambice jakéhokoli srovnávání výsledků získaných v obou zemích, ale šlo pouze o určitou sondu do dané problematiky, která však může určitá východiska naznačovat.

Závěr

Na stav kriminality mládeže má nesporně vliv jak celospolečenské klima, tak funkčnost rodiny, vedení dětí ve škole, smysluplné naplnění jejich volného času zájmovými aktivitami, kamarádi, vrstevníci a řada dalších významných faktorů, které je třeba brát v potaz při úvahách o možnostech jejího řešení. Při diskusích na téma snižování věkové hranice trestní odpovědnosti je tedy třeba na problém kriminality mládeže nahlížet v celé jeho komplexnosti a tento krok pak pečlivě zvážit. V tomto aspektu je třeba si uvědomit, že nezáleží ani tak na konkrétním určení počátku trestní odpovědnosti mládeže, ale jde spíše o následné reakce společnosti na řešení a postihu delikventního jednání dospívajícího jedince. Všichni se shodneme na tom, že je třeba kriminalitu mládeže řešit. Jakými prostředky toho však dosáhnout? Hrozbou přísnější represe či účinnou prevencí? Jako ideální se jistě jeví stav efektivního propojení prevence s odstrašujícím účinkem trestu, tak jak v současné době reflektuje právě zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

Resumé: The paper presents a concept of dealing with delinquent children in the Czech Republic with the objective of preventing their recurrence. Generally across the public opinion, it is considered that children commit crimes with total awareness of their impunity and of the fact, that the formal instance can not respond to their crimes in any way. The author's present the possibilities of society's reaction to the antisocial activities carried out by its youngest members are focused along the line of both criminal and civil law. It presents the results of the research project. A questionnaire survey was focused on finding the level of legal awareness in the field of criminal liability, especially on the knowledge of the age of criminal responsibility and the possibility of society's response to antisocial youth activities.

Zoznam bibliografických odkazov:

- FIRSTOVÁ, J. *Úroveň právního vědomí mládeže jako významný kriminogenní faktor s důrazem na trestněprávní odpovědnost*. In. Policajná teória a prax. 2/2014. Bratislava: APZ, 2014, s. 38-51. ISSN 1335-1370.
- FIRSTOVÁ, J. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0.
- INICARDI, J. A. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9.
- OSMANČÍK, O. *Trestní soudnictví nad mládeží v USA a naše rekonstrukce*. Právní praxe, 1998, roč. 46, č. 3, s. 131. ISSN 1211-0825.
- VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2.
- VÁLKOVÁ, H., DUNKEL, F. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Praha: Leges, 1992. ISBN 80-85638-00-2.
- VEČERKA, K. a kol. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Praha: IKSP, 2011. ISBN 978-80-7338-118-9.
- ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*, Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2.

ZOUBKOVÁ, I. et al. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4.
Zákn č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

FORMÁLNY PRÍSTUP K OKOLNOSTI PODMIEŇUJÚCEJ POUŽITIE VYŠŠEJ TRESTNEJ SADZBY

Mgr. Michal KAČÁNI

doktorand Katedry trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Doc. JUDr. Iveta FEDOROVÍČOVÁ, CSc.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Anotácia: *Príspevok je výsledkom tvorivej činnosti doktoranda a jeho školiteľky v rámci obsahovej náplne vedeckej školy pri riešení problematiky súvisiacej s formálnym poňatím trestného činu. Snahou autorov je poukázať na niektoré čiastkové teoretické otázky i praktické problémy späté s formálnym znakom odôvodňujúcim použitie vyššej trestnej sadzby u kvalifikovanej skutkovej podstaty, v kontexte súčasnej trestnoprávnej úpravy, ktorá nepripúšťa skúmanie akýchkoľvek materiálnych podmienok vzťahujúcich sa k tomuto znaku tak, ako to vyžadoval predchádzajúci Trestný zákon, Zák. č. 140/1961 Zb., v znení neskorších právnych predpisov.*

Kľúčové slová: *trestný čin, kategorizácia trestných činov, materiálne a formálne poňatie trestného činu, okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby a formálny prístup k nej.*

Annotation: *The contribution is the result of creative activity of PhD student and his trainer within the content of scientific schools in addressing issues related to the formal conception of the crime. The attempt is to show some aspects of the theoretical issues and practical problems connected with the formal elements justifying the higher crime rate among qualified merits in the context of the current criminal matter, which precludes any examination material conditions pertaining to this character, as required by the previous Criminal Act, act. no. 140/1961 Coll., as amended by subsequent legislation.*

Keywords: *crime, the categorization of crimes, material and formal concept of the crime, an underlying fact use a heavier penalty and formal approach to it.*

Onedlho uplynie desať rokov odvtedy, čo sa v podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti začal uplatňovať rekodifikovaný Trestný zákon, Zák. č. 300/2005 Z. z. (účinný od 1.1.2006). Považujeme za potrebné zvýrazniť, že už počas tohto obdobia prešiel viacerými novelizáciami, z ktorých sa však ani jedna nedotkla najpodstatnejšej zmeny vyplývajúcej z procesu rekodifikácie - formálneho poňatia trestného činu, resp. zmien, ktoré na formálne vyjadrenie trestného činu bezprostredne nadväzovali.

Formálne poňatie trestného činu našlo svoje vyjadrenie v dikcii ustanovenia § 8 Trestného zákona, v zmysle ktorého sa trestným činom rozumie „ protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak“. Pochopiteľne, že právnu úpravu jednotlivých druhov trestných činov, ako aj ich zákonné vymedzenie zákonodarca naviazal až na túto definíciu. V zmysle ustanovenia § 10 ods. 1 Trestného zákona je tak prečinom „ trestný čin spáchaný z nedbanlivosti alebo úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v Osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov “ a zločinom, v zmysle ustanovenia § 11 ods. 1, 2 Trestného zákona „úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v Osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou päť rokov“. O zločin však ide aj vtedy, keď v prísnejšej skutkovej podstate prečinu spáchaného úmyselne je ustanovená horná hranica trestnej sadzby prevyšujúca päť rokov.

Obzvlášť závažný zločin tvorí doposiaľ osobitnú kategóriu zločinu (de lege ferenda pravdepodobne pôjde o samostatnú kategóriu trestného činu). V zmysle § 11 ods. 3 Trestného zákona kritériom určujúcim túto kategóriu zločinu je Trestným zákonom ustanovený trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej desať rokov.

Zákonná dikcia pojmu trestný čin obsiahnutá v ustanovení § 8 Trestného zákona má k vyššie uvedeným definíciám prečinu a zločinu nadradené postavenie, na základe čoho môžeme de facto

hovorí o formálnom vyjadrení pojmu trestný čin. Dôvodová správa k tomuto ustanoveniu rekodifikovaného Trestného zákona uvádza, že z obsahu definície trestného činu (teda i napriek jeho formálnemu vyjadreniu) sa spoločenská nebezpečnosť (závažnosť) úplne nevytratila, nakoľko ona je daná práve tým, že zákonodarca určité protiprávne konanie samo o sebe označil za najvyššiu formu protiprávneho konania, a tou je trestný čin.¹ Navyše, zákon pri prečinoch pripustil aj takú možnosť, že pri naplnení znakov skutkovej podstaty trestného činu v prípade závažnosti činu u dospelého páchatel'a nepatrnej a u mladistvého malej, nepôjde o trestný čin. Kategorizácia trestných činov na prečiny a zločiny nie je podľa Dôvodovej správy samoučelná. Presnejšie vyjadruje ich rôznorodú závažnosť a škodlivosť, lepšie dokumentuje štruktúru evidovanej kriminality, podiel závažných trestných činov na celkovej kriminalite, ako aj ich pomer ku kriminalite menej závažnej, pričom v ďalšom umožní podstatným spôsobom odlíšiť aj zložitost' trestného konania pri jednotlivých kategóriách trestných činov. Rozhodujúcim kritériom pre definovanie jednotlivých kategórií trestných činov je síce ich typová závažnosť, avšak tá je vyjadrená len nepriamo, znakmi formálnej stránky skutkových podstatí a hornou hranicou trestnej sadzby trestu odňatia slobody, ktorý za jednotlivé trestné činy možno uložiť podľa Osobitnej časti Trestného zákona.²

Vráťme sa však ešte k prečinu. Podľa § 10 odsek 2 Trestného zákona „ nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná“. Obsahové (materiálne) chápanie trestného činu (či už naň budeme nazerať ako na materiálny korektív alebo ako na materiálny znak³) sa teda ponechalo len pri úprave prečinu. V porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou, obsiahnutou v § 3 odsek 4 Trestného zákona (Zák.č. 140/1961 Zb. v znení neskorších právnych predpisov) sa pojem nebezpečnosť činu pre spoločnosť v novom Trestnom zákone nahradil pojmom závažnosť činu, pričom súčasne, a to je potrebné podčiarknuť – došlo tiež k zúženiu rozsahu kritérií, na základe komplexného posúdenia ktorých sa určoval konkrétny stupeň závažnosti trestného činu a v súčasnosti určuje stupeň závažnosti prečinu. Z týchto kritérií bol vypustený chránený záujem, ktorý bol činom dotknutý a osoba páchatel'a. Možno povedať, že dôvodom ponechania materiálneho prvku pri prečinoch bolo predovšetkým stanovenie určitej hranice, prostredníctvom ktorej by bolo možné oddeliť trestnoprávnu zodpovednosť od zodpovednosti administratívnoprávnej. V Dôvodovej správe k rekodifikovanému Trestnému zákonu sa k tomu uvádza, že zavedením inštitútu nepatrnej závažnosti výlučne u prečinov, je sledovaná najmä možnosť vylúčenia súdneho prejednávania takýchto bagatel'ných prečinov.⁴

Musíme konštatovať, že okrem vynechania materiálneho znaku pri zločinoch, nový Trestný zákon neprevzal materiálne podmienky ani do ďalších ustanovení, ktoré by mali význam čo do otázky trestnosti činu (existencia všetkých okolností a podmienok relevantných pre posúdenie viny páchatel'a). Napríklad dôvodom zániku trestnosti činu nie je zánik závažnosti prečinu (nebezpečnosti činu pre spoločnosť tak, ako to upravoval § 66 starého Trestného zákona, podľa ktorého trestnosť činu, ktorý bol v čase spáchania pre spoločnosť nebezpečný zanikla, ak vzhľadom na zmenu situácie alebo vzhľadom na osobu páchatel'a zanikla nebezpečnosť trestného činu pre spoločnosť) a predovšetkým sa vynechala právna úprava, podľa ktorej by sa musela posudzovať materiálna stránka okolnosti odôvodňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby. Trestný zákon č.

¹ Tu je namieste poukázať na skutočnosť, že ide o tzv. typovú nebezpečnosť (závažnosť) činu, ktorá pri trestných činoch v podstate musí byť daná, aby bolo možné určitý čin zákonom upraviť ako čin trestný.

² Bližšie pozri Dôvodovú správu k rekodifikovanému Trestnému zákonu.

³ Ide o korekciu formálneho vyjadrenia trestného činu - pri prečine sa tak bude musieť obligatórne táto jeho materiálna stránka skúmať, čo nepochybne umožňuje hovoriť o tomto obsahovom prvku ako o materiálnom znaku prečinu. V podmienkach právneho štátu by na materiálny znak trestného činu malo byť v podstate vždy nazerané ako na určitý korektív, zmierňujúci prísnosť posudzovania činu len na základe jeho formálnych znakov. V konečnom dôsledku je teda nepodstatné, aký prívlastok sa materiálnej stránke trestného činu - prečinu pripisuje.

⁴ Ide skutočne len o teoretickú možnosť, nakoľko vo väčšine prípadov sa konkrétny stupeň závažnosti zistí až z výsledkov, ktoré vyplývajú z procesu dokazovania vo vzťahu ku kritériám vymedzeným v § 10 odsek 2 Trestného zákona.

140/1961 Zb. totižto vo svojom § 88 ustanovoval, že na okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby sa prihliadne len vtedy, keď pre svoju závažnosť podstatne zvyšuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť. Rekodifikovaný Trestný zákon teda neumožňuje takéto materiálne posudzovanie okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby, ktorá je formálnym znakom kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu.

Okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby je aj v novom Trestnom zákone znakom skutkovej podstaty, ktorý je uvedený spravidla v druhom a ďalších odsekoch jednotlivých trestných činov upravených v jeho Osobitnej časti. Tento znak kvalifikuje základnú skutkovú podstatu a typizuje vyšší stupeň nebezpečnosti (závažnosti) trestného činu.⁵ Pôvodné ustanovenie § 88 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. však vyjadrovalo požiadavku zákona, aby okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby boli posudzované materiálne a aby sa na ne prihliadalo len vtedy, ak by podstatne zvyšovali nebezpečnosť trestného činu pre spoločnosť. K vyššej trestnosti preto nestačilo iba obyčajné naplnenie formálnych okolností podmieňujúcich použitie vyššej trestnej sadzby, pretože zároveň musel byť vždy splnený aj uvedený materiálny predpoklad.⁶ Konštrukcia skutkových podstát trestných činov uvedených v zákone mierila na typické, bežne sa vyskytujúce činy určitého druhu. Už stanovením určitej okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby zákon predpokladal, že pri jej naplnení v bežne sa vyskytujúcich prípadoch bude stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť spravidla podstatne zvýšený. K okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby sa preto neprihliadalo len vtedy, keď stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť v konkrétnom prípade (§ 3 odsek 4 Trestného zákona č. 140/1961 Zb.) ani pri formálnom naplnení tejto okolnosti nedosahoval stupeň zodpovedajúci dolnej hranici zvýšenej trestnej sadzby, keď teda nezodpovedal ani najľahším, bežne sa vyskytujúcim prípadom trestného činu danej kvalifikovanej skutkovej podstaty.⁷ Uvedené ustanovenie tak stanovovalo požiadavku, aby súd dôsledne a komplexne posúdil všetky skutočnosti významné pre posúdenie povahy spáchaného trestného činu a jeho závažnosti s ohľadom na všetky okolnosti prípadu (teda aj tie, ktoré netvorili znaky skutkovej podstaty), ktoré mali, resp. mohli mať vplyv pre záver o vine.

Naším cieľom je do istej miery aj vyvolanie polemiky o tom, či absencia obdoby vyššie uvedeného ustanovenia prechádzajúceho Trestného zákona v novom, rekodifikovanom Trestnom zákone predstavuje alebo nepredstavuje určitý nedostatok pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti z hľadiska ustálenia viny za spáchaný skutok, naplňajúci všetky formálne znaky trestného činu vrátane znaku kvalifikovanej skutkovej podstaty. Ako sme sa už vyššie snažili naznačiť, podľa nášho názoru absencia takéhoto ustanovenia predovšetkým bráni súdu zohľadniť konkrétnu závažnosť spáchaného činu v konkrétnej trestnej veci konkrétnym páchatelom (nie vo význame konkrétneho subjektu z hľadiska rozlišovania subjektu trestného činu teóriou trestného práva) v smere posúdenia všetkých do úvahy prichádzajúcich kritérií, ktoré určujú závažnosť činu (§ 10 odsek 2 Trestného zákona) a majú vplyv pre riešenie otázky viny, pričom v konečnom dôsledku zakladá povinnosť súdu prihliadať na okolnosť odôvodňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby čisto formálne. Takáto prísnosť zákona, vychádzajúca len z naplnenia formálneho znaku kvalifikovanej skutkovej podstaty niektorého trestného činu, môže byť teda korigovaná iba v rámci ukladania trestu, a to použitím ustanovenia o mimoriadnom znížení trestu, samozrejme po zohľadnení okolností prípadu v zmysle ustanovenia § 39 odsek 1 Trestného zákona. Nedostatok materiálnej podmienky pre použitie vyššej trestnej sadzby tak možno suplovať len v súvislosti s podmienkami pre ukládanie trestu, a to znížením trestu odňatia slobody pod dolnú hranicu vyššej trestnej sadzby.

V danom kontexte je ale potrebné si uvedomiť, že ustanovenie upravujúce mimoriadne zníženie trestu sa týka výlučne otázky trestu a jeho ukladania. Naopak, obdoba ustanovenia § 88 Trestného zákona by v novom Trestnom zákone bola bývala primárne spojená s otázkou viny a až na jej základe s ukladaním trestu. Použitie alebo nepoužitie takéhoto ustanovenia by musel súd

⁵ Pozri Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2003, s. 596.

⁶ R 34/1982, Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 7 To 9/99.

⁷ Pozri R 34/1976, R 39/1980 a R ČR 26/1994.

riešiť v súvislosti s rozhodovaním o vine a nie až v súvislosti s rozhodovaním o treste. Uloženie trestu je totižto len nevyhnutným dôsledkom zistenej viny konkrétneho páchatel'a. Tento rozdiel nadobúda na význame aj v súvislosti s inými hmotnoprávnymi dôsledkami, ktoré by obdobné ustanovenie mohlo vyvolávať, a to pre určenie doby potrebnej k podmienenému prepusteniu, pre posúdenie podmienok premlčania trestného stíhania a vo všetkých tých prípadoch, s ktorými ustanovenia Trestného zákona spájajú dôsledky v závislosti od toho, či ide o prečin, zločin alebo o obzvlášť závažný zločin, napríklad aj pre použitie ustanovení § 38 odsek 5, odsek 6 Trestného zákona.

V tejto súvislosti možno poznamenať, že okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby naplnená v konkrétnom prípade konkrétnou skutočnosťou môže mať v rôznych prípadoch rôznu závažnosť a rozdielny vplyv na ustálenie konkrétneho stupňa závažnosti (nebezpečnosti) posudzovaného trestného činu oproti iným trestným činom (teda nie typového stupňa závažnosti). Inak povedané, formálne vyjadrenie okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby, napríklad spáchanie trestného činu so zbraňou ako závažnejší spôsob konania podľa § 138 písmeno a/ Trestného zákona, môže mať v rôznych prípadoch so zreteľom na okolnosti prípadu rozdielny obsah, ktorý by určoval materiálnu stránku tohto kvalifikačného znaku, ktorý však podľa súčasne platnej a účinnej právnej úpravy nie je možné skúmať v súvislosti s posudzovaním otázky viny. Pritom je to predovšetkým otázka viny, ktorá by mala zodpovedať konkrétnej závažnosti činu po zhodnotení všetkých okolností konkrétneho prípadu. Stupeň závažnosti (nebezpečnosti) konkrétneho trestného činu by totiž nikdy nemal byť určovaný materiálным významom len jedinej, aj keď závažnej okolnosti, ale jeho určenie by malo vychádzať z komplexného posúdenia všetkých okolností prípadu vrátane tých, ktoré ležia mimo skutkovú podstatu trestného činu. Z týchto dôvodov by pri skúmaní, či v konkrétnom prípade je reálne splnená materiálna podmienka pre použitie kvalifikovanej skutkovej podstaty, bol súd povinný vychádzať z komplexného hodnotenia stupňa závažnosti (nebezpečnosti) činu pre spoločnosť, teda minimálne z tých hľadísk, ktoré sú upravené v § 10 odsek 2 Trestného zákona (predtým v § 3 odsek 4 Trestného zákona č. 140/1961 Zb.). Nebolo by teda možné spájať formálne znaky trestného činu, ktoré už samy o sebe určujú typovú nebezpečnosť trestného činu pre spoločnosť s materiálnou podmienkou Trestného zákona pre použitie prísnejšej skutkovej podstaty, ktorá počíta s komplexom všetkých okolností prípadu vrátane tých, ktoré ležia mimo skutkovú podstatu trestného činu.

V novom Trestnom zákone sa presadila tá koncepcia, ktorá obsahové (materiálne) podmienky pre vyvodzovanie trestnej zodpovednosti zúžila do tej miery, že sa na závažnosť činu prihliada len v tom smere, či ide alebo nejde o prečin⁸, čo okrem iného vplynulo najmä zo zmeny konštrukcie ustanovení upravujúcich pojem trestný čin, jeho druhy a ich vymedzenie, na ktoré sme sa snažili poukázať už v úvodnej časti nášho príspevku.

V prípadoch, kedy v rámci kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu dochádza k zmene prečinu na zločin (§ 11 odsek 2 Trestného zákona), prípadne zločinu na obzvlášť závažný zločin (§ 11 odsek 3 Trestného zákona) má sa za to, že takáto zmena, vychádzajúca z naplnenia niektorej zákonom stanovenej okolnosti, sama osebe predpokladá vyšší stupeň závažnosti z hľadiska zákonodarcom stanovenej trestnoprávnej ochrany, ktorú sa rozhodol určitému záujmu poskytnúť. V daných prípadoch ide o tzv. typovú závažnosť trestného činu, kde by zohľadňovanie nejakých materiálnych kritérií strácalo na právne relevantnom význame. Ak teda na platforme naplnenia niektorej z okolností dochádza k takej zmene hornej hranice trestnej sadzby, resp. dolnej hranice zákonom stanovenej trestnej sadzby, ktorá má za následok, že sa určitý skutok bude musieť právne kvalifikovať prísnejšie ako zločin alebo obzvlášť závažný zločin, teda typovo závažnejší trestný čin, nie je dôvod sa materiálnou stránkou znaku kvalifikovanej skutkovej podstaty z hľadiska viny páchatel'a vôbec zaoberať. Podľa súčasnej právnej úpravy to však musí

⁸ Samozrejme, závažnosť činu podľa okolností prípadu sa musí skúmať aj pre účely použitia ustanovenia o mimoriadnom znížení trestu, ako aj z pohľadu zásad pre ukládanie trestov (napríklad kritériá predpokladané v § 34 odsek 4 Trestného zákona), avšak ako už bolo uvedené, takto skúmaná závažnosť má relevanciu len čo do uloženia druhu trestu a jeho výmery.

platiť aj vtedy, ak v rámci prísnejšej skutkovej podstaty pôjde stále „ len " o prečin. Aj v tomto prípade neexistencia úpravy materiálnych podmienok, ktoré by bolo možné posudzovať v smere ustálenia konkrétneho stupňa závažnosti naplnením niektorého kvalifikačného znaku trestného činu, neumožňuje na takýto znak prihliadať inak, než čisto formálne. Ak páchatel' naplní okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby, bude jeho vina bez ďalšieho posudzovaná v režime kvalifikovanej skutkovej podstaty s prísnejším postihom. Z povahy tzv. typovej závažnosti trestného činu vyjadrenej v základnej skutkovej podstate alebo v kvalifikovanej skutkovej podstate je nepodstatné, či naplnením niektorej okolnosti odôvodňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby dochádza k zmene trestného činu z jedného druhu na druhý, resp. z jednej kategórie na druhú alebo na subkategóriu zločinu - obzvlášť závažný zločin).

Takáto právna úprava v mnohých prípadoch nedovoľuje súdu ustáliť vinu podľa povahy a skutočnej (konkrétnej) závažnosti spáchaného trestného činu. Môže k tomu dochádzať aj v tých prípadoch, kedy tak základná, ako aj kvalifikovaná skutková podstata bude zakladať trestnú zodpovednosť za prečin. Na tomto mieste je potrebné zdôrazniť, že materiálnu stránku prečinu v zmysle kritérií uvedených v ustanovení § 10 odsek 2 Trestného nebude možné zohľadniť, ak páchatel' naplní znak kvalifikovanej skutkovej podstaty. Z logiky veci vyplýva, že naplnenie jedného alebo aj viacerých kvalifikačných znakov toho - ktorého trestného činu v zásade zvyšuje závažnosť spáchaného trestného činu oproti jeho základnej skutkovej podstate, preto v tomto smere nie je možné § 10 odsek 2 Trestného zákona a v ňom obsiahnuté kritériá aplikovať a na tom základe dospieť k záveru, že skutok, ktorý by bol, alebo mal byť (z formálnej stránky) takto právne posudzovaný (teda v rámci kvalifikovanej skutkovej podstaty), nie je trestným činom. Právne posúdenie skutku podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty, a teda typovo vyššej závažnosti, logicky vylučuje záver, že skutok nie je trestným činom (prečinom) pre nedostatok konkrétneho stupňa závažnosti činu. Aj keď v prípade kvalifikovanej skutkovej podstaty pôjde o prečin, aplikácia materiálneho korektívu, resp. znaku, podľa citovaného ustanovenia tak bude vylúčená

Avšak v prípade existencie právnej úpravy materiálnych podmienok pre zistenie závažnosti okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby by bolo možné skúmať všetky okolnosti spáchaného činu a za predpokladu, že by závažnosť činu nedosahovala mieru nevyhnutnú pre prísnejšiu právnu kvalifikáciu, by vina páchatel'a bola posudzovaná len v rovine základnej skutkovej podstaty, t.j. miernejšie.

Ako príklad možno uviesť nedávno medializovaný prípad, kedy páchatel' v jednom z Bratislavských hypermarketov ukradol pár bobúľ hrozna. Zmocnil sa teda cudzej veci, pričom bol v posledných dvanástich mesiacoch za obdobný čin postihnutý a súčasne bol za taký čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch aj odsúdený. Páchatel' svojím konaním naplnil všetky formálne zákonné znaky prečinu krádeže podľa § 212 odsek 2 písmeno f/, odsek 3 písmeno b/ Trestného zákona. V médiách sa následne objavil názor istého politika, ktorý ihneď, bez znalosti spisu dospel k záveru, že súd mal aplikovať § 10 odsek 2 Trestného zákona a skutok ako trestný čin neposudzovať. Ako už bolo uvedené, tým, že páchatel' naplnil znak kvalifikovanej skutkovej podstaty, dopustil sa typovo závažnejšieho konania - činu, preto nebolo možné tento skutok prostredníctvom kritérií uvedených v § 10 odsek 2 Trestného zákona vyhodnotiť v tom smere, že pre nedostatok závažnosti (materiálnej stránky) nejde o trestný čin. Uplatnenie materiálneho korektívu v tomto prípade jednoducho nebolo možné a v danom prípade tak súd nemohol inak, než len vinu páchatel'a bez ďalšieho ustáliť v rámci kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu - prečinu krádeže.

Ak by však súd mal povinnosť skúmať a hodnotiť či okolnosť, podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby podstatne zvyšuje závažnosť činu, obdobne, ako to bolo povinnosťou súdu v zmysle § 88 Trestného zákona č. 140/1961 Zb., bolo by nutné zisťovať, či s ohľadom na všetky okolnosti daného prípadu ide skutočne o čin, ktorý odôvodňuje jeho posudzovanie podľa prísnejšej skutkovej podstaty, alebo naopak, jeho závažnosť neprekročila rámec základnej skutkovej podstaty, čo by dávalo väčší priestor nielen pre miernejší trestný postih pri ukladaní trestu odňatia slobody,

ale aj pre možnosť uloženia jedného z alternatívnych druhov trestov, t. j. trestov, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody.⁹

Ešte markantnejšie sa absencia skúmania materiálnej podmienky okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby prejavuje v prípade, kedy prísnejšia skutková podstata prečinu spáchaného úmyselne vedie k zmene prečinu na zločin. Okrem už uvedených hmotnoprávných dôsledkov možno v tejto súvislosti ďalej poukázať na právnu úpravu asperačnej zásady podľa § 41 odsek 2 Trestného zákona, na ktorej použitie by posudzovanie uvedenej materiálnej podmienky mohlo mať vplyv, nakoľko ak by súd právne posúdil skutok len podľa základnej skutkovej podstaty, v zmysle ktorej by išlo o prečin a o prečin by išlo aj v prípade skutku druhého, bola by aplikácia asperačnej zásady vylúčená. Taktiež je možné poukázať na dikciu § 34 odsek 6 veta druhá Trestného zákona, podľa ktorej za trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v Osobitnej časti zákona prevyšuje päť rokov, musí súd uložiť trest odňatia slobody. Ak by formálne naplnenie znaku kvalifikovanej skutkovej podstaty umožňovalo aj jeho materiálne posudzovanie, ktorého výsledkom v konkrétnej trestnej veci by bol záver súdu, že materiálna podmienka pre použitie vyššej trestnej sadzby splnená nebola, mohol by ukladať trest nespojený s odňatím slobody. Trestný zákon však takéto posudzovanie neumožňuje a bez ohľadu na konkrétny stupeň závažnosti trestného činu po naplnení formálneho znaku kvalifikovanej skutkovej podstaty tak súd nemá priestor pre úvahu, či s ohľadom na závažnosť trestného činu je uloženie trestu odňatia slobody nevyhnutné. Takýto druh trestu teda bude povinný uložiť.¹⁰ Existuje pritom mnoho ustanovení Osobitnej časti Trestného zákona, kde kvalifikovanou skutkovou podstatou predpokladaná okolnosť zakladá nielen neprimerane prísny postih, ale má prísnejší vplyv aj na použitie iných hmotnoprávných ustanovení bez toho, aby sa skutočne skúmala závažnosť činu z hľadiska jej konkrétneho stupňa.

Pre uplatnenie zásady materiálneho posudzovania okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby by mala nezanedbateľný význam tá skutočnosť, že táto by musela platiť bez výnimky pre všetky takéto okolnosti. V tomto smere možno poukázať na právny názor vyslovený v judikáte R 13/1980, v zmysle ktorého pri kumulácii viacerých okolností podmieňujúcich použitie viacerých vyšších trestných sadzieb stupňovito usporiadaných nie je vylúčené určiť, že sú splnené materiálne podmienky okolnosti podmieňujúcej použitie prvej zvýšenej trestnej sadzby, ale že vzhľadom na všetky okolnosti prípadu nie je podľa § 88 Trestného zákona daný potrebný vyšší stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť, odôvodňujúci použitie i ďalších zvýšených trestných sadzieb, podmienených ďalšími ťažšími následkami, prípadne inými okolnosťami.

Podľa nášho názoru neboli uvedené aspekty, ale aj ďalšie - s danou problematikou bezprostredne súvisiace - pri koncipovaní základov trestnej zodpovednosti v novom Trestnom zákone dostatočne zohľadnené a analyzované, a to i napriek tomu, že existujúca judikatúra poskytovala dostatočný podklad pre správnu aplikáciu ustanovenia § 88 Trestného zákona č. 140/1961 Zb., ktorá by v značnej miere zužovala priestor pre zásadné pochybenia súdov. Ak by aj k nesprávnemu použitiu takéhoto ustanovenia v rámci rozhodovacej činnosti súdov v konkrétnom prípade došlo, bola by takáto vada reparaovateľná v konaní o riadnych, prípadne aj mimoriadnych opravných prostriedkoch.

Považujeme za potrebné zdôrazniť, že ide len o čiastkové teoretické úvahy spojené predovšetkým s otázkou viny a až následne s otázkou trestu. Sme si pritom vedomí, že z praktického hľadiska je prípadný priestor pre ďalšie úvahy vedúce k novej legislatívnej zmene v naznačenej línii zásadne zúžený, okrem iného aj so zreteľom na zmeny, ku ktorým došlo v rámci rekodifikácie trestného procesu.

V tomto smere možno uviesť, že Trestný poriadok (Zák. č. 301/2005 Z. z., v znení neskorších právnych predpisov), obsahuje v § 257 odsek 1 písmeno b/ a písmeno c/ procesnú úpravu, umožňujúcu obžalovanému urobiť vyhlásenie o tom, že je vinný zo spáchania skutku alebo

⁹ Na uvedený prípad poukazujeme iba ilustračne bez toho, aby sme rozoberali konkrétne okolnosti jeho spáchania.

¹⁰ Pre tieto úvahy je pritom nepodstatné, či súčasne rozhodne o podmieňujúcom odklade jeho výkonu alebo nie.

niektorého zo skutkov uvedených v obžalobe, prípadne mu môže byť za okolností upravených v § 257 odsek 4 Trestného poriadku umožnené urobiť vyhlásenie, že nepopiera spáchanie skutku alebo niektorého zo skutkov uvedených v obžalobe, ktoré súd pre potreby ďalšieho konania a rozhodnutia bude považovať za priznanie spáchania skutku. Po vyjadrení procesných strán môže súd takéto vyhlásenie uznesením prijať, v dôsledku čoho sa ďalej dokazovanie v rozsahu priznania skutku nevykoná a vykoná sa len dokazovanie v súvislosti s výrokom o treste a náhrade škody. Tento postup teda logicky a nevyhnutne predchádza dokazovaniu. Ustanovenie bývalého § 88 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. je hmotnoprávnym ustanovením, majúcim podstatný vplyv pre právnu kvalifikáciu skutku. Pritom je nepochybné, že jeho náležitá aplikácia by bola možná len v procese komplexne vykonaného dokazovania čo do otázky viny. Z tohto hľadiska by pri existencii takéhoto ustanovenia vyvstala otázka, či by súd mohol bez ďalšieho prijať vyhlásenie obžalovaného o tom, že je vinný zo spáchania skutku právne kvalifikovaného v obžalobe aj ako trestný čin kvalifikovanej skutkovej podstaty.

K tomu pristupuje i tá skutočnosť, že ak by súd prihliadol na okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby pri existencii obdobného ustanovenia ako bol § 88 Trestného zákona č. 140/1961 Zb., a to iba na základe vyhlásenia obžalovaného o vine (teda bez vykonania dokazovania ohľadne tejto otázky), bolo by potrebné vyriešiť, či v takomto prípade možno použiť zmierňujúce ustanovenie pri ukladaní trestu odňatia slobody. Podľa judikatúry vzťahujúcej sa k bývalému ustanoveniu § 88 Trestného zákona č. 140/1961 Zb., spravidla nebude prichádzať do úvahy zníženie trestu odňatia slobody pod dolnú hranicu vyššej trestnej sadzby podľa § 40 odsek 1 Trestného zákona (mimoriadne zníženie trestu, v súčasnosti § 39 odsek 1 Trestného zákona) vzhľadom na okolnosti prípadu, nakoľko závery, že čin bol spáchaný za okolností podmieňujúcej použitia vyššej trestnej sadzby pri splnení materiálneho kritéria podľa § 88 Trestného zákona, a súčasne, že vzhľadom na okolnosti prípadu by použitie vyššej trestnej sadzby bolo pre páchatel'a neprímerane prísne a že možno účelu trestu dosiahnuť i trestom kratšieho trvania, sú vzájomne logicky nezlučiteľné. Použitie § 40 odsek 1 Trestného zákona nie je v týchto prípadoch vylúčené s prihliadnutím k pomerom páchatel'a.¹¹

Ak by so zreteľom na judikatúru a znenie ustanovenia v zmysle obdoby dikcie § 88 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. súd vo vzťahu k právnej kvalifikácii skutku dopredu uvažoval o tom, že nebude môcť použiť ustanovenie o mimoriadnom znížení trestu, t. j. § 39 odsek 1 Trestného zákona (ktorý na rozdiel od § 88 Trestného zákona môže vyplynúť len z výsledkov dokazovania čo do výroku o treste, ktoré je prijatím vyhlásenia o vine nedotknuté), predbiehal by vo svojich úvahách proces dokazovania a v konečnom dôsledku by vyhlásenie obžalovaného o tom, že je vinný zo spáchania skutku, nemohol prijať, ale pre posúdenie toho, či okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby, svojou závažnosťou podstatne zvyšuje stupeň závažnosti (spoločenskej nebezpečnosti), t. j. to, či v konkrétnom prípade ide o trestný čin podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty, by musel vykonať celé dokazovanie. Je zrejmé, že by to bolo nielen v rozpore s účelom procesných ustanovení upravujúcich právo obžalovaného urobiť niektoré z Trestným poriadkom predpokladaných vyhlásení (§ 257 ods. 1 písm. a/, b/ a c/), ale úplne zbytočne by sa predlžovalo trestné konanie a ďalej traumatizovala osobu obžalovaného, ktorý sa k spáchaniu činu priznal, a v nie zriedkavých prípadoch aj poškodeného, vo vzťahu ku ktorému by bolo rozhodnutie o jeho nároku na náhradu škody oddialené. Súd by v podstate pred vykonaním dokazovania prezumoval možnosť toho istého výsledku (vo vzťahu k výroku trestu, nie výroku o vine) avšak na základe aplikácie rozdielných hmotnoprávných ustanovení (obdoba § 88 Trestného zákona, ktorý by umožňoval skutok právne kvalifikovať miernejšie, čo by sa odrazilo v zákonom stanovenej trestnej sadzbe, alebo § 39 odsek 1 Trestného zákona, ktorý umožňuje uložiť trest pod dolnú hranicu zákonom stanovenej trestnej sadzby). Takéto uvažovanie by však v kontexte novej trestno-procesnej úpravy zrejme nebolo žiadúce.

¹¹ R 11/1963, R 59/1972 a R 41/1998, pozri aj Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 To 79/2003.

Naposledy uvedené otázky vystupujú do popredia v prípadoch, kedy súd postupuje podľa Trestného poriadku (Zák. č. 301/2005 Z. z., v znení neskorších právnych predpisov) avšak trestnosť činu sa posudzuje podľa starého Trestného zákona.

Možno tiež polemizovať o tom, či komplexnému posúdeniu závažnosti činu z hľadiska ustálenia viny môžu brániť skutočnosti, ktorých povaha, resp. podstata tkvie v procesnoprávnej úprave. V trestnom práve má postulát spravodlivosti nachádzať svoj výraz v zhodnotení všetkých otázok významných pre záver o vine a následne aj treste, ktorých základom je hmotnoprávna úprava. Trestné právo procesné by malo byť prostriedkom, ktorý uplatneniu spravodlivosti dáva priechod. Okrem toho, ak vezmeme do úvahy pôvodný zámer rekodifikácie, ktorým okrem iného mala byť realizovaná požiadavka na dekriminalizáciu a depenalizáciu v rovine trestnoprávnej úpravy, je opustenie úpravy akcentujúcej materiálny prístup k okolnostiam podmieňujúcim použitie vyššej trestnej sadzby v kontexte sprísnenia trestnoprávneho postihu, nepochybne popretím tohto zámeru. Uvedené však nemení nič na tom, že ak v budúcnosti budú vôbec prichádzať do úvahy diskusie vedúce k možnosti materiálneho posudzovania okolností podmieňujúcich použitie vyššej trestnej sadzby, budú musieť byť jednoznačne spojené s úvahami o takej právnej úprave, ktorá nebude brániť postupu podľa súčasného znenia § 257 Trestného poriadku.

Resumé

V krátkosti možno zhrnúť, že autori sa vo svojom príspevku – v kontexte starého a nového, rekodifikovaného Trestného zákona – zaoberali množstvom čiastkových teoretických otázok i problémov v aplikačnej činnosti súdu, súvisiacich jednak s materiálnym, ako aj s formálnym ponímaním trestného činu s akcentom na riešenie problematiky súčasného formálneho prístupu k okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby. Možnosť istých zmien v skúmanej oblasti smerom k materiálnemu posudzovaniu okolností podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby autori vidia de lege ferenda len v kontinuite s § 257 súčasného Trestného poriadku, t.j. v takej právnej úprave, ktorá by postupu tam uvedenému nebránila.

Zoznam bibliografických odkazov

Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2003, s. 596.

R 34/1982, Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 7 To 9/99.

R 34/1976, R 39/1980 a R ČR 26/1994.

R 11/1963, R 59/1972 a R 41/1998.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 To 79/2003.

SANKČNÍ SYSTÉM TRESTNÍHO PRÁVA VE SVĚTLE NOVEL - VYBRANÉ OTÁZKY¹

Doc. JUDr. Věra KALVODOVÁ, Dr.²

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Anotácia: Autorka sa zabyvá zmenami v sankčnom systéme trestného práva Českej republiky, jež přinesly novely trestního zákoníku z let 2011 a 2012. Analyzuje a hodnotí vybrané změny v kontextu s principy trestní politiky.

Kľúčové slová: sankční systém, trest, alternativní tresty, peněžitý trest, zásady trestání.

Annotation: The author deals with changes of criminal law sanctions systems of the Czech Republic from the view of amendments to Czech Penal Code from 2011 and 2012. She analyses and evaluates selected changes

Keywords: system of sanctions, punishment, alternative sanctions, pecuniary punishment, principles of punishment.

Úvod

Nový trestní zákoník (zák. č. 40/2009 Sb., dále jen TrZ) nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2010, tedy před více než pěti lety. Za dobu své účinnosti byl již několikrát novelizován. Novely z let 2011 a 2012 se dotkly významným způsobem i sankčního systému, nikoli ve smyslu druhů trestů, ale co do předpokladů pro jejich ukládání, resp. následků jejich nevykonání. Následující úvahy budou věnovány některým těmto změnám v kontextu se základními principy trestání.

Novely trestního zákoníku - nové trendy sankční politiky?

Jednou z ústředních myšlenek či trendů sankční politiky při trestání pachatelů je od poloviny devadesátých let minulého století omezování nepodmíněného odnětí svobody a jeho nahrazování alternativními tresty. Tento bezesporu pozitivní trend reflektující princip subsidiarity či ekonomie trestní represe se pochopitelně promítl i do filozofie trestání v novém trestním zákoníku.³ De lege lata našel své vyjádření zejména v ustanovení § 38 odst. 2 TrZ, podle něhož *tam, kde postačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější*. Promítl se i do dalších ustanovení trestního zákoníku – např. rozšíření škály trestů o domácí vězení či změny v předpokladech pro ukládání trestu obecně prospěšných prací reagující na podněty z aplikační praxe, sledující především zvýšení efektivity resp. úspěšnosti vykonání tohoto trestu. Zmínit v této souvislosti třeba zejména snížení maximální hranice trestu obecně prospěšných prací ze 400 na 300 hodin, otevření prostoru pro ukládání i kvalifikovanějších prací nebo požadavek zohlednit při opakovaném ukládání trestu obecně prospěšných prací to, zda pachatel dřívější trest obecně prospěšných prací řádně vykonal.

Navzdory v zásadě dobře „nastavené“ právní úpravě se efekt v podobě snižování počtu osob ve výkonu trestu nedostavil. Naopak ze statistik Vězeňské služby je až do roku 2013, tj. do vyhlášení amnestie presidenta republiky, patrný nárůst počtu odsouzených.⁴ Vyvstává tedy otázka, co je toho příčinou. Je jí samotná právní úprava? Je jí skladba trestné činnosti či složení jejich pachatelů? Je jí aplikační praxe ve smyslu ukládání alternativních trestů nevhodnému okruhu

¹ Příspěvek vznikl v rámci projektu Možnosti adjustace trestního řízení specifické kriminalitě (MUNI/A/1264/2014).

² Vera.Kalvodova@law.muni.cz

³ Blíže k tomu např. Kalvodová, V.: Filozofie trestání v návrhu nového trestního zákoníku. In Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. ASPI Wolters Kluwer : Praha. 2008, s. 87. Kalvodová, V.: Alternativní sankce a novely trestního zákoníku – nový trend v alternativním trestání? In Strémy, T. (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha : Leges, s.r.o., 2014, s. 104 a násl., Kalvodová, V.: Vybrané otázky sankčního systému trestního práva České republiky. In Strémy, T., Vráblová, M., Zeman, Š. (eds.) Justitia Omnibus. Pocta prof. JUDr. Pavlovi Balážovi, CSc., Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slawaków w Polsce. 2014, s. 113.

⁴ 19455 (2010), 20385 (2011), 20907 (2012): zdroj www.vscrcz.

pachatelů? Nebo jde o kombinaci všech uvedených příčin? Soudě podle novel trestního zákoníku č. 330/2011 Sb. a č. 390/2012 Sb., zákonodárce se zjevně domníval, že rezervy třeba hledat primárně v právní úpravě.

Pokud je o samotné změny realizované zmíněnými novelami, domnívám se, že jen několik málo z nich představuje pozitivní krok ke zvýšení efektivity alternativních trestů, resp. k celkovému omezení nepodmíněných trestů odnětí svobody a snížení vězeňské populace. Patří k nim bezesporu *prodloužení lhůty pro výkon trestu obecně prospěšných prací z jednoho roku na dvě léta*.⁵ V širším kontextu lze k takovým změnám řadit i *diferenciaci zkušební doby* podmíněného propuštění u přečinů a zločinů či *zprísňení zkušební doby* v podobě kvazi domácího vězení, tedy povinnosti zdržovat se ve stanovené části zkušební doby, navazující na její počátek v určené době v obydlí nebo jeho části; srov. § 89 odst. 1 TrZ. Svě uplatnění by jistě mohl nalézt i *institut přeměny trestu odnětí svobody v trest domácího vězení* v případě odsouzených za přečin. Obecně se jeví jako vhodný mezistupeň mezi výkonem trestu odnětí svobody a propuštěním odsouzeného na svobodu. Nicméně podoba, v jaké byl tento institut přijat, vzbuzuje pochybnosti o jeho smyslu a využitelnosti. Podmínky jsou nastaveny téměř shodně jako podmínky pro podmíněné propuštění⁶, takže není jasné, kdy by soud měl použít přeměnu a kdy podmíněné propuštění. U přečinů lze pak dosáhnout na podmíněné propuštění i dříve, a to dokonce i dříve než po výkonu jedné třetiny. Navíc, jak uvedeno výše, lze ve zkušební době podmíněného propuštění stanovit povinnost zdržovat se v obydlí.⁷ Za úvahu by stálo umožnit přeměnu trestu odnětí svobody v domácí vězení u závažnější kategorie trestného činu, tj. zločinů, např. jako předstupeň podmíněného propuštění.

Další změny právní úpravy již vyvolávají otazníky. Je z nich patrný *trend nahrazování jedné alternativy druhou*, přesněji řečeno nahrazování jednoho neúspěšně vykonaného alternativního trestu jiný či dalším.⁸ Uvedené se týká trestu obecně prospěšných prací a peněžitého trestu. U trestu obecně prospěšných prací nejprve novela trestního zákoníku č. 330/2011 Sb. zavedla možnost jeho přeměny na trest domácího vězení, následně novela č. 390/2012 Sb. pak možnost přeměny i na peněžitý trest. Pokud jde o peněžitý trest, novela č. 390/2012 Sb. „odsunula“ náhradní trest odnětí svobody v případě nevykonání peněžitého trestu až za domácí vězení a obecně prospěšné práce. Právní úprava těchto přeměn je přitom velice kusá a evokuje řadu praktických problémů.⁹ Např. v jakém poměru či v jaké výměře se bude přeměňovat trest obecně prospěšných prací na domácí vězení nebo peněžitý trest či naopak peněžitý trest na domácí vězení nebo obecně prospěšné práce?

Ščerba k tomu uvádí: *„Vytvoření možnosti přeměnit trest obecně prospěšných prací na dva jiné alternativní tresty lze těžko vnímat jinak než jak nedůkladně promyšlenou snahu zákonodárce omezovat počet vězněných osob, resp. osob vykonávajících krátkodobé tresty odnětí svobody v důsledku přeměny trestu obecně prospěšných prací. Není bez zajímavosti, že v případě obou*

⁵ K opačnému názoru viz. Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha : Leges . s.r.o., 2014, s. 306, s. 446.

⁶ Předpokladem je výkon poloviny uloženého nebo rozhodnutím prezidenta zmírněného trestu, polepšení, které odsouzený prokázal zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním povinností a prognóza vedení řádného života v budoucnu. Při přeměně se každý den nevykonaného zbytku trestu počítá za jeden den domácího vězení, přičemž soud není vázán nejvyšší výměrou trestu domácího vězení; srov. § 57a Trz.

⁷ Kalvodová, V.: Alternativní sankce a novely trestního zákoníku – nový trend v alternativním trestání? In Strémy, T. (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha : Leges, s.r.o., 2014, s. 110, viz i Kursová, J.: Domácí vězení jako alternativní trest. In Strémy, T. (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha : Leges, s.r.o., 2014, s. 321-322.

⁸ Kalvodová, V.: Alternativní sankce a novely trestního zákoníku – nový trend v alternativním trestání? In Strémy, T. (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha : Leges, s.r.o., 2014, s. 108, srov. i Kalvodová, V.: Vybrané otázky sankčního systému trestního práva České republiky. In Strémy, T., Vráblová, M., Zeman, Š. (eds.) Justitia Omnibus. Pocta prof. JUDr. Pavlovi Balážovi, CSc., Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce. 2014, s. 116, k tzv. řetězení alternativ viz Provozník, J.: Odklony v trestním řízení. In Strémy, T. (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha : Leges, s.r.o., 2014, s. 536.

⁹ Srov např. Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha : Leges . s.r.o., 2014, s. 272 a násl., s. 313 a násl.

zmíněných novel byla část týkající se přeměny obecně prospěšných prací na domácí vězení, resp. peněžitý trest doplněna až v rámci projednání v Ústavně právním výboru Poslanecké sněmovny, což se jednak projevilo v podobě závažných chyb nové právní úpravy a jednak to svědčí o nedostatečné promyšlenosti smyslu a účelu daných institutů.¹⁰ K uvedenému lze dodat, že byť by se zmíněný trend mohl jevit na první pohled jako prospěšný, přispívající k posilování pozice nepodmíněného trestu jako ultima ratio a rozšiřování prostoru pro alternativní tresty, při komplexnějším pohledu se nabízí otázka, zda nedochází k devalvaci podstaty a smyslu alternativních trestů¹¹

Akceptovatelnou by v tomto smyslu snad byla možnost přeměny zmíněných alternativních trestů na domácí vězení, které lze chápat jako mírnější formu omezení osobní svobody a tedy dostačující prostředek reakce na nevykonání původně uloženého alternativního trestu. Další výše uvedené možnosti za vhodné nepovažuji.

Kromě zeslabení účelu alternativních trestů je třeba upozornit i na další skutečnost. Časté a nepřilíš promyšlené změny právní úpravy nepřispívají právní jistotě a neprospívají ani aplikační praxi. Příkladem může být právě *peněžitý trest*, jehož hmotně právní i procesní úprava se několikrát změnila, pokud jde o následky jeho nevykonání. Peněžitý trest bývá označován jako tzv. trest s náhradou,¹² tzn., že současně s peněžitým trestem se ukládá i *náhradní trest odnětí svobody* jako pojistka jeho výkonu či prostředek k odstrašení pachatele od nevykonání peněžitého trestu. Povinnost stanovit současně s ukládáním peněžitého trestu náhradní trest odnětí svobody pro případ, že by jeho výkon byl zmařen, byla zavedena do trestního zákona č. 140/1961 Sb. novelou č. 56/1965 Sb.. Původně přijatá právní úprava tuto možnost neobsahovala. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád (dále jen TrŘ) počítal v ustanovení § 343 odst. 1 s vymáháním peněžitého trestu v případě, že peněžitý trest nebyl ve stanovených lhůtách zaplacen. Od peněžitého trestu pak soud upustil, bylo-li zjevné, že by vymáhání nemělo výsledky; srov. § 344 TrŘ v původním znění účinném do novely č. 57/1965 Sb. Tato úprava zůstala v účinnosti i po zavedení možnosti náhradního trestu odnětí svobody. Zmíněná novela trestního řádu č. 57/1965 Sb. však upravila podmínky pro nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody tak, že soud nařídí výkon náhradního trestu odnětí svobody nebo jeho poměrné části, nebyl-li peněžitý trest zaplacen a bylo-li zjevné, že by výkon tohoto trestu nebo jeho části mohl být zmařen; srov. § 344 odst. 2 TrŘ ve znění účinném do 1. 9. 1995. Jak patrně, nařízení náhradního trestu odnětí svobody tedy nebylo následkem pouhého nezaplacení peněžitého trestu, ale v souladu s hmotně právní úpravou bylo vázáno na nebezpečí zmaření jeho výkonu. Uvedenou koncepci pak zcela změnila *novela* trestního zákona i řádu č. 152/1995 Sb. S účinností od 1. 9. 1995 byl náhradní trest koncipován jako pojistka pro případ, že by peněžitý trest nebyl vykonán. Ustanovení o vymáhání peněžitého trestu v TrŘ bylo zrušeno. Nezaplacení peněžitého trestu ve stanovené lhůtě, pokud nepřicházelo v úvahu upuštění od jeho výkonu z důvodů uvedených v § 344 odst. 1 TrŘ, vedlo přímo k nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody nebo jeho poměrné části. Tato dle našeho názoru efektivní právní úprava „fungovala“ až do 1. 1. 2010, tedy do přijetí nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.. Ten bohužel zvolil řešení znamenající návrat do období před novelou č. 152/1995 Sb.¹³ Nezaplacení peněžitého trestu má tedy opět za následek primárně jeho vymáhání (srov. § 343 TrŘ) a nařízení náhradního trestu je chápáno jako nejzazší prostředek, což zeslabuje jeho funkci.¹⁴ Další posun v pozici náhradního trestu pak přinesla výše zmíněná novela trestního zákoníku č. 390/2012 Sb.,

¹⁰ Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha : Leges . s.r.o., 2014, s. 313.

¹¹ Kalvodová, V.: Vybrané otázky sankčního systému trestního práva České republiky. In Strémy, T., Vráblová, M., Zeman, Š. (eds.) Justitia Omnibus. Pocta prof. JUDr. Pavlovi Balážovi, CSc., Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce. 2014, s. 117. Blíže k tomu viz i Kalvodová, V.: Alternativní sankce a novely trestního zákoníku – nový trend v alternativním trestání? In Strémy, T. (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha : Leges, s.r.o., 2014, s. 104 a násl.

¹² Kratochvíl, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2012, s. 556.

¹³ Srov. k tomu Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 7. Přepracované vydání. Praha : Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 315.

¹⁴ Srov. Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha : Leges . s.r.o., 2014, s. 268 a násl., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 7. Přepracované vydání. Praha : Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 315.

kteřá, jak již řečeno, odsouvá náhradní trest až za domácí vězení a obecně prospěšné práce; srov. § 69 odst. 3 TrZ ve spojení s § 344 odst. 3 TrŘ. Právní úprava obsahuje navíc určité nesrovnalosti. Zatímco hmotněprávní úprava váže náhradní trest na nevykonání peněžitého trestu ve stanovené lhůtě (§ 69 odst. 1 TrZ), podle procesní úpravy soud výkon náhradního trestu nebo jeho poměrné části nařídí, *nebyl-li peněžitý trest zaplacen, nepřichází v úvahu upuštění od výkonu peněžitého trestu nebo jeho zbytku nebo přeměna v domácí vězení či obecně prospěšné práce a je-li zjevné, že by výkon tohoto trestu byl zmařen*; § 344 odst. 3 TrZ. Z citovaného ustanovení je patrné, že pouhé nezaplacení peněžitého trestu nemůže vést k nařízení náhradního trestu. I v případě, že nebudou splněny podmínky pro upuštění od jeho výkonu či pro přeměnu na jiný alternativní trest, se bude muset prokazovat nebezpečí zmaření výkonu peněžitého trestu.¹⁵ Poněkud nejednoznačně se k této otázce vyjadřuje Beckův komentář k trestnímu řádu, v němž se uvádí: „*důvodem pro nařízení náhradního trestu odnětí svobody je skutečnost, že peněžitý trest nebyl zaplacen a nepřichází v úvahu postup podle jiného ustanovení trestního řádu (§ 342 odst. 1, § 344 odst. 1 nebo 2). Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 41/2009 Sb. byl s účinností od 1. 1. 2010 zařazen také další důvod pro nařízení náhradního trestu odnětí svobody; je-li zjevné, že by výkon tohoto trestu mohl být zmařen.*“¹⁶ Z citovaného textu lze nabýt dojem, že nezaplacení peněžitého trestu a obavy ze zmaření jeho výkonu jsou chápány jako dvě samostatné podmínky pro nařízení náhradního trestu. Jak patrné, celkově je právní úprava reakce na nevykonání peněžitého trestu poměrně komplikovaná a ne zcela jednoznačná, bezesporu však oslabující pozici náhradního trestu odnětí svobody. To je zřejmě i jednou z příčin, proč peněžitý trest stále zůstává, slovy Vanduchové, nedocenenou alternativou k trestu odnětí svobody.¹⁷

Závěrem

Podoba sankčního systému a přístup k trestání pachatelů trestných činů je jednou z klíčových otázek trestní politiky. K případným změnám právní úpravy v této oblasti je proto třeba přistupovat promyšleně, systémově, v souladu se základními principy trestání. Bohužel většina změn, k nimž na poli trestních sankcí v důsledku novel došlo, se jeví spíše jako pragmatický prostředek ke snížení vězeňské populace, než jako koncepční prostředek trestní politiky, který přispěje k vyšší efektivitě trestních sankcí.¹⁸

Resumé

This article deals with some issues of criminal law sanctions system namely from the point of view of amendments to Czech Penal Code from 2011 and 2012. The author presents philosophy of punishment in the new Penal Code. She analyses and evaluates selected changes in the context of principles of criminal policy and with respect to principles of punishment. She comments especially possibility to commute the prison sentence to house arrest, the new trends of punishment and some problems related to pecuniary penalty.

Zoznam bibliografických odkazov:

KALVODOVÁ, V.: Filozofie trestání v návrhu nového trestního zákoníku. In Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha : ASPI Wolters Kluwer, 2008, 492 s. ISBN 978-80- 7357-365-2.

¹⁵ K tomu srov. Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha : Leges . s.r.o., 2014, s. 268.

¹⁶ Škvain, P. In Šámal, P. a kol.: Trestní řád III. Komentář. 7. vydání. Praha : C.H.Beck. 2013, s. 3913.

¹⁷ Vanduchová, M.: Peněžitý trest - praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody? In Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. ASPI Wolters Kluwer : Praha. 2008, s. 421 a násl.

¹⁸ Kalvodová, V.: Vybrané otázky sankčního systému trestního práva České republiky. In Strémy, T., Vráblová, M., Zeman, Š. (eds.) Justitia Omnibus. Pocta prof. JUDr. Pavlovi Balážovi, CSc., Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce. 2014, s. 119., Srov. i Kalvodová, V.: Alternativní sankce a novely trestního zákoníku – nový trend v alternativním trestání? In Strémy, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha: Leges, s.r.o, 2014, s. 108 a násl., Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha : Leges . s.r.o., 2014, s. 445.

- KALVODOVÁ,V.: Alternativní sankce a novely trestního zákoníku – nový trend v alternativním trestání? In Strémy, T. (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha : Leges, s.r.o., 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
- KALVODOVÁ,V.: Vybrané otázky sankčního systému trestního práva České republiky. In Strémy.T., Vráblová,M.,Zeman.Š. (eds.) Justitia Omnibus. Pocta prof. JUDr. Pavlovi Balážovi, CSc., Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku –Towarzystwo Slawaków v Polsce. 2014, 362 s. ISBN 978-83-7490-728-8
- KRATOCH|VÍL,V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 961 s. ISBN 978-80-7179-082-2.
- KURSOVÁ,J.: Domácí vězení jako alternativní trest. In Strémy, T. (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha : Leges, s.r.o., 2014, 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
- PROVAZNÍK,J.: Odklony v trestním řízení. In Strémy, T. (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha : Leges, s.r.o., 2014, 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
- ŠÁMAL,P. a kol.: Trestní právo hmotné. 7. Přerpracované vydání. Praha : Wolters Kluwer, a.s., 2014,1040 s. ISBN 978-80-7478-616-7
- ŠÁMAL,P. a kol: Trestní řád III. Komentář. 7. vydání. Praha : C.H.Beck. 2013, 936 s. ISBN 978-80-7400-465-0.
- ŠČERBA,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. Vydání. Praha: Leges, 2014, 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.
- VANDUCHO|VÁ, M.: Peněžitý trest - praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody? In Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha : ASPI Wolters Kluwer, 2008, 492 s. ISBN 978-80-7357-365-2.

SÚBEH TRESTNÝCH ČINOV

doc. JUDr. Jaroslav KLÁTIK, PhD.¹

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Anotácia: Súbeh trestných činov, označovaný tiež ako konkurencia trestných činov, je jednou z foriem mnohosti (plurality) trestných činov. Súbehu je snád' možné prikladať o niečo menší význam ako recidíve z toho dôvodu, že na rozdiel od recidívy sa páchatel' dopúšťa trestnej činnosti skôr, ako bol pred ďalším páchaním trestnej činnosti varovaný rozhodnutím súdu. Recidíva predstavuje popri súbehu druhú formu mnohosti trestných činov, teda kedy jedna osoba spáchala viac trestných činov. Aby bolo možné hovoriť o recidíve, alebo tiež spätosti, musia byť splnené i ďalšie zákonné podmienky, ktoré práve recidívu vymedzujú voči súbehu. Príspevok sa venuje aj nálezom Ústavného súdu SR vo vzťahu k asperačnej zásade.

Kľúčové slová: Súbeh trestných činov. Jednočinný súbeh trestných činov. Viacčinný súbeh trestných činov. Kumulačná zásada. Absorpčná zásada. Asperačná zásada. Nález Ústavného súdu.

Annotation: Concurrence of crimes, also described as competition of crimes is one form of crimes plurality. Concurrence is possibly to give a little bit less importance than recidivism due to the fact that, unlike the recidivism commits crime before it has been before further committing crimes alerted by a court decision. Recidivism is in addition to the second form of the multiplicity of concurrence of crimes, when one person has committed more crimes. In order to talk about recidivism, or even wickedness must be met and other legal requirements that precisely defines recidivism against concurrence of crimes. The article discusses the findings of the Constitutional Court in relation to the principle of absorption.

Keywords: Concurrence of crimes. Single acting overlapping offenses. Multiple acting overlapping offenses. Accrual principle. The principle of absorption. The Constitutional Court.

Úvod

Jednou zo základných zásad trestného práva a zároveň i jednou zo záruk zákonnosti je pravidlo, že každý trestný čin sa má z hľadiska viny posúdiť podľa všetkých ustanovení Trestného zákona, ktoré sa naň vzťahujú a teda aj trest sa má uložiť podľa ustanovení Trestného zákona vzťahujúcich sa na trestný čin, o ktorý ide. Trestné právo však v niektorých prípadoch pripúšťa výnimky v prípadoch, v ktorých posúdenie trestného činu podľa všetkých ustanovení, ktoré sa naň vzťahujú, nie je potrebné, pričom ani nie je namieste, pretože toto by pri sčítaní trestov za jednotlivé trestné činy viedlo k príliš prísnemu postihu páchatel'a a nevystihovalo by ani samotnú závažnosť tejto trestnej činnosti – ide predovšetkým o prípady súbehu (konkurencie) trestných činov. Súbehom (konkurenciou) sa nazýva prípad, kedy páchatel' spáchal dva alebo viacero trestných činov skôr, než bol za niektorý z nich odsúdený, t. j. než bol za takýto čin vyhlásený odsudzujúci rozsudok súdom I. stupňa. Túto hranicu – vyhlásenie rozsudku súdom I. stupňa však je možné brať do úvahy len v prípade, že prvostupňový rozsudok nadobudne právoplatnosť (nie je totiž možné prihliadať na rozsudok, ktorý sa nestane právoplatným, t. j. ktorý bude v odvolacom konaní zrušený alebo zmenený) a za splnenia podmienky, že pri takto vyhlásenom rozsudku neplatí fikcia neodsúdenia páchatel'a. Z tohto hľadiska je preto možné povedať, že súbeh sa ako kvalifikovaná forma trestnej činnosti vyznačuje jedným subjektom a dvoma alebo viacerými trestnými činmi spáchanými skôr, než bol pre ktorýkoľvek z nich vyhlásený rozsudok súdom I. stupňa. V prípade trestného rozkazu je hranicou pre súbeh trestných činov jeho doručenie, keďže trestný rozkaz sa nevyhlasuje ale vydáva. Obdobne je však doručenie trestného rozkazu možné brať do úvahy len v prípade, že trestný rozkaz nadobudne právoplatnosť. Súbeh trestných činov ako jeden z prípadov mnohosti trestných činov, je potrebné odlišovať od recidívy, kde ide o prípad, kedy páchatel', ktorý už bol predtým právoplatne odsúdený, spácha ďalší trestný čin. O súbeh ani o recidívu nepôjde v prípade, kedy páchatel' spácha druhý trestný čin po vyhlásení odsudzujúceho rozsudku súdom I. stupňa za prvý trestný čin, avšak ešte pred nadobudnutím právoplatnosti tohto

¹ Jaroslav.klatik@umb.sk

rozsudku. Takýto prípad sa v odbornej literatúre označuje ako nepriama recidíva. Teória trestného práva hmotného rozlišuje jednočinný súbeh (označovaný v teórii aj ako jednočinná, ideálna, formálna alebo súčasná konkurencia, resp. ako konkurencia trestných zákonov) a viacčinný súbeh (reálna, materiálna, postupná konkurencia, resp. ako konkurencia trestných činov). Viacčinný súbeh predpokladá, že páchatel' spáchal viacero trestných činov skôr, než súd vyhlásil za tieto odsudzujúci rozsudok; súbeh jednočinný, že jedno konanie páchatel'a má znaky viacerých trestných činov.² Pri súbehu, s výnimkou, že by šlo o tzv. zdanlivý súbeh alebo o faktickú konzumpciu, je potrebné čin posúdiť podľa všetkých ustanovení Trestného zákona, ktoré sa naň vzťahujú; táto zásada sa však nevzťahuje na ukládanie trestu za zbiehajúce trestné činy, nakoľko pre ukládanie tzv. úhrnného alebo súhrnného trestu platia osobitné zásady. Rozlišovanie jednočinného a viacčinného súbehu trestných činov má značný význam predovšetkým v trestnom práve procesnom, a to v súvislosti s otázkou totožnosti skutku z hľadiska obžalovacej zásady a pokiaľ ide o dosah právoplatnosti rozhodnutia vo veci. Podľa toho, či páchatel' spáchal svojím konaním, resp. konaniami jeden alebo viacero trestných činov, rozlišuje ďalej teória trestného práva hmotného rovnorodý a rôznorodý súbeh.

2 Jednota skutku, jednočinný a viacčinný súbeh

Pri problematike súbehu trestných činov je potrebné sa zaoberať predovšetkým otázkou jednoty skutku, t. j. ujasniť si, čo je to skutok, kedy ide o jeden skutok a kedy ide o viac skutkov³. Kým viacčinný súbeh predpokladá viac skutkov (samostatných útokov) a každý z týchto skutkov sa posudzuje ako samostatný čin, pri jednočinnom súbehu ide vždy o skutok jediný; nie je však vylúčená ani možnosť, že v konkrétnom prípade, pôjde súčasne o jednočinný i viacčinný súbeh – páchatel' vykoná viacero skutkov, z ktorých každý sám naplní skutkové podstaty viacerých trestných činov. Pojem skutok nesmie byť zamieňaný s pojmom trestného činu. Každý trestný čin totiž musí byť skutkom, avšak nie každý skutok je vždy trestným činom (môže ísť napr. o priestupok, iný správny delikt, disciplinárne previnenie alebo o inú udalosť, ktorá nezakladá trestnoprávnu ani administratívno-právnu zodpovednosť konajúceho). Tak, ako je potrebné rozlišovať pojmy skutok a trestný čin, je potrebné rozlišovať aj pojem jednoty skutku a totožnosti skutku – jednota skutku je hmotnoprávny pojem, ktorý má význam najmä pre učenie toho, či má skutok znaky len jedného trestného činu alebo či má znaky viacerých trestných činov. Totožnosť skutku ja naproti tomu pojmom procesným a v zásade znamená zhodu skutku uvedeného v obžalobe so skutkom, ktorý je uvedený vo výroku rozsudku⁴. Totožnosť skutku preto bude zachovaná vždy pri úplnom súlade medzi popisom skutku v obžalobe s popisom skutku vo výrokovej časti rozhodnutia súdu (nie v odôvodnení rozhodnutia súdu)⁵, v prípade, kedy budú zachované skutkové okolnosti a bude odlišné len právne posúdenie skutku⁶. V prípade, že zhoda medzi popisom skutku v obžalobe a vo výrokovej časti rozhodnutia súdu nebude úplná, bude totožnosť skutku zachovaná aj v prípade, že tu bude existovať zhoda medzi podstatnými skutkovými okolnosťami, avšak sa pri tom nesmie zmeniť podstata skutku⁷ - miera, do akej sa súd môže odchýliť od obžaloby, aby ešte jednota skutku bola zachovaná, bude záležať od zhodnotenia charakteru, významu a rozsahu odchýlok. Vzhľadom na skutočnosť, že podstatu skutku (nakoľko každý trestný čin musí byť skutkom) tvorí konanie a následok, ktorý bol týmto konaním spôsobený, a podstata skutku je preto určovaná účasťou obžalovaného na určitej udalosti popísanej v obžalobe, z ktorej vzišiel následok⁸, bude totožnosť skutku zachovaná aj v prípade, ak je úplná zhoda aspoň v konaní pri rozdielnom následku, pri rozdielnom konaní a v prípade, kedy sú konanie alebo následok (prípadne i oba tieto inštitúty) zhodné aspoň čiastočne, avšak musí ísť o zhodu

² TOLAR, J.: Trest úhrnný a súhrnný. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 37 a nasl.

³ NOVOTNÝ, O. – DOLENSKÝ, A. – JELÍNEK, J. – VANDUCHOVÁ, M.: Trestní právo hmotné – I. obecná část. Praha: CODEX Praha, 1992, s. 150.

⁴ Bližšie RŮŽEK, A. a kol.: Trestní právo procesní. Praha: UK Praha 1991, s. 141 a nasl.

⁵ R 43/94-I (NS ČR).

⁶ R 50/81, R 41/72.

⁷ R 6/62, R 19/64, R 64/73.

⁸ R 64/73.

v podstatných okolnostiach, ktorými sa rozumejú najmä skutkové okolnosti charakterizujúce konanie alebo následok z hľadiska právnej kvalifikácie, ktorá prichádza do úvahy, pričom z tohto hľadiska nie sú podstatnými okolnosti, ktoré charakterizujú len zavinenie alebo iný znak subjektívnej stránky činu⁹. Za jeden skutok sú ďalej v trestnoprávnej teórii a v praxi považované aj všetky tie prejavy vôle páchatel'a navonok, ktoré sú príčinou následku významného z hľadiska trestného práva, pokiaľ sú zahrnuté zavinením¹⁰, ako aj rôzne štádiá vývoja trestnej činnosti (príprava, pokus, dokonaný trestný čin) a napokon aj jednotlivé prejavy vôle navonok, ktoré tvoria pokračovanie v trestnej činnosti, trestný čin trvajúci a trestný čin hromadný¹¹. Z hľadiska procesnej činnosti orgánu činného v trestnom konaní je pri posudzovaní súbehu potrebné riešiť predovšetkým dve otázky – či sa v konkrétnom prípade jedná o jediný skutok alebo o viacero skutkov (v tejto fáze posudzovania musí orgán činný v trestnom konaní rozložiť celé páchatel'ovo správanie sa na jednotlivé samostatné celky – skutky) a po tom, čo sú už jednotlivé skutky izolované, riešiť otázku, podľa ktorých zákonných ustanovení je možné a potrebné jednotlivé skutky posudzovať.¹² V teórii trestného práva hmotného je sporné, či ide v prípade jednočinného súbehu o viacero trestných činov alebo len o jeden trestný čin, ktorý má znaky viacerých skutkových podstát - hoci je však táto otázka bezpochyby teoreticky veľmi zaujímavá, nemá veľký praktický význam a zrejme preto bude potrebné sa prikloniť k prvému názoru (jednočinný súbeh zakladá viacero trestných činov), predovšetkým z dôvodu posudzovania premlčania súbehu; pri premlčaní je totiž potrebné premlčanie každého zbiehajúceho činu posudzovať samostatne¹³ a páchatel'a je preto možné uznať vinným podľa ustanovenia, ktorého trestnosť ešte nie je premlčaná (pokiaľ však ide o premlčané trestné činy, za tieto páchatel'a vinným uznať nie je možné).

Viacčinný súbeh (reálna konkurencia) vždy spočíva v tom, že páchatel' viacerými skutkami buď opätovne porušuje to isté ustanovenie Trestného zákona (rovnorodý súbeh) alebo postupne porušil viacero ustanovení Trestného zákona (súbeh rôznorodý), a to za podmienky, že sa tieto porušenia udiali pred tým, než bol súdom I. stupňa vyhlásený odsudzujúci rozsudok za niektorý z týchto trestných činov a za predpokladu, že sa pri tom na páchatel'a ohľadom tohto predošlého skutku nehľadí, ako keby nebol potrestaný¹⁴. Rozhodujúce je vždy prvé vyhlásenie odsudzujúceho rozsudku súdom I. stupňa, pretože podľa súdnej praxe si páchatel' nezaslúži miernejšie posudzovanie, ak bol vyhlásením rozsudku za skorší trestný čin varovaný¹⁵ a pre otázku súbehu preto nemôže mať význam, či sa koná v dôsledku rozhodnutia vyššieho súdu o veci nové hlavné pojednávanie; odsudzujúci rozsudok má však, samozrejme, význam len v prípade, že nadobudne právoplatnosť. Pri viacčinnom súbehu ide vždy o viacero konaní, pričom zároveň musí byť splnená podmienka, že musí ísť o činy úplne samostatné, ktorých skutkový základ nesmie byť (na rozdiel od jednočinného súbehu), ani čiastočne spoločný. Hmotnoprávnym účinkom súbehu je jednak uplatnenie osobitných zásad pri ukladaní úhrnného a súhrnného trestu podľa § 41 ods. 1, 2 TZ a § 42 TZ, ako aj považovanie súbehu trestných činov za všeobecne priťažujúcu okolnosť v zmysle § 37 písm. h) TZ. Procesný účinok súbehu spočíva predovšetkým v tom, že v zmysle § 18 ods. 1 TP sa o všetkých trestných činoch toho istého páchatel'a môže vykonávať spoločné konanie.

3 Vylúčenie jednočinného súbehu

Vzhľadom na rôznorodosť kombinovania protiprávnych konaní, postupne došlo k deleniu súbehu, ktorý sa prvotne delí podľa počtu skutkov, z ktorých je tvorená táto zbiehajúca sa trestná činnosť na jednočinný súbeh a viacčinný súbeh. V zmysle delenia počtu skutkov, ktoré boli vykonané páchatel'om pri páchaní trestnej činnosti je vymedzené aj ukládanie trestov. Za súbeh

⁹ R 1/96-I (NS ČR).

¹⁰ R 8/85.

¹¹ RŮŽEK, A.: Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1964, s. 121

¹² NOVOTNÝ, O. – DOLENSKÝ, A. – JELÍNEK, J. – VANDUCHOVÁ, M.: Trestní právo hmotné – I. obecná část. Praha: CODEX Praha 1992, s. 152.

¹³ SOLNAŘ, V.: Základy trestní odpovědnosti. Praha: Academia Praha 1972, s. 328.

¹⁴ TOLAR, J.: Trest úhrnný a súhrnný. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1963, s. 141.

¹⁵ R 41/68

restných činov sa ukladá úhrnný alebo súhrnný trest. Uloženie úhrnného alebo súhrnného trestu je založené len na procesnoprávnej odlišnosti. Úhrnný trest sa ukladá páchatel'ovi za všetky dovtedy zistené trestné činy, ktoré sú posudzované v jednom spoločnom konaní a dôjde k vydaniu len jedného rozhodnutia. V podstate ide o to, že sa o zbíhajúcich trestných činoch pojednáva v dvoch osobitných konaniach a aby nedošlo k duplicite odsúdenia, súdom je páchatel'ovi uložený trest prostredníctvom súhrnného trestu. Súhrnný trest má za úlohu uložiť primeranú trestnú sadzbu s ohľadom na predchádzajúce rozhodnutia, ktorý neuložili páchatel'ovi výšku trestu a stali sa právoplatné. Ak už došlo k uloženiu výšky trestu viacerými rozhodnutiami, ktoré však museli byť zrušené, súd uloží páchatel'ovi zo zbíhajúcej sa trestnej činnosti súhrnný trest, ktorý bude obsahovať všetky trestné činy, ktoré boli v predchádzajúcich rozsudkoch a vypočíta mu za to primeranú výšku trestu v zmysle § 41 ods. 2 TZ, samozrejme s prihliadnutím na už časť trestu, ktorú si páchatel' už splnil. Za skorší rozsudok alebo rozhodnutie sa považuje len to rozhodnutie, ktoré bolo vydané súdom Slovenskej republiky.

Za viacčinný súbeh trestných činov, v právnej teórii uvádzaný aj ako materiálna konkurencia (lat. *concursum materialis*)¹⁶ je označovaná situácia, kedy páchatel' naplní svojim konaním skutkové podstaty viacerých trestných činov, čiže spácha viac trestných činov viacerými skutkami. Vzhľadom na to, že v prípade súbehu sa jedná o to, že dôjde k porušeniu viacerých práv, môže sa miestami stať, že správna kvalifikácia bude náročná a môže dôjsť k zámene jednotlivých súbehov. Je to možno podložiť aj uznesením Najvyššieho súdu SR z 31.07.2012, s číslom konania 2Tdo 37/2012, ktorého merito veci sa síce priamo netýka riešenia problematiky súbehu trestných činov, ale v záverečnej časti je riešené uloženie trestu za spáchané trestné činy. Spomínané uznesenie analyzovalo posúdenie trestných činov v súvislosti s uloženým trestom za trestné činy kupliarstva v zmysle § 367 TZ v spojení s vydieraním v zmysle § 189 TZ, ktoré boli spáchané dvoma skutkami a poškodzovali rôzne objekty. V prvom prípade ide o protiprávne konanie, ktoré je smerované voči konkrétnym osobám so zámerom výkonu prostitúcie, aby páchatel' bol na tomto jej konaní ziskový a teda pôjde o vykorisťovanie poškodených osôb. Z právnej vety tohto rozhodnutia vyplýva, že ak došlo v priamej príčinnej súvislosti dvoma rôznymi konaniami, ktoré boli síce kvalitatívne odlišné a došlo k ich spáchaniu v rovnakom časovom rozmedzí, k dvom rôznym následkom, hovoríme o reálnej konkurencii.¹⁷ Podľa toho, či páchatel' spácha viac trestných činov rovnakej skutkovej podstaty, alebo sa navzájom tieto podstaty rôznia, hovoríme o rovnorodom a rôznorodom viacčinnom súbehu. V podstate je toto rozdelenie založené na rovnakých princípoch ako to je i v prípade jednočinného súbehu. Za viacčinný súbeh rovnorodý sa teda považuje situácia spáchania viacerých trestných činov s rovnakými skutkovými podstatami, ktoré sú spáchané páchatel'om viacerými skutkami. Napríklad, páchatel' poškodeného opakovane udieral až sa poškodený prestal hýbať a páchatel' v úmysle zbaviť sa tela, hodil poškodeného do vody, kde sa tento utopil, označíme za viacčinný súbeh rovnorodý. Došlo tu k naplneniu skutkových podstat trestných činov, ktoré ohrozujú a poškodzujú zdravie a život všetkých osôb, čím sa potvrdzuje rovnorodosť. O viacčinnom súbehu hovoríme z toho dôvodu, že páchatel' poškodeného prv udieral niekoľkokrát až do času, kým sa nedostal do bezvedomia. Nakoľko bol páchatel' v domnení, že svojim konaním poškodeného zabil, rozhodol sa zbaviť dôkazov ich zahladením – hodením do rieky. Poškodený však v tom čase ešte žil, no predchádzajúcim útokom došlo k jeho paralyzovaniu a preto sa pre neho stalo osudné práve hodenie do vody. Ak spáchané trestné činy nemajú charakter pokračovacieho trestného činu a páchatel' spácha napr. viacero krádeží v krátkom časovom úseku, môžeme hovoriť tiež o rovnorodom viacčinnom súbehu. V tomto druhu viacčinného súbehu chýba jednotiaci zámer páchatel'a. Časový úsek je ohraničený vyhlásením právoplatného odsudzujúceho rozhodnutia a aby sa mohlo jednať o rovnorodý súbeh musia byť poškodené rovnaké druhové objekty. Ak sa páchatel' dopustí trestného činu krádeže v zmysle § 212 TZ a následne o trestný čin sprenevery v zmysle § 213 TZ, stále možno hovoriť o rôznorodosti, pretože tieto dva trestné činy poškodzujú majetkové práva osôb. Viacčinný súbeh rôznorodý je naopak charakteristický svojou úplnou rôznorodosťou. Pre takéto označenie súbehu musí dôjsť k spáchaniu protiprávneho konania

¹⁶ MENCEROVÁ, I. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín : Heuréka, 2013. s.228.

¹⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, č. 2 Tdo 37/2012 z 31.7.2012.

viacerými skutkami, ktoré naplňajú viacero skutkových podstát trestných činov.¹⁸ Aby však nedošlo k mylnému označovaniu trestných činov ako súbehu z dôvodu veľkej rôznorodosti, je potrebné, aby bol medzi posudzovanými trestnými činmi zachovaný jasný úmysel a taktiež aj súvislosť a navyše boli spáchané v rovnakom časovom rozmedzí. Z hľadiska zachovania časového úseku je to o to náročnejšie, pretože ani právna teória ani právna prax toto nedefinuje.

4 Kumulačná zásada

Predmetom tejto zásady je zhodnotiť každý trestný čin samostatne a po ich správnej kvalifikácii uložiť príslušný trest za každý jeden spáchaný trestný čin a záverom všetky uložené tresty spočítať. Použitím tejto zásady môže dôjsť k uloženiu dvojnásobného doživotného trestu, alebo trest odňatia slobody môže presahovať reálnu dĺžku života a tým pádom uložený trest nebude nikdy riadne vykonaný. Použitie tejto metódy na jednej strane síce odzrkadlí skutočnú hodnotu poškodenia práv iným osobám a týmto spôsobom bude spoločnosť týmto smerom spokojná, že takýto pre nich nebezpečný človek nebude viac ohrozovať spoločnosť. Častokrát týmto spôsobom tiež dôjde aj k uspokojeniu nároku poškodených, ktorí si tak ako väčšina ľudí žiada o dostatočné zadosťučinenie, v prípade ak ich niekto poškodí, alebo sú niekoho správaním alebo konaním znevýhodňovaní. Za takéto zadosťučinenie možno považovať všetky druhy trestov. Každý jeden trestný čin má konkrétnu výšku trestu, ktorá je v určitom rozmedzí, aby bol uložený primeraný trest v zmysle zásady proporcionality. Je však otázne, či je táto zásada proporcionality dodržaná aj v prípade uloženia trestu v prípade súbehu trestných činov za použitia tejto kumulačnej zásady.

Na druhej strane to, že dôjde k značne vysokému uloženiu trestu odňatia slobody, nevedie v podstate k ničomu, napr. keď páchatel'ovi uložia trest odňatia slobody na 90 rokov v napríklad jeho dvadsiatom piatom roku veku; reálne sa bežný človek nedožije 115 rokov a preto k výkonu trestu niektorého zo spáchaných trestných činov ani nemusí dôjsť. Táto metóda trestania chápe uloženie trestu ako reálne, v praxi zaužívané povolené trestanie. Je prekvapujúce, že v dnešnej dobe dochádza k uplatňovaniu týchto metód, a to v dobe, v ktorej sa považuje zmýšľanie človeka za vysoko nadpriemerné a v dobe, kedy je forma humanizácie a humánnosti na vysokej úrovni. V človeku zrejme jednoducho vždy ostane zakorenené možné právo odvetu, ktoré bolo zakotvené ešte dávno pred našim letopočtom v Chammurapiho zákonníku „oko za oko, zub za zub“. To je zrejme dôvodom, prečo sa v súčasnosti toľko ľudí domáha uplatnenia tejto zásady aj v krajinách, kde nie je v právnom poriadku zakotvená. Mnoho trestov, ktoré sú ukladané ľuďa považujú za mierne, najmä v prípadoch, kedy dochádza k poškodzovaniu života, zdravia a osobných práv jednotlivca. Je pritom spochybniteľný účinok, ktorý by mal byť uložením trestu vyvolaný. Účinok, ktorý by mal byť represívny a mal by mať prevýchovnú funkciu. Malo by ísť o potrestanie v pozitívnom slova zmysle, aby sa páchatel' poučil, prevychoval, navykol si na iný - riadny spôsob života s určitými povinnosťami a prehodnotil svoj hodnotový rebríček. Taktiež by malo ísť o odradenie ostatných potencionálnych páchatel'ov od spáchania trestných činov. Tento účinok možno spochybníť v prípade spáchania trestných činov, ktoré majú vysokú trestnú sadzbu.

V porovnaní s absorpčnou a asperačnou zásadou, ktoré sú aplikované v našej právnej praxi a tiež majú svoje zákonné ustanovenia, možno túto formu ukladania a výpočtu trestu považovať za najprísnejšiu, pretože v podstate bude páchatel' odsúdený za všetky svoje trestné činy. A hoci v nej nemusí dochádzať k zachovaniu zásady proporcionality, ktorá je uplatňovaná v slovenskej právnej teórii, individualizácia trestu je tu dostatočná.

5 Asperačná zásada

Asperačná zásada, inak nazývaná aj zostrujúca zásada má tak ako absorpčná, svoje zákonné zakotvenie v ust. § 41 ods. 2 TZ. Toto ustanovenie taktiež upravuje ukladanie úhrnného trestu, ale rozdiel s predchádzajúcim odsekom je v tom, že uplatniť asperačnú zásadu je možné len ak dôjde k spáchaniu viacerých úmyselných trestných činov, z ktorých aspoň jeden je zločinom. Je tu možné veľké množstvo vzájomných kombinácií nedbanlivostných ale aj úmyselných prečinov v spojení so zločinmi. Ak dôjde ku spáchaniu kombinácie úmyselného zločinu s nedbanlivostným

¹⁸ MENCEROVÁ, I. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2013. s.231.

prečinom, hranica trestnej sadzby bude vypočítavaná v zmysle § 41 ods.1 TZ a až po uplatnení tohto ustanovenia dôjde k navýšeniu trestných sadziieb len za úmyselné trestné činy nasledujúcim odsekom. Za splnenia zákonom stanovených podmienok dochádza k použitiu tejto zásady a tým k sprísneniu najprísnejšieho trestu, ktorého horná hranica trestnej sadzby sa zvýši o jednu tretinu. V minulosti by v takýchto prípadoch došlo k uloženiu trestu v hornej polovici tejto, už upravenej, trestnej sadzby. No Nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky (sp. zn. PL. ÚS 106/2011) došlo k zmene a táto časť vety (súd uloží páchatel'ovi trest nad jednu polovicu takto určenej trestnej sadzby) bola pre nesúlad s Ústavou Slovenskej republiky vypustená. Dôležité je tu však podotknúť, že použitím Tr. zákona dochádza aj k určitému obmedzeniu v zvyšovaní hornej hranice, pretože v zmysle spomínaného paragrafu nie je možné prekročiť hornú hranicu vo výške dvadsaťpäť rokov u dospelých, riadne trestne zodpovedných a hranicu uvedenú v ďalšom ustanovení Trestného zákona v prípade mladistvých, ktorá hovorí o neprekročení hornej hranice trestnej sadzby v maximálnej výške sedem rokov (pri obzvlášť závažnom zločine od sedem do pätnásť rokov) a dolnej hranice trestnej sadzby vo výške dvoch rokov. K historickému vývoju tejto metódy ukladania trestnej sadzby došlo už v druhej polovici 19. storočia, no zatiaľ to však nebolo s takými právnymi účinkami ako je to v súčasnosti. Následným Trestným zákonom došlo už k bližšej forme vtedajšej asperačnej zásady v porovnaní s dnešnou, avšak až Trestný zákon č. 140/1961 Zb., ktorý bol novelizovaný zákonom č. 171/2003 Z. z. mal podobu súčasného znenia. Táto novela Trestného zákona bola v prípade asperačnej zásady prelomová a preto bola prevzatá do rekodifikovaného Trestného zákona s úpravou konkretizovania druhu trestného činu (minimálne jeden zo zbiehajúcich sa trestných činov musí byť zločin), ktorý do ukladania tejto zásady spadá. Podstata asperačnej zásady spočíva v uložení trestu za dodržania princípu proporcionality, čo v praxi znamená, že za spáchaný trestný čin má byť uložený primeraný trest z dôvodu ochrany spoločnosti pred ďalším protiprávnym konaním tohto páchatel'a. Uložením trestu prostredníctvom tejto zásady má byť zachovaný účel uloženia trestu, ktorým je okrem, pre páchatel'a, istá forma ujmy prostredníctvom značného zásahu do jeho práv, aj ochrana spoločnosti pred ďalším protiprávnym konaním, ktoré nemusí byť len páchatel'ovo, ale môže byť aj potencionálneho páchatel'a, ktorý sa chystal spáchať trestný čin. V dnešnej vyspelej dobe sa totiž ukladajú tresty z dôvodu aby nedošlo k páchaniu ďalšieho zla. Týmto konkrétnym sprísnením ukladaného trestu za spáchaných viacerých trestných činov viacerými skutkami išlo zákonodarcom o ochranu spoločnosti pred kriminalitou a celkovo pred poškodzovaním akýchkoľvek práv iných osôb. Zatiaľ čo právny poriadok Českej republiky na použitie asperačnej zásady umožňuje jej relatívne použitie, zo slovenského právneho poriadku vyplýva obligatórne použitie tejto zásady za presne stanovených podmienok, ktoré sú taxatívne vymedzené v § 41 ods. 2 TZ. Toto obligatórne použitie však môže byť v niektorých prípadoch diskutabilné a pre trestné súdnictvo to môže mať v rozhodovaní bezvýhodiskový charakter, pretože aj keby považovali vypočítaný trest za prísny, nemôžu s tým nič spraviť a to aj napriek tomu, že Trestný zákon uvádza aj ustanovenia, ktoré majú za úlohu potvrdiť ústavou garantované právo nezávislosti súdov, ktoré sú uvedené v článku 141 Ústavy SR. V prípade recidívy je použitie ustanovenia § 41 ods. 2 TZ vylúčené, pretože toto sa vzťahuje výlučne na viacčinný súbeh trestných činov. Tu dochádza k diametrálnemu rozdielu medzi uložením trestu v prípade recidivistu a v prípade páchatel'a, ktorý spáchal viacčinný súbeh. Rovnako je použitie asperačnej zásady úplne vylúčené v prípade jednočinného súbehu. Používanie trestnej sadzby pri súbehu dodnes nie je riadne objasnená a k problémom vysvetlenia dochádzalo už v počiatočných používaniach tejto zásady ukladania trestných činov, čo možno poukázať rozhodnutím Krajského súdu v Trenčíne, ktorý reagoval na sťažnosť prokurátora v konaní číslo 23 To 1/2009 uznesením zo dňa 08.04.2009. Meritom tohto uznesenia bolo uvedenie správneho výpočtu výšky trestnej sadzby, ktorá mala byť páchatel'ovi vypočítaná a mala byť pre neho viac prospešná ako tá, ktorá mu bola vypočítaná predchádzajúcim rozhodnutím Okresného súdu v Prievidzi. Krajský súd označil síce protest prokurátora za odôvodnený, argument „v prospech páchatel'a“ však zamietol, pretože nemožno naviesť pochybnosti pri stanovovaní konkrétnej sadzby páchatel'ovi.¹⁹ Dvojsečnosť ustanovení vydaných a záväzných pre súdnictvo na jednej strane zaručujú nezávislosť

¹⁹ Uznesenie Krajského súdu v Trenčíne 34 To 1/2009 z 08.04.2009.

a nestrannosť, no sloboda, ktorá je prostredníctvom týchto inštitútov pridelená orgánom súdnictva je skrz niektorých záväzných ustanovení, oklieštená. Za takéto ustanovenie možno považovať aj to konkrétne, ktoré upravuje asperačnú zásadu, pretože orgán súdnictva nemôže samostatne na základe svojho najlepšieho vedomia a svedomia rozhodnúť o primeranom uložení trestu páchatel'ov súbahu trestných činov.

6 Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, PL ÚS 106/2011

Nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky (sp. zn. PL.ÚS 106/2011) došlo v rámci ukladania trestnej sadzby podľa asperačnej zásady k veľkej zmene a po vyše piatich rokoch od veľkej rekodifikácie Trestného zákona sa prišlo na ustanovenie, ktoré je v nesúlade s Ústavou Slovenskej republiky, vďaka podnetu Krajského súdu v Prešove. Predmetom konania Krajského súdu v Prešove bola neprímerane vysoká trestná sadzba obžalovanému, ktorý prechovával pre vlastnú potrebu konope (cannabis), z ktorého by bolo možné vyrobiť až 75 dávok jednorazovej drogy. Vymeraný trest v spodnej hranici trestnej sadzby vo výške sedem rokov a štyri mesiace, považovali za veľmi prísny a nepovažovali páchatel'a za tak nebezpečného, aby mu mal byť uložený trest vyšší ako je táto uvedená dolná hranica.²⁰ Návrh na konanie o ústavnosti ustanovenia § 41 ods. 2 TZ, ktoré bolo podané Krajským súdom v Prešove bolo Najvyšším súdom posúdené ako odôvodnené. Súčasťou tohto návrhu bol okrem iných (čl. 13 ods. 4, čl. 17 ods. 1, čl. 50 ods. 1 a čl. 141 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky) označený najmä článok 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, s ktorým najmä mala byť v nesúlade asperačná zásada. Toto ustanovenie viažuce a odvolávajúce sa na demokratický a právny štát, ktoré má svoje základy položené na historických právnych predpisoch, ktoré prešli od kráľovstva k slobodnému štátu, ale aj štátu ktorý bol pod vplyvom niekoľkých ideológií, si prostredníctvom tohto ustanovenia zaručilo existenciu svojej nezávislosti. Aby nedošlo k zneužívaniu právomocí, tak obsahom tohto článku je aj rozdelenie verejnej moci na tri skupiny, z ktorej je jedna súdna moc. Vyslovene to síce nie je v tomto ustanovení zakotvené, ale práve vďaka publikovaným komentárom, špecialistom zaujímavým sa o ústavné právo je k dispozícii veľké množstvo komentárov obsahujúcich ich právne názory, ktoré toto krátke ustanovenie Ústavy SR vyloží. Krajský súd v Prešove svojim podnetom vhodne upozornil na neprímeranosť asperačnej zásady používanej v praxi. Pre dostatočné posúdenie spáchaného trestného činu Ústavným súdom SR poukázal na potrebu dodržania proporcionality a individualizácie posudzovania trestnej činnosti pri výpočte výšky trestnej sadzby a tiež aj na zachovanie samostatnosti a nezávislosti súdnictva. Finálny verdikt vydaný vo forme uznesenia Ústavným súdom SR, prostredníctvom ktorého došlo k uznaniu protiústavnosti ustanovenia § 41 ods. 2 TZ, resp. časti ustanovenia ešte zo stavu de lege ferenda „súd uloží páchatel'ovi jednu polovicu takto určenej trestnej sadzby odňatia slobody“ bolo uvedené do právneho poriadku v zmysle ústavného článku čl.125 ods. 3 Ústavy SR a došlo tým k náprave protiústavnosti, ktorá bola týmto rozhodnutím uznaná. Z uvedeného dôvodu ak súd ukladá úhrnný trest odňatia slobody za dva alebo viac úmyselných trestných činov, z ktorých aspoň jeden je zločinom, spáchaných dvoma alebo viacerými skutkami, zvyšuje sa horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody trestného činu z nich najprísnejšie trestného o jednu tretinu. Horná hranica zvýšenej trestnej sadzby nesmie prevyšovať dvadsaťpäť rokov a pri mladistvých trestnú sadzbu uvedenú v § 117 ods. 1 alebo 3. Popri treste odňatia slobody možno v rámci úhrnného trestu uložiť aj iný druh trestu, ak by jeho uloženie bolo odôvodnené niektorým zo súdených trestných činov.

Záver

Ústavný súd SR konštatoval, že obsah nálezu sp. zn.: PL. ÚS 106/2011 je nutné interpretovať aj v prospech odsúdených, ktorým bol trest ukladajú s využitím ustanovenia o asperačnej zásade podľa § 35 ods. 2 TZ.²¹ Ústavný súd vo svojej judikatúre stabilne uplatňuje zásadu prednosti ústavne konformného výkladu (napr. IV. ÚS 186/07, PL. ÚS 15/98, II. ÚS 148/06), z ktorej okrem iného vyplýva, že „v prípadoch, ak pri uplatnení štandardných metód výkladu prichádzajú do úvahy

²⁰ <http://www.najpravo.sk/clanky/ustavny-sud-skorigoval-asperacnu-zasadu.html?print=1>.

²¹ I. ÚS 285/2014-38.

rôzne výklady súvisiacich právnych noriem, bol uprednostnený ten, ktorý zabezpečí plnohodnotnú, resp. plnohodnotnejšiu realizáciu ústavou garantovaných práv fyzických osôb alebo právnických osôb. Inak povedané, všetky orgány verejnej moci sú povinné v pochybnostiach vykladať právne normy v prospech realizácie ústavou (a tiež medzinárodnými zmluvami) garantovaných základných práv a slobôd.“. (II. ÚS 148/06, IV. ÚS 186/07). Ďalej konštatoval, že prijaté riešenie (rozhodnutie) musí byť akceptovateľné aj z hľadiska všeobecne ponímanej spravodlivosti (m. m. IV. ÚS 1/07, IV. ÚS 75/08, I. ÚS 57/07, I. ÚS 82/07, IV. ÚS 182/07). Ústavný súd vo svojom zjednocujúcom stanovisku sp. zn. PLz. ÚS 2/2014 zo 7. mája 2014 konštatoval, že: „Bod II stanoviska trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. Tpj 44/2013 z 26. novembra 2013, ktoré súvisí s aplikáciou nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 106/2011 z 28. decembra 2012 (nález o asperačnej zásade), zabezpečuje dotknutým fyzickým osobám plnohodnotnú ochranu ich základných práv a slobôd, a preto je v plnom rozsahu aplikovateľné nielen v konaniach pred všeobecnými súdmi, ale aj v konaniach pred Ústavným súdom Slovenskej republiky.“. Aj v nadväznosti na prezentované právne závery vo svojich nálezoch sp. zn. I. ÚS 123/2014, IV. ÚS 99/2014 a sp. zn. IV. ÚS 110/2014 ustálil otázku posudzovania návrhov na obnovu konania v prospech sťažovateľov s prihliadnutím na splnenie predovšetkým dvoch podmienok, a to nevykonanie celého právoplatne uloženého trestu odňatia slobody a odsúdenie sťažovateľa ako páchatel'a trestnej činnosti na trest odňatia slobody s použitím/aplikáciou asperačnej zásady, teda uloženie trestu odňatia slobody v rámci asperačnou zásadou zvýšenej nielen hornej, ale aj dolnej hranice trestnej sadzby, ktorá je spravidla tou hranicou, v ktorej sa aj k uloženiu výšky trestu odňatia slobody pristúpi. Splnenie týchto podmienok konštatuje ústavný súd aj v prípade sťažovateľa.

V tomto kontexte možno prejsť aj k zjednoteniu výkladu a aplikácie ustanovenia § 394 ods. 1 TP o obnove konania v súvislosti s nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28. novembra 2012, sp. zn. PL. ÚS 106/2011, týkajúcim sa ustanovenia § 41 ods. 2 TZ, časti za bodkočiarkou. Ustanovenie § 394 ods. 1 TP upravuje podmienky obnovy konania, ktoré sa týkajú nedostatkov skutkových zistení, vrátane osoby páchatel'a ako skutočností alebo dôkazov súdu skôr neznámych, ktoré vyšli najavo až po právoplatnosti rozhodnutia. Netýkajú sa zmeny právneho stavu, t. j. zákonných podkladov posudzovania trestnosti činu a ukladania trestu. Nález Ústavného súdu SR, že právny predpis, jeho časť alebo niektoré ustanovenie nie je v súlade s Ústavou, preto nemôže byť „novou skutočnosťou súdu skôr neznámou“ v zmysle § 394 ods. 1 TP a tým len jednou z podmienok obnovy konania, ale ak bol z tohto dôvodu podaný návrh na obnovu konania, je dôvodom obnovy konania „ex lege“, t. j. na základe § 41b ods. 1 zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov. Ak je podaný návrh na povolenie obnovy konania vo veci, ktorá sa skončila právoplatným rozhodnutím, ktorý vychádza len zo skutočností predpokladaných v ustanovení § 41b ods. 1 zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii ústavného súdu, je splnenie podmienok obnovy konania konštatované už v tomto ustanovení. Preto súd už nemôže skúmať splnenie iných podmienok uvedených v § 394 ods. 1 TP ale obnovu konania povolí podľa § 394 ods. 1 TP z dôvodu uvedeného v § 41b ods. 1 zákona č. 38/1993 Z. z. v znení neskorších predpisov. Ak bolo použité ustanovenie podľa § 39 ods. 1 alebo ods. 2 písmeno a/ až c/ alebo písm. e/ TZ o mimoriadnom znížení trestu odňatia slobody vo vzťahu k trestnej sadzbe trestu odňatia slobody upravenej podľa § 41 ods. 2 TZ v znení účinnom do 21. decembra 2012, ustanovenie § 41b ods. 1 zák. č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov, v spojitosti s nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28. novembra 2012, sp. zn. PL. ÚS 106/2011, vyhláseného v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod číslom 428/2012 21. decembra 2012, sa nepoužije.

Resumé: Rekodifikovaný Trestný zákon problematiku súbehu upravuje v ustanovení § 41 TZ, ktorý upravuje obidve formy trestu za súbežné trestné činy. Za hlavnú zásadu možno však označiť absorpčnú zásadu. Táto zásada je doplnená zásadou kumulačnou v ďalšej (druhej) vete § 41 ods. 1 TZ, čím súd berie do úvahy i trestné sadzby stanovené v zákone za spáchanie ostatných trestných činov. Tu sa jedná o absorpciu trestných sadzieb a kumuláciu trestov. Popri tom sa uplatňuje i určité

zostrenie trestov a to tým spôsobom, že súbeh je považovaný za všeobecne priťažujúcu okolnosť v zmysle § 37 písm. h) TZ. Z uvedeného teda vyplýva, že v Trestnom zákone boli využité všetky základné zásady trestania súbehu a to spôsobom, ktorý zodpovedá predstave spoločnosti na dosiahnutie optimálneho, resp. spravodlivého trestu. Táto právna úprava má viesť nielen k adekvátnej ochrane spoločnosti pred páchaním spoločensky nebezpečnej trestnej činnosti a plniť ďalšie spoločenské funkcie, najmä prevenciu, ale má byť prijímaná i z pohľadu potrestaného páchatel'a súbežných trestných činov a plniť tak svoju výchovnú funkciu. Pre páchatel'a je ukládanie trestu podľa týchto zásad výhodné v tom zmysle, že berie do úvahy to, že páchatel' spáchal ďalší trestný čin, bez toho, aby bol predtým varovaný odsudzujúcim rozsudkom za skôr spáchaný trestný čin.

Zoznam bibliografických odkazov:

- [1] MENCEROVÁ, I. a kol. 2013. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín : Heuréka. 2013. 478 s. ISBN 978-80-89122-86-8.
- [2] NOVOTNÝ, O. – DOLENSKÝ, A. – JELÍNEK, J. – VANDUCHOVÁ, M.: Trestní právo hmotné – I. obecná část. Praha: CODEX Praha, 1992, ISBN 978-80-7201-366-1.
- [3] RŮŽEK, A. a kol.: Trestní právo procesní. Praha: UK Praha 1991, ISBN 978-80-87146-13-2.
- [4] RŮŽEK, A.: Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.
- [5] SOLNAŘ, V.: Základy trestní odpovědnosti. Praha: Academia Praha, 1972.
- [6] TOLAR, J.: Trest úhrnný a súhrnný. Praha: Československá akademie věd, 1963.

Rozhodnutia súdov a nálezy ústavného súdu:

Uznesenie Krajského súdu v Trenčíne 34 To 1/2009 z 08.04.2009.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, č. 2 Tdo 37/2012 z 31.7.2012.

<http://www.najpravo.sk/clanky/ustavny-sud-skorigoval-asperacnu-zasadu.html?print=1>.

I. ÚS 285/2014-38.

R 43/94-I (NS ČR).

R 50/81, R 41/72.

R 6/62, R 19/64, R 64/73.

R 64/73.

R 1/96-I (NS ČR).

R 8/85.

R 41/68.

Internetový zdroj:

<http://www.najpravo.sk/clanky/ustavny-sud-skorigoval-asperacnu-zasadu.html?print=1>.

Kontakt:

doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Komenského 20

974 01 Banská Bystrica

E – mail: jaroslav.klatik@umb.sk

NIEKTORÉ PROBLÉMY SPOJENÉ S OZNAMOVANÍM PROTISPOLOČENSKEJ ČINNOSTI NAJMÄ V SÚVISLOSTI S BEZTRESTNOSŤOU TAKÉHOTO NAHLASOVATEĽA.

doc. JUDr. Dušan KORGO, PhD.¹

Akatedra trestného práva

Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: V tomto príspevku bude pozornosť venovaná najmä možnostiam odklonu od proklamovanej ochrane oznamovateľa protispoločenskej činnosti a to najmä v súvislosti s jeho možnou trestnou zodpovednosťou za trestný čin krivého obvinenia, ohovárania prípadne aj podplácania pri oznámení trestnej činnosti.

Kľúčové slová : korupcia, úplatkárstvo, trestnosť, beztrestnosť, trestný čin, zavinenie, zamestnanec, pracovný pomer, kriminalita

Annotation: In this contribution attention will be paid mainly to options of diversion from proclaimed whistleblower protection especially in view of a possible criminal liability for offences as false accusation, slander, possibly even bribery in the course of reporting a crime.

Keywords: corruption, bribery, punishability, impunity, offence, fault, employee, employment, delinquency

Dňa 1. januára 2015 vstúpil do účinnosti zákon č. 307/2014 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len ako „zákon“). Podľa vyjadrení politikov a niektorých právnikov ide o účinný nástroj boja s protispoločenskou činnosťou, najmä s korupciou, pretože zabezpečuje ochranu oznamovateľom takejto protispoločenskej činnosti. Je potrebné však zdôrazniť, že uvedený zákon poskytuje ochranu iba v pracovnoprávnom vzťahu a nie v trestnoprávných otázkach a to iba za predpokladu preukázania, že oznamovateľ konal v dobrom úmysle. Bežný občan, na základe pomerne rozsiahlej a sugestívnej kampane, mohol nadobudnúť dojem, že ak oznámi príslušným orgánom protispoločenskú činnosť, napr. prijímanie úplatku, bude mu poskytovaná kompletná právna ochrana, včítane jeho trestnoprávnej beztrestnosti, čo však zďaleka nie je pravda.

Najskôr stručne k samotnému zákonu č. 307/2014 Z.z. Uvedený zákon upravuje podmienky poskytovania ochrany osobám pred neoprávneným postihom **v pracovnoprávnom vzťahu v súvislosti s oznamovaním kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti** a práva a povinnosti fyzických osôb a právnických osôb pri oznamovaní protispoločenskej činnosti. Týmto zákonom nie sú dotknuté ustanovenia osobitného zákona o ochrane utajovaných skutočností, poštového tajomstva, obchodného tajomstva, bankového tajomstva, telekomunikačného tajomstva alebo daňového tajomstva, o poskytovaní a sprístupňovaní údajov zo zdravotnej dokumentácie, o povinnosti mlčanlivosti príslušníkov spravodajských služieb, o povinnosti mlčanlivosti pri poskytovaní právnych služieb ani povinnosť oznámenia trestného činu alebo prekazenia trestného činu. **Taktiež, týmto zákonom, nie je dotknutá trestnosť osôb za spáchaný trestný čin krivého obvinenia alebo ohovárania.**

Podľa tohto zákona **Oznamovateľom je fyzická osoba, ktorá v dobrej viere urobí oznámenie orgánu príslušnému** na prijatie takéhoto oznámenia..

Zamestnávateľom je právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá zamestnáva aspoň jednu fyzickú osobu v pracovnoprávnom vzťahu,

Podnetom sa rozumie

1. oznámenie vrátane anonymného oznámenia,
2. neanonymné podanie fyzickej osoby o inej protispoločenskej činnosti ako závažnej protispoločenskej činnosti, o ktorej sa dozvedela v súvislosti s výkonom svojho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie.

Oznámením je uvedenie skutočností, o ktorých sa fyzická osoba dozvedela v súvislosti s výkonom svojho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie a ktoré môžu významnou

¹ Dusan.korgo@minv.sk

mierou prispieť alebo prispeli k objasneniu závažnej protispoločenskej činnosti alebo k zisteniu alebo usvedčeniu jej páchatel'a.

Orgánom verejnej moci podľa tohto zákona sú :

1. štátny orgán, obec, vyšší územný celok,
2. právnická osoba zriadená zákonom a právnická osoba zriadená štátnym orgánom, obcou alebo vyšším územným celkom podľa osobitného zákona,
3. právnická osoba založená osobou v prvom bode alebo druhom bode,
4. právnická osoba a fyzická osoba, ktorej zákon zveruje právomoc rozhodovať o právach a povinnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb v oblasti verejnej správy.

Konaním v dobrej viere sa na účely tohto zákona rozumie konanie osoby, ktorá vzhľadom na okolnosti, ktoré sú jej známe, a vedomosti, ktoré v tom čase má, je presvedčená o pravdivosti uvádzaných skutočností; v pochybnostiach sa konanie považuje za konanie v dobrej viere, kým sa nepreukáže opak. Zákonodarca teda neposkytuje ochranu úmyselne nepravdivým oznámeniam. Subjektívny predpoklad poskytnutia ochrany teda predstavuje **úprimné presvedčenie, že poskytnuté informácie sú v čase oznámenia pravdivé.**

Tento zákon zároveň stanovuje, čo sa bude považovať za závažnú protispoločenskú činnosť. Podľa neho **Závažnou protispoločenskou činnosťou** je protiprávne konanie, ktoré je:

1. niektorým z trestných činov poškodzovania finančných záujmov Európskych spoločenstiev podľa § 261 až 263 Trestného zákona, trestným činom machinácie pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe podľa § 266 Trestného zákona, niektorým z trestných činov verejných činiteľov podľa ôsmej hlavy druhého dielu osobitnej časti Trestného zákona alebo niektorým z trestných činov korupcie podľa ôsmej hlavy tretieho dielu osobitnej časti Trestného zákona,
2. trestným činom, za ktorý Trestný zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky, alebo
3. správnym deliktom, za ktorý možno uložiť pokutu s hornou hranicou vo výške najmenej 50 000 eur.

Jednotlivé formy inej protispoločenskej činnosti zákonodarca zámerne nedefinuje, a to vzhľadom na ich rôznorodosť. Ide o rôzne spôsoby konania, ktoré nie sú trestným činom, správnym deliktom, avšak takéto konanie je **vnímané spoločnosťou negatívne a spravidla tvorí základ kriminality**, napríklad nadmerné požívanie alkoholických nápojov, žobranie, agresívne správanie na verejnosti, prostitúcia, rôzne druhy patologickej závislosti – drogy, hracie automaty, internet.

Takto široko vymedzený predmet chráneného oznamovania je v súlade s **Odporúčacími princípmi pre právnu ochranu whistleblowingu**, ktorú v novembri 2009 vypracovala medzinárodná mimovládna organizácia Transparency International.²

V § 3 a 4 tohto zákona sú uvedené podmienky na poskytovanie ochrany v rámci trestného konania.

Žiadosť o poskytnutie ochrany pri oznámení závažnej protispoločenskej činnosti, ktorá je trestným činom (ďalej len „trestný čin“), možno podať zároveň s oznámením alebo počas trestného konania. Žiadosť o poskytnutie ochrany sa podáva písomne alebo ústne do zápisnice. Žiadosť o poskytnutie ochrany sa podáva prokurátorovi okrem konania pred súdom, kedy sa žiadosť podáva súdu, ktorý koná vo veci. Ak sa žiadosť o poskytnutie ochrany podá inému orgánu verejnej moci, ten ju bezodkladne postúpi orgánu príslušnému podľa predchádzajúcej vety. Žiadosť o poskytnutie ochrany podľa odseku 1 obsahuje meno a priezvisko, dátum narodenia a adresu pobytu osoby, ktorá podáva žiadosť, miesto výkonu jej práce a označenie jej zamestnávateľa.

Ak prokurátor alebo súd zistí, že osoba, ktorá podala žiadosť o poskytnutie ochrany podľa § 3 ods. 1, je oznamovateľom, bezodkladne písomne oznámi inšpektorátu práce, zamestnávateľovi a oznamovateľovi, že sa oznamovateľovi poskytuje ochrana podľa § 7; to neplatí, ak osoba požiadala o ochranu podľa odseku 2. Doručením písomného oznámenia prokurátora alebo súdu zamestnávateľovi podľa prvej vety sa oznamovateľ stáva chráneným oznamovateľom.

² www.transparencymedical.sk

(2) Osoba, ktorá podala žiadosť o poskytnutie ochrany podľa § 3 ods. 1, môže namiesto ochrany podľa § 7 požiadať len o zaslanie písomného potvrdenia o tom, že je oznamovateľ. Ak prokurátor alebo súd zistí, že osoba, ktorá podala žiadosť o poskytnutie ochrany podľa § 3 ods. 1, je oznamovateľom, bezodkladne jej písomne oznámi, že je oznamovateľom.

(3) Ak prokurátor alebo súd zistí, že osoba, ktorá podala žiadosť o poskytnutie ochrany podľa § 3 ods. 1, nie je oznamovateľom, bezodkladne jej písomne oznámi túto skutočnosť s uvedením dôvodov neposkytnutia ochrany.

Uvedený zákon podrobne uvádza, že takýto nahlasovateľ má zaručenú ochranu v pracovnoprávných a podobných vzťahoch, samozrejme za predpokladu, sa ním nahlasovaná protispoločenská činnosť skutočne stala a oznamovateľ ju v dobrom úmysle nahlásil. V praxi sa však môže vyskytnúť situácia, a podľa môjho názoru sa aj skutočne vyskytne, a to, že **nahlasovaná protiprávna činnosť sa skutočne stala, ale kompetentným orgánom sa ju nepodarí preukázať, alebo sa vôbec nestala.** Vzhľadom k tomu, že pri propagácii tohto zákona sa uvádzalo, že ide najmä o efektívny nástroj boja proti korupcii, tak zostanem pri tomto fenoméne a pokúsim sa uviesť možnosti trestnoprávných následkov nahlásenia korupcie / platí to aj v prípadoch nahlásenia inej trestnej činnosti/. Všetci vieme, že korupcia je široký pojem zahrňujúci viaceré negatívne činnosti v spoločnosti, ale v trestnoprávnej oblasti sme ju zúžili iba na úplatkárstvo a ostatné formy korupcie, napr. tzv. rodinkárstvo, lobizmus a pod., zostávajú nepokryté trestným právom.³

Pokúsim sa v tomto príspevku predostrieť viaceré situácie/ rýdzo z pohľadu trestného práva/ čo sa môže stať ak zamestnanec nahlási niektorú formu podplácania.

1. **Zamestnanec konal v dobrej viere a podal trestné oznámenie o prijatí úplatku svojimi nadriadenými.** Urobil tak v dobrej viere v snahe pomôcť v boji s korupciou. V takomto prípade sa ho týka ochrana podľa tohto zákona. Podľa trestnoprocesnej zásady oficiality, je príslušný policajt povinný sa vecou zaoberať a ak okolnosti nasvedčujú spáchaniu trestného činu, sú policajt alebo i prokurátor povinní začať trestné stíhanie a obviniť uvedenú osobu z prijímania úplatku podľa § 328 alebo 329 Trestného zákona /ďalej len TZ/. **Ak sa podarí prijatie úplatku dokázať/** čo je pomerne obtiažne a máme dosť skúseností z praxe, že sa to i často nepodarilo/ je oznamovateľ v bezpečí trestnoprávnom i pracovnom.
2. **Zamestnanec konal v dobrej viere a podal trestné oznámenie o prijatí úplatku svojimi nadriadenými. Ak sa však skutok,** ktorý bol de facto spáchaný, **nepodarí preukázať,** pretože obvinený ho bude samozrejme zapierať a nebude dosť relevantných dôkazov, tak sa bude musieť trestné stíhanie ukončiť buď zastavením trestného stíhania voči obvinenému, alebo vydaním oslobodzujúceho rozsudku. Tomto prípade sa bude musieť uplatniť trestnoprocesná zásada prezumpcie neviny § 2 ods. 4 Trestného poriadku / ďalej len TP/ a z nej vychádzajúcich procesných pravidiel najmä z princípu in dubio pro reo, ako aj z princípu, že nedokázaná vina je rovná dokázanej nevine. V našom trestnom poriadku nie je žiadny rozdiel medzi skutočne nevinným a vinným, ktorému sa však vina nedokázala, na oboch sa v zmysle uvedených zásad musíme pozeráť ako na nevinných. V takomto prípade bude musieť byť obvinený nadriadený považovaný za nevinného a z toho následne bude vyplývať, že bol zamestnancom ktorý podal trestné oznámenie krivo obvinení z trestného činu. Ak obvinený podá na neho trestné oznámenie, bude sa tým musieť orgán činný v trestnom konaní /ďalej len OČTK/ zaoberať. Vina oznamovateľa, v otázke živého obvinenia, je prakticky už preukázaná tým, že podal trestné oznámenie proti „nevinnej“ osobe, ktoré sa nepotvrdilo. Na subjektívnu stránku, že konal v dobrom úmysle, sa v našich pomeroch zväčša neprihliadne a OČTK ako aj súd môžu mať za to, že je to účelová obhajoba. Posúdenie subjektívnej stránky tohto činu ako povinného prvku trestnej zodpovednosti je výslovne vecou subjektívneho názoru OČTK a súdov. V tomto prípade sa bude musieť aplikovať ustanovenie § 345 TZ – **krivé obvinenie, ktorého sa dopustí ten kto iného ľivo obviní z trestného činu v úmysle privodiť jeho trestné stíhanie.** Základná sankcia je v tomto prípade určená na 1 až 5 rokov trestu odňatia slobody. Na tri až osem

³ Dušan Korgo a kol.: Trestné právo hmotné osobitná časť, Vydavateľstvi a nakladateľstvi Aleš Čeňek, s.r.o., Plzeň 2014, s.268

rokov môže byť páchatel' potrestaný ak spácha uvedený čin z osobitného motívu alebo verejne, a 4 až 10 rokov ak ním spôsobí značnú škodu alebo iný závažný následok. **Také isté následky budú, ak zamestnanec podal trestné oznámenia v nie dobrej viere, čiže vedome chcel spôsobiť problémy zamestnávateľovi, o ktorom vedel, že úplatky neprijímal.**

3. **Zamestnanec obviní nadriadeného, že od neho prijal úplatok.** V tomto prípade ide o obojstranné úplatkárstvo, kde má trestnú zodpovednosť nielen ten, kto úplatok prijal, ale i ten, kto ho poskytol. Zákon poskytuje **podplácatel'ovi beztrestnosť** formou zániku trestnosti účinnou ľútosťou iba v prípade, ak v zmysle § 86 TZ *úplatok poskytol alebo sľúbil len preto, že bol o tom požiadaný, a urobil o tom dobrovoľne bez odkladu oznámenie orgánu činnému v trestnom konaní, alebo policajnému zboru; vojak môže toto rozhodnutie urobiť aj svojmu nadriadenému alebo služobnému orgánu a osoba vo výkone trestu odňatia slobody alebo vo výkone väzby môže toto oznámenie urobiť aj príslušníkov ZVJS.* Ak takúto možnosť oznamovateľ nevyužije, stráca nárok na beztrestnosť **a musí byť proti nemu za podplácanie vyvedená trestná zodpovednosť.** V takomto prípade by sa na neho mohla vzťahovať pracovnoprávna ochrana, pretože oznámil trestnú činnosť iného, trestná zodpovednosť za svoje podplácanie by mu však zostala. Ak sa však nepodari podplácanie a prijatie úplatku preukázať platí postup podľa predchádzajúceho bodu 2 a to, že oznamovateľ môže byť postihovaný za tr. čin podľa § 345 TZ Krivé obvinenie.
4. **Zamestnanec oznámi prijatie úplatku svojim nadriadeným, avšak nie ihneď ako sa o čine dozvedel ale až s odstupom určitého času .** Dôvod omeškania s oznámením nie je z hľadiska tr. práva dôležitý. V takomto prípade sa oznamovateľ mohol dopustiť trestného činu *Neoznámenia trestného činu podľa § 340 TZ*, pretože tohto činu sa dopustí ten, *kto sa hodnoverným spôsobom dozvedel, že iný spáchal zločin na ktorý trestný zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou najmenej 10 rokov, alebo niektorý z trestných činov korupcie uvedených v treťom diele ôsmej hlavy osobitnej časti, a taký zločin alebo trestný čin bez odkladu orgánu činnému v trestnom konaní* Za taký čin je možné páchatel'ovi uložiť trest odňatia slobody až na tri roky.
5. **Zamestnanec oznámi protispoločenskú činnosť svojho zamestnávateľa, ktorá sa nepreukáže, ale sa zároveň nepreukáže úmysel oznamovateľa privodiť zamestnávateľovi trestnú zodpovednosť.** V takomto prípade nemôže byť zamestnanec riešený za trestný čin krivého obvinenia, ale ak bude podané na neho trestné oznámenia môže byť trestne postihnutý za trestných čin **Ohovárania podľa § 373 TZ. Tohto tr. činu sa dopustí ten, kto o inom oznámi nepravdivý údaj, ktorý je spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov, poškodiť ho v zamestnaní, v podnikaní, narušiť jeho rodinné vzťahy alebo spôsobiť mu inú vážnu újmu. Páchatel'ovi hrozí trest odňatia slobody až na dva roky.**⁴

Záver

Ako z horeuvedeného výpočtu možných následkov oznámenia protispoločenskej činnosti zamestnancom vyplýva, je potrebné byť nanajvýš opatrný pri narábaní z týmto inštitútom. Ja osobne by som nikdy nepodával takéto oznámenie o protispoločenskej činnosti o ktorej som sa dozvedel v súvislosti so svojim zamestnaním, ak by som nemal k dispozícii dôkazy o tom, že sa skutok, ktorý nahlasujem, skutočne stal a je o možné dokázať. Nespoliehal by som sa na to, že dôkazy zistia orgány činné v trestnom konaní a uznajú súdy. V prípade opaku by som mohol byť nemilo prekvapený, že moja snaha zabrániť korupcii vyšla nazmar a naopak ja by som mohol znášať aj trestnoprávne aj pracovnoprávne následky svojho dobromyseľného oznámenia.

⁴ Ivor J. a kol.: Trestné právo hmotné všeobecná časť Druhé doplnené a prepracované vydanie, IURA EDITION, 2010, s.437

INTERNETOVÝ MARKETING AKO METÓDA PÁCHANIA TRESTNEJ ČINNOSTI

Doc. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave,
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

plk. Ing. Stanislav ŠIŠULÁK, PhD.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

Anotácia: Cieľom príspevku je prezentovanie aktuálnych problémov v súvislosti s novými spôsobmi a metódami páchania trestnej činnosti prostredníctvom internetu. Akcent je kladený na zneužitie postupov internetového marketingu pri páchaní internetových podvodov v prostredí sociálnych sietí. Vymedzuje trestno-právne aspekty tohto fenoménu a poukazuje na legislatívnu ochranu poškodených pri predaji tovaru alebo služieb cez internet. Popisuje niektoré z možností zníženia bezpečnostného rizika. V závere poukazuje na nebezpečenstvo nízkej informovanosti v problematike internetových podvodov realizovaných s využitím teórie internetového marketingu, ktorá spôsobuje vysokú mieru tolerancie verejnosti voči takýmto trestným činom, čo je jedným z hlavných problémov pri vyšetrowaní tohto druhu kriminality.

KLúčové slová: marketing, internet, internetový marketing, internetový podvod, web-stránka, e-shop, trestný čin, trestný zákon, sociálna sieť, dištančný delikt, informačná bezpečnosť, kybernetická hrozba, informačno-komunikačné technológie.

Annotation: This paper aims to present the current problems related to new ways and methods of crimes committed via the Internet. The accent is on the abuse of internet marketing practices in committing Internet fraud in an environment of social networks. Defines the criminal law aspects of this phenomenon and refers to the legislative protection of victims of sale of goods or services over the Internet. It describes some of the possibilities to reduce security risks. The conclusion points to the danger of low awareness on the issue of Internet fraud implemented using the theory of Internet marketing, which causes a high degree of public tolerance towards such offenses, which is one of the major problems in the investigation of this crime.

Keywords: marketing, internet, internet marketing, internet scam, web page, e-commerce, crime, criminal law, social network, spacing offense, information security, cyber threat information and communication technologies.

Úvod

Nachádzame sa v dobe, ktorá sa často označuje ako „tretia vlna civilizácie“, kde dominujú informačno-komunikačné technológie a lídrom je „internet“. A prečo je tomu tak? Vplyvom urbanizácie dochádza k anonymite medzi ľuďmi, ktorí aj keď bývajú vedľa seba, ich spoločité je neosobné. Každý žije svoj život a nezaujíma sa o susedov, nerozpráva sa s nimi, čím slabnú sociálne kontakty. A na toto prázdne miesto, ktoré sme dobrovoľne uvoľnili, nastupuje v osobnej komunikácii internet. Táto počítačová sieť vytvára neohraničený priestor a skrýva v sebe obrovské možnosti, ktoré sa dajú prakticky využiť na čokoľvek. Poskytuje on-line informácie a nahrádza printové médiá. Sprostredkováva kontakt s ľuďmi s možnosťou dokonalej anonymity. Na internete vládne akási „pohoda, sloboda, demokracia“ a to všetko z bezpečia vlastného domova. Osoby komunikujúce pod rôznymi prezývkami nemusia mať obavy z možných následkov ak prezentujú svoj vlastný názor. Stačí sa odhlásiť alebo ukončiť činnosť internetového prehliadača. To je len niekoľko pozitív internetu, ale toto virtuálne prostredie je použiteľné aj na nelegálne aktivity s ďalekosiahlymi následkami. Trestný čin je spáchaný na opačnom konci sveta a pritom zaberie iba niekoľko sekúnd. Ktorýkoľvek trestný čin spáchaný prostredníctvom internetu môže naraz ovplyvniť veľkú skupinu ľudí, čím zvýši jeho nebezpečnosť. A čo je najhoršie, páchatelia spáchajú trestný čin, ktorý sa nedá ľahko vypátrať, pretože neexistujú hmatateľné stopy ani hmotné dôkazy. Čiže zostanú bez trestu, navyše ich to povzbudí a pokračujú v páchaní ďalšej trestnej činnosti. Kontrola internetu je prakticky nemožná. Vzhľadom na kvantum údajov, ktoré pulzujú v prostredí internetu, je pojem jednotný postup alebo systém, ktorý by tieto údaje korigoval len obyčajnou víziou. V súvislosti s enormným rozvojom internetu je logickým konštatovaním, že zákonodarcovia

nie sú schopní si s internetom poradiť. V prípade ak vyriešia jeden problém, vznikne ďalší a oveľa závažnejší.

Internet umožnil nakupovať jednoducho z domova v akomkoľvek čase bez toho, aby ste museli navštíviť obchody. Môžete si dokonca objednávať tovar aj zo zahraničia. Tovar si vyberiete priamo na internete a môžete si ho nechať doviezť domov. Za tovar z internetu zaplatíte menej ako v takzvanom kamennom obchode. Cez internet si rýchlo a jednoducho zabezpečíte aj ďalšie služby ako dovolenku či ubytovanie. On-line kúpite všetko, dokonca aj tovar, ktorý sa v Slovenskej republike nemôže predávať, alebo sa predáva len na vlastné riziko a zodpovednosť ako napríklad lieky, čaje, kozmetika a iné komodity. Bežnou praxou sa stáva hľadanie zamestnania alebo „práce z domu“ prostredníctvom internetu. Avšak v mnohých prípadoch sa lukratívne a perspektívne ponuky práce ponorili do kvanta falošných inzerátov a nereálnych ponúk. Aby boli páchatelia internetových podvodov úspešní, používajú aj teóriu marketingu, ktorá je v prostredí internetu označovaná ako „internetový marketing“. Okrem internetových podvodov dochádza aj k bezdôvodnému obohateniu páchatel'a a poškodený tak bude musieť preukázať, že došlo k bezdôvodnému obohateniu na strane páchatel'a a k takémuto bezdôvodnému obohateniu došlo na úkor poškodeného. A práve pri takomto konaní páchatel'a môže byť naplnená aj skutková podstata niektorého z trestných činov, napríklad trestného činu podvodu¹ v prípade, že by bol poškodený úmyselne uvedený do omylu a páchatel' nikdy nemal v úmysle tovar dodať a ani vrátiť kúpnu cenu.

Internetový marketing

Marketing² je spoločenský a riadiaci proces, ktorým jednotlivci a skupiny získavajú to, čo potrebujú a požadujú, prostredníctvom tvorby ponuky a výmeny hodnotných výrobkov s ostatnými. Marketing nie je reklama. V jednoduchosťi môžeme povedať, že marketing je proces zisťovania potrieb a požiadaviek zákazníkov za účelom poskytnúť im taký produkt, ktorý bude pre nich predstavovať pridanú hodnotu a firme prinesie zisk.³ Pre marketing firiem predstavuje internet možnosť rozšírenia pôsobnosti na nové trhové destinácie, ponuky nových produktov a možnosť konkurovať veľkým firmám. Pre pracovníkov firiem má prínos v možnostiach rozvíjať nové osobné schopnosti a používať internet na zvýšenie konkurencieschopnosti firmy. Je zrejmé, že existenciu internetového marketingu podmienil internet, bez internetu by jednoducho neexistoval. V období keď vznikla reklama na internete, tak predajcovia veľmi rýchlo pochopili potenciál internetu. Ich expanziu do určitej miery vždy obmedzovala technika. Ale s rozvojom informačno-komunikačných technológií sa internet stáva komplexným nástrojom marketingu. Internetový marketing môžeme charakterizovať ako používanie internetu ako nástroja na zisťovanie potrieb (hodnoty pre zákazníka) a súčasne na získavanie zákazníka (hodnota pre firmu). Najmarkantnejšie prednosti internetového marketingu sú v týchto oblastiach:⁴

- v monitorovaní a meraní - väčší rozsah a viac údajov,
- v komplexnosti - zákazníkov môžeme osloviť rôznymi spôsobmi,
- v možnosti individuálneho prístupu - neanonymný zákazník, komunity,
- v dynamickom obsahu - ponuku je možné meniť kedykoľvek,
- v dostupnosti 24 hodín denne a 7 dní v týždni.

V porovnaní s inými médiami prostredníctvom ktorých pôsobí reklama mimo cieľovej skupiny zákazníkov, ponúka internet možnosť pôsobiť priamo na cieľovú skupinu. Iné médiá sú

¹ § 221 zákona č.300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

² KOTLER, P.: Marketing Management. 2. vyd. Praha, Victoria Publishing 1991, s.4.

³ JANOUC, V.: Internetový marketing. Computer Press 2010, s.17.

⁴ JANOUC, V.: Internetový marketing. Computer Press 2010, s.17.

oproti internetu málo flexibilné, pretože aktualizácia je finančne oveľa náročnejšia ako pri internete. Ako hlavné spôsoby uplatňovania marketingu na internete môžeme označiť:

- webová stránka - predstavuje prvý krok ako navrhnuť atraktívnu a pútavú stránku aby sa k nej zákazníci radi vracali. Marketingové stránky majú za cieľ motivovať zákazníka k nákupu, prípadne spĺňajú iný marketingový účel. Prioritou je však interaktívna komunikáciu so zákazníkom, ktorá je iniciovaná firmou,
- on-line reklama - je reklama, ktorá sa zobrazuje, keď si spotrebiteľia prezerajú internetové stránky. Patria sem reklamné bannery⁵, tickery⁶, interstitialy⁷, skyscraper⁸ a ďalšie formy inzercie⁹,
- e-mail marketing - priamy marketing, ktorý používa elektronickú poštu ako komerčný komunikačný prostriedok,
- webová komunita - je webovou stránkou alebo skupinou webových stránok, ktorá funguje ako virtuálna komunita.

Internetové podvody

Internetové nakupovanie zažíva nevídaný rozmach a spotrebiteľia čoraz častejšie využívajú výhody jednotného európskeho digitálneho trhu. Priamo úmerne s internetovým nakupovaním tovarov a služieb vzrastá aj počet internetových podvodov. Z prieskumu eurobarometra¹⁰ zameraného na počítačovú kriminalitu vyplýva, že každý dvanásť používateľ internetu v Európskej únii sa stal obeťou internetového podvodu a každý ôsmy čelil krádeži osobných údajov. Sieť európskych spotrebiteľských centier (ECC-Net)¹¹ vypracovala správu „Podvody v cezhraničnom elektronickom obchode“¹², v ktorej upozornila na problémy a riziká, ktorým čelia spotrebiteľia pri nakupovaní on-line a zároveň im poskytla tipy a praktické rady, ako ich rozpoznať a vyhnúť sa im.

Internetové podvody môžeme rozdeliť z pohľadu záujmu páchatel'a. Ak sú predmetom záujmu páchatel'a finančné prostriedky, môžeme povedať, že páchatel' svoju obeť prostredníctvom internetu priamo finančne okráda. Spravidla ide o jedno okradnutie ale ak je spotrebiteľ tak naivný a dôverčivý, že neodhalí úmysel páchatel'a, dochádza k dlhodobému okradaniu a tým aj vyšším finančným stratám. Postupy a metódy páchatel'ov sú spravidla tak známe a toľko medializované, že by sme predpokladali malú pravdepodobnosť úspechu. Ale opak je pravdou. Za predpokladu vhodného použitia uvedených internetových marketingových postupov páchatel' osloví tisíce ľudí čo mu už zaručí dostatočný zisk. V prípade ak je predmetom záujmu krádež osobných údajov, páchatel' zneužitie údaje získané z e-mailovej schránky, kde sa dostane aj k ďalším kontaktom. Ako typické internetové podvody môžeme označiť:

⁵ Banner je reklamný prvok na internete a jeho najčastejší vzhľad je v podobe reklamného prúžku.

⁶ Ticker je pohybujúci sa prúžok po obrazovke, ktorý má prilákať návštevníka, aby navštívil konkrétnu webovú stránku.

⁷ Skyscraper je on-line reklamaje to dlhá, úzka reklama po strane webovej stránky.

⁸ Interstitial je samostatne sa otvárajúce okno inzercujúce rôzne výrobky a služby, ktoré sa následne deaktivuje.

⁹ KOTLER, P.: Marketing Management. 2. vyd. Praha, Victoria Publishing 1991, s.198.

¹⁰ Specialeurobarometer 390 „Cybersecurity“ [cit. 2015-02-25] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_390_en.pdf>.

¹¹ ECC-Net je európska sieť pozostávajúca z 30 spotrebiteľských centier, po jednom centre v každom členskom štáte EÚ spolu s centrom v Nórsku a na Islande. Sieť je spolufinancovaná Európskou komisiou a jej Generálnym riaditeľstvom pre zdravie a ochranu spotrebiteľ'a. European Consumer Centres Network [cit. 2015-02-20] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/consumers/index_en.htm>.

¹² Fraud in cross-border e-commerce [cit. 2015-02-20] Dostupné na internete:

<http://ec.europa.eu/consumers/solving_consumer_disputes/non-judicial_redress/ecc-net/index_en.htm>.

- nákup z internetových obchodov ponúkajúcich lacnú elektroniku alebo jazdené motorové vozidlá z iných krajín Európskej únie,
- ponuka rôznych bezplatných „trial služieb“¹³, ktoré sú v skutočnosti platenými registráciami,
- hoax, falošná alebo vymyslená správa, ktorej cieľom je oklamať jej čitateľa,
- on-line ponuka nepravého (falošného) tovaru, prezentovaného ako originál,
- on-line zoznámenie, ponuka na zoznámenie s cieľom predstieraného partnerstva,
- e-mailová ponuka a komunikácia v súvislosti so zabezpečením prevodu majetku alebo dedičstva (SCAM419),
- pracovná ponuka, jedná sa o falošnú ponuku práce s cieľom okradnúť záujemcu,
- phishing, podvod vykonaný na základe presmerovania internetovej stránky s cieľom získania prístupu k elektronickému bankovníctvu,
- bazárové podvody, inzerát s ponukou nekvalitného tovaru s požiadavkou platby vopred,
- phishing, podvodná technika používaná na získanie citlivých údajov s cieľom odcudzenia prístupových mien a hesiel k elektronickému bankovníctvu,
- lotérie cez E-mail, oznámenie o imaginárnej výhre v medzinárodnej lotérii,
- platby (faktúry) za prístup na web-stránku, ide o vytvorenie falošnej web-stránky na ktorú je spoplatnený prístup s konečným cieľom vymáhania platby.

Ako príklad použijeme spôsob páchania najrozšírenejšieho podvodu na internete, ktorým je on-line ponuka napodobeniny značkového tovaru. Poškodený pri surfovaní na internete zachytí lukratívnu ponuku na web-stránke, ktorá na prvý pohľad nevzbudzuje podozrenie a vyzerá ako web-stránka renomovaného (oficiálneho) distribútora značkového tovaru. Je to vlastne internetový e-shop. Dôvod lukratívnej ceny spočíva v tom, že distribútor predáva nové, nepoškodené oblečenie (ale aj elektroniku, nábytok atď.), stiahnuté po sezónnych výpredajoch zo značkových butikov a obchodných domov. Poškodený si vybraný tovar objedná a zaplatí „vopred“ prevodom na daný účet. V prípade poškodeného zo Slovenskej republiky môže ísť napríklad o zakúpenie kvalitného značkového tovaru z web-stránky internetového obchodu, ktorý sa nachádza v Kanade. Po doručení tovaru poškodený zistí, že tovar nezodpovedá parametrom a kvalite prezentovanej na web-stránke. Tovar, ktorý mu bol doručený je obyčajný falzifikát. Prirodzenou reakciou poškodeného bolo rozhodnutie o odstúpení od zmluvy. Avšak odstúpiť od zmluvy nebolo možné nakoľko sa nedala zistiť adresa internetového obchodu a páchatel' po obdržaní platby za tovar prestal s poškodeným komunikovať. Výsledkom bol fakt, že dôverčivý zákazník prišiel o peniaze.

Internetové podvody na sociálnych siet'ach

Internetoví podvodníci sa presúvajú do sociálnych sietí. Je prirodzené, že páchatelia sa presúvajú tam, kde sú obeť. Sociálne siete ako napríklad Facebook, Twitter, LinkedIn, Ning alebo MySpace sa podľa portálu dailymail.co.uk¹⁴ ukázali ako najširšie pole pôsobenia pre špekulantov, ktorí sa chcú obohatiť na cudzí úkor. Sú on-line komunity, ktoré nám pomáhajú prepojenie s priateľmi, kolegami, príbuznými a samozrejme podobne zmýšľajúcimi ľuďmi z celého sveta. Ale rovnako ako každá on-line činnosť, aj sociálne siete predstavujú mnoho hrozieb pre používateľa. Páchatelia si jednoducho vytvoria falošný profil, najčastejšie s fotografiou atraktívnej ženy a lákajú naň nič netušiacich užívateľov. Potom zbierajú najrozličnejšie údaje o neznámych ľuďoch, ktoré nájdu v ich profiloch na sociálnych siet'ach a používajú ich na vytvorenie vlastnej

¹³ Trial služba je služba na určité skúšobné obdobie, po ukončení skúšobnej doby je ukončená. V prípade použitia trial verzie softvéru sa program po ukončení skúšobnej doby zablokuje.

¹⁴ Daylimail 12.11.2015 [cit. 2015-02-19] Dostupné na internete: <[http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2231257/Be-careful-share-How-fraudsters-use-social-media directory-enquiries--build-intimate-picture-lives.htm](http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2231257/Be-careful-share-How-fraudsters-use-social-media-directory-enquiries--build-intimate-picture-lives.htm)>.

imaginárnej identity. S tou sa im otvárajú takmer nekonečné možnosti – počnúc on-line nákupmi až po žiadosť o bankový úver.

Pomerne novou útočnou metódou na Facebooku je „Clickjacking“¹⁵, ktorú je možné charakterizovať ako techniku, ktorá láka poškodeného kliknúť na určitý prvok stránky, zatiaľ čo jej zámerom je interakcia s obsahom úplne inej stránky. To znamená, že poškodený tohto útoku nadobúda dojem, že kliká na neškodnú stránku, zatiaľ čo kliká tam kam si vybral páchatel'. Facebook samozrejme reagoval na tento problém a to zapracovaním ochrannej funkcie do tlačítka „Like“, nakoľko Facebook musí mať povolenie na vkladanie svojich prvkov do cudzích stránok. Len tak môžeme na svojom profile zdieľať odkazy s priateľmi. Čiže ochrana obsahuje systém pre detekciu zvláštneho správania sa tlačítka „Like“ a pokiaľ je zistený útok, tak vyžaduje potvrdenie, že používateľ naozaj chce zdieľať stránku na svojom profile.¹⁶ Škody spôsobené internetovými podvodmi, ich kategorizácia alebo určovanie vzájomných priorít sa veľmi ťažko zisťuje. Dôvodom je, že veľké množstvo malých prípadov zostáva zahalená pod maskou tajomstva ľudských (osobných) zlyhaní, o ktorých sa poškodení hanbia povedať. Verejnosť sa mnohokrát nedozvie ani tie najhoršie prípady, pri ktorých ľudia prichádzajú o tisíce eur. Poškodenému je potrebné v takýchto prípadoch poskytnúť pomoc v súvislosti s jeho psychickým stavom. Poškodený je vystavený tlaku verejnosti, rodine, známym, priateľom, ktorý ho na základe toho, že sa stal obeťou internetového podvodu, (ktorý oni považujú za priehľadný) považujú za hlupáka so stratou dôvery. Psychické následky môžu byť horšie ako samotná strata peňazí.

Trestno-právne aspekty internetových podvodov

Elektronizácia všetkých sfér spoločenského života, rozmach sociálnych sietí, elektronického bankovníctva alebo internetového obchodu prináša nielen pozitíva ale aj negatíva v podobe rôznych foriem zneužívania počítačových sietí a elektronických informácií, najmä z dôvodu cenovej dostupnosti technológií, technologickej nenáročnosti, rýchlosti vykonania jednotlivých úkonov prípadne zachovania určitej anonymity. Problematiku uvedených protizákonných aktivít, označených ako „počítačová kriminalita“ upravuje *Dohovor o počítačovej kriminalite*¹⁷, ktorej obsahom je okrem iného kategorizácia trestných činov:

- proti dôvernosti, hodnovernosti a dostupnosti počítačových údajov a systémov ako neoprávnený prístup do počítačového systému, neoprávnené zachytávanie prenosov údajov v rámci uvedeného systému, vymazanie, pozmenenie počítačových údajov alebo zamedzenie prístupu k nim, marenie funkčnosti systému a zneužívanie zariadení,
- týkajúcich sa obsahu ako napríklad výroba, sprístupnenie, distribúcia alebo držba detskej pornografie,
- týkajúcich sa porušenia autorských a príbuzných práv,
- počítačových trestných činov ako falšovanie počítačových údajov alebo počítačové podvody.

Predmetný dokument sa zaoberá aj zefektívnením vzájomnej medzinárodnej spolupráce pri zabezpečení dôkazov v konaniach týkajúcich sa „počítačovej kriminality“ a vyšetrovacích

¹⁵ BALDUZZI, Marco, et al A solution for the automated detection of clickjacking attacks. In ASIACCS : Proceedings of the 5th ACM Symposium on Information, Computer and Communications Security [online]. Beijing : Chinese Academy of Sciences , 2010 [cit. 2015-02-24]. Dostupné na internete: <<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=1755688.1755706>>.

¹⁶ WISNIEWSKI, Chester. Naked Security Facebook adds speed bump to slow down likejackers. [cit. 2015-02-23] Dostupné na internete: <<http://nakedsecurity.sophos.com/2011/03/30/facebook-adds-speed-bump-to-slow-down-likejackers/>>.

¹⁷ Dohovor o počítačovej kriminalite, predpis č.137/2008, dohovor nadobudol platnosť a účinnosť pre Slovenskú republiku 1. mája 2008.

právomocí. Využívaním poznatkov trestného práva, kriminalistiky a kriminológie kybernetickú kriminalitu tvoria na jednej strane útoky proti softvérovému a hardvérovému vybaveniu, spracovávaným a uchovávaným dátam, komunikačným zariadeniam alebo bezpečnosti počítačových systémov a na druhej strane sú to protiprávne konania, spáchané prostredníctvom výpočtovej techniky, neoprávneným získavaním rôznych aj utajovaných údajov, zmenami v údajoch počítača alebo jeho siete, poprípade komunikačného zariadenia, prenikaním do počítačových sietí rôznych inštitúcií alebo bánk z dôvodu internetovej alebo priemyselnej špionáže a za účelom neoprávneného obohatenia sa, napríklad nelegálnym kopírovaním softvéru, filmov alebo hudby, manipuláciou výpočtovej techniky na neoprávnený výber peňazí a podobne. Podstatná časť počítačovej kriminality je obsiahnutá v štvrtej hlave a v štvrtom diele piatej hlavy osobitnej časti Trestného zákona¹⁸, ide napríklad o poškodenie a zneužitie záznamu na nosiči informácií, porušovanie práv k ochrannej známke, označeniu pôvodu výrobku a obchodnému menu, porušovaniu priemyselných práv, porušovanie autorského práva, neoprávnené obohatenie a v neposlednom rade podvod.

V súvislosti s internetovým marketingom dochádza najčastejšie k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu podvodu podľa § 221 Trestného zákona¹⁹. Podvodné konanie je konanie, ktorým páchatel' uvedie niekoho do omylu alebo využije niečí omyl, aby pre seba alebo iného na škodu cudzieho majetku obohatil. Bez ohľadu na druh a formu vlastníctva je objektom trestného činu podvodu cudzí majetok a teda škoda na cudzom majetku je ujma majetkovej povahy, ktorou môže byť nejaká vec, peňažná suma, konanie alebo nekonanie s určitou majetkovou hodnotou. Uvedenie do omylu alebo využitie omylu, ktorým je rozpor medzi skutočnosťou a predstavou, môže smerovať nielen voči poškodenému ale aj voči inej osobe a je konaním, ktorým páchatel' predstiera okolnosti, ktoré nie sú v súlade so skutočným stavom. Internetové prostredie ako miesto udržiavania kontaktu s ľuďmi, získavania vedomostí, šírenia informácií alebo rôznych druhov obchodných aktivít bez obmedzenia hraníc prináša množstvo takýchto ilegálnych činností. Pri protiprávnom konaní páchatel'a, keď dochádza k realizácii jeho zámeru a získaniu finančných prostriedkov dochádza aj k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu neoprávneného obohatenia podľa § 226 Trestného zákona²⁰. Môžeme povedať, že kto na škodu cudzieho majetku seba alebo iného obohatí tým, že neoprávneným zásahom do technického alebo programového vybavenia počítača, automatu alebo iného podobného prístroja alebo technického zariadenia slúžiaceho na automatizované uskutočňovanie predaja tovaru, zmenu alebo výber peňazí alebo na poskytovanie platených výkonov, služieb, informácií či iných plnení dosiahne, že tovar, služby, alebo informácie získa bez požadovanej úhrady alebo peniaze získa neoprávnené, a spôsobí tým na cudzom majetku malú škodu.

Pri páchaní tohto druhu trestnej činnosti sa praktickým problémom riešenia rôznych deliktov, takzvaných dištančných²¹, akými sú internetové podvody, kde následok protiprávneho konania nastane na inom mieste ako je miesto spáchania činu, stáva správna identifikácia teritória s ohľadom na okolnosti skutku, nakoľko miesto spáchania uvedeného skutku môže byť aj na dvoch a viacerých miestach. Páchatel'a internetových podvodov je možné stíhať vo všetkých štátoch, ktorých sa dotýka, pričom môže dôjsť k situácii, kedy tento skutok na území jedného štátu nie je trestný a následok, ktorý nastal v inom štáte je považovaný za trestný. Vykonávanie úkonov

¹⁸ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

¹⁹ § 221 zákona č.300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov. Čentéš, J. a kol.: Trestný zákon. Veľký komentár. Eurokódex, Žilina, 2013, s. 408 a nasl.

²⁰ § 226 zákona č.300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

²¹ „Miestom spáchania trestného činu je miesto, kde došlo ku konaniu páchatel'a, ktorým naplnil objektívnu stránku trestného činu, ale aj miesto, kde nastal alebo mal nastať následok trestného činu. Ak následok nastal alebo mal nastať na inom mieste, než na ktorom bola vykonaná trestná činnosť, ide o tzv. dištančný delikt, miestom spáchania ktorého je jednak miesto konania páchatel'a a jednak miesto, kde nastal alebo mal nastať jeho následok“ – uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 6 Ndt 4/2008. Čentéš, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie Šamorín : Heuréka, 2012, s. 103.

trestného konania je z dôvodu odlišnej legislatívy dotknutých štátov, rozdielnosťou ich procesných postupov a komplikovanou medzinárodnou spoluprácou sťažené.

Legislatívna ochrana poškodeného pri predaji tovaru alebo služieb cez internet

Legislatívna ochrana osôb poškodených internetovým podvodom nie je len v rovine trestnoprávnej. Podľa zákona o ochrane spotrebiteľa pri predaji tovaru alebo poskytovaní služieb na základe zmluvy uzavretej na diaľku alebo zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov predávajúceho²², ktorý sa vzťahuje aj na nákup tovaru a služieb cez internet, ak sa predávajúci a spotrebiteľ nedohodnú inak, predávajúci je povinný objednávku spotrebiteľa splniť do 30 dní od jej doručenia.²³ Ak predávajúci nedodá tovar a ani nevráti kúpnu cenu alebo preddavok v zákonom stanovenej lehote, dostáva sa do omeškania, pričom splnenia uvedenej povinnosti sa môže spotrebiteľ domáhať aj súdne, žalobou o vydanie bezdôvodného obohatenia.²⁴ Samozrejmosťou je, že spotrebiteľ si môže na súde uplatniť okrem vrátenia kúpnej ceny a úrokov z omeškania aj všetky preukázané náklady, ktoré vynaložil na objednanie tovaru, prípadne požadovať náhradu škody, ak mu bola spôsobená, ako aj náhradu trov konania. V mnohých prípadoch je takýmto konaním predávajúceho naplnená skutková podstata trestného činu podvodu²⁵, v prípade, že by bol spotrebiteľ úmyselne uvedený do omylu a predávajúci, resp. konkrétna fyzická osoba konajúca v jeho mene, nikdy nemal v úmysle tovar dodať a ani vrátiť kúpnu cenu. Ochrana spotrebiteľa pri zakúpení tovaru alebo služby prostredníctvom sociálnych sietí je zabezpečená aj činnosťou Slovenskej obchodnej inšpekcie a to pri dodržiavaní povinností predávajúceho aj osoby, ktoré pri predaji tovaru alebo poskytovaní služieb na základe zmluvy uzavretej na diaľku konajú bez oprávnenia na podnikanie. Slovenská obchodná inšpekcia je v rámci svojich kompetencií oprávnená kontrolovať dodržiavanie uvedených povinností výlučne na vnútornom trhu, t.j. územie Slovenskej republiky. Ak spotrebiteľ zakúpil tovar (resp. službu) prostredníctvom sociálnej siete a následne má problém s dorúčením (poskytnutím), kvalitou alebo reklamáciou tovaru (služby), pričom disponuje identifikačnými údajmi predávajúceho, môže podať podnet na príslušný inšpektorát Slovenskej obchodnej inšpekcie.²⁶ Za účelom riadneho prešetrenia je podaniu potrebné doložiť aj dokumentáciu, preukazujúcu zmluvný vzťah medzi predávajúcim a spotrebiteľom (napr. objednávka, e-mailová komunikácia, výpis z účtu a pod.). Avšak z dôvodu anonymity internetu je vo väčšine prípadov nemožné zistiť skutočnú identitu predávajúceho. V prípade zneužitia prostredia sociálnych sietí na často nezákonné podnikanie je fenoménom, ktorému orgány dozoru nedokážu zabrániť.

Významným krokom ochrany poškodeného pri cezhraničných aktivitách prostredníctvom internetu je aj pomoc Európskej siete spotrebiteľských centier, ktorej cieľom je európskym spotrebiteľom poskytovať bezplatné poradenstvo na profesionálnej úrovni. Súčasťou uvedenej siete je aj Európske spotrebiteľské centrum v Slovenskej republike, ktoré bolo zriadené na Ministerstve hospodárstva Slovenskej republiky. Dôvodom zriadenia uvedeného centra je:

- vytvorenie dôvery spotrebiteľa na slovenskom trhu v cezhraničnom nákupe tovarov alebo služieb,

²² Zákon č.102/2014 o ochrane spotrebiteľa pri predaji tovaru alebo poskytovaní služieb na základe zmluvy uzavretej na diaľku alebo zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov predávajúceho a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²³ § 614 ods.2 zákona č.40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

²⁴ § 451 zákona č.40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

²⁵ § 221 zákona č.300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

²⁶ Slovenská obchodná inšpekcia [cit. 2015-02-21] Dostupné na internete: <<http://www.soi.sk/sk/Informacie-pre-verejnost.soi.>>.

- pomáhať pri cezhraničných sťažnostiach spotrebiteľa, ktorý nakupoval mimo svojej podnikateľskej, remeselnej alebo obchodnej činnosti od osoby, ktorá konala v rámci vyššie uvedených činností a cezhraničný problém sa jej nepodarilo vyriešiť individuálne.

V rámci Európskej únie platia rovnaké práva a princípy ochrany spotrebiteľa bez ohľadu na členský štát v ktorom bola služba alebo výrobok kúpený.

Zníženie bezpečnostného rizika pri internetových podvodoch

Úplnú minimalizáciu bezpečnostnej hrozby internetových podvodov pravdepodobne nie je možné dosiahnuť. Je možné však pomocou technických a programových prostriedkov eliminovať nedostupnosť nebezpečných služieb ponúkaných prostredníctvom internetu. Znížiť bezpečnostné riziko je náročné a vyžaduje si znalosti o pôsobení páchatel'ov internetových podvodov a hlavne skúsenosti z analýzy rizík. Okrem toho, že musíme určiť pravdepodobnosť vzniku incidentu, musíme určiť aj jeho dopad, teda vyhodnotenie reálneho následku na poškodeného (spôsobená škoda, postih za únik citlivých údajov, nedostupnosť informačného systému). Všetci veľmi dobre poznáme pravidlo: „Prevencia je lacnejšia než represia“. Preto aj prevencia má svoje opodstatnené v eliminácii tohto fenoménu. Jeden z markantných a najrýchlejšie dostupných informačných kanálov je aj permanentné informovanie verejnosti prostredníctvom Národného centra informačnej bezpečnosti.²⁷ Sú tu poskytované informácie o podvodných e-mailoch, kritických chybách softvéru, nové varianty ransomwaru²⁸, kritická zraniteľnosť web-stránky, úniky hesiel a iné.²⁹ Východiskovou platformou pre riešenie bezpečnostných incidentov má byť aj Koncepcia kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky. Jej návrh bol predložený Úradom vlády Slovenskej republiky na pripomienkové konanie.³⁰ Niekoľko jednoduchých ale praktických možností ochrany pri nákupe cez internet v režime on-line:

- výber overeného a spoľahlivého dodávateľa,
- porovnanie referencií dodávateľa na internete,
- poskytnutie kompletných kontaktných údajov,
- kontrola dodacích podmienok a reklamačný poriadok,
- kontrola podozrivo nízkej ceny tovaru (zahŕňa aj DPH alebo nie ?),
- neplatiť za tovar dopredu a to ani zálohu.

Uvedené možnosti ochrany nákupu cez internet poukazujú len na overovanie hodnovernosti poskytovaných informácií dodávateľa v už „interaktívnom“ on-line režime. Nesmieme však zabudnúť aj na vlastnú ochranu počítača, mobilu alebo iného komunikačného zariadenia, ktoré máme pripojené on-line na internet. V tomto prípade sa odporúča:

- zabezpečiť komunikačné zariadenia (počítač, mobil) pred vstupom zvonka,

²⁷ Národní centrum informační bezpečnosti [cit.2015-02-20] Dostupné na internete:

<<http://www.govcert.cz/cs/informacni-servis/zranitelnosti/>>.

²⁸ Ransomware je škodlivý softvér ktorý uzamkne plochu a pre jej odblokovanie vyžaduje zaplatenie peňazí (výkupné, angl. ransom).

²⁹ Príklad: Podvodné e-maily s nebezpečnou prílohou. Dne 9. 2. 2015 jsme zaznamenali po celé ČR šíření nových podvodných e-mailů, které zneužívají jméno známých e-shopů například MALL.cz, Elektro Kalous, Elektro Oáza či Hogner. E-maily informují příjemce, jehož adresa je i v předmětu zprávy, o neuhrazených splátkách objednaného zboží. V příloze se pak nachází soubor, který se vydává za kopii požadavku na strhnutí splátky z bankovního účtu. Obsahuje ale downloader, který po spuštění stáhne škodlivý kód. Pravděpodobně se jedná o další variantu trojanu, kterou antivirová společnost ESET označuje jako *Elenoocka.AE*. [cit.2015-02-20] Dostupné na internete:

<<http://www.govcert.cz/cs/informacni-servis/zranitelnosti/>>.

³⁰ Portál právnych predpisov MS SR [cit.2015-02-20] Dostupné na internete:

<<https://lt.justice.gov.sk/Document/DocumentDetails.aspx?instEID=1&matEID=7996&docEID=413095&docFormEID=-1&docTypeEID=1&langEID=1>>.

- aktivovať bránu firewall,
- pravidelne aktualizovať antivírusový program,
- používať ochranu pred spyware a adware,
- pripojenie do počítačovej siete zabezpečiť heslom (zložité heslá).

Ideálnym stavom je ak sa používateľ internetu alebo záujemca o internetový obchod neustále informuje, vzdeláva, zlepšuje svoje zručnosti na internete, v mobilnej komunikácii a nových technológiách. Súčasná generácia vyrastá s internetom a jej znalosti (aj jazykové) a zručnosti sú vynikajúce.

Záver

Život bez informačno-komunikačných technológií si už ani nevieme predstaviť a to nielen z pohľadu ich použitia pre naše komerčné potreby ale sme na týchto technológiách životne závislí (zdravotníctvo, bezpečnosť, doprava, infraštruktúra). Internet sa stal každodennou potrebou, stal sa pracovným prostredím, pracovným prostriedkom ako aj pracovným predmetom. Nekonečný počet klientov na internete nemá len dobré úmysly ale nájdu sa medzi nimi aj takí, ktorí ho používajú na protispoločenskú činnosť. A práve preto sme povinní chrániť priestor internetu pred týmto konaním a musíme permanentne medializovať a poukazovať na nové sofistikované formy kybernetickej kriminality a obzvlášť internetových podvodov, ktoré zaznamenávajú stúpajúci trend. Jedným z problémov je aj koordinované prijímanie zákonov na ochranu kybernetickej bezpečnosti, nakoľko zákony sa prijímajú na národnej úrovni v každej krajine samostatne ale vďaka internetu páchatelia počítačovej kriminality pôsobia globálne na celom svete.

Globálna ekonomika stráca v dôsledku kybernetických zločinov až 445 miliárd USD, čo predstavuje takmer 1% globálneho príjmu, uvádza správa Centra pre strategické a medzinárodné štúdie³¹. Vyčíslenie škody zahŕňa okrem priamej finančnej škody aj hodnotu straty duševného vlastníctva, hodnotu straty citlivých finančných údajov, či cenu zavedenia opatrení na obnovu bezpečnosti. Útočníci sa v poslednej dobe viac zameriavajú na mobilné zariadenia. V rozvojových krajinách zas nárast kybernetických útokov znižuje zamestnanosť. Kybernetické zločiny sú ale daňou za inovácie. Spomaľujú ich rast pretože znižujú výnos. Predpokladá sa tiež, že cena za kybernetické zločiny v budúcnosti porastie v dôsledku nárastu používania internetu v oblasti obchodu aj súkromia. Vzhľadom na rozsiahlosť internetových podvodov a vplyvu internetového marketingu nie je možné obsiahnuť túto problematiku komplexne, lebo je mnoho ďalších súčastí kybernetického sveta, ktoré nepriamo ovplyvňujú tento fenomén, čím by si zaslúžili pozornosť a hlbší rozbor s predpokladom dôkladných znalostí informačno-komunikačnej techniky. Čiže niet žiadnych pochybností o tom, že uvedenú problematiku treba dôrazne riešiť.

„Každý, kto má dostatočné informácie o internetových podvodoch, nemôže mať pochybnosti o tom, že nič nie je zadarmo !“. Je naozaj potrebné ešte niečo dodať ?

Resumé: Autori v príspevku priamo korešpondujú s témami a problémami informačnej bezpečnosti v kybernetickom priestore. Nakoľko komerčné využitie internetu je pre občanov z jednej strany potešujúca skutočnosť, ale zo strany druhej - čo ochrancovia zákona vedia najlepšie - prináša so sebou aj nové riziká a hrozby v oblasti informačnej bezpečnosti. Popisujú súčasný stav v oblasti internetových podvodov a v kontexte s potrebou riešenia tohto druhu kriminality sa v teoretickej rovine pokúšajú načrtnúť opatrenia na elimináciu tohto nebezpečného fenoménu.

³¹ Net Losses: Estimating the Global Cost of Cybercrime, Economic Impact of cybercrime II. Center for Strategic and International Studies June 2014. [cit.2015-02-21] Dostupné na internete: <http://www.mcafee.com/us/resources/reports/tp-economic-impact-cybercrime2.pdf>>.

Zoznam bibliografických odkazov:

BALDUZZI, Marco, et al A solution for the automated detection of clickjacking attacks. In ASIACCS : Proceedings of the 5th ACM Symposium on Information, Computer and Communications Security [online]. Beijing : Chinese Academy of Sciences , 2010 [cit. 2015-02-24]. Dostupné na internete: <<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=1755688.1755706>>.

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie Šamorín Heuréka, 2012.

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný zákon. Veľký komentár. Eurokódex, Žilina, 2013

JANOUC, V.: Internetový marketing. Computer Press 2010,

KOTLER, P.: Marketing Management. 2. vyd. Praha, Victoria Publishing 1991

WISNIEWSKI, Chester. Naked Security Facebook adds speed bump to slow down likejackers. [cit. 2015-02-23] Dostupné na internete: <<http://nakedsecurity.sophos.com/2011/03/30/facebook-adds-speed-bump-to-slow-down-likejackers/>>.

Specialeurobarometer 390 „Cybersecurity“ [cit. 2015-02-25] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_390_en.pdf>.

ECC-Net European Consumer Centres Network [cit. 2015-02-20] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/consumers/index_en.htm>.

Fraud in cross-bordere-commerce [cit. 2015-02-20] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/consumers/solving_consumer_disputes/non-judicial_redress/ecc-net/index_en.htm>.

Daylimail 12.11.2015 [cit. 2015-02-19] Dostupné na internete: <[http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2231257/Be-careful-share-How-fraudsters-use-social-media_directory-enquiries--build-intimate-picture-lives.htm](http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2231257/Be-careful-share-How-fraudsters-use-social-media-directory-enquiries--build-intimate-picture-lives.htm)>.

Net Losses: Estimating the Global Cost of Cybercrime, Economic Impact of cybercrime II. Center for Strategic and International Studies June 2014. [cit.2015-02-21] Dostupné na internete: <<http://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-economic-impact-cybercrime2.pdf>>.

Slovenská obchodná inšpekcia [cit. 2015-02-21] Dostupné na internete: <<http://www.soi.sk/sk/Informacie-pre-verejnost.soi>>.

Dohovor o počítačovej kriminalite, predpis č.137/2008, dohovor nadobudol platnosť a účinnosť pre Slovenskú republiku 1. mája 2008.

Zákon č.300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č.102/2014 o ochrane spotrebiteľa pri predaji tovaru alebo poskytovaní služieb na základe zmluvy uzavretej na diaľku alebo zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov predávajúceho a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č.40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

TRESTNÉ PRÁVO A POSTUP NON LEGE ARTIS V MEDICÍNE

JUDr. Lucia LACIAKOVÁ

Ústav verejného práva; Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola v Bratislave
forensic.sk Inštitút forenzných medicínskych expertíz, s.r.o.

MUDr. Norbert MORAVANSKÝ, PhD.

Ústav súdneho lekárstva LF UK v Bratislave
forensic.sk Inštitút forenzných medicínskych expertíz, s.r.o.

Anotácia: V predkladanom príspevku sa zaoberáme pozíciou trestného práva ako prostriedku ochrany významných spoločenských vzťahov ultima ratio, pričom poukazujeme na prelomenie tejto zásady v medicínsko-právnych sporoch. Jadrom príspevku je vymedzenie postupu non lege artis v medicíne a s tým súvisiace vyvodzovanie trestnoprávnej zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti resp. konkrétneho zdravotníckeho pracovníka. V závere príspevku poukazujeme na typické príklady postupu non lege artis v medicíne.

KLúčové slová: Trestné právo, postup non lege artis, poskytovateľ zdravotnej starostlivosti, zdravotnícky pracovník

Annotation: In the presented article we deal with the specific role of the criminal law as a means of ultima ratio protection of important social relations, in particular with reference to the fact of overcoming of the mentioned role of the criminal law in the medico-legal disputes. The core of the presented article is to determine the non lege artis practice in medicine, and the constitution of an offence of the health care provider or the particular health care worker. In the end of the presented article we point out the typical examples of non lege artis practice in medicine.

Keywords: Criminal law, non lege artis practice, health care provider, health care worker

Trestné právo a medicína

Trestné právo je jedným z odvetví verejného práva, ktoré chráni práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb, záujmy spoločnosti a ústavné zriadenie Slovenskej republiky pred trestnými činmi taxatívne uvedenými v trestnoprávnych normách tým, že určuje čo je trestný čin, stanovuje podmienky trestnej zodpovednosti i beztrestnosti, druhy sankcií, spôsob ich ukladania a výkonu, upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov, práva a povinnosti obvineného, ako aj ďalších osôb zúčastnených na konaní tak, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní.¹ Z uvedenej definície je možné odvodiť základný účel trestného práva, ktorým je ochrana významných spoločenských vzťahov pred protiprávnym konaním. V tejto súvislosti je obzvlášť podstatné zvýrazniť tú skutočnosť, že trestné právo sa vo všeobecnosti považuje za prostriedok „ultima ratio“, ktorý nastupuje za účelom ochrany významných spoločenských vzťahov z pozície posledného možného a rozumovo akceptovateľného prostriedku až vtedy, keď prostriedky ochrany ostatných právnych odvetví už nestačia resp. zlyhali. Poskytovanie zdravotnej starostlivosti, ale aj forenzná prax v oblasti zdravotníctva však poukazuje na prudký nárast medicínsko-právnych káuz, najmä z pohľadu trestného práva. Je teda možné konštatovať, že následkom uvedeného fenoménu je prelomenie vyššie uvedenej zásady, že ochrana spoločenských vzťahov prostriedkami trestného práva, v oblasti medicíny, je prostriedkom „ultima ratio“. Práve naopak, trestné právo sa stáva čoraz bežnejším nástrojom vedenia sporu medzi pacientmi, ktorí sa cítia byť dotknutí na svojich právach či právom chránených záujmoch zo strany poskytovateľov zdravotnej starostlivosti.

Ak sa ktokoľvek domnieva, že bol pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti poškodený, má v zásade nasledovné možnosti:

1. žiadať o nápravu u poskytovateľa zdravotnej starostlivosti v zmysle § 17 ods. 1 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich

¹ IVOR, J. et al., 2006. Trestné právo hmotné- všeobecná časť. Bratislava : IURA EDITION, s. 20.

- s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej ako „zákon o zdravotnej starostlivosti“),
2. podať podnet na preskúmanie zdravotnej starostlivosti na Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou (ďalej ako „ÚDZS“) v zmysle § 17 ods. 3 písm. a) zákona o zdravotnej starostlivosti,
 3. podať trestné oznámenie,
 4. iniciovať občiansko-právne konanie.²

V súčasnosti sme svedkami toho, že v rámci taktiky vedenia medicínsko-právnych sporov sú najčastejšími úkonmi -žiadosť u poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, podnet na ÚDZS a trestné oznámenie. Prvé dva úkony pritom nemusia byť uskutočnené v každom prípade, avšak v drvivej väčšine prípadov dochádza k podaniu trestného oznámenia. Spôsob, akým si poškodení vyberajú jednotlivé nástroje vedenia sporu a ich postupnosť jednoznačne dokazuje nami proklamovaný posun trestného práva z roviny prostriedku vedenia sporu „*ultima ratio*“ do roviny spravidla obligatórných prvotných úkonov v prípade medicínsko-právnych sporov.

Súbežne či v krátkej nadväznosti s podaním trestného oznámenia sa obvykle iniciuje aj občianskoprávne konanie, čo má okrem iného jednoznačnú ekonomickú racionalitu. Predmetom trestného oznámenia býva formulácia, že konkrétny či neznámy zdravotnícky pracovník spôsobil poškodenému ujmu na zdraví, resp. smrť (v takom prípade ide o trestné oznámenie rodinných príslušníkov). Trestné oznámenie uvedeného charakteru nie je možné z pohľadu orgánov činných v trestnom konaní vybaviť podľa § 197 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (ďalej ako „Trestný poriadok“), čo vedie následne k začatiu trestného stíhania. Oznamovateľ má v trestnom konaní postavenie poškodeného, so všetkými k tomu prislúchajúcimi právami a povinnosťami. Pričom v tomto bode podotýkame, že z hľadiska vedenia medicínsko-právnych sporov má najväčší význam právo poškodeného robiť návrhy na vykonanie dôkazov alebo na ich doplnenie, právo predkladať dôkazy a právo nazerat' do spisu. Právo nazerat' do spisu je podstatné aj z toho dôvodu, že súčasťou vyšetrovacieho spisu býva spravidla, v prípade trestného oznámenia týkajúceho sa poskytovateľa zdravotnej starostlivosti alebo konkrétneho zdravotníckeho pracovníka, znalecký posudok. S jeho obsahom sa poškodený môže oboznámiť práve v rámci nazerania do spisu a získať tak informácie následne použiteľné aj v rámci občianskoprávneho konania.³ Znalecký posudok vypracuje pre orgány činné v trestnom konaní resp. súd, príslušný znalec, znalecká organizácia alebo znalecký ústav, v zmysle zákona č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Nie je však vylúčené, aby si svoj znalecký posudok dala vypracovať aj niektorá z procesných strán, t.j. poškodený, obvinený alebo zúčastnená osoba.

Zdravie ako predmet ochrany trestného práva

Zdravie predstavuje hodnotu, ktorá je právnym poriadkom mimoriadne komplexne chránená, vrátane ochrany prostredníctvom trestného práva. Zdravie je chránené absolútne, t.j. *erga omnes* voči každému protiprávnemu zásahu či útoku. Pričom hodnotu ľudského zdravia ako statku chráneného prostredníctvom trestného práva možno odvodiť priamo zo systematiky Trestného zákona, kde sú trestné činy proti životu a zdraviu zaradené do prvej hlavy osobitnej časti, t.j. ľudský život a zdravie majú v hierarchii záujmov chránených prostredníctvom trestného práva najvyššie postavenie. Považujeme za nevyhnutné dodať, že ide o veľmi výraznú zmenu, ktorú priniesol nový Trestný zákon v roku 2005, t.j. zákon č. 300/2005 Z. z. (ďalej ako „Trestný zákon“), pretože dovtedy platný Trestný zákon č. 140/1961 Zb. zarad'oval trestné činy proti životu a zdraviu až do siedmej hlavy osobitnej časti.

² KOVÁČ,P.,2011.Trestné právo, informovaný súhlas a reálny život. In: *Informovaný súhlas a inštitút predchádzajúceho prania- Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Euro kódex.s.93.

³Tamtiež,s.93-95.

Uvedenú právnu ochranu zdravia je možné vyvodit' predovšetkým z tej skutočnosti, že každý zdravotný výkon zasahuje do telesnej integrity jednotlivca. Z hľadiska trestnoprávneho možno celkom oprávnene tvrdiť, že niektoré zdravotné výkony možno z hľadiska následku charakterizovať ako ujmu na zdraví, ublíženie na zdraví, či dokonca ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť v zmysle legálnej definície týchto pojmov podľa § 123 Trestného zákona.

Ujma na zdraví v zmysle § 123 ods. 1 Trestného zákona je definovaná ako akékoľvek poškodenie zdravia iného, pričom kvalitatívne ide o menej závažnú ujmu ako ublíženie na zdraví. Pôjde teda o poškodenie zdravia iného, počas ktorého bol iba na krátky čas sťažený obvyklý spôsob života, pričom vylúčeným nie je ani prípad, že k sťaženiu obvyklého spôsobu života vôbec nedôjde. Musí však ísť o poškodenie zdravia preukázateľné, spravidla so stopami na tele poškodeného. Zákon lekárske vyšetrenie, ošetrenie ani liečenie za účelom naplnenia tohto pojmu nevyžaduje. V praxi sa najčastejšie stretávame s ujmou na zdraví v prípade menej intenzívnych úderov, nárazov, škrabancov, odrenín, pomliaždenín a podobne.

Ublížením na zdraví v zmysle ods. 2 sa považuje také poškodenie zdravia iného, ktoré si objektívne vyžiadalo lekárske vyšetrenie, ošetrenie alebo liečenie, počas ktorého bol nie iba na krátky čas sťažený obvyklý spôsob života poškodeného. Za ublíženie na zdraví v zmysle uvedeného možno považovať taký stav (ochorenie, poranenie), ktorý porušením normálnych telesných alebo duševných funkcií sťažuje výkon obvyklej činnosti alebo má iný vplyv na obvyklý spôsob života poškodeného a ktorý si vyžaduje lekárske ošetrenie aj keď nezanecháva trvalé následky. Pod tento pojem sa subsumuje aj taký stav, kedy choroba, ktorú poškodený už mal, sa zhoršila a príznakov, čo do množstva a do intenzity pribudlo. Pracovná neschopnosť je v tejto súvislosti kľúčovým kritériom pre posudzovanie ublíženia na zdraví, nie je však kritériom jediným ani rozhodujúcim. Pri posudzovaní uvedeného pojmu ublíženia na zdraví majú význam hlavne také skutočnosti ako: povaha poruchy zdravia, ako bola spôsobená, akými príznakmi sa prejavuje, ktorý orgán a ktorá funkcia bola narušená, bolestivosť zranenia a jeho intenzita, či a aké lekárske ošetrenie si vyžaduje a či a do akej miery porucha narušila obvyklý spôsob života poškodeného, vrátane jeho vyradenia z pracovného procesu. Posudzovanie každého prípadu je individuálne a malo by spĺňať podmienku komplexnosti. Nemožno jednoznačne stanoviť určitú minimálnu dobu, po ktorú musí porucha zdravia (narušenie obvyklého spôsobu života, bolestivosť poranenia, pracovná neschopnosť a pod.) trvať, aby poruchu zdravia bolo možné už považovať za ublíženie na zdraví. Musí však ísť o takú poruchu zdravia, ktorá sťažuje postihnutému obvyklý spôsob života alebo výkon obvyklej činnosti alebo má iný vplyv na obvyklý spôsob života postihnutého a to nielen po krátku, prechodnú dobu.⁴

Za ublíženie na zdraví sa považuje porucha zdravia poškodeného, ktorá mu sťažuje obvyklý spôsob života alebo výkon obvyklej činnosti po dobu okolo 7 dní. Súdy sa mechanicky neobmedzujú iba na kritérium dĺžky pracovnej neschopnosti alebo iba doby trvania poruchy ale vychádzajú zo zhodnotenia všetkých okolností menovaných vyššie.⁵

Postup *non lege artis* v medicíne

Pri vyvodzovaní trestnoprávnej zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti resp. konkrétneho zdravotníckeho pracovníka sa skúmajú nasledovné podmienky: či bolo konanie zdravotníckeho pracovníka protiprávne, t.j. *non lege artis*; zavinenie, či už úmyselné alebo nedbanlivostné; vznik škody na zdraví; škoda na zdraví musí dosahovať v zmysle vyššie uvedeného výkladu väčšiu intenzitu; a *kauzálny nexus* medzi konaním lekára a vznikom škody.⁶ Všeobecne pri posudzovaní trestnej zodpovednosti za nedbanlivostné trestné činy majú mimoriadny význam tri základné otázky:

⁴ R II/1965

⁵ R 16/1986

⁶ DOGOŠI, M., 2008. *Soudní lékařství*. Bratislava: Eurokódex. s.138.

1. Došlo pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti k odbornej chybe v konkrétnom medicínskom postupe, ktorú je možné kvalifikovať ako porušenie procesných povinností lekára či iného zdravotníckeho pracovníka- t.j. k zdravotnej starostlivosti poskytnutej *non lege artis*?
2. Je toto porušenie procesnej povinnosti v príčinnej súvislosti s následkom, ktorý nastal, t.j. ujmom na zdraví, ublížením na zdraví či úmrtím pacienta?
3. Je preukázané zavinenie páchatel'a aspoň z nedbanlivosti?⁷

Trestná zodpovednosť zdravotníckych pracovníkov býva obvykle vyvodzovaná za nedbanlivostné trestné činy proti životu a zdraviu, avšak ani úmyselné spáchanie trestného činu zdravotníckym pracovníkom nie je absolútne vylúčené. Takým príkladom je trestný čin neposkytnutia pomoci v zmysle § 177 ods. 2 Trestného zákona v zmysle ktorého: „*Kto osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, neposkytne potrebnú pomoc, hoci je podľa povahy svojho zamestnania povinný takú pomoc poskytnúť, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.*“, ktorý je možné spáchať úmyselne aj z nedbanlivosti.

Na účely vymedzenia pojmu - postup *non lege artis* považujeme *a priori* za podstatné zadefinovať pojem - postup *lege artis*, nakoľko ide o pojmy, ktoré spolu úzko súvisia, a ktoré sa navzájom vylučujú. Postup „*lege artis*“ je spôsob liečenia, prevencia a diagnostika, ktorá je v súlade s najvyšším stupňom vedeckého poznania a praxe, doslova to v preklade znamená „zákonným spôsobom“, nejde však o žiadny zákon, ktorý by určoval aký má byť postup pri liečbe, pretože v našich podmienkach je aplikácia najlepšieho možného postupu ohraničená ekonomickými možnosťami konkrétneho poskytovateľa zdravotnej starostlivosti. V staršej odbornej literatúre nájdeme aj pojem „*vitium artis*“, ktorý sa používal na označenie nesprávneho postupu v dôsledku nedostatku zručností, kedy v dôsledku uvedeného nedostatku zručností lekára došlo i napriek správne odbornému postupu k poškodeniu zdravia pacienta.⁸ Je možné dospieť k záveru, že postup „*vitium artis*“ predstavuje akýsi medzistupeň medzi postupom „*lege artis*“ a postupom „*non lege artis*“. Súdna prax však tento pojem neprevzala. V tomto bode podotýkame, že postup *non lege artis*, ktorého následkom je poškodenie zdravia alebo smrť pacienta, je predpokladom trestnej zodpovednosti zdravotníckeho pracovníka. Stotožňujeme sa s názorom, že postup *non lege artis* z pohľadu vyvodzovania následnej trestnej zodpovednosti spočíva predovšetkým v omisívnom konaní zdravotníckeho pracovníka, t.j. v opomenutí nejakého konania resp. dôležitej povinnosti vyplývajúcej mu z jeho zamestnania.

V tejto súvislosti dodávame, že pri všetkých trestných činoch, spáchaných zdravotníckymi pracovníkmi, neberúc ohľad na objektívnu stránku a zavinenie, bude aplikovaný osobitný kvalifikačný pojem, konkrétne ustanovenie § 138 písm. h) Trestného zákona, t.j. závažnejší spôsob konania. Uvedené ustanovenie stanovuje, že: „*Závažnejším spôsobom konania sa rozumie páchanie trestného činu porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchatel'ovho zamestnania, postavenia alebo funkcie alebo uloženej mu podľa zákona.*“ V prípade zdravotníckych pracovníkov pôjde o kumuláciu porušenia dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchatel'ovho zamestnania ako zdravotníckeho pracovníka a povinnosti vyplývajúcej zo zákona (ktorou sa má na mysli predovšetkým § 80 ods. 1 písm. a) zákona o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, v zmysle ktorého: „*Zdravotnícky pracovník je povinný poskytovať bez meškania prvú pomoc každej osobe, ak by bez takejto pomoci bol ohrozený jej život alebo bolo ohrozené jej zdravie, a ak je to nevyhnutné, zabezpečiť podľa potreby ďalšiu odbornú zdravotnú starostlivosť.*“). Porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej zo zamestnania alebo uloženej mu podľa zákona sa má na mysli porušenie takej povinnosti, ktorá má za danej situácie spravidla za následok nebezpečenstvo pre ľudský život alebo zdravie, resp. kde porušením uvedenej povinnosti môže jednoducho dôjsť k takému následku.⁹ Pritom môže ísť aj o porušenie povinnosti uloženej iným všeobecne záväzným právnym

⁷ ŠTREJTOVÁ, Katarína., 2013. Pojem „*lege artis*“ a trestní zodpovednosť v medicíne. In : *Trestněprávní revue*. Roč. 12, č. 6, Praha: C.H.Beck. s. 135-160.

⁸ CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O., 2004. *Trestní právo a zdravotnictví*. 2. vyd. Praha: Orac, s. 18-21.

⁹ R 11/1964.

predpisom než je zákon, konkrétne príkazom vydaným na základe zákona. Vždy však musí ísť o povinnosť dôležitú. Súčasne musí byť daný aj *kauzálny nexus* medzi porušením tejto povinnosti a následkom. Je logické, že medzi lekármi nájdeme skupiny, ktoré sú vystavené väčšej hrozbe a menej ohrozené skupiny, vychádzajúc predovšetkým z ich špecializácie. Najohrozenejšími lekármi podľa špecializácie budú chirurgovia, ortopédi, pôrodníci, ale aj záchranári, všeobecní lekári atď., teda napríklad aj všetci tí, ktorých činnosť sa bezprostredne dotýka vitálnych funkcií, celkového manažmentu pacienta s príznakmi poruchy zdravia alebo tí, ktorí uskutočňujú viac či menej invazívne zákroky rôzneho druhu.

Známy český právnik Tomáš Holčapek diferencuje poňatie určitého postupu ako *lege artis* v užšom zmysle, kam zaraďuje chybu v diagnóze, chybu vo voľbe liečebnej procedúry a technickú chybu pri uskutočnení určitého zákroku (medicínsko-technické hľadisko) a postup *lege artis* v širšom zmysle, kam zaraďuje rôzne pochybenia z oblasti organizácie, komunikácie a poskytovania informácií jednak voči pacientovi, a jednak medzi jednotlivými zdravotníckymi pracovníkmi navzájom.¹⁰

Typické príklady postupu *non lege artis* sú nasledovné:

1. neposkytnutie prvej pomoci,
2. nedostatočné zabezpečenie ďalšej odbornej zdravotnej starostlivosti,
3. nedostatok odborných znalostí,
4. hrubý diagnostický omyl,
5. chyba pri zákroku,
6. nesprávne podanie liekov,
7. nedostatočný dozor,
8. absolútne chýbajúce resp. neúplné poučenie pacienta pred udelením informovaného súhlasu alebo negatívneho reverzu.¹¹

Z praktického hľadiska býva častým javom postupu *non lege artis* aj nevyčerpanie rozsahu a možností dostupných diagnostických prostriedkov. Chybná stratifikácia pacienta s konkrétnou poruchou zdravia oproti iným pacientom v konkrétnej časovej súvislosti, ale aj nedostatočný aktívny monitoring pacienta, tzv. proces náležitej observácie pacienta s možným vývojom poruchy zdravia.

Resumé

Cieľom nášho príspevku bolo poukázať na skutočnosť, že prudký nárast medicínsko-právnych káuz spôsobil prelomenie všeobecnej trestnoprávnej zásady, v zmysle ktorej sa trestné právo považuje za prostriedok ochrany významných spoločenských vzťahov *ultima ratio*. Poskytovanie zdravotnej starostlivosti ako aj forenzná prax v oblasti medicíny a zdravotníctva túto skutočnosť potvrdzujú. V tomto kontexte príspevok poukazuje na podmienky vyvodzovania trestnoprávnej zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti resp. konkrétneho zdravotníckeho pracovníka za postup *non lege artis* v medicíne, t.j. postup ktorého následkom je poškodenie zdravia alebo smrť pacienta. V závere príspevku poukazujeme na typické príklady postupu *non lege artis* v medicíne.

Zoznam bibliografických odkazov:

- CÍSAŘOVÁ,D.,SOVOVÁ,O.,2004.*Trestní právo a zdravotnictví*. 2.vyd. Praha : Orac. ISBN 80-86199-75-4.
- DOGOŠI,M.,2008. *Soudní lékařství*. Bratislava : Eurokódex. ISBN 978-80-89363-15-5.
- HOLČAPEK,T.,2011.*Dokazování v medicínskopravních sporech*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-643-1.

¹⁰ HOLČAPEK,T.,2011.*Dokazování v medicínskopravních sporech*. Praha: Wolters Kluwer,s.95.

¹¹ ŠUSTEK,P., HOLČAPEK,T.,2007.*Informovaný souhlas*. Praha :ASPI.

- IVOR,J. et al.,2006. *Trestné právo hmotné- všeobecná časť*. Bratislava : IURA EDITION.ISBN 80-8078-084-6.
- KOVÁČ,P.,2011.Trestné právo, informovaný súhlas a reálny život. In: *Informovaný súhlas a inštitút predchádzajúceho prania- Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : Euro kódex. ISBN 978-80-89447-61-9.
- ŠTREJTOVÁ,Katarína.,2013.Pojem „lege artis“ a trestní odpovědnost v medicíně.In : *Trestněprávní revue*. Roč.12,č.6,Praha: C.H.Beck. ISSN 1213-5313.
- ŠUSTEK,P., HOLČAPEK,T.,2007.Informovaný souhlas. Praha :ASPI. ISBN 978-80-7357-268-6.
- R 11/1964
- R II/1965
- R 16/1986

PLNENIE ÚLOHY AGENTA AKO OKOLNOSŤ VYLUČUJÚCA PROTIPRÁVNOSŤ ČINU V PRÁVNEJ ÚPRAVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

JUDr. Eva Viktória MALÍKOVÁ¹

Ústav verejného práva

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

***Anotácia:** Príspevok je venovaný minulosti a súčasnosti slovenskej právnej úpravy plnenia úlohy agenta ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu. Osobitný priestor je venovaný predovšetkým kritickej analýze právneho stavu de lege lata, zameranej na vyhodnotenie adekvátnosti relevantnej úpravy a poukázanie na jej prípadné možné zlepšenie v záujme odstránenia teoretických i praktických problémov súvisiacich s činnosťou agenta v rámci plnenia jeho úloh v medziach trestného konania.*

***Kľúčové slová:** Agent. Beztretnosť. Okolnosti vylučujúce protiprávnosť. Trestná zodpovednosť.*

***Annotation:** The submission is dedicated both to the previous and current legislation concerning the performance of the tasks of undercover operative (agent) as a circumstance excluding an unlawful act. Special focus rests on the critical analysis regarding legislation de lege lata in order to try and evaluate its adequacy and to provide possible direction of further improvements on the behalf of rectifying theoretical and practical problems concerning the task of undercover operative and its legal fulfillment within criminal proceedings.*

***Keywords:** Undercover operative. Agent. Impunity. Unlawful Act. Criminal liability.*

Úvod

Plnenie úlohy agenta je jednou zo všeobecných okolností vylučujúcich protiprávnosť, upravenou v § 30 z. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len Tr. zák.). V tomto prípade ide o hmotnoprávny komplement, ktorý nutne vyžaduje samotná trestnoprocenčná úprava inštitútu agenta obsiahnutá v § 117 z. č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len Tr. por.). Tento inštitút pri nevyhnutnej miere zovšeobecnenia na účely jeho zbežnej definície spočíva v utajenom prenikaní osoby ustanovenej na základe príkazu v zmysle uvedeného ustanovenia Tr. por. do kriminálneho prostredia za účelom získania relevantných informácií o trestnej činnosti, na odhalenie alebo zistenie páchatel'ov ktorej bol príkaz na použitie agenta vydaný. Takouto osobou je zväčša príslušník Policajného zboru, a to s výnimkou odhaľovania a zisťovania korupčných trestných činov prípadne usvedčovania ich páchatel'ov, kedy môže byť ako agent prokurátorom ustanovená i iná osoba. Podstatou pôsobenia agenta v kriminálnom prostredí je logicky získavanie a zhromažďovanie informácií o trestnej činnosti priamo z jej zdroja. To nevyhnutne vyžaduje, aby si agent v prvom rade získal určitým spôsobom dôveru páchatel'ov predmetnej trestnej činnosti a predpokladane teda po dobu svojho pôsobenia za účelom zachovania utajenia svojej totožnosti či v záujme efektivity plnenia svojej úlohy i viedol obdobný spôsob života ako osoby pohybujúce sa v danom prostredí.

Je preto reálne predpokladateľné, že agent sa počas výkonu svojich úloh v záujme sledovania zákonom predpokladaného cieľa bude paradoxne sám musieť dopustiť konania, ktoré by bolo spôsobilé naplniť skutkovú podstatu niektorého z trestných činov stanovených v osobitnej časti Tr. zák., či už za účelom zachovania utajenia svojej identity alebo s tým rovnako súvisiaceho získania si dôvery osôb z trestnej činnosti podozrivých. Vzhľadom na účel samotného inštitútu je však zrejmé, že vyvodzovať trestnú zodpovednosť voči agentovi za plnenie jeho na základe zákona uložených úloh by bolo nielen nelogické, ale i nevhodné. Agentovi je preto nutné zaručiť istú mieru beztretnosti, ktorá bude zodpovedať potrebám riadneho výkonu jeho činnosti a ktorá bude reálne slúžiť jej efektívnosti a rýchlosti, ale bude rovnako i istou psychologickou oporou a morálne prijateľným aspektom zdôrazňujúcim význam jeho činnosti v prospech zákonom sledovaného záujmu. Je však nevyhnutné, aby takáto beztretnosť mala pevne určené limity a aby podliehala

¹ malikova.evaviktoria@gmail.com

podmienkam, zabezpečujúcim súladnosť výkonu činnosti agenta nielen so samotným účelom Tr. por., ale i s ľudskoprávnymi garanciami a zásadami právneho štátu ako takými.

Ako bolo už naznačené, limity beztretnosti konania agenta pri výkone jeho úloh sú pevne stanovené ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť v ustanovení § 30 Tr. zák. nazvanom plnenie úlohy agenta. V zmysle výkonu konkrétnej činnosti agenta pri plnení jeho úloh podľa § 117 Tr. por. ide v tomto zmysle o kľúčové vymedzenie samotného charakteru jeho činnosti ako takej. Možnosť agenta v istom zmysle zúčastňovať sa na kriminálnych aktivitách skupiny či prostredia, v ktorom pôsobí, sú mimo iného základnými predpokladmi jeho úspešnej infiltrácie, a to nielen v zmysle jeho iniciačnej fázy, teda obdobia, v ktorom sa agent do sledovaného prostredia snaží preniknúť, ale i počas samotného hlavného výkonu jeho činnosti, spočívajúcej v zbere informácií z daného prostredia, kedy mu istá benevolencia v tomto smere poskytuje vhodné prostriedky na zabránenie jeho odhaleniu a zjednodušuje prístup k samotnému jadrú tretnej činnosti, ktorej vyšetrovaním bol príkazom poverený.

Vývoj právnej úpravy plnenia úlohy agenta ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu

Inštitút agenta bol do slovenského právneho poriadku zavedený zákonom č. 247/1994 Z. z., ktorým bol novelizovaný vtedy platný tretný poriadok, z. č. 141/1961 Zb. Na tomto mieste je nutné konštatovať, že tento inštitút bol následne obsiahnutý výlučne v § 88b tretného poriadku, tzn. neexistovalo žiadne špecifické komplementárne hmotnoprávne ustanovenie v podobe okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu v prípade, pokiaľ takýto čin spáchal agent pri plnení úloh vyplývajúcich zo spomínaného ustanovenia. Vylúčenie protiprávnosti takéhoto činu bolo právne zastrešené § 15a zákona č. 140/1961 Zb. (tretný zákon), t. j. výkonom práv a povinností, v zmysle ktorého v znení z. č. 248/1994 Z. z. nešlo o tretný čin v prípade, že čin spočíval vo výkone práv resp. povinností vyplývajúcich zo zákona, z rozhodnutia súdu alebo iného štátneho orgánu alebo z plnenia pracovných a iných úloh, ak spôsob výkonu takéhoto práva a povinnosti neodporoval zákonu.

Je zrejmé, že v prípade ustanovenia konkrétnej osoby za agenta vydaním príkazu na jeho použitie v súlade s postupom podľa § 88b tretného poriadku a následného plnenia úloh agentom v zmysle tohto ustanovenia šlo o výkon práv a povinností v súlade s touto všeobecnou okolnosťou vylučujúcou protiprávnosť, v žiadnom prípade však nemožno uviesť, že šlo o vylúčenie protiprávneho charakteru konania agenta v jeho súčasnom ponímaní. Výkon týchto práv a povinností je totiž nevyhnutné vykladať i v nadväznosti na celé znenie § 88b tretného poriadku, ktoré ako celok možno považovať, najmä vzhľadom na jeho výlučnosť pokiaľ ide o úpravu predmetného inštitútu, za základnú a jedinou smerodajnú vtedajšiu úpravu, nepriamo obsahujúcu i ohraničenie beztretnosti agenta pri výkone jeho úloh.

V tomto zmysle je vhodné poukázať najmä na skutočnosť, že protiprávnosť činu bola vylúčená v špecifických prípadoch, resp. pri splnení konkrétnych zákonných podmienok.

Pod prvý prípad možno subsumovať situáciu, kedy agent vystupoval pod legendou, či už dočasnou alebo trvalou - v zmysle ods. 2 § 88b tretného poriadku bol agent oprávnený pod legendou vstupovať do právnych vzťahov v rámci svojho určenia, pričom za účelom vytvorenia alebo zachovania legendy mohol používať krycie doklady vyhotovené resp. zmenené v súlade s podmienkami ustanovenými osobitným predpisom (§ 88b ods. 3 tretného poriadku). Podľa ods. 8 predmetného ustanovenia bol agent rovnako pri použití legendy oprávnený vstúpiť do bytu iného v prípade, ak získal súhlas oprávnenej osoby, nie však na základe predstierania práva vstupu. Za druhý prípad nepriameho vymedzenia či ohraničenia beztretnosti agenta možno považovať skutočnosť, že samotné použitie agenta, spojené so vstupom do bytu iného, bolo podmienené v zmysle § 88b ods. 4 tretného poriadku vydaním príkazu sudcom na návrh prokurátora.

Z uvedeného možno logickou úvahou vyvodit', že beztretnosť agenta sa vzťahovala výlučne na uvedené prípady - pri snahe o rozšírenie takejto úvahy na možné ďalšie potenciálne protiprávne konanie agenta by totiž nevyhnutne došlo ku konfliktu s § 15a tretného zákona, v zmysle ktorého by už nešlo o výkon práva alebo povinnosti neodporujúcich zákonu. Preto možno ďalej konštatovať, že za splnenia podmienok uvedených v § 88b tretného poriadku sa agent pri

plnení svojich úloh nemohol stať páchatelom napr. konkrétne trestného činu falšovania a pozmeňovania verejnej listiny či porušovania domovej slobody. V súvislosti s použitím krycích dokladov, vydaných v súlade so zákonom, však z analyzovanej právnej úpravy samozrejme nevyplýva vylúčenie trestnej zodpovednosti za činy, ktorých by sa agent teoreticky dopustil ich zneužitím na účely nesúvisiace s plnením jeho úloh na základe príkazu.

Na základe uvedeného je zrejmé, že takáto koncepcia inštitútu agenta v našej právnej úprave mohla v praxi len veľmi ťažko smerovať k cieľu, zamýšľanému včlenením tohto inštitútu medzi trestnoprosesné nástroje, určené na „boj“ s najzávažnejšími druhmi trestnej činnosti. Nevyhnutnosť zmeny preto spočívala najmä v potrebe prispôbiť právnu úpravu samotnému účelu, odôvodňujúcemu existenciu tohto inštitútu v právnom poriadku Slovenskej republiky ako takú. Je logické, že efektívne využitie agenta v trestnom konaní v prvom rade predpokladá jeho úspešnú infiltráciu do rizikového kriminálneho prostredia. Pritom vzhľadom na všeobecne dobre známe a často akcentované kriminologické poznatky napr. práve o organizovanej kriminalite, ktorá vzhľadom na charakteristický *modus operandi* predstavuje osobitnú výzvu dokazovania v trestnom konaní a ktorej fenomén možno považovať za kľúčový vzhľadom na existenciu inštitútu agenta ako takého, je úplne samozrejmé predpokladať, že takáto infiltrácia nebude v žiadnom prípade jednoduchá. Preto, ako uvádza prof. Ivor, „primárne bolo potrebné vyriešiť otázku, či sa agent môže dopúšťať trestnej činnosti, aby sa stal pre kriminálne prostredie dôveryhodný.“² Úspešné preniknutie agenta napr. do zločineckej skupiny je ťažké predstaviť si inak, než nevyhnutným čiastočným „splynutím“ s takouto skupinou – je to koniec koncov základná premisa akéhokoľvek ďalšieho nenápadného pôsobenia agenta vo vnútri skupiny, nehovoriac o skutočnosti, že ide rovnako o zrejmy predpoklad akejkolvek možnosti jeho preniknutia do takejto skupiny v prvom rade. Preto si dovoľím konštatovať, že akákoľvek snaha o získanie dôvery členov takejto skupiny bude nutne vyžadovať v určitom zmysle vedenie obdobného spôsobu života ako jej jednotliví členovia, samozrejme, s úmyslom objasnenia relevantnej trestnej činnosti a získania informácií využiteľných z hľadiska jej následného dokázania v rámci trestného konania.

Preto je nevyhnutné, aby právna úprava vopred počítala s možnosťou, že agent môže byť pri plnení svojich zákonom určených úloh v niektorých prípadoch okolnosťami vyšetrovanej trestnej činnosti nútený sám konať spôsobom, ktorý by eventuálne smeroval k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu. Na ten účel je potrebné, aby bola zároveň stanovená konkrétna miera únosnej beztrestnosti agenta, samozrejme, pokiaľ sa naznačeného konania dopustí s cieľom získať dôveru osôb podieľajúcich sa na trestnej činnosti, podozrenie z ktorej odôvodnilo príkaz na jeho použitie, resp. s cieľom zabrániť možnosti svojho odhalenia, ktoré by zmarilo jednak účel jeho použitia v konkrétnom prípade, no zároveň by veľmi reálne mohlo ohroziť osobu agenta samotného. Navyše, plne sa možno stotožniť s názorom, že vedomosť o určitej beztrestnosti je zároveň základným predpokladom výkonu jednotlivých úloh agenta v praxi³, i keď je takáto beztrestnosť limitovaná striktnými hranicami, logicky korešpondujúcimi s požiadavkami proporcionality akýchkoľvek zásahov agenta do práv a slobôd iných a účelom jeho použitia, ktorým je zo širšej perspektívy celkom zrejme ochrana konkrétnych záujmov a nie ich svojvoľné porušovanie, akokoľvek odôvodnené záujmom na odhalení relevantnej trestnej činnosti.

I tieto skutočnosti možno považovať za dôvody priamo vedúce k novelizácii trestného poriadku zákonom č. 183/1999 Z. z., ktorá o. i. priniesla doplnenie druhej hlavy všeobecnej časti trestného zákona o ustanovenie § 15c, v ktorom našla svoje vymedzenie už špecificky formulovaná okolnosť vylučujúca protiprávnosť – plnenie úlohy agenta.

Podľa tohto ustanovenia, obdobne ako podľa súčasnej formulácie tejto okolnosti vylučujúcej protiprávnosť v § 30 ods. 1 z. č. 300/2005 Z. z., nešlo o trestný čin, pokiaľ takýto čin spáchal agent ustanovený na plnenie úloh pri odhaľovaní trestných činov uvedených v osobitnom zákone (t. j. v zmysle vymedzenia trestnej činnosti, v prípade objasňovania ktorej je možné pristúpiť k aplikácii

² IVOR, J.: Niektoré aktuálne trestnoprosesné problémy boja s organizovanou kriminalitou. In *Justičná revue*, 1998, roč. 50, č. 5 – 6, s. 14

³ KARABEC, Z.: *Účinnosť právnych nástrojů proti organizované kriminalitě (použití agenta)*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 41

tohto inštitútu podľa príslušného ustanovenia trestného poriadku) a pri zisťovaní ich páchatel'ov. Predmetné ustanovenie zároveň prvýkrát rovnako obsahovalo i podmienku, podľa ktorej atribút beztrestnosti bude možné pripísať konaniu agenta len v prípade, ak ohrozil, resp. porušil záujem chránený trestným zákonom len z dôvodu, že bol k tomu donútený zločineckou skupinou, v ktorej pôsobil, alebo vtedy, pokiaľ spáchal takýto čin na základe dôvodnej obavy o svoj život alebo zdravie či život alebo zdravie jemu blízkej osoby. Ods. 2 citovaného ustanovenia následne stanovil, na ktoré trestné činy sa beztrestnosť agenta v súvislosti s plnením jeho úloh nebude vzťahovať i za splnenia podmienok stanovených v ods. 1. V zásade možno zhodnotiť, že šlo vo všetkých prípadoch o pomerne závažné úmyselné trestné činy – zároveň však bola nad rámec taxatívne vymenovaných trestných činov takisto stanovená podmienka, že beztrestným nie je čin, ktorého sa agent dopustil na osobe mladšej ako osemnásť rokov a čin, ktorým spôsobil ujmu na zdraví alebo smrť.

Za najvýraznejšie negatívum takejto právnej úpravy možno pritom logicky považovať najmä skutočnosť, že vylúčenie protiprávnosti činu sa nevzťahovalo na činy, ktorými agent pri výkone svojich úloh spôsobil ujmu na zdraví. Považujem za vhodné na tomto mieste podotknúť, že v predmetnom období zákon č. 140/1961 Zb. neobsahoval definíciu ujmy na zdraví, vo všeobecnosti však z judikatúry a právnej teórie možno vyvodiť, že takouto ujmou bola (a v zmysle súčasnej právnej úpravy je) akákoľvek ujma na zdraví dotknutej osoby. Z toho možno vyvodiť záver, že agent v duchu predmetnej úpravy nemohol spôsobiť ani ublíženie na zdraví, čo sa javí zjavne problematickým najmä vzhľadom na vskutku notorické poznatky o fungovaní napr. už spomínaných zločineckých skupín, a nanajvýš otáznym najmä v súvislosti so spôsobom, akým si mal agent podľa predstavy zákonodarcu v konkrétnych prípadoch „zabezpečiť“ dôveru takejto skupiny. V praxi si veľmi ľahko možno predstaviť skutočnosť, že by takáto skupina napr. chcela „otestovať“ nového člena – v tomto prípade sa nezdá prehnaným predpokladať, že by bol agent teoreticky nútený spôsobiť napr. aj spomínané ublíženie na zdraví, aby sa nevystavil riziku odhalenia a koniec koncov tak nedošlo k zmareniu účelu, na ktorý bol v prvom rade ako agent ustanovený. Podobných situácií pritom môže byť mnoho.

Tento podľa môjho názoru do istej miery akútny nedostatok právnej úpravy bol následne odstránený novelizáciou trestného zákona zákonom č. 253/2001 Z. z., v zmysle ktorej bolo stanovené, že agent svojim konaním nesmie spôsobiť ťažkú ujmu na zdraví. Definíciu ťažkej ujmy na zdraví v tomto zmysle už upravoval § 86 ods. 6 trestného zákona.

Novelou trestného zákona zákonom č. 183/1999 Z. z. bolo do osobitnej časti trestného zákona takisto doplnené špeciálne ustanovenie týkajúce sa beztrestnosti agenta v súvislosti s trestným činom založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny (neskoršou novelou doplnené takisto o teroristickú skupinu) podľa § 185a. Podľa § 185c trestného zákona takýto čin nebol trestným činom v prípade, ak ho spáchal agent ustanovený na plnenie úloh spočívajúcich v odhaľovaní v osobitnom zákone (t. j. v trestnom poriadku) uvedených trestných činov resp. pri zisťovaní ich páchatel'ov tým, že bol v takejto skupine činný, prípadne ju podporoval, pokiaľ cieľom jeho konania bolo odhalenie páchatel'a predmetnej trestnej činnosti. Vylúčenie trestnej zodpovednosti sa však v zmysle § 185c ods. 2 nevzťahovalo na založenie a zosnovanie takejto skupiny.

Ďalšou osobitnou okolnosťou vylučujúcou protiprávnosť v tomto zmysle bolo takisto ustanovenie § 163a trestného zákona, podľa ktorého čin inak trestný podľa § 161, 161a, 161b, 161c (podplácanie) a podľa § 162 ods. 2 (nepriama korupcia) tohto zákona, v prípade, že bol spáchaný spôsobom ustanoveným trestným poriadkom na účely odhalenia alebo zistenia páchatel'a trestného činu podľa § 160, 160a, 160b, 160c (prijímanie úplatku a inej nenáležitej výhody), 162 ods. 1 (nepriama korupcia) alebo podľa § 158 trestného zákona (zneužívanie právomoci verejného činiteľa) nebol trestným činom. Z tejto právnej úpravy však nevyplývalo, či bolo zámerom zákonodarcu vylúčiť protiprávnosť takéhoto činu spáchaného agentom s pasívnou legitimáciou, alebo či sa rovnako vzťahovala i na situáciu, kedy bol trestný čin samotným agentom vyprovokovaný (tzv. aktívna legitimácia). Problematické sa zdá byť aj to, že samotná formulácia „na účely odhalenia alebo zistenia páchatel'a“ je v tomto prípade otvorená pomerne širokému

výkladu, ktorý priamo nevylučuje ani nepotvrzuje legálnu existenciu sub-inštitútu agenta provokatéra.

I na tomto mieste však možno opäť poukázať na skutočnosť, že nepriamo bola otázka trestnej zodpovednosti agenta súbežne upravená i v trestnom poriadku – z. č. 141/1961 Zb. v znení novely 272/1999 Z. z. v § 88b ods. 2 ustanovoval, že neprípustnou činnosťou agenta je, ak sám iniciatívne koná v úmysle, aby pre seba alebo iného získal prostredníctvom trestného činu prospech alebo výhodu, resp. v úmysle spôsobiť inému ujmu. Súčasne predmetné ustanovenie rovnako zakazovalo iniciatívnu činnosť agenta v prípade, ak by sa snažil získať dôkaz o trestnej činnosti osoby tak, že by jej sám podstrčil alebo podhodil nechcenú drogu, peniaze alebo inú vec. Zdá sa však nevyhnutným uviesť, že k akejkoľvek inej iniciatívnej činnosti agenta sa zákon nevyjadroval. Vzhľadom na vyššie uvedené osobitné ustanovenie o vylúčení protiprávnosti agenta v súvislosti s niektorými z korupčných trestných činov preto možno dôjsť v zásade k dvom záverom – buď možno toto ustanovenie v súvislosti s § 88b ods. 2 chápať tak, že v prípade korupčných trestných činov mal zákonodarca v úmysle takýmto spôsobom odmietnuť koncepciu tzv. agenta provokatéra, nakoľko v prípade iniciatívneho poskytnutia úplatku agentom by šlo o „nechcené“ peniaze alebo inú vec; ďalším variantom, korešpondujúcim s § 163a trestného zákona, by bola napr. situácia, keby sa agent dopustil konania naplňajúceho znaky skutkovej podstaty trestného činu podplácania v prípade, že by bol o úplatok požiadaný (v tomto prípade by bol čin inak trestný rovnako nevyprovokovaným činom). Druhý možný výklad vychádza z odlišnej interpretácie hmotnoprávnej úpravy, a síce že stanovením okolnosti vylučujúcej protiprávnosť niektorých korupčných trestných činov v § 163a trestného zákona zákonodarca takpovediac pripustil iniciatívne konanie agenta v týchto prípadoch, dôsledkom čoho nepovažoval za potrebné osobitne vymedziť možnosť či nemožnosť provokácie týchto trestných činov agentom na príslušnom mieste i v trestnom poriadku.

Jednoznačne však možno konštatovať, že takáto právna úprava otázky beztrestnosti agenta pôsobila pomerne zmätočne, čo bolo pravdepodobne katalyzátorom následnej novelizácie trestného poriadku zákonom č. 457/2003 Z. z. Dovtedajšie znenie § 88b ods. 2 trestného poriadku bolo kompletne nahradené, pričom jeho nová podoba sa neskôr stala súčasťou i dnes platného, rekodifikovaného trestného poriadku, zákona č. 301/2005 Z. z. V zmysle predmetného ustanovenia konanie agenta musí byť v súlade s účelom trestného poriadku a musí byť proporcionálne vzhľadom k protiprávnosti konania na odhaľovaní, zisťovaní alebo usvedčovaní ktorého sa agent podieľa. Zákonodarca zároveň výslovne stanovil neprípustnosť provokácie trestnej činnosti, t. j. iniciatívneho navádzania na spáchanie trestného činu agentom. Jedinú výnimku z tohto zákazu predstavuje prípad, ak ide o korupciu spáchanú verejným činiteľom alebo zahraničným verejným činiteľom, ak možno dôvodne predpokladať, že páchatel by sa takéhoto trestného činu dopustil i nezávisle od toho, či príkaz na použitie agenta bol alebo nebol vydaný. Možno preto konštatovať, že zákonom č. 457/2003 Z. z. bol do nášho právneho poriadku výslovne zakomponovaný inštitút agenta provokatéra, ktorého použitie predpokladá iba vyšetrovanie zmienenej korupčnej trestnej činnosti, a ktorý je jeho súčasťou i *de lege lata*.

V súvislosti so zavíšením analýzy vývoja právnej úpravy beztrestnosti agenta v slovenskom právnom poriadku pred rekodifikáciou oboch trestnoprávných kódexov ešte snád možno poukázať na skutočnosť, že zatiaľ čo novoformulované znenie § 88b ods. 2 trestného poriadku *de facto* pripustilo provokáciu všetkých korupčných trestných činov (v prípade podozrenia, že ide o korupčnú aktivitu verejného činiteľa alebo zahraničného verejného činiteľa), tomuto nezodpovedala osobitne vymedzená beztrestnosť agenta v zmysle § 163a trestného zákona, nakoľko predmetnou novelou zostala nedotknutá – v tom zmysle hmotnoprávna úprava výslovne vylučovala protiprávnosť len niektorých korupčných trestných činov v prípade, že sa ich v rámci plnenia svojich zákonom stanovených úloh dopustil agent. Zároveň je ale nutné poukázať na skutočnosť, že táto určitá nelogickosť právnej úpravy nebola dotknutá ani rekodifikáciou trestných kódexov a je ich súčasťou i dnes.

Plnenie úlohy agenta de lege lata

Rekodifikácia hmotnoprávneho trestného kódexu, ktorej výsledkom je v súčasnosti platný a účinný z. č. 300/2005 Z. z Trestný zákon v znení neskorších predpisov, vo všeobecnosti nepriniesla výrazné zmeny, pokiaľ ide o vymedzenie plnenia úlohy agenta ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu v § 30 tohto zákona. Možno konštatovať, že jadro predchádzajúcej právnej úpravy tohto inštitútu zostalo zachované, rekodifikácia v tomto zmysle priniesla len menšie zmeny, prispievajúce z celkového pohľadu najmä k jednoznačnejšiemu vymedzeniu inštitútu (ako príklad možno uviesť napr. skutočnosť, že Tr. zák. už neobsahuje žiadne špecifické, osobitné ustanovenia o beztrestnosti agenta uvádzané v nadväznosti na paragrafové znenia vymedzujúce skutkové podstaty jednotlivých trestných činov, ako tomu bolo v prípade vyššie zmieňovaného § 185c z. č. 140/1961 Zb., ktorý výslovne stanovoval podmienky vylúčenia trestnej zodpovednosti agenta v súvislosti s trestným činom založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny a teroristickej skupiny).

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že súčasná právna úprava tejto všeobecnej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu v prípade, ak ho spáchal riadne ustanovený agent v rámci plnenia svojich úloh podľa príslušných ustanovení Tr. por., je koncipovaná pomerne široko. Beztrestnosť agenta je vymedzená negatívne - bez ďalšieho by bolo možné takýto spôsob určenia limitov konania agenta hodnotiť ako nie veľmi logický, nakoľko pre samotný výkon plnenia úlohy agenta ako osoby sa na prvý pohľad zdá praktickejšie v prvom rade určiť, na aké konanie je agent legitimovaný. Na druhej strane však vzhľadom na jednoznačne kvantitatívne výraznejší okruh trestných činov, ktorých sa agent môže dopustiť, ako množstvo trestných činov, ktorých sa beztrestnosť agenta netýka, som toho názoru, že súčasná koncepcia vhodne slúži svojmu účelu. S ohľadom na ľudský faktor možno predpokladať, že skutočnosť, že sa agent pri plnení svojich úloh nemusí zaoberať podrobným zvažovaním jednotlivých skutkových podstát trestných činov zodpovedá náročnosti jeho činnosti a v konečnom dôsledku mu môže umožniť aj v pomerne kritických situáciách konať efektívne a najmä rýchlo.

- **Podmienky aplikácie § 30 ods. 1 Tr. zák.**

V zmysle § 30 ods. 1 Tr. zák. trestným činom nie je čin, ktorým agent ustanovený podľa osobitného predpisu (t. j. podľa trestného poriadku) pri výkone svojich úloh v rámci odhaľovania trestného činu alebo zisťovania jeho páchatel'a ohrozil alebo porušil záujem chránený trestným zákonom, pokiaľ sa takéhoto činu dopustil len v dôsledku donútenia zo strany zločineckej alebo teroristickej skupiny, v ktorej pôsobil, alebo v dôsledku dôvodnej obavy o život alebo zdravie svoje alebo blízkej osoby.

Z logiky uvedeného ustanovenia jasne, i keď nepriamo vyplýva vylúčenie beztrestnosti v prípade, ak agent trestnú činnosť sám iniciuje, nakoľko v takomto prípade by bolo zrejme veľmi ťažké predstaviť si, že tak konal či už z donútenia, alebo v dôsledku vyššie zmienenej dôvodnej obavy.

Analýzou predmetného ustanovenia možno takisto dospieť k záveru, že čin, na ktorý je možné aplikovať ustanovenie o plnení úlohy agenta ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť, bude v zásade čin úmyselný, nakoľko takýto predpoklad priamo vyplýva zo skutočnosti, že musí ísť o čin, ktorý bol vyprovokovaný donútením zo strany zločineckej resp. teroristickej skupiny, v ktorej agent v čase jeho spáchania pôsobil – to isté možno povedať i na margo spáchania takéhoto činu v dôsledku dôvodnej obavy o fyzickú integritu vlastnú alebo blízkej osoby. V tomto zmysle otáznym môže byť spáchanie nedbanlivostného trestného činu v priamej súvislosti s úmyselným trestným činom, na ktorý sa vzťahuje táto okolnosť vylučujúca protiprávnosť. Osobne som toho názoru, že bez ďalšej konkretizácie súčasného znenia § 30 ods. 1 Tr. zák. nie je možné vylúčiť, že i takýto čin môže byť individuálne posúdený ako spáchaný v dôsledku donútenia alebo dôvodnej obavy – v prípade oboch týchto pojmov totiž absentuje ich legálne vymedzenie, ktoré by možnosť takéhoto výkladu vylúčilo, resp. by upresnilo, v akom rozsahu možno donútenie alebo dôvodnú obavu vzťahnúť na potenciálnu trestnú činnosť agenta.

V tomto zmysle možno rovnako poukázať na skutočnosť, že predmetné ustanovenie nevyžaduje, aby bol čin agenta reakciou na priamo hroziace nebezpečenstvo (ako v prípade inej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť – krajnej núdze) resp. priamo hroziaci alebo trvajúci útok (nutná obrana) – v tomto zmysle preto nejde podľa môjho názoru o „protiopatrenie“, ktoré je logicky úmyselné. Preto sa viac menej stotožňujem s výkladom, že pokiaľ ide o otázku zavinenia, plnenie úlohy agenta možno za splnenia ostatných zákonom stanovených podmienok vzťahovať rovnako na činy zavinené úmyselne ale i z nedbanlivosti.⁴

V súvislosti s vyššie naznačenými aspektmi právnej úpravy plnenia úlohy agenta možno uviesť, že i keď ich príslušné ustanovenie vyslovene neuvádza, čo môže do istej miery odôvodniť prípadné námietky voči jeho zrozumiteľnosti a jasnosti ako vôbec všeobecnej požiadavky na akúkoľvek právnu normu, k uvedeným záverom možno bez väčších ťažkostí dospieť logickým výkladom príslušného ustanovenia. Osobne za oveľa problematickejšiu v tomto kontexte považujem naopak výslovne formulovanú požiadavku, ktorá podmieňuje aplikáciu inštitútu tak, že agent musí byť k činu inak trestnému „donútený zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, v ktorej pôsobí.“

Je zrejmé, že toto pomerne reštriktívne stanovenie, aby agent v takejto skupine „pôsobil“, bude vzhľadom na účel predmetnej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu nevyhnutné vykladať širšie. Vychádzať pri tom možno predovšetkým z premisy, že agent bude v praxi musieť pravdepodobne najprv do zločineckej resp. teroristickej skupiny preniknúť, pričom na účel získania si dôvery jej členov nemožno vylúčiť, že bude *de facto* donútený spáchať určitý trestný čin aj v tomto „vstupnom“ štádiu výkonu svojich úloh – teda v štádiu, kedy technicky ešte v skupine nepôsobí. Predpokladám, že podstatou tejto do istej miery nešťastnej formulácie pritom nie je vyjadrenie zámeru zákonodarca obmedziť agenta v tejto kľúčovej fáze jeho činnosti, ktorá o. i. predstavuje prvé riziko jeho prípadného odhalenia, nakoľko v opačnom prípade by zákon vlastne nedával veľký priestor pre využitie inštitútu agenta ako takeého, keďže práve od skutočnosti, či agent bude schopný získať si dôveru skupiny, závisí celý úspech použitia tohto trestnoprocesného nástroja.

Zvlášť možno tiež poukázať na ustanovenie § 117 ods. 2 Tr. por., podľa ktorého „konanie agenta musí byť v súlade s účelom tohto zákona a musí byť úmerné protiprávnosti konania, na odhaľovaní, zisťovaní alebo usvedčovaní ktorého sa zúčastňuje.“ Je zrejmé, že agent sa na vyšetrení trestnej činnosti zločineckej alebo teroristickej skupiny podieľa už v štádiu, kedy sa do tejto skupiny ešte len pokúša preniknúť. Pokiaľ teda možno vyjadrenie požiadavky úmernosti jeho konania vzhľadom na protiprávnosť konania takejto skupiny chápať ako odkaz na jeho právom dovolené konanie, ktoré by inak vykazovalo znaky trestného činu, bolo by podľa môjho názoru vhodné, aby tomu zodpovedala aj príslušná hmotnoprávna úprava. Z toho dôvodu by *pro futuro* v záujme odstránenia tejto formulačnej nelogickosti bolo prínosné, ak by zákonodarca pristúpil k jej zmene a adekvátne prispôbil jej znenie logickým a praktickým požiadavkám praxe – napríklad tak, že „čin inak trestný nie je trestným činom, ak ním agent ustanovený podľa osobitného predpisu pri odhaľovaní trestného činu a pri zisťovaní jeho páchatel'a ohrozí alebo poruší záujem chránený týmto zákonom len preto, že bol k tomu donútený zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, v ktorej pôsobí *alebo do ktorej sa snaží preniknúť*, alebo ak spácha taký čin v dôvodnej obave o život alebo zdravie svoje alebo blízkej osoby.“

Predmetom úplne osobitnej úvahy by v nadväznosti na súčasnú formuláciu ustanovenia § 30 ods. 1 Tr. zák. ohľadne donútenia zo strany zločineckej alebo teroristickej skupiny mohla byť otázka samotnej vhodnosti viazať plnenie úlohy agenta ako okolnosť vylučujúcu protiprávnosť výlučne na prípady, kedy je agent k činu vykazujúcemu znaky skutkovej podstaty trestného činu donútený takouto skupinou. V zmysle § 117 ods. 1 Tr. por. možno agenta použiť na odhaľovanie, zisťovanie a usvedčovanie páchatel'ov zločinov, korupcie, trestných činov extrémizmu, trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa alebo trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti. Na prvý pohľad je zrejmé, že týchto trestných sa vo všeobecnosti nedopúšťajú výlučne nebezpečné zoskupenia. Nemožno preto vylúčiť možnosť, že agent môže byť v konkrétnom prípade

⁴ ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon – Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2013, s. 64

priamo donútený spáchať trestný čin i iným subjektom, nie nevyhnutne teroristickou alebo zločineckou skupinou. I pri zohľadnení možného argumentu, že jednotliviec, resp. viacerí, štruktúrovane neorganizovaní spolupáchatelia nepredstavujú také významné riziko prípadného donútenia, ktoré by odôvodňovalo istú benevolenciu voči samotnému agentovi v zmysle garancie beztrestnosti niektorých jeho činov, považujem znenie § 30 ods. 1 Tr. zák. *de lege lata* v tejto veci z nasledujúcich dôvodov za veľmi problematické.

Ad 1, zákon na žiadnom mieste neobsahuje definíciu takéhoto donútenia, najmä jeho kvality, z čoho možno vyvodzovať, že jeho posúdenie je výlučne ponechané na úvahu agenta, čo však nekorešponduje podľa môjho názoru s následným stanovením podmienky, že musí ísť o donútenie pričítateľné zločineckej alebo teroristickej skupine. V konkrétnom prípade môže byť donútenie zo strany takejto skupiny kvalitatívne menej závažné ako napr. pri zohľadnení celého spektra iných prípadov trestnej súčinnosti. Pritom možno opäť konštatovať, že dôvodnosť dotknutej časti súčasného znenia by značne podporila existencie legálnej definície donútenia.

Ad 2, zákon z nešpecifikovaného dôvodu opomína samotné organizované skupiny. Inštitút agenta v trestnom konaní je vo všeobecnosti považovaný v prvom rade za nástroj boja proti organizovanej trestnej činnosti, pričom takejto trestnej činnosti sa dopúšťajú aj zoskupenia, ktoré z hľadiska definície vymedzenej v § 129 ods. 4 Tr. zák. nedosahujú úroveň zločineckej skupiny. Pritom samotná úroveň štruktúrovanosti skupiny či vo všeobecnosti dlhšie obdobie jej existencie podľa môjho názoru nemusia mať nevyhnutne vplyv na samotný charakter donútenia, ktorému je agent v konkrétnom prípade vystavený.

Ad 3, príkaz na použitie agenta môže byť podľa § 117 ods. 5 Tr. por. vydaný už pred začatím trestného stíhania či v prípravnom konaní, pričom finálne rozhodnutie v trestnej veci je v zásade príslušný urobiť po skončení vyšetrovania s výnimkou odklonov až súd. Pritom je reálne možné a podľa môjho názoru aj veľmi pravdepodobné, že až počas samotného vyšetrovania a teda až počas pôsobenia nasadeného agenta môže dôjsť k vyvráteniu pôvodného podozrenia o tom, že trestná činnosť, ktorej odhalením a zistením bol agent príkazom poverený, je trestnou činnosťou páchanou zločineckou alebo teroristickou skupinou či trestnou činnosťou páchanou v prospech takejto skupiny. Pokiaľ sa teda agent v takomto prípade z dôvodu donútenia napr. „domnelou“ zločineckou skupinou dopustí trestného činu, zákon nedáva žiadnu odpoveď na otázku, či sa na takéto konanie bude alebo nebude vzťahovať okolnosť vylučujúca protiprávnosť v zmysle § 30 Tr. zák., alebo či pôjde vyslovene o exces.

V tomto prípade sa preto zdá rozumné obrátiť pozornosť k alternatívne druhému dôvodu, ktorý podmieňuje aplikáciu § 30 ods. 1 Tr. zák. na čin spáchaný agentom v rámci plnenia jeho úloh – k dôvodnej obave agenta o život alebo zdravie svoje alebo blízkej osoby. Pri istej miere zovšeobecnenia by sa dalo predpokladať, že obavu spojenú s odmietnutím vykonania činu, ku ktorému je agent donucovaný iným subjektom ako zločineckou alebo teroristickou skupinou, by bolo možné označiť za určitých okolností za dôvodnú obavu v zmysle § 30 ods. 1 Tr. zák. Jedným z mínusov súčasnej právnej úpravy je však skutočnosť, že dôvodnú obavu ako legálny pojem nedefinuje, vo všeobecnosti však možno predpokladať, že „nesmie ísť o hocijakú obavu, ale táto obava musí byť na vyššej kvalitatívnej úrovni. Obava sa teda musí opierať o konkrétne okolnosti, ktoré presvedčivo nasvedčujú, že je opodstatnená.“⁵

V súvislosti s uvedeným by som preto chcela uviesť, že nie každú obavu vyplývajúcu z nasadenia agenta do kriminálneho prostredia bude možné označiť za obavu o život alebo zdravie agenta alebo jemu blízkej osoby. Navyše, z povahy inštitútu agenta ako takého vyplýva, že pre samotnú osobu agenta bude výkon jeho úloh vždy spojený s určitým rizikom. Cieľom predmetnej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť však celkom iste nie je zaručiť beztrestnosť jeho konania vždy, pokiaľ agent pod vplyvom určitého stresu či tlaku bude subjektívne pociťovať určité obavy, nakoľko ich existencia je v istej miere pochopiteľným sprievodným znakom nasadenia agenta do kriminálneho prostredia. I preto sa domnievam, že práve požiadavka určitej špecifickej kvality dôvodnej obavy, ktorá bezpochyby nepriamo vyplýva z dotknutého ustanovenia, by mala byť zároveň vhodne formulovaná v rámci definície tohto pojmu napr. ako súčasť prvého dielu V. hlavy

⁵ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné – Všeobecná časť*. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 221

Tr. zák. v súvislosti so všeobecnými pojmami – nepochybne by to prispelo k väčšej prehľadnosti právnej úpravy a odstránili by sa tým i možné problémy spojené s výkladom analyzovaného inštitútu.

Bez ohľadu na túto skutočnosť si však myslím, že v rámci ďalšieho vývinu právneho inštitútu a vzhľadom na logické aspekty týkajúce sa praktického výkonu činnosti agenta by bolo vhodné, aby bola prvá podmienka beztretnosti činu spáchaného agentom, t. j. donútenie, preformulovaná alebo vhodne rozšírená s ohľadom i na ďalšie možné formy páchania objasňovanej tretnej činnosti, keďže i samotné použitie agenta nie je limitované výlučne objasňovaním a zisťovaním tretnej činnosti páchanej zločineckými a teroristickými skupinami. Náhodne možno poukázať napríklad na fakt, že v zmysle § 117 ods. 1 Tr. por. je možné príkaz na použitie agenta vydať i na objasňovanie a zisťovanie tretných činov extrémizmu - nie je však zrejmé, prečo zákonodarca nevenoval pozornosť napr. extrémistickým skupinám, zvlášť pokiaľ uvážime, že tretným činom extrémizmu je podľa § 140a Tr. zák. okrem taxatívne presne vymedzených tretných činov i akýkoľvek iný tretný čin spáchaný z osobitného motívu v zmysle § 140 písm. d) a f), nakoľko vzhľadom na úroveň závažnosti, ktorú takáto tretná činnosť môže teoreticky dosiahnuť, je ťažké s istotou tvrdiť, že miera potenciálneho donútenia bude v každom prípade kvalitatívne dramaticky odlišná od donútenia zločineckou resp. teroristickou skupinou.

- ***Okruh tretných činov a následky konania agenta, vylučujúce možnosť aplikácie § 30 ods. 1 Tr. zák.***

Ako už bolo naznačené, okruh tretných činov, ktorých sa agent môže v rámci svojho pôsobenia na základe ustanovenia príkazom v súlade s Tr. por. dopustiť, je odhliadnuc od splnenia podmienok uvedených v § 30 ods. 1 Tr. zák. následne v ods. 2 tohto ustanovenia vymedzený negatívne. To znamená, že i v prípade, ak konanie agenta je v súlade so všeobecne formulovanými podmienkami aplikácie okolnosti vylučujúcej protiprávnosť uvedenými v ods. 1, jeho konanie nebude beztretné, pokiaľ pôjde o niektorý z taxatívne vymedzených tretných činov podľa ods. 2 príslušného ustanovenia alebo pokiaľ svojim činom spôsobí ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť (oproti predchádzajúcej právnej úprave bolo upustené od neprípustnosti páchania činu na osobe mladšej ako osemnásť rokov).

Na tomto mieste nemá význam uvádzať taxatívny výpočet týchto tretných činov, vo všeobecnosti možno konštatovať, že vo všetkých prípadoch ide o zločiny, vzhľadom na ich povahu odôvodnene považované za natoľko závažné, že ich spáchanie agentom v rámci výkonu jeho úloh pri objasňovaní a zisťovaní zákonom vymedzenej tretnej činnosti či usvedčovaní jej páchatel'ov možno považovať za značne neproporcionálne vzhľadom na primárny účel inštitútu agenta ako taký. Inštitút agenta má v prvom rade slúžiť záujmu na zistení závažných foriem tretnej činnosti a prispieť k ich relevantnému objasneniu a následnému usvedčeniu ich páchatel'ov, preto nemožno pripustiť, aby bol agent oprávnený dopustiť sa tretnej činnosti oveľa závažnejšej ako je v mnohých prípadoch samotná tretná činnosť, na ktorej vyšetrovaní sa uvedeným spôsobom podieľa. Takéto stanovenie limitov považujem nielen za vhodné, ale i správne – ochrana záujmov chránených tretným zákonom jednotlivými tretnoprocenými nástrojmi celkom zrejmé nemôže byť dosahovaná ich neohraničeným ohrozovaním či poškodzovaním, pričom proporcionalita prípustných zásahov do týchto záujmov by mala byť jednoznačne vždy porovnávaná so záujmom na odhalení tretných činov vymedzených v § 117 ods. 1 Tr. por. s ohľadom na konkrétne okolnosti prípadu. Rovnako pozitívne preto v tomto zmysle treba hodnotiť i vylúčenie beztretnosti konania agenta v prípade, že takýmto konaním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť (bez ohľadu na to, či bol takýto následok spôsobený úmyselne alebo z nebanlivosti). Záujem na ochrane života a zdravia celkom jednoznačne prevyšuje záujem na odhaľovaní tretnej činnosti či v konečnom dôsledku potrestaní jej páchatel'ov. Nie je možné pripustiť, aby tieto základné ľudské práva, *de facto* tvoriace jadro hodnotovej orientácie tretného práva ako takého, boli prinútené ustúpiť záujmu na riadnom fungovaní spoločnosti v súvislosti s potláčaním tretnej činnosti, nakoľko ide o tie najzákladnejšie hodnoty spoločnosti samotnej.

Napriek odôvodnenosti a logickému „posolstvu“ ustanovenia § 30 ods. 2 Tr. zák. však podľa môjho názoru samotná formulácia tohto ustanovenia v prípade začlenenia niektorých z taxatívne uvedených trestných činov už takú mieru logickosti nevykazuje. Napríklad pokiaľ ide o trestný čin teroru podľa § 313 Tr. zák., trestný čin záškodníctva podľa § 315 a § 316 Tr. zák. a trestný čin sabotáže podľa § 317 Tr. zák., obligatórnou súčasťou ich skutkových podstát je i motív spáchania činu – na naplnenie skutkovej podstaty trestného činu teroru sa vyžaduje, aby bol takýto čin spáchaný „v úmysle poškodiť ústavné zriadenie Slovenskej republiky“, v prípade ostatných uvedených trestných činov je motív vyjadrený formuláciou „v úmysle poškodiť ústavné zriadenie alebo obranyschopnosť Slovenskej republiky.“ Pritom je zrejmé, že i keď agent v konkrétnom prípade môže svojim konaním naplniť objektívnu stránku niektorého z týchto trestných činov, z povahy veci je predpokladateľné, že nenaplní ich subjektívnu stránku, nakoľko motívom jeho konania nebude úmysel poškodiť ústavné zriadenie resp. obranyschopnosť republiky, ale objasnenie a zistenie predmetnej trestnej činnosti. Z tejto skutočnosti jednoznačne podľa môjho názoru vyplýva, že agent reálne pri riadnom výkone svojich úloh podľa trestného poriadku prakticky nemôže nikdy naplniť skutkovú podstatu niektorého z uvedených trestných činov. V prípade, že by konal v úmysle vyžadovanom predmetnými skutkovými podstatami je totiž logické, že by vôbec nemalo zmysel uvažovať o aplikácii inštitútu plnenia úlohy agenta, nakoľko by v zmysle § 30 ods. 1 Tr. zák. nedošlo k takémuto konaniu v súvislosti s odhaľovaním trestného činu alebo zisťovaním jeho páchatela. Nakoľko motívom konania je „vnútorný podnet, ktorý viedol páchatela k rozhodnutiu spáchať trestný čin,“⁶ podľa môjho názoru je tak logicky vylúčená možnosť, aby agent čin spáchal preto, že bol k tomu donútený zločineckou resp. teroristickou skupinou alebo v dôsledku dôvodnej obavy o život alebo zdravie svoje alebo blízkej osoby, a zároveň konal v úmysle, ktorý vyžaduje zákonná úprava na naplnenie skutkovej podstaty niektorého z vyššie uvedených trestných činov.

Obdobne v prípade trestného činu genocídia podľa § 418 Tr. zák. sa vyžaduje, aby bol trestný čin spáchaný „v úmysle úplne alebo čiastočne zničiť niektorý národ alebo niektorú národnostnú, etnickú, rasovú alebo náboženskú skupinu“; motív je takisto i súčasťou skutkovej podstaty trestného činu terorizmu a niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419 Tr. zák.

Keďže by v zmysle vyššie naznačenej úvahy agent takýto motív pri svojom konaní nemal, *de facto* by nenaplnil skutkovú podstatu niektorého z uvedených trestných činov, pritom je však viac než jasné, že by takýmto konaním, t. j. samotným naplnením objektívnej stránky týchto trestných činov, spôsobil ohrozenie alebo poruchu na konkrétnom chránenom záujme. Pritom práve ochrana týchto záujmov je dôvodom, prečo sa na trestné činy vymenované v § 30 ods. 2 Tr. zák. nevzťahuje beztrestnosť agenta. Pokiaľ však úmyslom zákonodarcu v danom prípade bolo nielen vylúčiť beztrestnosť agenta pri takomto konaní, ale v prvom rade najmä zabrániť tomu, aby sa agenti dopúšťali konania spôsobilého porušiť resp. ohroziť chránené záujmy, zdalo by sa vhodnejším v tomto zmysle aj formulovať znenie príslušného ustanovenia. V tomto prípade by mohlo byť v predmetnom ustanovení napríklad uvedené, že za niektorý z týchto trestných činov sa čin spáchaný agentom považuje aj vtedy, pokiaľ agent naplní čo i len objektívnu stránku jeho skutkovej podstaty, čo by podľa môjho názoru efektívne odrážalo zámer absolútne vylúčiť takéto konanie z agentovho „repertoára“.

V rámci analýzy ods. 2 je na záver vhodné venovať bližšiu pozornosť aj otázke, či sa agent môže dopustiť prípravy resp. pokusu taxatívne vymedzených trestných činov.

Je možné predpokladať, že najmä v súvislosti s nasadením agenta do zločineckej alebo teroristickej skupiny by bolo jeho pôsobenie prakticky nemožné a bez ďalšieho významu, pokiaľ by sa agent beztrestne nemohol dopustiť prípravy niektorého z uvedených zločinov. V opačnom prípade je totiž otáznosť, aký potenciálny význam by vlastne mal agent pre samotnú skupinu, do ktorej sa má infiltrovať, inak povedané, či by v sfére jej pôsobenia vôbec našiel uplatnenie, dokázal sa dostať do vnútra takejto skupiny a mohol tak naplno realizovať výkon svojej úlohy, ktorou bol príkazom poverený. V tomto zmysle je však nutné podotknúť, že agent v žiadnom prípade nemôže mať úmysel pripravovaný zločin dokončiť alebo inému dovoliť, aby ním pripravovaný zločin

⁶ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné – Všeobecná časť*. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 136

dokonal (čo však nevyklučuje úmyselný charakter prípravy). V takom prípade by samozrejme musela nastúpiť trestná zodpovednosť agenta za podniknutú prípravu. Takisto je nevyhnutné uviesť, že táto úvaha sa samozrejme netýka tých trestných činov, ktoré sa považujú za dokonané už v štádiu prípravy, t. j. už samotná príprava na ne je dokonaným trestným činom.

Za pomerne kontroverzný a nelogický však považujem názor, že agent sa v rámci svojho pôsobenia môže dopustiť i pokusu trestného činu, uvedeného v § 30 ods. 2 Tr. zák. Podľa § 14 ods. 1 tohto zákona je pokusom trestného činu „konanie, ktoré bezprostredne smeruje k dokonaniu trestného činu, ktorého sa páchatel dopustil v úmysle spáchať trestný čin, ak nedošlo k dokonaniu trestného činu,“ tzn. obligatónym znakom pokusu je úmysel spáchať trestný čin, pričom spáchaním trestného činu je nevyhnutné rozumieť jeho dokonanie (naplnenie všetkých znakov skutkovej podstaty konkrétneho trestného činu). V tomto zmysle považujem za nesprávne tvrdenie, že agent sa môže dopustiť pokusu niektorého z vymedzených trestných činov, „avšak nesmie mať úmysel ich dokonat' ani inému dovoliť, aby ich dokonat'.“⁷ V zmysle citovaného ustanovenia Tr. zák. je však zrejme, že ide o konanie bezprostredne smerujúce k dokonaniu trestného činu v úmysle ho spáchať - pokiaľ teda tento úmysel chýba, logicky s odvolaním sa na legálnu definíciu pokusu o pokus nepôjde. Je síce pravdou, že „ak agent nemá úmysel, aby ním podniknutá príprava či pokus zločinu bol dovedený do štádia dokonaného trestného činu (či už ním alebo inou osobou), chýba tu na strane agenta od samého začiatku úmyselné zavinenie k takémuto trestnému činu,“⁸ na druhej strane je nutné konštatovať, že v tomto prípade z naznačeného dôvodu nepôjde o pokus v pravom slova zmysle – môže ísť nanajvýš o konanie pokus pripomínajúce, t. j. určitý fingovaný pokus, nakoľko agent nikdy nemal v úmysle čin dokonat', teda ho *de facto* spáchať. Navyše, pokiaľ je pokus konaním, ktoré priamo smeruje k dokonaniu trestného činu, teda i k spôsobeniu následku predpokladaného trestným zákonom, pričom § 30 ods. 2 Tr. zák. agentovi nedovoľuje beztrestne sa takéhoto činu dopustiť, som toho názoru, že agent sa v takomto prípade nesmie (a ako bolo uvedené vyššie, bez úmyslu ani nemôže) dopustiť ani pokusu niektorého z predmetných trestných činov.

- **Osobitné vylúčenie protiprávnosti vz'ahujúce sa na vybrané korupčné trestné činy**

Ustanovenie § 30 ods. 3 Tr. zák. predstavuje osobitné vylúčenie protiprávnosti činu inak trestného spáchaného agentom, pričom je nezávisle na predchádzajúcich dvoch odsekoch § 30 Tr. zák., v tejto súvislosti najmä na ods. 1, nakoľko predmetné činy agenta v tomto prípade nemusia byť vyprovokované donútením zo strany zločineckej alebo teroristickej skupiny ani nemusia byť spáchané v nadväznosti na dôvodnú obavu agenta o jeho život a zdravie resp. život a zdravie jemu blízkej osoby.

§ 30 ods. 3 Tr. zák. ustanovuje, že čin inak trestný uvedený v § 332 až 335 Tr. zák. (podplácanie) a v § 336 ods. 2 Tr. zák. (nepriama korupcia) nie je trestným činom, pokiaľ bol spáchaný na účely odhalenia trestného činu alebo usvedčenie páchatel'a trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa podľa § 326 Tr. zák., trestného činu prijímania úplatku podľa § 328 až 331 Tr. zák. alebo trestného činu nepriamej korupcie formou nepriameho prijímania úplatku podľa § 336 ods. 1 Tr. zák. spôsobom ustanoveným v Tr. por. V tomto prípade teda, ako bolo uvedené, zákon jednak ustanovuje, že agent sa môže dopustiť konania inak naplňajúceho skutkovú podstatu niektorého z uvedených trestných činov bez ohľadu na podmienky uvedené v ods. 1, zároveň však toto ustanovenie možno považovať za odkaz na § 117 ods. 2 Tr. por., v zmysle ktorého je iniciácia trestnej činnosti agentom vylúčená s výnimkou prípadu, pokiaľ „ide o korupciu verejného činiteľa alebo zahraničného verejného činiteľa a zistené skutočnosti nasvedčujú, že páchatel' by spáchal taký čin aj vtedy, ak by príkaz na použitie agenta nebol vydaný.“

Vzhľadom na formuláciu príslušného zákonného ustanovenia, nakoľko výslovne neustanovuje, že musí ísť o čin spáchaný agentom, možno uvažovať o tom, že sa potenciálne „netýka len činnosti agenta, ale aj hociktorej inej osoby, ktorá koná s cieľom odhalit' trestný čin

⁷ ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon – Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2013, s. 64

⁸ BURDA, E.: Plnenie úlohy agenta ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu – vybrané aspekty. In *Dny verejného práva*. Brno : Masarykova univerzita, 2007, s. 647

alebo zistiť páchatel'a⁹ vymedzených trestných činov. V tomto prípade však možno namietnuť, že práve zákonná formulácia *de lege lata* - „spôsobom ustanoveným v Trestnom poriadku“ - reálne nepripúšťa inú možnosť ako tú, že takouto osobou bude agent ustanovený v súlade s § 117 Tr. por.

Domnievam sa, že jedným z logických výsledkov analýzy predmetného ustanovenia je skutočnosť, že ak sa agent niektorého z trestných činov uvedených v § 30 ods. 3 Tr. zák. dopustí, chýba tu motív, ktorý je súčasťou subjektívnej stránky ich skutkovej podstaty. V prípade trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa zákon vyžaduje, aby bol takýto čin spáchaný v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému prospech, teda „predstavuje vlastne motív a zároveň cieľ páchatel'a, ktorý musí byť páchatel'ovi preukázaný, inak nejde o trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa.“¹⁰ Obdobne v prípade trestného činu podplácania zákon vyžaduje, aby sa ho páchatel' dopustil preto, aby podplácaná osoba konala alebo sa zdržala konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie (§ 332 Tr. zák.), aby bol úplatok ponúknutý, sľúbený alebo poskytnutý v súvislosti s verejným obstarávaním logicky s cieľom tento proces ovplyvniť (§ 333 Tr. zák.), alebo výslovne v úmysle získania alebo zachovania neprimeranej výhody (§ 334 Tr. zák.), atď. V zásade možno konštatovať, že všetky korupčné trestné činy vyžadujú konkrétny motív páchatel'a. Pokiaľ však agent v úmysle objasniť takúto trestnú činnosť či usvedčiť jej páchatel'a naplní objektívnu stránku skutkovej podstaty niektorého z týchto trestných činov, bude tu teda zrejme absentovať súčasné naplnenie ich subjektívnej stránky.

Z toho dôvodu, a i v nadväznosti na zákonom zakotvenú prípustnosť provokácie trestného činu v prípade objasňovania korupčnej trestnej činnosti verejného činiteľa alebo zahraničného verejného činiteľa, je zřejmé, že agent prakticky pri riadnom plnení svojich úloh nemôže nikdy naplniť skutkovú podstatu niektorého z uvedených trestných činov. Vzhľadom na to považujem ustanovenie § 30 ods. 3 za viac menej deklaratórne, odôvodnené skôr určitou snahou zákonodarcu o výslovné hmotnoprávne vyjadrenie „odobrujúce“ existenciu inštitútu agenta provokatéra ako takého v právnej úprave Slovenskej republiky. O. i. to možno ilustrovať aj skutočnosťou, že predmetné ustanovenie výslovne nezahŕňa napr. i vylúčenie protiprávnosti trestného činu prijímania úplatku podľa § 328 až 331 Tr. zák., pričom je však zřejmé, že agent môže v zásade naplniť objektívnu stránku jednotlivých skutkových podstát tohto trestného činu, dopustiť sa ho však z vyššie uvedených príčin prakticky nemôže (chýba naplnenie subjektívnej stránky). Pri pohľade na trestné činy výslovne uvedené v predmetnom ustanovení však je zřejmé, že činnosť agenta v týchto prípadoch bude mať prevažne iniciatívny charakter – i preto podľa môjho názoru toto ustanovenie *de facto* slúži práve na rozptýlenie prípadných pochybností o prípustnosti iniciatívneho konania agenta v zákonom stanovenom rámci. Druhým možným vysvetlením je podľa môjho názoru napríklad predpoklad situácie, kedy je za agenta ustanovená osoba, ktorá bola požiadaná o úplatok a na účely objasnenia korupčnej aktivity prijímateľa úplatku mu tento odovzdá už v postavení agenta (v zmysle § 10 ods. 20 Tr. por. korupčné trestné činy predstavujú výnimku, kedy môže byť za agenta ustanovená i iná osoba ako príslušník Policajného zboru, resp. príslušník polície iného štátu, pozn. aut.). V takomto prípade však už podľa môjho názoru nepôjde o iniciáciu trestnej činnosti v pravom slova zmysle, ale o provokáciu dôkazu o trestnej činnosti, nakoľko príkladom uvádzaný trestný čin prijímania úplatku je v zmysle § 328 – 331 Tr. zák. spáchaný už samotným žiadaním úplatku.

- ***Exces z plnenia úlohy agenta a putatívne plnenie úlohy agenta***

Pod pojmom exces z okolností vylučujúcej protiprávnosť možno vo všeobecnosti rozumieť určité „vykročenie“ z jej zákonných medzí, teda nesplnenie zákonných podmienok nevyhnutných pre jej aplikáciu na konkrétne konanie. Logicky z toho vyplýva, že v prípade excesu bude páchatel' činu, ktorý vykazuje znaky skutkovej podstaty niektorého z trestných činov uvedených v osobitnej časti Tr. zák., za takýto čin trestne zodpovedný, nakoľko ide o čin protiprávny. Protiprávnosť konania je znakom samotného trestného činu, nie jeho skutkovej podstaty – v uvedenom prípade

⁹ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné – Všeobecná časť*. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 222

¹⁰ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné – Osobitná časť*. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 348

teda budú naplnené oba primárne predpoklady na to, aby konkrétne konanie bolo označené ako trestný čin a nie v zmysle okolnosti vylučujúcej protiprávnosť ako čin inak trestný.

Za konanie predstavujúce exces z plnenia úlohy agenta je preto agent (resp. osoba, ktorá ako agent konala) v zásade trestne zodpovedný, vzhľadom na konkrétne okolnosti činu však môže byť takáto skutočnosť posúdená a následne zohľadnená ako poľahčujúca okolnosť podľa § 36 písm. i) Tr. zák. Nakoľko ide o protiprávne konanie, je zrejme, že proti takémuto konaniu sa môže dotknutá osoba v zmysle nutnej obrany (§ 25 Tr. zák.) brániť. Na tomto mieste by som rada podotkla, že nakoľko osoba vystupujúca ako agent koná vo väčšine prípadov utajene, je možné vzťahnúť prípustnosť nutnej obrany voči jeho konaniu i v prípade, že toto konanie nepredstavuje exces z plnenia úlohy agenta.

Na margo vzájomného vzťahu plnenia úlohy agenta a nutnej obrany možno zároveň takisto uviesť, že pokiaľ by konanie agenta síce predstavovalo exces z § 30 Tr. zák., zároveň by ho však bolo možné právne posúdiť ako konanie v nutnej obrane v zmysle § 25 Tr. zák., uplatnila by sa táto okolnosť vylučujúca protiprávnosť, nakoľko môžu v zásade pôsobiť aj popri sebe.¹¹ O takúto situáciu by mohlo ísť napríklad vtedy, ak by agent spôsobil svojim konaním smrť alebo ťažké ublíženie na zdraví v prípade, že by napr. v dôsledku jeho odhalenia člen skupiny, v ktorej agent pôsobil, na agenta zaútočil s evidentným úmyslom ho fyzicky eliminovať, a pod.

V prípade plnenia úlohy agenta prichádza do úvahy viacero zákonných podmienok jeho aplikácie, pričom za exces je možné označiť nedodržanie čo i len jednej z nich. Vzhľadom na predchádzajúcu analýzu ustanovenia § 30 ods. 1 a ods. 2 Tr. zák., exces zakladajú nasledujúce skutočnosti: osoba nie je agentom ustanoveným podľa osobitného predpisu (t. j. podľa § 117 Tr. por.); agent ustanovený v súlade s Tr. por. sa činu nedopustil v súvislosti s odhaľovaním trestného činu, ktorého sa týkalo jeho ustanovenie, teda sa činu dopustil nezávisle od úlohy, ktorou bol príkazom na použitie agenta poverený; agent nebol k činu donútený teroristickou alebo zločineckou skupinou v ktorej pôsobil, a rovnako ho nespáchal ani v dôvodnej obave o život alebo zdravie svojej alebo blízkej osoby; alebo agent spáchal niektorý z trestných činov uvedených v § 30 ods. 2 Tr. zák., resp. svojim konaním spôsobil ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť. Obdobne v prípade osobitnej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť uvedenej v § 30 ods. 3 Tr. zák. exces zakladá spáchanie niektorého z taxatívne uvedených korupčných trestných činov nezávisle od odhaľovania trestného činu alebo zisťovania páchatel'a trestného činu podľa § 326, § 328 až § 331 alebo § 336 ods. 1 Tr. zák. spôsobom ustanoveným v Tr. por., teda ak by sa takéhoto činu dopustila osoba, ktorá nie je agentom podľa Tr. por., alebo ak sa činu síce dopustil riadne ustanovený agent, ale nezávisle od svojej zákonom vymedzenej úlohy.

Vzhľadom na uvedené možno konštatovať, že väčšina týchto dôvodov nedodržania zákonných podmienok aplikácie plnenia úlohy agenta ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť (s výnimkou podmienky neprípustnosti spáchania taxatívne určených trestných činov uvedených v § 30 ods. 2 Tr. zák.) priamo pramení z nedodržania relevantnej procesnoprávnej úpravy - i v prípade, že agent svojim konaním spôsobil ťažkú ujmu na zdraví resp. smrť, alebo jeho obava o svoj život a zdravie alebo zdravie a život blízkej osoby nebola v závere vyhodnotená ako dôvodná, možno uvažovať o tom, že konanie agenta nebolo úmerné protiprávnosti konania, na ktorého vyšetrení sa podieľal, jeho konanie teda nebolo proporcionálne (§ 117 ods. 2 Tr. por.).

O putatívne, tzn. domnelé plnenie úlohy agenta, ktoré je nevyhnutné odlišovať od excesu, by šlo v prípade, že sa osoba na základe omylu domnieva, že koná v medziach tejto okolnosti vylučujúcej protiprávnosť - z povahy veci bude tento omyl spočívať predovšetkým v tom, že sa osoba mylne domnieva, že je agentom podľa § 117 Tr. por. Takáto situácia môže nastať napríklad v prípade, že príkaz na použitie agenta bol zrušený, avšak samotný agent sa o tejto skutočnosti ešte nedozvedel. Nakoľko osoba sa nemôže úmyselne mylne domnievať, že je agentom, je zrejme, že omyl bude spočívať nanajvýš v nedbanlivosti, avšak v prípade, že jeho konanie nemožno posúdiť z hľadiska zavinenia ani ako nedbanlivostné, je logické, že agent za takéto konanie trestne zodpovedný nebude (napr. sa agent dopustil konania naplňajúceho znaky skutkovej podstaty

¹¹ ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný zákon – Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2013, s. 63

konkrétneho trestného činu v čase po zrušení príkazu na použitie agenta, no predtým, ako mu bola táto skutočnosť oznámená).

Záver

Inštitút agenta je integrálnou súčasťou slovenského právneho poriadku už dve dekády, napriek tomu však dodnes v teórii i v praxi vyvolávajú určité aspekty jeho aplikácie v rámci trestného konania mnohé veľmi konkrétne otázky týkajúce sa ochrany základných práv a slobôd, rovnako ako i miery, do akej môže štát siahnuť po „špeciálnych“, predpokladane vysoko účinných prostriedkoch slúžiacich na objasňovanie konkrétnych foriem kriminality, osobitých nielen vysokou mierou latencie, ale i ich nebezpečnosťou pre spoločnosť či pre štát samotný.

Bez ohľadu na diskusiu týkajúcu sa efektívnosti a opodstatnenosti existencie predmetného inštitútu v rámci nášho právneho poriadku je zrejmé, že činnosť agenta, pohybujúceho sa v mnohých prípadoch vyslovene „na hrane zákona“, v prvom rade predpokladá osobitné vymedzenie prípustnej formy výkonu jeho činnosti v neistej sfére jeho pôsobenia v rámci konkrétneho kriminálneho prostredia. Vymedzením limitov jeho činnosti je v tomto zmysle predovšetkým všeobecná okolnosť vylučujúca protiprávnosť vymedzená ustanovením § 30 Tr. zák., plnenie úlohy agenta.

I napriek pomerne komplexnému prístupu zákonodarcu k vymedzeniu tohto inštitútu možno podľa môjho názoru v nadväznosti na analýzu uvedeného ustanovenia dospieť k záveru, že súčasná právna úprava tejto okolnosti vylučujúcej protiprávnosť nezodpovedá plne povahe okruhu trestnej činnosti, v ktorom sa reálne výkon činnosti agenta predpokladá podľa § 117 ods. 1 Tr. por. Príkladom môže byť napríklad absencia formulácie pripúšťajúcej dobrodenie beztrestnosti v prípade, ak agent koná na základe donútenia, ktorého pôvodcom však nie je zločinecká alebo teroristická skupina, čo sa zdá mierne nelogické najmä vzhľadom na skutočnosť, že samotné vymedzenie okruhu trestnej činnosti, na ktorej odhaľovanie a zisťovanie je prípustné použitie agenta, nepozostáva výlučne z prejavov trestnej činnosti zločineckých a teroristických skupín. Rovnako zmätočne však môže v praxi pôsobiť napríklad i samotná absencia legálnych definícií zákonom používaných pojmov donútenia či dôvodnej obavy. Téma plnenia úlohy agenta nie je témou obširne diskutovanou v rámci teórie trestného práva ako celku – vzhľadom na intenzitu diskusie ohľadom samotného inštitútu agenta ju však možno považovať za jeden z fundamentálnych predpokladov akejkoľvek ďalšej rozpravy napríklad i na pomerne populárnu tému policajnej provokácie či limitov operatívno-pátracej činnosti polície ako takej.

V nadväznosti na vyššie uvedenú analýzu možno konštatovať, že súčasná právna úprava by za účelom odstránenia možných problémov pri jej výklade a rovnako za účelom prispenia k zefektívneniu aplikácie inštitútu agenta podľa § 117 Tr. por. vo všeobecnosti mala byť predmetom ďalšej zmeny, nakoľko hmotnoprávne určenie limitov beztrestnosti agenta, ako bolo naznačené, je *per se* primárnym predpokladom funkčnosti inštitútu agenta v praxi, a teda i bezproblémového výkonu jeho úloh.

Zoznam bibliografických odkazov

- BURDA, E. 2007. Plnenie úlohy agenta ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu – vybrané aspekty. In *Dny verejného práva*. Brno : Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4430-2. S. 633 – 648.
- ČENTÉŠ, J. a kol. 2013. *Trestný zákon – Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2013. 880 s. ISBN 978-80-8155-020-1.
- IVOR, J. 1998. Niektoré aktuálne trestnoprocesné problémy boja s organizovanou kriminalitou. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461, 1998, roč. 50, č. 5 – 6, s. 11 – 19.
- IVOR, J. 2006. Agent provokatér v trestnom konaní. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461, 2006, roč. 56, č. 8 – 9, s. 837 – 843.
- IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné – Všeobecná časť*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2010. 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2.

- IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné – Osobitná časť*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2010. 625 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
- KARABEC, Z. 2010. *Účinnosť právnych nástrojů proti organizovanej kriminalite (použití agenta)*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. 89 s. ISBN 978-80-7338-099-1.

Použité právne predpisy

- Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok) v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 247/1994 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný poriadok
- Zákon č. 248/1994 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon a zákon o priestupkoch
- Zákon č. 183/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 249/1994 Z. z. o boji proti legalizácii príjmov z najzávažnejších, najmä organizovaných foriem trestnej činnosti a o zmenách niektorých ďalších zákonov v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 58/1996 Z. z.
- Zákon č. 272/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 253/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 457/2003 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

OPRÁVNENIA HLAVY ŠTÁTU V TRESTNOPRÁVNEJ OBLASTI - AMNESTIA (KONTROVERZNÝ INŠTITÚT?)

doc. JUDr. Klaudia MARCZYOVÁ, PhD.¹

Mgr. Marián PIVÁČEK²

Katedra verejnoprávných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Príspevok sa zaoberá postavením hlavy štátu v trestnoprávnej oblasti, právomocami prezidenta SR – udeľovať amnestiu a milosť. Približuje význam týchto inštitútov, s dôrazom na vybrané reály, ako aj zmeny v tejto oblasti v Slovenskej republike. Autori venujú pozornosť aj otázkam možnosti zrušenia vyhlásených amnestií v právnej (ústavnoprávnej) rovine.

KLúčové slová: amnestia, abolícia, agraciácia, kontrasiagnácia, milosť, rehabilitácia, právomoci prezidenta, trestnoprávna oblasť, ústava.

Annotation: The contribution deals with the position of head of state in criminal matters, the powers of the President - to grant amnesty and pardon. Outline the importance of these institutes, with a focus on selected realities, as well as changes in this area in the Slovak Republic. The authors deal also about the possibility of the cancelation of already decelerated amnesties, according to the constitutional level.

Keywords: amnesty, abolition, remission, countersigned, pardon, rehabilitation, presidential powers, the criminal area, the Constitution.

Úvod

Niektoré právomoci prezidenta v podmienkach Slovenskej republiky boli už neraz predmetom sporu o ich výklad (niektoré viac, či menej medializované), čo je z nášho pohľadu zaujímavými ústavnoprávnymi otázkami, ktoré však majú presah i do iných oblastí právneho a spoločenského života. Téma konferencie, na ktorú predkladáme príspevok má interesantný a širší záber, cieľom je riešiť i problémy súvisiacich vedných disciplín. Aj to sú okolnosti, ktoré nás podnietili k napísaniu tohto príspevku.³ Zámerom je priblížiť jedno z oprávnení hlavy štátu v trestnoprávnej oblasti, analyzovať amnestiu, objasniť niektoré reály s tým súvisiace. Aj napriek tomu, že ide podľa nás o relatívne známy inštitút aj medzi širšou verejnosťou, máme za to, že ho možno považovať za (ústavno)právne zaujímavý, spoločensky závažný, ale aj kontroverzný inštitút. V súvislosti s uvedenou oblasťou, s postavením hlavy štátu môžeme niekedy zaznamenať rôzne tendencie o zmeny v ústavnej rovine, či už diskusie o rozšírenie právomocí hlavy štátu a tak i jeho posilnenie v systéme orgánov štátnej moci, či naopak ich zúženie. Obsahom však nebude ich analýza, ale otázky právomocí prezidenta Slovenskej republiky v trestnoprávnej oblasti – oprávnenie udeľovať amnestiu a milosť, s poukázaním na vybrané aspekty. Zastávame názor, že v súčasnej právnej rovine nie sú všetky otázky jednoznačne upravené, a aj v samotnej teórii štátu a práva a v úsudkoch významných odborníkov nachádzame nejednotnosť. Aj medzi laickou, širšou verejnosťou tieto otázky rezonujú, najmä v období prebiehajúcich prezidentských volieb, ktoré predurčujú na aktuálnosť reálneho uplatnenia uvedených právomocí hlavy štátu, keďže sa zvyknú využívať pri odchode – skončení funkčného obdobia prezidenta republiky, alebo pri nástupe novozvolenej hlavy štátu do úradu, či pri iných významných udalostiach. I to zvyčajne výnimočnosť týchto inštitútov – amnestie a milosti, účelom ktorých je zmierňovanie tvrdosti zákona.

Na tomto mieste môžeme poukázať na samotnú históriu, z ktorej je známe, že tieto právomoci hlavy štátu sa nespájajú len s modernou spoločnosťou, demokratickým režimom, ale sú známe z dávnej histórie. Už od čias panovníkov, bolo ich výsadou udeliť milosť. Aj ústavné

¹ Klaudia.marczyova@minv.sk

² marian.pivacek@minv.sk

³ Možno dodať, že to je len jedna z oblastí, kedy vnímame význam a vzťah ústavného práva a trestného práva.

dokumenty platné na našom území v ústavnom vývoji od roku 1918 upravovali tieto tradičné právomoci.

Pri vymedzení pojmov amnestia, milosť možno vychádzať zo všeobecne známych definícií, ale opäť treba zvýrazniť ich právny rozmer a tak i špecifiká.

Amnestia⁴, akt, ktorým sa rozumie hromadné odpúšťanie a zmierňovanie trestov a právnych následkov. Je to generálne omilostenie individuálne neurčeného počtu osôb, ktoré sa vzťahuje na konkrétne trestné činy. Rozhodnutie udeliť amnestiu vydávajú najvyššie ústavné orgány, spravidla hlava štátu. V Slovenskej republike je toto právo priznané ústavou prezidentovi. Jeho rozhodnutie však ešte nevyvoláva priamy právny účinok, pretože sa vyžaduje kontrasignácia – spolupodpis predsedu vlády alebo určeného člena – napr. ministra spravodlivosti. Rozhodnutie o udelení amnestie je publikované v Zbierke zákonov SR, a má povahu všeobecne záväzného právneho predpisu. Amnestia zvykne byť označovaná časťou teórie ako normatívny právny akt sui generis a časť teórie ho chápe ako akt aplikácie práva. Amnestia sa vzťahuje na trestné činy spáchané pred dňom jej vyhlásenia. Dá sa povedať, že amnestia je pojmom širším a preto možno špecifikovať abolíciu, agraciáciu a rehabilitáciu. Inštitút amnestie prešiel od svojho zakotvenia v Ústave SR zmenami, resp. oprávnenie prezidenta nariadiť, aby sa trestné konanie nezačínalo, alebo ak sa začalo, aby sa v ňom nepokračovalo (**abolícia**); bolo z ústavy vypustené. Súčasťou práva udeliť amnestiu nie je oprávnenie meniť rozhodnutie o amnestii už uverejneného v Zbierke zákonov SR. Rozhodnutie o udelení amnestie je zároveň prameňom trestného práva.

Agraciácia je oprávnenie nariadiť, aby sa právoplatný rozsudok nevykonal; t. z. príkaz hlavy štátu na odpustenie alebo zmiernenie trestov uložených trestnými súdmi. Nevzťahuje sa však na všetky tresty uložené páchatelovi, ak mu boli uložené popri sebe a rozhodnutím prezidenta ostali nedotknuté. Pri tejto forme amnestie, v porovnaní s abolíciou, z ústavnoprávneho hľadiska sa nejedná o absolútny zásah hlavy štátu do súdnej moci, pretože prezident (hlava štátu) rozhoduje so znalosťou rozsudku súdu, čím bolo súdnym orgánom umožnené konať a teda nezasahovať do ich nezávislosti. Za záruku nezneužitia tejto právomoci možno považovať kontrasignáciu predsedom vlády SR alebo príslušným ministrom, čím zároveň vláda preberá politickú zodpovednosť za daný akt.

Rehabilitácia, zahľadzenie odsúdenia. Jedná sa o jednu z foriem amnestie alebo milosti, ktoré je ako oprávnenie priznané Ústavou SR prezidentovi. Keďže sa jedná o právo prezidenta, neexistuje na jej udelenie právny nárok a nie je ani základným právom alebo slobodou osôb, či občanov. Rehabilitácia je i predmetom úpravy trestnoprávných noriem. Podstatou rehabilitácie je zahľadzenie odsúdenia, čo znamená, že na páchatel'a sa hľadí, ako keby nebol odsúdený. Zjednodušene povedané, jej účelom je „uviesť veci do pôvodného stavu“. Udelenie amnestie alebo milosti formou rehabilitácie nie je zásahom do nezávislosti a výkonu súdnictva, pretože súdna moc už rozhodla o vine a treste.

Od amnestie treba odlíšiť milosť, i keď niekedy sú tieto pojmy zamieňané, nie sú identické.

Milosťou rozumieme individuálny právny akt, ktorým hlava štátu (prezident SR) odpúšťa alebo zmierňuje trest konkrétnej osobe. Právo udeliť milosť je neodmysliteľnou súčasťou hlavy štátu v rôznej forme vlády i v rôznych etapách vývoja spoločnosti, historicky spojené s panovníkom. Rozhodnutie o udelení milosti nie je publikované v Zbierke zákonov SR, avšak prezident o nej rozhoduje samostatne a preto jeho rozhodnutie vyvoláva bez ďalšieho právny účinok. Ide o právo prezidenta osobné, a preto ho nemôže delegovať na iný štátny orgán.

⁴ Ďalšou formou amnestie je amnestia vzťahujúca sa na priestupky (priestupková amnestia), ktorú udeľuje vláda SR, ale iba vo veci tých priestupkov, ktorých prejednanie patrí do pôsobnosti orgánov SR. Uznesenie o udelení amnestie sa taktiež vyhlasuje v Zbierke zákonov SR. Pre zaujímavosť možno uviesť, že sa stretáme a tiež sa hovorí o zbraňovej amnestii, ktorú de facto „udelil“ parlament, keďže ide o novelu zákona č. 190/2003 Z.z. o strelných zbraňoch a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorý upravil v §72e zánik trestnosti činu nedovoleného ozbrojovania od 1.decembra 2014 do 31. mája 2015, a umožnil tak beztrestne odovzdať bez povolenia držanú zbraň. Ide o poradí už o tretiu zbraňovú amnestiu na našom území.

Rozhodnúť o udelení alebo neudelení milosti je výlučným oprávnením prezidenta. Na rozhodnutie o udelení milosti sa kontrasignácia nevyžaduje, čo zároveň môže evokovať väčšiu možnosť zneužitia tohto oprávnenia. Motívom udelenia milosti býva humanita, súcit, zohľadňuje sa napr. zdravotný stav osoby, jej vek alebo iné okolnosti. Milosť je udeľovaná spravidla na základe žiadosti dotknutej osoby alebo inej (jemu blízkej) osoby. Žiadosť o milosť, a konanie o nej nemožno považovať za riadny ani mimoriadny opravný prostriedok v trestnom konaní, ani súčasť súdneho trestného konania. Milosť predstavuje skôr inštitút mimoriadnej a celkom výnimočnej povahy, demonštruje dobrú vôľu a zhovievavosť. A nemala by v žiadnom prípade „nahradzovať rozhodnutie súdu, ktorý už rad okolností daného prípadu hovoriacich v prospech páchatel'a vzal do úvahy a preto by mala byť používaná len výnimočne. Milosť je výrazom úcty k právu a spravodlivosti a pokory pred omylnosťou akéhokoľvek systému.“⁵ Považujeme za náležité upozorniť aj na skutočnosť, že nie je základným právom, či slobodou, a preto udelenie milosti a konanie o jej udelení nemožno zahrnúť medzi nároky implikované v práve na prístup k súdu.⁶ Aj napriek uvedenému, milosť, ako aj amnestia sú zásahom do súdnej moci. Rozhodnutie prezidenta o udelení amnestie alebo milosti je konečné, nie je proti nemu možné uplatniť žiadny opravný prostriedok.

Ústava Slovenskej republiky priznáva prezidentovi v čl. 102 ods. 1 písm. j) právomoc odpúšťať a zmierňovať tresty uložené súdmi v trestnom konaní a zahládzať odsúdenie formou individuálnej milosti alebo amnestie.⁷ V Trestnom poriadku, zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov je upravené v piatej hlave Udelenie milosti a použitie amnestie, v § 472 (Udelenie milosti) a nasl. „Prezident Slovenskej republiky (ďalej len „prezident“) na základe práva daného mu ústavou udeľuje milosť.“ Avšak pred účinnosťou ústavného zákona č. 90/2001 Z.z.⁸, mal prezident v tejto oblasti širšie právomoci. Dovtedajšia právna úprava mu umožňovala dať príkaz na zastavenie konania v trestnej veci, v prípade ak sa trestné konanie nezačalo alebo ak sa už začalo, aby sa v ňom nepokračovalo. Dôvodom vypustenia tejto formy amnestie bola skutočnosť, že (z ústavnoprávneho hľadiska) pri aboličnej činnosti ide o porušenie princípu del'by moci, keďže sa jedná o absolútny zásah do súdnej moci, ktorej dôsledkom je nemožnosť uplatniť svoju súdnu právomoc (a i orgány činné v trestnom konaní tak nemôžu pokračovať vo svojej činnosti). Ďalšie dôvody možno vnímať aj vo vzťahu k dotknutým subjektom, kedy tieto na jednej strane nemali možnosť poznať, kto daný skutok spáchal a na druhej strane v prípade začatého trestného konania nebola taká osoba riadnym rozhodnutím súdu zbavená viny.

Pri výkone týchto právomocí prezidenta pôsobí ústavná zásada všeobecnej povinnosti štátnych orgánov na vzájomnú spoluprácu a teda oprávnenie prezidenta požiadať o súčinnosť orgány činné v trestnom konaní, pokiaľ to v konaní považuje za vhodné a účelové.⁹

Ďalšou zmenou v ústavnej rovine pri uplatnení právomoci prezidenta udeliť amnestiu bolo včlenenie záruky nezneužitia predmetných právomocí hlavy štátu, a to kontrasignáciou rozhodnutia prezidenta predsedom vlády SR alebo príslušným ministrom. Zárodky kontrasignácie môžeme nájsť v anglickej monarchii, kde sa v stredoveku pôvodne kráľovi spolupodpisujúci vysoký úradník zodpovedal za to, že vyhotovená listina odráža vôľu kráľa.¹⁰ Kontrasignácia bola do ústavného systému SR inkorporovaná ú.z. č. 9/1999 Z.z., ktorým sa menila a dopĺňala Ústava SR. V prípade kontrasignácie je možné, aby predseda vlády týmto úkonom poveril príslušného ministra (ministra spravodlivosti). Týmto aktom však na seba preberá zodpovednosť vláda, nie predseda vlády alebo príslušný minister. Kontrasignáciou sa prenáša zodpovednosť hlavy štátu za určité akty na iného ústavného činiteľa alebo ústavný orgán. „V súvislosti s existenciou parlamentnej formy vlády je

⁵ BRÖSTL, A. a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. 2.upravené vydanie. 2013, s.261.

⁶ Ústavný súd SR odmietol príčinnú súvislosť medzi oprávnením udeliť milosť a základnými ústavnými právami (I. ÚS 30/96) a tiež zamietol sťažnosť navrhovateľa pre porušenie základného práva v čl.46 ods. 1 Ústavy SR (II. ÚS 43/2000).

⁷ Tento článok ústavy svojimi právnymi účinkami patrí do systému trestného zákonodarstva. (I. ÚS 30/99).

⁸ Novelizácia Ústavy SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších zmien a doplnkov.

⁹ I. ÚS 7/96

¹⁰ KOUDELKA, Z. Kontrasignace. In Časopis pro právní vědu a praxi, č. 2/2011, s.118.

jedným z jej typických znakov ústavnopolitická nezodpovednosť hlavy štátu.¹¹ Na druhej strane, kontrasignácia je individuálnym právom premiéra, nie je povinnosťou predsedu vlády alebo povereného ministra rozhodnutie prezidenta spolupodpísať, a tak bude takéto rozhodnutie neplatné. V prípade absencie spolupodpisu by takéto rozhodnutie nemalo byť vôbec vydané a nemalo by žiadne právne účinky. Ako bolo uvedené zodpovednosť za takéto rozhodnutia prechádza na vládu, nemožno zaň vyvodiť zodpovednosť voči prezidentovi v zmysle článku 107 Ústavy SR: „Prezidenta možno stíhať iba za úmyselné porušenie ústavy alebo za vlastizradu. O podaní obžaloby rozhoduje Národná rada Slovenskej republiky...“. Podľa Z. Koudelku a v českom ústavnom systéme je minister viazaný akt previesť, aj ak by s ním nesúhlasil, pretože ide o spoločne prejavenu vôľu prezidenta a predsedu vlády.¹² V prípade otázky prednosti politickej vôle, táto je daná samotnou ústavou, keďže tá priznáva oprávnenie vyhlásiť amnestiu prezidentovi, i keď ďalej to podmieňuje kontrasignáciou vlády. Po podpísaní príslušného rozhodnutia ho prezident zašle na spolupodpis predsedovi vlády. Avšak, ako už bolo uvedené, zodpovednosť je na vláde.

V pôvodnom znení, máme na mysli pred novelou ú.z. č. 90/2001 Z.z., Ústavy SR medzi tzv. prenosné právomoci prezidenta republiky patrilo aj oprávnenie podľa čl. 102 ods.1 písm. i) „udeluje amnestiu, odpúšťa a zmiernuje tresty uložené trestnými súdmi a nariaďuje, aby sa trestné konanie nezačínalo, alebo aby sa v ňom nepokračovalo, a zahľadá tresty“. Tieto právomoci v čase, keď úrad prezidenta nebol obsadený alebo prezident nemohol zastávať svoju funkciu patrili vláde. Podľa súčasnej úpravy tieto právomoci patria medzi neprenosné, keďže ústava ich v čase zastupovania nezveruje ani vláde, či jej predsedovi, ani predsedovi Národnej rady SR.

Ďalšou otázkou, ktorá súvisí s inštitútom amnestie je, či je možno zrušiť už vyhlásené amnestie. Nielen v Slovenskej republike, ale aj v Českej republike sa objavili otázky možnosti zrušenia už udelenej, vyhlásenej amnestie. Tieto otázky začali byť predmetom diskusií na Slovensku v rokoch 1998 – 1999, kedy sa viedli spory aj o to, či je možné už vyhlásenú amnestiu nielen zrušiť, ale aj rozširovať.

V tejto súvislosti pripomíname, že sa objavili opakovane snahy o prijatie ústavného zákona, ktorým by sa zrušili udelené amnestie v súvislosti s konkrétnym prípadom, v roku 2011 tendencie na vydanie poslaneckého návrhu ústavného zákona o zrušení niektorých rozhodnutí amnestie. „Predložený návrh ústavného zákona zrušuje neštandardné amnestie udelené bývalým predsedom vlády V. Mečiarom, ktorý vykonával niektoré oprávnenia prezidenta republiky....“¹³ Jeho účelom malo byť prekonanie účinkov udelených amnestií zastupujúceho prezidenta z roku 1998, ktorými sa zamedzilo dôsledné vyšetrenie a spravodlivé uzavretie trestných činov súvisiacich so zavlečením občana SR do zahraničia. Návrh ústavného zákona, ktorého obsahom je taktiež zrušenie udelených amnestií bol predložený aj v roku 2014. Ako sme uvádzali, rozhodnutia predsedu vlády z roku 1998, v tom čase zastupujúceho prezidenta, sa stali príčinou sporu. Ústavný súd Slovenskej republiky podal k predmetnému ustanoveniu – článku 102 ods. 1 písm. i) výklad. Ústavný súd dňa 28. júna 1999 (sp. zn. I.ÚS 30/1999) vyslovil, že: „Právom prezidenta Slovenskej republiky upraveným článkom 102 ods. 1 písm. i) Ústavy Slovenskej republiky je udeliť amnestiu niektorou z foriem, ktoré sú v tomto článku uvedené. Súčasťou tohto práva však nie je aj oprávnenie prezidenta Slovenskej republiky akýmkoľvek spôsobom meniť rozhodnutie o amnestii už uverejnené v Zbierke zákonov Slovenskej republiky“, ktoré by okrem iného narušilo i právnu istotu občanov v SR, dôveryhodnosť v nezávislé súdnictvo a vôbec štátne orgány. Problémy s udelenou amnestiou sa nevyhli ani susednej krajine, kde negatívne reakcie vyvolala amnestia vyhlásená prezidentom Českej republiky v roku 2013. Skupina senátorov parlamentu sa dokonca domáhala zrušenia jej časti na ústavnom súde. Ústavný súd ČR odmietol možnosť zrušenia, avšak vylúčil prieskum amnestie len podmienene. Pro futuro pripustil, že ak by došlo v súvislosti s amnestiou

¹¹ ČIČ, M. a kol. Komentár k Ústave Slovenskej republiky, 2012, s.567

¹² KOUDELKA, Z. Kontrasignace. In Časopis pro právní vědu a praxi, č. 2/2011, s.122.

¹³ Všeobecná časť Dôvodovej správy k návrhu ústavného zákona o zrušení niektorých rozhodnutí amnestie, dostupné na www.nrsr.sk/web/Dynamic/Download.aspx?DocID=404582 zo dňa 15.03.2015

k extrémnemu porušeniu princípov demokratického a materiálneho právneho štátu, musel by sa ujať ochrany ústavnosti a rozhodnutie o amnestii preskúmať v súlade s ústavou.¹⁴

Záver

Na základe uvedeného a z ďalších teoretických poznatkov dospeli sme k záveru, v súvislosti s predmetnou oblasťou, že ak je charakterizovaná milosť, resp. amnestia ako kontroverzný inštitút, má to svoje opodstatnenie a oporu aj v teoreticko-právnej rovine. Toto konštatovanie podporuje nejednoznačnosť, nejednotnosť názorov na jej právnu povahu, ako aj na ďalšie jej aspekty, ktorými sú otázky súčinnosti iných štátnych orgánov, kontrasignácia (povinnosť – oprávnenie premiéra, či iného člena vlády podpísať amnestiu prezidenta), či prípadné zrušenie už vyhlásenej amnestie. Rozdielov v úpravách aj iných štátov je viacero, nie vždy je toto oprávnenie v rukách hlavy štátu (na rozdiel od milosti), ale je zverené parlamentu. Aj samotná podstata, existencia milosti, či amnestie má aj v radoch odborníkov idey determinujúce jej negatívnu stránku. Uplatňovanie milosti vedie k oslabovaniu právneho vedomia (spravodlivosti) a narúša princípy materiálneho právneho štátu.¹⁵ Je pochopiteľné, že existujú rôzne názory medzi širokou verejnosťou na jej udeľovanie z praktického hľadiska, keďže môže mať aj negatívny dopad na chod spoločnosti. Amnestia, keďže ide o akt hromadného odpúšťania, zmierňovania trestov na rozdiel od milosti, vyvoláva oveľa častejšie negatívne reakcie, najmä pokiaľ je udeľovaná vo väčšom rozsahu. Špecifická vzhľadom na uvedené v tomto smere bola amnestia vyhlásená ešte v podmienkach spoločného Československého štátu v roku 1990, ktorá spôsobila vlnu nevôle, nesúhlasu, keďže väznice opustilo viac ako 20 000 odsúdených. Amnestia býva označovaná ako normatívny právny akt *sui generis*, ale aj ako akt aplikácie práva.

Resume

Právomoci prezidenta republiky udeľovať amnestiu a milosť patria medzi tradičné právomoci a prerogatívy hlavy štátu. V podmienkach Slovenskej republiky prešli viacerými zmenami v samotnej ústave, čo však nevyriešilo ďalšie otázky, ktoré sa vynárajú v právnej rovine. Aj na tieto sa sústreďí príspevok, ktorý v úvode približuje vybrané inštitúty – amnestiu a milosť, abolicíu, agraciáciu a rehabilitáciu. Zámerom je nielen priblížiť predmetné oprávnenia prezidenta v trestnoprávnej oblasti, ale poukázať na kontroverznosť v kontexte ďalších aspektov. K týmto patria otázky kontrasignácie, právna povaha amnestie, či možnosť zrušenia udelenej amnestie. V príspevku sme vychádzali aj z rozhodnutí ústavného súdu, naznačujeme presah politickej roviny do ústavných otázok, a ich presah do oblasti trestného práva. Možno konštatovať, že daná oblasť bude aj naďalej predmetom diskusií, pretože súvisiacich náležitostí je viacero.

Zoznam bibliografických odkazov

- BRÖSTL, A. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. 2.upravené vydanie. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-433-6
- ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, s.r.o., 2012. ISBN 978-80-89447-93-0
- DRGONEC, Ján. *Komentár Ústavy Slovenskej republiky*. Šamorín: Vydavateľstvo Heuréka, 2012. ISBN 978-80-891-227-38
- GERLOCH A. – HŘEBEJK, J. – ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 4. vyd. Praha: Prospektrum. 2002. ISBN 80-7175-077-8
- KOUDELKA, Zdeněk. Kontrasignace. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno: Právnická Fakulta MU, 2011. č. 2, s. 118-122
- KRÁLÍK, J. – ŠIMONOVÁ, J. a kol. *Heslár súkromného práva. Stručný výkladový slovník*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2007. ISBN 978-80-8054-418-8
- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších zmien a doplnkov

¹⁴ BRÖSTL, A. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. 2.upravené vydanie. 2013, s.263.

¹⁵ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 2002, s.200.

- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
- Všeobecná časť Dôvodovej správy k návrhu ústavného zákona o zrušení niektorých rozhodnutí amnestie, dostupné na www.nrsr.sk/web/Dynamic/Download.aspx?DocID=404582 zo dňa 15.03.2015

„ZBRAŇOVÁ AMNESTIA“

JUDr. Veronika MARKOVÁ, PhD.¹

Katedra trestného práva,
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Článok sa venuje niektorým otázkam zániku trestnosti nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami na základe osobitného zákona, pričom autorka uvádza aj niektoré výsledky tzv. „zbraňovej amnestie“ ako aj porovnanie s českou právnou úpravou.

KLúčové slová: Nedovolené ozbrojovanie a obchodovanie so zbraňami, zánik trestnosti, zbraňová amnestia

Annotation: Annotation: The article addresses some of the cessation of criminality concealed weapon and arms trafficking under a separate law. The author presents some results of „The weapon amnesty“ as well as with Czech legislation.

Keywords: Illegal possession of firearms and arms trafficking, disappearance of criminality, gun amnesty.

Úvod

Pri posudzovaní trestnej zodpovednosti osoby za spáchané protiprávne konanie existuje možnosť na základe zákona, aby osoba nebola trestne stíhaná za protiprávne konanie, ktorého sa dopustila, hoci je jej povinnosťou strpieť výkon trestu, ako právneho následku trestného činu.² Tieto okolnosti, ktoré to umožňujú, nazývame zánikom trestnosti. Okrem týchto skutočností Trestný zákon rozlišuje aj zánik trestu, prípadne zahľadanie odsúdenia, ale v tomto prípade ide o prípady, ktoré nastávajú až po tom, čo bol páchatel' za trestný čin právoplatne odsúdený a uložený trest sa nevykoná, prípadne jeho vykonaný trest bude zahladený.

Zánik trestnosti predstavuje tzv. **negatívne podmienky trestnej zodpovednosti**,³ ktoré sa uplatnia v prípade, že skutok bol spáchaný, má znaky trestného činu, ale existujú zákonné dôvody (§ 84 – § 88 TZ) na to, aby páchatel' nebol trestne stíhaný⁴ a ani odsúdený. Môžeme skonštatovať, že zanikne trestnoprávny vzťah, ktorý vznikol po spáchaní trestného činu medzi páchatel'om na jednej strane a štátom na strane druhej, čiže zanikne právo štátu vyvodit' trestnoprávne dôsledky, ktoré sú inak výsledkom trestného stíhania.

Dôvody zániku trestnosti sú vymedzené:

- **v zákone č. 300/2005 Z. z.** Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len TZ):
 - o § 84 – Zmena zákona,
 - o § 85 a § 86 – Účinná ľútosť,
 - o § 87 a § 88 – Premlčanie trestného stíhania.
- **v zákone č. 301/2005 Z. z.** Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len TP). V tomto prípade však nejde o zánik trestnosti vyslovene vyjadrený v zákonných ustanoveniach, ale vyplýva to zo znenia zákona v zmysle § 9 (Nepripustnosť trestného stíhania – smrť páchatel'a). Nejde však o klasický typ zániku trestnej zodpovednosti páchatel'a, ale ide skôr o zánik procesných dôsledkov (zánik trestného stíhania) za trestný čin na základe individuálnej trestnej zodpovednosti páchatel'a.

¹ veronika.markova@minv.sk; veronika.markova@akademiapz.sk

² MENCEROVÁ, I., L. TOBIÁŠOVÁ a Y. TURRAYOVÁ, 2013. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*, s.375.

³ IVOR, J. a kol., 2010. *Trestné právo hmotné 1*, s. 327.

⁴ Po prijatí trestného oznámenia v rámci postupu podľa § 196 sa trestné stíhanie odloží v zmysle § 197 ods. 1 písm. c) a ak už bolo začaté musí byť zastavené na základe § 215 ods. 1 písm. d), s poukázaním na § 9 TP, na základe ktorého je trestné stíhanie neprípustné, ak bol trestné stíhanie premlčané.

- **v inom (osobitnom) zákone** – ide o prípady, ktoré sú stanovené osobitným zákonom pre konkrétne vymedzené výnimočné situácie, ak si to vyžaduje spoločenská situácia.

Na zánik trestnosti sa prihliada z úradnej povinnosti (ex offa).

Predmetom tohto článku je práve zánik trestnosti na základe osobitného právneho predpisu, ktorý je v súčasnosti realizovaný ad hoc, čo znamená, že ide o zákonnú možnosť pre príslušný orgán, ktorý je inak oprávnený na sťahovanie takéhoto protiprávneho konania, aby osoby, ktorých sa to dotýka, nestíhal, ale poskytol im v určenom časovom období priestor na to, aby svoje protiprávne konanie, ktoré trvá, napravili, za predpokladu, že sú splnené podmienky uvedené v tomto osobitnom právnom predpise. Tento typ zániku trestnosti sa viaže v súčasnosti na trestný čin **nedovoleného ozbrojovania obchodovania so zbraňami v zmysle § 294 a § 295 Trestného zákona**. Ako už bolo uvedené vyššie, ide o jeden zo spôsobov zániku trestnosti ktorý sa uplatňuje na základe osobitného zákona – **zákona č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov** v znení neskorších predpisov.

Trestný čin nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami je zaradený do 6. hlavy osobitnej časti Trestného zákona do 1. dielu – trestné činy všeobecne nebezpečné. Jeho chránený záujem je vydatý predovšetkým ako bezpečnosť osôb a majetku vo vzťahu k možnému ohrozeniu života a zdravia týchto osôb, ako aj ohrozenie majetku v dôsledku nekontrolovateľného držania rôznych typov zbraní a streliva, prípadne aj komponentov zbraní.

Objektívna stránka predpokladá, že trestný čin je možné spáchať viacerými spôsobmi:

- bez povolenia páchatel' pre seba alebo pre inú osobu vyrobí, dovezie, vyvezie, prevezie, prepraví, zadováži alebo drží strelivo, prípadne takú činnosť sprostredkuje,
- bez povolenia páchatel' pre seba alebo pre inú osobu vyrobí, dovezie, vyvezie, prepraví, zadováži alebo drží strelnú zbraň, súčasť strelnej zbrane alebo komponent alebo takú činnosť sprostredkuje,
- páchatel' pre seba alebo pre inú osobu vyrobí, dovezie, vyvezie, prepraví, zadováži alebo drží strelnú zbraň bez označenia zbrane určeného na jej identifikáciu podľa medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná alebo takú činnosť sprostredkuje,
- páchatel' na strelnej zbrani sfaľuje, nedovolené odstráni alebo inak pozmení označenie určené na jej identifikáciu a sledovanie podľa medzinárodnej zmluvy, ktorou je slovenská republika viazaná,
- bez povolenia sebe alebo inému páchatel' vyrobí, dovezie, vyvezie, prevezie, prepraví, zadováži alebo prechováva hromadne účinnú zbraň alebo jej súčasť,
- bez povolenia hromadí strelné zbrane, hromadne účinné zbrane, strelivo alebo výbušniny,
- páchatel' vyvíja, vyrobí, dovezie, vyvezie, prevezie, prepraví, zadováži, drží, skladuje alebo použije protipechotnú mínu,
- páchatel' projektuje stavbu alebo používa prevádzku na výrobu chemických zbraní.

Subjekt je všeobecný a **subjektívna stránka** predstavuje úmyselné zavinenie.

Zánik trestnosti nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami⁵

V súčasnosti je v súvislosti so zánikom trestnosti trestného činu nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami zavedený pojem tzv. „zbraňovej amnestie.“ Tento pojem však nemôžeme chápať ako odborný pojem z príslušného trestnoprávneho pohľadu, ide o pojem, ktorý nemá žiadnu súvislosť v trestnoprávnym ani ústavným vymedzením pojmu amnestia, ktorú je opravený udeliť prezident v zmysle čl. 102 ods. písm. j).⁶ Amnestia predstavuje hromadné odpustenie alebo zmiernenie trestu pre neurčitý počet osôb, ktoré sa vzťahuje na konkrétne trestné činy, pričom trestné stíhanie v danej trestnej veci prebehlo a osobe/osobám, ktorých sa rozhodnutie o amnestii dotýka, už boli uložené tresty. Podmienky amnestie sa môžu viazať napr. na určité kategórie trestných činov, prípadne môže byť predpokladom udelenia amnestie dovrieť určitého veku páchatel'a. Rozhodnutie o amnestii je publikované v Zbierke zákonov, pričom ide o trestné činy spáchané pred dňom jej vyhlásenia.⁷ V zmysle ustanovení Trestného zákona je amnestia dôvodom zániku trestu a nie dôvodom zániku trestnosti.⁸

Cieľom jednotlivých noviel vo vzťahu k zániku trestnosti bolo zníženie počtu nelegálne držaných zbraní a streliva medzi obyvateľmi, ako aj prípadná identifikácia zbraní, ktoré mohli byť v minulosti súčasťou trestnej činnosti buď ako prostriedok na spáchanie trestného činu, prípadne ako predmet získaný trestnou činnosťou alebo mohol mať akýkoľvek iný vplyv v rámci trestnej činnosti.

Zánik trestnosti nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami v zmysle ustanovenia § 294 TZ a § 295 TZ je možnosťou, ktorú zákon č. 190/2003 Z. z. upravuje v spoločných, prechodných a záverečných ustanoveniach tohoto zákona v § 72a (prvá „zbraňová amnestia“ – platila v roku 2005), v § 72b (druhá „zbraňová amnestia“ – platila na prelome rokov 2009 a 2010) a § 72e (súčasná „zbraňová amnestia“ – do 31. mája 2015).

Ako už bolo uvedené, formulácia zániku trestnosti v osobitnom zákone č. 190/2003 Z. z. nie je v súlade s ustanoveniami Trestného zákona, nakoľko Trestný zákon uvádza trestný čin Nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami, súčasťou ktorého je aj niekoľko typov objektívnych stránok, pričom len na niektoré z nich sa viaže zánik trestnosti. Mohli by sme teda hovoriť o nasledovných typoch objektívnych stránok na ktoré sa zánik trestnosti viaže (ide predovšetkým o tie protiprávne konania, pri ktorých sa vyžaduje povolenie):

- držba streliva bez povolenia,
 - držba strelnej zbrane bez povolenia,
 - držba súčasti alebo komponentu strelnej zbrane bez povolenia,
- prípadne, ak by sme popisovali ďalšie ustanovenia § 295 TZ mohlo by sa jednať o:

⁵ Zákonnodarcovia sa rozhodli zánik trestnosti tohto trestného činu uvádzať ako **zánik trestnosti nedovoleného ozbrojovania**, čím zvýraznili skutočnosť, že zánik trestnosti sa viaže len na určité protiprávne konania, ktoré sa dotýkajú vlastníctva a držby zbraní a streliva. Z pohľadu Trestného zákona však nejde o správnu zákonnú formuláciu, nakoľko v zmysle ustanovení TZ je právna úprava trestného činu uvedená ako Nedovolené ozbrojovanie a obchodovanie so zbraňami, čiže aj osobitný zákon č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraňach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov, by mal pracovať s týmto názvom, nakoľko sa zánik trestnosti viaže na tento trestný čin. Je možné predpokladať, že tento nedostatok vznikol v dôsledku prevzatia právnej úpravy zániku trestnosti tohto trestného činu z Českej republiky, kde v zákone účinnom do roku 2010 – zákon č. 140/1961 Sb. bol trestný čin vymedzený ako nedovolené ozbrojovanie. (Právna úprava nového zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákonník však taktiež prevzala názov tohto trestného činu v pôvodnom znení – Nedovolené ozbrojovanie).

⁶ Prezident odpúšťa a zmiernuje tresty uložené súdmi v trestnom konaní (agrácia v zmysle ústavného práva a zahľadza odsúdenie (rehabilitácia – v zmysle ústavného práva) formou individuálnej milosti alebo amnestie.

⁷ KRÁLIK, J. a J. ŠIMONOVÁ, 2007. *Heslár súkromného práva. Stručný výkladový slovník*, s. 359.

⁸ Ústavné právo rozlišuje tri základné formy amnestie – agrácia (viď poznámka č. 5), rehabilitácia (viď poznámka č. 5), a abolícia. Abolícia bola súčasťou amnestie do roku 2001 – v tomto roku nadobudol účinnosť ústavný zákon č. 90/2001 Z. z. (1. jún 2001), ktorý zrušil právo prezidenta nariadiť, aby sa trestné konanie nezačínalo, alebo aby sa v ňom nepokračovalo. V tomto prípade išlo o situácie, kedy výkonná moc zasahovala do súdnej moci, ktorá si tým pádom nemohla uplatňovať svoju súdnu právomoc a orgány činné v trestnom konaní si tiež nemohli realizovať svoju riadnu činnosť, dôsledkom čoho mohla byť aj skutočnosť, že páchatel' trestného činu bol nielenže nepotrestaný, ale zároveň sa stratila aj možnosť dozvedieť sa, kto daný skutok skutočne aj spáchal.

- prechovávanie hromadne účinnej zbrane, prípadne
- hromadenie strelných zbraní,
- hromadenie hromadne účinných zbraní a
- hromadenie streliva.

Na ostatné predmety, ktoré sú vymedzené v znení skutkovej podstaty trestného činu sa tento spôsob zániku trestnosti nevzťahuje. Znamená to, že ak by osoba odovzdala napr. výbušniny, trestnosť činu by nezanikla a osoba by bola trestne stíhaná za predmetný trestný čin, prípadne ak by odovzdala iné nebezpečné predmety, aj za niektorý iný trestný čin.

V súčasnosti sa teda osoba stáva trestne nezodpovednou za trestný čin nedovoleného ozbrojovania (a obchodovania so zbraňami) v prípade, ak drží zbraň kategórie A⁹, kategórie B¹⁰ alebo kategórie C^{11 12} alebo strelivo a tieto dobrovoľne odovzdá do úschovy ktorémukoľvek útvaru Policajného zboru (ďalej len PZ) v čase od 1. decembra 2014 do 31. mája 2015. Príslušný útvar PZ je povinný o prevzatí zbrane vydať potvrdenie.¹³ Potvrdenie musí byť vydané osobitne na každú zbraň a v prípade, že je so zbraňou odovzdávané aj strelivo, vyhotoví sa osobitné potvrdenie. Ak ide o strelivo rôzneho druhu, či kalibru, stačí však jedno potvrdenie. Potvrdenie je potrebné vyhotoviť v troch výtlačkoch, pričom jedno vyhotovenie sa vydáva osobe, ktorá zbraň alebo strelivo odovzdala, jedno vyhotovenie zostáva na útvare, ktorý zbraň alebo strelivo prevzal a jedno vyhotovenie sa odovzdáva (prípadne zasiela) príslušnému oddeleniu dokladov odboru poriadkovej polície Okresného riaditeľstva PZ podľa miesta trvalého bydliska odovzdávajúceho. Kópia tohto potvrdenia následne slúži ako dožiadanie pre Kriministicko-expertízny ústav PZ.

Po ukončení odbornej činnosti formou odborného vyjadrenia Kriministicko-expertízneho ústavu PZ sa osobe, ktorá zbraň odovzdala, zasiela od príslušného oddelenia dokladov písomné oznámenie o výsledku skúmania. Ak sa jedná o negatívny výsledok odborného skúmania, písomné oznámenie sa zasiela s poučením o možnosti zaevidovania zbrane v lehote do dvoch mesiacov odo dňa doručenia písomného oznámenia. V prípade pozitívneho výsledku, odborné vyjadrenie slúži ako podnet orgánom činným v trestnom konaní. Ak by osoba mala záujem o zaevidovanie zbrane musia byť splnené podmienky uvedené v osobitnom zákone¹⁴ a v prípade, že osoba o zaevidovanie zbrane nepožiada, zbraň sa stáva vlastníctvom štátu. O tejto skutočnosti vydá Ministerstvo vnútra SR rozhodnutie. V prípade streliva sa uplatňuje podobný postup a osoba, ktorá ho odovzdala a nepožiadala o jeho zničenie, je v písomnom oznámení poučená o možnosti jeho prevzatia, ak sú na to splnené zákonné podmienky.¹⁵

Výsledky zbraňových amnestií

Prvá „zbraňová amnestia“ trvala najdlhšie obdobie – až 12 mesiacov, pričom v priebehu týchto mesiacov bolo odovzdaných 3463 zbraní, pričom najväčší počet sa odovzdal až v posledných mesiacoch jej trvania.^{16 17} Zo všetkých zbraní, ktoré boli odovzdané, 259 z nich prepadlo v prospech štátu z dôvodov, že sa jednalo o zakázané zbrane, prípadne zbrane vybavené zakázanými doplnkami a pod.

⁹ § 4 zákona č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov - Zbraňou kategórie A je zakázaná zbraň, zakázané strelivo a zakázané doplnky zbrane.

¹⁰ § 5 zákona č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov - Zbraň kategórie B podlieha povoľovaciemu konaniu a evidenčnej povinnosti.

¹¹ § 6 zákona č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov - Zbraň kategórie C podlieha ohlasovacej povinnosti a evidenčnej povinnosti.

¹² Bližšie pozri aj Príloha č. 6 k zákonu č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹³ Potvrdenie o odovzdaní zbrane je súčasťou Príkazu Prezidenta Policajného zboru k zániku trestnosti nedovoleného ozbrojovania ako Príloha 1.

¹⁴ § 37 zákona č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁵ § 12 zákona č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁶ *Od 1. decembra 2014 začne platiť tretia zbraňová amnestia* [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=od-1-decembra-2014-zacne-platit-tretia-zbranova-amnestia>

¹⁷ Dôvodová správa k návrhu zákona č. 300/2014 Z. z.

Počas druhej „zbraňovej amnestie“, ktorá trvala 7 mesiacov bolo dobrovoľne odovzdaných 4368 zbraní, pričom prevažne išlo o krátke a dlhé guľové zbrane a 45 684 kusov streliva. Najviac zbraní v tomto období bolo odovzdaných v Banskobystrickom kraji (849) a streliva v Bratislavskom kraji. Počas tohto odovzdávania zbraní však bolo zaregistrovaných aj 1011 žiadostí na zaevidovanie zbrane zo strany pôvodných majiteľov a vo veľkej miere im bolo vyhovené, no ak išlo o majiteľa, ktorý nebol držiteľom zbrojného preukazu a nemal ani záujem o jeho vydanie, zbrane si mohli nechať znehodnotiť alebo upraviť na expanzné zbrane. Na základe balistického skúmania, ktoré v tejto súvislosti prebehlo, nebol na základe dostupných informácií zistený žiaden trestný čin, ktorý by bol týmito zbraňami spáchaný.¹⁸ Toto skúmanie bolo ukončené až v roku 2012, čiže preskúmanie takéhoto množstva zbraní nie je vôbec časovo jednoduchá úloha. Táto amnestia teda slúžila predovšetkým na preskúmanie a prehodnotenie evidenčnej úlohy, ktorou sa zabezpečila ochrana spoločnosti, ako aj osôb pred nezákonnou držbou zbraní a streliva, pričom zaujímavosťou tejto „zbraňovej amnestie“ bola zakázaná zbraň, ktorá mala vzhľad vychádzkovej palive, či ruská protitanková puška z obdobia druhej svetovej vojny.¹⁹

Posledná „zbraňová amnestia“ v súčasnosti (19.3.2015) teda ešte nie je ukončená a jej konečné výsledky budú známe až po jej ukončení, no za prvý mesiac jej trvanie (december 2014) bolo útvárom Policajného zboru odovzdaných 360 zbraní a 5835 kusov streliva.²⁰ ²¹Samotná balistická expertíza týchto zbraní ešte nebola realizovaná a v prípade, že zbraňou nebol spáchaný trestný čin osoba, ktorá ju odovzdala si ju bude môcť zaevidovať, ale len v prípade, že splní podmienky na držanie alebo nosenie zbrane v zmysle osobitného zákona.²² Až na základe vykonaného balistického skúmania sa však bude môcť vysloviť určitý záver o tejto „zbraňovej amnestii“ ako aj o jej vyhlásení za úspešnú. Okrem samotnej evidenčnej činnosti však „zbraňová amnestia“ slúži ako ochranný prvok a má vplyv na závažnosť protiprávnej činnosti, ktorá by mohla byť spáchaná v budúcnosti tými zbraňami, ktorá má osoba z určitých dôvodov u seba pre jej budúce použitie.

Porovnanie s právnou úpravou v Českej republike

Právna úprava v Českej republike tiež pozná inštitút zbraňovej amnestie“, pričom práve Česká republika slúžila ako jeden zo vzorov pre tento typ zániku trestnosti v podmienkach Slovenskej republiky.

Prvá zbraňová amnestia prebehla v ČR v roku 1996 a trvala 10 mesiacov. U osoby zanikla trestnosť nedovoleného ozbrojovania, ak zbraň, ktorú prechováva bez povolenia, pričom ide o zbraň, ktorá podlieha registrácii, odovzdá do úschovy okresnému riaditeľstvu polície. Účelom ustanovenia, ako aj celej amnestie bolo motivovať držiteľov zbraní, ktorí zbraň držali bez príslušného povoleniam aby si v stanovenej lehote dobrovoľne splnili zákonné povinnosti, pričom sa tým sleduje dosiahnutie novej nápravy v súvislosti s novo prijatým zákonom č. 288/1995 Sb.

Druhá zbraňová amnestia v roku 2002 už bola súčasťou novšieho zákona č. 156/2000 Sb. o overovaní strelných zbraní, streliva a pyrotechnických predmetov a jej znenie už bolo v súlade

¹⁸ Skončilo sa druhé kolo tzv. zbraňovej amnestie. [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy-2&sprava=skoncilosa-druhe-kolo-tzv-zbranovej-amnestie>

¹⁹ Zbraňová amnestia definitívne skončila. Zbraňami sa nepáchali trestné činy [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné na internete: <http://aktualne.atlas.sk/zbranova-amnestia-definitivne-skoncila-zbranamisa-nepachali-trestne-ciny/slovensko/spolocnost/>

²⁰ Výsledky zbraňovej amnestie [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné na internete: http://pis.sk/clanok/14438/vysledky_zbranovej_amnestie.html

²¹ Doplnené výsledky z apríla 2015 – do tohto termínu bolo odovzdaných 1778 nelegálne držaných zbraní a 21 076 kusov streliva, pričom najviac zbraní bolo odovzdaných v marci (392), v januári (366), v decembri (360) a vo februári (270) – Štyri mesiace amnestie: Koľko zbraní Slováci odovzdali? [online]. [cit. 10.4.2015]. Dostupné na internete: <http://www.pluska.sk/spravy/z-domova/styri-mesiace-amnestie-kolko-zbrani-slovaci-odovzdali.html>

²² Podmienky na držanie zbrane sú upravené v tretej časti zákona č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraňoch a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

s týmto právnym predpisom. Zbraňová amnestia trvala 6 mesiacov, pričom išlo o zbrane, ktoré sú zradení v zmysle tohto osobitného zákona do kategórie A, B alebo C (podobne ako v rámci SR).

Počas týchto dvoch prvých „zbraňových amnestií“ bolo odovzdaných približne 8000 zbraní.²³

Ďalšia novela zákon k zániku trestnosti nedovoleného ozbrojovania bola v roku 2008 – zákon č. 484/2008 Sb. a trvala šesť mesiacov. Počas tohto obdobia bolo odovzdaných približne tiež 8000 zbraní²⁴ a zatiaľ posledný český zánik trestnosti nedovoleného ozbrojovania bol v roku 2014 (6 mesiacov) počas ktorého bolo odovzdaných takmer 5800 kusov zbraní a 470 000 kusov streliva, pričom vo väčšine prípadov išlo o pištole a revolvery. Zbrane sa takmer vždy odovzdávali aj s príslušným strelivom. V súčasnosti ešte nie sú známe expertízne skúmania, zamerané na to, či sa jedná o predmety ukradnuté, stratené, prípadne, či ide o predmety použité pri páchaní trestnej činnosti, nakoľko príslušné expertízy v tejto oblasti ešte neprebehli.²⁵

Záver

Zánik trestnosti nedovoleného ozbrojovania v každom zákonom stanovenom období splnil účel, pre ktorý sa realizoval. Zbrane a strelivo, ktoré mali osoby vo svojej domácej držbe a ktoré mohli znamenať ohrozenie chránených záujmov, boli odovzdané na príslušný útvar Policajného zboru, pričom sa osobám zaručila nestíhateľnosť za trestný čin nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami. Ak však osoby priniesli alebo prechovávali predmet, ktorý nebol obsahom zániku trestnosti nedovoleného ozbrojovania v zmysle osobitného zákona, osoba sa stávala trestne zodpovednou. Ako príklad môže slúžiť situácia, kedy na príslušný útvar Policajného zboru osoba priniesla výbušniny. Častým príkladom odovzdávania zbraní v rámci zániku trestnosti je odovzdanie zbrane z čias druhej svetovej vojny, ktoré osoby majú stále vo svojom vlastníctve a až po ich úmrtí sa príbuzní rozhodnú pre ich odovzdanie.

Vlastníctvo zbraní je veľmi závažným problémom spoločnosti, pričom aj z nedávnej minulosti môžeme pozorovať prípady, kedy bolo vlastníctvo zbrane zneužitá na páchanie trestného činu, pričom vo viacerých prípadoch za určité situácie zodpovedala psychická stránka páchatel'a. Zákon o zbraniach a strelive bol niekoľko krát novelizovaný vo vzťahu k posúdeniu podmienok a oprávnenia na držbu zbrane a streliva, čiže osoba, ktorá žiada o zbrojný preukaz, musí spĺňať okrem zdravotnej spôsobilosti a psychickú spôsobilosť, ktorá sa overuje psychologickým vyšetrením.

Po skončení „zbraňovej amnestie“ je možné predpokladať, že v priebehu nasledujúcich rokov bude nasledovať aj ďalšia, aby sa odstránilo nebezpečenstvo, ktoré môže hroziť od majiteľov strelných zbraní.

Zoznam bibliografických odkazov:

BURDA, E., J. ČENTĚŠ, J. KOLESÁR, J. ZÁHORA a kol., 2011. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár – II. diel.* 1. vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-394-3.

BURDA, E., J. ČENTĚŠ, J. KOLESÁR, J. ZÁHORA a kol., 2010. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* 1. vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-324-0.

ČIČ, M. a kol., 2012. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky.* 1. vyd. Žilina: Eurokódex. ISBN 978-80-89447-93-0.

IVOR, J. a kol., 2010. *Trestné právo hmotné 2.* Bratislava: Iura Edition. ISBN 978-80-8078-

²³ KOMÁREK, M. 2009. *Zánik trestnosti nedovoleného ozbrojování v roce 2009 (zbraňová amnestie)* [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné na internete: www.policie.cz/soubor/zbranova-amnestie-pptx.aspx

²⁴ KOMÁREK, M. 2009. *Zánik trestnosti nedovoleného ozbrojování v roce 2009 (zbraňová amnestie)* [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné na internete: www.policie.cz/soubor/zbranova-amnestie-pptx.aspx

²⁵ NGUYENOVÁ, I. 2015. *Čtvrtá zbraňová amnestie skončila* [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné na internete: <http://www.policie.cz/clanek/ctvrta-zbranova-amnestie-skoncila.aspx>

308-2.

KOMÁREK, M. 2009. *Zánik trestnosti nedovoleného ozbrojování v roce 2009 (zbraňová amnestie)* [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné na internete: www.policie.cz/soubor/zbranova-amnestie-pptx.aspx

KORGO, D. A kol., 2012. *Trestné právo hmotné (všeobecná časť)*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-407-7.

KORGO, D a kol., 2012. *Trestné právo hmotné (všeobecná časť)*. 1. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-529-1.

KOUDELKA, Zdeněk, 2013. Amnestie. In: *Trestní právo*, č. 3, s. 10-19. ISSN 1211-2860.

KRÁLIK, J. a J. ŠIMONOVÁ, 2007. *Heslár súkromného práva. Stručný výkladový slovník*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-418-8.

NGUYENOVÁ, I. 2015. *Čtvrtá zbraňová amnestie skončila* [online]. [cit. 17.3.2015]. Dostupné na internete: <http://www.policie.cz/clanek/ctvrta-zbranova-amnestie-skoncila.aspx>

MENCEROVÁ, I., L. TOBIÁŠOVÁ, Y. TURRAYOVÁ a kol., 2013. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Šamorín: HEURÉKA. ISBN 978-80-89122-86-8.

MENCEROVÁ, I., L. TOBIÁŠOVÁ, Y. TURRAYOVÁ a kol. 2013. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Šamorín: HEURÉKA. ISBN 978-80-89122-96-7.

MUSIL, Jan, 2013. Amnestie a trestní právo. In: *Kriminalistika*, roč. 46, č. 2. s. 81-89. ISSN 1210-9150.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 132/2005 Z. z. ktorým sa dopĺňa zákon č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 757/2004 Z. z.

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 132/2005 Z. z.

Zákon č. 440/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 440/2009 Z. z.

Zákon č. 300/2014 Z. z. ktorým sa dopĺňa zákon č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 300/2014 Z. z.

Príkaz Prezidenta Policajného zboru k zániku trestnosti nedovoleného ozbrojovania.

AKÚTNOSŤ SANKCIONOVANIA PRÁVNICKÝCH OSÔB V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

JUDr. Mgr. Jozef MEDELSKÝ, PhD.¹
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Príspevok sa zamýšľa nad sankcionovaním právnických osôb v Slovenskej republike. Predmetom príspevku nie je analyzovať teoretické poznatky z oblasti sankcionovania právnických osôb, ale poukázať na konkrétne prípady porušovania právnych predpisov a to v značnej miere. Jednotlivé prípady, ktoré sú súčasťou tohto príspevku dokazujú, že aj na Slovensku je potrebné zaviesť efektívne nástroje, ktoré budú môcť odpovedať na protiprávne konanie právnických osôb.

Kľúčové slová: sankcionovanie právnických osôb, administratívno-právne sankcionovanie, trestno-právne sankcionovanie, praktické prípady, analýza, závery, budúcnosť

Annotation: The contribution deals with the sanctioning of legal entities in the Slovak Republic. The subject of paper is not to analyse the theoretical knowledge of sanctioning legal persons, but to highlight the specific violations of the laws. Individual cases that are part of this contribution shows that Slovakia needs to introduce effective tools to be able to respond to the violation of laws by legal entities.

Keywords: sanctioning of legal entities, administrative sanctioning, criminal sanctioning, practical cases, analysis, conclusions, future

Úvod

O trestnej zodpovednosti právnických osôb sa toho už napísalo mnoho. Táto téma rezonuje v našej krajine už viac ako desať rokov a napriek pomerne dlhému obdobiu nebol proces trestno-právneho sankcionovania právnických osôb ešte ukončený.

Cieľom príspevku nie je analyzovať teoretické základy trestnej zodpovednosti právnických osôb, ale analyzovať prípady, ktoré priam „volajú“ po potrebe zavedenie prísneho, účinného a efektívneho sankcionovania právnických osôb. Zastávam názor, že predstavené atribúty môže naplniť len trestno-právne riešenie sankcionovania právnických osôb.

Úvodom je potrebné zdôrazniť stav de lege lata. V Slovenskej republike je možné vyvodit' zodpovednosť voči právnickej osobe, ktorá sa dopustila protiprávneho konania jednak prostredníctvom správneho práva a jednak prostredníctvom trestného práva. Správne právo je reprezentované inštitútom objektívnej zodpovednosti, ktorý umožňuje sankcionovať priamo právnickú osobu, bez nutnosti vyvodit' zodpovednosť voči konkrétnej fyzickej osobe, ktorá sa dopustila protiprávneho konania. Inštitút objektívnej zodpovednosti je dlhodobo súčasťou noriem správneho práva. Zastávam však názor, že tento inštitút je neadekvátnym nástrojom sankcionovania právnických osôb za ich protiprávne konanie. Sankcie správneho práva nenapĺňajú charakter účinných, odstrašujúcich a primeraných sankcií. Neznamená to, že správne právo nedisponuje sankciami, ktoré by nenapĺňali spomenutý charakter sankcie. Napríklad v rámci Stavebného zákona je možné uložiť právnickej osobe sankciu spočívajúcu v odstránení stavby, ktorá bola postavená v rozpore so stavebným zákonom. K uloženiu tejto prísnej sankcie však v našej krajine dochádza len sporadicky a prevažne sa dotýka drobných stavieb, ktoré nenarušajú okolie, resp. spolunažívanie susedov. Jednoduchšou cestou je zaplatenie uloženej peňažnej sankcie a dodatočná legalizácia stavby. Tento spôsob predstavuje cestu, ako stavby veľkého rozsahu nadobúdajú legálny rozmer. Svetlou výnimkou je nedávne uložená prísna peňažná pokuta pre obchodný reťazec Tesco v sume 1 000 000 eur. Tesco sa dopustilo protiprávneho konania tým, že opakovane predávalo potraviny po záručnej dobe, čím teda došlo k poškodzovaniu spotrebiteľa. "Pokuta, ktorú dostalo Tesco, je v súlade so zákonom. Je to pokuta, ktorá sa nedáva pri prvej kontrole, ale na základe opakovaných nedostatkov," povedal riaditeľ Štátnej veterinárnej a potravinovej inšpekcie Jozef Bireš. Porušenie sa týkalo „siedmich druhov potravín v celkovom množstve 1,9328 kg a cene 19,33 € po uplynutí ich dátumu minimálnej trvanlivosti." Za opakované porušenie rovnakých nedostatkov zákon

¹ jozef.medelsky@minv.sk

umožňuje uložiť pokutu od jedného do piatich miliónov eur. Tesco samozrejme pokutu napadlo na súde, pretože ju považuje za nezákonnú. „Zároveň sme požiadali o odklad vykonateľnosti. Súd vyhovel našej žiadosti a odložil zaplatenie pokuty až do právoplatného rozhodnutia,” povedala Zuzana Lošáková z marketingu Tesca. Nakoľko sa obchodný reťazec dopustil opakovaného protiprávneho konania, sankcia je v tomto prípade na mieste. Je možné konštatovať, že je naplnený odstrašujúci, účinný a primeraný charakter sankcie, tak ako to požadujú medzinárodné dokumenty pojednávajúce o sankcionovaní právnických osôb.

Druhý spôsob sankcionovanie právnických osôb je predstavený trestným právom. Konkrétne to je inštitút nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Predstavený inštitút nezakladá kolektívnu trestnú zodpovednosť právnických osôb. Napriek tomu umožňuje uložiť právnickej osobe, tzv kvázitrestnoprávnu sankciu v podobe ochranného opatrenia zhabania peňažnej čiastky (§ 83a Trestného zákona) a zhabania majetku (§ 83b Trestného zákona). Avšak ani v tomto prípade nemôžeme hovoriť o efektívnom nástroji v boji proti právnickým osobám a ich protiprávnej činnosti. Dôvodom je, že tento trestnoprávny inštitút, ktorý je súčasťou Trestného zákona od roku 2010 nebol v praxi aplikovaný.

Je teda na mieste diskutovať o potrebe zaviesť efektívny systém sankcionovania právnických osôb. Prípadov kedy dochádza k protiprávnej činnosti právnických osôb je aj v pomerne malej krajine, ako Slovenská republika, viac než dosť. Ako už bolo načrtnuté pozrieme sa teda na niekoľko prípadov, ktoré sú dôkazom nevyhnutnosti zavedenia prísneho systému sankcionovania právnických osôb v našej krajine.

Analýza skutkového stavu

Prípadov, kedy dochádza k protiprávnej činnosti právnických osôb je mnoho. V príspevku sa zameriam na tri konkrétne prípady, ktoré dokazujú nevyhnutnosť striktného sankcionovania právnických osôb.

Čierne stavby

Dlhodobým problémom Slovenskej republiky sú čierne stavby. Situácia je natoľko zlá, že sa pristúpilo k vytvoreniu novej skutkovej podstaty trestného činu pod názvom „Neoprávnené uskutočňovanie stavby“. Skutková podstata trestného činu je uvedená v § 299a Trestného zákona:

„(1) Kto bez stavebného povolenia alebo v rozpore s ním postaví stavbu alebo jej časť, pričom nejde o jednoduchú stavbu alebo drobnú stavbu podľa stavebných predpisov, a spôsobí tým vážnu ujmu na právach alebo oprávnených záujmoch vlastníka pozemku alebo viacerých osôb, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

(2) Odňatím slobody na tri roky až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1, hoci bol za taký alebo obdobný čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený alebo v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch postihnutý.“

Avšak ani nová skutková podstata (rok 2012) nevyriešila zlú situáciu, ktorá v našej krajine okolo čiernych stavieb panuje. Potrebné je zdôrazniť, že sa nejedná o drobné stavby ale stavby, ktoré zasahujú do scenérie a dotýkajú sa života desiatok či stoviek ľudí.

Uviedol by som konkrétny prípad obce z okolia Bratislavy. Develóper zahájil stavebnú činnosť na pozemkoch. Pristúpil k budovaniu dvoch dvojdomov a troch trojdomov, súčasťou ktorých sú tri trojizbové byty, pričom dva byty disponujú pozemkom a jeden byt rozľahlou terasou. Develóper začal s realizáciou stavieb pričom stavebné povolenie mal len sa spomenuté dva dvojdomy. Znamená to, že tri trojdomy boli postavené bez stavebného povolenia, čo znamená porušenie ustanovení Stavebného zákona. § 106 ods. 3 umožňuje právnickej osobe uložiť pokutu až do výšky 5 miliónov eur, ak je stavba uskutočnená bez stavebného povolenia alebo môže pristúpiť k odstráneniu stavby v zmysle § 88 ods. 1 Stavebného zákona:

„(1) Stavebný úrad nariadi vlastníkovi stavby odstránenie

a) závadnej stavby ohrozujúcej život alebo zdravie osôb, pokiaľ ju nemožno hospodárne opraviť,

b) stavby postavenej bez stavebného povolenia alebo v rozpore s ním alebo bez písomného oznámenia stavebného úradu podľa § 57 ods. 2 pri stavbách, ktoré treba ohlásiť; odstránenie stavby

sa nenariadi iba v prípadoch, keď dodatočné povolenie stavby nie je v rozpore s verejnými záujmami,
c) stavby, na ktorú bolo zrušené stavebné povolenie (§ 102 ods. 3),
d) dočasnej stavby, pri ktorej uplynul určený čas jej trvania alebo pominul účel, na ktorý bola zriadená.“

Napriek sťažnostiam okolo bývajúcich občanov, že sa tu realizuje nelegálna stavba nedošlo k riešeniu. Z podnetu susedov bolo iniciované obecné zastupiteľstvo za prítomnosti starostu a samotného develópera. Keď došlo k vyjadreniu občanov, že dochádza k protiprávnemu konaniu a že stavby sú realizované v rozpore so zákonom. Develóper na to odpovedal, že on si je vedomý porušenia zákona a že je pripravený zaplatiť pokutu. Develóper teda počítal s uložením pokuty. Realita je v súčasnosti taká, že všetky stavby sú postavené, momentálne aj obývané a dodatočne legalizované pričom došlo k zaplateniu pokuty. Develóper pokračuje vo svojej činnosti pričom sa presunul o niekoľko desiatok metrov ďalej a realizuje stavbu ďalších objektov. Dokonca došlo k situácii, že jeden z „pôvodných“ obyvateľov si postavil betónový plot. Jednalo sa o obyvateľa, ktorý inicioval obecné zastupiteľstvo k neoprávnenej stavbe. Develóper vlastným autom doviezol na miesto, kde stál plot, stavebný dozor a ďalších úradníkov. Majiteľ oplotenia bol vyzvaný, aby plot znížil v opačnom prípade mu bude v správnom konaní uložená sankcia s možnosťou odstránenia stavby. Plot bol prevýšený o cca 35 cm. Samozrejme majiteľ plotu musel pristúpiť k odstráneniu prevyšujúceho oplotenia. Develóper sa s úsmevom na tvári otočil a v súčasnosti pokračuje v stavebnej činnosti, ako keby sa nič nestalo.

Uvediem aj iný príklad z tej istej obce. Iný develóper taktiež zamieroval svoju podnikateľskú činnosť na stavebníctvo. Priamo v obci postavil tri trojdomy. Stavba prebehla neskutočne rýchlo, čo sa neskôr aj prejavilo na kvalite. Rodiny s deťmi si zobrali hypotéky, kúpili si byty a nastahovali sa do novostavby s cieľom pokojného spoločného života. Odstupom času, cca tri mesiace od začiatku užívania stavby začala strecha zatekať a nastal závažný problém. Develóper bol písomne vyzvaný, aby závady v rámci reklamácie odstránil na vlastné náklady. Develóper bol však „šikovnejší“, svoju firmu predal do Maďarska, kde o niekoľko dní skrachovala. Obyvatelia objektu sa len so slzami v očiach prizerali na to, čo sa udialo. V súčasnosti okrem splácania hypoték musia pristúpiť k oprave strechy z vlastných nákladov. Spravidlosti sa žiaľ už nedomôžu. Develóper si kúpil nový mercedes a naďalej sa vyváža po obci a hlavnom meste.

Iný prípad je v súčasnosti predmetom vyšetrovania orgánov činných v trestnom konaní v hlavnom meste. Obyvateľ jednej z bytoviek sa rozhodlo, že bude prerábať byt. Zhodou okolností v tom istom obytnom dome býva aj pani, ktorá pracuje pre správcu domu. Ako kráčala po schodoch do svojho bytu zastavila sa u svojho suseda, ktorý prerábala svoj byt. Opýtala sa ho, prečo ten byt prerába, keď ho predáva. Majiteľ bytu ostal v šoku, že on svoj byt nepredáva, že to je nezmysel. Susedka mu povedala, že včera bola v sídle správcu osoba, ktorá požadovala doklad, že na byt nie sú evidované žiadne podlžnosti. Doklad mu nebol vydaný nakoľko sa nejednalo o oprávnenú osobu. Táto osoba nemala ani splnomocnenie k takémuto úkonu. Majiteľovi bytu to však nedalo spávať a požiadal kataster hlavného mesta, či je s jeho bytom všetko v poriadku, či tam nie je návrh na vklad od kupujúceho a podobne. Kataster nebol veľmi štedrý na informácie. Dozvedel sa ale, že predal byt a že v súčasnosti plynie lehota na zápis nového vlastníka jeho bytu s tým, že všetky nevyhnutné dokumenty potrebné k zápisu nového vlastníka boli dodané spoločne so správnym poplatkom. Majiteľ bytu ostal v šoku, že jeho byt je predaný. Došlo teda k sfaľšovaniu jeho podpisu, pričom sa vyžaduje aby jeho podpis na kúpnopredajnej zmluve bol notársky overený a taktiež bolo sfaľšované potvrdenie správcu bytového domu o prípadných nedoplatkoch za užívanie služieb. Na kúpnopredajnej zmluve bol riadne notárom overený podpis majiteľa bytu. Dotyčný teda predal byt bez toho, že by o tom mal vedomosť. Majiteľ bytu sa okamžite obrátil na políciu s uvedením všetkých skutkových okolností. Polícia šetrením zistila, že kupcom bytu je právnická osoba, ktorá má sídlo v Českej republike. Kataster sa vyjadril, že musí riadne rozhodnúť v zákonnej lehote a že momentálne nemôže vo veci nič iné urobiť. Majiteľ bytu sa momentálne obáva, že dôjde domov z práce a zámky na dverách budú vymenené a stane sa bezdomovcom a príde teda o byt, ktorý značnú časť života splácal. Vypátrať fyzickú osobu, ktorá je zodpovedná za

takýto podvod je takmer nemožné. Štruktúry právnickej osoby sú natoľko zložité, že ukázať na konkrétnu osobu, že práve ona sa dopustila podvodu a kúpila byt je takmer nereálne. Tento prípad nesmie ostať bez odozvy, lebo podobná udalosť sa môže udiť zajtra komukoľvek z nás a ani sa to nemusíme dozvedieť. To, že sa to dozvedel majiteľ bytu bola náhoda, nakoľko susedka pracovala u správcu bytového domu a svojho suseda oslovila.

Mediálne známa je aj blízka spolupráca viacerých stavebných spoločností (MotaEngil, Skanska DS, Strabag, Betamont, Inžinierske stavby a Doprastav), ktoré sa podieľali na výstavbe diaľničného úseku D Mengusovce – Jánovce. O vzniku kartelovej dohody medzi spoločnosťami rozhodovali aj kompetentné orgány. Stavebné spoločnosti sa dohodli na cenách pri tejto zákazke. Protimonopolný úrad im uložil pokutu 45 miliónov eur. Spoločnosti samozrejme reagovali a podali žaloby proti rozhodnutiu Úradu. Prípad skončil pred Najvyšším súdom Slovenskej republiky, ktorý výšku pokuty potvrdil. Proti rozhodnutiu Najvyššieho súdu už nie je možné odvolanie. V rozhodnutí sa tvrdí, že: Správnym orgánom vykonaná analýza jednotkových cien v ponukách preukázala neštandardnú zhodu“, pričom niektoré ceny sa zhodovali na desatiné miesta. Najviac – 13,9 milióna eur má platiť MotaEngil, nasleduje Strabag s 12,2 milióna, Skanska DS s deviatimi miliónmi, tri milióny má dať Betamont a Inžinierske stavby okolo 130-tisíc eur. Realita je taká, že viacerým pokutovaným firmám sa aj naďalej darí získavať štátne zákazky. Takáto dohoda, kde sú využívané finančné prostriedky daňových poplatníkov by mala mať za následok zrušenie právnickej osoby a nie jej pokračovanie vo vyhrávaní štátnych zákazok.

Predstavené prípady sú len dôkazom, že je nevyhnutné v tejto oblasti pristúpiť k vytvoreniu efektívneho systému vyodenia zodpovednosti voči právnickej osobe s (to s by som tam vôbec nedala) tým, že jej bude uložená adekvátna sankcia v dôsledku jej protiprávneho konania. Je nepredstaviteľné, aby developer pri príprave rozpočtu počítal s uloženou sankciou a spoliehal sa na dodatočnú legalizáciu stavbe. Je potrebné zakročiť, aby sa jednotlivci v tejto krajine cítili bezpečne a neobávali sa, že prídu o svoju nehnuteľnosť alebo, že budú iným spôsobom šikanovaní.

Záver

Osobne zastávam názor, že práve trestná zodpovednosť právnických osôb je tým vhodným nástrojom v boju proti ich protiprávnej činnosti. Správne právo malo podľa môjho názoru priestor na realizáciu v podobe efektívneho sankcionovania právnických osôb. O úspechoch sa v tejto oblasti nedá hovoriť. Možno by postačovalo zbúranie jednej čiernej stavby, ktorá je mediálne známa a bol by to dostatočne odstrašujúci účinok pre ďalšie právnické osoby, ktoré vykonávajú svoju stavebnú činnosť v rozpore so zákonom. Zároveň si myslím, že vhodným nástrojom v rámci trestnoprávneho riešenia sankcionovania právnických osôb je model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Súčasný model nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb nebol od roku 2010 v praxi aplikovaný a teda efektívnosť aplikácie je nulová. Slovenská republika musí pristúpiť k zavedeniu efektívneho systému. Nepostačuje naplnenie medzinárodných záväzkov, ktoré volajú po vytvorení efektívneho sankčného systému voči právnickým osobám. Potrebné je, aby kompetentné orgány pristúpili k legislatívnym zmenám, ktoré dajú zelenú sankcionovaniu právnických osôb s dostatočným a striktným sankčným aparátom. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že bude nevyhnuté zabezpečiť aj realizáciu teórie zo strany orgánov činných v trestnom konaní, súdov a iných kompetentných orgánov, ktorých sa problematika bude dotýkať.

V súčasnosti je pripravený návrh zákona, ktorým sa zavádza model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb do slovenského právneho poriadku. Jedná sa o samostatný zákon od ktorého sa očakáva, že bude v praxi na jednotlivé protiprávne konania právnických osôb aplikovaný. Predmetný zákon čaká už takmer päť mesiacov na svoje prerokovanie vo vláde Slovenskej republiky, no toto prerokovanie sa ešte nekonalo. Otázkou zostáva prečo je to tak? Čo bráni prerokovaniu návrhu a následnému posunu do Národnej rady Slovenskej republiky. Je to lobbing právnických osôb, alebo účasť politikov v právnických osobách a nezáujem vytvorenia efektívneho aparátu, ktorým budú právnické osoby sankcionované. Bolo by viac ako žiadúce, keby na tieto otázky odpovedali kompetentné osoby.

Resumé:

The contribution deals with the possibilities of sanctioning of legal entities. Text of the contributions is focused on the practical cases presenting the illegal activities of the legal entities in Slovakia. Presented cases point out the necessity of effective system of sanctioning of legal entities in the Slovak republic. Existing administrative system of sanctioning of the legal entities does not present effective instrument. Slovakia needs other solutions which are, according to my opinion, represented by criminal law. The future of the criminal liability of legal entities is still open in our country. Expected is a new act which will establish the direct method of criminal liability of legal entities.

Zoznam bibliografických odkazov:

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon)

LEGISLATÍVNE NÁSTROJE AKO REAKCIA NA NEODBYTNÉ OBŤAŽOVANIE S VYUŽITÍM CYBERPRIESTORU

doc. Mgr. Izabela NOWICKA, PhD.

Fakulta verejnej správy

Vysoká škola Polície v Szczytnie (Poľsko)

Anotácia: Publikácia sa zaoberá problémami týkajúcimi sa konania, ktoré vyvoláva znepokojenie u psychológov, pedagógov aj kriminalistov – vzájomné ubližovanie si maloletých. Tento jav sa označuje ako internetové násilie alebo cyberbulling. Z tohto javu vyplývajúca otázka, na ktorú článok hľadá odpoveď znie: „Je poľský právny systém pripravený na jav tohto druhu?“. Opísané sú zmeny v právnych predpisoch umožňujúcich potláčať internetové násilie. V závere sa konštatuje, že vývoj technológií je taký rýchly, že právne predpisy nestíhajú napredovať za spoločenskými zmenami, ktoré prináša využívanie technológií a tieto javy nedokážu zvládnuť vyšetrovacie orgány ani subjekty udržujúce poriadok a bezpečnosť.

Kľúčové slová: Internet, cyberbulling, neplnoletí, násilie

Annotation: The publication has been taken to one of the problems related to behavior that is of growing concern as psychologists and criminologists namely the mutual teasing by minors. This phenomenon is referred to as "Web violence" or cyberbulling. The question on which the article is sought in connection with the phenomenon of response is: Is the Polish legal system is prepared for this kind of phenomenon? Shown are the changes in legislation allowing for combating cyberbullying. The conclusion, however, that the development is so fast that the legislation does not keep pace with social change, which causes the use of it, nor are they able to cope with these phenomena, as well as law enforcement entities to support order and safety.

Key words: Internet, cyberbulling, minors, violence

ÚVOD

Súčasná technológia sú nepochybným úspechom ľudstva, ktorý spôsobil, že sa svet stal „globálnou dedinou“. Čas a miesto prestali mať doterajší význam.¹ Vzájomné medziľudské kontakty sa zúžili na výmenu informácií v internetovom priestore. Touto cestou sa prenášajú aj emócie, ktoré sa bohužiaľ nezmenili od počiatku dejín. Zlosť, nenávisť, závišť, radosť, láska a pod. sú odovzdávané bez nutnosti priamej interakcie. Digitálny priestor sa stal aj nástrojom realizácie spoločensky škodlivých činov. Niektoré z nich svojou nepríjemnosťou, rozsahom a pod. vyvolali potrebu ich konkrétneho trestnoprávneho postihu.

Jedným z konaní, ktoré zvlášť znepokojuje psychológov, pedagógov ale aj kriminológov je vzájomné obťažovanie neplnoletých. Tento jav sa označuje ako „internetové násilie“ alebo cyberbulling. Z najnovších výskumov Nadácie detí nikoho (...) vyplýva, že deti v pubertálnom veku zakúsia v internete nebezpečne veľa „hejtu“, čiže nenávisti a pohrdania. Každý piaty (...) sa stal obeťou elektronického násillia, čiže spoločného prenasledovania, trápenia a dráždenia. Internetový portál cyberhate.org.pl uvádza, že viac ako každý tretí adolescent bol vydieraný a kompromitovaný fotografiami a filmami a 16% bolo zavraždených. Všeobecne bežné sú vulgárne nadávky, zosmiešňovanie, ponižovanie, zahanbovanie, strašenie, umiestňovanie fotografií alebo filmov proti vôli osôb na nich sa vyskytujúcich a vydávanie sa za iné osoby.²

E. Jarosz podáva veľmi všeobecnú definíciu násillia : „násilie znamená fyzickú prevahu využívanú na protiprávne činy vykonávané na niekom inom“.³ Hneď za touto všeobecnou definíciou pripája definíciu A. Zielinskej, ktorá definuje násilie zo sociologického hľadiska a ktorá znie: „násilie je vzťah, ktorý charakterizuje nerovnosť spoločenského vzťahu, vzťah dominujúcej podriadenosti, v ktorom dochádza k zneužitiu moci, autority, závislosti, fyzickej alebo psychickej sily k ubližovaniu“.⁴

¹ SKIBA, F., Duže miasta i ich problemy społeczne, *Przegląd Policyjny*. 2013, 1(109), 208-232. ISSN 0867-5708.

² DROSIO-CZAPLIŃSKA, J., Hejt jak pejcz, *Polityka*. 2015, 3(2992), s. 26. ISSN 0032-3500.

³ LALAK, D., PILCH, T., 1999. *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, s. 220. ISBN 83-88149-12-1.

⁴ Tamtiež.

I. Pospiszyl násilím nazýva „všetky nenáhodné prejavy narušujúce osobnú slobodu subjektu, ktoré spôsobujú druhému človeku fyzickú alebo psychickú ujmu a ktoré porušujú spoločenské normy vzájomných medziľudských vzťahov”.⁵ Táto definícia sa zdá byť najadekvátnejšia v kontexte cyberbullingu.

Cyberbulling bol už identifikovaný ako jav. V kriminológii sa uvádzajú dokonca jeho rôzne podoby:⁶

- vznetenie, spálenie (rozdúchavanie hádok/konfliktov on-line s využitím agresívneho urážlivého jazyka);
- prenasledovanie (ponižujúce správy, niečo ako sprostredkovaný bullying);
- ohováranie (posielanie alebo publikovanie zlomyseľných klebiet o osobe, útočiace na jej reputáciu);
- vylučovanie (z on-line skupín, napr. z fóra);
- personifikácia / herec (vydávanie sa za niekoho iného, rizikové správanie sa, poškodzovanie reputácie osoby);
- šírenie klebiet (jav červenej líšky) - vyvrádzanie tajomstiev alebo šírenie klebiet alebo vyvrádzanie osobných informácií iným);
- oklamanie (jav červenej líšky) – niekoho on-line a získavanie škodlivých informácií, ktoré sú neskôr zverejňované.

Je poľský právny systém pripravený na javy tohto druhu?

Poľský trestný zákonník rozoznával a rozoznáva zodpovednosť za celú radu konaní, ktoré čiastočne splňajú zákonnú podstatu trestných činov podľa čl. 207 trest. zák. a aj 191 trest. zák. Ustanovenie čl. 207 trest. zák. uvádza: „*Kto fyzicky alebo psychicky zneužíva najbližšiu alebo inú osobu, ktorá je v trvalom alebo dočasnom závislom vzťahu k páchatel'ovi alebo zneužíva maloletého alebo osobu bezradnú z dôvodu jej psychického alebo fyzického stavu, postihuje sa trestom odňatia slobody od 3 mesiacov do 5 rokov*“. Kvalifikovaný typ je spojený s použitím zvláštnej krutosti a poskytuje možnosť vymerania trestu v rozsahu od jedného roku do 10 rokov. Druhá kvalifikácia súvisí s následkami činu uvedeného v §1 alebo §2 v podobe usilovania o živo poškodeného a uvádza trestný postih odňatia slobody od 2 rokov do 12 rokov. Ak sa odvoláme na trestný čin zneužívania a to aj v situáciu, kedy prestal existovať vzťah závislosti na páchatel'ovi, obeťou je maloletý alebo osoba neschopná sa postarať o seba, existuje možnosť postihovať časti konania stalkingu ako kriminálny čin podľa tejto právnej normy. Tiež je potrebné uviesť, že časť konania, ktoré tvorí stalking môže byť považovaná za trestný čin vynucovania určitého konania, zanechania alebo (čl. 191 trest. zák.). Jedná sa však o taký spôsob konania, ktoré obsahuje použitie protiprávnej vyhrážky a privádza obeť k vyššie uvedenému správaniu sa.

V diskusii o záležitostiach legislatívnych úprav tvoriacich reakciu na emocionálne násilie voči deťom prostredníctvom internetu nie je možné vynechať zákon z dňa 20. mája 1971 (Zb. zák. z dňa 31.5. 1971, č.12, položka 114). Ustanovenie článku 107 postihuje konania spočívajúce v cieleom ubližovaní inej osoby prostredníctvom zlomyseľného uvádzania jej do omylu alebo inom zlomyseľnom znepokojovaní. V doktríne je uvedené, že „zlomyseľné znepokojovanie je protiprávne narušovanie pokoja a psychickej rovnováhy inej osoby. Môže k nemu dochádzať prostredníctvom konania, slovne, písomne, telefónom, vzhľadom a pod. (...). Medzi zlomyseľné znepokojovanie patrí teda okrem iného také konanie ako napr. zvonenie pri dverách a schovávanie sa, nepotrebné telefonovanie v noci a pod.“⁷

Na záver tohto krátkeho úvodu je si potrebné povedať, že vyššie uvedené predpisy nepostačujú ako reakcia na obťažovanie s použitím prostriedkov súčasnej techniky. Problém⁸ tzv.

⁵ POSPISZYL, I., 1999. *Razem przeciw przemocy*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, s. 16. ISBN 83-88149-13-X.

⁶ <http://pol.tabby.eu/co-to-jest-cyberbullying.html> (Dostupné na internete: 15.02.2015).

⁷ BAFIA, J., EGIERSKA, D., ŚMIETANKA, I., 1980. *Kodeks wykroczeń. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, s. 250. ISBN 83-21900-24-0.

⁸ NOWICKA, I., From Malicious Harassment to Cyberstalking. Change of Crime Forms. In: *Challenges Towards Security and Delinquency in the 21st Century*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac GMBH, 2014, s. 135. ISBN 978-83-0081-23-4.

stalkingu spočívajúcom v neodbytnom obťažovaní v podobe opakujúcich sa útokov s emocionálnym pozadím na konkrétnu osobu prostredníctvom súvislých pokusov nadviazať s ňou kontakt si ako prví všimli Američania.⁹ Slovo „stalking“ pochádza z anglického loveckého jazyka a znamená podísať, striehnúť, prikrádať sa.¹⁰

Psychológovia takto nazvali sledovanie obete prenasledovateľom. Skarzynska-Sernaglia navrhuje, aby sa pojmom *stalking* označovalo „opakujúce sa neodbytné obťažovanie prostredníctvom rôznych foriem narušovania osobnej slobody a súkromia druhej osoby, ktoré vyvoláva u prenasledovaného nepokoj, úzkosť, fyzické a psychické nepohodlie, fyzické a psychické zdravotné následky, ťažkosti v medziľudských kontaktoch a opodstatnené obavy o vlastnú bezpečnosť“.¹¹ *Stalking sa skladá z „dotieravého fyzického alebo virtuálneho kontaktovanie sa s osobou, ktorá si tento kontakt neželá, nadväzovanie komunikácie proti jej vôli prostredníctvom neodbytných obťažovania telefonátmi, otravovanie SMS správami alebo e-mailami, pozorovanie, sledovanie, prenasledovanie, navštevovanie v mieste pobytu alebo na pracovisku, obťažujúce a nepríjemné odovzdávanie alebo posielanie darov alebo kvetov, vyhrážky, agresívne správanie sa, ničenie majetku a iné podobné spôsoby konania v neprospech osoby, ktorá sa v súvislosti s tým stáva obeťou“.*¹² Takéto konanie môže byť úvodom k trestným činom ohrozujúcich život alebo zdravie prenasledovanej osoby. Ďalšia definícia hovorí, že „stalking je modelom konania, pre ktoré je charakteristické opakované porušovanie hraníc v oblasti verejného ako aj súkromného života jednej alebo väčšieho počtu osôb. Tento problém sa najčastejšie týka rodinného a partnerského kontextu. Môže sa vyskytnúť medzi známymi, priateľmi alebo na pracovisku“.¹³

Väčšina definícií stalkingu obsahuje dva aspekty tohto javu. Po prvé, poukazujú na určité črty konania páchatel'a: vedomé, cielené a zlomyseľné konanie zamerané proti obeti, veľaokrát sa opakujúce konania, ktoré neprestávajú dokonca ani keď nie sú účinné a ktorých cieľom je prenasledovanie obete, zámerom konania je získať kontrolu nad obeťou a zastrašiť ju. Prostredníctvom konania skutkov, ktoré narušujú osobné práva obete stalker narušuje doterajší život prenasledovanej obete. Toto konania trvá dlhší čas, od jedného týždňa po niekoľko rokov. Z druhej strany tieto definície zdôrazňujú vplyv, aký má páchatel' na život obete, čiže konanie páchatel'a vyvoláva pocit ohrozenia, vzbudzujú strach a nepokoj. Prenasledovaná osoba je dlhší čas vystavená pôsobeniu silného stresu, čo v svojom dôsledku viesť k poruchám fyzického a psychického zdravia alebo správania sa v spoločnosti. V krajných prípadoch dokonca k samovražedným pokusom alebo smrti.¹⁴ Častým následkom obťažovania je potreba zo strany obťažovanej osoby zaviesť viacero vážnych zmien v doterajšom živote, t. j. zmena miesta pobytu, zmena miesta práce, zmena zvyklostí, zmena čísla telefónu.¹⁵

Ako som už spomenula ako prví si problém stalkingu všimli Američania. Natoľko bol vážny, že spoločnosť si vynútila právne sankcie, ktoré uznali tento jav za trestný čin. Stalking bol postihovaný zákonodarstvami jednotlivých štátov únie ako aj federálnymi zákonmi.¹⁶

Nedlho potom sa o probléme stalkingu začalo diskutovať aj v európskych štátoch. Objavila sa celá rada pochybností a otázok v súvislosti s týmto javom. Zákony proti stakingu boli prijaté o. i. v Austrálii, Taliansku, Nemecku, Veľkej Británii a v Kanade.

V Poľsku problém neodbytného obťažovania, ktorý svojím rozsahom začal prekračovať konanie postihované trestnými zákonmi bol na toľko viditeľný, že v roku 2009 Ministerstvo

⁹ TOMASZEK, K., Stalker – psychologiczna charakterystyka sprawców przestępstw „uporczywego nękania”. In: *Studia z psychologii KUL. Część 18*. Lublin: KUL, 2012, s. 135-156. ISBN 978-83-7702-726-4.

¹⁰ HOŁYST, B., 2011. *Wiktymologia*, Warszawa: LexisNexis, s. 546. ISBN 978-83-76205-76-2.

¹¹ SKARŻYŃSKA-SERNAGLIA, J., Stalking w Polsce – występowanie i charakterystyka zjawiska, <http://www.psychologia.net.pl/artukul.php?level=415>. (Dostupné na internete: 15.03.2014).

¹² Tamtiež.

¹³ SKARŻYŃSKA-SERNAGLIA, J., Od wielbiciela do zabójcy, *Niebieska Linia*. 2009, č. 5. <http://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/4647-od-wielbiciela-do-zabojcy> (Dostupné na internete: 14.03.2014).

¹⁴ Tamtiež.

¹⁵ Tamtiež.

¹⁶ KOSIŃSKA, J., Prawnokarna problematyka stalkingu, *Prokuratura i prawo*. 2008, č. 10, s. 42. ISSN 1233-2577.

spravodlivosti¹⁷ iniciovalo analytický prieskum zameraný na zistenie miery rozšírenia sa javu stalkingu v Poľsku. Tento prieskum bol realizovaný na reprezentatívnej náhodnej vzorke 10 200 respondentov, z ktorých skoro každý desiaty (9,9 %) odpovedal kladne na otázku, či bol obeťou neodbytného obťažovania. To znamená, že je možné prijať záver, že obeťami tohto javu mohli byť vyše tri milióny Poliakov, z čoho minimálne 80 % v priebehu posledných 5 rokov. Spôsoby šikanovania zo strany páchatel'ov boli veľmi diferencované, najčastejšie spočívali v rozširovaní klebiet a ohováračiek, nadväzovaní kontaktu prostredníctvom tretích osôb, vo vyhrázaní sa alebo vydieraní, v častých, hluchých alebo obscénnych telefonátoch, vo vyhrážkach voči najbližším, nechcených listoch, e-mailoch alebo SMSkách, nechcenom fotografovaní, ničení vecí, nechcenom dotýkaní, zverejňovaní výzoru obeť a ďalších. Vyše polovica poškodených mala v súvislosti s takýmito udalosťami problémy emocionálneho pôvodu alebo iné psychické problémy. Uvádzali najčastejšie utrápenosť, stratu pocitu bezpečnosti a strach a tiež zlosť a rozčúlenie. Každá tretia obeť sa obávala vychádzať z domu, každá štvrtá uvádzala prejavy agresie alebo nesústreďenosti. Viacero poškodených uviedlo symptómy vážnych porúch v sfére psychiky, každý deviaty samovražedné myšlienky alebo pokusy, každý piaty návaly paniky a každý deviaty neodbytné myšlienky alebo zdanlivé predstavy. U obeť sa vyskytli aj fyzické ťažkosti, ktoré uviedol každý štvrtý poškodený a necelá polovica respondentov bol prinútená využiť lekársku pomoc. Každá šiesta obeť uviedla, že v dôsledku neodbytného obťažovania stratila alebo zmenila prácu, zase každá deviatá bol prinútená zmeniť bývanie. Polovica poškodených skonštatovala, že následkom bolo vyhýbanie sa určitým miestam, ľuďom alebo situáciám a vyše 40% uviedlo zhoršenie fungovania v profesionálnom alebo rodinnom živote. Nakoniec za postihovanie neodbytného obťažovania sa vyjadrilo až 87% skúmaných, proti len 5% a 8% nemalo na túto vec svoj názor¹⁸. Výsledkom zistenia a opísania tohto javu ako vážneho ohrozenia spoločnosti zavedenie postihu za toto konanie.

Do poľského systému trestného práva bol trestný čin stalkingu uvedený Zákomom z 25. februára 2011 o zmene zákona – Trestný zákonník.¹⁸ Nový typ trestného činu bol opísaný v čl. 190a Trestného zákonníka:

§ 1. Kto neodbytným obťažovaním u nej osoby alebo jej najbližšej osoby vyvoláva u nej okolnosťami opodstatnený pocit ohrozenia alebo podstatne narušuje jej súkromie postihuje sa trestom odňatia slobody do 3 rokov.

§ 2. Tým istým trestom sa postihuje ten, kto vydávajúc sa za inú osobu využíva jej podobu alebo jej iné osobné údaje s cieľom spôsobiť jej majetkovú alebo osobnú ujmu.

§ 3. Ak následkom činu opísaného v §1 alebo 2 je usilovanie o život poškodeného, páchatel' sa postihuje trestom odňatia slobody od jedného roku do 10 rokov.

§ 4. Stíhanie trestného činu uvedeného v § 1 alebo 2 sa zahajuje na žiadosť poškodeného.¹⁹

Zákonodarcu zaviedol ustanovenie čl. 190a do XXIII. kapitoly Trestného zákonníka. Tento diel zoskupuje trestné činy proti slobode. Hodnotou chránenou v zmysle čl. 190a § 1 trest. zák. je právo na slobodu, ktorú je potrebné chápať ako oslobodenie od obáv a strachu. Každý človek má právo na slobodu.²⁰ Je to ústavné právo. Každý človek má tiež právo na život s pocitom bezpečnosti, bez akéhokoľvek obťažovania, prenasledovania a pocitu ohrozenia. Chránená je nie len psychická sloboda človeka ale aj právo na ochranu súkromného a rodinného života.²¹ Druhý paragraf uvádza, že predmetom ochrany v zmysle čl. 190a je tiež právo človeka disponovať svojimi osobnými údajmi a svojou podobou.²² V súlade s obsahom čl. 190a § 3 trest. zák. je potrebné prijať, že chránená je aj ľudská rovnosť.²³

¹⁷ Stalking v Poľsku. Rozmery – formy – následky. Správa z výskumu na tému neodbytného obťažovania redagovaná Andrzejom Siemaszkom.

¹⁸ Zb. zák. č. 72, položka 381.

¹⁹ Zákon z dňa 6. júna 1997 – Trestný zákonník (Zb. zák. z 1997 č. 88 položka 553 s neskoršími zmenami), čl. 190a.

²⁰ Čl. 31, Ústava Poľskej republiky z dňa 2. apríla 1997, (Zb. zák. z 1997, č. 78, položka. 483, s neskoršími zmenami)

²¹ BOJARSKI, T., MICHALSKA-WARIAS, A., PIÓRKOWSKA-FLIEGER, J., 2012. *Kodeks Karny. Komentarz*, wyd. 5. Warszawa: LexisNexis, s. 498. ISBN 978-83-7620-864-0.

²² Tamtiež, s. 459- 460.

²³ Tamtiež.

Nedobytné obťažovanie je hlavným príznakom predmetnej strany trestného činu stalkingu vo veci konania páchatel'a. Pod neodbytným obťažovaním je potrebné rozumieť podľa slovníkovej definície výrazu „neodbytný“, ktorý znie: pretrvávajúci, nepretržitý, opakujúci sa, neustály.²⁴ Toto obťažovanie môže mať rôzne podoby od súvislých nechcených telefonátov po vyhrážky a navštevovanie obete. Nie je možné vytvoriť *In abstracto* katalóg konaní, ktorý by vyčerpával príznaky neodbytného obťažovania. To je úloha pre sudcov skúmajúcich konkrétne faktické stavy.²⁵ Často sa stáva, že konanie stalkera brané do úvahy zvlášť budú úplne legálne v zmysle zákona, napr. posielanie listov, správy SMS. Avšak tieto činnosti sledované ako celok súvislo spĺňajú skutkovú podstatu stalkingu, napr. súvislé telefonovanie obeti.²⁶

Aby sme mohli hovoriť o stalkingu konanie stalkera musí byť dlhodobé, opakujúce sa a neustále.²⁷ Je to teda trestný čin skladajúci sa z viacerých činov.²⁸ Konanie musí byť charakteristické zámerom. Je to zámerné a vedomé konanie páchatel'a v neprospech obete. Neexistuje stalking v podobe zanedbania. Páchatel' trestného činu z čl. 190a § 1 trest. zák. si musí byť vedomý, že jeho konanie je nežiaduce a že adresát jeho konania si neželá ďalší kontakt. Nemá význam, či stalker koná z dôvodu záujmu trápiť adresáta svojho konania alebo so zámerom ho obdivovať. Ďalším dôležitým činiteľom je vyvolávanie u obete celej rady negatívnych pocitov, zvlášť vyvolávanie u nej opodstatneného pocitu ohrozenia alebo podstatné narušenie jej súkromia.²⁹

Nevyhnutnou podmienkou pre uznanie obťažovania ako spĺňajúceho skutkovú podstatu trestného činu podľa čl. 190a § 1 trest. zák. je to, aby bolo pre obeť neodbytné a priťažujúce.³⁰

Predmetom konania činu podľa čl. 190a § 1 trest. zák. je iná osoba, na ktorú sa zameriava konanie páchatel'a alebo osoba pre ňu najbližšia.

Článok 190a § 1 trest. zák. zavádza ako prvý do poľského trestného práva pojem „súkromie“. Nie je to však pojem neznámy v iných oblastiach práva, vyskytuje sa priamo ako chránená hodnota v čl. 76 Ústavy Poľskej republiky a tiež v podobe práva na zákonnú ochranu súkromného života v čl. 47 Ústavy Poľskej republiky. Toto právo zaručuje ochranu určitej oddelenej sféry, nie vždy definovanej materiálnymi kategóriami, hranice ktorej z jednej strany vytyčuje právna prípustnosť pôsobenia zo strany verejnej moci alebo iných osôb, napr. súdom stanovenie dostupnosť pozemku, zákaz kontaktovať sa s určitými osobami, používanie veci v spoločnom vlastníctve, povinnosť starať sa o maloleté dieťa a z druhej strany svojprávne rozhodnutie jednotlivca vpustiť do tejto sféry inej osoby, napr. výber určitej skupiny známych alebo spôsobu trávenia času, rozhodnutie o výbere osôb, s ktorými si vymieňame súkromnú korešpondenciu”.³¹

Trestný čin stalkingu je pretrvávajúcim trestným činom. Do kedy je protiprávny stav páchatel'om udržiavaný, dovtedy je trestný čin páchaný ale nie ukončený.³²

Špeciálne zvýraznený zákonodarcom typ stalkingu spočíva v umiestňovaní v internetovej sieti fotografií inej osoby, komentárov a informácií o nej. Stalker v rámci obťažovania objednáva v mene osoby a bez jej súhlasu tovar alebo služby a hlavne rozširuje o obeť rôzne informácie, ktoré nie sú vždy pravdivé ale ich zverejnenie v širokej skupine odberateľov je nepriaznivé pre obeť. Stalker vytvára účty na spoločenských portáloch ako sú sympatia.pl, Facebook, Twitter a Nk.pl. V súvislosti s tým v čl. 190a § 2 trest. zák. je definované, že trestom odňatia slobody až do 3 rokov sa postihuje páchatel', ktorý sa vydáva za inú osobu.³³ Zneužívanie cudzej podoby alebo osobných

²⁴ SOBOL, E., 1993. *Mały Słownik Języka Polskiego*, Warszawa: PWN, s. 984. ISBN 83-01-1286-9-0.

²⁵ BOJARSKI, T., MICHALSKA-WARIAS, A., PIÓRKOWSKA-FLIEGER, J., 2012. *Kodeks Karny. Komentarz*, wyd. 5. Warszawa: LexisNexis, s. 460. ISBN 978-83-7620-864-0.

²⁶ GRZEŠKOWIAK, A., 2012. *Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa: C. H. BECK, s. 858. ISBN 978-83-255-7493-2.

²⁷ BOJARSKI, T., MICHALSKA-WARIAS, A., PIÓRKOWSKA-FLIEGER, J., 2012. *Kodeks Karny. Komentarz*, wyd. 5. Warszawa: LexisNexis, s. 460. ISBN 978-83-7620-864-0.

²⁸ GRZEŠKOWIAK, A., 2012. *Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa: C. H. BECK, s. 858. ISBN 978-83-255-7493-2.

²⁹ Tamtiež.

³⁰ MOZGAWA, M., 2007. *Kodeks wykroczeń. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, s. 366. ISBN 978-83-264-2598-1.

³¹ Tamtiež.

³² Tamtiež.

³³ Tamtiež.

údajov s cieľom spôsobenia majetkovej alebo osobne škody sa postihuje ako privlastnenie si totožnosti poškodeného a spĺňa skutkovú podstatu stalkingu.³⁴

Stalking je žalovateľným trestným činom, čo znamená, že jeho stíhanie sa zahajuje na základe žaloby poškodeného. Vo chvíli podania žaloby trestné konanie pokračuje úradnou cestou. Úradnou cestou sa zahajuje prípravné konanie v prípade, že sa poškodený pokúsil vziať si o svoj život.

Aký trest môže postihnúť stalkera za jeho konanie? Trestné činy podľa čl. 190a § 1 a 2 trest. zák. sa postihujú trestom odňatia slobody do 3 rokov. Zodpovednosť páchatel'a sa zvyšuje, ak sa poškodený pokúsil vziať si život. Vtedy sa postihuje trestom odňatia slobody do 10 rokov.

Súd pri udeľovaní trestu stalkerom môže pri využití inštitútu tzv. zámenného trestu, určeného pre opodstatnené prípady, namiesto trestu odňatia slobody udeliť peňažitú pokutu alebo trest obmedzenia slobody do 2 rokov. Takéto zmiernenie trestu je opodstatnené zvlášť v prípade, ak súd udelí jeden z trestných prostriedkov, ktoré sú uvedené v trest. zák. a zvlášť uvedené v čl. 41a § 1 trest. zák., znovelizovaným zároveň tým istým zákonom, čiže povinnosť nezdržiavať sa v určitom prostredí alebo na určitých miestach, zákaz kontaktovať sa s určitými osobami, zákaz približovať sa k určitým osobám, zákaz vzdaľovať sa z určitého miesta pobytu alebo príkaz na opustenie priestoru obývaného spolu s poškodeným.³⁵ Existuje tiež možnosť odsúdenia na peňažný príspevok nepresahujúci 60 tisíc poľských zlotých v prospech Fondu pomoci poškodeným a Postpenitenciárnej pomoci.³⁶ V zmysle čl. 66 § 1 i 2 trest. zák., ktorý znie:

„Súd môže podmiennečne odložiť trestné konanie, ak vďaka spoločenskej škodlivosti činu nie sú veľké a okolnosti jeho spáchania nevyvolávajú pochybnosti a postoj páchatel'a netrestaného za úmyselný trestný čin, jeho vlastnosti a osobné podmienky ako aj doterajší spôsob života opodstatňujú predpoklad, že aj v prípade odloženia konania bude dodržiavať právny poriadok a nespácha trestný čin.

*§ 2. Podmiennečne odloženie sa nepoužíva v prípade páchatel'a postihnutého trestom 3 roky odňatia slobody.*³⁷

Existuje možnosť zmierniť trest za stalking ak jeho spoločenská škodlivosť je malá. Cieľom tohto ustanovenia zákona je podrobiť páchatel'a skúške a dať mu príležitosť napraviť spôsobenú škodu ako aj skončiť s negatívnym konaním. Súd má aj možnosť ustúpiť od vymerania trestu páchatel'ovi a udeliť mu jedine trestný prostriedok, ak spoločenská škodlivosť činu nie je veľká a ciele trestu budú splnené týmto prostriedkom.³⁸

Článok 190a § 3 trest. zák. zavádza kvalifikovaný typ trestného činu neodbytného obťažovania s následkom pokusu o vzatie si života poškodeným. V takejto situácii sa páchatel' postihuje trestom odňatia slobody na čas od jedného roka do 10 rokov. Vyššiu mieru trestu pre tento čin opodstatňuje existencia následku v podobe pokusu poškodeného vziať si vlastný život.³⁹ Pri tom je potrebné uviesť, že je nevyhnutnou podmienkou existencia vzťahu príčiny medzi konaním páchatel'a a následkom. Toto ustanovenie zákona je opodstatnené v prípade, ak fakt obťažovania neovplyvnil pokus obeť vziať si vlastný život.

„Človek na konci dvadsiateho storočia vymyslel nový a zatiaľ najdokonalejší prostriedok dorozumievania sa. Magické slovo Internet sprevádza už milión ľudí na našej planéte.“⁴⁰ Internet pre milióny ľudí sa stal nástrojom pre odbornú, hospodársku a spoločenskú komunikáciu. Je zdrojom poznatkov a informácií temer zo všetkých oblastí a disciplín. „Veľa ľudí usudzuje, že čo sa týka rozširovania informácií je Internej najdôležitejším vynálezom od čias vynájdenia

³⁴ Tamtiež.

³⁵ Tamtiež.

³⁶ čl. 39 bod 7 trest. zák., čl. 49 § 1 trest. zák.

³⁷ Zb. zák. z 1997 č. 88 položka 553 s neskošími zmenami

³⁸ Čl. 59 trest. zák.

³⁹ JACHIMOWICZ, M., Penalizacja zjawiska stalkingu, *Edukacja prawnicza*,

<http://www.edukacjaprawnicza.pl/artykuly/artukul/a/pokaz/c/artukul/art/penalizacja-zjawiska-stalkingu.html> (Dostupné na internete: 15.03.2014).

⁴⁰ WALCZAK, M., INTERNET, czyli Wszechnica Wiedzy Wszelakiej, *Poradnik Bibliotekarza*, 2003, č. 4, s. 13, ISSN 0032-4752

tlačiarenského lisu“.⁴¹ Navyše je miestom pre vyjadrovanie názorov, nadväzovania kontaktov, prostriedkom zábavy a trávenia voľného času. Avšak Internet nie je len zdroj informácií a zábavy, ale aj ohrozenia, ktoré je z roka na rok väčšie. Jedným z ohrození je opísaný trestný čin stalkingu, tzv. cyberstalkingu.

Cyberstalking je neodbytné obťažovanie vyvolávajúce u obťažovanej osoby strach a pocit ohrozenia. Prenasledovateľ pre tento účel využíva elektronické komunikačné prostriedky – Internet, mobilný telefón a pod. Je to opakujúce sa konanie s cieľom zosmiešniť druhého človeka alebo prevziať kontrolu nad jeho životom⁴² s použitím zariadenia umožňujúceho komunikáciu, poskytujúceho anonymnosť a pocit beztrastnosti.

Medzi konanie, ktoré je prejavom cyberstalkingu môžeme zaradiť vlámanie sa do osobného počítača obete, posielanie jej vírusov, hromadné posielanie e-mailov, znemožnenie používať e-mailovú schránku, rozširovanie jej adresy elektronickej pošty a nahováranie tretích osôb na kontaktovanie sa s ňou, ktoré si ona zjavne neželá. Najčastejšie stalker svoje obete straší prostredníctvom Internetu, fotografuje ich, nahráva s nimi filmy s často krát kompromitujúcimi informáciami, ktoré potom rozširuje prostredníctvom internetu a mobilných telefónov.⁴³ Cyberstalking je aj vydávanie sa za obeť na internetových fórach, chatoch, spoločenských portáloch. Často sa v Internete objavujú texty s nelegálnym a škodlivým obsahom. Rozširovanie škodlivých textov na rozdiel od nelegálnych textov poľský trestný zákon nezakazuje ale táto činnosť negatívne ovplyvňuje niekoho osobný prospech, materiálny alebo nemateriálny.⁴⁴

V cyberstalkingu je možné rozlišovať tri druhy záujmu páchatel'a o svoju obeť. Prvý z nich je hyperintimitnosť, čiže narušovanie intimitnosti druhej osoby prostredníctvom posielania je listov alebo fotografií, ktoré ju môžu doviest' do rozpakov. Jedná sa tu napr. o priveľmi dôverné ľúbostné vyznania, fotografie s pornografickým obsahom alebo ďalšie neslušné materiály. Druhý druh záujmu je tzv. prenášanie do reálneho sveta. Tým sa rozumejú všetky konania, ktoré napriek svojmu počiatku v internetovej sieti pokračujú v reálnom svete, napr. vydieranie, sledovanie, ničenie majetku. Páchatel'ovi už nepostačuje kontakt prostredníctvom Internetu alebo telefónu, túži nadviazať priamy kontakt. Tretím druhom záujmu páchatel'a cyberstalkingu je vyhrážanie sa prostredníctvom komunikačných prostriedkov – posielanie niekomu správy vyvolávajúce opodstatnený strach, konanie vyvolávajúce pocit ohrozenia, poškodzovanie dobrého mena.⁴⁵

Páchatelia cyberstalkingu sú presvedčení, že Internet im poskytuje úplnú anonymitu a beztrastnosť, čo im dáva pocit úplného panovania nad obeťou v internetovej sieti. Cyberstalker sa cíti bezpečný, nikto v reálnom svete sa nevysmeje ani nekritizuje jeho konanie. V prípade poníženia môže zmiznúť, zmeniť totožnosť a jeho konto opäť zostane čisté. Nie je tiež vystavený na priamu konfrontáciu s obťažovanou osobou, nebude zosmiešnený, vysmiaty. Cyberstalkerom sa môže stať každý, kto dokáže aspoň na minimálnej úrovni obsluhovať počítač pripojený k Internetu a má k nemu prístup.⁴⁶

Obeť si je vedomá, že útoky na jej osobu môžu prebiehať celý čas, nezávisle od dňa alebo noci, nezávisle od dňa v týždni. V každom momente sa môže v internete objaviť zosmiešňujúca fotka, ktorú môžu vidieť všetci známi. Človek ako bytosť žijúca v spoločnosti dáva význam názorom iných na svoju osobu. Využitie podoby niekoho cudzieho, ktorá je rozširovaná vo väčšom rozmere a manipulácia s touto podobou sú veľmi škodlivé, zanechávajú stopy v psychike obťažovanej osoby.⁴⁷ Informácie jedenkrát opublikované v Internet nie je možné odstrániť, pretože

⁴¹ LEVINE, J. R., BAROUDI, C., LEVINE YOUNG, M., 1998. *Internet*, Warszawa: IDG Books, s. 4. ISBN: 978-90-43000-83-3.

⁴³ WOŁOSIK, A., MAJEWSKA, E., 2011. *Napastowanie seksualne. Głupia zabawa czy poważna sprawa?*, Warszawa: Difin, 2, s. 89. ISBN 978-83-7641-327-3.

⁴³ HOLYST, B., 2011, *Wiktyologia*, Warszawa: LexisNexis, s. 567. ISBN 978-83-76205-76-2.

⁴⁴ KOSIŃSKA, J., *Prawnokarna problematyka stalkingu*, *Prokuratura i Prawo*, 2008, č. 10, s. 35. ISSN 1233-2577.

⁴⁵ WHITTY, M. T., CARR, A. N., 2009. *Wszystko o romansie w sieci. Psycholog związków internetowych*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 185. ISBN 978-7489-124-0.

⁴⁶ WOŁOSIK, A., MAJEWSKA, E., 2011. *Napastowanie seksualne. Głupia zabawa czy poważna sprawa?*, Warszawa: Difin, 2, s. 87. ISBN 978-83-7641-327-3.

⁴⁷ Tamtiež, s. 88.

jedenkrát otvorená strana je zapísaná v histórii daného počítača a aj napriek odstráneniu takejto informácie z internetovej stránky môže byť sprístupnená iným užívateľom.

V prípade cybestalkingu podobne ako pri tradičnom stalkingu zámerom páchatel'a je nie len vyhrážanie sa a vydieranie, ale stáva sa, že sa riadi pozitívnymi emóciami – láskou, túžbou nadviazať blízke vzťahy, ktoré ak sú nadmerné škodia obidvom stranám.

Obdobou cyberstalkingu je už spomenutý cyberbullying – Internet bullying, ktorý bol identifikovaný podobne ako opisovaný jav a zavedená bolo jeho definícia ako aj jeho formy.⁴⁸

ZÁVER

Bohužiaľ moju výpoveď v súvislosti s rastúcim počtom činov spočívajúcich v obťažovaní s využitím internetovej siete musím ukončiť nie veľmi optimisticky. „Očarenie slobodou bez hraníc v svete dosť relatívnych a slabo priehľadných právnych a etických noriem uľahčuje prekračovanie zásad tradičného poriadku a maximalizáciu príjemností a zisku, vrátane čím ďalej tým nepriateľskejšieho, agresívneho a zločineckého konania nazývaného cybernásilím“.⁴⁹ Stalking, cyberstalking, cyberbullying sú spoločenské javy, s ktorými zápasia kriminológovia, sociológovia, odborníci na trestné právo, diskutujú o nich politici, pedagógovia a vznikajú normy pre účely ich potlačania a predchádzania.

Vývoj technológií je taký rýchly, že právne predpisy nestíhajú za spoločenskými zmenami, ktoré vyvoláva využívanie týchto technológií a s týmito javmi si nedokážu poradiť rovnako orgány trestného stíhania ako aj subjekty udržiavajúce poriadok a bezpečnosť.⁵⁰

Zoznam bibliografických odkazov:

- [1] BAFIA, J., EGIERSKA, D., ŚMIETANKA, I., 1980. *Kodeks wykroczeń. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, ISBN 83-21900-24-0.
- [2] BOJARSKI, T., MICHALSKA-WARIAS, A., PIÓRKOWSKA-FLIEGER, J., 2012. *Kodeks Karny. Komentarz, wyd. 5*. Warszawa: LexisNexis, ISBN 978-83-7620-864-0.
- [3] DROSIO-CZAPLIŃSKA, J., Hejt jak pejcz, *Polityka*. 2015, 3(2992), ISSN 0032-3500.
- [4] DWORZECKI, J., 2011. *Policja w Polsce. Wybrane zagadnienia*. Kraków: EAS. ISBN 978-83-6645-68-9.
- [5] GRZEŚKOWIAK, A., 2012. *Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa: C. H. BECK, ISBN 978-83-255-7493-2.
- [6] HOŁYST, B., 2011. *Wiktymologia*, Warszawa: LexisNexis, ISBN: 978-83-76205-76-2.
- [7] KOSIŃSKA, J., Prawnokarna problematyka stalkingu, *Prokuratura i prawo*. 2008, č. 10, ISSN 1233-2577.
- [8] LALAK, D., PILCH, T., 1999. *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, ISBN 83-88149-12-1.
- [9] LEVINE, J. R., BAROUDI, C., LEVINE YOUNG, M., 1998. *Internet*, Warszawa: IDG Books, ISBN 978-90-43000-83-3.
- [10] MAJCHRZAK, Z., Cyberprzestępstwa – aktywność poznawcza czy przyjemność, In: *Patologie w cyberświecie*, Radom: Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu, 2012, ISBN 978-83-62491-22-3.
- [11] MOZGAWA, M., 2007. *Kodeks wykroczeń. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, ISBN 978-83-264-2598-1.

⁴⁸ STĘPIEŃ, K., Cyberbullying i inne formy agresji elektronicznej wobec współczesnych trendów ryzykownych zachowań młodzieży w cyberprzestrzeni. In: *Współczesne zagrożenia bioterrorystyczne i cyberterrorystyczne a bezpieczeństwo narodowe Polski*. Warszawa: WSPol, 2013, s. 594. ISBN 978-83-7462-342-1.

⁴⁹ MAJCHRZAK, Z., Cyberprzestępstwa – aktywność poznawcza czy przyjemność, In: *Patologie w cyberświecie*, Radom: Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu, 2012, s. 179. ISBN 978-83-62491-22-3.

⁵⁰ DWORZECKI, J., 2011. *Policja w Polsce. Wybrane zagadnienia*. Kraków: EAS, s. 288. ISBN 978-83-6645-68-9.

- [12] NOWICKA, I., From Malicious Harassment to Cyberstalking. Change of Crime Forms. In: *Challenges Towards Security and Delinquency in the 21st Century*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac GMBH, 2014, ISBN 978-83-0081-23-4.
- [13] POSPISZYL, I., 1999. *Razem przeciw przemocy*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, ISBN 83-88149-13-X.
- [14] SKIBA, F., Duże miasta i ich problemy społeczne, *Przegląd Policyjny*. 2013, 1(109), ISSN 0867-5708.
- [15] SOBOL, E., 1993. *Mały Słownik Języka Polskiego*, Warszawa: PWN, ISBN 83-01-1286-9-0.
- [16] STĘPIEŃ, K., Cyberbullying i inne formy agresji elektronicznej wobec współczesnych trendów ryzykownych zachowań młodzieży w cyberprzestrzeni. In: *Współczesne zagrożenia bioterrorystyczne i cyberterrorystyczne a bezpieczeństwo narodowe Polski*. Warszawa: WSPoL, 2013, ISBN 978-83-7462-342-1.
- [17] TOMASZEK, K., Stalker – psychologiczna charakterystyka sprawców przestępstw „uporczywego nękania”. In: *Studia z psychologii KUL. Część 18*. Lublin: KUL, 2012, ISBN 978-83-7702-726-4.
- [18] WALCZAK, M., INTERNET, czyli Wszechnica Wiedzy Wszelakiej, *Poradnik Bibliotekarza*, 2003, č. 4, ISSN 0032-4752.
- [19] WHITTY, M. T., CARR, A. N., 2009. *Wszystko o romansie w sieci. Psycholog związków internetowych*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, ISBN 978-7489-124-0.
- [20] WOŁOSIK, A., MAJEWSKA, E., 2011. *Napastowanie seksualne. Głupia zabawa czy poważna sprawa?*, Warszawa: Difin, 2, ISBN 978-83-7641-327-3.

PRÁVNE PREDPISY

- [21] Ústava Poľskej republiky z dňa 2. apríla 1997, (Zb. zák. z 1997, č. 78, položka. 483, s neskoršími zmenami)
- [22] Zákon z dňa 6. júna 1997 – Trestný zákonník (Zb. zák. z 1997 č. 88 položka 553 s neskoršími zmenami), čl. 190a.

INÉ ZDROJE

- [23] <http://pol.tabby.eu/co-to-jest-cyberbullying.html> (Dostupné na internete: 15.02.2015).
- [24] JACHIMOWICZ, M., Penalizacja zjawiska stalkingu, *Edukacja prawnicza*,
- [25] <http://www.edukacjaprawnicza.pl/artykuly/artukul/a/pokaz/c/artukul/art/penalizacja-zjawiska-stalkingu.html> (Dostupné na internete: 15.03.2014).
- [26] SKARŻYŃSKA-SERNAGLIA, J., Stalking w Polsce – występowanie i charakterystyka zjawiska, <http://www.psychologia.net.pl/artukul.php?level=415>. (Dostupné na internete: 15.03.2014).
- [27] SKARŻYŃSKA-SERNAGLIA, J., Od wielbiciela do zabójcy, *Niebieska Linia*. 2009, č. 5.
- [28] <http://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/4647-od-wielbiciela-do-zabojcy> (Dostupné na internete: 14.03. 2014).
- [29] Stalking v Poľsku. Rozmery – formy – následky. Správa z výskumu na tému nedbytného obťažovania redagovaná Andrzejom Siemaszkom.

NĚKTERÉ TRESTNÉ ČINY V DOPRAVĚ, PÁCHANÉ ŘIDIČI MOTOROVÝCH DOPRAVNÍCH PROSTŘEDKŮ NA POZEMNÍCH KOMUNIKACÍCH

JUDr. Miroslav POLCAR, Ph.D.¹

Policejní akademie České republiky v Praze

Anotace: Autor se v článku zabývá rozбором skutkové podstaty trestného činu porušení služební povinnosti vojáka podle § 393 trestního zákoníku a zejména jeho subjektivní stránkou. Uvedený trestný čin může být spáchán vojákem v postavení řidiče motorového dopravního prostředku, který jej řídí na pozemních komunikacích a způsobí dopravní nehodu s následky, které naplňují znaky daného trestného činu. Autor v rozboru skutkových podstat uvedeného trestného činu upozorňuje na konstrukci zavinění, která nekoresponduje s příslušným učením o základech trestní odpovědnosti a předkládá návrhy de lege ferenda.

Klíčová slova: Doprava na pozemních komunikacích, dopravní nehoda, trestní zákoník, trestný čin, skutková podstata trestného činu, voják, porušení služební povinnosti vojáka, trestné činy v dopravě, zavinění úmyslné a zavinění z nedbalosti.

Annotation: In his contribution, the author analyses the facts of case of the offence of breaching the service duty of a soldier under S. 393 of Criminal Code and especially the mens rea. The offence can be offended by a soldier in a position of a driver of a motor vehicle whilst driving on a road and causing an accident with consequences relevant for the facts of the case. By means of his analysis, the author points out the concept of mens rea which does not correspondent to the doctrine regarding the fundamentals of criminal liability and introduces his suggestion de lege ferenda.

Key words: Traffic on the road, traffic accident, Criminal Code, facts of the case of an offence, soldier, breaching the service duty of a soldier, traffic offences, intent, recklessness.

Doprava na pozemních komunikacích je v současné době jedním z nejdůležitějších druhů dopravy, stále více se rozvíjí, technicky zdokonaluje a na řidiče motorových dopravních prostředků klade stále větší nároky. U běžných řidičů (občanů s příslušným řidičským oprávněním), kterých je absolutní většina a kteří motorové dopravní prostředky řídí do zaměstnání nebo je užívají ve svém volném čase (to se týká i řidičů z jiných států), postačí jen obecné znalosti v oblasti provozu na pozemních komunikacích, mnohdy zažitě (získané v autoškole před desítkami let, k řízení motorového vozidla a k jízdě na pozemních komunikacích často přistupují rutinně). K jízdě těmito řidičům v podstatě postačí provozuschopný motorový dopravní prostředek (mnohdy i bez patřičné deklarace STK), pro oblast Evropy a velké části světa platný mezinárodní řidičský průkaz. V dopravě letecké, železniční a vodní může dopravní prostředek řídit pouze pracovník, který k tomu má vzhledem ke své profesi příslušné oprávnění, je pravidelně průběžně proškolen v příslušných právních předpisech, platných i na území jiných států, musí se stále zdokonalovat a absolvovat povinná školení. Mezi tyto je nutné zcela jistě zařadit i vojáky z povolání, kteří v rámci plnění vojenských povinností vykonávají funkci řidiče a řídí svěřené dopravní prostředky i na pozemních komunikacích, i oni mohou být účastníky dopravní nehody, při níž dojde k ohrožení či porušení zájmu chráněného trestním zákoníkem a tak dojde k naplnění znaků konkrétní skutkové podstaty trestného činu.

V systematické zvláštní části trestního zákoníku (dále TrZ) není obsažena žádná hlava nebo díl, které by nesly název „trestné činy v dopravě“, nebo „trestné činy v provozu na pozemních komunikacích“. Stejně tak ve skutkových podstatách jednotlivých trestných činů není jako znak objektivní stránky popsáno konkrétní jednání, které se zcela výlučně váže k dopravě na pozemních komunikacích (výjimkami v TrZ jsou pouze ustanovení § 150 odstavec 2 v hlavě I. dílu třetím – neposkytnutí pomoci¹; ve stejném dílu v § 151 - neposkytnutí pomoci řidičem dopravního

¹ m.polcar@polac.cz

¹ § 150 Neposkytnutí pomoci

prostředku²; v hlavě V., v části ustanovení § 207 odst. 1 a linea první - neoprávněné užívání cizí věci spočívající v přechodném užívání cizího motorového vozidla³; v hlavě VII, díl 1. v části ustanovení § 274 – ohrožení pod vlivem návykové látky v odstavci 2, písm. a) – způsobí-li dopravní nehodu; písmene b) – řídí-li pod vlivem návykové látky hromadný dopravní prostředek⁴, částečně lze uvažovat o trestném činu opilství podle § 360 a **k trestným činům vojenským vojáků AČR a příslušníků bezpečnostních sborů podle § 393 a § 398 TrZ**). Viník, případně spoluviník dopravní nehody, může být postižen buď za přestupek, nebo je trestně stíhán většinou za trestné činy obecně nebezpečné, za trestné činy proti životu a zdraví a případně i proti majetku podle toho, jaké následky způsobené dopravní nehodou nastaly, případně v souběhu s výše uvedenými trestnými činy vojenskými.

Ustanovení skutkových podstat trestných činů ve zvláštní části trestního zákoníku jsou koncipována do hlav (dílů) a nejsou nijak systematicky zařazována s ohledem na určité zvláštnosti provozu na pozemních komunikacích. Takové pokusy o vytvoření samostatné hlavy zvláštní části trestního zákona byly uskutečňovány od roku 1972, ale do současné doby se nenašly dostatečné důvody, které by opodstatňovaly vytvoření samostatné hlavy či dílu o trestných činech proti bezpečnosti provozu na pozemních komunikacích. Zejména proto, že zavedení samostatné hlavy (dílu) ve zvláštní části TrZ by znamenalo, že sice půjde o speciální ustanovení, avšak nadbytečné, neboť těmto ustanovením budou mnohdy korespondovat obdobná obecná ustanovení v jednotlivých hlavách (dílech) zvláštní části TrZ, a tím by celá koncepce systematiky zvláštní části ztratila smysl. Český trestní zákoník tedy neobsahuje pojem trestných činů v dopravě. Ani v jednotlivých skutkových podstatách trestných činů v současné právní úpravě není jako některý znak skutkové podstaty popsáno jednání typické pro dopravu nebo konkrétně jen pro provoz na pozemních

(1) Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač je podle povahy svého zaměstnání povinen takovou pomoc poskytnout, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.

² § 151 Neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku

Řidič dopravního prostředku, který po dopravní nehodě, na níž měl účast, neposkytne osobě, která při nehodě utrpěla újmu na zdraví, potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na pět let nebo zákazem činnosti.

³ § 207 Neoprávněné užívání cizí věci

(1) Kdo se zmocní cizí věci nikoli malé hodnoty nebo motorového vozidla v úmyslu je přechodně užívat, nebo kdo na cizím majetku způsobí škodu nikoli malou tím, že neoprávněně takové věci, které mu byly svěřeny, přechodně užívá,

bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.

(2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako osoba, která má zvlášť uloženou povinnost hájit zájmy poškozeného,

b) spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny, nebo

c) způsobí-li takovým činem značnou škodu.

(3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán,

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 škodu velkého rozsahu, nebo

b) spáchá-li takový čin v úmyslu umožnit nebo usnadnit spáchání trestného činu vlastizrady (§ 309), teroristického útoku (§ 311) nebo teroru (§ 312).

⁴ § 274 Ohrožení pod vlivem návykové látky

(1) Kdo vykonává ve stavu vylučujícím způsobilost, který si přivodil vlivem návykové látky, zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, peněžitým trestem nebo zákazem činnosti.

(2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta, peněžitým trestem nebo zákazem činnosti bude pachatel potrestán,

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 havárii, dopravní nebo jinou nehodu, jinému ublížení na zdraví nebo větší škodu na cizím majetku nebo jiný závažný následek,

b) spáchá-li takový čin při výkonu zaměstnání nebo jiné činnosti, při kterých je vliv návykové látky zvlášť nebezpečný, zejména řídí-li hromadný dopravní prostředek, nebo

c) byl-li za takový čin v posledních dvou letech odsouzen nebo z výkonu trestu odnětí svobody uloženého za takový čin propuštěn.

komunikacích v souvislosti s dopravní nehodou. Jednotlivé trestné činy, kterých je možno se dopustit v souvislosti s provozem na pozemních komunikacích, jsou řazeny podle chráněných zájmů, které jsou jimi ohroženy či porušeny, přičemž konkrétní jednání (konání nebo opominutí) není jediný a vylučný způsob, jak může k ohrožení či porušení daného chráněného zájmu dojít. Logickou výjimkou, jak bylo naznačeno výše, jsou jen ustanovení § 151, § 207, 274 TrZ.

Trestné činy, spáchané při provozu na pozemních komunikacích ale mají určité charakteristické rysy:

- ve většině případů souvisejí s dopravní nehodou.
- charakteristickým znakem je také, že prostředkem umožňujícím jejich spáchání, popřípadě předmětem pachatelova útoku je zprvu dopravní prostředek (zejména motorové vozidlo) nebo jeho specifické působení, pro které se vžil termín „účast dopravního prostředku v provozu na pozemních komunikacích - v silničním provozu“.
- jsou zařazeny ve většině případů do kategorie trestných činů „poruchových“; porucha se projevuje následkem na životě, zdraví nebo majetku. Pouze některé trestné činy v dopravě na pozemních komunikacích spadají do tzv. ohrožovacích deliktů, projevujících se ve vzniku obecného ohrožení, ohrožení životního prostředí, řízení motorového vozidla pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky, neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku, ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení z nedbalosti, většinou jsou spáchány z nedbalosti (mimo § 151, 207, 274 TrZ).
- dalším charakteristickým znakem takového trestného činu je osoba pachatele. Jedná se zejména o řidiče motorových vozidel (dlouhodobě statisticky průměrně přes 90 % všech pachatelů trestných činů, které byly spáchány v souvislosti s provozem na pozemních komunikacích).
- dalším znakem je hledisko osoby pachatele těchto trestných činů. Dopravní nehody jsou páchany v převážné míře osobami bezúhonnými, které se do konfliktu se zákonem dostávají poprvé v životě. Jedná se o pachatele dobře sociálně integrované do společnosti, většinou bez psychických deviací, v jejich jednání se neprojevuje zjištěnost, pomstychtivost ani snaha o pokračování v trestné činnosti.
- dalším znakem je, s výjimkou trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 TrZ a trestného činu neoprávněného užívání cizí věci podle § 207 TrZ existence latentní kriminality.
- dalším charakteristickým znakem trestných činů v provozu na pozemních komunikacích je na rozdíl od jiných skupin trestných činů fakt, že jejich spáchání je mnohdy otázkou zlomku vteřiny. Velmi často se jedná o chybnou reakci, neadekvátní úlek, nesprávné zhodnocení náhle vzniklého problému v provozu na pozemní komunikaci, k němuž měl řidič či jiný účastník v provozu na pozemních komunikacích jen velmi málo času k rozhodnutí, případně vůbec žádné (usnutí za volantem).
- další, jistě ne nevýznamnou zvláštností trestných činů v souvislosti s provozem na pozemních komunikacích je vztah veřejnosti k porušování jednotlivých ustanovení dané právní normy a k dopravní nekázní na jedné straně a k následkům dopravních nehod na straně druhé. První stránka je mnohdy charakterizována lhostejností, shovívavostí, přezíravostí, alibizmem k posuzování nekázně v provozu na pozemních komunikacích. Na druhé straně jde často o nepřiměřené a jednoznačné odsouzení řidiče (který způsobil dopravní nehodu), a to většinou bez komplexní znalosti věci jen podle následků nehody. Negativní roli na tom mají neobjektivní stanoviska sdělovacích prostředků a mnohdy i délka trestního řízení.
- **specifika jsou vzhledem k vymezení subjektu a zavinění u skutkových podstat trestných činů vojenských podle ustanovení § 393 a 398 TrZ.**

Typové znaky skutkových podstat trestných činů jsou tvořeny souhrnem znaků, které charakterizují daný trestný čin. Jednotlivé skutkové podstaty trestných činů jsou pak složeny ze čtyř

skupin znaků: znaky charakterizující objekt, objektivní stránku, subjekt, subjektivní stránku. K nim přistupuje ještě další atribut, a to je protiprávnost (nedovolenost, rozpor s právním řádem jako celkem, rozpor s konkrétním předpisem), který v dopravě často zjevně vystupuje do popředí, jak vyplývá z jednotlivých ustanovení zákona o provozu na pozemních komunikacích.

Nejsložitějším problémem v této oblasti je posouzení subjektivní stránky. V provozu na pozemních komunikacích se jedná většinou o nedbalostní delikty. Obligatorním znakem subjektivní stránky je zavinění (v obecné rovině zavinění úmyslné a zavinění z nedbalosti). Zavinění se zde vztahuje k samotnému pojmu dopravní nehody – jedná se o nezamýšlenou, nepředvídanou, ale mnohdy i předvídatelnou událost v provozu na pozemních komunikacích. Předchází mu vlastní jednání pachatele (většinou řidiče motorového dopravního prostředku), který při jízdě poruší konkrétní ustanovení zákona o provozu na pozemních komunikacích (např. při rychlé jízdě nezvládne řízení a vjede do protisměru, kde dojde ke střetu s protijedoucím vozidlem se smrtelným následkem), v příčinné souvislosti dojde k nějakému následku (účinku), tedy k naplnění znaků skutkové podstaty konkrétního trestného činu⁵.

Úmysl je v TrZ uveden v § 15:

(1) Trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel

a) chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, nebo

b) věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn.

(2) Srozuměním se rozumí i smíření pachatele s tím, že způsobem uvedeným v trestním zákoně může porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem.

Nedbalost je v TrZ definována v § 16:

(1) Trestný čin je spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel

a) věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo

b) nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

(2) Trestný čin je spáchán z hrubé nedbalosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem.

V paragrafu šestnáct, u písmene a) se jedná o nedbalost vědomou, u písmene b) se jedná o nedbalost nevědomou. V odstavci druhém je vymezen pojem hrubá nedbalost. Z praxe vyplývá, že určité procento zavinění se může vztahovat k pojmu hrubá nedbalost, protože přístup některých pachatelů – řidičů k požadavku náležité opatrnosti určitě svědčí o zjevném nerespektování pravidel o provozu na pozemních komunikacích a zřejmé bezohlednosti a jakékoliv úctě k zájmům společnosti - tedy i zájmům chráněným TrZ.

Při posuzování nedbalosti se uplatňují dvě hlediska, a to hledisko objektivní a hledisko subjektivní. **Objektivní hledisko se v dopravě fakticky rovná porušení daných předpisů**, jejichž znalost a dodržování je s určitou mírou opatrnosti základním předpokladem pro funkci nebo výkon povolání řidiče.

Rozsah náležité opatrnosti je potřebné zpravidla zkoumat na základě jiných norem, z trestního práva v tomto ohledu nevyplývají. Jedná se zpravidla o:

⁵ Dopravní nehoda je událost v provozu na pozemních komunikacích, například havárie nebo srážka, která se stala nebo byla započata na pozemní komunikaci a při níž dojde k usmrcení nebo zranění osoby nebo ke škodě na majetku v přímé souvislosti s provozem vozidla v pohybu (§ 47 odst. 1 z. č. 361/2000 Sb.).

- **speciální zákony** (v oblasti provozu na pozemních komunikacích zejména zákon číslo 361/2000 Sb., v platném znění – dále ZPPK), zákonem č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích, v platném znění, a dále zákony upravující bezpečnost a ochranu zdraví při práci včetně předpisů nižší právní síly (např. Vyhl30 aj.),
- **technické normy** (konstrukce vozidel, stavební stav pozemních komunikací, technická výroba a osazení dopravního značení, srov. Rt 28/1988),
- **bezpečnostní předpisy** (např. bezpečnostní přestávky řidičů z povolání),
- **pokud chybí výslovná úprava, posouzení vyplývá z okolností konkrétního případu** (Rt 14/1978), např. uplatňování nových prvků aktivní bezpečnosti,
- **zvláštní uznávaná pravidla**, která vyplývají z daného stavu vývoje odborných znalostí v určitém oboru zachycených zejména ve specializované literatuře (odborné knihy a články),
- **v dopravě na pozemních komunikacích** se uplatňuje i při existenci speciálního zákona **princip omezené důvěry**,
- **z obecně uznávaných zásad rozumného člověka** (jedná se o dodržení stanovené nebo ve společnosti uznávané míry opatrnosti v rámci konkrétní činnosti, např. předpoklad hravosti u malého dítěte připoutaného na zadní sedačce při jízdě v automobilu).

Určitá a jistě kvalifikovanější míra opatrnosti (daná zákonem) je v této činnosti vyžadována proto, že přináší daleko větší riziko následků v okamžiku, kdy tato, většinou obecná míra potřebné opatrnosti není dodržena. Je zajímavé, že pokud se jedná o situace při provozu na pozemních komunikacích, kdy zde řidiči hrozí nespecifikované nebezpečí, které si mnohdy uvědomuje pouze podvědomě, tak se u něj projevuje v daleko vyšší míře subjektivního hodnocení pud sebezáchovy a nedochází k tak závažným následkům při případné dopravní nehodě, jako je tomu v běžném provozu na pozemních komunikacích. Jako příklad lze uvést srážky s domácí nebo zejména s lesní zvěří, fatální následky při těchto dopravních nehodách jsou zcela výjimečné. Obecně závazný předpis (zákon), vymezuje určitou základní míru opatrnosti, nerespektování potřebné míry opatrnosti a porušení předpisu je právě takovým jednáním, které při způsobení škodlivého nebo poruchového následku, jak to předpokládá TrZ, může vést k naplnění konkrétní skutkové podstaty trestného činu. V mnoha případech dochází pouze k abstraktnímu ohrožení zájmu chráněného TrZ, což je kategorie i z hlediska formálního pojetí trestného činu velice vágní a obsáhlá, většinou ani nedosahuje potřebnou míru škodlivosti pro společnost. Někdy je ale i abstraktní ohrožení, vzhledem k možnosti vzniku ohrožovacího či poruchového následku z hlediska trestního práva tak významné, že je pojato přímo do skutkové podstaty trestného činu (ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 TrZ).

Subjektivní hledisko se ale často vůbec nezkoumá, zažitá praxe orgánů činných v trestním řízení v souvislosti s dopravní nehodou tkví v tom, že již jen ze zjištěného nesprávného chování řidiče v provozu na pozemních komunikacích již vyvozují zavinění. To je ale velmi zavádějící a nepochybně to má špatný vliv na celou právní praxi. V dopravě při provozu na pozemních komunikacích se ke správnému posouzení subjektivní stránky uplatňuje významná zásada, takzvaný princip omezené důvěry v dopravě, jak je uvedeno výše.

Z nedbalostního zavinění se projevuje více nedbalost vědomá (mnohdy se jedná i o projevy zjevné bezohlednosti). Někdy v provozu na pozemních komunikacích její jednotliví účastníci vědomě porušují jednotlivá ustanovení zákona (např. chůzí na červenou, předjížděním v místech kde je to svislým i vodorovným dopravním značením zakázáno, jízdou v protisměru v nepřehledné zatáčce, objížděním sklopených železničních závor, jízdou s technicky nezpůsobitelným motorovým vozidlem bez fungujících brzd apod.), a přitom bez přiměřených důvodů spoléhají, že k dopravní nehodě nedojde.

Vědomá nedbalost však neznamená nutně vyšší míru zavinění než nedbalost nevědomá. U některých případů lze v nevědomé nedbalosti spatřovat zavrženíhodnější postoj pachatele ke

chráněným zájmům než u nedbalosti vědomé. Jestliže tvrdí řidič motorového vozidla, že nikdy nepochopil konkrétní ustanovení zákona o provozu na pozemních komunikacích (např. ustanovení § 24 - otáčení a couvání) a v důsledku jeho nerespektování způsobil dopravní nehodu, může být míra jeho zavinění závažnější než u řidiče, který dané ustanovení porušil vědomě, ale spoléhal, že se nic nestane (např. si myslel, že se stačí rychle otočit na vozovce, když se zrovna po pozemní komunikaci žádné vozidlo nepohybovalo). Nedbalost v činnosti řidiče motorového vozidla může být dána ve smyslu trestním i tehdy, když neporušil žádné konkrétní ustanovení ZPPK, přesto však zanedbá potřebnou opatrnost, např. se nepřesvědčí, zda jsou zadní dveře automobilu zajištěny dětskou pojistkou, a na sedadle se zádržným systémem (v autosedačce) sedí 4leté dítě. Je to proto, že žádný právní předpis neřeší a ani nemůže řešit a pamatovat na všechny možné situace, které mohou při provozu na pozemních komunikacích nastat. Nutně se také musí k osobě účastníka (zejména řidiče) v rámci jeho jednání zjišťovat, zda vůbec bylo v jejich moci požadavky dané jednotlivými ustanoveními zákona o provozu na pozemních komunikacích splnit (v důsledku okamžité technické poruchy nemohl jet požadovanou rychlostí na dálnici), nebo zda si mohl být vůbec vědom, že následek v podobě dopravní nehody nastane (nechá u vypnutého motoru automobilu, který zastavil u vjezdu do garáže u domu, klíčky ponechané v odkládací schránce, jde otevřít dveře garáže, mezitím za volant přeseďne stopař, kterého vezl, klíčky vezme, nastartuje, odjede a vzápětí způsobil dopravní nehodu)⁶, apod.

Ve vztahu k výše uvedeným pojednáním je potřebné provést rozbor skutkové podstaty trestného činu porušení služební povinnosti vojáka podle § 393 TrZ a na základě zjištěných nedostatků s odkazem na základy trestní odpovědnosti předložit návrh de lege ferenda.

Trestný čin podle § 393 TrZ – porušení služební povinnosti vojáka.

(1) Kdo ke škodě ozbrojených sil nesplněním uložené služební povinnosti podle svého služebního zařazení, byť i z nedbalosti, podstatně sníží použitelnost vojenského materiálu, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.

(2) Kdo bez oprávnění užije vojenský materiál větší hodnoty k účelu, pro který není určen, nebo k takovému užítí dá souhlas, nebo kdo zneužije nebo umožní zneužití podřízených k úkolům nad rámec služebních povinností, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
a) opatří-li činem uvedeným v odstavci 2 sobě nebo jinému značný prospěch, nebo
b) způsobil-li úmyslně spáchaným činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 snížení bojeschopnosti ozbrojených sil nebo značnou škodu.

(4) Odnětím svobody na osm až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán,
a) spáchá-li úmyslně čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu nebo za bojové situace, nebo
b) způsobil-li takovým činem škodu velkého rozsahu.

(5) Příprava je trestná.

⁶ Srov. rozhodnutí 3Tz (Rt) 182/2001. Při posuzování okolností, které může či nemůže řidič předvídat, je třeba vycházet z konkrétní dopravní situace. Z hlediska zavinění z nedbalosti to pak znamená, že kromě míry povinné opatrnosti vyplývající z pravidel silničního provozu zde existuje i její subjektivní vymezení, vztahující se k míře opatrnosti, kterou je schopen řidič v konkrétním případě vynaložit. O zavinění z nedbalosti může jít pouze tehdy, pokud povinnost a možnost předvídat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem jsou dány současně, a Nález Ústavního soudu III. ÚS 2278/07 ze dne 5.8.2010, týkající se okolností, které je či není možné předvídat a následně k těmto posouzení míry nedbalosti.

Trestný čin porušení služební povinnosti vojáka spadá do hlavy XII., dílu 4, skládá se ze základní skutkové podstaty uvedené v odst. 1 (jedná se o přečin - § 13 odst. 2 TrZ), základních skutkových podstat v odst. 2, a lineá 1, a lineá 2 (jedná se o přečin - § 13 odst. 2 TrZ); kvalifikované skutkové podstaty v odst. 3 (v případě nedbalostního zavinění se jedná o přečin - § 13 odst. 2 TrZ; v případě úmyslného zavinění se jedná o zločin - § 13 odst. 3 TrZ; v odst. 4 je rovněž kvalifikovaná skutková podstata trestného činu (v případě nedbalostního zavinění se jedná o přečin - § 13 odst. 2 TrZ; v případě úmyslného zavinění se jedná o zvlášť závažný zločin - § 13 odst. 3 TrZ); v odstavci 5 je ustanovení o přípravě.

Objektem trestného činu v odst. 1 je ochrana použitelnosti vojenského materiálu před jeho poškozením, ať již úmyslným nebo v důsledku zanedbané údržby, v důsledku způsobené dopravní nehody na pozemní komunikaci, a před jeho zneužitím.

Objektivní stránka základní skutkové podstaty v odst. 1 spočívá v tom, že pachatel ke škodě ozbrojených sil nesplněním uložené služební povinnosti podle svého služebního zařazení podstatně sníží použitelnost vojenského materiálu, čímž se také míní svěřené prostředky, kterými mohou být mimo jiné i motorové dopravní prostředky, které jsou na pozemních komunikacích řízeny řidiči (řídí v rámci plnění uložených služebních povinností), kterými jsou vojáci ozbrojených sil, a kdy v důsledku nesplnění konkrétních služebních povinností (vycházejících i ze ZPPK) dojde k dopravní nehodě. Konkrétním služebním zařazením může být i řidič vojenského dopravního prostředku, se kterým se pohybuje na pozemních komunikacích.

K pojmu „ozbrojené síly, práva a povinnosti vojáků“, v nichž je základní organizační složkou útvar (tj. samostatný prapor, samostatný oddíl, pluk). Ozbrojené síly České republiky (viz § 3 zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, ve znění pozdějších předpisů) jsou tvořeny zejména vojáky v činné službě. Vrchním velitelem ozbrojených sil je prezident republiky (čl. 63 odst. 1 písm. c) Ústavy). Tvoří je:

- 1) Armáda České republiky,
- 2) Vojenská kancelář prezidenta republiky,
- 3) Hradní stráž.

Do ozbrojených sil je nutné zařadit i Vojenskou policii a Vojenské zpravodajství (viz usnesení vlády ČR č. 907 ze dne 23. 7. 2008 k Vojenské strategii), jejichž úkoly plní příslušníci ve služebním poměru vojáka z povolání. S ohledem ke značným specifikům při plnění úkolů těchto složek, podléhají tyto právní regulaci v rámci samostatných zákonů (zákon č. 124/1992 Sb., o Vojenské policii, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství, ve znění zákona č. 274/2008 Sb.). Práva a povinnosti vyplývající ze služebního poměru vojáků a výkon jejich služby upravuje zejména zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), v platném znění; zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, v platném znění; zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, v platném znění; a dále vnitřní předpis ozbrojených sil, schválený na základě zákonného zmocnění prezidentem republiky - Základní řád ozbrojených sil České republiky, „Zákl-1“. Zde jsou mimo jiné stanoveny podrobnosti o výkonu vojenské služby a konkrétněji vymezena práva a povinnosti vojáků. Mimo jiné může být voják ozbrojených sil řidičem motorového dopravního prostředku na pozemních komunikacích, který mu byl v rámci plnění jeho vojenských povinností svěřen v rámci plnění níže uvedených úkolů.

Základním úkolem ozbrojených sil - Armády České republiky - je neustále se připravovat k obraně České republiky a bránit ji proti vnějšímu napadení (vést obrannou válku), plní však také úkoly, které vyplývají z mezinárodních smluvních závazků České republiky o společné obraně proti napadení (mise v rámci NATO). V případě ostatních částí ozbrojených sil (Vojenská kancelář prezidenta republiky, Hradní stráž, Vojenské zpravodajství, Vojenská policie) se uplatňují vztahy obdobné, přestože úkoly těchto sil jsou mnohdy výrazně odlišné. Vojenské zpravodajství zejména zjišťuje informace mající původ v zahraničí, informace důležité pro obranu a bezpečnost České

republiky, informace o zpravodajských službách cizí moci v oblasti obrany, o záměrech a činnostech namířených proti zabezpečování obrany České republiky, o záměrech a činnostech ohrožujících utajované informace v oblasti obrany (vojenská rozvědka). Vojenská policie plní zejména úkoly policejní ochrany ozbrojených sil, vojenských objektů, vojenského materiálu a ostatního majetku státu, s nímž hospodaří Ministerstvo obrany podle zákona o Vojenské policii. Pro řízení o trestných činech vojenských v rámci armády ČR má rovněž postavení orgánu činného v trestním řízení – policejního orgánu.

Pod pojmem „uložené služební povinnosti“ se rozumí povinnosti, které vojákové vyplývají z konkrétních služebních předpisů, vyplývají ze služebních předpisů pro vojákem zastávanou funkci, případně se jedná o služební povinnosti uložené vojákové nadřízeným.

Vojenský materiál je definován v ustanovení § 2 odst. 7 až 10 zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, v platném znění. Vojenský materiál tvoří vojenská výstroj, vojenská výzbroj, vojenská technika (i motorové dopravní prostředky) a určená technická zařízení, která jsou užívána k plnění nebo zabezpečení úkolů ozbrojených sil. Výstrojí se rozumí oděv, prádlo, obuv a jiná výbava vojáka, výzbrojí jsou např. vojenské zbraně a zbraňové systémy. (Pro účely zákona o veřejných zakázkách je vojenský materiál definován výčtem, a to vyhláškou Ministerstva obrany č. 274/2006 Sb., kterou se stanoví seznam vojenského materiálu pro účely zákona o veřejných zakázkách (k § 159 odst. 2 zákona č. 137/2006, o veřejných zakázkách, platném znění); tato definice vojenského materiálu však není použitelná pro výklad této skutkové podstaty, použije se pouze pro potřeby akvizičního procesu. Ustanovení postihuje jen takové podstatné snížení použitelnosti vojenského materiálu, které bylo způsobeno neplněním mu uložených služebních povinností plynoucích ze služebního zařazení. Rozumí se tím zákonné povinnosti vojáků obecně, k tomu uložené konkretizují služební předpisy (především služební předpis Zák1-1, nebo příslušná ustanovení ZPPK) nebo povinnosti, které byly uloženy nadřízenými a které směřují k užívání, ošetřování, správné údržbě a šetrnému zacházení s vojenským materiálem. Mezi neplněním povinností a následkem musí existovat příčinná souvislost.

Subjektivní stránka této skutkové podstaty trestného činu obsahuje obě formy zavinění, jak zavinění úmyslné (§ 13 odst. 2, § 15 odst. 1, odst. 2 TrZ), tak i zavinění z nedbalosti (§ 13 odst. 2, § 16 odst. 1 TrZ) – tedy i způsobení následku v důsledku zaviněné dopravní nehody. V případě zavinění **z nedbalosti se jedná o nedbalostní trestný čin i v odst. 3 a odst. 4, které jsou kvalifikovanými skutkovými podstatami.**

Pachatelem může být jen voják, jemuž služební povinnosti ukládají péči o vojenský materiál jako je výzbroj, výstroj, vojenská technika nebo jiné věcné prostředky (subjekt speciální - § 114 odst. 4, písm. a) TrZ).

V odstavci 2 se jedná o základní skutkové podstaty trestného činu, vymezené v a line 1 a 2.

Objektem trestného činu a line 1 je ochrana použitelnosti vojenského materiálu před jeho poškozením, ať již úmyslným nebo v důsledku zanedbané údržby, a před jeho zneužitím.

Objektivní stránka základní skutkové podstaty v odst. 2 v a line 1 spočívá v tom, že pachatel bez oprávnění užije vojenský materiál větší hodnoty k účelu, pro který není určen, nebo k takovému užití dá souhlas.

Neoprávněné užití vojenského materiálu větší hodnoty k účelu, pro který není určen, je speciálním případem (viz trestný čin neoprávněného užívání cizí věci § 207 TrZ – i cizího motorového vozidla). Rozumí se jím užití tohoto prostředku, jehož hodnota dosahuje nejméně částky 50 000 Kč k takovému účelu, jež je v rozporu s primárním určením tohoto materiálu či jeho určení pro úkoly ozbrojených sil, a to užití bez zmocnění příslušným předpisem nebo rozhodnutím osoby oprávněné. Další formou jednání může být vydání souhlasu k takovému neoprávněnému užití. Není vyloučeno, že i v tomto případě může dojít k dopravní nehodě. K pojmu větší hodnota viz § 138 odst. 1 TrZ, musí jít o materiál, jehož hodnota je nejméně 50.000 Kč (u vojenského motorového dopravního prostředku jde nejméně o statisícové hodnoty).

Subjektivní stránka této skutkové podstaty trestného činu vyžaduje zavinění úmyslné (§ 13 odst. 2, § 15 odst. 1, odst. 2 TrZ).

Pachatelem může být jen voják v činné službě (subjekt speciální - § 114 odst. 4, písm. a) TrZ).

Objektivní stránka skutkové podstaty v odst. 2 a line 2 spočívá v tom, že pachatel zneužije nebo umožní zneužití podřízených k úkolům nad rámec služebních povinností. Zneužitím podřízených k mimoslužebním úkonům se rozumí zneužití vztahu nadřízenosti a podřízenosti k uložení takových povinností podřízeným, jejichž splnění nesměruje k realizaci úkolů u ozbrojených sil. Půjde zejména o provádění úkonů nebo prací k prospěchu pachatele, ale v úvahu přichází i jiné osoby (jak vojenské nebo civilní – fyzické nebo právnické osoby). Tohoto jednání se může dopustit pouze nadřízený nejméně ke dvěma podřízeným (současně nebo postupně), případně i nadřízený, který úmyslně zneužití podřízených nezabrání. I v důsledku takového jednání mohou podřízení nebo nižší způsobit dopravní nehodu.

K pojmu „podřízený“ a nadřízený“ viz čl. 42 až 49 Základního řádu ozbrojených sil (Hlava 1 Zákl-1; znak subordinace); pojmy „vyšší a nižší“ se vztahují k vojenské hodnosti. Vojenské hodnosti v Armádě ČR jsou vymezeny v § 9 odst. 1 zákona č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a v § 7 odst. 2 zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, v platném znění.

Subjektivní stránka této skutkové podstaty trestného činu vyžaduje zavinění úmyslné (§ 13 odst. 2, § 15 odst. 1, odst. 2 TrZ).

Pachatelem může být jen voják v činné službě – pouze nadřízený (subjekt speciální - § 114 odst. 4, písm. a) TrZ).

Kvalifikovaná skutková podstata trestného činu je vymezena v odst. 3.

Objektivní stránka této kvalifikované podstaty je charakterizována okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby (okolnostmi zvláště přitěžujícími), které naplní pachatel v případě, že:

- a) opatří činem uvedeným v odstavci 2 sobě nebo jinému značný prospěch.

K pojmu „značný prospěch“ viz § 138 odst. 2 TrZ. Výše hodnoty prospěchu musí být nejméně 500 000 Kč.

Z hlediska subjektivní stránky postačí k tomuto znaku zavinění z nedbalosti (těžší následek - § 17 písm. a), § 16 odst. 1 TrZ).

- b) způsobí-li úmyslně spáchaným činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 snížení bojeschopnosti ozbrojených sil nebo značnou škodu.

„Snížením bojeschopnosti ozbrojených sil“ se rozumí, že v danou dobu není možné použít všechny věcné prostředky, aby mohly být plněny reálné úkoly, nebo úkoly které mohou být jednotce v danou dobu uloženy (chybí automobilová technika, která je v danou dobu využita pro soukromé potřeby pachatele).

Z hlediska subjektivní stránky se vyžaduje k tomuto znaku zavinění úmyslné (jiná skutečnost - § 17 písm. b) TrZ. K pojmu „značná škoda“ viz § 138 odst. 1 TrZ. Výše škody musí být nejméně 500 000,- Kč. K této může dojít i v důsledku způsobené dopravní nehody.

Z hlediska subjektivní stránky postačí k tomuto znaku zavinění z nedbalosti (těžší následek - § 17 písm. a), § 16 odst. 1 TrZ).

Kvalifikovaná skutková podstata trestného činu (odst. 4) je podle § 14 odst. 3 TrZ zvláště závažným zločinem.

Objektivní stránka této kvalifikované podstaty je charakterizována okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby (okolnostmi zvláště přitěžujícími), které naplní pachatel v případě, že:

- a) **spáchá úmyslně čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu nebo za bojové situace.**

„Stav ohrožení státu“ vyhláší na návrh vlády Parlament České republiky v souladu s čl. 7 úst. zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky za předpokladu, že je bezprostředně ohrožena svrchovanost nebo územní celistvost státu anebo jeho demokratické základy. Ohrožení státu může být vyhlášeno pro část území státu nebo celý stát. „Válečný stav“ vyhláší podle čl. 43 odst. 1 Ústavy České republiky Parlament ČR, je-li Česká republika napadena, nebo je-li třeba plnit mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení. Válečný stav je vyhlášen pro území celého státu (čl. 2 odst. 2 úst. zákona č. 110/1998 Sb.). „Bojová situace“ nastává okamžikem, kdy jednotka vstupuje do stavu, jenž bezprostředně předchází střetnutí s nepřítelem, a trvá do konce tohoto střetnutí, popř. do okamžiku, kdy již není bezprostřední nebezpečí opětného obnovení boje; může vzniknout za války i mimo ni (např. při ozbrojeném incidentu na hranicích nebo uvnitř státního území při potlačování nepřátelského výsadku, skupiny teroristů nebo při pronásledování vojáka jako nebezpečného pachatele ozbrojeného samopalem).

Z hlediska subjektivní stránky se vyžaduje zavinění úmyslné (jiná skutečnost - § 17 písm. b), § 15 TrZ).

- b) **způsobí takovým činem škodu velkého rozsahu.**

K pojmu „škoda velkého rozsahu“ viz § 138 odst. 1 TrZ. Výše škody musí být nejméně 5 000 000 Kč.

Z hlediska subjektivní stránky postačí k tomuto znaku zavinění z nedbalosti (těžší následek - § 17 písm. a), § 16 odst. 1 TrZ).

Odstavec 5 – trestnost přípravy:

Příprava není podle § 20 odst. 1 TrZ obecnou formou trestné činnosti, trestní zákoník ve zvláštní části její trestnost u příslušného zvlášť závažného zločinu přímo stanovuje. Trestný čin porušení služební povinnosti vojáka podle § 393 TrZ je zvlášť závažným zločinem podle § 14 odst. 3 TrZ jen u kvalifikované skutkové podstaty uvedené v odstavci 4 (příprava musí směřovat jen k těmto zvlášť přitěžujícím okolnostem dané kvalifikované skutkové podstaty).

V § 20 odst. 1 TrZ je stanoveno, že jednání, které záleží v úmyslném vytváření podmínek pro spáchání zvlášť závažného zločinu podle § 14 odst. 3, zejména v jeho organizování, opatřování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, srocení, v návodu nebo pomoci k takovému zločinu, je přípravou, pokud nedošlo k pokusu ani dokonání zvlášť závažného zločinu, jen jestliže to TrZ u příslušného trestného činu výslovně stanoví.

Vztah k jiným ustanovením:

Účastníkem ve smyslu § 24 odst. 1 TrZ daného trestného činu může být i osoba, která není vojákem.

Jednočinný souběh trestného činu podle § 393 odst. 1 s trestným činem poškození cizí věci podle § 228 TrZ je vyloučen.

Rovněž je vyloučen jednočinný souběh trestného činu podle § 393 odst. 2 a lineá 1 s trestným činem neoprávněného užívání cizí věci podle § 207 TrZ.

Jednočinný souběh trestného činu podle § 393 odst. 2 a lineá 1 a § 393 odst. 1 TrZ je možný (neoprávněně užije vojenské vozidlo větší hodnoty a způsobí dopravní nehodu).

Jednočinný souběh trestného činu podle § 393 s trestným činem ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 TrZ je možný.

Jednočinný souběh trestného činu podle § 393 odst. 1, nebo odst. 2 a lineá 1 s trestným činem neuposlechnutí rozkazu dle § 375 TrZ, nebo neuposlechnutí rozkazu z nedbalosti podle § 376 TrZ je možný.

Jednočinný souběh trestného činu podle § 393 odst. 2 s trestným činem zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329 TrZ je možný.

V případě zaviněné dopravní nehody není vyloučena případná trestní odpovědnost zejména za trestné činy proti životu a zdraví podle § 143, § 147, § 148 TrZ, nebo trestného činu obecné ohrožení z nedbalosti podle § 273 TrZ.

Hodnocení de lege lata a de lege ferenda.

V konstrukci této skutkové podstaty je potřebné upozornit na nekoncepčnost v ustanovení odst. 4, písm. b) – způsobení škody velkého rozsahu, s ohledem na skutečnost, když **v základní skutkové podstatě uvedené v odstavci 1 je alternativně přípustěno spáchání tohoto trestného činu z nedbalosti. Podle trestní sankce vymezené v odstavci 4 písm. b) bude pachatel v případě způsobení škody velkého rozsahu potrestán odnětím svobody na osm až dvacet let nebo výjimečným trestem. Není vyloučeno, že k takovému následku na vojenském dopravním prostředku (obrněný transportér, speciální kolové nosiče, pojízdné radiolokátory aj.) může dojít při dopravní nehodě na pozemní komunikaci. Horní hranice stanovené trestní sazby trestu odnětí svobody ve výši dvaceti let a alternativně stanovená možnost uložení výjimečného trestu nekorespondují se základy trestní odpovědnosti a s pravidly pro ukládání trestů za spáchané trestné činy, přičemž:**

- trestné činy se podle § 14 odst. 1 TrZ dělí na přečiny a zločiny,
- přečiny jsou podle § 14 odst. 2 všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž TrZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí sazby do pěti let,
- § 14 odst. 3 TrZ stanoví, že zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle TrZ přečiny; zvlášt' závažné zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž TrZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let,
- standardně u přečinů, kterými jsou všechny nedbalostní trestné činy, je v TrZ horní hranicí trest odnětí svobody stanoven na deset let - horní hranice je zřejmě odvozena od výše trestní sankce, stanovené u zvlášt' závažných zločinů - **to platí pro všechny nedbalostní trestné činy, uvedené v TrZ jen s touto výjimkou,**
- výjimečný trest nad dvacet až do třiceti let může podle § 54 odst. 2 TrZ soud uložit pouze tehdy, jestliže závažnost zvlášt' závažného zločinu je velmi vysoká nebo možnost nápravy pachatele je obzvlášt' ztížena. **U přečinu - zde nedbalostního trestného činu je proto uložení takového trestu nepřipustné; a z hlediska nápravy pachatele, který se dopustil nedbalostního trestného činu fakticky nesmyslné; výjimečný trest na doživotí s odkazem na ustanovení § 54 odst. 3 TrZ vůbec nepřipadá v úvahu,**
- uložení mírnějšího trestu je možné dosáhnout jen užitím ustanovení o mimořádném snížení trestu odnětí svobody podle § 58 odst. 1, odst. 3, písm. b) TrZ (při dolní hranici nejméně osm let musí být uložen trest odnětí svobody nejméně tři roky), když dolní hranice stanovené trestní sazby je v individuálním případě pocitována jako překážka, která brání uložení přiměřeného trestu ve smyslu ustanovení § 39 (odst. 2 - zejména význam chráněného zájmu a způsobený následek) a odst. 4 [zde způsobený následek u kvalifikované skutkové podstaty je okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby jako zákonný znak - jinak by šlo nepochybně o okolnost přitěžující ve smyslu § 42, písm. k) TrZ]. Touto cestou

však nelze postupovat standardně a nahrazovat tak neadekvátně stanovenou trestní sankci, která neodpovídá typové škodlivosti daného trestného činu.

Proto je potřebné jak k předchozímu pojednání, tak k významu plnění vojenských povinností, konkrétního služebního zařazení i specifickému postavení subjektu upravit de lege ferenda celé vymezení dané skutkové podstaty:

§ 393

(1) Kdo ke škodě ozbrojených sil nesplněním uložené služební povinnosti podle svého služebního zařazení, byť i z nedbalosti, podstatně sníží použitelnost vojenského materiálu, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.

(2) Kdo bez oprávnění užije vojenský materiál větší hodnoty k účelu, pro který není určen, nebo k takovému užití dá souhlas, nebo

kdo zneužije nebo umožní zneužití podřízených k úkolům nad rámec služebních povinností, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) opatří-li činem uvedeným v odstavci 2 sobě nebo jinému značný prospěch, nebo

b) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 snížení bojeschopnosti ozbrojených sil nebo značnou škodu.

(4) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 škodu velkého rozsahu.

(5) Odnětím svobody na osm až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li úmyslně čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu nebo za bojové situace,

b) opatří-li činem uvedeným v odstavci 2 sobě nebo jinému prospěch velkého rozsahu, nebo

c) způsobí-li takovým činem úmyslně škodu velkého rozsahu.

(6) Příprava je trestná.

Po návrhu de lege ferenda české právní úpravy byla porovnána i slovenská právní úprava ustanovení § 411 – Porušovanie služobných povinností, které je koncipováno ve zvláštní části v hlavě jedenácté, dílu čtvrtém - trestné činy ohrožující bojaschopnosť v zákoně číslo 300/2005 Z.z., trestný zákon, v platném znění, které zní:

Porušovanie služobných povinností

(1) Kto na škodu súčasti ozbrojených síl alebo ozbrojeného zboru neplnením uložených služobných povinností alebo ich porušením, čo aj z nedbanlivosti, podstatne zníži použiteľnosť výzbroje, výstroja, iných vecí alebo finančných prostriedkov, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

(2) Kto bez oprávnenia použije vecný prostriedok malej hodnoty uvedený v odseku 1 alebo finančné prostriedky malej hodnoty na účel, na ktorý nie je určený, alebo na také použitie dá súhlas, alebo kto zneužije alebo umožní zneužitie podriadených na mimoslužobné úkony, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

(3) Odňatím slobody na dva roky až osem rokov sa páchatel' potrestá, ak

a) zadováži činom uvedeným v odseku 2 sebe alebo inému značný prospěch, alebo

b) spôsobí úmyselne spáchaným činom uvedeným v odseku 1 alebo 2 zníženie bojaschopnosti, značnú škodu alebo iný obzvlášť závažný následok.

(4) Odňatím slobody na päť rokov až pätnásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha úmyselne čin uvedený v odseku 1 alebo 2 za krízovej situácie.

Posouzením skutkovej podstaty tohoto trestného činu s odkazom na základy trestní odpovědnosti (které jsou v podstatě totožné s českou právní úpravou) – pojem trestného činu a jeho třídění (§ 8 až § 11 trestného zákona), konstrukce skutkovej podstaty trestného činu z hlediska závažnosti (zde základní skutkové podstaty v odst. 1 a odst. 2; kvalifikované skutkové podstaty v odst. 3 a odst. 4), vymezení zavinění u základní a kvalifikované skutkové podstaty (§ 15 až 18 trestného zákona), vymezení pojmu pachatele jako fyzické osoby a vojáka (§ 19, § 128 odsek 3 a), odsek 4, odsek 9 trestného zákona) a pojmu trest odnětí svobody (§ 46 trestného zákona) je zjištěno, že konstrukce základních skutkových podstat a kvalifikovaných skutkových podstat daného trestného činu plně odpovídá učení o základech trestní odpovědnosti a při právní kvalifikaci skutku a případném soudním rozhodování by neměly vznikat žádné pochybnosti.

Zoznam bibliografických odkazov:

- Chmelík, Jan et al. *Dopravní nehody*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 540 s. ISBN 978-80-7380-211-0.
- Jelínek, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 1216 s. ISBN 978-80-87212-22-6
- Jelínek, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 5. vydání. Praha: Leges, 2014. 1248 s. ISBN 978-80-7502-049-9.
- Novotný, František; Souček, Josef et al. *Trestní právo hmotné*. 3 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 393 s. ISBN 978-80-7380-291-2.
- Novotný, František a kolektiv. *Trestní zákoník 2010. Komentář*. 1. vydání. Eurounion Praha 2010. 838 s. ISBN 978-80-7317-084-4
- Polcar, Miroslav. *Konstrukce skutkových podstat a právní kvalifikace skutku*. Bezpečnostní teorie a praxe. Sborník Policejní akademie ČR, č. 2. Praha 2005, s. 147-157. ISSN 1801-8211.
- Polcar, Miroslav. Některé trestné činy v dopravě, páchané řidiči motorových dopravních prostředků na pozemních komunikacích. *Trestní právo*. 2014 roč. XVIII. Číslo 4. s. 14-24. ISSN 1211-2860.
- Solnař, Vladimír, Fenyk, Jaroslav, Císařová, Dagmar, Vanduchová, Marie. *Systém českého trestního práva. I. Trestní právo a trestní zákony. II. Základy trestní odpovědnosti. III. Tresty a ochranná opatření*. 1. vydání. Praha: nakladatelství Novatrix, 2009, 157 s., 502 s., 283 s. ISBN 978-80-254-4033-9
- Šámal, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5
- Šámal, Pavel a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5
- Šámal, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer a.s. 2014. 1040 s. ISBN 978-80-7478-616-7.
- Vantuch, Pavel. *Trestní zákoník s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: nakladatelství ANAG, 2011, 1364 s. ISBN 978-80-7263-677-8.
- Burda, Eduard, Čentěš, Jozef, Kolesár Juraj, Záhora, Jozef a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár*. Bratislava: C.H. Beck. 2011. 1568 s. ISBN 978-80-7400-394-3.
- Korgo, Dušan, Baláž, Vladimír, Balún, Ladislav, Benedeková, Daniela, Marková, Veronika. *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk, 2012. 220 s. ISBN 978-80-7380-407-7.
- Zákon číslo 300/2005 Z.z., trestný zákon, v platném znění.

NÁSTRAHY KORUPČNÉHO SPRÁVANIA

doc. JUDr. Margita PROKEINOVÁ, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta UK v Bratislave

Anotácia: Článok je zameraný na korupčné správanie subjektov, ktorí úplatok jednak prijímajú a jednak poskytujú. Ide o aktuálnu tému, ktorej treba neustále venovať dostatočnú pozornosť. Korupcia si žiaľ nachádza svoje miesto vo všetkých sférach spoločenského života. Pri tejto tematike je veľmi dôležitá prevencia, preto sa autorka v obsahu článku zaoberá aj týmto aspektom s akcentom na zákon o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti.

Kľúčové slová: korupcia, korupčné správanie, úplatok, prevencia.

Annotation: The article is focused on corrupt behaviour of subjects who bribe receiving and providing. This is a current topic, which must always give sufficient attention. Corruption, unfortunately finds its place in all spheres of social life. When in this theme is very important prevention, therefore, the author of the content of the article deals with this aspect with the accent on the law on some measures related to reporting anti-social activities.

Keywords: corruption, corrupt behaviour, bribe, prevention.

Korupcia je tak stará ako samotné ľudstvo. Prešla určitým vývojom, pričom svoju pozíciu si udržala až do súčasnosti a určite sa s ňou budeme „pasovať“ aj v budúcnosti. Záleží od ľudstva, či bude mať stúpajúcu alebo naopak klesajúcu úroveň. K jej poklesu môžu napomôcť rôzne protikorupčné opatrenia na legislatívnej úrovni a veľmi významnú úlohu môže zohrávať aj tretí sektor.

V jednotlivých štátoch sa korupcia vyvíjala v rôznej intenzite. Na jej mieru majú vplyv viaceré faktory ako sú legislatívna úprava, regulatívne a kontrolné mechanizmy a takisto podstatnú úlohu zohráva i mentalita občanov daného štátu. Niektoré štáty majú povest', že korupcia je pre ne typická. Týka sa to napríklad Talianska. Pre niektoré štáty je zas korupcia niečo veľmi vzdialené a ojedinelé, jednoducho neprijateľné. Príkladom môžu byť škandinávske krajiny. Predpokladám, že v našom štáte sa väčšina obyvateľstva nestotožňuje s korupčným správaním, no napriek tomu sa s týmto neduhom môžeme stretnúť vo všetkých sférach spoločenského života. Niektorí ľudia odsudzujú korupciu, ale keď sa ocitnú v situácii, že cítia potrebu niekoho podplatiť za určitým účelom, bez váhania tak učinia. Najskôr tomu človek podľahne, keď má nejaký zdravotný problém, ktorý treba riešiť. Život a zdravie si človek najviac cení, a preto je ochotný na záchranu týchto hodnôt pre seba alebo blízku osobu dať aj svoje posledné úspory. Lekári sú si toho vedomí, a preto niektorí z nich to zneužívajú prijatím úplatku. Samozrejme, že takéto správanie nemôžeme paušalizovať na všetkých lekároch. Našťastie sa nájdú i takí, ktorí sú neúplatní a svoju prácu si odvedú poctivo, dôsledne a na vysokej odbornej úrovni.

Pojem „úplatok“ vymedzuje Trestný zákon v piatej hlave jeho všeobecnej časti v § 131 ods. 3, v zmysle ktorého: „Úplatkom sa na účely tohto zákona rozumie vec alebo iné plnenie majetkovej či nemajetkovej povahy, na ktoré nie je právny nárok“. Najčastejšie je úplatok poskytovaný vo forme peňazí, ale môže ísť aj o materiálne veci¹ alebo o poskytnutie nejakej výhody, či služby. Niekedy sa úplatok zamieňa za dar. V žiadnom prípade nemožno akceptovať, aby sa úplatok skrýval za dar. Ak chce niekto riešiť svoje poďakovanie za nejakú činnosť formou daru je potrebné, aby to zrealizoval legálnou cestou prostredníctvom darovacej zmluvy. Uvediem príklad, ak je pacient spokojný s prevedenou operáciou a so starostlivosťou nemocničného personálu a cíti potrebu zato urobiť nejaké zadosťučinenie, má možnosť na základe svojho dobrovoľného rozhodnutia a uváženia poskytnúť nemocnici ako právnickej osobe určitú finančnú sumu na základe uzavretej darovacej zmluvy. Príjem z daru podlieha zdaneniu. Sponzorský finančný dar by mohol byť adresovaný aj konkrétnemu lekárovi ako fyzickej osobe, avšak tiež na podklade darovacej

¹ Bonboniéra alebo alkohol ako symbolický prejav vďaky za niečo, je už zárodokom korupcie a mal by byť jednoznačne vylúčený.

zmluvy. Veľmi je ale dôležité, aby poskytnutý dar nič nepodmieňoval, žiadne zvýhodnenie. Obe strany – poskytovateľ i prijímateľ daru sa týmto spôsobom nemohli dopustiť korupčného správania. Ak ide o dary bez právneho podkladu, považuje sa to za korupčné správanie zo strany poskytovateľov i prijímateľov takýchto darov. Od darov, resp. úplatkov treba však odlišovať legálne platby určené cenníkom za presne vymedzené zdravotnícke úkony.

Pod pojmom nástraha si môžeme predstaviť hrozbu. Natláča sa otázka, kto spôsobuje hrozbu korupčného správania? Musíme vychádzať z toho, že na jednej strane je osoba, ktorá úplatok dáva a na druhej strane je osoba, ktorá je prijímateľom poskytnutého úplatku. Pri väčšine prípadov korupčného správania je jeho iniciátorom práve podplácajúca osoba. Takáto osoba jednoducho poskytne, sľúbi alebo ponúkne úplatok inému, pretože chce niečo dosiahnuť vo svojom záujme (páchateľ už samotným sľúbením úplatku dokonal trestný čin podplácania). Napríklad, z médií nám je známy prípad, ktorý sa stal nedávno, keď osemdesiat ročný dôchodca poskytol lekárovi peňažný úplatok vo výške 5 €, pretože chcel vybaviť pre syna potvrdenie k vodičskému preukazu. Jeho konanie bolo zachytené policajnou kamerou. Špecializovaným trestným súdom mu bol uložený trest v dĺžke šesť mesiacov, ktorý mu bol podmienene odložený so skúšobnou dobou na jeden rok. Podľa vyjadrenia starčeka, vôbec si neuvedomil, že pácha trestný čin. Táto skutočnosť ho však neospravedľňuje, pretože neznalosť zákona neospravedľňuje a obzvlášť to platí v trestnom práve. To, že išlo o malú sumu, tiež nehrá žiadnu úlohu z hľadiska naplnenia skutkovej podstaty trestného činu podplácania podľa § 332 ods. 1 Tr. zák. vzhľadom na jej zákonnú formuláciu. Nič by sa nezmenilo na jeho trestnej zodpovednosti ani vtedy, keby nedošlo k prijatiu úplatku zo strany lekára.

V súvislosti s týmto prípadom môžeme spomenúť inštitút materiálneho korektívu, ktorý je upravený v § 10 ods. 2 Tr. zák. Materiálny korektív možno uplatniť len na trestné činy, ktoré sú z hľadiska závažnosti prečinmi. Pri trestnom čine podplácania podľa § 332 ods. 1 Tr. zák. je výška sankcie trestu odňatia slobody stanovená na tri roky, takže táto podmienka je splnená. Ak by sa pri tomto ustanovení podplácania použil materiálny korektív, potom by sa logicky vyžadovalo, aby sa v jednej a tej istej veci použil materiálny korektív aj voči prijímateľovi úplatku. Nie je to však také jednoduché, pretože podplácať sa svojho protiprávneho skutku môže dopustiť len jediný raz v živote pod vplyvom okolností, ktorá ho k tomu doženie. Avšak, ak prijímateľ úplatku podľa ne tomuto pokúšaniu raz, je viac než isté, že i v ďalších prípadoch nebude mať právne a morálne zábrany v korupčnom správaní bez ohľadu na výšku poskytnutej peňažnej sumy, teda aj v prípadoch malých súm, pokiaľ pôjde o peňažný úplatok. Z tohto dôvodu by nebolo vhodné uplatňovať materiálny korektív voči prijímateľovi úplatku. Vzhľadom na kritický postoj spoločnosti ku korupcii a na presadzovanie cieľa smerujúceho k dosiahnutiu nulovej tolerancii korupcie (nemožno akceptovať žiadnu korupciu) z praktického hľadiska je neprijateľné, aby sa materiálny korektív využíval voči poskytovateľovi úplatku pri zanedbateľných sumách v prípadoch peňažných úplatkoch. Treba si uvedomiť, že bez impulzu a vlastnej iniciatívy podplácať by nedošlo k prijatiu úplatku. Pravdou však je, že prijímateľ úplatku môže oň požiadať alebo dá si ho sľúbiť, aby konal alebo sa zdržal konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie (§ 328 ods. 1 Tr. zák.). Keďže iniciátorom korupčného správania je v tomto prípade prijímateľ úplatku, možno zväčša predpokladať, že takáto osoba aj určí konkrétnu sumu, ktorá mu má byť odovzdaná podplácaťom. Bez ohľadu na výšku poskytnutého alebo sľúbeného peňažného úplatku alebo jeho iného druhu môže osoba, ktorá bola oň požiadaná využiť inštitút účinnej ľútosti v zmysle § 86 písm. g) Tr. zák. Na zánik trestnosti trestného činu podplácania podľa § 332, § 333 alebo § 335 a nepriamej korupcie podľa § 336 ods. 2 Tr. zák. sa okrem podmienky, že páchatel musí byť o úplatok požiadaný, kumulatívne vyžaduje splnenie aj ďalšej podmienky spočívajúcej v tom, že musí túto skutočnosť dobrovoľne bezodkladne oznámiť príslušným orgánom uvedeným v § 86 písm. g) Tr. zák.²

² Odhliadnuc od účinnej ľútosti poznáme v súvislosti s korupciou dva omisívne trestné činy – neoznámenie trestného činu podľa § 340 Tr. zák. a neprekazenie trestného činu podľa § 341 Tr. zák. Oba tieto trestné činy sú súčasťou Niektorých foriem trestnej súčinnosti (VIII. hlava Osobitnej časti Trestného zákona, štvrtý diel). K naplneniu skutkovej

Oznamovanie korupcie nie je jednoduchá záležitosť. Existujú prípady, že osoby boli požiadané o úplatok, išli oznámiť túto skutočnosť na políciu a skončilo sa to v neprospech oznamovateľov. Niektorí boli vyhodení zo zamestnania alebo iným spôsobom degradovaní. Na základe takýchto prípadov bolo potrebné odstrániť alebo aspoň eliminovať strach ľudí z oznamovania korupčného správania. Preto vznikla 12. decembra 2012 nadácia pod názvom „Zastavme korupciu“. Jej činnosť je primárne zameraná na podnety týkajúce sa korupčného správania, podvodov a machinácií pri narábaní s verejnými financiami, v ktorých existujú presvedčivé dôkazy o trestnom čine. Už názov tejto inštitúcie nám napovedá, čo je jej cieľom – v čo najväčšej miere dosiahnuť obmedzenie korupcie a jej devastujúcich dôsledkov na kvalitu života a podnikania na Slovensku. Nadácia spustila program podpory oznamovateľov (whistleblowerov) korupcie a program osvety. Zameriava sa i na podporu investigatívnych novinárov, na grantové programy pre neziskové organizácie, angažuje sa v navrhovaní efektívnych protikorupčných zákonov a snaží sa zapájať firmy, rôzne organizácie a občanov do spolupráce na protikorupčnej prevencii. Program podpory oznamovateľov korupcie spočíva v poskytovaní právnej a sociálnej pomoci. V rámci právnej pomoci nadácia ponúka hlavne konzultácie s odborníkmi, ako i sprostredkovanie právneho zastúpenia advokátskou kanceláriou. V rámci sociálnej pomoci je nadácia schopná poskytnúť sociálnu podporu vo forme mesačných dávok alebo jednorazového finančného príspevku pre oznamovateľa, ktorý sa dostal v dôsledku nahlásenia korupcie do nepriaznivej finančnej situácie.³

V jeseni minulého roku bol prijatý zákon č. 307/2014 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti“), ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2015. Existenciu takéhoto zákona môžeme s potešením privítať, pretože ide o ďalší krok k možnosti zúženia priestoru pre korupciu. Podstatou a cieľom tohto zákona je poskytovať ochranu zamestnancom pred prípadnými postihmi za oznámenie kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti, takže nemožno ho označiť čisto len protikorupčným zákonom.⁴ Z povahy tohto právneho predpisu vyplýva, že chráni oznamovateľa výlučne len vo veciach týkajúcich sa pracovnoprávných vzťahov. Zákon taktiež upravuje povinnosti zamestnávateľov pri prijímaní a vybavovaní takýchto podaní. Veľmi pozitívnym faktorom je, že oznamovatelia majú nárok na poskytnutie bezplatnej právnej pomoci prostredníctvom Centra právnej pomoci. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva bude vykonávať osvetu v súvislosti s podávaním podnetov a poskytovaním ochrany. Zákon tiež umožňuje poskytnúť oznamovateľovi za závažnú protispoločenskú činnosť nenárokovateľnú odmenu a to až do výšky päťdesiatnásobku minimálnej mzdy (17 600 €). Podmienkou na podanie žiadosti o jej poskytnutie je, že došlo k právoplatnému odsúdeniu páchatel'a alebo, ak sa preukáže spáchanie správneho deliktu právoplatným rozhodnutím správneho orgánu. Zákon rieši aj otázku prevencie vo forme možnosti poskytovania štátnych dotácií pre subjekty, ktoré sa podieľajú na vzdelávaní a výchove zameranej na protikorupčnú osvetu, ako i na programy, ktorých účelom je predchádzať vzniku a šíreniu protispoločenskej činnosti. Problematiku obsiahnutú v predmetnom zákone upravujú aj viaceré medzinárodné dokumenty Rady Európy a OSN.

Aj keď zákon o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti má určite ešte svoje rezervy, umožňuje podniknúť účinné právne a pracovnoprávne kroky, ktoré nedovolia, aby oznamovatelia korupcie utrpeli ujmu kvôli svojmu odhodlaniu odhodiť korupčné správanie vo svojom okolí. Na tento krok treba, samozrejme, vždy kus odvahy a odhodlania. Je to veľmi psychicky náročné. Ak by sme si my ľudia dokázali štandardne osvojiť návyk oznamovania

podstaty trestného činu podľa § 340 Tr. zák. dochádza vtedy, keď sa páchatel' hodnoverným spôsobom dozvie, že iný spáchal.....alebo niektorý z trestných činov korupcie a túto skutočnosť neoznámí bez odkladu príslušným orgánom.

³ Všetky použité informácie o nadácii „Zastavme korupciu“ sú dostupné na: <http://zastavmekorupciu.sk/casto-kladene-otazky.html>

⁴ Zákon vymedzuje v § 2 ods. 1 písm. c) závažnú protispoločenskú činnosť ako protiprávne konanie, ktoré je:

- niektorým z trestných činov verejných činiteľov, korupcie, machinácie pri verejnom obstarávaní alebo poškodzovania finančných záujmov Európskych spoločenskostí,
- trestným činom s hornou hranicou trestu odňatia slobody prevyšujúcou tri roky alebo
- správnym deliktom, za ktorý možno uložiť pokutu vo výške najmenej 50.000 eur.

korupcie, určite by sa to priaznivo odzrkadlilo na výraznom poklese tohto negatívneho protispoločenského javu. Štát by sa však nemal spoliehať len na oznamovateľov⁵, ale mal by byť aktívny pomocou svojich dostupných prostriedkov a dôraz by mal byť kladený i na preventívne opatrenia (protikorupčná osveta formou prednášok, diskusií, využívanie technických prostriedkov na odhalenie korupčnej trestnej činnosti, posilňovanie transparentnosti, štrukturálne reformy a čo je najdôležitejšie, pátrať po príčinách korupcie a riešiť ich elimináciu). Treba využívať tzv. agenta provokatéra, resp. kontrolóra ak je to opodstatnené.⁶ Agentom provokatérom môže byť aj iná osoba ako príslušník Policajného zboru. Ustanovuje sa za účelom odhalenia trestného činu alebo zistenia páchatel'a trestného činu podľa § 326, § 328 až 331 alebo § 336 ods. 1 Tr. zák. Jeho použitie je prípustné len vtedy, ak odhaľovanie, zisťovanie a usvedčovanie páchatel'ov trestných činov uvedených v § 117 ods. 1 Tr. por. by bolo iným spôsobom podstatne sťažené a získané poznatky odôvodňujú podozrenie, že bol spáchaný alebo má byť spáchaný taký trestný čin (§ 117 ods. 1 Tr. por.). Inštitút plnenia úlohy agenta spadá pod okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu a je konkrétne upravený v § 30 ods. 3 Tr. zák. Ak dôjde k spáchaniu, odhaleniu korupčného správania a zisteniu jeho páchatel'a, vyžaduje sa, aby orgány činné v trestnom konaní a súdy pristupovali k riešeniu prípadu dôsledne, zodpovedne, bez zbytočných priet'ahov, jednoducho vo všetkých smeroch v súlade so zákonom.

Na ilustráciu uvediem údaje zo štatistickej ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2006 až 2014 vo veciach korupčnej trestnej činnosti v obvode krajských prokuratúr:⁷

- v roku 2006 boli celkovo stíhané 3 osoby, obžalovaná bola 1 osoba a odsúdená nebola žiadna osoba,
- v roku 2007 bolo stíhaných 14 osôb, obžalovaných bolo 11 osôb a odsúdené boli 4 osoby,
- v roku 2008 bolo stíhaných 14 osôb, obžalovaných bolo 8 osôb a odsúdené boli 4 osoby,
- v roku 2009 bolo stíhaných 6 osôb, obžalovaných boli 4 osoby a odsúdených bolo 7 osôb,
- v roku 2010 boli vo všetkých prípadoch nulové čísla,
- v roku 2011 bola stíhaná 1 osoba, obžalovaná bola 1 osoba a odsúdené neboli žiadne osoby,
- v roku 2012 bola stíhaná 1 osoba, obžalovaná bola 1 osoba a odsúdené boli 3 osoby,
- v roku 2013 bola stíhaná 1 osoba, obžalovaná bola 1 osoba a odsúdené neboli žiadne osoby,
- v roku 2014 boli vo všetkých prípadoch nulové čísla.

Najvyššie čísla môžeme badať v rokoch 2007 až 2009. Kriminalita vo veciach korupcie v obvode krajských prokuratúr za jednotlivé roky je vykázaná v malých číslach. Korupčné trestné činy sú charakteristické vysokou latenciou, preto aj dostupné štatistické údaje o korupcii sú skreslené.

Nasledujúce štatistické údaje predstavujú prehľad o odsúdených osobách za korupčné trestné činy v rámci celej republiky za roky 2006 až 2014:⁸

⁵ Ministerstvo zdravotníctva SR má už šesť rokov zriadenú korupčnú linku, na ktorú ľudia nahlásili za toto obdobie iba dvanásť podnetov a z toho osem bolo aj postúpených na políciu. Je to žalostne málo, pretože s určitosťou môžeme konštatovať, že korupčných prípadov bolo oveľa viac. Zuzana Dančíková z Transparency International Slovensko uvádza, že za posledné tri roky u nás odsúdili iba piatich lekárov za prijímanie úplatkov. Toto je tiež žalostne nízke číslo. Dostupné na: <http://www.lekom.sk/index.php?ID=2844>

⁶ K tomuto inštitútu dávam do pozornosti judikát R 52/2014 Zb. rozh. tr. „Pod policajnou provokáciou treba rozumieť zámerné, aktívne podnecovanie alebo navádzanie, či iné iniciovanie spáchania trestnej činnosti vedené snahou, aby osoba, ktorá by inak protiprávne nekonala, spáchala trestný čin.

Skrytou aktivitou polície je činnosť zameraná na zistenie skutočností dôležitých pre trestné konanie, odhalenie páchatel'a trestného činu, zabezpečenie dôkazov o jeho trestno-právne postihnuteľnom konaní, zabránenie mu v jeho pokračovaní a na minimalizáciu spôsobených škôd.

Kľúčovú odlišnosť skrytej aktivity polície od policajnej provokácie charakterizuje skutočnosť, že polícia neinicuje, t. j. neovplyvňuje u osoby vôľu spáchať trestný čin, ale takýmto zámerom vytvára u nej podmienky na dokonanie trestného činu, ktoré však nesmú byť výnimočné, ale objektívne možné, v danej situácii obvyklé a musia nastať až s časovým odstupom potom, čo sa páchatel' rozhodol spáchať trestný čin a preukázateľne urobil kroky k jeho spáchaniu“.

Z judikátu možno vyvodiť záver, že v prípade policajnej provokácie používame pojem „agent provokatér“ a v prípade skrytej aktivity polície je vhodné používať pojem „agent kontrolór“. Na účely odhalenia korupcie za pomoci agenta sa skôr hodí označenie „agent kontrolór“.

⁷ Dostupné na: <http://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>

- v roku 2006 bola súdená 1 osoba a odsúdená nebola žiadna osoba,
- v roku 2007 bolo súdených 5 osôb a odsúdené boli 4 osoby,
- v roku 2008 bolo súdených 10 osôb a odsúdené boli 4 osoby,
- v roku 2009 bolo súdených 8 osôb a odsúdených bolo 7 osôb,
- v roku 2010 bolo súdených 171 osôb a odsúdených bolo 161 osôb,
- v roku 2011 bolo súdených 149 osôb a odsúdených bolo 124 osôb,
- v roku 2012 bolo súdených 138 osôb a odsúdených bolo 127 osôb,
- v roku 2013 bolo súdených 138 osôb a odsúdených bolo 126 osôb,
- v roku 2014 bolo súdených 161 osôb a odsúdených bolo 147 osôb.
-

Najvyššie čísla môžeme badať za posledných päť rokov. Tieto ukazovatele predstavujú dominanciu podplácania podľa druhu korupcie a to predovšetkým v dôsledku § 333 Tr. zák., v zmysle ktorého dochádza k podplácaniu v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu. Tento pojem je vymedzený v piatej hlave všeobecnej časti Trestného zákona v § 131 ods. 1 a takouto vecou sa rozumie „záujem presahujúci rámec individuálnych práv a záujmov jednotlivca, ktorý je dôležitý z hľadiska záujmov spoločnosti“.⁹

Podľa svetového rebríčka vnímania korupcie od Transparency International skončilo Slovensko v roku 2014 na 54. mieste zo 175 krajín. Oproti roku 2013 sme si polepšili o šesť miest. Keď ale berieme do úvahy len krajiny Európskej únie, sme šiestou najhoršou hodnotenou krajinou. Za nami skončilo už len Chorvátsko, Taliansko, Rumunsko, Bulharsko a Grécko. Môžeme však konštatovať, že Slovensko dosiahlo určitý pokrok hlavne vďaka prijatiu zákona o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti, prísnejšej úpravy financovania politických strán ako aj zavedenia elektronického trhoviska v systéme štátnych zákaziek.¹⁰

Resumé

Podľa platnej právnej úpravy je trestné nielen prijímanie úplatku, ale aj podplácanie. Nakoľko je všeobecne známe, že právne povedomie ľudí je na Slovensku malé, niektorí ľudia žiaľ ani nevedia, že trestnosť činu sa vzťahuje aj na podplácanie. Zbytočne potom môžu dostať do problémov nielen seba, ale aj osoby, ktorým poskytli úplatok a prijali ho. Som presvedčená, že keby sa v určitých intervaloch robila aj keď len v malej miere mediálna kampaň proti korupcii s dôrazom hlavne na podplácanie a jej trestný postih, výrazne by to pomohlo k poklesu korupčného správania. Dôležité je, že pri tomto protispoločenskom jave treba mať neustále na pamäti preventívne opatrenia a nielen v čase, keď sa objaví nejaká korupčná kauza. Nestačí, že sa na chvíľu v dôsledku tejto skutočnosti rozvíri hladina diskusií s rôznymi odborníkmi, pretože napokon sa kauza dostane po krátkom čase aj tak do úzadia a takýto dopad nemá na verejnosť žiadny odstrašujúci účinok. Štát a spoločnosť musia mať eminentný záujem na účinnom boji proti korupcii. V prvom rade treba preventívno-represívnymi opatreniami zmeniť správanie ľudí. Je potrebné posilňovať nulovú toleranciu korupcie. Určitými postupnými krokmi badať snahu štátu o znižovanie korupčného správania. Najnovším dôkazom toho je prijatie zákona o ochrane oznamovateľov protispoločenskej

⁸ Dostupné na: <http://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>

⁹ Vzhľadom na tento pojem je na mieste uviesť Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 2 To 12/2013 z 24. februára 2014 (Tpj 68/2014 -8):

I. „Trestný čin prijímania úplatku podľa § 329 Trestného zákona, spočívajúci v prijatí úplatku, požadovaní úplatku alebo prijatí sľubu úplatku v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu nemusí byť spojený s porušením povinnosti páchatel'a, ktorá vyplýva z jeho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, ako je tomu pri trestnom čine prijímania úplatku podľa § 328 Trestného zákona.

II. Súvislosť s obstarávaním vecí všeobecného záujmu v zmysle § 329 ods. 1 Tr. zák. je daná vždy vtedy, ak páchatel' bez právneho titulu prijme, žiada alebo si dá sľúbiť materiálnu alebo inú protislužbu za svoje predchádzajúce, prebiehajúce alebo nasledujúce konanie pri obstarávaní určitej veci (vecí) všeobecného záujmu. Také obstarávanie totiž nie je spojené so vznikom akéhokoľvek nároku na plnenie peňažnej alebo nepeňažnej povahy (úplatok v zmysle § 131 ods. 3 Trestného zákona), mimo právneho režimu odmeňovania toho, kto obstarávanie dotknutých vecí všeobecného záujmu z dôvodu svojho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie vykonáva“.

¹⁰<http://www.transparency.sk/sk/slovensko-v-boji-proti-korupcii-pokrocilo-vyzvou-bude-prax/>

činnosti. Do účinnosti sa dostal len nedávno, preto je ešte skoro pristupovať k hodnoteniu jeho kvality a miery jeho využiteľnosti v praxi. Určite to však treba sledovať a čo najskôr „vychytávať“ jeho prípadné nedostatky, aby mohlo dôjsť k ich náprave, pretože cieľom je naplniť jeho účel a efektivitu.

Boj s korupciou nie je jednoduchá záležitosť, ale keď chceme vyrastať a žiť v duchu spravodlivosti, morálnosti, transparentnosti, čo nám má garantovať právny štát, treba sa razantne postaviť korupcii na odpor.

Zoznam bibliografických odkazov

Normatívne právne akty

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 307/2014 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Súdne rozhodnutia

R 52/2014 Zb. rozh. tr.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 2 To 12/2013 z 24. februára 2014

Internetové zdroje

<http://zastavmekorupciu.sk/casto-kladene-otazky.html>

<http://www.lekom.sk/index.php?ID=2844>

<http://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>

<http://www.transparency.sk/sk/slovensko-v-boji-proti-korupcii-pokrocilo-vyzvou-bude-prax/>

TRESTNÝ ČIN ZNEUŽÍVANIA ÚČASTI NA HOSPODÁRSKEJ SÚŤAŽI

doc. JUDr. Sergej ROMŽA, PhD. ¹

Katedra trestného práva,
Právnická fakulta UPJŠ, Košice

Anotácia: Problematika nedovolennej účasti na hospodárskej súťaži predstavuje interdisciplinárny – prierezový charakter, keď vo svojich dôsledkoch notifikuje nielen trestnoprávne vzťahy, ale rovnako tak vzťahy vznikajúce v rámci občianskeho, obchodného, či dokonca pracovného práva. Táto skutočnosť sama osebe vyjadruje význam, miesto, ako aj naliehavú potrebu skúmania predmetnej problematiky. Nebývalý progres vývoja spoločensko – ekonomických vzťahov, v poslednom období, prináša so sebou množstvo aplikačných a interpretačných problémov súvisiacich s uplatňovaním jednotlivých pojmových znakov sygnifikantných pre vlastný pojem účasti na hospodárskej súťaži. Osobitne uvedené platí pre oblasť trestného práva, ale predovšetkým pre správne aplikačné a interpretačné uplatňovanie tak pojmových znakov objektívnej stránky, ako aj samotné vymedzenie (klasifikácia) charakteru samotného subjektu trestného činu nedovolennej účasti na hospodárskej súťaži.

KLúčové slová: hospodárska súťaž, subjekt trestného činu, súťažiteľ, nekalá súťaž, dobré mravy, dobrá povesť, generálna klauzula, objekt trestného činu, dogmatický výklad, skutková podstata trestného činu

Annotation: The issue of unauthorized participation in the economic competition is an interdisciplinary - transversal nature, when in its consequences notify not only criminal relationships, but also relations arising in civil, commercial, and even labor law. This fact alone expresses the importance of the place, as well as the urgent need for the examination of the problems. An unheard progress of the development of social - economic relations in recent years, entails a number of application and interpretation issues related to the application of individual characters of its own concept of participation in the economic competition. Separately this applies in the criminal field, but especially for properly application and interpretation of objective set of criteria side, as well as the actual definition (classification) of the nature of actual crime subject of an unauthorized participation in the economic competition.

Key words: economic competition, the subject criminal offense, a competitor, unfair competition, good manners, good reputation, general clause, the object of criminal offense, dogmatic interpretation, merits of a crime

I.

Páchatel' a subjekt trestného činu (všeobecne)

Veda trestného práva rozlišuje medzi pojmom páchatel' trestného činu z hľadiska všeobecných podmienok trestnej zodpovednosti a subjekt skutkovej podstaty trestného činu, ako jeden z jej obligatórných znakov. ²

Páchatel'om trestného činu je ten, kto trestný čin spáchal sám (§ 19 ods. 1 Trestného zákona).

Subjektom trestného činu je fyzická osoba, ktorá bola v čase spáchania trestného činu príčetná a je staršia ako 14 rokov.

Subjekt skutkovej podstaty trestného činu je rozhodujúci činiteľ v celom komplexe pojmotvorných znakov, a to z hľadiska existencie trestného činu vôbec, jeho protiprávnosti, úvah súdu pri ukladaní trestu, súčinnosti v štádiu reedukácie resocializácie a socializácie. Všetky tieto skutočnosti sú dôležité pre správnu aplikáciu trestnoprávných noriem v záujme ochrany spoločnosti, prevýchovy páchatel'a a výchovy ostatných členov spoločnosti. ³

Subjekty trestných činov možno klasifikovať podľa rôznych uplatnených klasifikačných kritérií, pričom samotná klasifikácia nie je samoučelná, ale primárne slúži na vyvodenie právnych

¹ sergej.romza@upjs.sk

² IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné, všeobecná časť druhé doplnené a prepracované vydanie, Bratislava, Iura edition, 2010, s.123. Rovnako porov.: NOVOTNÝ, O. – DOLENSKÝ, A. – JELÍNEK, J. – VANDUCHOVÁ, M.: Trestní právo hmotné, I. Obecná část, Praha, Codex, 1990, s. 96 a nasl.; MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné, všeobecná časť, Košice, Univerzita P.J. Šafárika, s. 121.

³ IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné, všeobecná časť, druhé doplnené a prepracované vydanie, Bratislava, Iura edition, 2010, s. 131.

záverov týkajúcich sa existencie – naplnenia jedného z rozhodujúcich obligatórnych pojmových znakov príslušnej skutkovej podstaty trestného činu.

Vo vzťahu k spracovanej téme príspevku, určujúcim sa javí klasifikácia subjektov trestných činov, podľa vlastnosti, spôsobilosti a postavenia subjektu na subjekt:

- všeobecný;
- špeciálny;
- konkrétny;

Ust. § 128 ods. 8 Trestného zákona, obsahuje legálne návěstie - usmernenie, ako právne klasifikovať páchatel'ov trestných činov, teda na základe akých pojmových znakov možno usudzovať na charakter klasifikovaného subjektu, teda, či ide o subjekt všeobecný, špeciálny, či konkrétny.

V zmysle ust. § 128 ods. 8 Trestného zákona „*ak na spáchanie trestného činu tento zákon vyžaduje osobitnú vlastnosť, spôsobilosť alebo postavenie páchatel'a, môže byť páchatel'om alebo spolupáchatel'om trestného činu len osoba, ktorá má požadovanú vlastnosť, spôsobilosť alebo postavenie. Ak zákon ustanovuje, že páchatel' musí byť nositeľom osobitnej vlastnosti, spôsobilosti alebo postavenia, stačí ak túto vlastnosť, spôsobilosť alebo postavenie spĺňa právnická osoba, v ktorej mene páchatel' koná*“.

Vo všeobecnosti je vymedzenie páchatel'a v Trestnom zákone vyjadrené pojmovým znakom „ *kto*“, označované ako všeobecný subjekt.

Špeciálnym subjektom je páchatel', ktorý disponuje určitou vlastnosťou, spôsobilosťou alebo postavením.

Konkrétnym subjektom je páchatel', ktorý disponuje určitou vlastnosťou, spôsobilosťou alebo postavením a to vzhľadom na určitú situáciu.

II.

Teoretické, výkladové a aplikačné problémy súvisiace s klasifikáciou subjektov trestného činu zneužitia účasti na hospodárskej súťaži

Objektom trestného činu zneužitia účasti na hospodárskej súťaži je ochrana hospodárskej súťaži a účasti na nej.

Objektívna stránka spočíva alternatívne v zneužití účasti na hospodárskej súťaži tým, že nekalou súťažou v hospodárskom styku poškodí páchatel' dobrú povest' súťažiteľa (§ 250 ods. 1 písm. a) Trestného zákona) alebo v zneužití účasti na hospodárskej súťaži tým, že konaním, ktoré je v rozpore so zákonom upravujúcim ochranu hospodárskej súťaže, páchatel' spôsobí inému súťažiteľovi značnú škodu alebo ohrozí chod jeho podniku (ň 250 ods. 1 písm. b) Trestného zákona.

V aplikačnej praxi vyvstáva problém súvisiaci s klasifikáciou, vymedzením charakteru a vlastností, ktoré musí spĺňať subjekt tohto trestného činu, predovšetkým vo vzťahu k alinei prvej, normatívne vymedzenej v ust. § 250 ods. 1 písm. a Trestného zákona.

Prevažná časť aplikačnej praxe a treba dodať, že aj vedy trestného práva, zastáva názor, že subjekt tohto trestného činu je všeobecný.⁴

Aplikačná prax, usudzuje na charakter subjektu tohto trestného činu, z jeho legislatívno – technického vymedzenia (konštrukcie), pojmom „ *kto*“.

Ide o formálny a dogmatický výklad vychádzajúci výlučne, resp. v rozhodujúcej miere z obvyklého legislatívneho – technického vymedzenia všeobecného subjektu pojmom „ *kto*“.

Aplikačná prax argumentuje a dôvodí tým, že páchatel'om trestného činu, podľa ust. § 250 ods. 1 písm. a) Trestného zákona, môže byť ktokoľvek a nemusí to byť iba súťažiteľ. V tejto

⁴ BURDA, E. – ČENTÉŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon, osobitná časť, komentár – II. diel, I. vydanie, Praha: C.H. BECK, 2011, s. 660. Rovnako porov.: ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákonník, II., komentář, Praha, C.H.BECK, 2010, s. 2286 – 2287.

súvislosti aplikačná prax ďalej dôvodí, že v tomto ustanovení totiž pojem „súťažiteľ“ na rozdiel od ust. § 250 ods. 1 písm. b) Trestného zákona, v ktorom je použitý pojem „iný súťažiteľ“ nie je pojmom korelatívnym, z ktorého by vyplývalo, že páchatel'om môže byť iba súťažiteľ vo vzťahu k inému súťažiteľovi. Zároveň aplikačná prax v tejto súvislosti dodáva, že podľa ust. § 41 ods. 1 Obchodného zákonníka, súťažiteľmi nie sú iba podnikatelia, ale aj iné fyzické a právnické osoby, ktoré sa zúčastňujú na hospodárskej súťaži.⁵

S prezentovanými závermi a argumentáciou aplikačnej praxe, ako aj časti zástupcov vedy trestného práva, sa nemožno bez výhrad stotožniť. Predovšetkým som toho názoru, že na charakter subjektu predmetného činu, nemožno usudzovať výlučne na základe legislatívno – technickej konštrukcie skutkovej podstaty, ktorá je obvykle sygnifikantná pre všeobecný subjekt a ktorá je vyjadrená v príslušnej skutkovej podstate pojmom „kto“, ale je nevyhnutné, v tejto súvislosti vnímať príslušnú skutkovú podstatu trestného činu, ako jeden konzistentný systém (celok), ktorý je tvorený jednotlivými prvkami (obligatónnymi znakmi, vrátane subjektu skutkovej podstaty príslušného trestného činu), medzi ktorými existujú vzájomné vzťahy a podmienenosť. Inak povedané prvky (pojmové znaky), tohto systému (skutkovej podstaty) musia tvoriť vnútorne logicky a ideovo konzistentný celok. Z uvedeného teda vyplýva, že jednotlivé pojmové znaky, charakterizujúce konanie páchatel'a ako trestný čin, je potrebné vykladať a uplatňovať nielen autonómne, ale aj v kontexte významu ostatných pojmových znakov. Som toho názoru, že pri výklade jednotlivých obligatónnych pojmových znakov príslušnej skutkovej podstaty trestného činu je nevyhnutné uplatňovať materiálny a nie formálny prístup, len takýto prístup napĺňa atribúty demokratického právneho štátu, normatívne deklarovaných v čl. I Ústavy Slovenskej republiky.

Z doposiaľ uvedeného teda vyplýva, že páchatel'om trestného činu zneužitia účasti na hospodárskej súťaži, podľa ust. § 250 ods. 1 písm. a) Trestného zákona, môže byť ktokoľvek, avšak z popisu pojmových znakov objektívnej stránky, predmetnej skutkovej podstaty vyplýva, že páchatel'om tohto trestného činu môže byť ktokoľvek, kto zneužije účasť na hospodárskej súťaži, spôsobom, ktorý je vymedzený v danom prípade v ust. § 250 ods. 1 písm. a) Trestného zákona. Inými slovami povedané, páchatel'om tohto trestného činu môže byť ktokoľvek, kto sa zúčastňuje hospodárskej súťaži .

Mám zato, že zúčastňovať sa na hospodárskej súťaži nemôže niekto, komu nesvedčí postavenie súťažiteľ'a. Jednoducho pojmové znaky objektívnej stránky predmetného trestného činu, bližšie (špecificky) vymedzujú vlastnosti páchatel'a, ktorými tento musí disponovať, a to tým spôsobom , že postavenie páchatel'a (subjektu) viažu na osobitný status páchatel'a, ako subjektu, ktorý sa musí zúčastňovať hospodárskej súťaže.

Kľúčovým, v tejto súvislosti, sa javí vymedzenie podstaty pojmu „hospodárskej súťaže“.

Hospodárskou súťažou treba rozumieť súperenie dvoch alebo viacerých podnikateľských subjektov v hospodárskej oblasti, a to také súperenie, ktoré vzájomne ovplyvňuje hospodársku činnosť týchto subjektov a vytvára na strane druhých potenciálnych účastníkov trhových vzťahov, objektívnu možnosť voľby medzi rôznymi súťažnými ponukami, či dopytom. Základnou funkciou súťažného práva a nadväzujúcej trestnoprávnej ochrany je chrániť existenciu neskreslenej hospodárskej súťaže, bez ohľadu na záujmy jednotlivcov, nakoľko existencia neskreslenej súťaže je verejným záujmom.⁶

Hospodárskou súťažou rovnako možno rozumieť (z hľadiska sledovaného cieľa), súperenie podnikateľských subjektov v hospodárskej oblasti s cieľom, predstihnúť iné subjekty a dosiahnuť tým hospodársky prospech.⁷

Obchodný zákonník, v ust. § 41, pod marginálnym označením „účasť na hospodárskej súťaži“, vymedzuje podstatu pojmu súťažiteľ'a, ako fyzické a právnické osoby, ktoré sa zúčastňujú na hospodárskej súťaži, aj keď nie sú podnikateľmi. Cit. ustanovenie § 41 neobsahuje legálnu

⁵ Porov.: Rozsudok Krajského súdu v Prešove, sp. zn.: 2T 2/2005, zo dňa 10. júna 2013, s. 29 – 30.

⁶ PELIKÁNOVÁ, J. a kol. : Obchodní právo, II. díl, 2. vydání, Praha, CODEX Bohemia, 1998, s. 106; Rovnako porov. Knap, K.: Právo hospodářské soutěže, Praha, Orbis, 1973, s. 17.

⁷ CHALUPA, R. – ŠTENGLOVÁ, I. – TOMSA, M. a kol.: Obchodní zákonník, komentář, Praha, C.H.BECK, 1994, s. 97.

definíciu pojmu súťažiteľa a nevymedzuje ani okruh súťažných vzťahov, ale iba zavádza legislatívnu skratku tohto pojmu pre osoby, ktoré sa zúčastňujú na hospodárskej súťaži, aj keď nie sú podnikateľmi (môže ísť napr. nadácie, komory podnikateľov, komory slobodných povolání). Ide o široké vymedzenie tohto pojmu, ktorého cieľom je komplexná ochrana hospodárskej súťaže. V praxi sa tak môže stať, že v súťažnom vzťahu sa ocitnú subjekty, ktoré navonok nesúťažajú, ale pri bližšom ozrejmí si konkrétnych okolností zistíme, že súťažný vzťah tu existuje.⁸

V každom prípade, bez ohľadu na to, či určitému subjektu svedčí postavenie podnikateľa, či „nepodnikateľa“, súťažiteľom môžu byť len subjekt, ktorý sa zúčastňuje na hospodárskej súťaži.

Z obsahu prezentovanej definície hospodárskej súťaže a súťažiteľa vyplýva jednoznačný záver o prieniku týchto pojmov, v rozhodujúcich kvalifikačných znakoch, a tým je účasť subjektov na hospodárskej súťaži.

Jednoducho pojem súťažiteľ a hospodárska súťaž nemožno vykladať autonómne, nemožno vykladať autonómne ani kvalifikačné znaky subjektu predmetného trestného činu od kvalifikačných znakov hospodárskej súťaže a súťažiteľa, ako pojmových znakov objektívnej stránky skutkovej podstaty predmetného trestného činu.

Inými slovami povedané, jednotlivé obligatórne znaky príslušnej skutkovej podstaty trestného činu, musia tvoriť logicky – vnútorne konzistentný celok, ktorý sleduje, ale aj formálne vyjadruje, ich materiálnu podstatu. Deklarovaná vnútorná konzistentnosť pojmových znakov osobitne postihuje a vyjadruje ich ideovú konzistentnosť.

Na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti voči páchatel'ovi trestného činu zneužitia účasti na hospodárskej súťaži, podľa ust. § 250 ods. 1 písm. a) b) Trestného zákona, nepostačuje len samotná účasť páchatel'a na hospodárskej súťaži, ale navyše sa vyžaduje, aby páchatel' svoju účasť na hospodárskej súťaži zneužil, niektorým zo spôsobov normatívne vymedzených v ust. § 250 ods. 1 písm. a) či písm. b) Trestného zákona.

Zneužitie účasti na hospodárskej súťaži, Obchodný zákonník vymedzuje v ust. § 42 ods. 1, ako „*nekalé súťažné konanie („nekalá súťaž“)* a *nedovolené obmedzovanie hospodárskej súťaže*“.

Nekalosúťažné konanie je normatívne upravené v ust. § 44 Obchodného zákonníka. V ust. § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka je upravená tzv. generálna klauzula, na ktorú vecne nadväzuje normatívna úprava obsiahnutá v ust. § 44 ods. 2 Obchodného zákonníka, kde sú vymedzené jednotlivé skutkové podstaty nekalosúťažného konania.

Nekalou súťažou, v zmysle ust. § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka, je konanie v hospodárskej súťaži, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi a je spôsobilé privodiť ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom.

Nekalou súťažou, v zmysle ust. § 44 ods. 2 Obchodného zákonníka, je najmä:

- a) klamlivá reklama;
- b) klamlivé označenie tovaru a služieb;
- c) vyvolávanie nebezpečenstva zámeny;
- d) parazitovanie na povesti podniku, výrobkov alebo služieb iného súťažiteľa;
- e) podplácanie;
- f) zľahčovanie;
- g) porušovanie obchodného tajomstva;
- h) ohrozovanie zdravia, spotrebiteľov a životného prostredia;

Na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti páchatel'a za nekalú súťaž (podľa alinei prvej – § 250 ods. 1 písm. a) trestného zákona) sa vyžaduje kumulatívne naplnenie nasledovných

⁸ OVEČKOVÁ, O.: Obchodný zákonník, komentár, I. diel, Bratislava, Iura edition, 2005, s. 94 – 95. Rovnako porov.: Pelikánová, I.: Komentár k obchodnému zákonníku, I. díl, § 1 – 55, Praha, LINDE, s. 243 – 245; Macek, J.: Rozhodnutí ve věcech obchodního jména a nekalé soutěže, Praha, C.H. BECK, 2000, s. 64 – 68.

pojmových – kvalifikačných znakov objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu zneužitia na hospodárskej súťaži:

1. ide o konanie v hospodárskej súťaži;
2. konanie v hospodárskej súťaži je v rozpore s dobrými mravmi súťaže;
3. predmetné konanie je spôsobilé privodiť ujmu jednotlivým súťažiteľom alebo spotrebiteľom;
4. predmetné konanie naplňa niektorú zo skutkových podstát nekalosúťažného konania, ktoré sú normatívne vymedzené v ust. § 44 ods. 2 písm. a) – h) Obchodného zákonníka;
5. nekalosúťažné konanie (splňujúce podmienky generálnej a špeciálnej klauzuly), v hospodárskom styku, poškodí dobrú povest' súťažiteľa;

V súvislosti s vymedzenými kvalifikačnými znakmi sa žiada osobitne vyložiť viaceré pojmové znaky.

Predovšetkým sa žiada vyložiť pojem dobré mravy. Dobré mravy zákonodarca definoval v zákone o ochrane spotrebiteľa (§ 6 ods. 3 z. č. 634/1992 Zb.). Dobrymi mravmi, v zmysle cit. ustanovenia treba rozumieť konanie, ktoré :

- a) je v rozpore so vžitými tradíciami a ktoré vykazuje zjavné znaky diskriminácie alebo vybočenia z pravidiel morálky uznávanej pri predaji výrobku a poskytovaní služieb;
- b) môže privodiť ujmu účastníkom obchodného vzťahu pri nedodržaní dobromyseľnosti, čestnosti, zvyklosti a praxe a pri ktorom sa využíva najmä omyl, lešť, vyhrážkam výrazná nerovnosť zmluvných strán a porušenie zmluvnej slobody.

V tejto súvislosti sa žiada zdôrazniť, že v generálnej klauzule sa pojem dobré mravy používa, v zmysle dobrých mravov v hospodárskej súťaži, a nie dobrých mravov vo všeobecnosti. Je to dané funkciami hospodárskej súťaže a jej celkovým charakterom.⁹

Pojem dobrých mravov v civilnom ponímaní je pojmom všeobecný, ale predovšetkým pojmom objektívnym, avšak na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti musí byť aj tento kvalifikačný znak, pokiaľ ide i o skutkové okolnosti, pokrytý úmyselným zavinením.¹⁰

Rozpor s dobrými mravmi súťaže nemožno vidieť v každom porušení zásad poctivého hospodárskeho styku, ale len v porušení takým konaním, ktoré je objektívne spôsobilé spoločenskú funkciu hospodárskej súťaže skresliť, a tým pozitívne účinky súťaže zoslabiť alebo vôbec vylúčiť, prípadne aj zmeniť na negatívne.¹¹

V neposlednom rade sa žiada vyložiť aj ďalší kvalifikačný pojmový znak, a tým je dobrá povest' súťažiteľa.

Dobrou povest'ou súťažiteľa sa v tomto prípade má na mysli tzv. goodwihl, t.j. hospodárskej postavenie subjektu na trhu, na rozdiel od dobrej povesti právnickej osoby všeobecne, upravenej v ust. § 19 ods. 3 Občianskeho zákonníka – táto dobrá povest' je širším pojmom a platí všeobecne vo vzťahu ku všetkým právnickým osobám, vzniká súčasne so vznikom spoločnosti a zaniká so zánikom spoločnosti. Dobrá povest' nesúvisí so vznikom právnickej osoby, ale s dlhodobou hospodárskou činnosťou právnickej osoby a získanou reputáciou.

Dobrá povest' ako nevyhnutná zložka podniku súvisí s kvalitou výrobkov, služieb, obchodnými schopnosťami, spôsobom fungovania, získanými znalosťami subjektu ako podnikateľa.¹²

V tejto súvislosti sa žiada osobitne zdôrazniť, že na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti páchatela trestného činu zneužitia účasti na hospodárskej súťaži, v zmysle ust. § 250 ods. 1 písm. a) Trestného zákona, nepostačuje (po objektívnej stránke) len naplnenie pojmových znakov tzv. generálnej klauzuly, normatívne vymedzenej v ust. § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka (ako je tomu v prípade obchodno – právnych vzťahov), ale je nutné, aby páchatel' svojim konaním naplnil aj

⁹ c. d. v poznámke č. 7, s.99.

¹⁰ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákonník, II. díel, § 140 – 421, Praha, C.H. BECK, I. vydání, 2010, s. 2274.

¹¹ tamtiež, s. 2274.

¹² c. d. v poznámke č. 3, s. 659.

niektorú zo skutkových podstát nekalosúťažného konania, normatívne vymedzených v ust. § 44 ods. 2 Obchodného zákonníka.

V aplikačnej praxi však vyvstáva problém v súvislosti s tým, že výpočet jednotlivých skutkových podstát nekalosúťažného konania, normatívne vymedzený v ust. § 44 ods. 2 Obchodného zákonníka, je eximplifikatívny a nie taxatívny. Nazdávam sa, že eximplifikatívny výpočet skutkových podstát nekalosúťažného konania nekorešponduje zásade určitosti skutkových podstát zaradených do Trestného zákona (nullum crimen sine lege, nullum poena sine lege), ako aj zásade subsidiarity trestnej represie (ultima ratio). Som toho názoru, že okruh skutkových podstát nekalosúťažného konania, zakladajúcim trestnoprávnu zodpovednosť (oproti úprave obsiahnutej v Obchodnom zákonníku) musí byť redukovaný a to ich taxatívnym výpočtom obsiahnutým priamo v ustanovení § 250 ods. 1 písm. a) Trestného zákona.

V tejto súvislosti som toho názoru, že pri takýchto zásadných interpretačných a aplikačných problémoch, týkajúcich sa rozhodujúcich kvalifikačných znakov predmetnej skutkovej podstaty trestného činu, je potrebné uplatňovať ich výklad v prospech páchatel'a, v opačnom prípade, by akýkoľvek iný výklad znamenal (zakladal) rozširovanie podmienok trestnoprávnej zodpovednosti a teda aj porušenie základných princípov a zásad, na ktorých je trestnoprávna zodpovednosť koncipovaná, predovšetkým už spomínanej zásady nullum crimen sine lege, nullum poena sine lege, ako aj zásady subsidiarity trestnej represie (ultima ratio).¹³

Zoznam bibliografických odkazov:

1. **BURDA, E. – ČENTĚŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol.:** Trestný zákon, osobitná časť, komentár – II. diel, I. vydanie, Praha: C.H. BECK, 2011.
2. **CHALUPA, R. – ŠTENGLOVÁ, I. – TOMSA, M. a kol.:** Obchodní zákonník, komentár, Praha, C.H.BECK, 1994.
3. **IVOR, J. a kol.:** Trestné právo hmotné, všeobecná časť druhé doplnené a prepracované vydanie, Bratislava, Iura edition, 2010.
4. **KNAP, K.:** Právo hospodárskej súťaže, Praha, Orbis, 1973.
5. **MACEK, J.:** Rozhodnutí ve věcech obchodního jména a nekalé soutěže, Praha, C.H. BECK, 2000.
6. **MADLIAK, J. a kol.:** Trestné právo hmotné, všeobecná časť, Košice, Univerzita P.J. Šafárika.
7. Nález I. ÚS 316/2011; IV. ÚS 403/2010; II. ÚS 343/2010.
8. **NOVOTNÝ, O. – DOLENSKÝ, A. – JELÍNEK, J. – VANDUCHOVÁ, M.:** Trestní právo hmotné, I. Obecná část, Praha, Codex, 1990.
9. **OVEČKOVÁ, O.:** Obchodný zákonník, komentár, I. diel, Bratislava, Iura edition, 2005.
10. **PELIKÁNOVÁ, J. a kol.:** Obchodní právo, II. díl, 2. vydání, Praha, CODEX Bohemia, 1998.
11. **PELIKÁNOVÁ, I.:** Komentář k obchodnímu zákonníku, I. díl, § 1 – 55, Praha, LINDE.
12. Rozsudok Krajského súdu v Prešove, sp. zn.: 2T 2/2005, zo dňa 10. júna 2013.
13. **ŠÁMAL, P. a kol.:** Trestní zákonník, II. diel, § 140 – 421, Praha, C.H. BECK, I. vydání, 2010.

Kontaktné údaje autora:

doc. JUDr. Sergej ROMŽA, PhD.

vedúci Katedry trestného práva, Právnickej fakulty UPJŠ, Kováčska 26, 040 75 Košice
tel.: +421 (055) 234 4148, fax: +421 (055) 622 53 65, e-mail: sergej.romza@upjs.sk

¹³ K extenzívnemu výkladu a aplikácii trestnoprávnych noriem zakladajúcich trestnoprávnu zodpovednosť páchatel'ov sa opakovane vyjadril a zaujal stanovisko aj Ústavný súd SR vo svojej judikovanej praxi. Porov.: I. ÚS 316/2011; IV. ÚS 403/2010; II. ÚS 343/2010.

DEVÍZOVÉ TRESTNÉ ČINY

JUDr. Michaela VETRÁKOVÁ¹

Exekútorický úrad Bratislava

JUDr. Ján ŠANTA, PhD.²

Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR

Anotácia: Autori sa v predkladanom príspevku zaoberajú problematikou devízových trestných činov podľa Trestného zákona Slovenskej republiky, pričom v úvode sa venujú výkladu pojmu ekonomická trestná činnosť, jej obsahu, názorom odbornej verejnosti na jej význam a pohľadu na históriu trestnoprávnej úpravy uvedenej témy. V príspevku autori tiež analyzujú a vykladajú jednotlivé pojmy obsiahnuté v skutkových podstatách predmetných trestných činov a na základe konkrétnej trestnej veci navrhujú legislatívne riešenia vznikajúceho právneho problému.

KLúčové slová: ekonomická trestná činnosť, devízové právo, devízové hodnoty, devízová licencia, devízový trh

Annotation: Authors deal in the contribution with the matter of exchange criminal offences under Criminal Act, also the Introduction is devoted to analysis of the term „economic criminal offences“, to their sense, opinions of expert community and to the history of the legislation of this topic. In this contribution they try to discuss and interpret individual notions which are contained in these offences and they propose the legislation solutions in the emerging legal problems on the basis of the concrete criminal case.

Keywords: Economic criminal offences, exchange law, foreign exchange values, foreign exchange licence, foreign exchange market

Úvod

Ekonomická trestná činnosť predstavuje jednu z najzávažnejších foriem kriminality, ktorej dôležitosť a rozsah v poslednom období v našej spoločnosti vzrástli. Všeobecne platí, že pre pojem ekonomická trestná činnosť sa súčasne využíva pojem hospodárska trestná činnosť, ale zároveň sa stretávame s názorom, že ekonomická kriminalita je pojem najširší, ktorý v sebe zahŕňa hospodársku, finančnú kriminalitu a pranie špinavých peňazí.³ Európska únia hovorí o „ekonomickej“ kriminalite, ktorá okrem iného v sebe zahŕňa neustále sa vytvárajúce nové spôsoby páchania trestnej činnosti. Ich výskyt je podmienený obrovskou dynamikou hospodárskeho prostredia a rozmachu trhového mechanizmu.

Vzhľadom na jej význam a objekt chránený Trestným zákonom, ktorý napáda, môžeme konštatovať, že má značný ekonomický a sociálny dopad na stabilitu štátu v jej vnútornej časti. Pojem ekonomickej alebo hospodárskej kriminality nebol ani napriek všetkým snahám jednoznačne vymedzený. Viacerí autori zaoberajúci sa danou problematikou sa ju pokúsili jednoznačne definovať, spomedzi ktorých spomenieme nasledovné definície :

„Hospodárske trestné činy, aj keď sa dotýkajú individuálnych práv, sú takmer vždy motivované ziskom a prevažne latentné útoky smerujú proti kolektívnym právam, proti hospodárskemu systému ako celku alebo proti niektorému jeho inštitútu, hlavne proti organizácii trhu, záujmom spotrebiteľov, regulácií zahraničného obchodu, hospodárskej činnosti podnikov, regulácií finančného systému a sčasti aj proti ochrane životného prostredia. Hospodárske delikty sú trestné činy páchané zo sféry hospodárstva do sféry hospodárstva.“⁴

„Pod ekonomickou kriminalitou rozumieme najmä tie protiprávne konania, ktoré:

- bez ohľadu na postavenie páchatel'a naplňajú skutkovú podstatu niektorého z trestných činov vymenovaných v príslušnej hlave osobitnej časti Trestného zákona, pokiaľ sú pri jeho

¹ michaelavetrakova@windowslive.com

² jan.santa@genpro.gov.sk

³ ČASTORÁL, Z., 2011. Ekonomická kriminalita a management. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. s. 13

⁴ NĚMEC, M., 1995. Organizovaný zločin. Aktuální problémy organizované kriminality a boje proti ní. Praha: Naše vojsko, 1995. s. 106

páchaní páchatel' aj poškodený v postavení subjektov vykonávajúcich podnikateľskú činnosť, a trestná činnosť súvisí s ich podnikaním

- naplňajú skutkovú podstatu trestných činov, ku ktorým došlo vo vzťahoch založených obchodným či pracovným právom na ťarchu zamestnávateľa, alebo na základe iného právneho vzťahu súvisiaceho s hospodárstvom, ekonomikou alebo financiami
- naplňajú skutkovú podstatu trestných činov verejných činiteľov a trestných činov korupcie, pokiaľ ich spáchal predstaviteľ verejnej správy pri výkone svojej právomoci v súvislosti s plnením hospodárskych úloh vo všeobecnom záujme, alebo takéto konanie proti tomuto predstaviteľovi smerovalo
- k ekonomickej kriminalite zaraďujú medzinárodné právne predpisy⁵

Hlavným charakteristickým znakom protiprávnych konaní patriacich do ekonomickej trestnej činnosti je ich spojenosť s právnymi normami mimo trestného práva. Toto prepojenie sa prejavuje najmä v blanketových právnych normách uvedených v Trestnom zákone, čo znamená, že tieto priamo odkazujú napríklad na normy občianskeho, obchodného alebo správneho práva a trestná zodpovednosť preto veľakrát vzniká ako následok ich porušenia. Z uvedeného môžeme vyvodit' záver, že pri tomto druhu trestnej činnosti sa vo významnej miere uplatňuje princíp subsidiarity trestnej represie, teda pomocná úloha trestného práva, či **princíp ultima ratio**.

Celospoločenský rozvoj znamená postupný vývoj aj v oblasti hospodárskej kriminality, kde zaznamenávame čoraz pokrokovejší a sofistikovanejší spôsob jej páchania, a to aj s medzinárodným prvkom. V súčasnosti nejde totiž prevažne o vytváranie nových skutkových podstát predmetných trestných činov, ale skôr o ich aktualizáciu.

Medzi typické znaky ekonomickej kriminality ďalej uvádzame nasledovné:

- Vysoká latencia, čo znamená, že značnú časť týchto protiprávnych konaní sa nepodarí vôbec zistiť
- Variabilnosť a dynamickosť, nakoľko páchatelia dokážu rýchlo reagovať na zmeny v právnej úprave, majú schopnosť nachádzať medzery v zákone
- Konšpiratívny charakter činnosti, o čom svedčí kvalifikovaný postup páchatel'ov účinne zakrývať kriminálny charakter svojho konania.

I.

Z uvedených definícií ekonomickej trestnej činnosti môžeme vyvodit' jednoznačný záver, že devízové trestné činy do tejto skupiny trestnej činnosti patria a to svojou povahou a záujmom, ktorý svojou skutkovou podstatou chránia, keďže devízové právo tvorí podsystem finančného práva, preto môžeme hovorit' aj o **finančnej trestnej činnosti**. Nakoľko ide o trestnoprávne normy, ktoré odkazujú obsiahnutými pojmami na použitie iného, mimotrestného práva, je nevyhnutné pre pochopenie ich významu zaoberať sa zákonom č. 202/1995 Z. z. **Devízový zákon** v platnom znení a výkladom pojmov devízového hospodárstva.

V súčasnosti platný Trestný zákon definuje vo svojej piatej hlave s názvom Trestné činy hospodárske, prvý diel – Trestné činy ohrozujúce trhovú ekonomiku, dva devízové trestné činy, a síce *trestný čin neoprávneného obchodovania s devízovými hodnotami a poskytovanie devízových služieb (§ 252) a trestný čin ohrozenia devízového hospodárstva (§ 258)*.

Obidve skutkové podstaty uvedených trestných činov majú svoj základ v porušení povinností, ktoré subjektom vyplývajú z právnych predpisov v oblasti devízového hospodárstva. Táto časť ekonomiky štátu je charakterizovaná v užšom a širšom zmysle. V prvom prípade hovoríme o „systeme štátnych zásahov do zahranično-obchodnej oblasti národného hospodárstva, ktoré sa vyznačujú väčšou alebo menšou intenzitou v závislosti na viacerých faktoroch, napríklad na systeme riadenia ekonomiky, na dodržiavaní princípov právneho štátu a podobne“.⁶ Ide teda o súbor opatrení, ktoré právne znemožňujú získať zahraničné platobné prostriedky iným spôsobom ako prostredníctvom na to ustanovenej právnickej osoby, najčastejšie bankovej inštitúcie. V širšom zmysle môžeme o devízovom hospodárstve hovorit' všade tam, kde platby a úhrady viaže cedul'ová

⁵ CHMELÍK, J. a kol., 2005. Úvod do hospodárskej kriminality. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. s. 17-18

⁶ BABČÁK, V. a kol., 2012. Finančné právo na Slovensku a v Európskej únii, Žilina: EUKODDEX, 2012. s. 551

banka na splnenie podmienok odvodu alebo ponuky zahraničných platidiel a zahraničných platobných prostriedkov.⁷

Devízové právo teda tvoria právne normy regulujúce inštitút devízových hodnôt, obchodovanie s nimi, práva a povinnosti tuzemcov a cudzozemcov pri nakladaní s nimi, pôsobnosť bankových, devízových a colných orgánov v devízovej oblasti, devízové hospodárstvo, operácie s niektorými devízovými hodnotami, nadobúdanie nehnuteľností cudzozemcami v tuzemsku a tuzemcami v cudzozemsku, dovoz a vývoz bankoviek a mincí, devízovú kontrolu, sankcie na úseku devízového hospodárstva a podobne.⁸

V súčasnosti pozorujeme v porovnaní s predchádzajúcim právnym stavom čoraz menší okruh povinností pre subjekty devízového práva, teda pre tuzemcov a cudzozemcov a postupné znižovanie ich záväznosti. Zvýrazňuje sa viac regulatívna funkcia devízovoprávnych noriem oproti funkcií ochranej, ktorá je príznačná pre minulú právnú úpravu v období socialistického Československa. Základným princípom, na ktorom bolo založené predchádzajúce devízové právo, bol **princíp štátneho devízového monopolu**, ktorý vyjadroval ekonomický model využívajúci devízové plánovanie ako základný nástroj riadenia. Zákon č. 142/1970 Zb. výslovne zakotvil výhradné právo štátu uskutočňovať platobný a úverový styk so zahraničím a na ten účel sústreďovať zahraničné platobné prostriedky a rozhodovať o nakladaní s nimi.⁹ V oblasti devízového práva teda platili oveľa prísnejšie povinnosti ako je tomu v súčasnosti, čím dochádzalo aj k vzniku trestnoprávnej zodpovednosti osôb za ich porušenie. V tom čase platný Trestný zákon¹⁰ ustanovoval skutkovú podstatu trestného činu ohrozenia devízového hospodárstva a to v dvoch ustanoveniach, ktorá sa však podstatným spôsobom odlišuje od skutkovej podstaty tohto trestného činu podľa v súčasnosti platného Trestného zákona:

§ 146:

- 1) *Kto spôsobí devízovému hospodárstvu väčšiu škodu tým, že koná proti predpisom o devízovom hospodárstve, potresce sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky alebo nápravným opatrením alebo peňažným trestom alebo prepadnutím veci.*
- 2) *Odňatím slobody na jeden rok až šesť rokov sa páchatel potresce,*
 - a) *ak spácha čin uvedený v odseku 1 ako člen organizovanej skupiny, alebo*
 - b) *ak spácha taký čin preto, že porušil povinnosť vyplývajúcu z jeho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie.*

§ 147:

- 1) *Kto pri predaji cudzozemských peňazí alebo platobných dokumentov znejúcich na cudziu menu uvedie nepravdivé údaje a získa tým pre seba alebo iného neoprávnenú výhodu, potresce sa odňatím slobody až na dva roky alebo nápravným opatrením alebo peňažným trestom alebo prepadnutím veci.*
- 2) *Rovnako sa potresce, kto v úmysle spôsobí devízovému hospodárstvu väčšiu škodu dosiahne na základe nepravdivého alebo neúplného údajá pre seba alebo iného povolenie alebo doklad potrebný podľa devízových predpisov.*

Z uvedeného znenia vyplýva, že za ohrozenie devízového hospodárstva sa považovalo akékoľvek porušenie devízovoprávnych predpisov, v prvom prípade však spôsobením väčšej škody. Najčastejšie prípady boli porušenia v oblasti zákazu vývozu a dovozu československých peňazí, vykonávania platieb do zahraničia bez povolenia Štátnej banky Československa, tzv. veksláctvo alebo porušenie ponukovej povinnosti tuzemcov, t. j. povinnosť ponúknuť devízovej banke na odkúpenie valuty, zlato a platobné dokumenty znejúce na cudziu menu najneskôr do 15 dní po nadobudnutí alebo po návrate do tuzemska alebo po tom, čo sa stali devízovými tuzemcami, a iné.

⁷ KRÁLIK, J., JAKUBOVIČ, D., 2004. Slovník finančného práva, Bratislava: VEDA, 2004. s. 407

⁸ KRÁLIK, J., JAKUBOVIČ, D., 2004. Slovník finančného práva, Bratislava: VEDA, 2004. s. 112

⁹ SLOVINSKÝ, A. a kol., 1985. Československé finančné právo, Bratislava: Obzor, 1985. s. 283

¹⁰ Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon

Aj v tomto smere sa výrazne prejavoval princíp centrálne riadenej ekonomiky štátom a prísna kontrola devízového hospodárstva.

Prechod na trhovú ekonomiku, rozvoj hospodárstva a hlavne vplyv legislatívy na pôde Európskej únie spôsobili v Slovenskej republike „uvoľnenie“ pravidiel týkajúcich sa devízovej oblasti, čo sa prejavilo aj v novej trestnoprávnej úprave. V súčasnosti platný Trestný zákon ustanovuje v § 258 podmienky vzniku trestnej zodpovednosti za ohrozenie devízového hospodárstva nasledovne:

„Kto ohrozí devízové hospodárstvo tým, že v čase trvania depozitnej povinnosti alebo núdzového stavu v devízovom hospodárstve poruší v malom rozsahu devízové predpisy, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“

Podmienky pre naplnenie znakov kvalifikovanej skutkovej podstaty sú spôsobenie značnej škody, závažnejší spôsob konania, spôsobenie škody veľkého rozsahu a ak sa tohto trestného činu páchatel' dopustí ako člen nebezpečného zoskupenia alebo za krízovej situácie.

Za ohrozenie devízového hospodárstva sa už teda nepovažuje akékoľvek porušenie predpisov devízového hospodárstva, ale vznik trestnej zodpovednosti je podmienený ďalšími skutočnosťami, akými sú trvanie depozitnej povinnosti, núdzový stav v devízovom hospodárstve a spôsobenie škody. Uvedené pojmy je potrebné vykladať v súlade s devízovým zákonom.

Depozitná povinnosť je povinnosť právnickej osoby a fyzickej osoby držať v záujme stability finančného systému SR počas určitej doby na osobitnom účte v banke ustanovené percento objemu peňažných prostriedkov:

- a) z medzibankových depozít zahraničných bánk v tuzemských bankách a v pobočkách zahraničných bánk v tuzemsku
- b) z depozít cudzozemcov, ktorí nie sú bankou v tuzemských bankách, a v pobočkách zahraničných bánk v tuzemsku
- c) z finančných úverov prijatých tuzemcom od cudzozemcov
- d) získaných z emisie tuzemských dlhopisov a z ostatných cenných papierov vydaných v zahraničí, s ktorými je spojené právo na peňažné plnenie.¹¹

Vznik a všetky podmienky trvania depozitnej povinnosti určuje všeobecne záväzným prepisom Ministerstvo financií SR a Národná banka Slovenska. Z uvedeného vyplýva, že osoby v čase trvania núdzového stavu nemajú právo s finančnými prostriedkami na týchto účtoch voľne nakladať.

Núdzový stav v devízovom hospodárstve vyhlasuje vláda SR na návrh Národnej banky Slovenska v čase nepriaznivého vývoja platobnej bilancie, ktorý zásadným spôsobom ohrozuje platobnú schopnosť voči zahraničiu alebo stabilitu finančného systému SR, a to najviac na tri mesiace odo dňa jeho vyhlásenia. Devízový zákon rozlišuje medzi dvomi druhmi zákazov, resp. povinností subjektov v čase trvania núdzového stavu v závislosti od dôvodu jeho vyhlásenia, a sice zákazy v prípade bezprostredného a vážneho ohrozenia platobnej schopnosti SR voči zahraničiu a zákazy v čase vážneho ohrozenia stability finančného systému SR. Avšak nie každé porušenie devízových predpisov bude automaticky trestným činom ohrozenia devízového hospodárstva, podstatným bude vznik škody a jej výška.¹²

V čase núdzového stavu v devízovom hospodárstve, ak je bezprostredne a vážne ohrozená platobná schopnosť SR voči zahraničiu, je zakázané:

- a) tuzemcom a cudzozemcom nadobúdať devízové hodnoty za menu euro (tento zákaz sa nevzťahuje na devízové miesta),
- b) uskutočňovať akékoľvek úhrady z tuzemska do zahraničia, vrátane prevodov peňažných prostriedkov medzi bankami a ich pobočkami,
- c) ukladať peňažné prostriedky na účty v zahraničí.

¹¹ Zákon č. 202/1995 Z. z. Devízový zákon v platnom znení, § 38

¹² R 38/1965

V čase núdzového stavu v devízovom hospodárstve, ak je vážne ohrozená vnútorná menová rovnováha SR, je zakázané:

- a) predávať tuzemské cenné papiere cudzozemcom,
- b) prijímať finančné úvery od cudzozemcov,
- c) zriaďovať v tuzemsku účty cudzozemcov a ukladať peňažné prostriedky na účty cudzozemcov,
- d) prevádzať peňažné prostriedky zo zahraničia medzi bankami a ich po
bočkami.

Devízový orgán môže v individuálnych prípadoch z dôvodov ohrozenia života alebo zdravia osôb alebo v záujme zlepšenia platobnej bilancie a menovej stability udeliť osobitné povolenie z uvedených zákazov.¹³

Ďalším znakom objektívnej stránky tohto trestného činu je, že páchatel' poruší devízové predpisy v malom rozsahu, teda v peňažnom vyjadrení vo výške presahujúcej 266,- EUR. V tomto prípade však nemôžeme hovoriť o škode majetkovej, aj keď sa jej výška vyjadruje v peniazoch. „Jej peňažné vyjadrenie skôr predstavuje únik reálnych devízových hodnôt – iná škoda, ku ktorému došlo konaním v rozpore s predpismi o devízovom hospodárstve, resp. predstavuje poškodenie štátu v devízovej oblasti na právach vyjadrené v peniazoch.“¹⁴ Keďže nejde o majetkovú škodu, nemôže byť ani predmetom rozhodnutia v adhéznom konaní.¹⁵ Pravidlá pre výpočet výšky devízovej škody sú rôzne a závisia od konania, ktorým dochádza ku konkrétnej škode v devízovom hospodárstve. V prípade, ak k porušeniu predpisov o devízovom hospodárstve dochádza tým, že devízový tuzemec platí devízovému cudzozemcovi za tovar dovezený z cudziny v slovenskej mene bez povolenia, výškou devízovej škody nebude trhovacia cena nakúpeného tovaru, ale reálne vyplatená finančná suma devízovému cudzozemcovi.¹⁶ Ak devízový tuzemec, ktorý má pohľadávku v zahraničí voči devízovému cudzozemcovi, nesplní povinnosť, aby dbal o to, aby pohľadávka bola uhradená platbou do tuzemska ihneď po svojej splatnosti, bude devízovou škodou devízová hodnota celej pohľadávky, a nie iba čiastka, s ktorou devízový tuzemec neoprávnene v cudzine naložil bez povolenia banky.¹⁷

II.

Ďalší devízový trestný čin ustanovený v Trestnom zákone je trestný čin neoprávneného obchodovania s devízovými hodnotami a poskytovania devízových služieb, ktorého skutková podstata je definovaná v § 252 nasledovne:

„Kto neoprávnene obchoduje s devízovými hodnotami alebo neoprávnene poskytuje devízové peňažné služby

- a) *závažnejším spôsobom konania*
- b) *vo väčšom rozsahu alebo*
- c) *hoci bol za taký alebo obdobný čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený alebo v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“*

Z uvedeného vyplýva, že pre aplikáciu Trestného zákona nebude postačovať iba samotné neoprávnené obchodovanie s devízovými hodnotami alebo neoprávnené poskytovanie devízových služieb, ale bude sa vyžadovať určitá „vyššia“, resp. závažnejšia forma tohto protiprávneho konania, a teda bude potrebné skúmať aj splnenie iných podmienok základnej skutkovej podstaty tohto trestného činu, pričom je bezvýznamné, či aj páchatel' konaním proti devízovým predpisom skutočne spôsobil škodu devízovému hospodárstvu. Podmienka „vo väčšom rozsahu“ znamená

¹³ BABČÁK, V. a kol., 2012. Finančné právo na Slovensku a v Európskej únii, Bratislava: EUKÓDEX, s.r.o., Žilina, 2012. 570 s.

¹⁴ ČENTÉŠ, J. a kol., 2013. Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava: Eurokodex, 2013. s. 484

¹⁵ R 7/1990

¹⁶ R 45/1983

¹⁷ R 39/1986

„finančné vyjadrenie objemu neoprávneného obchodovaných finančných hodnôt podľa reálneho kurzu slovenskej meny k cudzej mene vo výške najmenej 2.660,- EUR“¹⁸.

Pre zločin neoprávneného obchodovania s devízovými hodnotami a poskytovanie devízových služieb podľa § 252 ods. 1 písm. a), b), ods. 3 písm. a) Trestného zákona bolo vyšetrovateľom Prezídia PZ Odboru boja proti korupcii v roku 2008 začaté trestné stíhanie, ktoré však bolo na základe rozsiahleho dokazovania zastavené v júni 2010. Podstata skutku kvalifikovaného ako predmetný zločin spočívala v nasledovnom konaní:

Dňa 22.08.2010 slovenská banka X podala trestné oznámenie na Spoločnosť Y so sídlom v Českej republike, ktorá podnikala na území ČR na základe devízovej licencie v oblasti vykonávania bezhotovostných obchodov s devízovými hodnotami, pre trestný čin neoprávneného obchodovania s devízovými hodnotami a poskytovanie devízových služieb podľa § 252 TZ. Uvedená spoločnosť vykonávala prostredníctvom bežných účtov v pobočkách jednotlivých slovenských bánk podnikateľskú činnosť spočívajúcu v obchodovaní s devízovými prostriedkami, poskytovaním služieb tretím osobám pri nákupe a predaji devízových hodnôt, obstarávaním takéhoto nákupu alebo sprostredkovaní predaja, pričom pri dosiahnutých obratoch za roky 2000 až 2007 získala neoprávnený prospech vo výške 200 miliónov vtedajších SK. Predmetnú činnosť vykonávala spoločnosť bez potrebnej licencie udeľovanej Národnou bankou Slovenska (ďalej len „NBS“). Na svoju obhajobu spoločnosť uviedla, že žiadala NBS o udelenie licencie, ako aj o poskytnutie stanoviska, či je povinná takouto licenciou disponovať. NBS odmietla licenciu udeliť, nakoľko nespĺňala ich požiadavky z dôvodu, že tá mala byť určená len na obchodovanie s devízovými hodnotami a nie peňažnými službami. Ďalej sa spoločnosť vyjadrila, že NBS monitorovala jej činnosť po celý čas pôsobenia na území SR, napriek tomu však NBS žiadne správne konanie v tejto veci nezačala. NBS uviedla, že až na základe podnetu Úradu špeciálnej prokuratúry v roku 2009 začala voči spoločnosti konanie a zisťovanie jej konkrétnej činnosti, nakoľko dovtedy neprijala žiadny podnet na prešetrenie a ani nedisponovala vlastnými poznatkami, na základe ktorých by konala „ex offio“. V tomto konaní uložila NBS spoločnosti pokutu vo výške 35.000,- EUR za porušenie ustanovenia § 6 ods. 13 v spojení s ustanovením § 13 ods. 1 Devízového zákona. Predmetné rozhodnutie Banková rada NBS ako odvolací orgán zrušila z dôvodu, že konanie zo strany NBS vyhodnotila ako konanie začaté po uplynutí jednoročnej prekluzívnej lehoty.¹⁹ NBS dokonca potvrdila vo svojom vyhlásení, že spoločnosť obchoduje so slovenskými klientmi z Českej republiky, a preto nepodlieha dozoru NBS, ale Českej národnej banky, ktorá spoločnosti devízovú licenciu udelila. Na základe vykonaného dokazovania dospel vyšetrovateľ PZ Úradu boja proti korupcii k rozhodnutiu o zastavení trestného stíhania, nakoľko bolo nepochybné, že skutok nebol trestným činom a nebol dôvod na postúpenie veci. Podstatným dôvodom tohto rozhodnutia bol absentujúci úmysel konať protiprávne, ktorý je základným znakom skutkovej podstaty trestného činu neoprávneného obchodovania s devízovými hodnotami a poskytovanie devízových služieb.

Dôležité je v tomto prípade analyzovať vybrané pojmy súvisiace s uvedenou skutkovou podstatou.

Za **devízové hodnoty** považujeme peňažné prostriedky v cudzej mene. Pôvodné znenie devízového zákona za devízové hodnoty považovalo aj zlato, zahraničné cenné papiere a finančné deriváty. Devízami teda sú peňažné prostriedky v cudzej mene, ktoré sú na účtoch v domácich alebo zahraničných bankách, alebo platobné dokumenty, ktorými možno vykonať zahraničné úhrady, ako napríklad akreditívy, platobné karty, poukážky, šeky, zmenky a ďalšie platobné dokumenty.²⁰

Tuzemec je právnická osoba so sídlom v tuzemsku alebo fyzická osoba s trvalým pobytom v tuzemsku, tuzemcom je aj organizačná zložka tuzemca v zahraničí.

Cudzozemcom rozumieme právnickú alebo fyzickú osobu, ktorá nie je tuzemcom, je ním aj organizačná zložka cudzozemca v tuzemsku s výnimkou pobočky zahraničnej banky v tuzemsku pri

¹⁸ ČENTĚŠ, J. a kol., 2013. Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava: Eurokodex, 2013. s. 474

¹⁹ Uvedená prekluzívna lehota bola predĺžená novelou Devízového zákona účinnou od 1.6.2014 na dva roky

²⁰ ČUNDERLÍK, D., 1991. Krátky terminologický slovník podnikateľa. Ivanka pri Dunaji: Heureka, 1991. s. 41

výkone činnosti vyplývajúcej z povolenia pôsobiť ako banka, keď má postavenie tuzemca, ak devízový zákon neustanovuje inak.

Devízová licencia je povolenie udelené devízovým orgánom devízovému miestu, resp. fyzickej alebo právnickej osobe na obchodovanie s devízovými hodnotami. Devízové povolenie je povolenie udelené devízovým orgánom podľa jednotlivých ustanovení zákona upravujúce rozsah oprávnenia, čas, na ktorý sa udeľuje a podmienky, ktoré je právnická alebo fyzická osoba, ktorej sa devízové povolenie udeľuje, povinná dodržiavať. Devízové povolenie v súčasne platnom devízovom zákone absentuje.²¹

Devízovým miestom je:

- Banka, zahraničná banka alebo pobočka zahraničnej banky, ktorá je oprávnená vykonávať činnosť podľa devízového zákona v rozsahu podľa zákona č. 438/2001 Z. z. o bankách v platnom znení
- Právnická alebo fyzická osoba, ktorej bola udelená podľa devízového zákona devízová licencia na vykonávanie obchodu s devízovými hodnotami.²²

Na základe uvedeného konkrétneho prípadu zastavenia trestného stíhania pre predmetný trestný čin možno badať určité nedostatky právnej úpravy, resp. nejasnosti najmä v oblasti posudzovania, kto je povinný disponovať devízovou licenciou, pokiaľ vykonáva obchodovanie s devízovými hodnotami alebo poskytuje devízové služby na území SR alebo kedy vzniká zahraničnému podnikateľovi vlastniacemu devízovú licenciu podľa práva domovského štátu povinnosť požiadať aj NBS o jej udelenie pre potreby pôsobenia v tejto oblasti na našom území. Devízový zákon v § 6 ustanovuje, ktorým subjektom sa devízová licencia neudeľuje, a síce ide o banky, zahraničné banky alebo pobočky zahraničných bánk, ktoré vykonávajú činnosť podľa tohto zákona v rozsahu podľa osobitného zákona, obchodníci s cennými papiermi, pobočky zahraničných obchodníkov s cennými papiermi, správcovské spoločnosti, zahraničné správcovské spoločnosti, samostatní finanční agenti, ktorí vykonávajú činnosť podľa tohto zákona v rozsahu podľa osobitných zákonov v oblasti finančného trhu.

Ak budeme vychádzať z teritoriálnej pôsobnosti slovenského právneho poriadku, môžeme konštatovať, že v uvádzanom prípade mala činnosť predmetnej spoločnosti podliehať konaniu NBS o udelenie devízovej licencie, nakoľko z jej konania možno vyvodiť záver, že k obchodovaniu s devízovými hodnotami skutočne dochádzalo. To, že vykonávala tieto obchody so slovenskými klientmi prevažne priamo z Českej republiky, neznamená, že v SR podnikateľskú činnosť nevykonávala. Devízový zákon vymedzuje v § 1 svoju osobnú pôsobnosť tak, že jeho ustanovenia sa vzťahujú tak na tuzemcov ako aj na cudzozemcov, a keďže uvedená spoločnosť poskytovala devízové služby prostredníctvom účtov zriadených v slovenských bankách a v určitom období mala na našom území založenú svoju pobočku pre administratívne účely, je zjavné, že podliehala zákonným ustanoveniam devízového práva. Z tohto dôvodu bola povinná aj spĺňať podmienky pre udelenie devízovej licencie zo strany NBS. Keďže podľa vyjadrenia NBS nebola oprávnená na získanie tejto licencie a aj napriek tomu predmetnú činnosť vykonávala, mala byť za svoje protiprávne konanie aj postihnutá. V tomto prípade je podľa nášho názoru irelevantné, že spoločnosť v tom čase disponovala devízovou licenciou udelenou zo strany Českej národnej banky, keďže ju táto oprávňovala na predmetnú činnosť iba na úrovni svojho pôsobenia v rámci Českej republiky, ale ku konverzii mien dochádzalo v skutočnosti na území SR.

Na druhej strane však podľa uznesenia o zastavení trestného stíhania absentoval v konaní spoločnosti úmysel k protiprávnemu konaniu. Je preto namieste sa zaoberať otázkou, či by nebolo vhodné uviesť do základnej skutkovej podstaty formu zavinenia *expressis verbis* „hoci aj z nedbanlivosti“. Uvedená konštrukcia by následne umožňovala postihnúť páchatel'a aj za konanie, v rámci ktorého nevedel, že ním môže porušiť alebo ohroziť záujem chránený Trestným zákonom, hoci o tom vzhľadom na okolnosti a na svoje osobné pomery vedieť mal a mohol, a zároveň by tým

²¹ KUBINCOVÁ, S., 2014. Devízové právo v Slovenskej republike: Devízový zákon s komentárom. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. s. 71

²² Zákon č. 202/1995 Z. z. Devízový zákon v platnom znení, § 2 písm. l)

bola uľahčená dôkazná pozícia orgánov činných v trestnom konaní. V uvedenom konkrétnom prípade by následne štatutár spoločnosti mohol byť trestnoprávne postihnutý, keďže vzhľadom na jeho pomery a znalosti v danej devízovej oblasti vedieť mal a mohol, že svojím konaním porušuje právne predpisy.

III.

Devízový trh je segmentom finančného trhu, ktorý v čase globalizácie finančný manažér nemôže obísť.

Dôvody nutnosti vstupu na devízový trh pre finančného manažéra vyplývajú predovšetkým:

- z vývozu a dovozu tovaru a služieb,
- zo získavania peňažných prostriedkov prostredníctvom zahraničných pôžičiek (prostredníctvom bankových úverov, leasingu, emisie obligácií a pod.),
- zo splácania pôžičiek a vyplácania úrokov,
- zo zahraničného investovania (priame a portfóliové investície),
- z potrieb zaistovania sa voči nepriaznivému vývoju devízových kurzov, hlavne po 70-tych rokoch minulého storočia,
- zo špekulačných dôvodov a pod.

Na devízový trh často vstupujú ekonomické subjekty preto, aby získali zahraničné peňažné prostriedky nevyhnutné na zabezpečenie platieb súvisiacich napríklad so zahraničným obchodom, pohybom kapitálu, pracovnej sily a pod. alebo aby vymenili zahraničnú menu, ktorú získajú za vývoz tovaru a služieb, zahraničné investovanie, prípadne iné príjmy za domácu menu.²³

Devízový trh slúži aj na devízové **špekulácie**. Sú to devízové operácie, ktoré vychádzajú z odhadu neistého budúceho vývoja devízového kurzu. Špekulácia je opakom zabezpečenia proti kurzovému riziku. Špekulanti vyhľadávajú a prijímajú kurzové riziko s nádejou, že dosiahnu zisk z budúceho vývoja devízových kurzov. Ak špekulant správne odhadne budúci vývoj kurzu, tak na obchode zarobí a naopak, ak špekulant nesprávne odhadne budúci vývoj devízového kurzu, utrpí straty. Devízové špekulácie možno robiť nielen na promptnom trhu, ale aj na forwardovom trhu devíz alebo na trhu menových futurít a opcií.

Devízoví špekulanti obchodujú s menami, pri ktorých očakávajú pohyb ich hodnoty voči iným menám. Napríklad, ak sa nazdávajú, že o niekoľko týždňov cena USD oproti euro vzrastie, vymenia všetky svoje peniaze za USD, prípadne si na to aj nejaké peniaze vypožičajú. Potom, keď sa zvýši hodnota USD, môžu USD predať a získať omnoho viac euro, ako mali predtým. Samozrejme, nesú riziko, že keď hodnota USD nevzrastie, ale, naopak, poklesne, utrpia stratu.

Špekulácia môže byť stabilizujúca alebo destabilizujúca. **Stabilizujúcou špekuláciou** sa rozumie nakupovanie devíz, keď ich ceny klesajú (v očakávaní, že časom opäť vzrastú), alebo predávanie devíz, keď ich ceny rastú (v očakávaní, že časom opäť poklesnú). Stabilizujúca špekulácia sa považuje za užitočnú, pretože znižuje kolísanie devízových kurzov v čase.

Pri **destabilizujúcej špekulácii** ide o predaj devíz, keď ich ceny klesajú (v očakávaní, že ďalej budú klesať), alebo nákup devíz, keď ich ceny rastú (v očakávaní, že ďalej budú rásť). Destabilizujúca špekulácia zvyšuje kolísanie devízových kurzov v čase a podľa niektorých ekonómov má destabilizujúci účinok na medzinárodný obchod a medzinárodné investície.²⁴

Záver

Ako bolo konštatované, v minulosti, resp. v období socialistického Československa platil výhradný devízový monopol štátu, čím boli devízovoprávne vzťahy prísne regulované, a to postupne zákonmi č. 107/1953 Zb. a č. 142/1970 Zb. v platnom znení. Následne zákonom č. 162/1989 Zb. a č. 528/1990 Zb. až do obdobia prijatia súčasného Devízového zákona č. 202/1995 Z. z. dochádzalo k liberalizácii devízového práva a uvoľňovaniu vzťahov v ňom vznikajúcich, čo sa

²³ HRVOĽOVÁ, B. a kol., 2006. Analýza finančných trhov, Bratislava: SPRINT v.fra, 2006. s. 464

²⁴ CHOVANCOVÁ, B. a kol., 2006. Finančný trh nástroje, transakcie, inštitúcie, Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2006. s.167

prejavilo aj v nových a spočiatku jednoduchších spôsoboch páchania tohto druhu ekonomickej trestnej činnosti.

Keďže ekonomická trestná činnosť, do ktorej zaraďujeme aj devízové trestné činy, má čoraz významnejšie postavenie v rámci celkovej trestnej činnosti, a to najmä tým, že je stále viac sofistikovanejšia, inovatívna, latentná a ťažko identifikovateľná a samozrejme mnohokrát nedokázateľná zo strany orgánov činných v trestnom konaní, je nevyhnutné, aby aj trestnoprávna úprava reagovala na aktuálne trendy a vývoj v hospodárstve, resp. ekonomike a to z hľadiska represívnej stránky najmä sprísnením niektorých ustanovení. V prípade devízových trestných činov sa preto prikláňame k názoru, aby bolo možné postihnúť páchatel'a aj za nedbanlivostné neoprávnené obchodovanie s devízovými hodnotami a poskytovanie devízových služieb. Tým, samozrejme, nemôže byť v súvislosti s princípom trestnoprávnej represie ako posledného prostriedku „ultima ratio“ obídený obchodnoprávny či občianskoprávny rozmer veci. Preto otázky posúdenia devízovoprávných vzťahov, vyhodnotenia činnosti ich subjektov ako neoprávnené konanie a súvisiace otázky je potrebné ponechať prioritne na príslušné právne odvetvie, t.j. na finančné právo.

Na základe uvedených skutočností možno zaujať stanovisko, že aj napriek zo štatistického hľadiska takmer nulovému výskytu devízových trestných činov, je nevyhnutné zaoberať sa aktualizáciou právnych noriem tak v oblasti trestnoprávnej ako aj devízovoprávnej, a to najmä v dôsledku možnej latentnosti tejto trestnej činnosti a vysokej odbornej úrovne ich páchatel'ov.

Zoznam bibliografických odkazov

BABČÁK, V. a kol., 2012. Finančné právo na Slovensku a v Európskej únii, Žilina: EUROKODEX, 2012. 640 s. ISBN 978-80-8057-851-0

ČASTORÁL, Z., 2011. Ekonomická kriminalita a management. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. 352 s. ISBN 9788074520051

ČENTÉŠ, J. a kol., 2013. Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava: Eurokodex, 2013. 880 s. ISBN 9788081550201

ČUNDERLÍK, D., 1991. Krátky terminologický slovník podnikateľa. Ivanka pri Dunaji: Heureka, 1991. 156 s. ISBN 8090048102

HRVOĽOVÁ, B. a kol., 2006. Analýza finančných trhov, Bratislava: SPRINT vfra, 2006. 544 s. ISBN 8089085598

CHMELÍK, J. a kol., 2005. Úvod do hospodárskej kriminality. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 168 s. ISBN 808689813X

CHOVANCOVÁ, B. a kol., 2006. Finančný trh nástroje, transakcie, inštitúcie. Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2006, 611 s. ISBN 8080780897

KRÁLIK, J., JAKUBOVIČ, D., 2004. Slovník finančného práva, Bratislava: VEDA, 2004. 283 s. ISBN 802240814X

KUBINCOVÁ, S., 2014. Devízové právo v Slovenskej republike: Devízový zákon s komentárom. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. 168 s. ISBN 9788081680304

NĚMEC, M., 1995. Organizovaný zločin. Aktuální problémy organizované kriminality a boje proti ní. Praha: Naše vojsko, 1995. 219 s. ISBN 80-206-0472-3

SLOVINSKÝ, A. a kol., 1985. Československé finančné právo, Bratislava: Obzor, 1985, s. 28

Zákon č. 140/1941 Zb. Trestný zákon

Zákon č. 202/1995 Z. z. Devízový zákon v platnom znení

R 38/1965

R 45/1983

R 39/1986

R 7/1990

R 39/1986

NOVÁ PRÁVNÁ ÚPRAVA TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSÔB

JUDr. Mária VOLANSKÁ, Ph.D.¹

Katedra trestného práva

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Anotácia: Zavedenie pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb do slovenského právneho poriadku je v súčasnosti opäť aktuálnou témou. Nový návrh osobitného zákona z dielne Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky smeruje ku zmene aktuálne účinnej legislatívy vychádzajúcej z koncepcie nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Autorka sa zaoberá analýzou hmotnoprávných ustanovení navrhovanej právnej úpravy, a zároveň približuje najzásadnejšie zmeny, ktoré návrh zákona prináša pre slovenské trestné právo. V príspevku taktiež poukazuje na problémy súvisiace s kreovaním novej právnej úpravy, vyplývajúce z aktuálne vyhodnotených pripomienok k predloženému návrhu zákona z medzirezortného pripomienkového konania, ktoré bolo ukončené k 5. augustu 2014.

KLúčové slová: trestná zodpovednosť; právnická osoba; zásada trestnej zodpovednosti právnických osôb

Annotation: The true criminal liability of legal entities, which could be incorporated into the Slovak Republic legislation, is once again a current topic. Forthcoming legislation, made by the Ministry of Justice of the Slovak Republic, is heading to change the currently effective legislation based on the concept of fictitious criminal liability of legal persons. The author analyzes the substantive provisions of the forthcoming legislation and also brings point of view on the most fundamental changes for the Slovak criminal law, which are connected with forthcoming legislation. The paper also deals with issues of creating of new legislation resulting from the currently considering comments from the interministerial review, which was completed on August 5th, 2014.

Key words: criminal liability, legal person, Principle of Criminal Liability of legal persons

Úvod

Problematika trestnej zodpovednosti právnických osôb v kontinentálnom právnom systéme nepredstavuje doposiaľ neznámy problém, aj keď jej samotná podstata vychádza z tradičných prvkov angloamerickej právnej kultúry. Už v roku 2010 ku koncepčnému riešeniu trestnej zodpovednosti právnických osôb pristúpila aj Slovenská republika, a to prijatím zákona č. 224/2010 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“). Týmto bol do slovenského právneho poriadku zavedený model tzv. nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Zákonodarca v Trestnom zákone upravil nové druhy sankcií, a to v podobe ochranných opatrení - zhabanie peňažnej čiastky podľa § 83a Trestného zákona a zhabanie majetku podľa § 83b Trestného zákona, ktoré možno uložiť za spáchaný trestný čin, hoci aj v štádiu pokusu, prípadne aj za ďalšie formy účasti na trestnom čine, ktorý možno pričítať právnickej osobe. V tejto súvislosti možno konštatovať, že model nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb sa nestal efektívnou súčasťou slovenského právneho poriadku, keďže zo štatistických údajov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky vyplýva, že do konca roku 2012 žiadny súd ochranné opatrenia právnickej osobe neuložil. V nadväznosti na vyššie uvedené je v záujme plnenia medzinárodných záväzkov a povinností vyplývajúcich z členstva Slovenskej republiky v Európskej únii viac ako nevyhnutné, aby boli prijaté opatrenia pre vytvorenie efektívneho sankčného systému právnických osôb. Aktuálna voľba Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky preto smeruje k zavedeniu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorá okrem iného predstavuje nový nástroj v boji proti organizovanému zločinu, korupcii či ekonomicky motivovanej trestnej činnosti. Navyše, významným cieľom zavádzania pravej trestnej zodpovednosti do právnych poriadkov kontinentálneho systému vôbec je aj samotná generálna prevencia protiprávneho konania. Z týchto dôvodov bol dňa 19. decembra 2013 predložený do medzirezortného pripomienkového konania nový návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb (ďalej „návrh zákona“), ktorý sa aktuálne stáva predmetom

¹maria.volanska@upjs.sk

rozsiahlych odborných diskusií. Návrh zákona bol vypracovaný na základe Plánu legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky a reflektuje úlohy vyplývajúce z uznesení prijatých vládou Slovenskej republiky, najmä z Návrhu opatrení na zabezpečenie plnenia odporúčaní prijatých Pracovnou skupinou OECD pre úplatkárstvo v medzinárodných obchodných transakciách pre Slovenskú republiku ako aj Akčného plánu boja proti daňovým podvodom na roky 2012 až 2016.² V tejto súvislosti je nutné uviesť, že nejde o prvý pokus o zavedenie pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb do slovenského právneho poriadku. V minulosti bolo predložených niekoľko návrhov zákonov (v rokoch 2004 a 2005 v súvislosti s rekonštrukciou trestného práva, dva identické návrhy v roku 2006 a následne ďalší návrh v roku 2007), ktoré však nenašli dostatočnú podporu, aby prešli legislatívnym procesom.³ V auguste 2014 sa návrh zákona nachádza v štádiu rokovania vlády Slovenskej republiky, po tom, čo bol opätovne vrátený do medzirezortného pripomienkového konania z dôvodu aktualizácie jeho znenia. Z výsledkov vyhodnotenia pripomienok vyplýva, že ich počet dosiahol číslo 496, z toho akceptovaných bolo 287 a čiastočne akceptovaných 110 pripomienok. Kým ich majoritná časť smerovala od oslovených subjektov, 37 pripomienok získal zákon od ostatných subjektov, pričom absentujú akékoľvek hromadné pripomienky verejnosti. Jednou zo zásadných pripomienok, ktorá bola vyhodnotená ako akceptovaná, je poukázanie na dopad navrhovanej právnej úpravy na štátny rozpočet. Najmä v súvislosti so zmenami v zákone č. 330/2007 Z.z. o registri trestov a o zmene a doplnení niektorých zákonov bude potrebné vytvoriť nové komponenty aplikácie a zaistiť novú funkčnosť na novom portáli pre zabezpečenie verejnej dostupnosti údajov v rozsahu výpisu z registra trestov pre právnické osoby, s ktorou návrh zákona počíta. Cieľom nasledujúceho textu je priblížiť najzásadnejšie zmeny, ktoré prináša návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb pre trestné právo v podmienkach Slovenskej republiky, s poukázaním na najzásadnejšie problémy súvisiace s jej zavedením do slovenského právneho poriadku, vychádzajúc z aktuálne vyhodnotených pripomienok z medzirezortného pripomienkového konania k predloženému návrhu zákona.

S účinnosťou od 01.05.2015 by sa aj právnické osoby mali stať trestne zodpovedné. Z verejného obstarávania sa tak napríklad vylúčia spoločnosti, ktoré nebudú bezúhonné a firmy môže postihnúť aj ich zánik. Vyplýva to z návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorý v decembri 2013 posunulo do pripomienkového konania Ministerstvo spravodlivosti SR. Pri trestnej zodpovednosti právnických osôb pritom pôjde o priame trestné stíhanie právnickej osoby, bez dokazovania viny konkrétnej fyzickej osoby. Medzirezortné pripomienkové konanie bolo ukončené 22.01.2014 a navrhovaná účinnosť je od 01.01.2015.

Cieľom zákona je zabrániť páchaniu trestných činov fyzickými osobami prostredníctvom osôb právnických. Nový zákon upravuje podmienky trestnej zodpovednosti právnických osôb, druhy trestov a ochranných opatrení, ktoré budú ukladané právnickým osobám a takisto aj postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ak je obvineným právnická osoba.

Trestné činy právnických osôb

Navrhovaná slovenská právna úprava trestnej zodpovednosti právnických osôb vychádza z vymedzenia taxatívneho výpočtu trestných činov, pri spáchaní ktorých dochádza ku vzniku trestnej zodpovednosti právnickej osoby. V tejto súvislosti nie je vytvorený žiadny nový katalóg trestných činov právnických osôb, ale hmotnoprávny základ taxatívneho výpočtu predstavuje osobitná časť Trestného zákona. V prípade, ak by návrh zákona upustil od takto nastavenej právnej konštrukcie,

²Predkladacia správa. In: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online]. 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné na: <https://lt.justice.gov.sk/Document/PrintForm.aspx?instEID=56&matEID=6921&docEID=345319&docFormEID=13&docTypeEID=-1&format=pdf&langEID=1&tStamp=20140124073334497>.

³KURILOVSKÁ, L. Trestná zodpovednosť právnických osôb. Justičná revue. 2013, roč. 65, č. 10, s. 1288. ISSN 1335-6461.

zákonodarca by sa vyhol nutnosti novelizovať právny predpis, ak by v budúcnosti nastala potreba modifikácie výpočtu trestných činov. Primárnym argumentom smerujúcim ku kreovaniu trestnej zodpovednosti právnických osôb pre všetky trestné činy zaradené v osobitnej časti Trestného zákona, prípadne pre trestné činy, u ktorých to povaha skutkovej podstaty pripúšťa,⁴ je najmä to, že orgány činné v trestnom konaní by v každom konkrétnom prípade museli skúmať, či vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu by vôbec prichádzal do úvahy vznik trestnej zodpovednosti právnickej osoby. Avšak, ako uvádza Šámal, takto nastavená právna konštrukcia by najmä v začiatkoch svojej aplikácie prinášala komplikácie, pričom by oslabil požiadavku právnej istoty a predvídateľnosti práva.⁵

Ako bolo vyššie uvedené, zavádzanie pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb do slovenského právneho poriadku je významným nástrojom v boji proti ekonomickej kriminalite, a preto v zmysle pôvodného návrhu zákona boli do taxatívneho výpočtu trestných činov zaradené všetky trestné činy proti majetku, upravené v štvrtej hlave, a trestné činy hospodárske, upravené v piatej hlave Trestného zákona. Po ukončení medzirezortného pripomienkového konania došlo v tomto smere k zúženiu taxatívneho výpočtu trestných činov. Z návrhu zákona boli vypustené napríklad trestný čin krádeže podľa § 212 Trestného zákona, trestný čin neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla podľa § 216 Trestného zákona a z piatej hlavy trestný čin zneužitia účasti na hospodárskej súťaži podľa § 250 Trestného zákona.

Protimonopolný úrad Slovenskej republiky v tejto súvislosti argumentoval tým, že efektívny postih právnických osôb pre trestný čin zneužitia účasti na hospodárskej súťaži by si vyžadoval prepracovaný systém kooperácie medzi správnymi orgánmi a orgánmi činnými v trestnom konaní, ako aj podrobnejšie prepojenie trestnoprávnej úpravy a zákona č. 136/2001 Z.z. o ochrane hospodárskej súťaže v znení neskorších predpisov, pričom poukázal aj na zahraničnú právnu úpravu, ktorá vylučuje trestnoprávny postih právnických osôb pre tento trestný čin.⁶

Na základe vyhodnotenia pripomienky Republikovej únie zamestnávateľov boli z ustanovenia § 3 návrhu zákona vypustené trestný čin nadržovania podľa § 339 Trestného zákona, trestný čin krivého obvinenia podľa § 345 Trestného zákona a trestný čin krivej výpovede a krivej prísahy podľa § 346 Trestného zákona. Republiková únia zamestnávateľov považuje ich zaradenie do katalógu trestných činov právnických osôb za neprimerané, vzhľadom na ich charakter, motiváciu pre páchanie, a najmä vzhľadom na formuláciu obligatórnych znakov skutkovej podstaty trestného činu v osobitnej časti Trestného zákona.

Z vyššie uvedených dôvodov navrhovalo niekoľko ďalších pripomienkujúcich subjektov vypustiť z príslušného ustanovenia aj trestný čin ohrozovania mravnej výchovy mládeže podľa § 211 Trestného zákona, trestný čin prechovávanie detskej pornografie a účasti na detskom pornografickom predstavení podľa § 370, trestný čin ohovárania podľa § 373 Trestného zákona či trestný čin porušenia dôvernosti ústneho prejavu a iného prejavu osobnej povahy podľa § 377 Trestného zákona. Uvedená časť pripomienok však nebola akceptovaná a tieto trestné činy sú aj naďalej súčasťou taxatívneho výpočtu.⁷

Slovenská informačná služba ako pripomienkujúci subjekt v tejto súvislosti navrhla doplnenie taxatívneho výpočtu trestných činov právnických osôb najmä o trestné činy proti republike, upravené v siedmej hlave osobitnej časti Trestného zákona. Keďže Slovenská informačná služba v rozsahu svojej pôsobnosti získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie o činnostiach ohrozujúcich ústavné zriadenie, územnú celistvosť a zvrchovanosť Slovenskej

⁴BOHUSLAV, L. K rozsahu kriminalizácie jednání právnických osob. Kriminalistika. 2011, roč. 44, č. 3, s. 162. ISSN 1210-9150.

⁵ŠÁMAL, P., J. DĚDIČ, T. GŘIVNA, F. PŮRY a J. ŘÍHA. Trestní odpovědnost právnických osob: Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 147. ISBN 978-80-7400-116-1.

⁶Za trestné činy bude možné postihovať aj firmy. In: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online]. 2013-12-20 [cit. 2014-08-06]. Dostupné na: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1811>.

⁷Návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online]. 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné na: <https://lt.justice.gov.sk/Material/MaterialWorkflow.aspx?instEID=-1&matEID=6921&langEID=1>.

republiky, táto v odôvodnení svojej pripomienky uvádza, že „informácie získané spravodajskou činnosťou Slovenskej informačnej služby nasvedčujúce tomu, že bol spáchaný niektorý z vyššie uvedených trestných činov, nie vždy poukazujú na to, že sa tohto skutku dopustila individuálne určená fyzická osoba. Nakoľko jedným z cieľov zavedenia trestnoprávnej zodpovednosti právnických osôb je vyhnúť sa stavu, že nikto nebude postihnutý, ak nedôjde k postihnutiu páchatel'a, najmä z dôvodu, že ho nie je možné v dôsledku štruktúr riadenia v obchodných spoločnostiach zistiť, navrhujeme medzi skutkové podstaty trestných činov právnických osôb zaradiť aj vyššie uvedené trestné činy."⁸ Na základe vyhodnotenia pripomienky predkladateľ zákona rozšíril katalóg trestných činov o trestný čin teroru podľa § 313 Trestného zákona, ktorý je zaradený v siedmej hlave osobitnej časti Trestného zákona. Aktuálny katalóg trestných činov právnických osôb zohľadňuje tak medzinárodné záväzky Slovenskej republiky, ako aj záväzky vyplývajúce z jej členstva v Európskej únii. Nad rámec medzinárodných záväzkov je taxatívny výpočet trestných činov rozšírený o trestné činy daňové, pričom Fenyk zdôrazňuje, že fiškálne trestné činy, podobne, ako trestné činy vojenské, nemožno považovať za záležitosť, ktorá má medzinárodný rozmer, a ich objekt spravidla patrí do výlučne vnútroštátneho chráneného záujmu.⁹

Podľa dôvodovej správy k návrhu zákona je predstavený katalóg trestných činov súčasne doplnený o tie trestné činy, u ktorých je ich páchanie prostredníctvom právnickej osoby možné s ohľadom na ich povahu a poznatky aplikačnej praxe. Zároveň priamo dôvodová správa odkazuje na skutočnosť, že vzhľadom na neustály vývoj medzinárodnej agendy možno do budúcnosti očakávať potrebu ďalšej modifikácie navrhovaného katalógu trestných činov právnických osôb.¹⁰

Vznik trestnej zodpovednosti právnických osôb

Na základe vyhodnotenia medzirezortného pripomienkového konania došlo k prepracovaniu ustanovenia § 4 pôvodného návrhu zákona, ktoré upravuje základy trestnej zodpovednosti právnických osôb, resp. východiskový inštitút pričítateľnosti trestného činu. Navrhovaná právna úprava sa v tejto súvislosti viac približuje českej právnej úprave vzniku trestnej zodpovednosti právnickej osoby.¹¹

Prvým predpokladom pre vznik trestnej zodpovednosti právnickej osoby je spáchanie trestného činu a druhým predpokladom je, že protiprávny čin je spáchaný v záujme právnickej osoby, v jej mene, v rámci jej činnosti alebo prostredníctvom nej, ak konal:

- a) štatutárny orgán, člen štatutárneho orgánu alebo iná osoba, ktorá je oprávnená menom právnickej osoby alebo za právnickú osobu konať,
- b) ten, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v rámci právnickej osoby, aj keď nemá iný vzťah k právnickej osobe,
- c) ten, kto vykonáva rozhodujúci vplyv na riadenie tejto právnickej osoby, alebo
- d) iný zamestnanec alebo osoba v obdobnom postavení (ďalej len „zamestnanec“) pri plnení pracovných úloh.¹²

Pôvodné navrhované znenie ustanovenia § 4 ods. 2 návrhu zákona upravovalo čiastočné liberačné dôvody pre zánik trestnej zodpovednosti právnickej osoby, ktoré sa vzťahovali na prípad, ak došlo ku spáchaniu trestného činu v príčinnej súvislosti s konaním osoby, ktorá je radový zamestnanec právnickej osoby. Účelom liberačných dôvodov bolo nepostihovať právnickú osobu za trestnú činnosť jej zamestnancov vykonanú v rámci činnosti právnickej osoby, ktorá je excesom

⁸Vyhodnotenie pripomienky. In: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online]. 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné

na:<https://lt.justice.gov.sk/Document/DocumentDetailsReviewEvaluationDetail.aspx?instEID=56&matEID=6921&drCommentDocEID=349267&langEID=1&tStamp=20140124073334497>.

⁹FENYK, J. a L. SMEJKAL. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 25. ISBN 978-80-7357-720-9.

¹⁰Dôvodová správa k návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb v Slovenskej republike.

¹¹V Českej republike dňa 01. 01. 2012 nadobudol účinnosť zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

¹²§ 4 ods. 1 Návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb v Slovenskej republike

daného zamestnanca. Aktuálne znenie ustanovenia § 4 ods. 2 návrhu zákona je formulované odlišne, čerpajúc inšpiráciu z formulácie ustanovení českej právnej úpravy trestnej zodpovednosti právnických osôb. Predmetné ustanovenie upravuje podmienky, za ktorých možno protiprávne konanie fyzickej osoby konajúcej v záujme alebo v mene právnickej osoby pričítať tejto právnickej osobe. Podľa § 4 ods. 2 aktuálneho znenia návrhu zákona „právnickej osobe možno pričítať spáchanie trestného činu uvedeného v § 3, ak bol spáchaný konaním:

a) orgánu právnickej osoby alebo osoby uvedenej v odseku 1 písm. a),
b) osoby uvedenej v odseku 1 písm. b) a c), ktorá konala v záujme právnickej osoby, alebo
c) zamestnanca, ktorý konal na základe rozhodnutia, schválenia alebo pokynu orgánu právnickej osoby alebo osoby uvedenej v odseku 1 písm. a) až c), alebo preto, že orgány právnickej osoby alebo osoby uvedené v odseku 1 písm. a) až c) nespĺnili zákonom uložené povinnosti v rámci dohľadu a kontroly nad činnosťou zamestnancov, alebo nevykonali nevyhnutné opatrenia k zamedzeniu alebo odvráteniu následkov trestného činu.

V ustanovení § 4 ods. 3 návrhu zákona je upravený tzv. materiálny korektív vo vzťahu k trestným činom právnickej osoby spáchaným jej zamestnancami. Právnická osoba nie je za trestný čin trestne zodpovedná vtedy, ak síce spĺňa podmienky pričítateľnosti trestného činu podľa odseku 2, ale význam nesplnenia týchto dôvodov ku spáchanému trestnému činu je vzhľadom na predmet činnosti právnickej osoby, spôsob vykonania trestného činu a jeho následky a okolnosti, za ktorých bol trestný čin spáchaný, nepatrný. Na základe vyššie uvedeného možno formulovať nasledujúce obligatórne podmienky vzniku trestnej zodpovednosti právnickej osoby, ktoré musia byť nevyhnutne naplnené kumulatívne:

a) protiprávne konanie;
b) konanie fyzickej osoby uvedenej v § 4 ods. 1;
c) konanie v mene právnickej osoby, v jej záujme alebo prostredníctvom nej;
d) ide o konanie, ktoré možno pričítať právnickej osobe podľa § 4 ods. 2 návrhu zákona;
e) zároveň musí dôjsť k vylúčeniu aplikácie tzv. materiálneho korektívu, t.j. negatívnej podmienky, za ktorej trestná zodpovednosť právnickej osoby nevznikne podľa § 4 ods. 3 návrhu zákona.

Záver

Pravá trestná zodpovednosť právnických osôb je v podmienkach Slovenskej republiky stále otvoreným problémom, hoci snahy o jej zavedenie existovali už v čase rekonštrukcie trestného práva, no legislatívny proces sa pre tvorbu právnej úpravy nestal úspešným. Opätovná snaha o prijatie osobitného právneho predpisu riešiaceho danú problematiku sa ku dňu 6. august 2014 nachádza v štádiu rokovania vlády Slovenskej republiky. Na základe vyhodnotenia medzirezortného pripomienkového konania došlo k modifikácii tak hmotnoprávných, ako aj procesnoprávných ustanovení návrhu zákona. Vzhľadom na vyššie uvedené možno konštatovať, že výsledkom úpravy hmotnoprávnej časti zákona bola najmä: modifikácia taxatívneho výpočtu trestných činov právnických osôb, rovnako došlo k prepracovaniu § 4 návrhu zákona, najmä vo vzťahu k úprave pričítateľnosti konania fyzickej osoby právnickej osobe, modifikácia ustanovenia § 7 návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právneho nástupcu právnickej osoby, a zároveň predkladateľ zákona vypustil z právnej úpravy sankčného systému právnických osôb pôvodne navrhované ochranné opatrenie - súdny dohľad nad činnosťou právnickej osoby a do taxatívneho výpočtu jednotlivých druhov trestov bol zaradený trest zákazu prijímať pomoc a podporu poskytovanú z fondov Európskej únie. Taktiež možno poukázať na skutočnosť, že akceptácia predloženého návrhu zákona neprebehla zo strany všetkých pripomienkujúcich subjektov. Asociácia zamestnávateľských zväzov a združení Slovenskej republiky uviedla, že síce rešpektuje medzinárodné záväzky Slovenskej republiky, avšak za účelom umožnenia širšej diskusie a kvalitnej prípravy legislatívy odporúča vytvoriť pracovnú skupinu, ktorej členmi budú aj zástupcovia reprezentatívnych zamestnávateľských a podnikateľských organizácií. Pripomienka v tejto súvislosti nebola akceptovaná. Na záver možno konštatovať, že v priebehu legislatívneho procesu bude návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb ďalej modifikovaný. V záujme

efektívnej aplikácie právneho predpisu v justičnej praxi je nutné zdôrazniť, že samotné prijatie osobitného zákona je dôležitým prvým krokom, ale zároveň nemožno opomenúť, že je potrebné oboznámiť a pripraviť všetky subjekty v aplikačnej praxi s jeho obsahom za účelom zabezpečenia aktívneho uplatňovania právneho predpisu.

Resumé

V januári sa skončilo pripomienkové konanie k návrhu zákona o tzv. pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb na Slovensku, ktorý má priniesť rozšírenie trestov pre právnické osoby a pomôcť zamedziť skrývaniu trestných činov za činnosť firiem. Zákon by mal nadobudnúť účinnosť 1. mája 2015 a Slovenská republika si tak splní svoje záväzky voči viacerým zahraničným inštitúciám. Slovenská republika ako zmluvná strana Dohovoru OECD o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách ako aj vzhľadom na iné medzinárodne a medzivládne záväzky je zaviazaná zaviesť výkon sankcií trestnej povahy voči právnickým osobám. V prípade, ak by Slovenská republika nepristúpila k zavedeniu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb, tak okrem skutočností, že na pravidelných hodnoteniach WGB/OECD by nám bola opätovne vytykaná absencia efektívnej úpravy zodpovednosti právnických osôb vo vzťahu k postihovaniu podplácania zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách, nastala by aj situácia, keď výkon sankcií trestnej povahy voči právnickým osobám by bolo možné uskutočňovať len vtedy, ak by boli uložené cudzími orgánmi. Z týchto dôvodov predložilo Ministerstvo spravodlivosti SR v decembri 2013 návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Vzorom pre predložený návrh bola právna úprava Spolkovej republiky Nemecko. Návrh zákona upravuje podmienky trestnej zodpovednosti právnických osôb, druhy trestov (najmä všetky majetkové, daňové a hospodárske trestné činy, ale aj trestné činy proti republike a ľudskej dôstojnosti) a ochranných opatrení ukladaných právnickým osobám a postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ak je obvineným právnická osoba. Hlavným dôvodom úpravy Trestného zákona je prostredníctvom noriem trestného práva zavedenie sankcionovania právnických osôb, ktorých súčinnosťou došlo k spáchaniu trestného činu. Okrem toho je potrebné dodať, že Slovenská republika musí prijať zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb z dôvodu plnenia medzinárodných záväzkov.

Zoznam bibliografických odkazov:

1. BOHUSLAV, L. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Kriminalistika*. 2011, roč. 44, č. 3, ISSN 1210-9150.
2. FENYK, J. a L. SMEJKAL. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2012, ISBN 978-80-7357-720-9.
3. KURILOVSKÁ, L. Trestná zodpovednosť právnických osôb. *Justičná revue*. 2013, roč. 65, č. 10, s. 1288. ISSN 1335-6461.
4. Návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online]. 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné na: <https://lt.justice.gov.sk/Material/MaterialWorkflow.aspx?instEID=-1&matEID=6921&langEID=1>.
5. Predkladacia správa. In: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online]. 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné na: <https://lt.justice.gov.sk/Document/PrintForm.aspx?instEID=56&matEID=6921&docEID=345319&docFormEID=13&docTypeEID=-1&format=pdf&langEID=1&tStamp=20140124073334497>.
6. ŠÁMAL, P., J. DĚDIČ, T. GRIVNA, F. PÚRY a J. ŘÍHA. Trestní odpovědnost právnických osob: Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 147. ISBN 978-80-7400-116-1.
7. Zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.
8. Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ

SYSTÉM DOHODY O VINE A TRESTE V MAĎARSKOM TRESTNOM PRÁVE

prof. Dr. Jozef BALGA, PhD.¹

Katedra správneho práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

***Anotácia :** Základné formy zmlúv a dohôd sa inštitucionalizovali predovšetkým v rímskom práve. Dominantné postavenie nadobudli predovšetkým v súkromnoprávných disciplínach. Na strane druhej systém dohôd nebol cudzím prvkom ani v niektorých odvetviach verejnoprávných disciplín. Od konca 19. storočia sa dohody o vine a treste začali realizovať v anglosaskom systéme práva. V súčasnosti uvedený právny inštitút sa aplikuje aj slovenskom trestnom práve. Maďarské trestné právo implementovalo dohodu do svojho systému v roku 1998. Teória a prax maďarského trestného práva procesného chápe dohodu o vine a treste v užšom a širšom poňatí a pozná tri základné formy tejto dohody. Charakteristika týchto foriem poukazuje na spoločné a rozdielne rysy dohody v slovenskom a maďarskom trestnom práve.*

***Kľúčové slová :** slovenský trestný poriadok, maďarské trestné právo, dohoda o vine a treste, prokurátor, sudca, podozrivý, obvinený, polícia, spravodajské služby*

***Annotation:** The basic forms of Treaties and Agreements, were primarily institutionalized in Roman Law. The Treaties and Agreements acquired the dominant position especially in the private-law disciplines. On the other hand, the system of Agreements was not a foreign element nor in some sectors of public-law disciplines. From the 19th century were the Agreements on Guilt and Punishment realised in whole the Anglo-Saxon system of law. This legal institute is also applied in the Slovak Criminal Law. The Agreement was implemented into system of Hungarian Criminal Law in 1998. By theory and practice of Hungarian Criminal Procedural Law is Agreement on Guilt and Punishment understood in the narrower and in the wider word sense. It knows three basic forms of this Agreement. The characteristic of these forms highlights on common and different features of the Agreement in both the Slovak and Hungarian Criminal Law.*

***Keywords:** The Slovakia Code of Criminal Procedure, The Hungarian Criminal Law, Agreement on Guilt and Punishment, a prosecutor, a judge, a suspect, a accused, the police, intelligence services*

Úvod

Dohody sa stali nedielnou súčasťou práva od staroveku po súčasnosť. Stali sa najtypickejším a najvyužívanejším právnym úkonom, ktorý spočíva na vzájomných a obsahovo zhodných prejavoch vôle predovšetkým dvoch alebo viacerých strán. Tento prejav vôle smeruje k vzniku, zmene, zaisteniu alebo zániku taxatívne stanovených práv a povinností, ktoré právne normy s prejavom vôle spájajú. V právnych normách sa niekedy používajú na označenie dohody pojmy ako zmluva či dohovor.

Rímske právo charakterizovalo zmluvu ako dvojstranné konanie medzi živými, z ktorého vznikol právom uznaný pomer. Ak bola pre realizáciu dohody stanovená zákonom pevná forma hovorili sa o formálnych dohodách, proti ktorým boli stavané neformálne zmluvy. Taktiež v rímskom práve boli formálne zmluvy dvojakeho druhu : jednak slovné (verbálne) a jednak písomné (literárne). Neformálne zmluvy vznikali voľným, akýchkoľvek vykonaným súhlasom strán pričom účel konania vstupoval do popredia. V obligačnom vzťahu, ktorý je založený zmluvou mohli byť práva a povinnosti rozložené medzi strany rôznym spôsobom a podľa tohto sa dohody delili na jednostranné (unilaterálne) a dvojstranné (bilaterálne), ktoré mohli byť rovné (ekvalné) a nerovné (inekvalné).²

Rôzne formy či názvy dohôd poukazujú na rôznorodosť právnych vzťahov, ktoré upravujú medzi jednotlivými stranami na základe právnych noriem. Právne normy umožňujú rôzny obsah týchto dohôd s obmedzením zmluvnej dispozície v tom smere, že nesmú odporovať obsahu a účelu zákona. Neplatná je zmluva pokiaľ obsahuje záväzok, ktorého splnenie je v dobe jeho uzavretia

¹ jozef.balga@minv.sk

² Pozri bližšie Kincl, Jaromír, Urfus Valentín Římské právo. Praha: PANORAMA.1990, s.271-272

objektívne nemožné, alebo ktorá svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo obchádza či sa priechi dobrým mravom.³

V súčasnosti sa dohody aplikujú nie len v rámci súkromnoprávných ale i verejnoprávných disciplín. Osobitná forma dohody v systéme slovenského trestného práva sa realizuje ako dohoda o vine a treste.

Slovenská trestnoprávna úprava dohody o vine a treste

Dohodu o vine a treste (ďalej len dohoda) chápe právna teória ako jeden z odklonov konania pred súdom, často v podobe zdĺhavého a nepružného hlavného pojednávania. Ide o razantné skrátenie času medzi vznesením obvinenia a konečným rozhodnutím vo veci, pričom zákon tento procesný postup akceptuje pri každom prečine, resp. zločine.⁴ Objektom dohody je realizácia právneho vzťahu, ktorý je explicitne vymenovaný v trestnom poriadku ako osobitný spôsob konania. Predmetom tohto právneho inštitútu je písomná dohoda medzi prokurátorom a obvineným o meritórnom rozhodnutí v danej trestnej veci. Samotnými subjektmi dohody je prokurátor, obvinený, obhajca, poškodený, zákonný zástupca. Materiálne podmienky dohody stanovuje *expressis verbis* § 232 ods.1. Trestného poriadku, ktorý požaduje začatie konania o dohode len v prípade, ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňuje záver, že skutok je trestným činom, spáchal ho obvinený, k spáchaniu skutku sa priznal, uznal vinu a predložené dôkazy nasvedčujú o pravdivosti jeho priznania.

Prokurátor je povinný na konanie o dohode predvolať obvineného a upovedomiť obhajcu obvineného a poškodeného o čase a mieste konania. Dohodu nemožno uzavrieť ak je obvinený v čase konania mladistvý a nesúhlasí s ňou zákonný zástupca alebo jeho obhajca. Ak došlo k dohode a ďalších výrokoch, prokurátor podá na súd v rozsahu dohody návrh na schválenie. Pokiaľ nedošlo k dohode o náhrade škody, prokurátor navrhne, aby súd odkázal poškodeného s nárokom na náhradu škody alebo jej časti na občianske súdne konanie či iné konanie.

V rámci konania o dohode môže obvinený uznať vinu len sčasti a v takomto prípade prokurátor podá obžalobu, v ktorej uvedie priznaný skutok, právnu kvalifikáciu a uznanie viny v tomto rozsahu a taktiež skutok a právnu kvalifikáciu, ktorý obvinený nepriznal. Zároveň požiada súd aby vykonal hlavné pojednávanie v rozsahu, v ktorom obvinený spáchanie skutku nepriznal.

Obvinený v rámci konania o dohode môže uznať vinu zo spáchania stíhaného skutku v celom rozsahu, ale k dohode nedôjde napríklad z dôvodu navrhovanej výšky trestu, prokurátor podá obžalobu, ktorá obsahuje priznaný skutok, jeho právnu kvalifikáciu, uznanie viny a požiada súd, aby vykonal hlavné pojednávanie a rozhodol o treste.

Samotná dohoda obsahuje účastníkov dohody, dátum, miesto a čas jej spísania. Ďalej je to opis skutku s uvedením miesta, času, prípadne iných okolností, za ktorých k nemu došlo tak, aby nemohol byť zamenený s iným skutkom, právnu kvalifikáciu trestného činu s uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona. Súčasťou dohody je druh, výmera a spôsob výkonu trestu, spôsob a rozsah náhrady škody a ochranné opatrenia, ak prichádzajú do úvahy jeho uloženie. Na znak súhlasu dohodu podpíšu prokurátor, obvinený, obhajca a poškodený, ak úspešne uplatnil nárok na náhradu škody a zúčastnil sa konania. Ak k dohode nedôjde prokurátor vykoná o tejto právnej skutočnosti záznam do spisu.

Prokurátor po uzavretí dohody uvedenými subjektmi podá súdu návrh na schválenie tejto dohody, ktorý obsahuje označenie osôb uvedených v § 232 ods. 2 Trestného poriadku, dátum a miesto spísania a návrh dohodnutého rozsudku. K návrhu prokurátor prikladá dohodu, celý spisový materiál, jeho prílohy a zoznam vecných dôkazov.

Návrh dohody doručený súdu preskúma predseda senátu pričom sa zameriava na konkrétne skutočnosti :

- a) preukázanie, že konanie, ktoré spis obsahuje je trestným činom,
- b) že skutok spáchal obvinený, ktorý sa k nemu priznal,

³ Pozri Madar Zdeněk a kol. Slovník českého práva. Praha:LINDE. 1995. II. díl. s. 990-991

⁴ Korgo, Dušan et al. Trestné právo procesné. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013. s.384.

- c) že vykonané dokazovanie potvrdzuje vyššie uvedené skutočnosti, že v predsúdnom konaní boli rešpektované procesné predpisy, ako aj legálnosť postupu orgánov činných v trestnom konaní a že samotný návrh dohody je vyvážený a obsahuje zákonom požadované náležitosti (§ 232 ods. 7).⁵

Po preskúmaní návrhu dohody predsedom senátu buďto určí termín verejného zasadnutia na rozhodnutie o návrhu alebo návrh dohody odmietne pri zistení, že boli závažným spôsobom porušené procesné predpisy, najmä porušenie práva na obhajobu alebo návrh dohody je zrejme neprímeraný. V uznesení o odmietnutí návrhu treba uviesť, o ktoré konkrétne zistenia sa rozhodnutie opiera. Proti tomuto uzneseniu je prípustná sťažnosť.

Ak súd návrh prokurátora akceptoval doručí návrh obvinenému, jeho obhajcovi, poškodenému a jeho splnomocnencom. V prípade mladistvého (v čase konania verejného zasadnutia nedovršil devätnásť rok svojho veku) sa doručí návrh aj jeho zákonnému zástupcovi a orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Rovnopis návrhu na dohodu spolu s upovedomením alebo s predvolaním na verejné zasadnutie treba doručiť tak, aby prokurátor, obvinený a jeho obhajca mali na prípravu na toto zasadnutie aspoň päť pracovných dní. Verejné zasadnutie o návrhu na dohodu sa vykonáva za stálej prítomnosti všetkých členov senátu, zapisovateľa, prokurátora, obvineného a jeho obhajcu. Po prednesení návrhu prokurátorom predseda senátu formou otázok zisťuje či obvinený rozumie podanému návrhu, súhlasí so skrátenou formou prejednávania jeho trestnej veci, bol poučený o svojich právach, sa dobrovoľne priznal, bol oboznámený s trestnými sadzbami, rozumel podstate konania, rozumie právnej kvalifikácii skutku, sa dobrovoľne priznal, súhlasí s navrhovaným trestom, trest prijíma a podriadi sa výkonu trestu a ochrannému opatreniu a nahradí škodu, uvedomuje si skutočnosť že proti rozsudku nie je možné podať odvolanie. Po vyjadrení obvineného ku všetkým otázkam, ako aj po vyjadrení strán k otázkam, ktoré sa ich priamo týkajú sa súd odoberie záverečnú poradu. Ak súd dohodu schváli musí ju potvrdiť rozsudkom, ktorý verejne vyhlási a tento nadobúda právoplatnosť dňom vyhlásenia. V prípade zápornej odpovede na ktorúkoľvek otázku sa vracia vec prokurátorovi do prípravného konania formou uznesenia.

System dohody o vine a treste v maďarskom trestnom práve

Z hľadiska maďarskej teórie trestného práva je cieľom dohody relevantný výsledok konania, kedy súd na základe predložených dôkazov prezentuje svoj právny názor na oznámený spáchaný trestný čin (výpoveď priznávajúci vinu) a oznamuje verejne svoje rozhodnutie berúc do úvahy zásady konania o dohode. Okrem iného pri skúmaní dohody je nutné prihliadať aj na skutočnosť či dohoda je v súlade s princípmi trestného konania.

Maďarské trestné právo v širšom chápaní upravuje tri právne inštitúty dohody:

- a) spoluprácu s podozrivým,
- b) vzdanie sa pojednávania,
- c) dohody prijaté v rámci Programu Ochrany.⁶

Okrem týchto foriem sa v trestnom poriadku nachádzajú niektoré právne inštitúty, ktoré majú rysy dohody. Sem patrí napríklad odročenie obvinenia kde okrem súhlasu môžu byť zohľadnené ďalšie konsenzuálne súvislosti. Taktiež dohoda so súhlasom súvisí s konaním o vyhnutí sa pojednávania a v mnohých prípadoch predvedenie páchatel'a pred súd je možné v rámci predbežného konania na základe konsenzu len preto, že podozrivý predpokladá možnosť v prípade priznania viny rýchlejšie konanie o uložení trestu (na základe praxe s tým súvisí miernejší trest). Takže v prípade priznania podozrivého do 15 dní od spáchania skutku je možné realizovať tri právne inštitúty urýchľujúce konanie a to predvedenie pred súd, vyhnutie sa pojednávaniu a vzdanie sa pojednávania. Po uplynutí uvedenej lehoty v rámci trestného konania nie je možné aplikovať

⁵ Korgo, Dušan et al. Trestné právo procesné. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013. s.384.

⁶ Herke Csongor Megállapodások a büntetőperben. Pécs, 2008 s. 127

žiadny uvádzaný právny inštitút.⁷ Uvádzané právne inštitúty majú za cieľ zrýchliť konanie a tým ušetriť náklady spojené s trestným konaním.

Spolupráca s podozrivým (dohoda o spolupráci)

V prípade dôvodného podozrenia zo spáchania trestného činu prokurátor (vyšetrojúci orgán so súhlasom prokurátora) môže odmietnuť oznámenie, ak osoba podozrivá zo spáchania trestného činu môže prispieť k objasneniu trestného činu alebo trestných činov, ktoré svojou závažnosťou ohrozujú národnobezpečnostné záujmy alebo pomôže v boji proti organizovanej trestnej činnosti a pokiaľ spáchaný trestný čin podozrivým je menej závažný (§ 175 ods.1 zákona o trestnom konaní).⁸ Zároveň za týchto podmienok je umožnené v súlade s § 192 ods. 1 zastaviť vyšetrovanie.

Podľa Kertésza len niektoré osoby v hierarchii organizovaných zločineckých skupín majú možnosť získať informácie, ktoré k tejto subkultúre patria. Pre políciu je dôležité, aby tieto skupiny osôb presvedčili o spolupráci. V rámci takejto spolupráci sa vytvorili tri modely: model donútenia, model poskytnutia výhod a kombinácia týchto dvoch modelov.⁹

Niektorí odborníci ako Tremmel a Belánszki uvedenú formu spolupráce nepokladajú za klasickú dohodu pretože sa týka spolupráce s podozrivým a len prokurátor má kompetenciu obžalovať, preto počas vyšetrovania o dohode nie je možné hovoriť. Zároveň poukazujú na skutočnosť, že dohoda nemá vyššie ciele a ambície v boji proti organizovanej trestnej činnosti a slúži len na urýchlenie, zjednodušenie a zvýšenie účinnosti trestného konania.¹⁰ Bócz poukazuje na záujem, ktorý súvisí s právnym inštitútom vyplývajúci zo závažnosti trestnej činnosti a operatívneho postavenia policajných orgánov (národnobezpečnostná hodnota poskytnutej informácie podozrivým). Poskytnutie informácie podozrivým je ohraničená jeho možnosťami, schopnosťami, pohotovosťou, úsilím a charakterom informácie. Zároveň hodnotu poskytnutej informácie v stanovenom prípade môže vyhodnotiť len konkrétny policajt policajného útvaru, preto je nutné o konkrétnych skutočnostiach dotýkajúcich sa prípadu podrobne informovať prokurátora, ktorý rozhoduje o spolupráci, pričom vo veci o ktorej rozhoduje má v obmedzenej miere znalosti a vedomosti.¹¹

Teleologická stránka dohody o spolupráci je prezentovaná skutočnosťou že štátne orgány podieľajúce sa na boji proti zločinnosti majú dvojnásobný prospech zo získaných informácií pretože sa môžu informácie týkať národnobezpečnostného záujmu alebo záujmov súvisiacich s bojom proti organizovanému zločinu.

Národnobezpečnostný záujem je charakterizovaný v zákone č. CXXV. z roku 1995 o národnobezpečnostných službách v § 74. V uvedenom ustanovení pre zabezpečenie suverenity a ochrany ústavného zriadenia Maďarska sa vykonáva

- a) odhaľovanie útokov na nezávislosť štátu a celistvosť štátneho územia,
- b) odhaľovanie a objasňovanie ohrozenia alebo porušenia záujmu štátu v oblasti politickej, hospodárskej alebo obrany,
- c) získavanie informácií k vládnym rozhodnutiam potrebných pre oblasť zahraničnej politiky,
- d) garantovanie a ochrana základných ľudských práv, ústavného zriadenia, pluralitného demokratického systému a funkčnosti ústavných inštitúcií a odhaľovanie protiprávných konaní a prostriedkov smerujúcich k zmene alebo narušeniu uvedených hodnôt,
- e) odhaľovanie a zamedzenie teroristických činov, ilegálneho obchodovania so zbraňami a omamnými látkami, ako aj medzinárodne kontrolovanými výrobkami a technológiami.

Problematika boja proti organizovanej trestnej činnosti je upravená v zákone č. XXXIV. z roku 1994 o polícii v § 63 ods. 1. Ide predovšetkým o

⁷ tamtiež s.125-126

⁸ 1998. evi XIX. törvény a büntetőeljárásról

⁹ Kertész Imre. Megállapodás az elkövetővel. Rendészeti Szemle. 1993/10. s. 15

¹⁰ Tremmel, Florián. Magyar büntetőeljárás. Budapest-Pécs. 2001. S. 363. „Belánszki, Gyula. A „vádalku“ intézményesítésének lehetőségei a magyar büntető eljárásjogban. ORFK Tájékoztató, 1995/5. S. 44

¹¹ Bócz, Endre. Az ún. vádalkurol. Belügyi Szemle. 1995/10. 11 s.

- a) predchádzanie, odhaľovanie a dokumentovanie páchania trestnej činnosti,
- b) zadržanie páchatel'a a zistenie jeho pobytu,
- c) pátranie po hľadaných osobách a ich pobyte,
- d) získavanie dôkazov,
- e) ochranu účastníkov trestného konania a pracovníkov orgánov činných v trestnom konaní a osôb spolupracujúcich.

Odmietnutie oznámenia alebo zastavenie vyšetrovania povoľuje dozorujúci prokurátor. Župný prokurátor v rámci vyšetrovania prípadu, ktorý patrí do kompetencie župného súdu môže povolenie uvedených právnych úkonov splnomocniť svojho zástupcu pre trestné konanie. Pokiaľ vyšetrojúci orgán samostatne vyšetroje, prokurátor po predbežnom návrhu nadriadeného vyšetrovateľa a po podrobnom preštudovaní návrhu rozhodne o povolení spolupráce. Vylučujúcim dôvodom, kedy nie je možné oznámenie odmietnuť je dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu pri ktorom došlo k usmrteniu osoby.

Za spolupracujúceho s vyšetrovacími orgánmi sa pokladajú osoby, ktoré môžu kvalitatívne ovplyvniť vyšetrovanie tým, že svoje informácie oznámia vyšetrovateľovi. Na základe týchto skutočností spolupracujú aj podozriví, ktorí sa priznajú ku skutkom nezávisle na ostatných podozrivých a pod prísahou urobia výpoveď. Odmietnutie oznámenia vo vzťahu so spolupracujúcim podozrivým neovplyvňuje práva poškodeného na náhradu škody v rámci občianskeho súdneho konania. V tomto prípade škodu hradí štát a štát v konaní zastupuje minister spravodlivosti. Ak o náhrade škody sa rozhoduje v civilnom konaní poškodený neznáša dôkazné bremeno.

Pri aplikácii dohody môžu vzniknúť problémy súvisiace s nedostatkom finančných prostriedkov zo strany polície. Práve preto by bolo potrebné umožniť ak je dohoda o spolupráci tak dôležitá pre podozrivého aby sa prísľubom zaviazal nahradiť vzniknutú škodu alebo jej časť.¹²

V záujme zachovania utajenia dohody o spolupráci v súlade s § 175 ods.5 a §192 ods.4 zákona o trestnom konaní rozhodnutie obsahuje len výrok a dátum. Výrok obsahuje právnu kvalifikáciu trestného činu, dôvody odmietnutia oznámenia a informáciu o spôsobe náhrady škody, ktorá vznikla spáchaním trestného činu zo strany štátu.

Boj proti trestnej činnosti je jednou z priorít štátu, ktorého konkrétne opatrenia smerujú k eliminácii takejto činnosti. Podstatou je odhalenie príčin a podmienok páchania trestnej činnosti. Všetky informácie, ktoré slúžia k naplneniu uvedených cieľov pomáhajú v boji proti trestnej činnosti a práve uvedená forma dohody má pozitívny vplyv na splnenie týchto cieľov.

Vzdanie sa pojednávania (dohoda o vine a treste)

Vzdanie sa verejného pojednávania je konsenzuálnym konaním v tom zmysle, že musí byť zhoda medzi obžalobou a obžalovaným, je potrebná dohoda ak konanie má pokračovať, pretože prokurátor podáva návrh na rozhodnutie súdu. Podľa Farkasa rozdiel medzi americkou a maďarskou dohodou je v štyroch bodoch:

1. maďarský sankčný systém je relatívne rigidný oproti americkému systému,
2. v Maďarsku prokurátor môže pružnejšie disponovať obžalobou, kým v USA raz podanú žalobu nie je možné meniť,
3. v prípade priznania v Maďarsku je nutné preukázať ďalšie dôkazy,
4. súdy v Maďarsku nie je možné zaviazat' aby aplikovali poľahčujúce ustanovenia.¹³

Ustanovenia upravujúce dohodu sú uvedené v zákone č. XIX. z roku 1998 o trestnom konaní v XXV. hlavě v § 533-542. V prípade dohody súd na verejnom zasadnutí posúdi materiálne podmienky stanovené v § 534 ods. 1 trestného poriadku. Znamená to, že obvinený pred podaním žaloby formou výpovede sa priznal k spáchaniu trestného činu za ktorý je možný uložiť trest

¹² Belanszki, Gyula. A „vádalku“ intézményesítésének lehetőségei a magyar büntető eljárásjogban. ORFK Tájékoztató, 1995/5. S. 47

¹³ Farkas, Ákos, Róth Erika. A büntetőeljárás. Budapest : KJK-KERSZÖV, 2004. 376 s.

odňatia slobody maximálne 8 rokov, vzdal sa pojednávania a prokurátor podal návrh. Súd následne svojim rozsudkom na verejnom zasadnutí rozhodne o treste alebo opatrení na základe predloženého žalobného spisu.

Trestný čin spáchaný obvineným, ktorý sa vzdal pojednávania sa posudzuje podľa miernejších ustanovení nasledovne :

- a) ak za trestný čin hrozí 5 až 8 rokov odňatia slobody ukladá sa najviac 3 roky odňatia slobody,
- b) ak za trestný čin hrozí 3 až 5 rokov odňatia slobody je možné uložiť maximálne 2 roky odňatia slobody,
- c) ak za trestný čin hrozí maximálne 3 roky odňatia slobody uloží sa trest odňatia slobody 6 mesiacov (§ 87/C Trestného zákona) .

Osobitne sa posudzuje obvinený, ktorý spáchal trestný čin ako člen organizovanej skupiny a v priebehu vyšetrovania aktívne spolupracoval s prokurátorom alebo vyšetrovacími orgánmi pri objasnení trestného činu či iných trestných skutkov a zastavenie vyšetrovania z niektorých dôvodov nebolo možné a hrozí mu odňatie slobody viac ako osem rokov môže sa mu poskytnúť možnosť vzdať sa pojednávania. V takomto prípade nie je možné uplatniť prísnejšie ustanovenia trestného zákona (§ 534/A).

Znamená to, že obvinený sa rozhoduje pre dve možnosti, alebo pre garantované, riadne ale dlhotrvajúce konanie alebo sa vzdá tohto konania v plnom rozsahu čím sa vzdáva nie len možnosti vyhlásenia že trestný čin nespáchal ale prispeje aj k obmedzeniu svojho práva na odvolanie.¹⁴

Dohoda sa realizuje v dvoch štádiách a to v konaní pred prokurátorom a konaní pred súdom. Vzdanie sa pojednávania je možné realizovať aj v priebehu vyšetrovania a do 15 dní od podania žaloby. V týchto prípadoch ak sú splnené podmienky môže prokurátor navrhnúť dohodu. Prokurátor pritom zohľadňuje okolnosti prípadu, obvineného a formu spáchania trestného činu pričom môže navrhnúť prerokovanie formou verejného zasadnutia. Povinnosťou prokurátora je pred podaním žaloby informovať obvineného o možnosti dohody a jej právnych následkoch.

Prokurátor do 30 dní od prevzatia spisu a po jeho dôkladnom preštudovaní rozhodne či návrh na dohodu prijme. Pokiaľ s návrhom prokurátor súhlasí vydá o tom uznesenie, ak nesúhlasí túto skutočnosť oznámi obvinenému.

V prípade súhlasu je v konaní účasť obhajcu povinná. Pokiaľ obvinený nemá obhajcu prokurátor mu ustanoví a zabezpečí aby bol oboznámený s trestným spisom. Zároveň do 30 dní od vydania súhlasného uznesenia podá žalobu. Nasleduje samotné vypočutie obvineného pri ktorom oznámi opis spáchaného trestného činu poskytnutý obvineným, právnu kvalifikáciu skutku v zmysle trestného zákona a akú výšku trestu alebo opatrenia je možné za tento skutok uložiť. Prokurátor ďalej poučí obvineného o dôsledkoch vzdania sa pojednávania a skutočnosti, že súd nemusí súhlasiť s dohodou. Poučenie a vyhlásenie obvineného je nutné spracovať do zápisnice. Ak obvinený súhlasí s obsahom poučenia prokurátora prokurátor a obvinený sa písomnou formou dohodnú. Dohoda obsahuje opis spáchaného priznaného trestného činu, právnu kvalifikáciu trestného činu v zmysle trestného zákona, vyhlásenie prokurátora a obvineného týkajúceho sa druhu, výšky a obsahu trestu alebo opatrenia.

Prokurátor v súlade s obsahom dohody podá žalobu, návrh na verejné zasadnutie pričom uvedie druh, hornú a dolnú sadzbu trestu alebo výkon opatrenia. Súdu prokurátor predkladá vyšetrovací spis, obžalovací spis, dohodu a s ňou súvisiacu zápisnicu.

Ak sa prokurátor nedohodne s obžalovaným na dohode o tejto skutočnosti súd nemôže informovať a tiež s tým súvisiace spisy súdu nepredkladá. Taktiež ak súd s obsahom dohody nesúhlasí alebo vec nariadi prerokovať na hlavnom pojednávaní, v dohode obsahujúce vyhlásenie nezaväzuje ani prokurátora ani obžalovaného.

¹⁴ Banáti János, Belovics Ervin, Csák Zsolt, Sinku Pál, Tóth Mihály, Varga Zoltán. Büntető eljárásjog. Budapest: HVG ORAC. 2003. 468 s.

Návrh na uskutočnenie verejného zasadnutia prokurátor nemôže vziať späť avšak ak prokurátor zistí, že obžalovaný je páchatelom závažnejšieho trestného činu alebo spáchal aj iný trestný čin navrhne vec s odkazom na pojednávanie.

Súd po prevzatí taxatívne stanovených spisov a návrhu do 60 dní stanoví verejné zasadnutie za podmienok, že súhlasí v žalobe označeným trestným skutkom, odôvodneným návrhom trestu a výškou trestu. Zasadnutie sa koná za účasti samosudcu, prokurátora a prítomnosť obhajcu je povinná. Na verejnom zasadnutí prokurátor a v jeho neprítomnosti sudca oboznámi s obžalobou, návrhom na verejné prerokovanie veci a návrhom na druh a výšku trestu. Po oboznámení s obžalobou a návrhmi súd zoznámi obžalovaného s následkami súvisiacimi so vzdaním sa pojednávania a priznaním pred súdom s dôrazom na skutočnosť, že posúdenie viny bude založené na jeho priznaní a vyšetrovacom spise. Taktiež sa upozorní na skutočnosť, že proti vynesenému rozsudku nie je možné sa odvolať. Následne súd vyzve obžalovaného aby sa vyjadril k vzdaniu sa pojednávania a k priznaniu viny. Pred vyjadrením súd umožní obžalovanému poradiť sa s obhajcom. Pokiaľ obžalovaný prizná vinu, vzdá sa pojednávania a súd na základe spisov, odpovedí na otázky kladené obžalovanému a obhajcovi nevidí žiadne prekážky rozhodne vo veci. Proti rozsudku nie je možné sa odvolať.

Ak obžalovaný odmietne vypovedať súd nariadi pojednávanie a proti rozhodnutiu nie je prípustné odvolanie. Na túto možnosť musí súd upozorniť obžalovaného pred vykonaním vypočúvania. Pokiaľ súd po vypočutí obžalovaného má za to, že schopnosť vypovedať, dobrovoľnosť priznania alebo dôveryhodnosť obžalovaného je spochybniteľná, ďalej že výpoveď obžalovaného v priebehu vyšetrovania a pred prokurátorom je v zásadnom rozpore vec nariadi prerokovať na verejnom pojednávaní. Ani proti tomuto rozhodnutiu nie možné sa odvolať.

Odvolanie v prípade konania o vzdaní sa pojednávania je možné len ak ide o úplné oslobodenie obžalovaného, zistenie rozporu v skutkovom stave obžaloby, o odlišnú právnu kvalifikáciu obžaloby a sankciu.

Druhostupňový súd môže v rámci odvolania preskúmať napadnutý rozsudok z hľadiska odôvodnenosti skutkovej podstaty (stavu), zistenia viny a právnej kvalifikácie trestného činu.

Dohody prijaté v rámci Programu Ochrany

Samotný Program ochrany upravuje zákon č. LXXXV z roku 2001 o Programe Ochrany účastníkov trestného konania napomáhajúcich spravodlivosti (ďalej len zákon o Programe). Medzi subjekty, ktoré môžu využiť Program Ochrany a sú účastníkmi v trestnom konaní patria svedok, poškodený, páchatel' a ich blízke osoby.¹⁵ Patria sem taktiež osoby ohrozené a polícia nedisponuje takými formami a prostriedkami ochrany, ktoré by garantovali fyzickú integritu takejto osoby. Zároveň je potrebné vykonať špeciálne opatrenia psychického, sociálneho, ekonomického, humánneho a právneho charakteru.

V súlade s § 2 zákona o Programe počas trestného konania alebo po ukončení trestného konania je možné vykonať ochranu osoby ak

- a) osoba vypovedala o okolnostiach spáchania závažného trestného činu alebo o takomto trestnom čine chce vypovedať,
- b) výpoveď pomohla alebo pomôže zistiť skutkový stav veci a je predpoklad že iným spôsobom nie je možné získať dôkaz, alebo získanie dôkazu by bolo neúmerne obtiažne,
- c) voči osobe - účastníkovi konania pre plnenie si svojich povinností a realizácii práv spáchali násilný trestný čin alebo takýto trestný čin pripravujú,
- d) ohrozenej osobe nie je možné v rámci realizácie osobnej ochrany v zmysle zákona o polícii garantovať bezpečnosť.

Dohodu môže navrhnúť počas trestného konania vyšetrovací orgán so súhlasom prokurátora, prokurátor alebo predseda senátu. Po ukončení trestného konania môže navrhnúť dohodu

¹⁵ Porovnaj Polák Peter. Svedok v trestnom konaní. Bratislava:EUROKÓDEX. 2011. s.222-237

vyšetrovateľský orgán, ktorý vykonával úkony v rámci trestného konania. Počas výkonu trestu odňatia slobody túto kompetenciu má Ústav pre výkon odňatia slobody, prokurátor alebo špeciálny sudca.

Návrh na uzavretie dohody je nutné predložiť Službe na ochranu svedka (ďalej len Služba), ktorá do 15 dní

- zamietne návrh po predchádzajúcom preverení psychologických a bezpečnostných rizík z dôvodu nespôsobilosti ohrozenej osoby,
- súhlasí a predloží prezidentovi polície zdôvodnený návrh dohody na schválenie (§ 5 zákona o Programe).

Po predložení návrhu má policajný prezident tri dni na zaujatie kladného alebo záporného stanoviska k dohode. Pokiaľ súhlasí s dohodou Služba samostatne uzavrie dohodu s ohrozenou osobou ak,

- vykoná potrebné vyhlásenie,
- splní všetky záväzky vyplývajúce z jeho súčasnej totožnosti (predovšetkým splatí úvery, pôžičky či iné záväzky pred zmenou svojej totožnosti) a uplatní svoje požiadavky a nároky.

V prípade závažnej trestnej činnosti alebo v záujme výkonu spravodlivosti môže Služba tieto záväzky splniť s podmienkou, že dotknutá osoba neskôr splnené záväzky uhradí. Program sa ukončí v prípadoch, že podmienky ochrany pominuli, dotknutá osoba sa vzdala ochrany alebo Služba vypovie dohodu. Ak z dohody vyplývajú odlišné názory na jej obsah je možné mimo rámca súdneho sporu vykonať konanie na Súde hlavného mesta.

Záver

Nepochybne dohoda o vine a treste je verejnoprávnym inštitútom, ktorý má svoju osobitnú formu a obsah. Tým, že je dohodou sui generis predstavuje dôležitý prostriedok ovplyvňujúci hospodárnosť a efektívnosť trestného konania. Slovenský právny systém má v zásade jasnú a zrozumiteľnú právnu úpravu dohody, jej aplikáciu a stanovené subjekty, ktoré dohodu realizujú. Maďarská trestnoprávna teória chápe dohodu v širšom a užšom zmysle a pokladá za dohody aj tie formy, ktoré napomáhajú k boju proti organizovanej trestnej činnosti alebo ochrane národnobezpečnostných záujmov Maďarska. V rámci realizácie troch foriem dohody sa rozširuje aj okruh subjektov, čím sa ovplyvňuje charakter hospodárnosti a efektívnosti využívania tohto inštitútu. Nezanedbateľným sa stáva finančná náročnosť dohody o spolupráci alebo dohody o ochrane. Dohoda o spolupráci ani dohoda o ochrane v rámci programu z hľadiska slovenského trestného práva nie sú dohodami o vine a treste a len inštitút vzdania sa pojednávania chápeme v zmysle slovenskej právnej úpravy za klasickú dohodu o vine a treste. Napriek rozdielnemu chápaniu dohody o vine a treste z hľadiska teoretického v slovenskom a maďarskom trestnom práve môžeme definovať niekoľko spoločných rysov dohody o vine a treste – vzdania sa pojednávania. Medzi spoločné rysy dohody patria inštitút návrhu, dominantné postavenie prokurátora a súdu v rámci konania, ďalej absencia pojednávania a realizácia verejného zasadnutia a na koniec potvrdenie dohody rozsudkom.

Zoznam bibliografických odkazov:

Banáti János, Belovics Ervin, Csák Zsolt, Sinku Pál, Tóth Mihály, Varga Zoltán. *Büntető eljárásjog*. Budapest: HVG ORAC. 2003

Belanski, Gyula. *A „vádalku“ intézményesítésének lehetőségei a magyar büntető eljárásjogban*. ORFK Tájékoztató, 1995/5

Bócz, Endre. *Az ún. vádalkurool*. Belügyi Szemle. 1995/10

Farkas, Ákos, Róth Erika. *A büntetőeljárás*. Budapest : KJK-KERSZÖV, 2004

Kertész Imre. *Megállapodás az elkövetővel*. Rendészeti Szemle. 1993/10

Kincl, Jaromír, Urfus Valentín. *Římské právo*. Praha: PANORAMA. 1990. 476 s. ISBN 80-7038-134-5

Korgo, Dušan et al. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 439 s. ISBN 978-80-7380-432-9.

Madar Zdeněk a kol. *Slovník českého práva*. Praha:LINDE. 1995. II. díl. ISBN 80-85647-62-1
Herke Csongor. *Megállapodások a büntetőperben*. Pécs, 2008. ISBN 978-963-06-4183-8
Polák Peter. *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava:EUROKÓDEX. 2011. ISBN 978-80-89447-47-3
Tremmel, Florián. *Magyar büntetőeljárás*. Budapest-Pécs : Dialóg Cmpus. 2001

EURÓPSKY VEREJNÝ PROKURÁTOR – CUI BONO?

JUDr. Daniela BENEDEKOVÁ, PhD.¹

Katedra trestného práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Príspevok sa zaoberá inštitútom Európskeho verejného prokurátora a to najmä dôvodmi vzniku návrhu EPP. Cez historický vývoj poukazuje na najdôležitejšie dokumenty, ktoré s danou problematikou súvisia. Poukazuje na klady a zápory a snaží sa nájsť odpoveď nutnosti zriadiť tento inštitút.

KLúčové slová: Európsky verejný prokurátor, Corpus Juris 2000, Zelená kniha, Lisabonská zmluva, čl.86, Návrh nariadenia Rady o zriadení EPP.

Annotation: Contribution deals with European Public Prosecutor especially reasons it's background. Through historical development shows the most important documents, which deal with the issue of EPP. Shows pros and cons and tries to answer the question if it's needed to have an EPP.

Keywords: European Public Prosecutor, Corpus Juris 2000, Green Paper, Lisbon Treaty, Article 86, Proposal for a Council Regulation on the establishment of a European Prosecutor.

Európsky verejný prokurátor² by mal chrániť finančné záujmy Európskej únie, mal by účinne bojovať proti podvodom voči finančným zdrojom Európskej únie v členských štátoch. Jeho hlavnou úlohou je boj proti trestným činom poškodzujúcim finančné záujmy EÚ, vyšetrovanie, trestné stíhanie týchto trestných činov a v prípade potreby vydanie páchatel'ov príslušným súdom členských štátov EÚ. Zriadenie tohto inštitútu je sprevádzané značnou nevôľou zástupcov členských štátov a to najmä z dôvodu ohrozenia národnej suverenity. Vyšetrovanie a následne podanie obžaloby, ktoré by patrilo do právomoci EPP, prináleží v súčasnosti výlučne národným orgánom členských štátov. Návrh je postavený najmä na čl. 86 ZFEÚ, ktorý ako prvý dáva EPP na úroveň primárneho práva EÚ.

Prvotná myšlienka ohľadom EPP pochádza z projektu **Corpus Juris 2000**. V kontexte Európskeho verejného prokurátora mi nedá nespomenúť ambiciózny projekt Komisie Corpus Juris, ktorý predstavuje niečo ako návrh eurokódexu. Napriek tomu, že neprišlo k jeho realizácii môžeme povedať, že v histórii europeizácie trestného práva predstavuje veľkú zmenu.

Úrad finančnej kontroly Komisie požiadal 6 renomovaných univerzitných profesorov, pod vedením profesorky parížskej Sorbonny Mireille Delmas-Marty, aby navrhli modernejšie riešenie ochrany finančných záujmov ES. Štúdiu v tom čase financoval UCLAF, Koordináčna jednotka boja proti podvodom pri Európskej komisii, ktorá sa neskôr zmenila na Úrad Európskej komisie na boj proti podvodom – OLAF. Už po dvoch rokoch práce tejto skupiny expertov na trestné právo, konkrétne v roku 1996 vychádza podrobný návrh harmonizácie trestného práva a častí trestného konania, spoločne s návrhom na vytvorenie úradu EPP. Projekt dostal názov **Corpus Juris**. V jeho súčasnej forme (v znení schválenom vo Florencii) obsahuje Corpus Juris základné zásady, osobitnú časť trestného práva hmotného vymedzujúcu 8 skutkových podstát trestných činov proti finančným záujmom Európskeho spoločenstva, všeobecnú časť trestného práva hmotného, vymedzujúcu pravidlá pre ukládanie a vymedzenie sankcií a ustanovenia o trestnom práve procesnom, rozčlenené na ustanovenia o EPP, o prípravnom konaní, o konaní pred súdom a spoločné ustanovenia. V článku 35 je upravená zásada subsidiarity národného práva.

¹ daniela.benedekova@minv.sk

² Terminológia v tomto prípade nie je celkom ustálená. V projekte Corpus Juris 2000 sa používa terminológia „Európsky verejný prokurátor“; v anglickom znení „European Public Prosecutor“. Slovenské znenie ZFEÚ v znení Lisabonskej zmluvy používa terminológiu „Európska prokuratúra“; anglické znenie ZFEÚ však používa terminológiu „European Public Prosecutor's Office“. Pre účely príspevku som sa rozhodla pracovať s pojmom „Európsky verejný prokurátor“ z angl. „European Public Prosecutor“ ďalej len „EPP“.

V deväťdesiatych rokoch sa v dôsledku stále väčšieho ovplyvňovania skutkových podstat trestných činov v národných právnych poriadkoch prostredníctvom európskeho práva a v dôsledku vplyvu prijatými medzinárodnými zmluvami objavila myšlienka celoeurópskeho trestného práva. Na žiadosť Európskeho parlamentu a pod záštitou Generálneho riaditeľstva pre finančnú kontrolu pri Európskej komisii bola na základe viac než desaťročnej spolupráce prebiehajúcej medzi akademikmi a expertmi trestného práva jednotlivých členských štátov vyslovená kategorická požiadavka na vytvorenie tzv. Európskej súdnej oblasti (European Judicial Area), ktorý vyústil vo vypracovanie návrhu trestného kódexu k zaisteniu ochrany finančných záujmov Európskej únie zvaného Corpus Juris, ako základu európskeho trestného práva.

Základom sa stala myšlienka, že „Európska právna oblasť“ či „Európska trestnoprávna justičná oblasť“ má byť konštituovaná na spoločnej trestnoprávnej jurisdikcii členských štátov, teda že celý priestor Európskej únie by mal platiť za jediný právny priestor. Zmyslom a cieľom by malo byť zjednodušenie doterajšej komplikovanej právnej pomoci medzi štátmi a zjednodušenie vyšetrovania a trestného stíhania vo vzťahu k ôsmym základným skutkovým podstatám definovaným v Corpus Juris. Návrh Corpus Juris zahŕňa nielen hmotnoprávne, ale aj procesnoprávne ustanovenia, ktoré sú zastrešené zriadením úradu EPP s vlastnými vyšetrovacími právomocami vo všetkých členských štátoch.

Corpus Juris obsahuje 35 pravidiel, ktoré sú založené na siedmych princípoch: zásada legality, zásada zavinenia, zásada primeranosti trestu, zásada európskej teritoriality, zásada súdneho preskúmania, zásada kontradiktórnosti a zásada subsidiarity národného práva. Je rozdelený na časť hmotnoprávnu (čl. 1-17) a procesnú (čl. 18 –35).

Hmotnoprávna časť vychádza z poňatia ochrany finančných záujmov ES a odrážajú sa v nej požiadavky Dohovoru o ochrane finančných záujmov ES z roku 1995 a jej protokolov, v ktorých sú zahrnuté zásady asimilácie, kooperácie a harmonizácie. Táto časť obsahuje osem SPTČ proti finančným záujmom ES: podvod proti rozpočtu ES, podvod v oblasti voľnej súťaže, korupcia, zneužitie úradnej povinnosti, sprenevera, vyzradenie služobného tajomstva, pranie a prechovávanie majetkových hodnôt získaných z nepoctivých zdrojov a zločinné spolčenie. Tiež sa táto časť venuje základom trestnej zodpovednosti a na záver úvahám o druhoch trestov a spôsobe ich ukladania. Corpus Juris obsahuje katalóg sankcií, ktorý pre fyzické osoby predpokladá trest odňatia slobody s hornou hranicou až päť rokov, alebo peňažný trest do výšky 1 milión eur. Zahrnutá je rovnako trestná zodpovednosť právnickej osoby.

Procesná časť definuje zásadu európskej teritoriality, postavenie a organizáciu úradu európskeho verejného žalobcu, jeho pôsobnosť pri trestnom stíhaní, zastupovanie obžaloby pred národnými súdmi, definíciu miestnej príslušnosti, preskúmaciu povinnosť súdu, rozsudok, opravné prostriedky (odvolanie na Súdny dvor ES) a základné zásady konania kontradiktórneho typu (práva obvineného, práva Európskej komisie ako poškodeného, definícia dôkazného bremena, prípustnosť dôkazov, verejnosť konania a ochrana osobných údajov). Zdôrazňuje sa subsidiarita národného práva.

Na základe požiadavky Európskeho parlamentu voči Európskej komisii bola expertmi jednotlivých štátov spracovaná štúdia problémov, ktoré sa v projekte Corpus Juris nachádzali, išlo o akési pripomienkové konania. Štúdia bola spracovávaná v rokoch 1998 – 1999. 6.6. – 7.5.1999 vo Florencii boli všetky pripomienky, kritiky prezentované a výsledkom bolo vypracovanie poslednej verzie Corpus Juris a to štúdia **Corpus Juris 2000**, ktorá sa zaoberala zlučiteľnosťou kódexu s ústavnoprávnymi a trestnoprávnymi princípmi národných štátov a otázkami spolupráce medzi členskými štátmi EU. Corpus Juris 2000 v tretej kapitole Trestné právo procesné obsahuje diel venujúci sa EPP a to konkrétne čl. 18 – 24. Presne vymedzuje postavenie a štruktúru EPP, oznamovanie trestnej činnosti EPP a začatie konania, Vyšetrovacie právomoci EPP, jeho právomoci po skončení vyšetrovania, zastupovanie obžaloby a zastavenie trestného stíhania, úloha EPP pri výkone rozhodnutí a napokon miestnu príslušnosť EPP, účinok rozsudkov a spoluprácu s tretími štátmi.

Corpus Juris 2000 bol predstavený na konferencii v Nice, nedošlo však k jeho prijatiu. Napriek tomu, že po zverejnení návrhu Európskeho kódexu došlo k jeho silnej kritike, ktorá bola podrobená najmä v Európskom parlamente, zostáva ojedinelým pokusom o kompletnú úpravu európskeho trestného práva. Praktické výsledky tejto štúdie sa však stále viac objavujú v legislatívnych orgánoch EÚ (európsky zatýkací rozkaz, EPP...).

Napriek tomu, že reakcie členských štátov ohľadom zriadenia EPP boli chladné, získal si tento projekt podporu Európskeho parlamentu a Komisie. Komisia prezentovala svoje návrhy na konferencii v Nice s cieľom znovelizovať Zmluvu o EÚ. Návrhy neboli prijaté, ako hlavný dôvod sa uviedol nedostatok času na širšiu diskusiu a tiež potreba hlbšieho skúmania praktických dôvodov zriadenia EPP.

Ďalším dokumentom, ktorý sa týka predmetnej problematiky je **Zelená kniha o trestnoprávnej ochrane finančných záujmov Spoločenstva a vytvorenie Európskeho prokurátora** z roku 2001. Tento dokument predstavila Komisia a ako vyplýva z jednotlivých formulácií a návrhov Zelenej knihy projekt Corpus Juris bol preň vzorom. Hlavným dôvodom prečo tento dokument vznikol bol poskytnúť odbornej verejnosti podmienky prijatia EPP. Obsahuje už konkrétne odpovede, ktoré sú zriadením EPP súvisia. Ide napr. o postavenie EPP, jeho vymenovanie, odvolanie, zodpovednosť za závažné chyby pri plnení úloh, hierarchické nastavenie, základné zásady pre fungovanie EPP, vyšetrovanie, zaistenie osôb a vecí, vzťahy medzi EPP a národným prokurátorom, možnosť odvolať sa proti rozhodnutiu EPP, vzťahy medzi EPP a inými inštitúciami EÚ.... Reakciou na Zelenú knihu bola vyše 70 stranová odpoveď, ktorá vyjadrovala názory na vytvorenie EPP a to väčšinou od vlád, parlamentov, zástupcov justičných orgánov, expertov na trestné právo, právnikova mimovládnych organizácií. Správa Komisie ohľadom Zelenej knihy obsahovala všeobecné hodnotenie EPP. Prvá časť zahŕňa názory o EPP vyzdvihujúc najmä prínos aký by priniesol v oblasti justičnej spolupráce v trestných veciach. Druhá časť obsahovala inštitucionálne otázky ako postavenie, štatút EPP a jeho vzťah s Europolom, Eurojustom, OLAfom a právne otázky z oblasti trestného práva hmotného a trestného práva procesného. Komisia odporúča, aby sa popracovala na aproximácii skutkových podstat trestných činov ohrozujúcich finančné záujmy EÚ a zefektívnilo trestné stíhanie týchto trestných činov a to najmä z dôvodu dosiahnutia cieľa, ktorým je EPP. Napriek tejto veľkej iniciatíve Komisie sa nepodarilo na konferencii v Nice Zelenú knihu schváliť a o EPP ostalo na pár rokov ticho.

Skutočným medzníkom pre ďalší vývoj zaznamenala **ZFEÚ v znení Lisabonskej zmluvy**, ktorá v **čl. 86** objasňuje niektoré otázky ohľadom EPP, nie však všetky. V prvom odseku je zavedená možnosť zavedenia tohto inštitútu najmä z dôvodu posilnenia boja proti trestnej činnosti, ktorá poškodzuje finančné záujmy Únie. Lisabonská zmluva dáva možnosť vytvoriť EPP z Eurojustu a to na základe jednomyseľného rozhodnutia Rady EÚ a po udelení súhlasu v Európskom parlamente. Z uvedeného ustanovenia síce vyplýva možnosť vytvoriť EPP, ale nie povinnosť, k jeho vytvoreniu teda prísť nemusí. V prípade, že v Rade EÚ nepríde k jednomyseľnému rozhodnutiu môže skupina z deviatich členských štátov požiadať, aby bol návrh predložený Európskej rade. Postup v Rade sa v takomto prípade pozastaví. V prípade dosiahnutia konsenzu vráti Európska rada po prerokovaní do štyroch mesiacov od pozastavenia návrh späť Rade na prijatie. Keď sa konsenzus nedosiahne a keď si aspoň deväť členských štátov želá nadviazať posilnenú spoluprácu a v rovnakej lehote to oznámi Európskemu parlamentu, Komisii a Rade, udelí sa povolenie a uplatnia sa ustanovenia o posilnenej spolupráci. V druhom odseku sú vymedzené právomoci EPP. V zmysle tohto ustanovenia EPP zodpovedá za vyšetrovanie a trestné stíhanie páchatel'ov trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy EÚ a za podanie obžaloby. Lisabonská zmluva nevymedzuje trestné činy poškodzujúce finančné záujmy EÚ, ale odkazuje na osobitný právny predpis, ktorým je nariadenie. V odseku tri Lisabonská zmluva znova odkazuje na osobitný právny predpis a to konkrétne pokiaľ ide o právne postavenie EPP, výkon funkcie, procesné predpisy, ktoré sa vzťahujú na jeho činnosť, ako aj procesné pravidlá prípustnosti dôkazov a súdnej kontroly preskúmania úkonov pri výkone funkcie. V odseku štyri sa pripúšťa možnosť rozšírenia právomoci EPP a to na boj proti závažnej trestnej činnosti, ktorá má cezhraničný rozmer.

Odkazujúc práve na čl. 86 ZFEÚ predložila v roku 2013 Komisia **Návrh nariadenia Rady o zriadení EPP**.³ Cieľom Nariadenia je zriadiť EPP a vymedziť jeho právomoci a postupy. Dopĺňa Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o boji proti podvodom poškodzujúcim finančné záujmy Únie prostredníctvom trestného práva z 11. júla 2012, ktorý obsahuje vymedzenie trestných činov a sankcií. Pred zahájením práce na Nariadení zorganizovala Komisia sériu stretnutí, workshopov, seminárov, ktorých záver je, že EPP by mal poskytovať najväčšie výhody a spôsobovať najnižšie náklady. Ochrana finančných zdrojov EÚ sa od členských štátov vyžaduje v zmysle článkov 310 ods. 6 a 325 ZFEÚ. Takúto ochranu je možné poskytnúť len na úrovni EÚ.

V zmysle Nariadenia Rady Európska prokuratúra bude orgán EÚ s decentralizovanou štruktúrou. Decentralizovaná štruktúra sa zameriava na zapojenie a integráciu vnútroštátnych orgánov presadzovania práva. Bude mať právnu subjektivitu, bude nezávislá. Na jej čele bude EPP, ktorý bude riadiť činnosť a organizovať prácu. Bude zodpovedať Európskemu parlamentu, Komisii a Rade a to najmä výročnými správami. Vyšetrovanie a trestné stíhanie budú vykonávať delegovaní európski prokurátori pod vedením a dohľadom EPP. Počet delegovaných prokurátorov bude ponechaná členským štátom; mali by však mať aspoň jedného. Európsky delegovaný prokurátor bude súčasťou Európskej prokuratúry, ale bude aj naďalej vykonávať funkciu národného prokurátora. Keď bude konať pre Európsku prokuratúru bude celkom nezávislý od vnútroštátnych orgánov. Takáto štruktúra bude viesť k spolupráci pri európskom a národnom rozhodovaní a tým pádom by mala byť zaistená efektívnosť EPP.

EPP bude vymenúvať Rada so súhlasom Európskeho parlamentu na funkčné obdobie osem rokov. EPP sa zaručí, že bude dodržiavať zásady zakotvené v Charte základných práv EÚ. Európska prokuratúra bude mať výlučnú právomoc vyšetrovať a trestne stíhať trestné činy poškodzujúce finančné záujmy EÚ. Vyšetrovanie a trestné stíhanie bude vedené nezávisle a mala by byť zaručená dostatočná rýchlosť konania, aby neprichádzalo k prietahom v konaní. EPP a európsky delegovaný prokurátor budú mať počas trestného stíhania a podania obžaloby rovnaké právomoci ako národný prokurátor. Nariadenie zavádza európske pravidlá v prípadoch, v ktorých je nevyhnutne potrebné zabezpečiť účinnosť a efektívnosť vyšetrovania a trestného stíhania EPP a na účely zabezpečenia vysokej úrovne procesných záruk pre podozrivých osôb.

Na základe Nariadenia bude EPP vyšetrovať a trestne stíhať trestné činy ohrozujúce finančné záujmy EÚ a mal by mať v prípravnom konaní rozhodovaciu právomoc. Bude to práve EPP kto zastaví trestné stíhanie alebo podá obžalobu na príslušný národný súd.

EPP na základe Nariadenia prináša do justičnej spolupráce niekoľko inovácií a to najmä: originálnu politiku európskeho trestného stíhania; jednotný, pevný a systematický prístup so súdnymi systémami členských štátov; EPP vyšetroje a trestne stíha všetky trestné činy namierené proti finančným záujmom EÚ; kontinuitu v zložitých a cezhraničných prípadoch; silnejší efekt odstrašovania a prevencie.

V zmysle dokumentu ohľadom návrhu Komisie pre Radu EÚ o zriadení európskej verejnej prokuratúry prišla EÚ posledné tri roky o 500 miliónov Eur, ale ako sa v dokumente uvádza je viac menej isté, že straty sú omnoho vyššie.⁴ Ide o najsilnejší argument Komisie pre zriadenie EPP. Nie je v právomoci Európskej únie vyšetrovať a viesť trestné stíhanie trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy EÚ, to je výlučne v kompetencii národných justičných orgánov. Trestné konanie nie je však vo všetkých členských štátoch rovnaké. Rozdielna trestnoprávna jurisdikcia, cezhraničná trestná činnosť, zhromažďovanie dôkazov vo viacerých členských štátoch, to všetko trestné konanie veľmi komplikuje.

Dánsko sa do projektu EPP nezapojí a na Spojené kráľovstvo a Írsko sa vzťahuje doložka o neuplatňovaní politik v oblasti spravodlivosti a vnútorných vecí, čo znamená, že sa do EPP nezapoja, pokiaľ sa výslovne nerozhodnú do projektu zapojiť.

³ Návrh nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry, COM (2013) 534 final

⁴ http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/eppo_impact_assessment_en.pdf#page=7

V apríli 2015 Európsky parlament jasnou väčšinou podporil zriadenie Európskej prokuratúry.⁵ Snahou Európskej komisie je, aby Európsky verejný prokurátor začal fungovať v roku 2016; do konca roka 2015 by Rada Európskej únie mala schváliť finálny text.⁶

Rada Európskej únie na základe návrhu Európskej komisie odporučila dvanástim členským štátom (vrátane Slovenskej republiky) zvýšiť nezávislosť, kvalitu a efektívnosť súdnictva.⁷ Je teda prirodzené, že Komisia nemá celkom dôveru pokiaľ ide o vyšetrowanie a samotné trestné stíhanie páchatel'ov trestných činov finančných záujmov EÚ v týchto krajinách a chce mať svojho zástupcu, ktorý by bol pre ňu zárukou toho, že väčšina trestných stíhaní predmetných trestných činov nebude zastavená pre nedostatok dôkazov, tak ako je to v súčasnosti, ale EPP bude môcť podať odôvodnené obžaloby na príslušné súdy. Na druhej strane je otázne či osoba EPP bude spĺňať všetky kvality, ktoré sa od jeho úradu očakávajú. Bude nezávislý, kvalitný a efektívny? Nie je popri existujúcom systéme⁸ ochrany finančných záujmov zbytočný? EPP by mal zlepšiť justičnú spoluprácu v trestných veciach; nakoľko však už teraz vieme, že nie všetky členské štáty sa budú na projekte EPP podieľať a teda k zlepšeniu spolupráce nepríde, má vôbec význam? Na základe nastolených problémov je namieste otázka: **Cui Bono?**

Zoznam bibliografických odkazov

- DELMAS-MARTY, M. et VERVAELE J.A.E.: Corpus Juris 2000: Trestné právo na ochranu finančných záujmov Európskej únie (Európsky verejný prokurátor. Slovenský preklad: A. Ondrejová. Bratislava: Iura Edition, 2003, ISBN 808904767X.
- MITSILEGAS, V.: EU Criminal Law. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2009. ISBN 9781841135854
- Follow-up report on the Green Paper on the Criminal Law Protection of the Financial Interests of the Community and the Establishment of a European Prosecutor, Brussels, 19 March 2003, COM (2003) 128 final
- Green Paper on criminal-law protection of the financial interests of the Community and the establishment of a European Prosecutor, COM (2001) 715 final.
- Návrh nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry, COM (2013) 534 final
- Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskej centrálnej banke, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov, COM (2015) 116 final. Dostupné na Internete: http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2015_sk.pdf
- Commission staff working document impact assessment accompanying the Proposal for a Council Regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office. Dostupné na Internete: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/eppo_impact_assessment_en.pdf#page=7
- Zmluva o Európskej únii v znení v Lisabonskej zmluve. Ú. v., C 83/13, 30. 3. 2010.

⁵ <http://www.euractiv.sk/komentare-000338/komentar/europska-prokuratura-je-nevyhnutnost-000196>

⁶ <http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/interview/vera-jourova-v-komisi-mi-jdou-nejlepe-zeny-012521>

⁷ http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2015_sk.pdf

⁸ napr. OLAF

TRESTNOPRÁVNE ASPEKTY ZABEZPEČOVANIA A UCHOVÁVANIA PROBLEMATICKÝCH PROCESNÝCH DŔKAZOV¹

Mgr. Janusz BRYK, PhD

Mgr. Aneta ŁYŹWA, PhD.

Mgr. Anna ŚWIERCZEWSKA-GĄSIOROWSKA, PhD.

Mgr. Karolina FALARZ

Fakulta verejnej správy

Vysoká škola Polície v Szczytnie (Poľsko)

Anotácia: *V poľskom trestnom konaní je problém zabezpečenia, dopravy, uchovávania a likvidácie tzv. ťažkých procesných dôkazov založený predovšetkým na právnych nariadeniach obsiahnutých v čl. 232a Trestného poriadku (Z. z. 1997 č. 89 poz. 555) a v predpisoch nariadenia Rady Ministrov z dňa 14. decembra 2012, ktorý sa týka subjektov oprávnených, v rámci trestného konania, uchovávať a likvidovať predmety a látky ohrozujúce život a zdravie (Z. z. 2012, poz.1486). Medzi ťažké procesné dôkazy patrí predovšetkým zbraň, strelivo, výbušné a horľavé látky, rádioaktívne, toxické a dusivé látky, alebo látky spôsobujúce popáleniny, omamné látky, psychotropné látky alebo ich prípravky a prekursorzy 1. kategórie a tiež tabakové výrobky a alkoholické nápoje. V článku sa nachádza vysvetlenie pojmov týkajúcich sa predmetov a látok, ktoré patria medzi ťažké procesné dôkazy a rieši problémy súvisiace s ich prevzatím a skladovaním pre účely trestného konania.*

KLúčové slová: *Zabezpečovanie, uchovávanie, likvidácia, výbušné látky, trestné procesné právo, predmety a látky predstavujúce nebezpečenstvo pre život a zdravie, trestné konanie*

Annotation: *The problem of Polish criminal procedure protection, transport, storage and final disposal so. hard evidence process is mainly based on regulations contained in Art. 232a of the Code of Criminal Procedure (OJ 1997 No. 89, item. 555) and the provisions of the Council of Ministers of 14 December 2012. On the entities authorized to provide storage and destruction in criminal proceedings objects and substances posing a danger to life and health (OJ 2012 poz.1486). To the difficult process of evidence include, in particular, weapons, ammunition, explosives or flammable, radioactive materials, toxic substances, suffocating or stinging, narcotic drugs, psychotropic substances and their preparations, and precursors of category 1, as well as tobacco products and alcoholic beverages. The article includes an explanation of the concepts of objects and substances which are classified as hard evidence of the process and the problems associated with their collection and storage for the purpose of criminal proceedings.*

Key words: *Preservation, storage, liquidation, explosives, criminal procedural law, objects and substances posing a danger to life and health, criminal proceedings*

ÚVOD

Spôsob postupovania v oblasti zabezpečenia, dopravy, uchovávania a likvidácie ťažkých procesných dôkazov sa v poľskom práve opiera o právne nariadenia obsiahnuté v čl. 232a Trestného poriadku (Z. z. 1997 č. 89 poz. 555) a o predpisy nariadenia Rady ministrov z dňa 14. decembra 2012, ktoré sa týkajú subjektov oprávnených uchovávať a zničiť predmety a látky v trestnom konaní, ktoré predstavujú nebezpečenstvo pre zdravie a život (Z. z. 2012, poz.1486).

Z obsahu čl. 232a Trestného poriadku vyplýva, že vyššie uvedené predmety a látky, a predovšetkým zbraň, strelivo, výbušné a horľavé látky, rádioaktívne, toxické, dusivé látky a látky spôsobujúce popáleniny, omamné a psychotropné látky alebo ich prípravky a prekursorzy 1. kategórie, ako aj tabakové výrobky a alkoholické nápoje sa uchovávajú na mieste a spôsobom zabezpečujúcim ich riadnu ochranu (§ 1).

Ak kvôli zabezpečeniu správneho priebehu konania postačí skladovať len vzorky potrebné na preskúmanie predmetov alebo látok, nariadi príslušný súd na žiadosť prokurátora okamžité úplné alebo čiastočné zničenie zvyšných predmetov alebo látok, ktoré nie je potrebné skúmať (§ 2).

¹ Článok vznikol v rámci projektu „Infraštruktúra, zariadenia a technicko- právne procedúry súvisiace so zabezpečením a prechovávaním tzv. ťažkých procesných dôkazov“, Č. DOBR-BIO4/068/13187/2013, financovaný Národným Centrom pre výskum a rozvoj, v rámci súťaže č. 4/2013 týkajúcej sa realizácie projektov v oblasti vedeckých a vývojových výskumov pre obranu a bezpečnosť.

Ak súd nariadil čiastočné zničenie vyššie uvedených predmetov a látok, je zároveň povinný vydať nariadenie týkajúce sa miesta a času prechovávanía ich zvyšnej časti, v množstve potrebnom na výskum (§ 3).

V prípade zaistenia predmetov a látok konania, ktoré predstavujú priame nebezpečenstvo pre život a zdravie vzhľadom na možnosť explózie výbušnín alebo horľavých látok, alebo iného náhleho uvoľnenia energie, šírenie toxických, dusivých látok alebo látok spôsobujúcich popálenie, uvoľnenia jadrovej energie alebo ionizačného žiarenia, alebo takých skladovanie ktorých v nezmenenom stave nie je možné, je možné ich zničenie pred vydaním príkazu vyššie uvedeného súdu (§ 4).

V komentovanom článku zákonodarca poukázal na zoznam predmetov a látok, ktoré predstavujú nebezpečenstvo pre život a zdravie a, ktorých právne definície sa nachádzajú v iných zákonoch. Pojem zbrane a streliva bol objasnený v Zákone o zbrani a strelive z dňa 21. mája 1999 (Z. z. 2012.576 súvislého textu), v súlade s ktorým je zbraňou strelná zbraň, ktorá zahŕňa bojovú, poľovnícku, športovú, plynovú, poplašnú a signalizačnú zbraň, pneumatické zbrane, raketomety, paralyzátory, náradie a zariadenia, používanie ktorých môže ohroziť život a zdravie, bodné zbrane vo forme : čepele ukrytej v predmetoch, ktoré nevyzerajú ako zbrane, boxerov i nunchakov, palice zakončené ťažkým alebo tvrdým materiálom alebo obsahujúce vložky z takého materiálu, ako aj mechanické zbrane vo forme kuš a predmety určené na paralyzovanie osôb pomocou elektrickej energie. Koľkokrát sa však v zákone spomína strelivo, je to potrebné chápať ako strelivo strelnej zbrane, čiže náboje určené na strieľanie zo strelnej zbrane (čl.4).

Zákonom stanovená definícia munície sa okrem toho nachádza v zákone z dňa 21. júna 2002 o výbušných látkach určených na civilné použitie (Z. z. 2012.1329 súvislého textu), v súlade s ktorým je to druh výrobkov naplnených výbušnou látkou určenou na hádzanie do vzdialenosti pomocou strelnej zbrane (čl.3). V tomto istom článku zákonodarca definoval aj pojem výbušných látok, pod ktorým je potrebné rozumieť chemické substancie pevné alebo tekuté alebo zmesi látok, ktoré sú schopné vytvárať chemickú reakciu s vytváraním plynu s takou teplotou a tlakom a s takou rýchlosťou, že môžu spôsobiť zničenie v okolitom prostredí, a tiež produkty naplnené výbušnou látkou.

Pojem rádioaktívnych látok je potrebné interpretovať na základe predpisov obsiahnutých v zákone s názvom Atómové právo z dňa 29. novembra 2000 (Z. z. 2014.1512 súvislého textu). Čl. 3 bod 22) zákon obsahuje definíciu rádioaktívnych odpadov, chápaných ako pevné, kvapalné látky alebo látky vo forme plynu, ktoré obsahujú rádioaktívne látky alebo sú kontaminované týmito látkami, ktorých použitie nie je možné chápať, ani kvalifikovať do kategórie odpadov vymenovaných v čl. 47, vrátane vyhojeného jadrového paliva určeného na skladovanie. Naopak bod č. 45 vyššie uvedeného nariadenia definuje pojem rádioaktívnej látky, čiže látky obsahujúcej jeden alebo viac rádioaktívnych izotopov s takou aktivitou alebo s takou rádioaktívnou koncentráciou, ktorá nemôže zostať nepovšimnutá z hľadiska rádiologickej ochrany.

Zákonná definícia omamných a psychotropných látok, prípravkov s obsahom omamných alebo psychotropných látok a prekurzorov sa nachádza v Zákone o prevencii drogovej závislosti, ktorá v čl. 4 ustanovuje, že:

- omamným prostriedkom je každá látka prírodného alebo syntetického pôvodu pôsobiaca na nervový systém, ktorá je uvedená v zozname omamných látok, ktorý tvorí prílohu č. 1 tohto zákona (bod č. 26);
- psychotropná látka je každá látka prírodného alebo syntetického pôvodu pôsobiaca na nervovú sústavu, ktorá je uvedená v zozname psychotropných látok, ktorý tvorí prílohu č. 2 tohto zákona (bod č. 25);
- prípravok obsahujúci omamné alebo psychotropné látky - liek obsahujúci aspoň jednu omamnú alebo psychotropnú látku alebo ich prekurzory (bod č. 24);
- prekurzor 1. kategórie - drogový prekurzor je látka kvalifikovaná na základe čl. 2 písmeno a Nariadenia čl. 273/2004 Európskeho parlamentu a Rady z dňa 11. februára 2004 v otázke drogových prekurzorov (Z. U. EU L 47 z 18.02.2004), ktorý je časťou prílohy č. I k tomuto nariadeniu, do kategórie č. 1 (bod 16 komentovaného článku). V tomto bode si je potrebné

všimnúť, že dňom 9. decembra 2011, na základe novely zákona z dňa 1. apríla 2011 o zmene zákona o prevencii drogovej závislosti a niektorých iných zákonov (Z. Z. č. 117, poz. 678), je pod pojmom prekursorov, podľa čl. 232a, potrebné chápať výlučne prekursorzy 1. kategórie, a nie všetky prekursorzy, ako to bolo chápané doteraz.

Nariadenia obsiahnuté v čl. 232a Trestného poriadku sa vzťahujú aj na tabakové a alkoholické výrobky, z tohto dôvodu je s nimi potrebné postupovať analogicky, ako v prípade predmetov a látok ohrozujúcich život a zdravie. Je to potrebné zdôrazniť, nakoľko ani tabakové ani alkoholické výrobky neboli zákonodarcom zaradené do vyššie uvedenej kategórie. Dôkazom toho je použitie spojky „a tiež“ v § 1 vyššie uvedeného nariadenia.²

Tabakový výrobok je produkt vyrobený z tabaku určený na fajčenie alebo šnupanie (čl. 2 bod č. 2 zákona z dňa 2. marca 2001 o výrobe liehu a tabakových výrobkov; Z. z. č. 31, poz. 353 v znení neskorších predpisov). Alkoholický nápoj je zase taký nápoj, ktorý obsahuje etanol (metylalkohol je považovaný za toxický).

V čl. 232a § 2 zákonodarca určil, že v prípade ak na zabezpečenia správneho priebehu procesu postačia príslušné vzorky určené na testovanie daných predmetov alebo látok, je možné nariadiť zničenie ich zvyšných častí. Orgánom oprávneným vydať takéto rozhodnutie je príslušný súd, ktorý prípad prejednáva, ktorý pracuje nie na žiadosť úradu, ale na žiadosť prokurátora. Od 1. júla 2015, na základe novelizácie zákona z dňa 27. septembra 2013, môže rozhodnutie o tomto zničení prijať tiež súdny referendár.³

Na základe § 3 čl. 232a súd (a od júla 2015 aj súdny referendár), ktorý rozhoduje o zničení látok určuje v svojom rozhodnutí aj miesto a čas uchovávanía nezničenej časti predmetov a látok, ponechaných v potrebnom množstve na výskum. To znova znamená, že po uplynutí týmto orgánom určeného času skladovanie časti týchto materiálov a látok určených na výskum, by mali byť zničené bez potreby vydávania ďalšieho rozhodnutia v tejto veci.

Nariadenie čl. 232a § 4 pripúšťa na zásade výnimky zničenie predmetov a látok ohrozujúcich zdravie a život, pred vydaním rozhodnutia súdu (od 1. júla 2015 aj súdneho referendára), a teda na základe rozhodnutie štátneho prokurátora.⁴ Je to možné vtedy, keď predstavujú priame nebezpečenstvo pre život alebo zdravie, vzhľadom na možnosť priamej explózie horľavých látok alebo výbušnín, náhleho uvoľnenie energie, vrátane jadrovej, alebo ionizujúceho žiarenia, alebo uvoľnenia toxických, dusivých látok alebo látok spôsobujúcich popáleniny. Podľa názoru T. Grzegorzcyka rozhodnutie súdu, o ktorom hovorí § 2, t bude ďalej nutné, keďže zničenie predmetov a látok na základe rozhodnutia prokurátora nasleduje len "pred jeho vydaním", a nie namiesto neho – jeho cieľom je nejakým spôsobom legitimovať už realizované zničenie vecí. Výskumu podlieha rovnako samotná potreba zničenia, ako aj rozsah, čo môže mať vplyv na samotné rozhodnutie súdu⁵. Naopak J. Grajewski a S. Steinborn majú taký názor, že síce zničenie nebezpečných predmetov alebo látok neznamená, že súd nie je povinný v tejto záležitosti vydať rozhodnutie o ich zničení, ale vhodnosť tohto riešenia vyvoláva vážne pochybnosti, nakoľko z jeho podstaty vyplýva, že je neodvratné i rozhodnutie súdu bude mať výlučne formálny charakter.⁶

Na základe delegovania právomoci podľa čl. 232a§5 Trestného poriadku bolo vydané nariadenie Rady Ministrov z dňa 14. decembra 2012 týkajúce sa subjektov oprávnených uchovávať a likvidovať predmety a látky, zahrnuté v trestnom konaní, ohrozujúce život a zdravie. Jeho cieľom

² GRAJEWSKI, J., PAPRZYCKI L., STEINBORN, S., *Komentár aktualizovaný k čl.232(a) Trestného poriadku*. Warszawa LEX/e. ISBN 978-83-264-4127-1

³ GRZEGORCZYK, T., *Komentár k čl. 230, čl. 231, čl. 232, čl. 232(a), čl.233, čl. 234 Trestného poriadku, právny status 2014.04.10*. Warszawa LEX/e. ISBN 978-83-264-4535-4

⁴ GRAJEWSKI, J., PAPRZYCKI L., STEINBORN, S., *Komentár aktualizovaný k čl.232(a) Trestného poriadku*.:Warszawa LEX/e. ISBN978-83-264-4127-1

Autori zdôrazňujú, že zákonodarca v tomto nariadení neurčil, ktorý orgán je oprávnený prijať rozhodnutie o zničení.

⁵ GRZEGORCZYK, T., *Komentár k čl. 230, čl. 231, čl. 232, čl. 232(a), čl.233, čl. 234 Trestného poriadku, právny status 2014.04.10*. Warszawa LEX/e. ISBN 978-83-264-4535-4

⁶ Tamtiež.

malo by zabezpečenie správnej manipulácie s predmetmi a látkami ohrozujúcimi život a zdravie a okrem toho minimalizáciu nákladov.

Cieľom predmetného právneho aktu bolo určenie subjektov oprávnených na uchovávanie a zničenie vyššie uvedených predmetov a látok, určenie podrobných podmienok, spôsobu a miesta uchovávanie týchto predmetov a látok a ich vzoriek a okrem toho podmienok a spôsob ich likvidácie.

Intenciou Rady ministrov malo byť bezpochyby nahradenie zrušených ustanovení predchádzajúceho platného predpisu (Ministerstva spravodlivosti z dňa 18. júna 2003, v otázke podrobných zásad a miesta skladovania predmetov a látok, zahrnutých v trestnom konaní, predstavujúcich nebezpečenstvo pre život a zdravie a podmienok ich likvidácie) novými nariadeniami, úlohou ktorých bolo podrobne určiť spôsob zaobchádzania s nebezpečnými predmetmi a látkami. Avšak už vstupná analýza oboch týchto nariadení vedie k záveru, že nové nariadenia sú stále nekompletné a vyvolávajú množstvo interpretačných otázok.

Z obsahu §1 nariadenia vyplýva, že ustanovuje subjekty oprávnené na uchovávanie a zničenie predmetov a látok predstavujúcich nebezpečenstvo pre zdravie a život o ich vzoriek. Zároveň došlo k pokusu o definíciu týchto predmetov a látok prostredníctvom vytvorenia otvoreného zoznamu, do ktorého boli zaradené tieto položky: zbraň, strelivo, výbušné alebo horľavé látky, rádioaktívne látky, toxické látky, dusivé latky alebo látky spôsobujúce popáleniny, omamné látky, psychotropné látky, ich prípravky a prekursory 1. kategórie.

V tom istom paragrafe sa nachádzajú aj záznamy, že predmetný právny akt určuje podrobné podmienky a spôsob skladovania vyššie uvedených predmetov a látok a ich vzoriek a okrem toho aj spôsob ich likvidácie.

Z § 2 odseku 1 nariadenia vyplýva, že „likvidácia predmetov, látok a ich vzoriek, prostredníctvom biologických, fyzických alebo chemických procesov by mala spôsobiť nenávratnú stratu ich prvotných úžitkových vlastností a teda stav, kedy nie sú pre život alebo zdravie človeka nebezpečné”, s výnimkou odseku č. 2 týkajúceho sa týchto predmetov, látok a ich vzoriek, ktoré nie je možné podrobiť procesom, ktoré spôsobia úplnú a neodvratnú stratu ich prvotných úžitkových vlastností. Tie v súlade s týmto odsekom je potrebné upraviť do takého stavu, ktorý nebude ohrozením pre život a zdravie.

Analýza oboch odsekov § 1 a § 2 vedie k záveru, že obsahujú právnu medzeru vzhľadom na chýbajúci spôsob určenia verifikácie účinnosti vyššie uvedených procesov.

Odsek 1 § 3 odkazuje na § 5, ktorý ustanovuje miesta, v ktorých je potrebné bezpečne skladovať premety, látky a ich vzorky pre potreby trestného konania. Majú to byť výlučne miesta zohľadňujúce vlastnosti daného predmetu a látky a ich zabezpečenie pre potreby trestného konania. Ich zoznam bol presne určený nasledujúcim spôsobom:

- sklady organizačných jednotiek Vojenskej polície, pre prípady, ktoré vedie a sklady miestne príslušných oddelení polície – v prípade zbraní a streliva kalibru 20 mm;
- sklady Vojenského technického inštitútu vyzbrojovania alebo Vojenského ústavu strojárskej technológie – v prípade zbraní s kalibrom viac ako 20 mm a výbušných látok;
- sklady podnikateľov, ktorý vedú obchodnú činnosť v oblasti výroby, spracovania, uskladňovania, zasielanie horľavých materiálov, toxických substancií, dusivých látok alebo látok spôsobujúcich popáleniny, ich distribúcií alebo zavádzania na trh a sklady podnikateľov, ktorí sa zaoberajú získavaním a zneškodňovaním odpadov, ktoré vlastní zároveň príslušné povolenie na základe osobitných predpisov alebo sklady výskumných ústavov kontrolovaných Ministerstvom národnej obrany – v prípade toxických látok, dusivých alebo látok spôsobujúcich popáleniny;
- objekty Podniku určeného na zneškodňovanie rádioaktívnych odpadov – v prípade rádioaktívnych látok;
- sklady organizačných jednotiek Vojenskej polície, pre prípady, ktoré riadi a sklady miestne príslušných krajských oddelení Polície - v prípade omamných prostriedkov, psychotropných látok a ich prostriedkov a prekursorov 1. kategórie;

- pre ostatné predmety, látky a ich vzorky – sklady, skládky alebo iné miesta, ktoré sú majetkom subjektov uvedených v § 4 nariadenia, zaručujúce bezpečné skladovanie zohľadňujúce vlastnosti týchto predmetov, látok a ich vzoriek a správne zabezpečenie pre potreby trestného konania.

Okrem toho § 3 odsek 2 nariadenia poukazuje na to, že osoby, ktoré vykonávajú činnosti spojené s prepravou, skladovaním alebo iné činnosti, počas ktorých budú v kontakte s nebezpečnými látkami alebo predmetmi, musia absolvovať zodpovedajúce školenie v oblasti bezpečnosti pri práci a ochrany zdravia. Otázkou ostáva, či v súvislosti s vyššie uvedeným musia takéto školenie absolvovať všetci policajti z terénnych jednotiek, či len tí, ktorí sa v rámci plnenia svojich služobných povinností zaoberajú riadením prípravných konaní. A možno by mala byť vybraná len skupina takých zástupcov z jednotlivých vyššie uvedených jednotiek?

Nariadenia § 3 odseku 3 týkajúce sa spôsobu balenia a označovania týchto predmetov, látok a ich vzoriek, ktoré sú určené na skladovania a fyzikálnochemické vlastnosti ktorých vo všeobecnosti umožňujú balenie a označenie.

V tejto súvislosti nariadenie neobsahuje žiadne pravidlá a len odkazuje na pravidlá, ktorými „je riadená manipulácia s týmito predmetmi a látkami a reguluje aj činnosť subjektov, o ktorých hovorí § 4“. Takým subjektmi sú:

- miestne príslušné oddelenie Polície;
- organizačné jednotky Vojenskej polície;
- výskumné ústavy kontrolované Ministerstva národnej obrany vo forme Vojenského ústavu technického zbrojenia a Vojenského ústavu strojárskej techniky; - Závod na zneškodňovanie rádioaktívnych odpadov;
- podniky pôsobiace v oblasti výroby, spracovania, uskladňovania, zasielania, distribúcie horľavých, toxických, dusivých látok a látok spôsobujúcich popálenie alebo obchodu s nimi, ktoré majú povolenie na základe samostatných nariadení;
- podniky pôsobiace v oblasti recyklovania a zneškodňovania odpadom, ktoré majú povolenie na základe samostatných nariadení.

Nariadenia § 6 obsahujú pravidlá týkajúce sa odovzdania predmetov, látok a ich vzoriek na prechovávanie, ktoré realizuje zástupca orgánu, ktorý vedie trestné konanie. V prípade rádioaktívnych látok by malo byť odovzdanie realizované po dohode s riaditeľom zariadenia určeného na zneškodnenie rádioaktívnych odpadov. V závislosti od súhlasu oprávneného procesného orgánu sa tejto činnosti môžu zúčastniť ním určení zástupcovia iných orgánov alebo inštitúcií, ak to napomôže bezpečnej a správnej realizácii. Zdá sa, že tieto pravidlá nie sú kompletne.

V prípade odovzdania omamných a psychotropných látok, ich prípravkov alebo prekurzorov 1. kategórie na uchovávanie, je potrebné o vyššie uvedenom informovať miestne príslušného krajského farmaceutického inšpektora, alebo jeho zástupcu.

Pri odovzdaní predmetov alebo látok a ich vzoriek na skladovanie je potrebné vytvorenie protokolu (vyhotoveného v dvoch exemplároch), v ktorom by malo byť uvedené:

- referenčné číslo prípadu;
- dátum a miesto vyhotovenia protokolu;
- informácie týkajúce sa druhu a množstva predmetov a látok a ich vzoriek určených na skladovanie;
- určenie orgánu, k dispozícii ktorého budú predmety a látky a ich vzorky a – ak je to možné - obdobia ich skladovania;
- určenie miesta skladovania;
- mená, priezviská a funkcie osôb odovzdávajúcich a primajúcich predmety, látky a ich vzorky na uchovávanie a iných osôb prítomných pri tejto činnosti;
- podpisy všetkých osôb, ktoré sa zúčastnili na odovzdávaní.

Veľké pochybnosti môže vyvolať § 8, z ktorého vyplýva, že „orgán vedúci trestné konanie môže poveriť zničením predmetov, látok a ich vzoriek subjekty zaoberajúce sa likvidáciou, ktoré zabezpečia riadny a efektívny priebeh činností zničenia a splňajú požiadavky vyplývajúce zo

samostatných predpisov.” Zdá sa, že de lege ferenda je potrebné zvážiť zavedenie nariadenia, ktoré zaväzuje orgán vedúci uvedené trestné konanie, aby poveril zničením týchto predmetov, látok a ich vzoriek príslušný subjekt špecializujúci sa v danej oblasti.

Z obsahu odseku 2 § 8 vyplýva, že výber subjektu, ktorý sa zaoberá likvidáciou predmetov, látok a ich vzoriek, realizuje orgán vedúci trestné konanie, zohľadňujúc pri to, či vyššie uvedený subjekt vlastní:

- zariadenia a technológie používané pri procese ničenia predmetov a látok a ich vzoriek, ktoré dokážu zabezpečiť neodvratnú stratu prvotných úžitkových vlastností týchto predmetov, látok a ich vzoriek a previesť ich do stavu, v ktorom nebudú predstavovať ohrozenie pre život a zdravie;
- povolenia príslušných orgánov na realizáciu procesu ničenia predmetov a látok vyššie uvedeného druhu.

Oprávnený orgán v procese výberu zodpovedného subjektu je tiež povinný zohľadniť finančný aspekt vo forme nákladov spojených s likvidáciou.

Termín likvidácie predmetov, látok a ich vzoriek ustanovuje orgán vedúci trestné konanie v danej záležitosti, po dohode so subjektom, ktorý ma uvedenú likvidáciu vykonať. Ak sa táto činnosť týka omamných, psychotropných látok, prípravkov s ich obsahom alebo prekurzorov 1. kategórie, orgán vedúci trestné konanie je povinný o tomto termíne a mieste zničenia informovať krajského farmaceutického inšpektora.

Likvidácie sa je povinný zúčastniť zástupca orgánu vedúceho trestné konanie. Podobne ako v prípade odovzdania predmetov, látok a ich vzoriek na uchovávanie, tak aj v prípade likvidácie je potrebné vyhotoviť protokol (v dvoch exemplároch). Túto povinnosť má subjekt realizujúci likvidáciu, v „okamžitom“ termíne. Predmetný protokol by mal obsahovať:

- označenie rozhodnutia súdu o zničení predmetov alebo látok a ich vzoriek, ak bolo vydané;
- dátum a miesto vyhotovenia protokolu;
- dátum a miesto likvidácie;
- informácie o druhu a množstve zničených predmetov alebo látok a ich vzoriek;
- informácie o spôsobe zničenia;
- opis odpadov a zvyškov vzniknutých v dôsledku zničenia a určenia miesta ich skladovania;
- mená, priezviská a funkcie osôb realizujúcich proces zničenie a všetkých prítomných osôb pri tejto činnosti; – podpisy osôb realizujúcich proces zničenie a všetkých osôb prítomných pri tejto činnosti.

Podobne ako protokol odovzdania predmetov, látok a ich vzoriek, tak aj protokol zničenia je pripojený k materiálom príslušného trestného konania.

ZÁVER

Na základe analýzy obsahu predmetného nariadenia sme toho názoru, že neplní úplne účel, na aký bol vydaný, nakoľko neupresňuje ani podmienky, ani spôsoby zničenia predmetov a látok ohrozujúcich život a zdravie.

Okrem toho analýza danej oblasti poukázala na to, že neexistuje žiadne rozhodnutie Ministerstva národnej obrany, ktoré by riešilo realizáciu vyššie uvedeného nariadenia v oblasti armády.

Vojenský ústav strojárkej technológie v meste Vroclav, ako subjekt oprávnený zákonodarcom na uchovávanie predmetov, látok a ich vzoriek vo vzťahu k munícií s kalibrom viac ako 20 mm a výbušných materiálov, má tzv. „Postup pre prijatie do WITI súvisiaci so skladovaním výbušných a horľavých látok“, ktorý tvorí prílohu č. 1 k správe. Je však založený na neplatných vyhláškach Nariadenia Ministerstva spravodlivosti z roku 2003, kde sú určené podrobné pravidlá a miesta skladovania predmetov a látok ohrozujúcich život a zdravie a spôsobu ich likvidácie.

Za zmienku stojí aj fakt, že v zákonoch:

- o medzinárodnom premiestňovaní odpadov;
- o odpadoch;
- Farmaceutické právo;

Sa nachádzajú administratívne postupy týkajúce sa spôsobu manipulácie so nebezpečnými látkami a predmetmi, ustanovujúce, medzi inými, v akých prípadoch a v akom rozsahu možno vyžadovať od daných subjektov (majitelia odpadov) ich likvidáciu, odoslanie alebo naloženia s týmito predmetmi a látkami iným spôsobom. V predmetnom rozsahu chýbajú v týchto nariadeniach kolízne normy, ktoré by určovali spôsob postupovania v situáciách, kedy uvedené látky a predmety uznané za nebezpečné z jednej strany budú podliehať postupu určenému v príslušnom administratívnom rozhodnutí, a to predovšetkým s dôrazom na okamžité vykonania a z druhej strany spôsob postupovania s nimi určí orgán vedúci konanie vo vydanom nariadení, v predmete vecných dôkazov.

Zoznam bibliografických odkazov:

- [1] GRAJEWSKI, J., PAPRZYCKI L. STEINBORN, S., *Komentár aktualizovaný k čl.232(a) Trestného poriadku*. Warszawa : Wolters Kluwer. ISBN 978-83-264-4127-1
- [2] GRZEGORCZYK, T., *Komentár k čl. 230, čl. 231, čl. 232, čl. 232(a), čl.233, čl. 234 Trestného poriadku, právny status 2014.04.10*. Warszawa: Wolters Kluwer. ISBN 978-83-264-4535-4

AKTUÁLNE PROBLÉMY KONTRADIKTÓRNOSTI V PRÍPRAVNOM KONANÍ

prof. JUDr. Jozef ČENTÉŠ, PhD.¹

Univerzita Komenského, Právnická fakulta v Bratislave
Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

JUDr. Marta KOLCUNOVÁ, PhD.²

Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

Anotácia: V predkladanom príspevku autori venujú pozornosť aktuálnym problémom kontradiktórnosti v prípravnom konaní. Osobitnú pozornosť venujú účasti obvineného na výsluchu svedka v prípravnom konaní. V tejto súvislosti reagujú na pripravovanú novelu § 213 Trestného poriadku. V ďalšej časti venujú pozornosť zaznamenávaniu vyšetrovacích úkonov subjektmi v prípravnom konaní, najmä obvinenými na vlastné záznamové zariadenie. V nadväznosti na riešenie problematiky autori prezentujú tiež vlastné námety na novelizovanie Trestného poriadku.

KPúčové slová: kontradiktórnosť, trestné konanie, prípravné konanie, súdne konanie, súd, orgán činný v trestnom konaní, obhajca, obvinený, svedok, zaznamenanie úkonu.

Annotation: In the present paper the authors address topical issues of adversarial principle in pre-trial proceedings. More specifically, they devote attention to participation of an accused person in the hearing of a witness during pre-trial proceedings. In this context, they address the draft amendment to § 213 of the Code of Criminal Procedure. In the subsequent part, the authors focus on the issue of investigative actions recordings made by subjects in pre-trial proceedings; in particular, on the accused persons using their own recording equipment. In this context, the authors present also their own views and perceptions of the amendment to the Code of Criminal Procedure.

Key-words: adversarial principle, criminal proceedings, pre-trial proceedings, judicial proceedings, court, law enforcement authority, defence lawyer, accused person/defendant, witness, recording of an action

I. Úvod

Posledné dve desiatky rokov predstavuje kontradiktórnosť nielen ústrednú tému mnohých právnických dišpút, ale najmä cieľ legislatívnych úprav trestného konania. Kontradiktórnosť sa zaraďuje k najdôležitejším prvkom zblížovania anglosaského a kontinentálneho procesného práva, ktorý má významne spolupôsobiť pri spravodlivom súdnom procese.

Vzhľadom k tomu, že kontradiktórnosť sa v právnej vede chápe s určitou variabilitou, pre účely nášho vystúpenia priznávame kontradiktórnosti povahu univerzálneho právneho princípu platného v celom právnom poriadku akéhokoľvek právneho systému, a to v rámci všetkých právnych procesov, nielen procesu trestného práva³. Dôvodom je to, že ju definujeme ako právo oboznámiť sa s dôkazmi, vyjadreniami, so stanoviskami a dokumentmi predloženými druhou stranou alebo získanými súdom a právo/možnosť sa k nim vyjadriť. V takejto podobe plní dve základné funkcie – je metódou hľadania pravdy a zároveň zaručuje práva obhajoby oboch strán (v nesporovom konaní garantuje právo na obhajobu jednej strane). Ideálny právny stav je vtedy, ak sú obe jej funkcie v rovnováhe.

V slovenskom právnom prostredí je kontradiktórnosť takmer výlučne vnímaná z pohľadu jej funkcie ako práva na obhajobu, t. j. subjektívne procesné právo a je súčasťou práva na spravodlivé konanie⁴.

¹ jozef.centess@genpro.gov.sk

² marta.kolcunova@genpro.gov.sk

³ Pri definovaní základných limitov kontradiktórnosti v celom texte príspevku vychádzame z publikácie Olej, J. – Kolcunová, M. – Kolcun, J.: Kontradiktórnosť v trestnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2014.

⁴ Právo na spravodlivý proces je širší pojem a zahŕňa aj spravodlivé prejednanie/konanie. Tieto dva inštitúty je treba odlišovať. Kmec, J.: Princíp kontradiktórnosti ako jeden z aspektů práva na spravodlivý proces. In: Zborník 41 Rekodifikácie trestného práva procesného (aktuální problémy), Univerzita Karlova: Praha, 2008, s. 59.

Navyše v právnom vedomí viacerých odborníkov na trestné právo sa donedávna kontradiktórnosť spájala výlučne so súdnym konaním. Pravdou však je, že kontradiktórnosť sa vo svojich dvoch neoddeliteľných zložkách prejavuje i v prípravnom konaní. *Právo, resp. povinnosť na oboznámenie so všetkými dokumentmi a dôkazmi, ktoré môžu ovplyvniť rozhodnutie*, sa tu vykonáva osobným alebo sprostredkovaným doručením dokumentu; ale aj ústne, napr. prítomnosťou pri vykonávaní dôkazov; či nazeraním do spisu. Aj *možnosť vyjadriť sa k predloženým materiálom, dôkazom*, prebieha buď písomne (t. j. právo na vypočutie v užšom slova zmysle) alebo ústne (t. j. právo na vypočutie v širšom slova zmysle, ktoré má dve formy: priamu – vzájomné oponovanie alebo sprostredkovanú – cez tretiu osobu, najčastejšie sudcu).

Účinnosť kontradiktórnosti v prípravnom konaní sa zabezpečuje procesnými mechanizmami, z ktorých viaceré sú explicitne „kontradiktórne“, iné sú vedľajšie a ďalšie sa javia ako indície efektívnej a účinnej garancie kontradiktórnosti. Znamená to, že kontradiktórnosť je ťažké individualizovať, pričom názory na rozsah a obsah týchto procesných mechanizmov sa môžu výrazne líšiť.

II. Aktuálne problémy kontradiktórnosti v prípravnom konaní

Vzhľadom k rozmanitosti princípu kontradiktórnosti nie je možné v tomto príspevku analyzovať všetky inštitúty prípravného konania, do ktorých sa premieta. Pozornosť venujeme aktuálnemu aspektu kontradiktórnosti, ktorým je účasť obvineného na vyšetrovacích úkonoch, konkrétne na výsluchu svedka. Možnosť obvineného, resp. jeho obhajcu, zúčastniť sa úkonov⁵ prípravného konania, t. j. priamo a bezprostredne byť prítomný pri vykonávaní dôkazu, zoznámiť sa jeho s dôkaznou hodnotou a v rámci prebiehajúceho úkonu vyjadriť svoj postoj, svoje námietky a protiargumenty, je jednou z najdôležitejších garancií kontradiktórnosti v prípravnom konaní. Obvinenému sa ponúka možnosť kontradiktórnej diskusie a v rámci nej podrobiť dôkaz kritickej previerke.

Legislatívne predpoklady účasti obvineného na výsluchu svedka sú ustanovené v § 213 ods. 1 Trestného poriadku⁶. Ide o explicitný mechanizmus zabezpečujúci už v prípravnom konaní právo obvineného kontradiktórnym postupom vstupovať do priebehu prípravného konania. Do 1. januára 2006, kedy nadobudol účinnosť rekonštruovaný Trestný poriadok (zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov), pôvodná právna úprava takúto možnosť obvinenému neposkytovala.

Aj napriek pozitívnemu zámeru tejto úpravy súčasná právna prax poukazuje na niekoľko „neuralgických“ bodov⁷ ustanovenia § 213. Najcitlivejším z nich je skutočnosť, že právna úprava zdôrazňuje rozdiely medzi obhajobou, ktorú realizuje obvinený sám (tzv. *materiálna obhajoba*)

⁵ Zákon povahu vyšetrovacích úkonov, ktorých sa môžu obvinený a obhajca zúčastniť nekonkretizuje. Podľa Jozefa Čentéša môžu byť nimi rôzne úkony, napr. vyšetrovací pokus. Pozri Čentíš, J.: Kontradiktórnosť trestného konania. Slovenské dni trestného práva 29.-30.4.2010. In: Bulletin SAK, mimoriadne číslo, Bratislava, 2010, s. 49.

⁶ Podľa § 213 ods. 1 Trestného poriadku „*policajt môže povoliť účasť obvineného na vyšetrovacích úkonoch a umožniť mu klásť vypočúvaným svedkom otázkam. Postupuje tak najmä vtedy, ak obvinený nemá obhajcu a úkon spočíva vo výsluchu svedka, pri ktorom je dôvodný predpoklad, že ho nebude možné vykonať v konaní pred súdom, iba ak by zabezpečenie jeho prítomnosti alebo jeho prítomnosť mohli ohroziť vykonanie tohto úkonu*“.

⁷ Za jeden z nich považuje Daniela Harkabusová samotnú konštrukciu ustanovenia § 213 ods. 1 Trestného poriadku. Porovnaním oboch jeho viet dochádza k záveru o ich kontradiktórnej/protirečivej povahe. Poukazuje na to, že kým prvá veta dáva policajtom fakultatívnu možnosť, z logického výkladu vety druhej vyplýva príkaz – obligatórnosť vykonania úkonu policajtom. Pýta sa tak, či cieľom zákonodarcu bolo poskytnúť právo obhajobe na účasť na úkone, alebo len upraviť taktiku postupu orgánu činného v trestnom konaní v rámci vyšetrovania. Harkabusová, D.: Všeobecne ku „kontradiktórnemu“ výsluchu svedka v prípravnom konaní. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2012, č. 5, s. 28. Z vysvetlivky č. 11 k § 2 ods. 11 Trestného poriadku v komentári vyplýva, že ide o povinnosť. V tejto súvislosti sa vynára ďalšia otázka, či vzhľadom na slová „môže povoliť“ je potrebné, aby obvinený o účasť na úkone vopred požiadal. Podľa komentára k Trestnému poriadku „*obvinený o účasť na úkone alebo výsluchu svedka musí požiadať*“. Pozri Minárik, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2006, s. 552. Opačne Krajský súd v Žiline podáva extenzívny výklad § 213 ods. 1 Trestného poriadku a povinnosť informovať obvineného o každom úkone a o možnosti sa ho zúčastniť odvíja aj od ustanovenia § 213 ods. 3 Trestného poriadku (práva obhajcu). In: Rozhodnutie Krajského súdu v Žiline z 12. mája 2009, sp. zn. 1Tos 37/2009.

a obhajobou, ktorú si zabezpečuje prostredníctvom obhajcu (tzv. *formálna obhajoba*). Zákon totiž výrazne diferencuje rozsah ich prístupu k účasti na úkonoch. Kým obhajca má právo zúčastniť sa takmer všetkých úkonov prípravného konania (§ 213 ods. 2 Trestného poriadku⁸), obvinený sa ich môže zúčastniť iba na základe rozhodnutia policajta.

Dôsledkom tejto právnej úpravy je fakt, že ak obvinený nevyužije služby právneho zastúpenia, jeho právo na kontradiktórnosť v priebehu prípravného konania je „v rukách“ orgánov činných v trestnom konaní. Okrem toho rámec utvorený zákonodarcom pre postup policajta povoliť účasť obvineného na úkone nie je široko vymedzený. Podmienkou je najmä procesná situácia, v ktorej obvinený nemá obhajcu a úkon spočíva vo výsluchu svedka, u ktorého existuje dôvodný predpoklad, že ho nebude možné vykonať v konaní pred súdom (s výnimkou úkonov, u ktorých by prítomnosť mohla ohroziť ich vykonanie⁹). Je teda nesporné, že od orgánu činného v trestnom konaní sa vyžaduje určitá „predvídateľnosť“ ohľadne osobnej prítomnosti svedka na hlavnom pojednávaní¹⁰ a tiež vývoja možnej dôkaznej situácie (odopretie výpovede svedkom, zmena jeho výpovede vplyvom rôznych okolností). Povolenie prítomnosti obvineného na úkone prípravného konania sa teda odvíja od subjektívneho posúdenie dôležitosti, hodnoty a trvácnosti dôkazu policajtom, ktorý nie vždy dokáže jeho dôkazný význam dopredu náležite vyhodnotiť. Ak v dôsledku jeho nesprávnej úvahy, či preceňovanej vyšetrovacej taktiky, bude vykonaný napr. významný výsluch svedka bez účasti obvineného alebo jeho obhajcu, môže to mať pre prokurátora (a v konečnom dôsledku aj pre odhalenie pravdy) negatívne následky. Takýto dôkaz bude v konaní pred súdom absolútne neúčinným dôkazom. Dôvod je prozaický – nedodržanie zásady kontradiktórnosti pri vykonaní dôkazu¹¹.

Nájsť dokonalý spôsob, ako zachovať práva obvineného (a aj jeho obhajcu) na oboznámenie sa s dôkazmi v prípravnom konaní a vyjadriť sa k nim a zároveň „nenakloniť misku váh“ v prospech prípravného konania na úkor hlavného pojednávania, určite nie je jednoduché. V právnickej obci totiž neutícha snaha o obmedzenie prípravného konania, jeho zrýchlenie, zefektívnenie, cestou obmedzenia rozsahu vyšetrovania len na neodkladné a neopakovateľné úkony. Prikladom môže byť vecný zámer pripravovanej novely Trestného poriadku v Českej republike, ktorým sa malo obmedziť právo účasti *obhajoby* na vykonávaní úkonov prípravného konania u všetkých zločinov. Obhajca by mohol byť prítomný len na dvoch úkonoch prípravného konania – výsluchu obvineného a preštudovania spisu po skončení vyšetrovania¹².

Úplne opačný smer je zreteľný u slovenských normotvorcov. V minulom roku pripravilo Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky novelu Trestného poriadku¹³, v ktorej navrhlo upraviť ustanovenie § 213 Trestného poriadku tak, že policajt obligatórne povolí účasť obvineného (bez ohľadu na to, či má alebo nemá obhajcu) na vyšetrovacích úkonoch, pričom umožnenie jeho

⁸ Podľa § 213 ods. 2 Trestného poriadku „*obhajca má právo od vznesenia obvinenia zúčastniť sa úkonov, ktorých výsledok môže byť použitý ako dôkaz v konaní pred súdom, iba ak vykonanie úkonu nemožno odložiť a obhajcu o ňom vyrozumieť. Obvinenému a iným vypočítvaným osobám môže obhajca klásť otázky potom, keď policajt výsluch skončí*“.

⁹ Môže ísť napr. o výsluch svedka, ktorému hrozí zastrašovanie alebo hrozí možná psychická traumatizácia obete. Čentíš a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2012 c. d., s. 489.

¹⁰ Podľa Jozefa Čentíša takýto postup prichádza do úvahy, „*ak svedok ochorie nevyliciteľnou chorobou, príp. ak zomiera, alebo ak vyhlási, že sa odsťahuje do zahraničia a nemieni v budúcnosti prísť na územie Slovenskej republiky*“. Čentíš, J.: Kontradiktórnosť trestného konania. Slovenské dni trestného práva 29.-30.4.2010. In: Bulletin SAK, mimoriadne číslo, Bratislava, 2010, s. 49.

¹¹ Napr. z rozhodnutia Krajského súdu v Žiline z 12. mája 2009 *ITos 37/2009* vyplýva, že okresný súd po preskúmaní obžaloby prepustil obžalovaného z väzby na slobodu. Zistil, že výpoveď poškodenej (matky obvineného), korunnej svedkyne, bola vykonaná bez prítomnosti obvineného, teda nekontradiktórne.

¹² Tento návrh komentuje Pavel Vantuch nasledovne: „*Tento vecný zámer preferuje záujem na zjednodušení, zrýchlení a taktiež zlacnení prípravného konania, čo chce dosiahnuť o. i. výrazným zúžením práva na obhajobu v prípravnom konaní u závažných trestných činov, u ktorých sa v súčasnosti koná rozšírené vyšetrovanie...Pritom však návrh nevytvára dostatočné záruky vyváženej trestno-procesnej úpravy, ani dostatočne nezabezpečuje právo obvineného na obhajobu u týchto závažných trestných činov*“. Kriticky sa stavia k tomu, že podľa tohto zámeru, by obhajca mal byť prítomný len u dvoch úkonov prípravného konania. Tým by došlo k neverejnému prípravnému konaniu s porušením práv na obhajobu. Vantuch, P.: K omezení významu přípravného řízení v návrzích nového trestního řádu. In: Trestněprávní revue, 2008, č. 2, s. 46.

¹³ Blížšie na [www. https://lt.justice.gov.sk/](https://lt.justice.gov.sk/).

účasti malo byť podmienkou čítania zápisnice svedka na hlavnom pojednávaní. Výnimku by prirodzene tvoril neodkladný alebo neopakovateľný výsluch svedka pred vznesením obvinenia, či „ohrozujúca“ prítomnosť obvineného na výsluchu svedka. Podľa dôvodovej správy navrhovanej novely Trestného poriadku „...*Uvedené ustanovenie (spolu s ustanovením § 263) má ambíciu výrazne prispieť k odbúraniu dôvodov, pre ktoré sa hlavné pojednávania relatívne často odročujú, čo nepochybne vyvoláva neželané prietahy v trestnom konaní*“.

Prikláňame sa k názorom, že by nebolo vhodné, aby policajt umožnil obligatórne prítomnosť obvineného na každom vyšetrovacom úkone¹⁴. Zvýraznilo by to koncepciu existencie trestného konania so silným prípravným konaním¹⁵. Inými slovami by to znamenalo, tak ako to uvádza Generálna prokuratúra Slovenskej republiky vo svojich pripomienkach, priznanie práv obvinenému v prípravnom konaní vysoko nad štandard priznaných práv Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a na druhej strane obmedzenie ústnosti a bezprostrednosti v konaní pred súdom. Podľa pripomienok Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky z rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva je možné dospieť k nasledujúcim záverom:

- prípustnosť dôkazov sa riadi vnútroštátnym právom a je na vnútroštátnych súdoch, aby zhodnotili dôkazy pred nimi vykonané,
- dôkazy sa normálne majú vykonať na verejnom pojednávaní, za prítomnosti obvineného a s prihliadnutím na kontradiktórnu povahu sporu. Z toho princípu existujú výnimky, ktoré ale nemôžu ohroziť práva obhajoby. Všeobecne platí, že odseky 1 a 3 písm. d) článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd vyžadujú, aby obžalovaný mal adekvátnu a vhodnú možnosť spochybníť svedkov a klásť svedkom otázky v momente, keď vypovedajú alebo v neskoršom štádiu konania,
- za niektorých okolností môže byť pre súdy nevyhnutné, aby sa uchýlili k použitiu výpovedí počas vyšetrovacej fázy konania. Ak obvinený mal dostatočnú a adekvátnu možnosť spochybníť tieto výpovede, či už vtedy, keď boli urobené alebo neskôr, ich použitie sa neprieči zárukám čl. 6 ods. 1, 3 písm. d/ Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd,
- práva obhajoby sú obmedzené v rozsahu, ktorý je nezlučiteľný s požiadavkami čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd len vtedy, ak je odsúdenie výlučne alebo v rozhodujúcej miere (*tzv. sole or decisive rule*) na výpovediach svedka, ktorého obvineného nemohol vypočúvať alebo dať vypočuť či už počas vyšetrovania alebo súdneho pojednávania.

V rozhodnutí Veľkej komory Al Khawaja a Tahery proti Spojenému kráľovstvu z 15. decembra 2011 súd pravidlo výlučného alebo rozhodujúceho dôkazu modifikoval a za výnimočných okolností pripustil aj odsúdenie založené výlučne alebo do rozhodujúcej miery na výpovedi svedka, ktorého obvinený nemohol vypočúvať, ak boli poskytnuté osobitné procesné záruky. V súčasnosti už teda všeobecne neplatí téza z dôvodovej správy, že *z rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva, že obvinenému musí byť v trestnom stíhaní aspoň raz reálne umožnená prítomnosť pri výsluchu svedka s možnosťou svedka vypočúvať alebo dať vypočúvať*, a to práve z dôvodu, že aj sám *Európsky súd pre ľudské práva* výnimočne v záujme výkonu spravodlivosti odsúdenie založené na výpovedi nekontradiktórne vypočutého svedka a priori nevylučuje, aj keď vyžaduje osobitné procesné záruky. Táto téza však neplatila ani pred uvedeným prelomovým rozhodnutím Európskeho súdu pre ľudské práva, keďže nepriznanie práva kritickej previerky výpovede svedka obvinenému sa považovalo za porušenie záruky spravodlivého procesu len vtedy, ak by išlo o výpoveď svedka, na ktorej by bolo odsúdenie založené výlučne

¹⁴ Naopak časť advokátov sa prikláňa k právu obvinených zúčastniť sa všetkých vyšetrovacích úkonov. Napr. Timár, T.: Zákonnosť dôkazov a procesu dokazovania trestných činov s drogovým prvkom (z pohľadu obhajoby). In: Bulletin slovenskej advokácie, 2010, č. 1-2, s. 27; Chylo, J.: Účasť obvineného a obhajcu na úkonoch prípravného trestného konania. In: Justičná revue, 66, 2014, č. 5, s. 657.

¹⁵ Aj Miroslav Růžička pri pomerovaní predsúdneho a súdneho konania uvádza, že „*čím viac sa posilňuje demokraticizmus prípravného konania a rozsah obhajoby v tomto štádiu, tým väčší dôraz sa tým na toto štádium kladie*“. Růžička, M.: Přípravné řízení a stadium projednání trestní věci v řízení před soudem, Praha: LexisNexis, Orac, 2005, s. 146.

alebo v rozhodujúcej miere. S citovanou tézou z dôvodovej správy teda nie je možné súhlasiť ani, ak prihliadneme k rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva spred rozhodnutia vo veci Al Khawaja a Tahery proti Spojenému kráľovstvu. V prvom rade Európsky súd pre ľudské práva naďalej uprednostňuje výpoveď svedka na verejnom súdnom pojednávaní. Len za istých okolností ako výnimku pripúšťa prečítanie výpovede z prípravného konania, za predpokladu, že práva obhajoby boli rešpektované. Takýto prístup súdu má práve korene v tom, že v Európe existujú rôzne právne úpravy, všade však platí, že svedok má byť v zásade v prítomnosti obvineného, prípadne obhajcu vypočúvaný na verejnom súdnom pojednávaní. Navrhovaná právna úprava § 213 Trestného poriadku činí z výnimky pravidlo.

Taktiež možno zvýrazniť, že pri uvedení súčasného Trestného poriadku bol prezentovaný zámer, že prípravné konanie má byť rýchle a efektívne slúžiace na vyhľadanie dôkazov a kontradiktórnosť sa má naplno rozvinúť v konaní pred súdom. Text pôvodného znenia novely § 213 Trestného poriadku tento zámer už otvorene opúšťa a kreuje kontradiktórne prípravné konanie.

Na základe zásadných pripomienok zo strany Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, verejnosti, čiastočne aj Najvyššieho súdu Slovenskej republiky došlo k čiastočnej modifikácii navrhovaného znenia ustanovenia § 213 Trestného poriadku¹⁶. S prihliadnutím k uvedeným skutočnostiam bude potrebné v ďalšom legislatívnom procese venovať pozornosť precíznej úprave textu § 213 Trestného poriadku tak, aby neprišlo k popretiu významu a zmyslu prípravného konania, ktoré má byť rýchle a efektívne a má mať podpornú povahu vo vzťahu k súdnemu konaniu, na ktorom sa má naplno rozvinúť kontradiktórnosť.

III. Zaznamenávanie vyšetrovacích úkonov obvinenými

Ďalší diskutovaný problém v súvislosti s kontradiktórnosťou v prípravnom konaní je spätý s výsluchmi. Ide o snahu najmä obvinených, nahráť prebiehajúci vyšetrovací úkon, najčastejšie svoju výpoveď, na vlastné záznamové zariadenie. Žiadosti odôvodňujú jednak právom na informácie a jednak absenciou pozitívnej právnej úpravy, ktorá by takéto konanie zakazovala. Trestný poriadok skutočne žiadnym spôsobom neobmedzuje právo obvineného si vyšetrovací úkon „súkromne“ zaznamenať a z tohto dôvodu obvinení, svedkovia a ďalšie osoby odvodzujú svoje právo od čl. 2 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého *každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá. Za pravdu im dávajú viaceré internetové zdroje*¹⁷. Za všetky môže byť príkladom odpoveď uverejnená na stránke www.viaiuris.sk na otázku, či má svedok právo nahrávať si svoju výpoveď na diktafón. V odpovedi sa uvádza, že „v zmysle ústavy a ustálenej judikatúry Ústavného súdu SR, každý má právo prijímať informácie spôsobom, ktorý si sám zvolí, ak mu takého prijímanie informácií nezakazuje zákon. Keďže žiadny zákon nezakazuje prijímanie informácií osobám zúčastneným na vyšetrovacích úkonoch, môžete si podľa nášho názoru zvoliť spôsob, ktorým tieto informácie budete prijímať – či len sluchom alebo aj vykonaním audiozáznamu“. Možno tiež poukázať aj na ďalší názor, v ktorom sa odporúča, aby svedok požiadal o vlastné zaznamenanie si zvukového záznamu o priebehu

¹⁶ Navrhované znenie § 213 ods. 1: „Policajt môže povoliť účasť obvineného, ktorý nemá obhajcu, na vyšetrovacích úkonoch. Ak ide o výsluch svedka je policajt povinný včas takému obvinenému oznámiť čas, miesto konania úkonu a druh úkonu okrem prípadu, keď vykonanie úkonu nemožno odložiť a vyznenie obvineného nemožno zabezpečiť a umožni mu klásť vypočúvaným svedkom otázky. Ak by prítomnosť obvineného mohla ohroziť vykonanie úkonu, policajt postupuje primerane podľa § 136 a § 262“. Navrhované znenie § 213 ods. 3: „Policajt je povinný včas obhajcovi oznámiť čas, miesto konania úkonu a druh úkonu, okrem prípadu, keď vykonanie úkonu nemožno odložiť a vyznenie obhajcu nemožno zabezpečiť. O tomto postupe vyhotoví policajt záznam, ktorý založí do spisu“. Nový odsek 5 ustanovenia § 213 má znieť: „Ak obvinený nemá obhajcu, umožnenie jeho účasti na úkone, ak sú splnené podmienky podľa odseku 1, alebo ak obvinený má obhajcu, splnenie podmienok uvedených v odseku 2 až 4, je podmienkou čítania zápisnice o výpovedi svedka na hlavnom pojednávaní; to neplatí, ak bol svedok vypočutý pred vznesením obvinenia a išlo o neodkladný alebo neopakovateľný úkon“.

¹⁷ Napr. odpoveď JUDr. Ing. Heleny Svatošovej z Právnej poradne pre ochranu súkromia. Prístupné na www.slidilove.cz/poradna/. Podobne aj na stránke <http://www.trestni-rizeni.com/forum/>.

výpovede s tým, že ak policajt túto požiadavku odmietne, má svedok požiadať o odloženie výsluchu a zároveň o preskúmanie postupu príslušného prokurátora¹⁸.

V aplikačnej praxi boli niektoré vyšetrovacie úkony zaznamenané, najmä obvinenými, na vlastné zariadenia. S priebehom tohto vyšetrovacieho úkonu bola následne oboznámená verejnosť, keďže obvinení ich zverejnili na internetovej sieti. Prebiehajúce prípravné konanie tým stratilo akýkoľvek punc neverejnosti.

Aké následky môže mať nekontrolované sprístupňovanie informácií obvinenému v prípravnom konaní formou nahrávania vyšetrovacích úkonov na vlastné záznamové zariadenie?

Je nesporné, že predčasné zverejnenie jednotlivých výsledkov prípravného konania môže zmarit' alebo sťažiť jeho ďalší priebeh¹⁹. Bude tomu najmä vtedy, ak pôjde o trestnú vec, v ktorej je vedené trestné stíhanie proti viacerým obvineným a o obsahu výpovede sa vopred oboznámi spoluobvinení alebo pri objasňovaní závažnej organizovanej trestnej činnosti. Ohrozené môžu byť aj iné spoločenské záujmy, napr. zverejnenie citlivých údajov nezúčastnených osôb, či maloletých alebo osôb mladistvých. Prostredníctvom nahrávok môže dochádzať i k ovplyvňovaniu svedkov a tým k mareniu vyšetrovania. Okrem spomínaných dôsledkov už vyhotovených nahrávok, samotné nahrávanie úkonu môže ohroziť i jeho dôkaznú hodnotu. Nie je totiž vylúčené, že právo na nahrávanie úkonu prejavia viaceré prítomné osoby vrátane obhajcu/obhajcov obvinených. Technické aspekty nahrávania a rušivé momenty s tým spojené môžu predstavovať aj určitú formu nátlaku na osoby podrobujúcu sa výsluchu.

O špecifickejšiu procesnú situáciu pôjde v prípade, ak si procesná strana chce zaznamenať vyšetrovací úkon, ktorého sa zúčastňuje, napr. výsluch svedka. Podľa § 12 ods. 1 Občianskeho zákonníka sa *písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkajúce fyzickej osoby alebo jej prejavov osobnej povahy smú vyhotoviť alebo použiť len s jej privolením*. Privolenie nie je potrebné, ak sa *písomnosti osobnej povahy, zvukové záznamy osobnej povahy alebo podobizne a obrazové snímky osobnej povahy* použijú na úradné účely na základe zákona (ide o tzv. *zákonnú licenciu*). Zákonná licencia znamená, že osobitný zákon môže s možnosťou vyhotoviť takýto záznam výslovne počítať alebo postačí k vyhotoveniu záznamu jednoduchá skutočnosť, že sa záznam vyhotovuje v súvislosti s výkonom pôsobnosti orgánu verejnej moci.²⁰

Zákonná licencia vyhotovovať záznam z priebehu úkonu trestného konania orgánmi činnými v trestnom konaní, resp. súdmi vyplýva z niektorých zákonov, najmä z ustanovení Trestného poriadku²¹. Zákonná licencia sa však nevzťahuje na možnosť subjektu trestného konania (okrem orgánov činných v trestnom konaní a súdu) vyhotovovať záznam z prejavu inej súkromnej osoby. Vyhotovenie obrazového alebo zvukového záznamu je úkonom orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu, nie úkonom inej osoby. Zákon však môže *expressis verbis* umožniť aj inej osobe právo prijímať informácie formou vlastného zaznamenávania procesného úkonu. Trestný poriadok tak činí vo vzťahu k štádiu súdneho konania (§ 253 ods. 4 až 8 Trestného poriadku). Žiadne z jeho ustanovení nedáva takúto možnosť aj pre štádium prípravného konania. Možno tak dospieť k záveru, že podmienky zaznamenávania úkonu prípravného konania inou osobou sa spravujú ustanoveniami Občianskeho zákonníka o ochrane osobnosti. Z nich vyplýva, že ak si iná osoba chce vyhotoviť záznam z prejavu inej súkromnej osoby, ide medzi týmito osobami o súkromnoprávny vzťah a na zaznamenanie jej osobného prejavu potrebuje jej súhlas.

Svedecká výpoveď je spravidla prejavom osobnej povahy (nebude tomu tak vtedy, ak obsah výpovede svedka tvorí to, čo svedok zistil pri výkone svojej úradnej činnosti). Na zaznamenanie svedeckej výpovede inou osobou (napr. obvineným), ktorá je osobnej povahy, je tak nevyhnutné zadovážiť jej súhlas. Ak osoba neposkytne povolenie zaznamenať jej svedeckú výpoveď

¹⁸ www.pentaokauze.sk/sk: svedok v trestnom konaní.

¹⁹ Bližšie Jamborová, K.: Môže si procesná strana u výsluchu pořízovat zvukové záznamy na vlastní záznamové zařízení? In: Kriminalistický sborník, 2014, č. 4. s. 51-53.

²⁰ Čentéš, J.: Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Bratislava: C. H. Beck, 2012, s. 182.

²¹ Dotknutá problematika je upravená jednak vo všeobecnom ustanovení Trestného poriadku (§ 58) a jednak v zákone č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre súdy v znení neskorších predpisov (§ 56).

v prípravnom konaní, orgán činný v trestnom konaní by mal z pozície nadriadeného subjektu zakročiť a vyhotovenie záznamu druhej súkromnoprávnej osobe zakázať²².

Javí sa nevyhnutým a vysoko aktuálnym využiť právne prostriedky smerujúce k novelizácii Trestného poriadku ohľadne práva prítomných osôb súkromne zaznamenávať jeho priebeh. Predtým treba uviesť, že ani Európsky súd pre ľudské práva a ani Ústava Slovenskej republiky nezakladajú neobmedzené právo na informácie. Ponecháva sa na vôľu zákonodarcu, do akej miery právo na informácie obmedzí.

Do diskusie možno ponúknuť dve alternatívy²³.

Podľa prvej z nich by bolo vyhotovovanie akýchkoľvek súkromných záznamov z vyšetrovacích úkonov v prípravnom konaní neprípustné. Obvinený disponuje v priebehu prípravného konania dostatkom iných nástrojov, ktorými môže svoje práva obhajoby uplatniť (žiadosť o preskúmanie postupu policajta, nazeranie do spisu a pod.). Táto alternatíva by bola priechodnejšia o to viac, ak by orgány činné v trestnom konaní výsluch obligatórne zaznamenávali. V záujme prevencie pred nezákonným konaním v priebehu vypočúvania viaceré slovenské i medzinárodné inštitúcie navrhujú zaviesť audio alebo video nahrávanie každého vypočúvania osoby v rámci policajného vyšetrovania²⁴.

Druhá možnosť by kopírovala úpravu zaznamenávania úkonov v konaní pred súdom (§ 253 ods. 4 až 8 Trestného poriadku). Zákaz vyhotovovania obrazových a zvukovoobrazových záznamov by kompenzovala prípustnosť zvukového nahrávania osobou prítomnou na úkone vlastným záznamovým zariadením. Nahrávanie by bolo viazané na povolenie orgánu činného v trestnom konaní, ktorý ho môže z dôležitých dôvodov odmietnuť. Išlo by o obavy z rušenia priebehu úkonu, z porušenia práv tretích osôb, zo zneužitia nahrávky, prípadne, ak by išlo o utajované skutočnosti. Tu treba brať na zreteľ, že v začiatkoch vyšetrovania nemožno vždy zabezpečiť ochranu dôkazných prameňov pred inými aktivitami, ktoré sledujú cieľ marenia vyšetrovania. Z týchto dôvodov by bolo zverejnenie zvukovej nahrávky zakázané. V prípade porušenia zákazu by mala prichádzať do úvahy možnosť administratívneho postihu (napr. priestupok na úseku zverejnenia osobných údajov), či trestného postihu (napr. neoprávneného nakladania s osobnými údajmi za súčasného závažného porušenia práv). V oboch prípadoch by bola nutná novelizácia tak zákona o ochrane osobných údajov, tak i Trestného zákona.

IV. Záver

Kontradiktórnosť v prípravnom konaní má rôzne podoby. V súvislosti s legislatívnymi zmenami, ktoré smerujú k rozšíreniu prvkov kontradiktórnosti v prípravnom konaní, netreba opomínať, že kontradiktórnosť neslúži len právu na obhajobu, ale jej druhou, nenahradiateľnou

²² Primerane pozri rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. 5 As 37/2009.

²³ Dodávame, že máme na mysli doplnenie § 58 o odsek 8 Trestného poriadku (upravujúceho zápisnicu), ktoré sa javí ako najpriateľnejšie. V tejto súvislosti možno vnímať rozšírenie úpravy § 61 (zápisnica o hlasovaní) o ustanovenie § 61a – zvukový záznam hlavného pojednávania, verejného zasadnutia a *neverejného* zasadnutia, ku ktorej došlo poslednou novelou Trestného poriadku, za nekonceptčnú.

²⁴ Pozri bližšie „Kritériá pre vyšetrovanie trestnej činnosti polície s osobitným motívom národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisťi“ Poradne pre občianske a ľudské práva. Prístupné na www.poradna-prava.sk. Tu treba tiež poznamenať, že podľa právnickej verejnosti je záznam s použitím technických zariadení vhodný najmä pri výsluchoch osoby, ktorá sa sama dostaví a chce sa priznať k spáchaniu trestného činu; osoby, ktorá sama prichádza s rozhodnutím oznámiť dôležité poznatky alebo informácie, ktoré sa neodhodlala oznámiť skôr; poškodenej osoby, ktorej fyzický a psychický stav neumožňuje vykonať riadny výsluch; podozrivej osoby, ktorá bola zadržaná na mieste činu a pod. Naopak niektoré osoby z obavy možných problémov alebo pre nedôveru k vypočúvajúcejmu môžu použitie zvukového/zvukovoobrazového záznamu odmietnuť. Na rozdiel od listinnej podoby zápisnice zvukový alebo zvukovoobrazový záznam poskytuje podstatne viac informácií. Jeho prehratím si možno urobiť jasnú a konkrétnu predstavu o atmosfére výsluchu a to vrátane všetkých emotívnych prejavov vypočúvanej osoby (plač, vzdychy, zaváhania a pod.), ktoré sú bezprostredne po prežitých udalostiach celkom odlišné ako v súdnom konaní, ktoré sa koná s väčším časovým odstupom. Tieto záznamy môžu tiež slúžiť na preverenie toho, či nedochádzalo zo strany vypočúvajúceho k nátlaku alebo k nesprávnemu, či účelovému protokolovaniu výpovede podľa predstáv vypočúvajúceho.

funkciou je hľadanie pravdy. Aj z tohto dôvodu musí mať kontradiktórnosť svoje limity a teda musí byť jasne a zreteľne obmedzená. V opačnom prípade hrozí, že kontradiktórnosť bude pôsobiť kontraproduktívne a môže viesť, nie k ochrane, ale k ujme na právach.

Resumé

Autori v príspevku vyjadrujú vlastné názory k aktuálnej téme kontradiktórnosti v prípravnom konaní. V prípade účasti obvineného na výsluchu svedka poukazujú na nedostatky pôvodne navrhnutej úpravy novelizovania § 213 Trestného poriadku, ktorá bola v rozpore so zmyslom a účelom prípravného konania. Zároveň zvyrazňujú nutnosť precíznej úpravy novelizovania § 213 Trestného poriadku. Ďalej zaujímajú stanovisko k možnosti zaznamenávania vyšetrovacích úkonov obvinenými v prípravnom konaní. V tejto súvislosti vyjadrujú námety na prípadnú novelu súvisiacich právnych predpisov.

Zoznam bibliografických odkazov

- Čentéš, J.: Kontradiktórnosť trestného konania. Slovenské dni trestného práva 29.-30.4.2010. Bulletin SAK, mimoriadne číslo, Bratislava, 2010, s. 48-56.
- Čentéš a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2012, 864 s.
- Čentéš, J.: Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Bratislava: C. H. Beck, 2012, 272 s.
- Harkabusová, D.: Všeobecne ku „kontradiktórnemu“ výsluchu svedka v prípravnom konaní. Bulletin slovenskej advokácie, 2012, č. 5, s. 26-35
- Chylo, J.: Účasť obvineného a obhajcu na úkonoch prípravného trestného konania. Justičná revue, 66, 2014, č. 5, s. 655-672.
- Jamborová, K.: Môže si procesní strana u výsluchu pořízovat zvukové záznamy na vlastní záznamové zařízení? In: Kriminalistický sborník, 2014, č. 4. s. 51-53.
- Kmec, J.: Princip kontradiktornosti jako jeden z aspektů práva na spravedlivý proces. In: Zborník 41 Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Univerzita Karlova: Praha, 2008, 206 s.
- Minárik, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, spol. s. r. o., 2006, 1302 s.
- Olej, J. – Kolcunová, M. – Kolcun, J.: Kontradiktórnosť v trestnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2014, 232 s.
- Růžička, M.: Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci v řízení před soudem, Praha: LexisNexis, Orac, 2005, 158 s.
- Timár, T.: Zákonnosť dôkazov a procesu dokazovania trestných činov s drogovým prvkom (z pohľadu obhajoby), Bulletin slovenskej advokácie, 2010, č. 1-2, s. 16-28.
- Vantuch, P.: K omezení významu přípravného řízení v návrzích nového trestního řádu. Trestněprávní revue, 2008, č. 2, s. 41-47.

Zoznam bibliografických odkazov

- BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť, Komentár*. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, 1130 s. ISBN: 978-80-7400-324-0
- ČÍRTKOVÁ, E.: *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004
- Dôvodová správa k zákonu č. 262/2011 Z.z.
- Dôvodová správa k zákonu č. 204/2013 Z.z.

- DUBIVSKÝ, P.: *Trestnoprávny význam psychopatie*. In. Justičná revue. Bratislava: PI MS SR, roč. 45, č. 6, 1993
- HERETIK, A.: *Úvod do forenznej psychológie pre poslucháčov právnických fakúlt*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1992
- HERETIK, A.: *Základy forenznej psychológie*. Bratislava: SPN, 1993
- HERETIK, A.: *Forenzna psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie*. Bratislava: SPN- Mladé letá, 1994
- HREBÍKOVÁ, V.: *Duševné poruchy a ich význam pri posudzovaní trestnej zodpovednosti*. In Justičná revue, roč. 47, č. 3- 4, 1995
- JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Linde Praha, 2005, 794 s. ISBN: 80-7201-533-8
- KOLESÁR, J.: *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza: Citicom, 2010, 219 s. ISBN 978-80-89433-02-5
- MADLIAK, J., DZADÍK, P.: *Detencia v novej slovenskej trestnoprávnej úprave*. In: Trestní právo. Praha: LexisNexis cz, s.r.o., č. 6, 2007
- MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2013, 478 s. ISBN 978-80-89122-86-8
- SAMÁŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P.: *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, 884s. ISBN: 80-8078-078-1
- Vyhláška MS SR č. 543/2005 Z.z. o spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník
- Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
- 36/2003. (X.3.) IM rendelet a kényszergyógy és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet feladatairól, működéséről

APLIKAČNÉ PROBLÉMY PRI REALIZÁCIÍ PRÍKAZU NA UCHOVANIE A VYDANIE POČÍTAČOVÝCH ÚDAJOV

Mgr. Ľubomír DAŇKO

vyšetrovateľ Národnej kriminálnej agentúry Prezídia Policajného zboru

Anotácia: Autor v príspevku analyzuje aktuálne problémy pri realizácii príkazu na uchovávanie a vydanie počítačových údajov v trestno-procesnej praxi. Prvá časť príspevku sa venuje samotnému vydávaniu príkazu na vydanie počítačových údajov a druhá časť je venovaná samotnej realizácii zaisťovania počítačových údajov a ich uchovávanie pre účely trestného konania.

Kľúčové slová: príkaz, príkaz na uchovanie a vydanie počítačových údajov, počítačový údaj, počítačový systém.

Annotation: The author in this discussible report analyzes the current problems with the implementation of the order for the retention and extradition of computer data in criminal procedural law practice . The first part of the report is devoted to the issuance of an order for the issuance of computerized data and the second part is devoted to the implementation of the seizure of computer data and data retention for law enforcement purposes .

Key words : order, order for the retention and extradition of computer data, computer data, computer system.

Na objasnenie skutočností závažných pre trestné konanie je možné zaistiť aj počítačové údaje. Tento inštitút je upravený v § 90 Trestného poriadku. Dovolíme si tvrdiť, že v praxi tento inštitút spôsobuje značné problémy, a to aj napriek tomu, že v poslednej dobe bola prijatá novelizácia tohto inštitútu.¹ Vzhľadom k vzostupu informatizácie spoločnosti je pre účely trestného konania čoraz viac potrebné zabezpečiť počítačové údaje, nakoľko čoraz viac informácií z nich je potrebných pre účely vyšetrovania trestných činov. Autor je názoru, že do budúcnosti táto potreba bude mať ešte väčšiu tendenciu a bez zaistenia počítačových údajov sa pri vyšetrovaní trestných činov OČTK ani nezaobídu. Trestný poriadok nepozná legálnu definíciu pojmov, ktoré sú uvedené v § 90 Trestného poriadku, a to: „počítačový údaj“, „prevádzkový údaj“ a „počítačový systém“, čo je podľa názoru autora na škodu. V praxi sa tak stretávame s rôznymi výkladmi týchto pojmov. Často sa stáva, že pod pojem „počítačový údaj“ sú zaraďované všetky údaje - informácie (dokument, programy, obrazové, zvukové, obrazovo-zvukové záznamy a podobne), ktoré sú uložené v dátovej podobe na pamäťovom (dátovom) nosiči (stolový počítač, server, notebook, mobilný telefón, samrtfón, tablet, externý disk, USB - kľúč, DVD nosič, CD nosič, fotoaparát a podobne). Počítačové ako aj prevádzkové údaje sú vždy viazané k určitému pamäťovému médiu, na ktorom sú archivované a bez ktorých nemôžu existovať. Už táto skutočnosť spôsobuje rôzne výklady, ako zabezpečovať počítačové a prevádzkové údaje pre účely trestného konania, teda či sa zaisťujú vrátane týchto pamäťových nosičov alebo sa zaisťujú len samostatné počítačové údaje (v tom prípade orgán, ktorý tieto údaje zaisťuje, musí mať k dispozícii pamäťový nosič, na ktorý tieto počítačové údaje môže zaistiť – skopírovať, resp. vytvoriť tzv. obraz disku). Rovnako v praxi dochádza k rôznym výkladom toho, či sa vydaný príkaz na zaistenie počítačových a prevádzkových údajov vzťahuje aj na dátové nosiče (počítačový systém), na ktorých sú tieto údaje uložené alebo sa týka len samotných počítačových a prevádzkových údajov. Ústavný súd Slovenskej republiky v jednom zo svojich rozhodnutí (odôvodňujúca časť) uviedol, že právna úprava uchovania a vydania počítačových údajov neumožňuje zaistenie samotného počítačového vybavenia (počítačového systému), a preto takýto postup treba považovať za nelegálny.² Zákonodarca pri inštitúte uchovania a vydania počítačových údajov namiesto dátového nosiča používa pojem „počítačový systém“, ktorý nijako nedefinuje, ako už bolo uvedené. Práve od správneho výkladu tohto ustanovenia závisí rozsah použitia ustanovenia § 90 Trestného poriadku na počítačové a prevádzkové údaje. Toto ustanovenie bolo do Trestného poriadku prijaté rekodifikáciou Trestného poriadku, a to z dôvodu prijatia Dohovoru Rady Európy o počítačovej kriminalite (ďalej

¹ Zákon NR SR č. 262/2011 ktorým sa mení a doplň zákon č. 301/2005 Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a doplňajú niektoré zákony

² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 53/2010-55 zo dňa 09.12.2010

len „dohovor“), ktorý bol prijatý členským štátmi Rady Európy dňa 23.11.2001 v Budapešti. Dohovor bol prijatý za účelom účinného boja proti počítačovej kriminalite s cieľom odradenia od činov namierených proti dôvernosti, celistvosti a dostupnosti počítačových systémov, sietí a počítačových údajov, ako aj proti zneužívaniu takých systémov, sietí a údajov. Dohovor definuje:

- počítačový systém ako zariadenie alebo skupinu vzájomne prepojených alebo súvisiacich zariadení, z ktorých jedno zaradenie alebo viaceré zariadenia vykonávajú automatizované spracúvanie údajov na základe programu,
- počítačové údaje ako záznamy skutočnosti, informácií alebo pojmov vo forme, ktorá je vhodná na spracovanie v počítačovom systéme, vrátane programu schopného spôsobiť, že počítačový systém vykoná určitú činnosť,
- prevádzkové údaje ako počítačové údaje týkajúce sa komunikácie prostredníctvom počítačového systému vytvoreného počítačovým systémom, ktorý tvoril súčasť komunikačného reťazca, s uvedením pôvodu, cieľa, trasy, času, dátumu, objemu a trvania komunikácie alebo typu služby, ktorá bola jej podkladom.³

Autor je toho názoru, že práve tieto definície je potrebné použiť pri aplikácii ustanovenia § 90 Trestného poriadku. Dohovor však okrem definícií „počítačový systém“, „počítačový údaj“ a „prevádzkový údaj“ používa aj pojem pamäťový nosič (dátovým nosičom), na ktorom môžu byť uložené počítačové alebo prevádzkové údaje. Z výkladu ustanovenia § 90 Trestného poriadku tak vyplýva, že toto ustanovenie sa týka len zaisťovania počítačových a prevádzkových údajov uložených v počítačovom systéme. Podľa názoru autora, na zaisťovanie počítačových a prevádzkových údajov, ktorú sú uložené na pamäťových nosičoch (napríklad na CD nosiči, DVD nosiči, USB - kľuči), teda nejde o údaje, ktoré sú uložené v počítačovom systéme, sa ustanovenia § 90 Trestného poriadku nevzťahujú a tak na zaistenie týchto údajov je potrebné využiť iné inštitúty Trestného poriadku (a tieto údaje zaistiť v celosti s dátovým nosičom napríklad formou všeobecnej edičnej povinnosti), aj keď samotná prax sa ubera iným smerom a na zaisťovanie pamäťových nosičov sa vyžaduje použiť inštitútu § 90 Trestného poriadku. Je ešte potrebné uviesť, že Dohovor o počítačovej kriminalite sa týka len trestných činov, ktoré sú v ňom definované a prijaté opatrenia sa majú týkať len uvedených trestných činov.⁴ Ustanovenie § 90 Trestného poriadku však neuvádza, že sa má aplikovať len na vymedzené trestné činy uvedené v citovanom dohovore. Ustanovenie § 90 Trestného poriadku bolo do Trestného poriadku v podstate „doslovne“ prebrané z citovaného dohovoru bez toho, aby sa skúmali akékoľvek väzby, prepojenia a dopady na iné zaisťovacie inštitúty Trestného poriadku, najmä na ustanovenia §§ 89, 91, 99 Trestného poriadku (všeobecná edičná povinnosť, odňatie vecí a dôvody nariadenia výkonu prehládok), čo podľa môjho názoru nebolo správne.

Realizáciu príkazu na uchovanie a vydanie počítačových údajov je potrebné považovať za zásah do práva na súkromie a zásah do práva na ochranu korešpondencie a iných písomnosti podľa čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Tento zásah je potrebné skúmať z pohľadu legality, legitímnosti a proporcionality. Samotná právna úprava vyžaduje, aby bol príkaz odôvodnený aj skutkovými okolnosťami. Preskúmateľnosť dôvodnosti príkazu si vyžaduje relevantnú a dostatočne špecifickú argumentáciu, ktorá poskytuje vysvetlenie, akými skutočnosťami boli naplnené zákonné ustanovené podmienky na tento zásah do súkromia. Bez náležitého odôvodnenia opierajúceho sa o konkrétne skutočnosti, je dané rozhodnutie nepreskúmateľné a tým aj svojvoľné. Uchovávanie údajov osobného charakteru po ich získaní musí byť odôvodnené nevyhnutnosťou takéhoto opatrenia. Uchovanie údajov osobného charakteru je prípustné iba v prípade nevyhnutnosti, aby bola rovnováha medzi relevantným záujmom štátu a zásahom do práva a slobôd jednotlivca zachovaná.⁵ Tento inštitút je možné využiť, ak je na objasnenie skutočnosti závažných pre trestné konanie nevyhnutné uchovanie uložených

³ Pozri čl. 1 Dohovoru o počítačovej kriminalite prijatý dňa 23.11.2001 v Budapešti uverejnený v Zbierke Zákonov Slovenskej republiky pod č. 137/2008

⁴ Pozri čl. 2 až 17 Dohovoru o počítačovej kriminalite prijatý dňa 23.11.2001 v Budapešti uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 137/2008

⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp zn. III. ÚS 68/2010 zo dňa 25.08.2010

počítačových údajov vrátane prevádzkových údajov, ktoré boli uložené prostredníctvom počítačového systému. Predseda senátu a pred začatím trestného konania alebo v prípravnom konaní prokurátor, môžu vydať príkaz, ktorý musí byť odôvodnený aj skutkovými okolnosťami, osobe, v ktorej držbe alebo pod jej kontrolou sa nachádzajú takéto údaje, alebo poskytovateľovi služieb, aby:

- a) takéto údaje uchovali a udržali v celistvosti,
- b) umožnili vyhotovenie a ponechanie si kópie takých údajov,
- c) znemožnili prístup k takým údajom,
- d) takéto údaje odstránili z počítačového systému,
- e) takéto údaje vydali na účely trestného konania.⁶

Najväčšie problémy v praxi spôsobuje práve ustanovenie § 90 ods. 1 písm. e) Trestného poriadku (aby sa takéto údaje vydali na účely trestného konania), pretože okrem tohto ustanovenia Trestný poriadok pozná aj inštitúty všeobecnej edičnej povinnosti (vydanie vecí dôležitých pre trestné konanie – § 89 Trestného poriadku), odňatie vecí (§ 91 Trestného poriadku) a výkon domovej prehliadky (§ 99 Trestného poriadku). Existuje tak rôzny názor na to, či je možné počítačové a prevádzkové údaje nachádzajúce sa v počítačovom systéme zabezpečiť podľa ustanovenia § 89 Trestného poriadku (všeobecnej edičnej povinnosti), a či je možné počítačové a prevádzkové údaje subsumovať pod pojem „vec dôležitá pre trestné konanie“, nakoľko ustanovenie § 91 Trestného poriadku používa okrem pojmu „vec dôležitá pre trestné konanie“ zvlášť pojem „počítačový údaj“, napriek tomu, že pojem „prevádzkový údaj“ už uvedené ustanovenie nepoužíva. Ak by sme pripustili výklad, že počítačové a prevádzkové údaje nie je možné vykladať ako pojem „vec dôležitá pre trestné konanie“ a ide o osobitnú kategóriu (čo nepriamo vyplýva z porovnania ustanovení §§ 89, 90 a 91 Trestného poriadku), tak sudca pre prípravné konanie nemá zákonu možnosť na to, aby nariadil zabezpečenie počítačových údajov pri nariadovaní domovej prehliadky podľa § 99 Trestného poriadku, pretože ustanovenia § 99 Trestného poriadku pojem počítačový alebo prevádzkový údaje nepozná. Rovnako ustanovenie § 90 Trestného poriadku neumožňuje, aby takýto príkaz na vydanie počítačových údajov pri výkone domovej prehliadky nariadil sudca pre prípravne konanie. Zaisťovanie počítačových údajov pri výkone domovej prehliadky na základe príkazu prokurátora v zmysle ustanovenia § 90 Trestného poriadku je tak podľa názoru autora nedostatočné. V praxi sa preto postupuje tak, že sa pri výkone domovej prehliadky počítačové údaje zaisťujú ako „veci dôležité pre trestné konanie“ na základe príkazu, ktorý vydáva sudca pre prípravné konanie. Napriek tomu Ústavný súd v už citovanom rozhodnutí vylúčil možnosť použitia inštitútu § 89 Trestného poriadku na počítačové údaje, keď uviedol: *„záujem štátu na ochrane pred zločinnosťou zakladajúci legitímnosť zásahov do práva na súkromie pri realizácii niektorých inštitútov podľa štvrtej hlavy prvej časti Trestného poriadku („Zaistenie osôb a vecí“) musí byť uvedený do rovnováhy so závažnosťou zásahu do tohto práva. Znamená to zvoliť pri realizácii zásahu čo najmiernejší prostriedok, ktorý je súčasne spôsobilý zabezpečiť dosiahnutie sledovaného cieľa. Samotná právna úprava obsiahnutá v Trestnom poriadku na túto požiadavku reflektuje a určuje na dosiahnutie špecifického cieľa (získanie počítačových údajov dôležitých pre objasnenie trestnej činnosti) prostriedkov zaručujúcich požadovanú proporcionalitu, ktorým je úkon uchovania a vydania počítačových údajov zakotvený v ustanoveniach § 90 Trestného poriadku. Je nepochybné, že ide o prostriedok, ktorého realizácia predstavuje zásah menšej intenzity v porovnaní so situáciou, keby sa na dosiahnutie cieľa zvolil inštitút vydania, resp. odňatia vecí. Napokon to potvrdzuje aj rozdielny režim realizácie uvedených prostriedkov. Vyzvať podľa § 89 ods. 3 Trestného poriadku na vydanie vecí je policajt oprávnený bez toho, aby potreboval príkaz či súhlas prokurátora. K odňatiu vecí podľa § 91 ods. 1 Trestného poriadku môže policajt pristúpiť na základe vlastného príkazu vydaného po predchádzajúcom súhlase prokurátora, bez predchádzajúceho súhlasu prokurátora môže policajt vydať príkaz len vtedy, ak predchádzajúci súhlas nemožno dosiahnuť a vec neznesie odklad. Naproti tomu na realizáciu úkonu uchovania a vydania počítačových údajov podľa § 90 Trestného poriadku*

⁶ Pozri § 90 ods. 1 Trestného poriadku

potrebuje policajt nevyhnutne príkaz prokurátora ako orgánu vykonávajúceho dozor nad dodržiavaním zákonnosti pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní (§ 230 Trestného poriadku). Policajt v danom konkrétnom prípade pre účely získania počítačových údajov zvolil prostriedok – zaistenie samotného počítačového vybavenia (z obsahu zápisnice nie je zrejmé, či išlo o úkon vydania alebo odňatia veci), ktorý pre tento účel zákonná úprava neumožňuje, jeho postup preto treba považovať za nelegálny“.⁷

Podľa názoru autora by bolo vhodné, ak by sa inštitút vydávania počítačových údajov (§ 90 ods. 1 písm. e) Trestného poriadku presunul do ustanovenia § 89 Trestného poriadku (vydanie vecí – všeobecná edičná povinnosť). Je nelogické, ak policajt nemôže zabezpečiť počítačové a prevádzkové údaje od osoby, ktorá nimi disponuje a je ochotná ich dobrovoľne vydať a na takýto úkon si musí vopred zabezpečiť príkaz príslušného prokurátora. V praxi tento postu vyznieva až „komicky“. Veľmi často sa pri tom stáva, že osoba takýmito počítačovými údajmi disponuje len určitú dobu, niekedy len niekoľko hodín a po uplynutí tejto doby dochádza k strate týchto údajov v počítačovom systéme (napríklad niektoré kamerové záznamy sú uchované len niekoľko hodín). Takisto je nelogické, že pre takýto postup si policajt najprv musí zabezpečiť príkaz na vydanie počítačových údajov podľa § 90 Trestného poriadku a po jeho doručení osobe, ktorá takýmito údajmi disponuje, ak ich táto osoba dobrovoľne nevydá, tak je potrebné zabezpečiť príkaz na odňatie počítačových údajov (prevádzkové údaje však v ustanovení § 91 Trestného poriadku nie sú explicitne uvedené). Ako už bolo uvedené, príkaz na vydanie a uchovanie počítačových údajov je oprávnený vydať predseda senátu a v prípravnom konaní, resp. pred začatím trestného stíhania, prokurátor. Toto ustanovenie Trestného poriadku je podľa nášho názoru nedostatočné, keďže neumožňuje policajtom vydať príkaz minimálne na vydanie počítačových údajov, a to ani so súhlasom prokurátora ak vec neznesie odklad, aj napriek tomu, že v praxi realizáciu zaisťovania počítačových údajov vykonávajú prevažne policajti. Naproti tomu policajt má oprávnenie takéto údaje odňať, ak osoba odmietne vydať počítačové údaje na základe príkazu, ktorý vydal prokurátor alebo predseda senátu.

Nedostatočné upravené je aj ustanovenie § 90 ods. 3 Trestného poriadku. Ak bol vydaný príkaz na uchovanie a udržanie v celistvosti alebo znemožnenie prístupu k takýmto počítačovým údajom, musí byť v príkaze uvedený čas, po ktorý sa tieto opatrenia budú realizovať, najdlhšie však na 90 dní a ak je potrebné realizovať opatrenie uvedené v príkaze po dlhšiu dobu, ako je to uvedené v príkaze, musí byť vydaný nový príkaz. Ak pominie potreba realizácie týchto opatrení, vydá predseda senátu a pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní prokurátor bez meškania príkaz na zrušenie týchto opatrení.⁸ Trestný poriadok sa pri tomto postupe zmieňuje len o uchovávaní týchto údajov, no podľa nášho názoru je potrebné tieto opatrenia vzťahovať aj na znemožnenie prístupu k takýmto údajom, nakoľko ak bol vydaný príkaz na znemožnenie prístupu k takýmto údajom, je takéto znemožnenie prístupu časovo ohraničené maximálnou dobou 90 dní.

Príkaz na uchovanie a vydanie počítačových údajov je potrebné doručiť osobe, v ktorej držbe alebo pod jej kontrolou sa tieto údaje nachádzajú alebo poskytovateľovi služieb.⁹ Týmto subjektom je možné uložiť povinnosť zachovať v tajnosti opatrenia, ktoré sú uvedené v príkaze. Aj keď sa tento príkaz veľmi často vydáva v spojení s príkazom na domovú prehliadku alebo prehliadku iných priestorov alebo pozemkov, ktoré sa utajujú, súčasná právna úprava nedovoľuje príkaz na uchovanie a vydanie počítačových údajov utajovať, keďže sa nenachádza v zozname utajovaných skutočností. Tento nedostatok by bolo potrebné odstrániť. Rovnako pri vydávaní takéhoto príkazu nie je jasné aké informácie má obsahovať výroková časť príkazu, pretože ustanovenie § 90 Trestného poriadku toto presne nedefinuje. Sú názory, že už v samotnom príkaze musí byť uvedený presný názov počítačového systému (niekedy až presná identifikácia), z ktorého sa majú počítačové údaje pre účely trestného konania zabezpečiť – vydať, s uvedeným vlastníka alebo užívateľa počítačového systému, čo v praxi nie je možné reálne dosiahnuť. V praxi je však

⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp zn. III. ÚS 68/2010 zo dňa 25.08.2010

⁸ Pozri § 90 ods. 2 Trestného poriadku

⁹ Pozri čl. 1 Dohovoru o počítačovej kriminalite prijatý dňa 23.11.2001 v Budapešti uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 137/2008

častejšie zaužívané, že sa výrok príkazu vzťahu na konkrétne miesto, v ktorom sa môžu nachádzať počítačové systémy, teda sa výrok príkazu vzťahuje k výroku príkazu na domovu prehliadku alebo prehliadku iných priestorov a pozemkov.

Z ustanovení Trestného poriadku ďalej nie je zrejmé, akým spôsobom má dochádzať k vydávaniu počítačových alebo prevádzkových údajov alebo ich odnímaniu, ak tieto údaje sú potrebné na objasnenie skutočnosti závažných pre trestné konanie. V praxi je problematické na miestach odkiaľ sa vydávajú alebo odnímajú takéto údaje zistiť, ktoré údaje sú dôležité pre vyšetrovanú vec, a ktoré s vyšetrovanou vecou vôbec nesúvisia. Policajt, ktorý realizuje takýto príkaz nedisponuje odbornými vedomosťami na to, aby mohol tieto údaje na mieste zistiť (spustiť a používať počítačový systém, niekedy často aj zabezpečený). Keďže ide o dáta, teda údaje, ktoré nie je možno uchopiť, v prípade zisťovania takýchto údajov na mieste sa tak policajt vystavuje riziku, že v budúcnosti môže byť obviňovaný z manipulácie dôkazov. V týchto prípadoch sú potrebné často odborné znalosti, pričom nie vždy je možné priamo na mieste zabezpečiť znalcov z tohto odboru. Rovnako znalec sa na mieste málo kedy vie vyjadriť, ktoré počítačové údaje sú dôležité pre trestné konanie, ak osoba, nespolupracuje. Znalec často nevie na mieste oddeliť počítačové údaje, ktoré majú súvis s trestnou vecou od tých, ktoré s trestnou vecou nesúvisia. Dokonca v mnohých prípadoch to nie je v tej dobe, vo vzťahu k prebiehajúcej počiatkovej štádiu trestného konania, možné určiť a hroziť tak riziko, že takéto údaje nebudú pre účely trestného konania vôbec zaistené. Pri vyšetrovaní závažnej a organizovanej, najmä ekonomickej trestnej činnosti sú veľmi často vykonávané viaceré prehliadky naraz, na ktorých sa zúčastňujú rôzni policajti, ktorí nedisponujú dostatočnými informáciami o vyšetrovanej trestnej veci na to, aby vedeli na mieste posúdiť, ktoré počítačové údaje sú pre vyšetrovanú trestnú vec dôležité. V praxi sa teda postupuje pri realizácii týchto príkazov rôzne, buď sa vydávajú - odnímajú pamäťové nosiče, niekedy aj celé počítačové systémy, na ktorých sú uložené počítačové údaje, vrátane tých, ktoré s vyšetrovanou vecou nemajú žiadnu súvislosť a následným skúmaním sa zisťujú, triedia a uchovávajú len tieto počítačové údaje, ktoré súvisia s vyšetrovanou vecou (ako súčasť znaleckého posudku). Inokedy sa vyhotovia obrazy (presne identické kópie) pamäťových nosičov, kde sú uložené počítačové údaje, vrátane tých, ktoré s vyšetrovanou vecou nemajú žiadnu súvislosť a následným skúmaním sa postupuje rovnako. Takto sa postupuje najmä vtedy, ak ide o počítačové systémy, ktoré nie je možné zaistiť ako celok, teda rôzne servery a podobne. Tú je treba poznamenať, že vyhotovenie takýchto verných kópií trvá dlhšiu dobu, niekedy aj niekoľko hodín a dní (bez toho, aby dochádzalo k ich triedeniu) a podľa vyjadrení znalcov, pri takomto postupe, nie je možné zaistiť počítačové údaje, ktoré už boli vymazané. Naproti tomu, pri zaistení celých pôvodných nosičov, takýto postup je možný. Inokedy sa vyhotovia len potrebné kópie na externý dátový nosič. Vzhľadom k rozhodnutiu Ústavného súdu Slovenskej republiky, že postupom podľa § 90 Trestného poriadku je možné zaisťovať len počítačové údaje, čo je v praxi problematické realizovať, často sú v praxi vydávané príkazy na vykonanie prehliadok alebo príkazy na odňatie vecí za účelom zaistenia celého počítačového systému a až následne je vydávaný príkazy na vydanie počítačových údajov z takto zaistených počítačových systémov. V praxi je len málokedy možné zabrániť tomu, aby neboli vydané počítačové údaje, ktoré nesúvisia s vyšetrovanou vecou. S tým súvisí aj to, že tak môžu byť zaistené počítačové údaje, ktoré obsahujú citlivé informácie, niekedy podliehajúce povinnosti zachovávať mlčanlivosť. K tomuto poukazujem na rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky, ktorý v jednom zo svojich rozhodnutí uviedol toto: „*ak je dané dôvodné podozrenie, že nosič informácií obsahuje údaje dôležité pre trestné konanie, nemôže tvrdenie osoby, u ktorej sa prehliadka vykonáva, či tvrdenie inej osoby pri prehliadke prítomnej, že nosič informácií obsahuje i informácie, ktoré vo vzťahu k nim je táto osoba viazaná povinnosťou mlčanlivosti, zabrániť zaistenia týchto nosičov. Ak nie je možné tieto tvrdenia v priebehu prehliadky overiť (nakoľko osoby nespolupracujú) a nie je možné oddeliť časti nosiča informácií, ktoré sú vecami dôležité pre trestné konanie, od tých nosičov, ktoré obsahujú informácie netýkajúce sa trestného konania a sú chránené štátom uloženou povinnosťou mlčanlivosti, je potrebné pri prevádzaní prehliadky s prvkom výpočtovej techniky zaistiť a zadokumentovať celú výpočtovú techniku a záznamové média, u ktorých je možné dôvodne predpokladať, že obsahujú informácie*

dôležité pre trestné konanie. Ak sa prehliadka vykonáva s cieľom nájsť a zaistiť predmety, ktoré sa môžu stať dôkazom v trestnom konaní, a ak je tento cieľ dosahovaný postupom podľa príslušných ustanovení Trestného poriadku, nie je možné považovať za nedovolené porušenie povinnosti mlčanlivosti skutočnosť, že nosič informácií obsahuje i údaje pre prebiehajúce trestné konanie nepodstatné a nepoužiteľné, pretože tento cieľ nebol prevádzanou prehliadkou sledovaný, ide len o vedľajší produkt prehliadky, ktorému nebolo možné zabrániť a nejde o zámerné získavanie údajov chránených povinnosťou mlčanlivosti spôsobom, ktorý by bol v rozpore s predpismi upravujúce prelomenie povinnosti mlčanlivosti“.¹⁰

Vzhľadom na vyššie uvedené je autor toho názoru, že by bolo vhodné v Trestnom poriadku upraviť samostatný postup vydávania počítačových údajov, ich selekciu a ničenie alebo vrátenie dotknutej osobe, ak tieto nesúvisia s vyšetrovanou vecou.

¹⁰ Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. IV.ÚS 2/2002 zo dňa 28.03.2002

DOKAZOVÁNÍ V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ DE LEGE FERENDA¹

doc. JUDr. Marek FRYŠTÁK, Ph.D.²

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Anotace: Uvedený příspěvek pojednává o vztahu mezi předsoudním a soudním stadiem trestního řízení a zamýšlí se a hodnotí dokazování v nich probíhající. Ve vztahu k tomu autor neopomíjí ani návrhy de lege ferenda, jak by se tyto dle něj měly objevit v novém trestním řádu, jak je tento v současnosti v České republice připravován.

Klíčové slova: trestní řízení, předsoudní stadia, soudní stadia, přípravné řízení, dokazování, trestní řád, nový trestní řád

Annotation: The article deal with relations among pre-trial and trial stages and analyzed and evaluate evidence procedure taking place in it. The new Criminal Code is being prepared nowday in the Czech republic and thats why de lege ferenda drafts are mentiond too.

Keywords: criminal proceedings pre-trial stages, trial stages, preliminary proceedings, evidence, criminal code, new criminal code

I.

V tomto příspěvku bych se chtěl zejména zamyslet nad tím, jaký je, resp. jaký by měl být vztah mezi předsoudními a soudními stadii, tj. zejména mezi přípravným řízením a hlavním líčením³ a v jakém rozsahu by mělo v přípravném řízení probíhat dokazování.

Pokud se podíváme na stávající právní úpravu obsaženou v trestním řádu⁴, tak až do jeho novely provedené zákonem č. 292/1993 Sb., s účinností od 1. 1. 1994, byl vztah mezi přípravným řízením a hlavním líčením založen na dominanci přípravného řízení na úkor hlavního líčení. Přípravné řízení bylo fakticky *generálkou hlavního líčení* a těžištěm dokazování a rozhodování, protože směřovalo pokud možno k co nejúplnějšímu objasnění věci, což vedlo k jeho neúměrnému prodlužování. Byť by to soudci neradi slyšeli, hlavní líčení bylo v mnoha případech pouhou „formalitou“, v rámci které došlo pouze k zopakování důkazů zajištěných či provedených v přípravném řízení. Navíc vrácení věci státnímu zástupci k došetření v rámci předběžného projednání obžaloby bylo dle § 188 odst. 1 písm. e) TrŘ, ve znění účinném do 31. 12. 2001, podmíněno pouhým zjištěním závažných vad přípravného řízení nebo tím, že nebyly objasněny základní skutečnosti významné pro rozhodnutí. Soud tedy mohl státnímu zástupci vrátit k došetření věc např. v případě, že nebyli vyslechnuti někteří svědci, a nemusel se již zaobírat tím, zda si může tyto svědky vyslechnout sám v hlavním líčení.

Uvedená novela si dala na první pohled nesnadný cíl a tím bylo výrazné zjednodušení, účelné *odformalizování a zrychlení trestního řízení*. Měla potlačit v minulosti evidentně přeceněný význam přípravného řízení a posílit zásadu, že těžištěm dokazování je řízení před soudem.⁵ Přípravné řízení mělo mít jen pomocnou roli a umožnit státnímu zástupci rozhodnutí, může-li podezření vůči obviněnému odůvodnit obžalobu podanou u soudu, nebo zda je třeba rozhodnout jinak, např. o zastavení trestního stíhání. Tento záměr se nepodařilo realizovat a praxe se brzy

¹ Uvedený příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu specifického výzkumu na téma „Možnosti adjustace trestního řízení specifické kriminalitě (MUNI/A/1264/2014)“.

² Marek.Frystak@law.muni.cz

³ Ke vztahu předsoudního a soudního stadia trestního řízení In ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přep. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck 2013, s. 456.

⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „TrŘ“ nebo „trestní řád“.

⁵ NEČADA, V. *Přehled novel trestních kodexů od listopadu 1989 do konce roku 1999*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s. 93.

vrátila k zažitému modelu dominujícího přípravného řízení, protože to zejména pro státní zástupce a soudce bylo jednodušší.

Další změnu ve vztahu mezi přípravným řízením a hlavním líčením provedla až novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., s účinností od 1. 1. 2002. Dala si za cíl výrazně omezit dokazování v přípravném řízení se snahou přenést jeho těžiště, nikoliv formálně, ale reálně, z přípravného řízení do hlavního líčení. *Obsah a rozsah přípravného řízení je od uvedeného data diferencován v závislosti na závažnosti a složitosti činu*, který je předmětem trestního řízení. O nejméně závažné (bagatelní) kriminalitě je vedeno zkrácené přípravné řízení, jehož účelem je vyhledat možné důkazy pro potřebu hlavního líčení s cílem, v co nejkratší době postavit obviněného před soud. Naopak o nejzávažnějších trestných činech probíhá v přípravném řízení dokazování v podstatě ve stejném rozsahu, jako před účinností této novely. V přípravném řízení o ostatních trestných činech je rozhodující, zda důkaz je třeba provést již v jeho rámci, jako je tomu např. v případě neodkladných nebo neopakovatelných úkonů, nebo zda jej postačí pouze vyhledat a provést až v hlavním líčení.

K posílení významu hlavního líčení přispěla i změna § 188 odst. 1 písm. e) TrŘ, kdy vrácení věci do přípravného řízení pro nedostatečná skutková zjištění je podmíněno tím, že došetření v hlavním líčení je spojeno s výraznými obtížemi, spočívajícími např. v tom, že soud musí došetření provádět za cenu opakovaného odročování hlavního líčení, neboť jen cestou postupných kroků by zjišťoval důkazní prostředky, jimiž lze věc objasnit. Stejně tak ne každá procesní vada je důvodem k vrácení věci k došetření, pokud ji lze napravit v hlavním líčení tím, že např. svědek bude správně poučen a znovu vyslechnut.

Dokazování by mělo být v nejširším a nejkompexnějším rozsahu prováděno až v rámci soudního stadia, jehož účelem je v rámci hlavního líčení provést kontradiktorním způsobem, za aktivní účasti stran, všechny potřebné důkazy způsobitelné věc objasnit a to při uplatnění zásad trestního řízení, které se v jeho rámci projevují. Nezbytné je dodržení všech procesních záruk moderního procesu označovaného jako tzv. fair trial.⁶

Přestože lze z výše uvedeného vztahu přípravného řízení a hlavního líčení dovodit pouhou „pomocnou“ roli přípravného řízení, neměli bychom ji podceňovat. Jestliže totiž dojde v přípravném řízení k procesním pochybením, mnohdy je v dalších stadiích trestního řízení jejich odstranění značně obtížné nebo zcela nereálné. *Kvalita provedení přípravného řízení* do značné míry ovlivní průběh a úspěšnost dokazování v hlavním líčení a tím i jeho výsledek. Přípravné řízení tak nesporně ovlivňuje úspěšnost a celkovou efektivnost trestního řízení. Dle mého názoru to velmi výstižně vyjádřil P. Pješčak. Ten k významu přípravného řízení, resp. předsoudního stadia uvedl, že „...jej z určitého pohledu považuje za nejdůležitější stadium trestního řízení. Toto odvážné tvrzení však plně odráží pravou realitu trestního procesu, aniž by byl jakkoliv znevažován nezanedbatelný význam řízení před soudem. Nebude-li totiž věc řádně objasněna a prvotními úkony nebudou zjištěny rozhodující důkazy, lze těžko očekávat úspěšné projednání věci před soudem, pokud k němu vůbec dojde“.⁷

A jaká je praktická realita? I přes provedené změny stále slyšíme, že *trestní řízení, ale i přípravné řízení, je stále poměrně komplikované a zdlouhavé a nedaří se tak naplnit zásadu neodvratitelnosti trestu v reálném čase*, kdy systém trestní justice není s to zvládnout některé velmi závažné formy kriminality a potýká se i s kriminalitou běžnou. Řada trestných činů zůstává nepotrestána nebo k tomu dojde až se značným zpožděním a kladou se až příliš vysoké nároky na formální aspekty dokazování, což znemožňuje usvědčit skutečné pachatele trestných činů. Nejsem

⁶ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přep. a dop. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2007. s. 399.

⁷ PJEŠČAK, P. Přípravné řízení z hlediska připravované rekonstrukce. *Trestní právo*. 1996, č. 7-8, s. 10.

přesvědčen o tom, že *se praxe zcela bezvýhradně ztotožnila* s přenesením těžiště dokazování do řízení před soudem.⁸ V praxi se stále setkáváme s argumentací státního zástupce o nebytnosti provedení určitého úkonu jen proto, že nechce, aby v hlavním líčení vznikly jakékoliv důkazní komplikace. Po takové době znamená tento přístup buď nepochopení smyslu „nové“ právní úpravy, nebo určitou míru alibismu.

V té souvislosti je třeba zmínit fakt, že ke schválení věcného záměru nového trestního řádu⁹ došlo ze strany vlády již 20. 8. 2008¹⁰ a paragrafové znění nového trestního řádu mělo ministerstvo spravedlnosti předložit do 31. 12. 2009, situace je v současné době diametrálně odlišná. V roce 2010 došlo k revizi původního věcného záměru z roku 2008 a k 1. 5. 2012 existovalo pouze „neoficiální“ paragrafové znění obecné části nového trestního řádu.¹¹ Následně práce na rekodifikaci trestního práva procesního zcela ustaly. Z tehdejšího postupu ministerstva spravedlnosti bylo zřejmé, že se vydalo cestou dalších novelizací stávající právní úpravy, což nepovažují ani z pohledu teorie, ani praxe za ideální stav. Začátkem roku 2014 došlo k obnovení rekodifikačních prací a v březnu téhož roku zahájila svoji činnost Komise pro nový trestní řád¹². Komise je složena z odborníků z praxe, tj. soudců, státních zástupců, advokátů i zástupců ministerstva vnitra a Policie České republiky, a současně i z odborníků z akademické sféry tak, aby v Komisi byly zastoupeny různé názory na trestní řízení a aby mohlo být na základě diskuse dosaženo co nejlepšího výsledku, kterým má být moderní a komplexní úprava trestního řízení.

Otázka vzájemného vztahu předsoudního stadia a stadia řízení před soudem tak zůstává nadále otevřená a může být ovlivněna hledáním odpovědí na řadu naznačených, ale dalších, otázek, jako je např. to, kdo bude přípravné řízení provádět, kolik jeho forem bude existovat a zejména jak bude vymezen rozsah dokazování, které v něm bude prováděno.

II.

Pokud bych měl určitým způsobem sumarizovat, *stávající právní úpravu obsaženou v trestním řádu považuji s ohledem na problematiku dokazování v přípravném řízení za dostatečnou a domnívám se, že tato nevyžaduje jako celek hlubší a podstatnější změny. Přesto jsou ale každopádně nutné určité dílčí změny této právní úpravy, na které bych chtěl v rámci toho příspěvku poukázat.*

Výše uvedené skutečnosti jsou důvodem k tomu, že v novém trestním řádu by mělo být výslovně uvedeno, že *těžiště dokazování je v hlavním líčení před soudem*, kde je třeba objasnit všechny skutečnosti, které mají význam pro posouzení skutku a rozsahu viny obviněného. Z něj vyplývá, že v přípravném řízení by měl být zjištěn skutkový stav věci pouze v rozsahu nezbytném pro podání obžaloby nebo pro jiné rozhodnutí ve věci. To je dle mého názoru jasným zdůrazněním

⁸ K vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. blíže srovnej Zprávu o analýze a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení. Trestní kolegium Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. Ts 42/2003, Brno, 29. 9. 2004 a Zvláštní zprávu o analýze a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. v podmínkách státního zastupitelství. Analytický a legislativní odbor Nejvyššího státního zastupitelství, sp. zn. 7 NZn 604/2002, Brno, 2. 1. 2003.

⁹ S věcnými záměry týkajícími se nového trestního řádu a jeho obsahem je možno se seznámit se In FENYK, J. Několik poznámek k věcnému záměru zákona o trestním řízení soudním (trestního řádu) České republiky 2008. In *Teoretické a praktické problémy dokazování*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 47 - 57, nebo FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo procesní. Stav k 1. 1. 2010*. 2. přep. vyd. Ostrava: Nakladatelství Key Publishing, 2009, s. 246-258. V souvislosti s novým trestním řádem je třeba taktéž zmínit RŮŽIČKA, M, TREŠLOVÁ, L. *Neoficiální pracovní verze paragrafovaného znění trestního řádu. Obecná část, ve znění z 16. 6. 2011*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, legislativní odbor, 2011. Nepublikováno.

¹⁰ V této souvislosti je třeba připomenout, že se jedná o první věcný záměr nového trestního řádu a ani o první kroky týkající se nové rekodifikace trestního práva procesního. Předcházející rekodifikační práce však nejsou předmětem zpracování tohoto příspěvku.

¹¹ RŮŽIČKA, M, TREŠLOVÁ, L. *Neoficiální pracovní verze paragrafovaného znění trestního řádu. Obecná část, ve znění z 16. 6. 2011*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, legislativní odbor, 2011. Nepublikováno.

¹² Dále v testu jen „Komise“.

toho, přípravné řízení tak bude mít charakter skutečné „přípravy“ pro rozhodnutí státního zástupce o dalším postupu v trestním řízení.

Uvedená „změna“ velmi úzce souvisí se zavedením tzv. *formálního důkazního břemene*¹³, v jehož důsledku si státní zástupce musí sám v přípravném řízení vymezit, jaké důkazy budou vyhledány, zajištěny, opatřeny či provedeny, aby byl schopen ve stadiu projednání trestní věci v řízení před soudem toto důkazní břemeno unést. To je opětovně zdůrazněním toho, že přípravné řízení tak bude mít charakter skutečné „přípravy“ pro rozhodnutí státního zástupce o dalším postupu v trestním řízení. O tomto bude blíže pojednáno dále v textu.

III.

Podívejme se nyní na další změny související s dokazování, jejichž provedení považují za žádoucí.

- *Dokazování v přípravném (trestním) řízení*

Nový trestní řád ve vztahu k dokazování navrhuje převzít předmět a rozsah dokazování z dosavadní právní úpravy obsažené v trestním řádu s podstatnými změnami, které se týkají zavedení formálního důkazního břemene státního zástupce.

Důkazním prostředkem může být vše, co může přispět k objasnění věci, není-li to vyloučeno pro nezákonnost nebo nepřípustnost důkazního prostředku.

Je jistě faktem, že naznačené obecné vymezení s demonstrativním výčtem důkazních prostředků je poměrně široké, ale na druhé straně dovoluje reagovat na rozvoj důkazních prostředků spojený s rozmachem kriminalistických věd. Příliš omezující znění může vyvolat paradoxní efekt, kdy se praxe musí vyrovnávat s různými výklady v rozdílných stádiích trestního řízení, což pak vede k nejasnostem a k nefunkčnosti trestního řízení.

Nový trestní řád taktéž počítá s vymezením kritérií pro posuzování absolutní a relativní neúčinnosti důkazů a nepřípustnosti důkazů, která budou vázána na nepřípustný pramen důkazu nebo na nepřípustný důkazní prostředek. Uvedená kritéria by měla být postavena na těchto pravidlech, jejichž obsah se následně odrazí v textu příslušné vylučovací normy:

- *absolutní neúčinnost důkazu na základě jeho nezákonnosti* - jde o důkaz získaný při hrubém, podstatném porušení zákona, které nelze v dalším řízení odstranit; např. důkaz získaný nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení, který nesmí být použit v řízení s výjimkou případu, kdy se použije jako důkaz proti osobě, která takového donucení nebo hrozby donucení použila, anebo důkaz získaný při porušení ustanovení, která slouží k zajištění práv obhajoby; zákon bude připouštět opakování důkazního prostředku při dodržení zákona,
- *relativní neúčinnost důkazu na základě jeho nezákonnosti* - jde o důkaz získaný při hrubém, podstatném porušení zákona, které je možné v dalším řízení odstranit, ale toto odstraněno nebylo,

¹³ K povaze důkazního břemene v trestním řízení - In FENYK, J. *Veřejná žaloba. Díl první*. Praha: Institut ministerstva spravedlnosti pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001. s. 199-205.

- *důkaz nepřijatelný* - jde o důkaz získaný z nepřijatelného pramene důkazu nebo z nepřijatelného důkazního prostředku, zejména pro nemožnost ověřit si výsledky určitých postupů dostupnými vědeckými metodami.

Jako důkazy tedy nemohou být použity v trestním řízení poznatky získané procesním dokazováním, pokud při jejich obstarávání nebo provádění došlo k porušení právního předpisu, které mělo povahu podstatné (závažné) vady řízení. Takové důkazy je třeba považovat za absolutně neúčinné, nelze k nim přihlížet a musejí být vyloučeny z hodnocení při zjišťování skutkového stavu věci. V trestním řízení nesmí být taktéž jako důkaz použit důkaz získaný nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení s výjimkou případu, kdy se použije jako důkaz proti osobě, která takového donucení nebo hrozby donucení použila.

B. Repík již v roce 1982 konstatoval, že „...je třeba upravit systém sankcí za porušení zákona při provádění dokazování, kdy základní zárukou tohoto druhu by měla být procesní sankce neúčinnosti důkazu při podstatné vady řízení výslovně upravená v zákoně“.¹⁴ V duchu názoru B. Repíka se k uvedenému opakovaně, poprvé již v roce 1992, vyjádřil i P. Šámal, dle kterého „...je nezbytné, aby v trestním řádu byly stanoveny důvody způsobující relativní či absolutní neplatnost procesních úkonů a systém procesních sankcí neúčinnosti. Takový systém, při jehož uzákonění by bylo možno využít i podnětů vyplývajících z vylučovacích norem, by umožnil jednotné posuzování důsledků procesních vad“.¹⁵ A. Draštík k tomu navrhuje, aby „...přímo v zákoně byly výslovně uvedeny zákonné důvody nepřijatelnosti či neúčinnosti jednotlivých důkazních prostředků nejlépe jejich taxativním výčtem“.¹⁶

Zákonná generální klauzule uvedená v novém trestním řádu se dále projeví v rámci právní úpravy jednotlivých důkazních prostředků. V jejím rámci tak budou taxativním výčtem uvedeny zákonné důvody nepřijatelnosti důkazu.

Ke kombinaci zákonné klauzule s kazuistickou úpravou se v rámci úvah de lege ferenda již v roce 1982 pozitivně vyjadřoval B. Repík,¹⁷ který v něm spatřoval posílení záruk zákonnosti v rámci trestního řízení.

Kombinaci zákonné klauzule s kazuistickou úpravou považují za velmi vhodnou. Praktickou otázkou v tomto okamžiku je, zda by se nová právní úprava měla u jednotlivých důkazních prostředků omezit pouze na konstatování, že porušení stanoveného procesního pravidla je třeba vždy považovat za podstatnou (závažnou) vadu trestního řízení, nebo by měla konkrétně stanovit, že při porušení tohoto procesního pravidla nelze důkaz jako celek, nebo jen jeho část, použít v dalším řízení proti obviněnému nebo spoluobviněnému.

Osobně bych se přikláněl ke kombinaci obojího. Pokud budeme vycházet z toho, že zákonná generální klauzule nám pouze v obecné rovině vymezí kriteria pro posuzování absolutní a relativní neúčinnosti důkazů a nepřijatelnosti důkazů, je tato kriteria nezbytné dále rozvést u jednotlivých důkazních prostředků. Domnívám se, že kombinace zákonné klauzule s kazuistickou úpravou bude mít praktický efekt i pro praxi, jelikož bude jednoznačně zákonem stanoveno, porušení jakých konkrétních procesních pravidel představuje podstatnou (závažnou) vadu řízení. Dle mého názoru

¹⁴ REPÍK, B. Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, červen -září 1982, s. 153.

¹⁵ ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR. sv. 53.* Praha: Nakladatelství SEVT, 1992. s. 21 nebo ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému.* Praha: Nakladatelství Codex Bohemia, 1999. s. 312-313.

¹⁶ DRAŠTÍK, A. *K některým problémům dokazování v trestním řízení.* Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 187.

¹⁷ REPÍK, B. Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, červen -září 1982, s. 153-154.

to policejnímu orgánu podstatně „ulehčí“ práci, protože bude vědět, jaké možnosti reálného postupu následně má.

Jak již bylo uvedeno, v *přípravném řízení by měl být zjištěn skutkový stav věci pouze v rozsahu nezbytném pro podání obžaloby nebo pro jiné rozhodnutí ve věci*. Naplnění této obecné zásady bude spočívat v tom, že v přípravném řízení budou zpravidla prováděny všechny neodkladné a neopakovatelné úkony, včetně výslechů svědků a rekognicí, úkony důležité pro zahájení trestního stíhání a podání obžaloby nebo pro jiné rozhodnutí v přípravném řízení, úkony, jejichž význam pro další řízení je zásadní, byť se nejedná o úkony neodkladné či neopakovatelné, a úkony, které je třeba vykonat již v přípravném řízení. Přípravné řízení tak bude mít charakter skutečné „přípravy“ pro rozhodnutí státního zástupce o dalším postupu v přípravném (trestním) řízení.

Není samozřejmě možné omezit se v přípravném řízení jen na výslechy svědků mající povahu pouze neodkladných či neopakovatelných úkonů. Státnímu zástupci, ale i obhajobě je třeba již v přípravném řízení vytvořit podmínky pro řádné plnění jejich role ve stadiu řízení před soudem, které je těžištěm dokazování. Jakkoliv se význam a rozsah objasňovaných skutečností v přípravném řízení relativně omezuje, nemůže to platit tak absolutně, aby zákon omezoval objem skutkových okolností objasňovaných prostřednictvím výslechů svědků striktně na výslechy mající povahu neodkladných či neopakovatelných úkonů. Je tomu tak z toho důvodu, že existují další kategorie svědeckých výpovědí, které bude nutno provádět, a to zejména v rámci postupu před zahájením trestního stíhání, ale také v rámci vyšetřování.

Takto zcela obecně formulované zásady týkající se rozdílného rozsahu a předmětu dokazování v obou hlavních stadiích trestního řízení by měly splnit požadovaný účel. Tím je *nesvazování postupu orgánů činných v trestním řízení a soudu příliš striktními pravidly* a uplatnění určité volnosti v rozhodování. Pochopitelně právo na obhajobu bude plně respektováno a bude se v přípravném řízení týkat těch kategorií důkazů, kde bude přicházet v úvahu jejich využitelnost v řízení před soudem.

Nový trestní řád taktéž počítá se zavedením *formálního důkazního břemena státního zástupce*, u kterého se domnívám, že bude v rámci činnosti Komise předmětem dlouhé debaty. V přípravném řízení tak orgány činné v trestním řízení objasňují i bez návrhu způsobem uvedeným v tomto zákoně stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se řízení vede. Právo obstarávat a zajišťovat důkazy mají i obviněný a jeho obhájce, poškozený a zúčastněná osoba a jejich zmocněnci. V řízení před soudem státní zástupce a obviněný mohou na podporu svých stanovisek vyhledávat, navrhnout a provádět důkazy. Státní zástupce je povinen dokázat (a dle mého názoru nikoliv dokazovat) vinu obžalovaného.

Nová koncepce dokazování přihlíží k tomu, že v důsledku zavedení formálního důkazního břemene státního zástupce¹⁸ v řízení před soudem si musí státní zástupce sám v přípravném řízení vymezit, jaké důkazy budou vyhledány, zajištěny, opatřeny či provedeny, aby byl schopen ve stadiu projednání trestní věci v řízení před soudem toto důkazní břemeno unést. Soud bude mít *povinnost doplnit dokazování jen tehdy*, nebyly-li příslušné důkazy provedeny obžalovaným nebo jeho obhájcem, nebo obžalovaný není zastoupen obhájcem a soud má závažné pochybnosti o jeho

¹⁸ Dle ESLP vinu obžalovaného nadevší pochybnost musí zásadně prokázat státní zástupce. Tento soud dále rozhodl, že důkazní břemeno nese státní zastupitelství a jakákoli pochybnost musí být vykládána ve prospěch obžalovaného. Z toho vyplývá, že k odsouzení obžalovaného musí státní zastupitelství předložit dostatečné důkazy – In Rozsudek ESLP ve věci Barbeña, Messegué and Jabardo v. Spain ze dne 6. 12. 1988, dohledatelný v databázi ESLP [online]. [cit. 30-8-2014]. Dostupné z: <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/CaseLaw/Decisions+and+judgments/HUDOC+database/>>.

způsobilosti se řádně hájit a v řízení před soudem vystupovat za současné podmínky, že neprovedení důkazů by vedlo k vydání zjevně nespravedlivého rozhodnutí.

Nová právní úprava tak doufám v plnosti bude realizovat faktické a reálné, přesunutí těžiště dokazování do řízení před soudem. Je zřejmé, že tato právní úprava bude zátěžovou zkouškou pro ty soudce, kteří si neuvědomili své „nové“ a stěžejní postavení v trestním řízení, které souvisí s přenesením těžiště dokazování do řízení před soudem na základě novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. a státních zástupců, kteří se jim mnohdy snaží vyhovět a předkládat trestní věci na „stříbrném podnosu“.

- *Odmítnutí provedení důkazu navrženého procesní stranou nemusí být odůvodněno*

Za *nedostatek* stávající právní úpravy obsažené v trestním řádu považují to, že policejní orgán *nemusí odmítnutí provedení důkazu* navrženého procesní stranou jakkoliv *blíže odůvodňovat*. Podle mě ani pouhé konstatační, že např. navrhovaný důkaz směřuje k objasnění pouze nepodstatných okolností, resp. že všechny podstatné okolnosti byly již dokázány a dalšího dokazování není třeba, není dostačující. Vždy by mělo ze strany policejního orgánu dojít k bližšímu odůvodnění, proč tak postupoval, a to i přesto, že mu trestní řád tuto povinnost neukládá.

Obhajoba často poukazuje na to, že mnohdy jsou policejním orgánem jakékoliv návrhy na doplnění dokazování automaticky zamítány a jsou označeny za zcela bezvýznamné, s čímž s ohledem na své praktické zkušenosti musím bohužel souhlasit. Stává se pak, že důkaz takto označený policejním orgánem je později v řízení před soudem proveden a označen za významný pro jeho rozhodování. V této souvislosti považují za důležité připomenout, že na základě zásady vyhledávací upravené v § 2 odst. 5 TrŘ je policejní orgán povinen zjišťovat skutečnosti důležité pro trestní řízení bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch, nebo v neprospěch obviněného. V praxi se ale policejní orgán často primárně zaměřuje pouze na skutečnosti svědčící v neprospěch obviněného. Důvodem není to, že by chtěl úmyslně postupovat v rozporu se zákonem, ale to, že považuje, a zde nepopírám, že zcela paradoxně, za svůj stěžejní úkol to, aby vyhledal v přípravném řízení maximum důkazů svědčících o vině obviněného. I z tohoto důvodu bych povinnost odůvodnit odmítnutí důkazu navrženého procesní stranou uvítal.

- *Oprávnění policejního orgánu vstoupit do obydlí, jiných prostor nebo na pozemek bez příslušného příkazu*

Dle § 83c odst. 1, 2 TrŘ může policejní orgán *vstoupit do obydlí, jiných prostor nebo na pozemek bez příslušného příkazu*, jestliže věc nesnese odkladu a vstup tam je nezbytný pro ochranu života nebo zdraví osob nebo pro ochranu jiných práv a svobod nebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku nebo v případě, že se v nich nachází osoba, na kterou byl vydán příkaz k zadržení, k zatčení nebo příkaz k dodání do výkonu trestu odnětí svobody nebo do výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody, kterou je třeba předvést pro účely trestního řízení nebo kterou je třeba zadržet. Dle § 83c odst. 3 TrŘ nesmějí být po vstupu na shora uvedená místa provedeny žádné jiné úkony než takové, které slouží k odstranění naléhavého nebezpečí nebo k předvedení osoby. Úkony provedené policejním orgánem v těchto místech tak *nesmí žádným způsobem směřovat ani sloužit k opatrování a zajišťování důkazů* v trestním řízení, protože k tomu může sloužit jen domovní prohlídka nebo prohlídka jiných prostor a pozemků.

Za podstatný *nedostatek* stávající právní úpravy obsažené v trestním řádu považují skutečnost, že žádným způsobem konkrétně neupravuje, jaké možnosti má v tomto okamžiku policejní orgán, pokud např. *vstoupí do obydlí za účelem zatčení osoby a zjistí, že v obydlí se kromě této osoby nachází i jiné osoby a navíc hmatatelné indicie o páčání trestné činnosti*. Uvedený příklad nepředstavuje v praxi zase tak výjimečnou situaci.

Jedinou a nejrychlejší možností, jak na uvedenou situaci dle mého názoru zareagovat, je provést v tomto bytě jako neodkladný a neopakovatelný úkon ohledání místa činu, pokud reálně hrozí nebezpečí zničení těchto stop a věcných důkazů. Pokud zde toto nebezpečí nehrozí, bylo by vhodné postupovat standardním způsobem, tj. zajistit příkaz k provedení domovní prohlídky dle § 83 TrŘ.¹⁹ Rozhodně bych ale považoval za vhodnější, kdyby § 83c TrŘ byl zcela jednoznačně doplněn o to, jakým způsobem může policejní orgán ve výše uvedeném případě postupovat.

- *Prohlídka těla u transsexuálů*

V § 114 odst. 1 TrŘ je uvedeno, že není-li prohlídka těla prováděna lékařem, může ji provést jen osoba stejného pohlaví. Stejně pohlaví prohlíženého a prohlížejícího je nutné z řady důvodů, mezi které patří zejména důvody etické, psychologické i zdravotnické. Uvedené ustanovení zákona osobně vnímám jako velmi problematické v případě transsexuálů, u kterých doposud nebyl ukončen psychoterapeutický a hormonální nebo chirurgický (případně obojí) proces anatomické přeměny z muže na ženu nebo naopak.

Je samozřejmě možné čistě formalisticky vycházet z textu právní úpravy obsažené v § 114 odst. 1 TrŘ a z pohlaví, které mají uvedené v oficiálních dokumentech, jako je třeba občanský průkaz nebo cestovní pas. Pokud je ale policejnímu orgánu tato skutečnost známa nebo mu jí přímo sdělí prohlížená osoba, měl by k volbě toho, kdo provede prohlídku těla, přistupovat velmi citlivě. V tomto případě *bych považoval za vhodné*, aby uvedenou prohlídku, zejména s přihlédnutím k etickým a psychologickým důvodům toho, proč tuto prohlídku provádí osoba stejného pohlaví, provedla osoba, jejíž pohlaví je stejné, jako je „pohlaví“ osoby, kterou se transsexuál cítí být. Tento postup pro mě představuje přinejmenším vhodné vyjádření respektu k této osobě. Nepopírám však, že může být vnímán jako porušení podmínek stanovených v § 114 odst. 1 TrŘ. Proto bych primárně u těchto osob preferoval, aby jejich prohlídka byla provedena pokud možno vždy lékařem.

Možná jde o dosti provokativní otázku, zda by do budoucna tyto skutečnosti neměly být určitým způsobem zohledněny i v textu právní úpravy. Třeba tím způsobem, že pokud je zřejmé, případně doložitelné, že proces anatomické přeměny z muže na ženu nebo naopak byl v případě prohlížené osoby již započat, ale doposud nebyl ukončen, a tudíž ani nedošlo ke změně pohlaví v oficiálních dokumentech, bude prohlídku těla provádět osoba, jejíž pohlaví je totožné s pohlavím, na které bude stávající pohlaví této osoby změněno. Jsem si ale v rámci této krátké úvahy vědom, že mohou zaznít a zazní argumenty o možném zneužití takové právní úpravy.

- *Úřední záznam o podání vysvětlení*

Při sepisování úředního záznamu o podání vysvětlení vzniká v praxi řada nejasností týkajících se zejména toho, zda se sepisují v první, či třetí osobě, kdo a za jakých podmínek je má podepisovat.

Dle mého názoru je dále třeba striktně trvat na tom, aby osoba podávající vysvětlení vždy *podepsala zákonné poučení* o svých procesních právech a povinnostech,²⁰ a to i tehdy, když je úřední záznam sepisován až následně po podání vysvětlení, např. na policejní služebně. K podpisu samotného úředního záznamu by vždy mělo dojít u tzv. kvalifikovaného úředního záznamu, v jehož

¹⁹ FRYŠTÁK, M., GALÁT, M., KREJČÍ, Z. et al. *Trestní právo v aplikační praxi*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. s. 33.

²⁰ Jak ve stávající, tak v nové právní úpravě by mělo být výslovně uvedeno, že vysvětlení nesmí být podáno o okolnostech týkajících se utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem, kterým je zákon č. 412/2005 Sb., což nyní v § 158 odst. 8 TrŘ uvedeno není.

rámci osoba podávající vysvětlení *sděluje* policejnímu orgánu *zásadní informace* důležité pro jeho další postup, protože určité skutečnosti viděla, slyšela či jinak vnímala.

Co se týče *stručných úředních záznamů*, kdy podané vysvětlení obsahuje pouze prvotní informace operativního charakteru nebo informace, které nejsou pro další postup policejního orgánu důležité a které jsou policejním orgánem zpravidla sepsovány ve třetí osobě až po podání vysvětlení, *není důvod, aby je tato osoba podepisovala*.

Jelikož lze úřední záznam o podání vysvětlení za podmínek stanovených trestním řádem použít v řízení před soudem jako důkaz, považuji jeho podpis za velmi důležitý, jelikož tímto *podpisem osoba podávající vysvětlení stvrzuje*, že jeho obsah přesně koresponduje s tím, co uvedla.

- *Použití úředního záznamu o podání vysvětlení za podmínek stanovených trestním řádem jako důkazu v řízení před soudem*

V použití úředního záznamu jako *důkazu v řízení před soudem* spatřuji některá rizika, jelikož z praxe vím, jakým způsobem mnohdy dochází k jejich sepsování.

Nedovedu si představit *praktický dopad tohoto postupu* v hlavním líčení konaném např. před krajským soudem, projednávajícím v prvním stupni trestní věc týkající se závažné hospodářské kriminality, kdy osoby, které v jeho rámci budou figurovat, budou vyslechnuty pouze na úřední záznam o podání vysvětlení. Pokud policejní orgán tyto osoby v přípravném řízení z jakéhokoliv důvodu nevyslechl v procesním postavení svědka, soud je bude nucen v tomto procesním postavení vyslechnout v rámci hlavního líčení, aby získanou svědeckou výpověď mohl použít jako podklad pro své rozhodování v rámci hlavního líčení. Nepředpokládám totiž, že by se obhajoba, ale i obžaloba vzdaly možnosti provedení výslechu osoby v procesním postavení svědka a možnosti klást jí otázky a *souhlasily by s dokazováním prostřednictvím úředních záznamů*. Pokud už k tomu dojde, dovedu si to reálně představit zejména v případech, kdy se bude jednat o úřední záznamy o podání vysvětlení, které nebudou svým obsahem významné pro další rozhodování soudu o vině a trestu.

Další praktický problém spatřuji v tom, že pokud soud v rámci hlavního líčení zjistí, že *osoba podala nepravdivé vysvětlení*, o němž byl pořízen úřední záznam, nemůže být za toto své jednání nijak postižena, protože ve vyšetřování nebyla vyslýchána v procesním postavení svědka. Trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku upravený v § 346 odst. 2 TrZ²¹ se vztahuje toliko na osobu svědka a nikoliv na osobu podávající vysvětlení, u které mnohdy, zejména na začátku přípravného řízení, není možné určit, zda v dalších stádiích trestního řízení bude vystupovat v procesním postavení svědka, či obviněného. Povinnost vypovídat pravdu a nic nezamlčet tak lze vynucovat pouze odpovědností za přestupek křivého vysvětlení dle § 47a PřesZ²². Aby tato povinnost byla tímto způsobem vynutitelná, je třeba, aby osoba podávající vysvětlení vždy podepsala poučení o svých právech a povinnostech a bylo tak prokazatelné, že o této své povinnosti věděla. Pokud již novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 459/2011 Sb., s účinností od 1. 1. 2012, došlo k rozšíření možnosti použití úředního záznamu o podaném vysvětlení jako důkazu v trestním řízení, bylo by žádoucí, aby došlo ke změně § 346 odst. 2 TrZ a toto ustanovení zákona se dotýkalo i osoby podávající vysvětlení.

- *Osobní prohlídka*

Dle § 83b odst. 4 TrŘ je možné *bez příkazu nebo souhlasu* vykonat osobní prohlídku tehdy, jestliže příkazu nebo souhlasu předem dosáhnout nelze a věc nesnese odkladu nebo jestliže jde

²¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále v textu je „TrZ“.

²² Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, dále v textu je „PřesZ“.

o osobu přistiženou při činu nebo o osobu, na kterou byl vydán příkaz k zatčení nebo o osobní prohlídku u osoby zadržené a u osoby, která byla zatčena nebo která se bere do vazby, je-li tu podezření, že má u sebe zbraň nebo jinou věc, jíž by mohla ohrozit život nebo zdraví vlastní nebo cizí. Z uvedeného ustanovení zákona, na rozdíl od § 83a odst. 3 TrŘ týkajícího se provedení prohlídky jiných prostor a pozemků bez příkazu, *nevyplývá* pro policejní orgán žádná *povinnost*, aby v případě, kdy tuto prohlídku provedl v režimu § 83b odst. 4 TrŘ, o tomto svém postupu *informoval státního zástupce*, resp. si dodatečně vyžádal jeho souhlas. V praxi se samozřejmě s požadavkem na dodatečné vyrozumívání státního zástupce setkáváme, ale tento požadavek souvisí s realizací jeho dozorových oprávnění uvedených v § 174 odst. 2 TrŘ.

Fakticky *nevidím žádný důvod, aby povolovací režim osobní prohlídky byl odlišný od povolovacího režimu prohlídky jiných prostor a pozemků, byť by to znamenalo jeho zpřísnění*. Provedení osobní prohlídky představuje podstatný zásah do základních práv a svobod prohlížené osoby, a to zejména do její osobnostní sféry, který každopádně vnímám intenzivněji a citlivěji než např. provedení prohlídky pozemku. Domnívám se, že povinnost dodatečného vyžádání souhlasu, s možností jeho případného neudělení, by se měla týkat i osobní prohlídky.

- *Vyšetření duševního stavu pachatele před zahájením trestního stíhání*

V praxi se můžeme setkat s případy, kdy již z konkrétního způsobu spáchání trestného činu či různých projevů jej doprovázejících je zřejmé, že duševní stav této osoby není zcela v pořádku nebo jde o osobu, která je svému okolí známa psychiatrickými problémy a je v ambulantní péči odborného lékaře - psychiatra.

Je vůbec možné v tomto okamžiku vyšetřit duševní stav této osoby, když v § 116 odst. 1 TrŘ je uvedeno, že je možné vyšetřit duševní stav obviněného, přičemž pojem obviněného je jednoznačně definován v § 32 TrŘ? Jedinou možností, kterou stávající právní úprava v tomto okamžiku nabízí, je *nezbytnost zahájení trestního stíhání* této osoby dle § 160 odst. 1 TrŘ a *poté nařízení vyšetření jejího duševního stavu* dle § 116 odst. 1 TrŘ.

V té souvislosti pak zákonitě vyvstává otázka, *zda je takové zahájení trestního stíhání legitimní*, když jsou od počátku pochybnosti o duševním stavu pachatele. Je zřejmé, že tento postup je navíc v rozporu s § 2 odst. 4 TrŘ, který upravuje zásadu přiměřenosti, resp. zdrženlivosti, ze které vyplývá povinnost orgánů činných v trestním řízení projednávat trestní věci co nejrychleji a s plným šetřením základních práv a svobod a trestního řízení, k nimž může docházet jen v odůvodněných případech a jen v nezbytné míře.

A. Bašný navrhuje velmi jednoduché řešení spočívající v možnosti provádět vyšetření duševního stavu dle § 116 TrŘ *nikoliv pouze u obviněného, ale obecně u osoby, proti které se vede trestní řízení*.²³ S jeho závěry se mohou plně ztotožnit. Navrhovaná změna trestního řádu by vyřešila jednoznačně pochybnost, jak v uvedeném případě postupovat a zabránila by „účelovému“ zahajování trestního stíhání jen proto, aby mohl být zdůvodněn postup dle § 116 TrŘ.

- *Účast obhájce při sepisování úředního záznamu o podání vysvětlení v průběhu vyšetřování*

V této souvislosti moje výhrada směřuje proti *výkladovému stanovisku č. 1/2005*.²⁴ V něm je uvedeno, že vyžaduje-li policejní orgán po vydání usnesení o zahájení trestního stíhání vysvětlení od fyzických a právnických osob a státních orgánů a jestliže o obsahu vysvětlení sepisuje úřední

²³ BAŠNÝ, A. K možnosti vyšetření duševního stavu pachatele před zahájením trestního stíhání. *Trestněprávní revue*. 2004, č. 12, s. 346-347.

²⁴ [online]. [cit. 28-02-2015]. Dostupné z: <<http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=4128&d=129632>>.

záznam o podání vysvětlení, obhájce není oprávněn být u tohoto úkonu přítomen. Policejní orgán konající vyšetřování nemusí obhájce o druhu, době a místě konání takového úkonu předem vyrozumívat, a to i kdyby obhájce o přítomnost u zmíněného úkonu požádal.

S obsahem uvedeného stanoviska nesouhlasím a považuji jej částečně za překonané. V § 165 odst. 2 TrŘ se totiž hovoří o tom, že obhájce je oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být v řízení před soudem použit jako důkaz. V § 158 odst. 6 TrŘ je pak uvedeno, že úřední záznam lze za podmínek stanovených trestním řádem použít v řízení před soudem jako důkaz.²⁵ Z nich vyplývá, že v řízení před soudem lze se souhlasem státního zástupce a obžalovaného přechystat úřední záznamy o podání vysvětlení, které tak slouží soudu jako důkaz při rozhodování o vině a trestu. Domnívám se, že pokud bude policejní orgán ve vyšetřování požadovat vysvětlení od fyzických nebo právnických osob a státních orgánů, o kterém sepisuje úřední záznam o podání vysvětlení, měl by o druhu, době a místě konání takového úkonu předem vyrozumívat obhájce obviněného, pokud o to dle § 165 odst. 3 TrŘ požádal.

IV.

Na závěr je třeba zdůraznit, že rekodifikační práce se v roce 2014 teprve rozběhly a je tak zákonitě možné a fakticky i reálné, že s ohledem na rozmanité profesní zastoupení členů Komise a jejich profesní zájmy, se ne vše, s čím počítá věcný záměr nového trestního řádu v obou jeho verzích, v konečné podobě odrazí v textu nové právní úpravy.

Seznam bibliografických odkazů:

- BAŠNÝ, A. K možnosti vyšetření duševního stavu pachatele před zahájením trestního stíhání. *Trestněprávní revue*. 2004, č. 12
- DRAŠTÍK, A. *K některým problémům dokazování v trestním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1994
- FENYK, J. *Veřejná žaloba. Díl první*. Praha: Institut ministerstva spravedlnosti pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001
- FENYK, J. Několik poznámek k věcnému záměru zákona o trestním řízení soudním (trestního řádu) České republiky 2008. In *Teoretické a praktické problémy dokazování*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008
- FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo procesní. Stav k 1. 1. 2010. 2. přep. vyd.* Ostrava: Nakladatelství Key Publishing, 2009
- FRYŠTÁK, M., GALÁT, M., KREJČÍ, Z. et al. *Trestní právo v aplikační praxi. 2. vyd.* Brno: Masarykova univerzita, 2010
- MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přep. a dop. vyd.* Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2007
- NEČADA, V. *Přehled novel trestních kodexů od listopadu 1989 do konce roku 1999*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000
- PJEŠČAK, P. Přípravné řízení z hlediska připravované rekodifikace. *Trestní právo*. 1996, č. 7-8
- REPÍK, B. Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, červen-září 1982
- RŮŽIČKA, M., TREŠLOVÁ, L. *Neoficiální pracovní verze paragrafovaného znění trestního řádu. Obecná část, ve znění z 16. 6. 2011*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, legislativní odbor, 2011
- ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR. sv. 53*. Praha: Nakladatelství SEVT, 1992
- ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Nakladatelství Codex Bohemia, 1999
- ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČTA, J. a kol. *Trestní právo procesní. 4. přep. vyd.* Praha: Nakladatelství C. H. Beck 2013

²⁵ Ve vztahu k těmto podmínkám srovnej § 211 odst. 6 a § 314d odst. 2 TrŘ.

OSOBITOSTI TRESTNÉHO STÍHANIA MLADISTVÝCH

JUDr. Miriam HRUŠKOVÁ¹

Ústav verejného práva

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Anotácia: *Problematika trestania a vyvodzovania trestnej zodpovednosti vo vzťahu k mladistvým predstavuje jednu zo základných a azda aj kľúčových otázok trestného práva. Je tomu tak práve vzhľadom na potrebu výchovného a prevýchovného vplyvu na mladistvého s cieľom vychovať z neho riadneho a plnohodnotného člena našej spoločnosti. Predkladaný príspevok sa venuje stručnému náčrtu osobitostí trestnoprávnej (hmotnoprávnej i procesnoprávnej) úpravy trestania a trestného stíhania mladistvých.*

Kľúčové slová: *mladistvý, osobitosti trestania mladistvých, trestné stíhanie voči mladistvým, trestné konanie.*

Annotation: *The issue of punishment and drawing of criminal responsibility in relation to adolescents is one of the fundamental and perhaps the key issues of criminal law. This is precisely because of the need for re-education and educational influence on the young person to raise him from the proper and full member of our society. The present contribution is devoted to a brief sketch of the specificities of criminal law (substantive and procedural) modifications to the prosecution and punishment of juveniles.*

Key words: *juvenile delinquency specificities of punishment, the prosecution of juveniles, criminal proceedings.*

1. Právna úprava trestného stíhania mladistvých

Trestnoprávna úprava stíhania mladistvých páchatel'ov trestných činov a činov inak trestných vykazuje celý rad osobitostí alebo odchýlok od všeobecnej trestnoprávnej úpravy, vzťahujúcej sa na dospelých páchatel'ov. Tieto osobitosti sú v každom prípade motivované špecifikami, ktoré vykazujú mladiství páchatelia v porovnaní s tými dospelými. Ide hlavne o potrebu ich prevýchovy a nápravy, o potrebu ich opätovného začlenenia do spoločnosti a súčasne o minimalizáciu negatívnych dopadov, ktoré na ich osobnosť trestné konanie môže mať. Osobitné ustanovenia týkajúce sa stíhania mladistvých sú motivované obnovujúcimi (restoratívnymi) účinkami trestného práva, lebo sa kladie dôraz na vyváženú, spravodlivú reakciu spoločnosti na trestný čin mladistvého a vyvodzujú sa z neho dôsledky nie len pre neho samého, ale aj pre riešenie problémov ďalších zúčastnených osôb a skupín spojených s trestným činom.²

Keďže v zmysle trestnoprávnych ustanovení (ustanovenia Trestného zákona, zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ“) sa za mladistvého páchatel'a považuje osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu už dovŕšila 14ty rok veku, no nepresiahla 18ty rok svojho veku, je potrebné mať na zreteli hlavne vyspelosť osobnosti mladistvého a dosiahnutú rozumovú úroveň. V našich podmienkach teda trestná zodpovednosť vzniká, v súlade s pravidlami plynutia lehôt, deň nasledujúci po dni štrnástych narodenín (teda prvou sekundou nasledujúceho dňa) a osobu je za mladistvú možné považovať až do dosiahnutia osemnásteho roku veku, teda do poslednej sekundy dňa osemnástych narodenín. Trestná zodpovednosť vzniká dosiahnutím 14teho roku veku, teda vzniká deň nasledujúci po dni štrnástych narodenín. Jedinou výnimkou z pravidla vzniku trestnej zodpovednosti (čo sa týka vekovej hranice) je trestný čin sexuálneho zneužívania (§ 201 TZ), kedy je trestná zodpovednosť určená na dosiahnutie 15teho roku veku (teda opätovne vzniká deň nasledujúci po dni pätnástych narodenín, prvou sekundou nasledujúceho dňa po dni týchto narodenín). V každom prípade, v tomto časovom (vekovom) rozpätí sa mladistvý nachádza v procese dospievania, ktoré je charakteristické celým radom zásadných fyzických i psychických zmien. Nepochybne, ide o náročné časové obdobie, s ktorým sa mladý jedinec musí určitým spôsobom vysporiadať. Navyše, tento proces je silne individuálny, takže u každého prebieha svojim tempom, rôznym smerom a taktiež odlišne formuje osobnosť jednotlivých mladistvých. Aj keď

¹ miriam.hruskova@gmail.com

² Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 469

niektorý jedinci sa môžu v určitom veku nachádzať na istom stupni rozumovej, mravnej či duševnej vyspelosti, iní jedinci v rovnakom veku sa môžu nachádzať na nižšom, ale aj na vyššom stupni. Toto všetko sú osobitosti, ktoré musia byť pri trestnom stíhaní mladistvých páchatel'ov zohľadňované. Problematika trestného stíhania mladistvých sa z pohľadu mnohých autorov považuje za jednu z kľúčových otázok trestného práva i trestnoprávnej praxe.³ Je tomu tak hlavne z dôvodu, že mladistvého je potrebné vychovať a prevychovať, aby bol v budúcnosti plnohodnotným členom spoločnosti a nedopúšťal sa ďalej, v ďalšom živote protiprávnej (trestnoprávne relevantnej) činnosti, ale aby viedol riadny život. Vzhľadom na tieto potreby, ustanovenia trestnoprávnych noriem obsahujú tak hmotnoprávne i procesnoprávne osobitosti, ktoré je potrebné v procese vyvodzovania trestnej zodpovednosti a pri trestnom stíhaní mladistvých rešpektovať. Týmito hmotnoprávnymi i procesnoprávnymi aspektmi sa zaoberám v nasledujúcom texte.

2. Hmotnoprávna úprava osobností stíhania mladistvých

Osobitosti trestného stíhania mladistvých sú obsiahnuté v IV. hlave prvej všeobecnej časti TZ. Nie je to komplexná úprava všetkých otázok týkajúcich sa stíhania mladistvých, ale len jej špecifiká, osobitosti oproti všeobecnej úprave vzťahujúcej sa na páchatel'ov dospelých. Tieto ustanovenia sú v pomere špeciality k ustanoveniam všeobecnej časti TZ.⁴ Platí teda, že tie otázky, ktoré nie sú riešené iným spôsobom, tie sa spravujú všeobecnou trestnoprávnou úpravou (zo všeobecnej časti TZ). Ustanovenia obsiahnuté vo všeobecnej časti sa teda na mladistvého aplikujú len vtedy, ak osobitné ustanovenia neobsahujú inú úpravu. Zhodne, pre dospelého i mladistvého páchatel'a, sa rovnako aplikujú ustanovenia osobitnej časti TZ, teda ustanovenia jednotlivých skutkových podstát.

Osobitne oproti všeobecnej úprave, vzťahujúcej sa na dospelých páchatel'ov, sú upravené viaceré otázky. Konkrétne ide o úpravu:

- a.) pravidiel vzniku a posudzovania trestnej zodpovednosti (§ 95 TZ),
- b.) pravidiel zániku trestnosti premlčaním trestného stíhania (§ 96 TZ),
- c.) pravidiel pre ukládanie sankcií a výchovných opatrení, pričom osobitne je riešený aj ich účel a možné upustenie od potrestania, vrátane podmieneného upustenia od potrestania mladistvého (§ 97 – § 101 TZ),
- d.) dôvody ukládania, pravidlá výkonu i zmeny spôsobu výkonu ochrannej výchovy (§ 102 – 105 TZ),
- e.) systém výchovných opatrení (§ 106 – 108 TZ),
- f.) systém trestov, vrátane pravidiel a podmienok ich ukládania (§ 109 – 121 TZ).

V ustanovení § 94 ods. 1 TZ je obsiahnutá legálna definícia mladistvého. Ako bolo vyššie uvedené, ide o osobu, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila 14ty rok veku (deň nasledujúci po dni štrnástych narodenín) a nepresiahla 18ty rok veku (do poslednej sekundy dňa 18tych narodenín). Osobitne je vznik trestnej zodpovednosti riešený v prípade trestného činu sexuálneho zneužívania (§ 201 TZ), kde je táto veková hranica určená na 15ty rok veku. Vznik trestnej zodpovednosti sa teda viaže na splnenie podmienky veku a tiež na splnenie podmienky príčetnosti (§ 22 TZ a 23 ods. 1 TZ, s výnimkou pre § 201 TZ – 22 ods. 2 TZ). Požiadavka dosiahnutia veku je kumulatívna s požiadavkou príčetnosti, ktorá je vymedzená v ustanoveniach TZ negatívnym spôsobom (teda v podobe nepríčetnosti). Za rozhodujúci moment sa považuje čas spáchania trestného činu, kedy obe tieto podmienky musia byť súčasne naplnené.

Právna úprava trestnej zodpovednosti mladistvých vykazuje dve zásadné odchýlky od tej všeobecnej. Konkrétne ide o:

³ Vráblová, M.: Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Dni verejného práva“. Brno: PF MÚ Brno, 2007, s. 856

⁴ Záhora, J.: Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. Všeobecné ustanovenia. In Burda, E., Čentěš, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 609

- a.) koncepciu podmienenej pričetnosti (§ 95 ods. 1 TZ) a
- b.) osobitosti materiálneho korektívu prečinu (§ 95 ods. 2 TZ).

Trestná zodpovednosť definovaná podmienkou veku a pričetnosti sa označuje ako absolútna koncepcia trestnej zodpovednosti. Ustanovenie § 95 ods. 1 TZ však vo vzťahu k mladistvým zavádza relatívnu koncepciu trestnej zodpovednosti, ktorá je typická tým, že hoci môže byť splnená podmienka veku aj pričetnosti a to zhodne v čase spáchania trestného činu, napriek tomu nebude možné v niektorých prípadoch vyvodzovať voči mladistvému trestnú zodpovednosť. Ide o to, že aj keď je určená hranica (veková) trestnej zodpovednosti, je tu potrebné vždy prihliadať aj na stupeň rozumovej a mravnej vyspelosti mladistvého.⁵ Podstata koncepcie podmienenej trestnej zodpovednosti alebo podmienenej pričetnosti spočíva v tom, že mladiství vo veku od 14 do 15 rokov sa vzhľadom na osobitosti procesu dospievania môžu nachádzať na rôznom stupni rozumového a mravného vývoja a teda tento stupeň môže byť podstatne odlišný. Preto je pri každom mladistvom, ktorý je mladší ako 15 rokov veku, potrebné obligatórne skúmať jeho rozumovú a mravnú vyspelosť. Ak sa takto znalecky preukáže, že mladistvý (vo veku od 14 do 15 rokov) ešte nedosiahol úroveň intelektuálnej a mravnej vyspelosti potrebnú na rozpoznanie protiprávnosti svojho konania alebo na ovládanie svojho konania, za svoje konanie nemôže byť trestne zodpovedný. Posúdenie rozpoznávacej a ovládacej schopnosti mladistvého je v tomto prípade obligatórne a je predmetom znaleckého skúmania dvomi znalcami pribratými do konania (z oblasti detskej psychológie a psychiatrie). Toto povinné skúmanie plne podporuje aj ustanovenie § 338 Trestného poriadku (zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TP“). Pri mladistvých starších ako 15 rokov prichádza do úvahy taktiež, no iba v prípade, ak sú pochybnosti o duševnej zrelosti mladistvého (intelektuálnej i mravnej), a to také, ktoré by mohli mať za následok neschopnosť poznať protiprávnosť konania alebo neschopnosť ovládať svoje konanie.

Osobitosti materiálneho korektívu prečinu pri mladistvom (v porovnaní s dospelým páchatelom) sú vyjadrené tak, že prečin v zmysle trestnoprávných ustanovení (hmotnoprávných ustanovení - TZ) nebude prečinom (nebude vôbec trestným činom), ak sa ho dopustil mladistvý a jeho závažnosť je malá. Pri dospelom páchatelovi sa spomína závažnosť nepatrná. „Zmyslom tohto ustanovenia pri mladistvých je, aby sa trestná zodpovednosť mladistvého vyvodzovala len pri prečinoch, ktoré vykazujú vyššiu závažnosť ako u dospelých páchatelov.“⁶ To sa týka tak dokonaného trestného činu, ako aj jeho vývinových štádií. Pritom kritériá, vzhľadom na ktoré sa posudzuje závažnosť činu, je potrebné čerpať zo všeobecnej úpravy (10 ods. 2 TZ), keďže osobitná úprava týkajúca sa mladistvých páchatelov, tieto otázky nerieši.

Osobitne je riešený aj účel ukladaných sankcií vo vzťahu k mladistvému. Ako stanovuje § 97 ods. 1 až 3 TZ, tak pri mladistvom sa za účel trestu považuje hlavne to, aby sa mladistvý páchatel vychoval za riadneho občana, pričom trest má zároveň pôsobiť na predchádzanie protiprávných činov a primerane chrániť aj spoločnosť. Súčasne však musí uložený trest viesť k obnoveniu narušených sociálnych vzťahov a k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia. Podobne je riešený aj účel ochranných opatrení v prípade mladistvého. Konkrétne sa za účel ochranných a tiež výchovných opatrení u mladistvého považuje kladné ovplyvňovanie duševného, mravného a sociálneho vývoja mladistvého so zreteľom na dosiahnutý stupeň jeho rozumového a mravného vývoja, na jeho osobné vlastnosti, rodinnú výchovu a prostredie, z ktorého pochádza. Týmto sa má mladistvý taktiež chrániť pred škodlivými vplyvmi a spoločnosť má byť chránená pred páchaním trestnej činnosti (ochranná funkcia). Všetky sankcie (teda tresty a aj ochranné opatrenia) a súčasne aj výchovné opatrenia sa musia ukladať tak, aby sa pri tom prihliadalo na osobnosť mladistvého, na jeho vek, na rozumovú a mravnú vyspelosť, zdravotný stav, na jeho osobné, rodinné a sociálne pomery, pričom musia byť primerané povahe a závažnosti

⁵ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, II. vydání. Praha: C.H. BECK, 2007, s. 40

⁶ Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 472 a nasl.

spáchaného činu a majú viesť k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia tak, aby predchádzali protiprávnym činom.

Systém sankcií, ktoré je možné ukladať mladistvým páchatelom, pozostáva taktiež z trestov a z ochranných opatrení. Okrem tohto je mladistvému možné uložiť aj výchovné opatrenia, čo však nie sú trestnoprávne sankcie. Ide o najmiernejší postih vo vzťahu k mladistvému páchatelovi, ktorý naše trestné právo umožňuje. Ich riadne splnenie, má povahu poľahčujúcej okolnosti, na ktorú súd pri výmere trestu prihliada.

Systém trestov vo vzťahu k mladistvému je obsiahnutý v § 109 TZ. Ide o stručnejší systém trestov v porovnaní s dospelým páchatelom. Niektoré druhy trestov teda mladistvému nemožno vôbec uložiť a väčšina z tých, ktoré sú aj v § 109 TZ uvedené, má modifikované podmienky ukladania. Konkrétne mladistvému možno uložiť:

- a.) trest povinnej práce,
- b.) peňažný trest (tento je možné podmiennečne odložiť a určiť skúšobnú dobu, čo neprichádza do úvahy pri dospelom páchatelovi, ale len výhradne pri mladistvom),
- c.) trest prepadnutia vecí,
- d.) trest zákazu činnosti,
- e.) trest zákazu účasti na verejných podujatiach
- f.) trest vyhostenia,
- g.) trest odňatia slobody.

Aj z tohto výpočtu je jasne vidieť, že trest odňatia slobody je pri mladistvom skutočne až poslednou možnosťou, akou je možné dosiahnuť účel trestu. Primárne by sa mali teda ukladať tresty odlišné alebo nespájajúce sa s trestom odňatia slobody. Do úvahy prichádzajú jednak alternatívne tresty, no taktiež aj niektoré ďalšie, ktoré sú uvedené vo vyššie uvedenom výpočte – v hierarchii trestov ukladaných mladistvým. Vo vzťahu k nim presne definujú ustanovenia § 111 a nasl. pravidiel a podmienky, za ktorých je ich uloženie mladistvému možné. Spravidla sa znižuje ich výmera (spravidla na polovicu) a je pri ich ukladaní potrebné brať ohľad na osobnosť, vývoj mladistvého, prípravu na povolanie, na jeho majetkové pomery a pod. Rovnako tak je tu možnosť uloženia trestu odňatia slobody s podmiennečným odkladom alebo podmiennečným odkladom a súčasne aj probačným dohľadom (za podmienok, ktoré stanovuje § 119 TZ).

Ukladanie trestu odňatia slobody síce nie je vylúčené, no malo by byť vyhradené pre prípady, kedy skutočne nie je možné pomocou vyššie uvedených trestov dosiahnuť účel trestu. Prednostne by sa navyše mal ukladať podmiennečný trest odňatia slobody. Až poslednou možnosťou je uloženie nepodmiennečného trestu odňatia slobody. Ukladá sa vtedy, ak iné opatrenia alebo iné tresty nevedli k dosiahnutiu účelu trestu. Vo vzťahu k tomuto trestu (odňatia slobody) je tiež potrebné poukázať na osobitosti jeho ukladania. Platí pravidlo, že trestné sadzby trestu odňatia slobody sa pri mladistvom znižujú na polovicu. Aj takto však musí byť zachované pravidlo, že horná hranica trestnej sadzby môže byť maximálne 7 rokov a dolná hranica maximálne 2 roky (§ 117 ods. 2 TZ). Jedinú výnimku, kedy je možné páchatelovi mladistvému uložiť aj trest vyšší, upravuje § 117 ods. 3 TZ. Konkrétne platí, že mladistvému je možné uložiť trest odňatia slobody vo výmere od 7 do 15 rokov, ak spáchal obzvlášť závažný zločin a miera závažnosti takého obzvlášť závažného zločinu pre spoločnosť je vzhľadom na zavrhnúťhodný spôsob vykonania činu alebo vzhľadom na zavrhnúťhodnú pohnútku alebo vzhľadom na ťažký a ťažko napravitelný následok mimoriadne vysoká. Ide tu o prípady, kedy uloženie trestu odňatia slobody pri zníženej trestnej sadzbe (horná hranica maximálne 7 rokov a dolná maximálne 2 roky) nevedie k dosiahnutiu účelu trestu).

Pri mladistvom tiež platí, že ak súd konštatuje existenciu dôvodov pre mimoriadne zníženie trestnej sadzby aj pod jej dolnú hranicu, tak ju takto môže znížiť a nie je obmedzený limitmi tohto znižovania, ktoré sa vzťahujú na dospelého páchatela (§ 39 ods. 3 TZ).

Aj výkon trestu odňatia slobody vykazuje určité osobitosti. Jednak sa tento trest vykonáva v ústavoch na výkon trestu pre mladistvých, no aj nástroje penitenciárnej starostlivosti musia byť prispôbené osobnosti mladistvého, potrebe jeho výchovy, vzdelávania a nápravy. S týmto cieľom sa zaraďujú mladiství odsúdení do procesu vzdelávania, osobitne je upravený rozmer ich cely a pod.⁷

S cieľom ukladať mladistvému sankcie iba v prípadoch, kedy je to skutočne nevyhnutné na účely dosiahnutia účelu trestu, ustanovenia týkajúce sa osobitostí stíhania mladistvých upravujú aj možnosti premlčania trestného stíhania (v kratších lehotách, ako u dospelého páchatel'a; § 96 TZ), ďalej možnosti upustenia od potrestania (§ 98 TZ) i podmieneného upustenia od potrestania (§ 97 TZ). Čo sa týka lehôt, tak osobitne vo vzťahu k mladistvému je riešená aj otázka premlčania výkonu trestu (lehoty pre premlčanie sú stanovené kratšie ako pri dospelom páchatel'ovi; § 120 TZ) a osobitne je riešené aj zahľadanie odsúdenia (§ 121 TZ).

Do systému trestnoprávných sankcií je možné zaradiť aj ochranné opatrenia. V tomto smere je možné čerpať úpravu zo všeobecnej časti TZ, keďže osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých v tomto smere neobsahujú (takmer) žiadne odlišnosti. Jediným ochranným opatrením, ktoré je riešené v súvislosti s mladistvými páchatel'mi, je ochranná výchova (§ 102 a nasl. TZ). Je tomu tak preto, že toto ochranné opatrenie možno uložiť iba mladistvému páchatel'ovi a nie dospelému. Inak sa úprava ostatných ochranných opatrení vzťahuje rovnako na dospelého i mladistvého páchatel'a (ich účel je pri mladistvom upravený osobitne). Mladistvému je teda možné uložiť všetky ochranné opatrenia, ktoré dospelému páchatel'ovi, okrem ochranného dohľadu (§ 76 ods. 4 TZ).

Najmiernejšou možnou reakciou na trestný čin mladistvého páchatel'a je v zmysle našej trestnoprávnej úpravy možnosť uloženia výchovných opatrení. Svojou povahou nejde o sankcie, za ktoré sa považujú len tresty a ochranné opatrenia. Súd môže výchovné opatrenia ukladať jednak v prípade, ak upustil od potrestania mladistvého, no tiež aj v prípravnom konaní tak, aby sa dosiahol účel trestného práva a trestného konania. V zmysle § 106 ods. 2 TZ sa za výchovné opatrenia považujú:

- a.) výchovné povinnosti a obmedzenia, a
- b.) napomenutie s výstrahou.

Typické je, že výchovné opatrenia môže ukladať súd a v prípravnom konaní aj prokurátor, no výhradne so súhlasom mladistvého. Tento súhlas ale môže byť kedykoľvek mladistvým odvolaný – kedykoľvek počas trestného stíhania až do skončenia prípravného konania. Písomne musí mladistvý odvolať udelenie súhlasu a toto adresuje prokurátorovi. Následne týmto končí výkon výchovného opatrenia. Možné je aj zrušenie alebo zmena výchovného opatrenia, ktoré bolo pôvodne uložené – ak by sa ukázalo, že riadne, včasné alebo úplné splnenie je zo strany mladistvého nemožné, alebo ak nie je možné z iných vážnych dôvodov výchovné opatrenie splniť. Rovnako takto sa ale bude postupovať aj v prípade, ak si mladistvý zavinene nesplní uložené výchovné opatrenie. Môže teda ísť o výchovné obmedzenia a povinnosti, ktoré sú len exemplifikatívne vypočítané v § 107 TZ. Čiže podľa povahy veci môže byť uložené aj iné podobné obmedzenie či povinnosť. Ešte miernejším je napomenutie s výstrahou (§ 108 TZ), ktoré spočíva v tom, že súd alebo v prípravnom konaní prokurátor vytkne mladistvému jeho protiprávne konanie a upozorní ho na sankcie, ktoré by mu podľa TZ hrozili v budúcnosti, ak by sa dopustil takejto trestnej činnosti. Výchovný efekt je podporený tým, že napomenutie sa realizuje aj za prítomnosti zákonného zástupcu mladistvého.

3. Procesnoprávna úprava stíhania mladistvých

Aj procesnoprávne vykazuje trestné stíhanie a konanie pred súdom voči mladistvému určité odchýlky alebo osobitosti, ktorými sa odlišuje od konania voči dospelému páchatel'ovi. Ich úprava je obsiahnutá v II. diele VII. hlavy III. časti TP, pričom má povahu jedného z osobitných spôsobov konania („konanie proti mladistvým“). Odchýlky od klasického postupu, ktoré sú tu zakotvené, sú

⁷ Fábry, A.: Penológia. Bratislava: EUROKÓDEX, 2008, s. 112 a nasl.

motivované hlavne tým, že trestné konanie má samo o sebe a svojím priebehom celý rad negatívnych vplyvov na mladistvú osobu obvinenú resp. obžalovanú. S ohľadom na potrebu ďalšieho vývoja, výchovy a nápravy mladistvého, na jeho ďalšie spoločenské uplatnenie, s ohľadom tiež na jeho vek, je potrebné, aby sa tieto negatíva čo najviac eliminovali resp. minimalizovali. Ani táto úprava ale nie je komplexnou úpravou trestného stíhania voči mladistvým. V predmetných ustanoveniach sú obsiahnuté iba odchýlky od všeobecného postupu. Tieto osobitosti sa navyše nepoužijú v prípade, ak ide o konanie pre trestné činy, ktoré mladistvý spácha v čase pred dovŕšením 18teho roku veku a tiež po jeho dovŕšení, ak je za čin spáchaný po dovŕšení tohto veku stanovená rovnaká alebo prísnejšia trestná sadzba. Rovnako sa ale neaplikujú ani v prípade, ak sa obvinenie vznesie voči mladistvému až po tom, čo už dosiahol 18ty rok svojho veku – v tomto prípade je už totiž dospelým a teda osobitná ochrana už nie je v zmysle zákonnej úpravy (aj keď o tom možno silne polemizovať) potrebná.

Otázky, ktoré riešené v tejto časti nie sú, sa spravujú všeobecnou procesno-právnou úpravou. Odchýlky konania voči mladistvému spočívajú v:

- a.) povinnej obhajobe mladistvého (§ 336 TP),
- b.) pravidlách na zisťovanie pomerov mladistvého (§ 337 – § 338 TP),
- c.) podmienkach pre väzbu mladistvého (§ 339 TP),
- d.) pravidlách konania proti mladistvému pred súdom (§ 340 – § 343 TP),
- e.) oznamovaní rozhodnutí (§ 334 TP),
- f.) osobitnom okruhu osôb oprávnených na podanie opravných prostriedkov (§ 345 TP),
- g.) možnosti uloženia ochrannej výchovy (§ 346 TP),
- h.) vo výchovnom pôsobení na mladistvého, v dosahovaní výchovného účelu a ochrannej funkcie vo vzťahu k mladistvým (spoločné ustanovenie § 347 TP).

Vzhľadom na vek mladistvého (teda od 14 – 18 rokov) a tomu zodpovedajúci stupeň mravnej, rozumovej a psychickej vyspelosti a tiež s ohľadom na prakticky žiadne skúsenosti so súdnym konaním (a teda aj trestným) sa s cieľom ochrany záujmov mladistvého vyžaduje *povinná obhajoba mladistvého* a to od momentu vznesenia obvinenia.

S ohľadom na záujmy mladistvého a s ohľadom na jeho prospech tiež prichádza do úvahy možnosť, aby *príslušný súd postúpil* jeho vec inému, v podstate nepríslušnému súdu. Postúpiť môže vec súdu, v obvode ktorého má mladistvý bydlisko, alebo súdu, na ktorom je vykonanie trestného konania s ohľadom na záujmy mladistvého najúčelnejšie. Je to ale fakultatívny postup, teda v konkrétnom prípade je hlavne na zvážení súdu, či tento postup využije, či je to v záujme mladistvého.

U mladistvých v rozpätí od 14 do 15 rokov je tiež vždy potrebné povinne skúmať dosiahnutý stupeň mravnej a rozumovej vyspelosti a ich dopady na ovládaciú a rozpoznávaciu schopnosť. Takto je potrebné určiť, či mladistvý od 14teho do 15teho roku veku bol spôsobilý vnímať protiprávnosť činu alebo ovládať svoje konanie a na podklade toho rozhodnúť o jeho trestnom stíhaní alebo o nemožnosti trestne mladistvého stíhať.

V každom konaní proti mladistvému je potrebné čo najdôkladnejšie zistiť aj stupeň rozumového a mravného vývoja mladistvého, jeho povahu, pomery a prostredie, v ktorom žil a bol vychovávaný, jeho správanie pred spáchaním činu, z ktorého je obvinený, a po ňom a iné okolnosti dôležité pre voľbu prostriedkov vhodných na jeho nápravu, najmä na posúdenie, či má byť nariadená ochranná výchova mladistvého. Týmto zisťovaním pomerov mladistvého je poverený orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

V konaní proti mladistvým treba dbať na to, aby sa vyšetrovanie, skrátené vyšetrovanie a rozhodovanie zverilo osobám, ktorých životné skúsenosti, ako aj skúsenosti s výchovou mládeže zaručujú splnenie výchovného účelu trestného konania. Orgány činné v trestnom konaní a súd postupujú v najužšej spolupráci so zariadeniami, ktorým je zverená starostlivosť o mládež, prípadne so zariadeniami psychologickú starostlivosť

Vzhľadom na povahu zaisťovacieho inštitútu väzby, u mladistvého prichádza jeho aplikácia do úvahy iba skutočne v nevyhnutných prípadoch, teda ak nie je jej účel možné dosiahnuť inak. Nie je vylúčená, no má povahu úplne krajného zaisťovacieho prostriedku.

Dôležité rozhodnutia vydané v trestnom konaní (obžaloba, návrh dohody o vine a treste) je potrebné okrem mladistvého a jeho obhajcu, doručovať aj orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, zákonnému zástupcovi alebo aj osobe, s ktorou mladistvý žije v spoločnej domácnosti. Toto pravidlo sa ale aplikuje iba v prípade, ak mladistvý v čase konania sa hlavného pojednávania či verejného zasadnutia nedovršil 19ty rok veku. Rozsudok sa taktiež musí doručovať aj orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a tiež zákonnému zástupcovi, s ktorým mladistvý žije v spoločnej domácnosti. Ak neboli prítomní na vyhlasovaní uznesenia, voči ktorému je možné podať sťažnosť, prípadne ktorým sa trestné stíhanie zastavilo, podmienčne zastavilo, prerušilo alebo ktorým bola vec postúpená, doručí sa im aj rovnopis tohto uznesenia. Mladistvý však (aby sa tento postup aplikoval) v čase konania nemôže ešte dovŕšiť 18ty rok veku.

S cieľom ochrany mladistvých sa tiež stanovuje, že spoločné konanie voči mladistvému a dospelému páchatelovi je možné vykonať iba v prípade, ak si to vyžaduje všestranné a objektívne objasnenie veci alebo ak sú na to iné dôležité dôvody. Aj v tomto konaní je na mladistvého, s cieľom jeho ochrany v konaní, potrebné aplikovať ustanovenia, ktoré sa týkajú osobitostí stíhania mladistvých.

Vyžaduje sa povinná prítomnosť mladistvého na hlavnom pojednávaní i verejnom zasadnutí o dohode o vine a treste, keďže tieto konania samé o sebe majú silný výchovný a preventívny účinok na mladistvého. Na verejnom zasadnutí musí byť vždy prítomný prokurátor. Jeho prítomnosť je samozrejme nevyhnutná na hlavnom pojednávaní. O jeho konaní sa ale upovedomuje aj orgány sociálnoprávnej ochrany detí alebo sociálnej kurately. Z hlavného pojednávania i verejného zasadnutia je možné na návrh vylúčiť verejnosť, ak by to bolo v záujme mladistvého. Ak by niektorá časť hlavného pojednávania mohla negatívne vplývať na mladistvého (na jeho mravný vývoj), môže ho počas konania predseda senátu požiadať, aby sa vzdialil z pojednávacej miestnosti. Po návrate mladistvého do pojednávacej siene musí predseda senátu oznámiť mladistvému podstatný obsah pojednávania konaného za jeho neprítomnosti, aby sa mohol k nemu vyjadriť.

S cieľom ochrany záujmov mladistvého je stanovená aj možnosť, že opravné prostriedky v jeho prospech, a to aj proti jeho vôli, môže podávať aj štátny orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Sťažnosti v jeho prospech môžu podávať aj jeho príbuzní v priamom pokolení, jeho súrodenec, manžel a druh.

Zoznam bibliografických odkazov:

FÁBRY, A.: Penológia. Bratislava: EUROKÓDEX, 2008

IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010.

ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, II. vydání. Praha: C.H. BECK, 2007.

VRÁBLOVÁ, M.: Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Dni verejného práva“. Brno: PF MÚ Brno, 2007.

ZÁHORA, J.: Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. Všeobecné ustanovenia. In Burda, E.,

ČENTĚŠ, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. Praha: C.H.BECK, 2010.

OBVINENÝ AKO DÔKAZNÝ PROSTRIEDOK

Ing. Michal KOČAN¹

Sekcia kontroly a inšpekčnej služby MV, externý doktorand

***Anotácia:** Vo svojom príspevku by som chcel poukázať na náš právny poriadok, ktorý si kladie za hlavný cieľ trestného konania zistiť okolnosti spáchaného trestného činu, odsúdiť a potrestať páchatel'ov trestného činu. To všetko je prácou orgánov činných v trestnom konaní dokazovaním. Jedným dôkazným prostriedkom je v prípravnom konaní obvinený. Konanie obvineného v čase spáchania skutku je pre spoločnosť nežiaduce, avšak je úlohou orgánov činných v trestnom konaní a súdov mu takého protispoločenské konanie dokázať.*

***KLúčové slová:** obvinený, obžalovaný, výpoveď, dôkaz, dôkazný prostriedok, trestný poriadok.*

***Annotation:** In my contribution I would like to refer to our legal system, which has as main objective of criminal proceedings to establish the circumstances of the offense committed, condemn and punish offenders. All this is the work of law enforcement inquiry. One mode of proof is in pre-trial accused. Proceedings of the accused at the time of committing the act is the firm side, but it is the task of law enforcement and the courts of such antisocial conduct him to prove*

***Keywords:** the accused, the accused, testimony, evidence, proof, Criminal Procedure*

Úvod

Trestný poriadok pozná niekoľko termínov, ktorými sa označuje osoba, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie. Je potrebné rozlišovať medzi pojmami: podozrivý, obvinený, obžalovaný a odsúdený. Vo svojom príspevku by som sa chcel zamerať na osobu – obvineného ako hlavný dôkazný prostriedok. Trestný poriadok zaraďuje výsluch obvineného medzi dôkazné prostriedky v § 119 ods. 2. Je dôkazným prostriedkom, z ktorého sa zisťujú skutočnosti významné pre objasnenie skutku. Zároveň, je však zrejmé, že výpoveď obvineného, ktorá sa výsluchom získava je aj významným prameňom obhajoby proti vznesenému obvineniu a súčasne vyjadrením stanoviska osoby, ktorá sa usiluje vyhnúť trestnej zodpovednosti, alebo ju aspoň oslabiť.

1. Pojem a postavenie obvineného v trestnom konaní

Pojem obvineného je vysvetlený v § 33 Tr. por., podľa ktorého za obvineného možno považovať toho, kto je podozrivý zo spáchania trestného činu, pričom prostriedky proti nemu určené týmto zákonom možno proti nemu použiť až vtedy, ak bolo proti nemu vznesené obvinenie. Policajt pristúpi k tomuto kroku až vtedy, keď dôjde k dostatočne odôvodnenému záveru, že trestný čin bol spáchaný určitou osobou (§ 206 ods. 1 Tr. por.). Podľa ô 10 ods. 11 Tr. por. sa za obvineného v širšom zmysle slova rozumejú aj obžalovaný a odsúdený².

Postavenie obvineného v trestnom konaní je zložitú, obvinený je:

- a) procesnou stranou, z čoho mu vyplýva celý rad procesných práv a v konaní pred súdom má obžalovaný zásadne rovnocenné postavenie s obžalobcom. Túto rovnosť je však možné uznať v rámci teórie práva (ide o rovnosť teoretickú³), pretože v skutočnosti je ich postavenie diametrálne odlišné,
- b) jeho výpoveď je dôkazným prostriedkom – orgány činné v trestnom konaní a súdy sú povinné ho vypočuť, pričom obvinený ako nositeľ dôkazov je jedným z najvýznamnejších prameňov, ktoré však slúžia na jeho obhajobu. Na dosiahnutie účelu trestného konania je nevyhnutné zabezpečiť účasť obvineného na jednotlivých úkonoch, napríklad výsluch, rekogníciu, konfrontáciu a podobne. Obvinený nemá vždy záujem zúčastniť sa na konaní,

¹ Michal.kocan2@minv.sk

² PROKEINOVÁ, M. Dokazovanie a jednotlivé dôkazné prostriedky v trestnom procese: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta vydavateľské oddelenie, 2009, str. 27

³ IVOR, J. ZÁHORA J. Základy rekodifikovaného trestného práva. Bratislava: Akadémia PZ, 2005, s. 88, ISBN 80-8054-358-5

naopak veľakrát sa mu snaží vyhnúť alebo oddialiť jeho realizáciu a tým zmariť, alebo oddialiť výkon očakávanej sankcie.

2. Výsluch obvineného

Výsluch obvineného, aj keď je jeden z nosných dôkazných prostriedkov, nemožno favorizovať pred ostatnými výsluchmi. Trestný poriadok upravuje výsluch obvineného v VI. hlave pod názvom Dokazovanie v prvom diele v § 121 až 124 Tr. por. Pred výsluchom musí byť obvinenému poskytnuté tzv. základné poučenie, ktoré je uvedené v § 121 ods. 2 Tr. poriadku takto:

- ako obvinený máte právo vypovedať alebo odoprieť vypovedať,
- k priznaniu Vás nikto nesmie nútiť,
- máte právo zvoliť si obhajcu,
- ak nemáte prostriedky na zaplatenie obhajcu, máte právo žiadať, aby Vám bol obhajca ustanovený,
- máte právo žiadať, aby sa obhajca zúčastnil na Vašom výsluchu a bez jeho neprítomnosti nevypovedať.

Pred prvým výsluchom obvineného je potrebné zistiť jeho totožnosť a potom sa pristúpi k samotnému výsluchu. Ak chceme, aby výsluch obvineného bol vo vyšetrovaní konkrétneho prípadu dôkazným prostriedkom je potrebné sa na výsluch zo strany povereného policajta, resp. vyšetrovateľa dôkladne pripraviť. Neexistuje presne napísaný postup, ako postupovať pri výsluchu obvineného, ale najviac zaužívaným postupom je, že sa umožní obvinenej osobe súvislo vypovedať ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu v uznesení o vznesení obvinenia podľa § 206 ods. 1 Tr. poriadku. Následne mu môže vypočúvajúci kásť otázky na doplnenie, vysvetlenie, spresnenie výpovede a odstránenie rozporov.

V konaní pred súdom sa vykonáva výsluch obžalovaného (§ 258 až 260 Tr.por.) formou tzv. krížového výsluchu. Takýto spôsob výsluchu oživuje celkovú atmosféru konania, nakoľko strany chcú získať čo najviac informácii od obžalovaného. Podstata takého výsluchu spočíva v tom, že výsluch obžalovaného vykoná najskôr prokurátor. Záleží od samotného prokurátora či zvolí, aby obžalovaný vypovedal najprv súvisle sám a potom mu kladie otázky, resp. mu kladie otázky ihneď od začatia výsluchu. Po skončení výsluchu prokurátorom, môže kásť otázky obžalovanému jeho obhajca. Po skončení môžu ešte prokurátor, resp. obhajca kásť doplňujúce otázky. Otázky obžalovanému môže kásť aj súd. K prerušeniu výsluchu predsedom senátu, môže prísť do úvahy len v prípade, ak výsluch nie je vedený v súlade so zákonom, ak je výsluch vedený nejakým nevhodným spôsobom alebo ak senát považuje za nevyhnutné položiť obžalovanému otázku, ktorú nemožno odložiť na neskorší čas.

Vo fáze kladenia otázok strany môžu namietať spôsob vykonávania výsluchu formou ústne podanej námietky. O opodstatnenosti námietky okamžite rozhodne predseda senátu. Ak námietku nezamietne, vypočúvaný nemusí na otázku odpovedať a zároveň sa táto otázka do zápisnice nezapiše, resp. sa z nej vyčiarkne.

V prípade viacerých obžalovaných musí byť každý z nich vypočutý v neprítomnosti ostatných ešte nevypočutých spoluobžalovaných. Obžalovaný, ktorý má ísť na výsluch, musí však byť oboznámený s obsahom výpovede ostatných spoluobžalovaných, ktorí vypovedali v jeho neprítomnosti.

3. Výpoveď obvineného, ako dôkazný prostriedok

Výpoveď obvineného je jedným zo základných dôkazných prostriedkov na objasnenie trestného činu, Patrí medzi dôkazné prostriedky, ktorými sa získavajú stopy, ktoré sa vytvárali vo vedomí ľudí a sú nositeľmi osobných dôkazov. Cieľom výsluch obvineného je získať úplnú a vierohodnú výpoveď o stave danej veci tak, ako bola vnímaná obvineným.

Zákon nerozlišuje medzi pojmami „dôkaz“ a „dôkazný prostriedok“⁴. Označenie „dôkaz“ používa jednak na označenie skutočnosti, ktorá je dôkazom, teda zistenou skutočnosťou vo vlastnom slova zmysle a jednak na označenie prameňa, z ktorého sa dôkaz čerpá. Teória na označenie prameňa, z ktorého sa dôkaz čerpá, používa termín „dôkazný prostriedok“. V danom prípade je nositeľom t.j. prameňom dôkazov, obvinený. Dôležitosť výpovede obvineného a obžalovaného, ako dôkazného prostriedku je veľmi dôležitá. Keďže predmetom konania je skutok obvineného, spravidla o ňom môže poskytnúť najvernejšie informácie. Medzi týmto dôkazným prostriedkom a ostatnými dôkaznými prostriedkami je však podstatný rozdiel. Zatiaľ čo obvinený a obžalovaný ako strana v procese a možný predmet budúceho výkonu trestu má mimoriadny záujem na výsledku konania, svedkovia a znalci spravidla nemajú osobný záujem na výsledku konania. Záujmový vzťah obvineného a obžalovaného k výsledku konania má určite vplyv aj na jeho výpoveď. Rovnako nemožno prehliadnúť ani tú skutočnosť, že jeho výpoveď je aj prostriedkom obhajoby proti vznesenému obvineniu⁵.

Výpoveď obvineného možno chápať v dvojakom zmysle. Chápeme ju jednak ako dôkazný prostriedok a jednak ako prostriedok (prameň) obhajoby obvineného.⁶ Je vyjadrením stanoviska osoby, ktorá sa, pochopiteľne, usiluje vyhnúť trestnej zodpovednosti alebo ju oslabiť. Výpoveď obvineného má veľký význam nielen pre samotné vyšetrovanie určitej trestnej veci, ale aj v konaní pred súdom pre objasnenie danej trestnej veci i pre samotné rozhodnutie v nej. Je významným dôkazným prostriedkom, ktorý nemá vopred určenú väčšiu či menšiu dôkaznú silu a preto ju treba pokladať za jeden z dôkazov, ktorý podlieha previerke a hodnoteniu podľa rovnakých kritérií ako ostatné dôkazy. Posúdia ho podľa svojho vnútorného presvedčenia orgány činné v trestnom konaní a súdy po vyhodnotení konkrétnych okolností riešenej veci jednotlivo i v ich súhrne a vzájomnej súvislosti.

Výpoveď obvineného sa za dôkaz považuje len vtedy, ak obsahuje dôkaznú informáciu, pri získaní ktorej bol dodržaný zákonom stanovený postup tak, aby výsledok bol trestno-procesne zistený, t.j. aby mal zákonom uznanú formu. Zákonom uznanou formou výpovede obvineného je jeho výsluch ako procesný úkon, zaznamenaný v písomnej forme.⁷

Medzi najčastejšie spôsoby, pomocou ktorých môže dôjsť k nedodržaniu procesných predpisov pri získavaní výpovede obvineného, ktoré majú za následok neúčinnosť dôkazu, zaraďujeme najmä:

- zanedbanie zákonného poučenia obvineného,
- porušenie zákazu kladenia kapiózných a sugestívnych otázok,
- porušenie postupu pri oznámení obvinenia,
- zjavné skresľovanie a upravovanie výpovede obvineného prostredníctvom zápisnice o úkone,
- nezákonné donucovanie obvineného k výpovedi.⁸

Výpoveď obvineného prípadne obžalovaného nemožno podceňovať, ale ani preceňovať. V praxi sa totiž zistilo množstvo nepravdivých priznaní, ktoré boli urobené dobrovoľne, z najrôznejších pohnútok. Vždy je teda potrebné starostlivo preveriť všetky okolnosti prípadu a tiež objasniť motívy, ktoré ho k takémuto konaniu viedli, t.j. každé priznanie je vždy nutné preveriť. No na druhej strane musíme poukázať aj na prípady, keď obvinený, resp. obžalovaný neskôr odvolá svoje nepravdivé priznanie (ale môže to byť aj priznanie pravdivé) či už vplyvom pôsobenia iných obvinených vo výkone väzby, vplyvom rodinných príslušníkov a pod. V tejto súvislosti je veľmi dôležité spomenúť skutočnosť, že priznanie obvineného ako jediný dôkaz nemôže byť základom na

⁴ KUBÍKOVÁ, I. Výsluch ako kriminalistická metóda. Bratislava: Akadémia PZ, 2002, s. 10, ISBN 80-8054-268-6

⁵ HUSÁR, E et al. Trestné právo procesné, 3. Vydanie Bratislava: IURA EDITION, 2003, s. 116, ISBN 80-89047-57-2

⁶ VIKTORYOVÁ, J. Dôkazný význam výpovedí osôb obvinených a svedkov vo vyšetrovaní. In Justičná revue, 2001, roč. 53, č. 8-9, s. 879

⁷ VIKTORYOVÁ, J. Teoretické základy dokazovania vo vyšetrovaní II. časť. Bratislava: Akadémia PZ, 1998, s. 7, ISBN 80-8054-075-6

⁸ VIKTORYOVÁ, J. Výpoveď obvineného v procese dokazovania. In Policajná teória a prax. 2002, roč. 10, č. 1, s. 122,

odsúdenie, ale je potrebné, aby sa potvrdilo aj inými presvedčivými a spoľahlivými dôkazmi. Z toho vyplýva, že iba priznanie samo o sebe nemôže stačiť na odsúdenie obžalovaného. Tým menej môže byť postačujúcim dôkazom viny priznanie, ktoré bolo neskôr odvolané. V konaní pred súdom totiž pomerne často dochádza k odvolaniu skoršieho priznania. Je tomu tak zrejme preto, že prvé výpovede v prípravnom konaní sú urobené zvyčajne ihneď alebo veľmi krátko po spáchaní činu, kedy obvinený nemá možnosť ani čas dôkladne si premyslieť určitú vymyslenú verziu toho, čo sa stalo a ku skutku sa prizná.

Záver

Medzi autormi zaoberajúcimi sa danou problematikou sa vyskytujú protichodné názory na otázku zaradenia výpovede obvineného do systému dôkazov. Na jednej strane sú autori, ktorí zo skutočnosti, že obvinený je osobne zainteresovaný na výsledku konania vyvodzujú záver, že výpoveď obvineného je vždy zaujatým stanoviskom procesnej strany, preto nutne dôkazom neobjektívnym, pre zisťovanie pravdy málo významným, najmä keď sa vezme do úvahy, že obvinený s ohľadom na svoje právo na obhajobu nemusí vypovedať pravdu a ani za úmyselnú nepravdivú výpoveď ho nemožno brať na trestnú zodpovednosť. Názor druhej strany autorov je práve opačný. Jeho zástancovia vychádzajú z toho, že práve obvinený vie najlepšie popísať skutkový stav, okolnosti prípadu, motív trestnej činnosti a podobne, a z toho vyvodzujú, že výpoveď obvineného a dôkazy z nej vyplývajúce môžu rozhodujúcim spôsobom prispieť k objasneniu skutkového stavu a dosiahnutiu cieľa trestného konania.⁹

Môj názor vychádza z toho, či obvinený využije niektoré možnosti, ktoré mu umožňuje trestný zákon, ako napríklad dohoda o vine a treste. V tomto prípade má obvinený snahu vypovedať pravdivo a prispieť k objasneniu konkrétneho prípadu. Iné postavenie obvineného je v situácii, keď obvinený nevyužije žiadnu možnosť, ktorú mu poskytuje trestný zákon a buď odmietne vypovedať, resp. jeho výpoveď je nedôveryhodná.

Resumé

Náš právny poriadok kladie za hlavný cieľ trestného konania zistiť okolnosti spáchaného trestného činu, odsúdiť a potrestať páchatel'a trestného činu. Konanie obvineného v čase spáchania skutku je pre spoločnosť nežiaduce, avšak je úlohou orgánov činných v trestnom konaní a súdov mu takéto protispoločenské konanie dokázať. V našom právnom poriadku platí zásada prezumpcie neviny, čo znamená, že každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho viny. Osoba obvinená z trestného činu má široký rozsah práv, ale súčasne je to aj osoba, do ktorej práv a slobôd je možné rôznym spôsobom zasiahnuť. Výsluch obvineného vykonáva orgán činný v trestnom konaní alebo súd tak, aby zistil podstatné skutočnosti dôležité pre trestné konanie. Pri výsluchu obvineného musia dôsledne rešpektovať základné ľudské práva a slobody, ktoré sú tejto osobe priznané právnymi predpismi. Rovnako sú povinné pri výsluchu rešpektovať osobnosť obvineného. Obvinený nesmie byť k výpovedi nútený, nesmie byť na odpoveď navádzaný.

Páchatel' skutku, najmä pri úmyselných deliktoch, je spravidla najväčším zdrojom informácií o trestnom čine. Má o skutku a o jeho priebehu najviac poznatkov, pretože on sám sa aktívne zúčastnil na spáchaní činu.

Zoznam bibliografických odkazov

HUSÁR, E et al. Trestné právo procesné, 3. Vydanie Bratislava: IURA EDITION, 2003, 298 s., ISBN 80-89047-57-2

IVOR, J. ZÁHORA J. Základy rekonštitúovaného trestného práva. Bratislava: Akadémia PZ, 2005, s.156 s., ISBN 80-8054-358-5,

⁹ MATHERN, V. et al. Dokazovanie v československom trestnom konaní. Bratislava: Vysoká škola ZNB, 1981, s. 117 – 118.

- KUBÍKOVÁ,I. Výsluch ako kriminalistická metóda. Bratislava:Akadémia PZ, 2002, 99 s, ISBN 80-8054-268-6
- MATHERN,V. et al. Dokazovanie v československom trestnom konaní. Bratislava: Vysoká škola ZNB,1981, 197 s.
- PROKEINOVÁ, M. Dokazovanie a jednotlivé dôkazné prostriedky v trestnom procese: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta vydavateľské oddelenie, 2009, 107 s., ISBN 978-80-7160-279-8,
- VIKTORYOVÁ,J. Dôkazný význam výpovedí osôb obvinených a svedkov vo vyšetrovaní. In Justičná revue, 2001, roč. 53, č. 8-9, s. 879
- VIKTORYOVÁ,J. Teoretické základy dokazovania vo vyšetrovaní II. časť. Bratislava: Akadémia PZ, 1998, 51 s., ISBN 80-8054-075-6
- VIKTORYOVÁ,J. Výpoveď obvineného v procese dokazovania. In Policajná teória a prax. 2002, roč. 10, č. 1, s. 122,

UCHOVÁVANIE A VYDANIE POČÍTAČOVÝCH ÚDAJOV VS. ZISTENIE A OZNÁMENIE ÚRADOM¹

JUDr. Marek KORDÍK, LL.M., PhD.²

Akadémia Policajného zboru v Bratislave,
Právnická fakulta UK v Bratislave

Anotácia: Príspevok sa zaoberá pojmom prevádzkový údaj, počítačový údaj, príkazom na uchovanie a vydanie počítačových údajov podľa §90 Trestného poriadku, príkazom na zaistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke podľa §116 Trestného poriadku a príkazom na porovnanie údajov v informačných systémoch podľa §118 Trestného poriadku. Príspevok sa pokúša riešiť problém ich vzájomného vzťahu, prekryvu a správneho použitia, ktorý v aplikačnej praxi spôsobuje problémy.

KLúčové slová. Odpočúvanie, príkaz, prevádzkové údaje, súčinnosť, počítačové údaje, prokurátor, súd, uchovanie prevádzkových údajov, vydanie.

Anotation: The contribution deals with the term traffic data, electronic data, warrant to seize the computer data acc §90 of the Criminal procedural code, warrant on seize the traffic data acc. The §116 of the Criminal procedural code and their comparison in the information system acc the §118 of the Criminal procedural code. The contribution tries to provide a solution on use of these warrants, their mutual relationship and their correct issue.

Keywords: Interception, warrant, traffic data, cooperation, electronic data, prosecutor, court, traffic data seizure.

Úvod

Predmetom tohto príspevku je riešenie situácie, ktorá vzniká nejednoznačným výkladom pojmu „prevádzkové údaje“, ktoré sa sprístupňujú:

1. jednak v režime zaistenia a oznámenia údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke v zmysle § 116 ods. 1, ods. 4 Trestného poriadku
2. alebo sa jedná o uchovanie a sprístupnenie prevádzkových údajov, ktoré sa spravujú ustanoveniami §90 Trestného poriadku.

Primárnym rozlišovacím kritériom je skutočnosť, či požadované prevádzkové údaje:

1. budú predmetom telekomunikačného tajomstva alebo
2. sa na ne vzťahuje ochrana osobných údajov.³

V prípade, že je splnená aspoň jedna z hore uvedených požiadaviek, t.j., že požadované údaje sú chránené telekomunikačným tajomstvom alebo sú osobnými údajmi, je potrebné na ich získanie súhlas/príkaz predsedu senátu alebo sudcu pre prípravné konanie.

V zmysle §63 ods. 1 Zákona č. 351/2011 Z.z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o elektronických komunikáciách) predmetom telekomunikačného tajomstva je

- a) obsah prenášaných správ,
- b) súvisiace údaje komunikujúcich strán, ktorými sú telefónne číslo, obchodné meno a sídlo právnickej osoby, alebo obchodné meno a miesto podnikania fyzickej osoby - podnikateľa alebo osobné údaje fyzickej osoby, ktorými sú meno, priezvisko, titul a adresa trvalého

¹ Tento príspevok vznikol s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe grantu APVV 0620-11.

² marek.kordik@minv.sk

³ Prof. Čentěš uvádza ako rozlišovacie kritérium subjekt, ktorému je príkaz určený. Postup podľa §116 Trestného poriadku sa uplatní v prípade zisťovania prevádzkových údajov prostredníctvom providera. Ak sa zisťujú prevádzkové údaje prenášané prostredníctvom počítačového systému zo softvéru počítača bez zainteresovania providera, prichádza do úvahy postup podľa §90 Trestného poriadku. K tomu porovnaj In: Čentěš, J., Odpočúvanie-procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty, ISBN: 978-80-89603-09-1 C.H.Beck, Bratislava, 2013.str.148.

pobytu; predmetom telekomunikačného tajomstva nie sú údaje, ktoré sú zverejnené v telefónnom zozname,

- c) prevádzkové údaje a
- d) lokalizačné údaje.

V zmysle §63 ods. 2 Zákona o elektronických komunikáciách Telekomunikačné tajomstvo je povinný zachovávať každý, kto príde s jeho predmetom do styku pri poskytovaní sietí a služieb, pri používaní služieb, náhodne alebo inak.

V zmysle §4 ods. 1 zákona č. 122/2013 Z.z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o ochrane osobných údajov“) *osobnými údajmi* sú údaje týkajúce sa určenej alebo určiteľnej fyzickej osoby, pričom takou osobou je osoba, ktorú možno určiť priamo alebo nepriamo, najmä na základe jednej, či viacerých charakteristík alebo znakov, ktoré tvoria jej fyzickú, fyziologickú, psychickú, mentálnu, ekonomickú, kultúrnu alebo sociálnu identitu.

V praxi možno pozorovať, že jednak sudcovia ale i prokurátori používajú tieto dva príkazy *promiscue* najmä v prípadoch, kedy nie je zo skutkových okolností zrejmé, či požadovaný prevádzkový údaj spĺňa „kvalitu“ ochrany telekomunikačným tajomstvom, alebo ochrany osobných údajov a je potrebný príkaz sudcu pre prípravné konanie, alebo postačí príkaz prokurátora, pretože ide o „*iný prevádzkový údaj*“. Uvedená situácia je skomplikovaná tým, že Trestný poriadok neobsahuje vlastné definície prevádzkového údaju, počítačového údaju pre účely trestného stíhania a je preto potrebné siahnuť po inom právnom predpise, ktorý tieto pojmy definuje.

Tieto normy však používajú najmä poskytovatelia služieb⁴, ktorí vnímajú pojem prevádzkový údaj a počítačový údaj v širšom kontexte než orgány činné v trestnom konaní a súdy, najmä vo vzťahu k regulačným orgánom, ktorými sú Telekomunikačný úrad SR, Európska komisia, Protimonopolný úrad SR atď.

Taktiež je možné v praxi pozorovať nárast tzv. zmiešaných príkazov, kedy súdy resp. prokurátori žiadajú jedným príkazom viacero „*súčinností*“, ktorých kombinácia však v konečnom dôsledku, môže byť v rozpore s Trestným poriadkom, jedná sa najmä o prípad kombinácie príkazu zaistenia počítačových údajov podľa §90 Trestného poriadku so žiadosťou/príkazom o porovnanie v databáze resp. inom informačnom systéme podľa §118 Trestného poriadku, výsledkom čoho je kombinácia údajov, ktoré sú chránené telekomunikačným tajomstvom a spadajú pod príkaz podľa §116 ods. 1, ods. 4 Trestného poriadku, na ktorého vydanie je potrebný súhlas predsedu senátu alebo sudcu pre prípravné konanie. Na problémové znenie týchto inštitútov sa poukazovalo už v minulosti.⁵

⁴ V zmysle čl. 1 Dohovoru o počítačovej kriminalite, Publikovane v Oznámenie MZV SR č. 178/2008 Z.z. *poskytovateľ služieb* znamená

- i. verejný alebo súkromný subjekt, ktorý poskytuje používateľom svojich služieb možnosť komunikovať prostredníctvom počítačového systému,
- ii. iný subjekt, ktorý spracúva alebo uchováva počítačové údaje pre takú komunikačnú službu alebo pre používateľov takej služby,

V zmysle §3 ods. 1 Zákona o elektronických komunikáciách *Elektronická komunikačná služba* je služba obvykle poskytovaná za odplatu, ktorá spočíva úplne alebo prevažne v prenose signálov v sieťach, vrátane telekomunikačných služieb a prenosových služieb v sieťach používaných na rozhlasové a televízne vysielanie. Služba nie je poskytovanie obsahu ani zabezpečenie alebo vykonávanie redakčného dohľadu nad obsahom prenášaným pomocou sietí a služieb a nezahŕňa služby informačnej spoločnosti ktoré nespočívajú úplne alebo prevažne v prenose signálov v sieťach.

V zmysle §5 ods. 1 Zákona o elektronických komunikáciách *podnik* na účely tohto zákona je každá osoba, ktorá poskytuje sieť alebo službu; poskytovanie siete alebo služby v oblasti elektronických komunikácií pre tretiu osobu je podnikaním.

⁵ Čentěš, J., *Odpočúvanie- procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty*, ISBN: 978-80-89603-09-1 C.H.Beck, Bratislava, 2013. Str.148-149

Pojmy prevádzkový údaj a počítačový údaj

Definíciu prevádzkových údajov a počítačových údajov možno nájsť jednak v Zákone o elektronických komunikáciách a jednak v Dohovore o počítačovej kriminalite.

V zmysle čl. 1 Dohovoru o počítačovej kriminalite *počítačové údaje* znamenajú záznam skutočností, informácií alebo pojmov vo forme, ktorá je vhodná na spracovanie v počítačovom systéme, vrátane programu schopného spôsobiť, že počítačový systém vykoná určitú činnosť,

V zmysle čl. 1 Dohovoru o počítačovej kriminalite *prevádzkové údaje* znamenajú počítačové údaje týkajúce sa komunikácie prostredníctvom počítačového systému vytvorené počítačovým systémom, ktorý tvoril súčasť komunikačného reťazca, s uvedením pôvodu, cieľa, trasy, času, dátumu, objemu a trvania komunikácie alebo typu služby, ktorá bola jej podkladom.

V zmysle §57 ods.1 Zákona č. 351/2011 Z.z o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o elektronických komunikáciách“) *prevádzkové údaje* sú údaje vzťahujúce sa na užívateľa a na konkrétny prenos informácií v sieti a vznikajúce pri tomto prenose, ktoré sa spracúvajú na účely prenosu správy v sieti alebo na účely fakturácie.

Analýzou uvedených pojmov možno dospieť k záveru, že prevádzkové údaje, tak ako sú definované v čl. 1 Dohovoru o počítačovej kriminalite, sú koncipované širšie a všeobecnejšie a vzťahujú sa na akékoľvek prevádzkové údaje vytvorené pri používaní informačného alebo počítačového systému. Táto interpretácia a definícia potom svedčí pojmu prevádzkový údaj a počítačový údaj, ktorý je použitý v § 90 Trestného poriadku a v §118 Trestného poriadku.

Pojem prevádzkový údaj, tak ako je vymedzený v §57 ods. 1 Zákona o elektronických komunikáciách je definovaný užšie a vzťahuje sa na prevádzkové údaje konkrétneho prenosu informácií v sieti, ktorý sa vzťahuje na konkrétneho užívateľa a ktorý je vždy predmetom *telekomunikačného tajomstva*. Takto vymedzený pojem korešponduje s pojmom prevádzkový údaj, tak ako sa používa v §116 Trestného poriadku. Tejto interpretácii svedčí aj skutočnosť, že §115 a §116 Trestného poriadku predstavujú zásah do telekomunikačného tajomstva pre účely trestného stíhania.

Právny rámec poskytovania prevádzkových údajov a počítačových údajov pre účely trestného stíhania na základe príkazu prokurátora.

V zmysle §90 ods. 1 Zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“) ak je na objasnenie skutočností závažných pre trestné konanie⁶ nevyhnutné uchovanie *uložených počítačových údajov vrátane prevádzkových údajov*, ktoré boli uložené prostredníctvom počítačového systému, môže predseda senátu a pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní prokurátor vydať príkaz, ktorý musí byť odôvodnený aj skutkovými okolnosťami, osobe, v ktorej držbe alebo pod jej kontrolou sa nachádzajú také údaje, alebo poskytovateľovi takých služieb, aby

- a) také údaje uchovali a udržiavali v celistvosti,
- b) umožnili vyhotovenie a ponechanie si kópie takých údajov,
- c) znemožnili prístup k takým údajom,
- d) také údaje odstránili z počítačového systému,
- e) také údaje vydali na účely trestného konania.

⁶ Objasnenie okolností závažných pre trestné stíhanie sa má na mysli rozsah skutočností, ktoré tvoria predmet dokazovania podľa §119 ods. 1, písm.a) až c) Trestného poriadku

V zmysle §90 ods. 2 Trestného poriadku musí byť ustanovený čas, po ktorý bude uchovávanie údajov vykonávané, tento čas môže byť až na 90 dní, a ak je potrebné ich opätovné uchovanie, musí byť vydaný nový príkaz.

V zmysle §90 ods. 5 Trestného poriadku osoba, v ktorej držbe alebo pod jej kontrolou sa nachádzajú počítačové údaje, vydá tieto údaje, alebo poskytovateľ služieb vydá informácie týkajúce sa týchto služieb, ktoré sú v jeho držbe alebo pod jeho kontrolou, tomu, kto vydal príkaz podľa odseku 1 alebo osobe uvedenej v príkaze podľa odseku 1.

V praxi môže ísť len o také údaje, ktoré vznikli prevádzkou zariadenia, alebo počítačového systému, ktoré však nie sú predmetom telekomunikačného tajomstva, alebo ochrany osobných údajov, na ktoré by sa vzťahoval príkaz sudcu pre prípravné konanie alebo príkaz predsedu senátu. V praxi sa môže jednať najmä o informácie o uložených dokumentoch, príp. ich obsahu, dátume vytvorenia, prepisu, o pripojení koncových zariadeniach, tlači, čase a trvaní spojenia apod.

Uchovanie a následne vydanie takto zaistených prevádzkových alebo počítačových údajov je postup dvojkrokový. Prokurátor najprv nariadi uchovávanie takýchto prevádzkových údajov po stanovenú dobu a následne požiada o ich vydanie.

Príkaz prokurátora podľa §90 Trestného poriadku *uchovávať počítačové údaje* je plne použiteľný aj na uchovávanie prevádzkových údajov, ktoré sú predmetom telekomunikačného tajomstva alebo ochrany osobných údajov. *Avšak na oznámenie takto uchovaných počítačových údajov je už potrebný príkaz* sudcu pre prípravné konanie, alebo príkaz predsedu senátu.⁷

Z gramatického výkladu možno dovodiť, že týmto príkazom možno zaistiť prevádzkové alebo počítačové údaje pre akýkoľvek trestný čin, nemusí sa jednať ani o úmyselný trestný čin.

Toto má dopad na prípadnú zákonnosť postupu v prípade tzv. viacnásobného súčinnostného príkazu vydaného jednak na uchovanie a vydanie údajov, ale súčasne na porovnanie podľa §118 Trestného poriadku.

Nie všetky takto získane prevádzkové alebo počítačové údaje možno porovnať s inými údajmi v počítačových systémoch a databázach podľa §118 Trestného poriadku. Toto porovnanie možno vykonať len v prípade, ak boli uchované prevádzkové údaje a počítačové údaje v trestnom stíhaní pre

1. úmyselný trestný čin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky,
2. korupciu alebo
3. pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva.

t.j. tam, kde sú súčasne splnené podmienky pre postup podľa §118 Trestného poriadku.

Právny rámec poskytovania prevádzkových údajov a počítačových údajov pre účely trestného stíhania na základe príkazu sudcu pre prípravné konanie alebo predsedu senátu.

V zmysle §116 ods. 1 Trestného poriadku v trestnom konaní pre úmyselný trestný čin možno vydať príkaz na zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke, ktoré sú predmetom telekomunikačného tajomstva alebo na ktoré sa vzťahuje ochrana osobných údajov, ktoré sú potrebné na objasnenie skutočností dôležitých pre trestné konanie⁸.

V zmysle §116 ods.2 Trestného poriadku príkaz na zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke vydáva písomne predseda senátu, pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní sudcu pre prípravné konanie na návrh prokurátora, ktorý musí byť odôvodnený aj skutkovými okolnosťami.

⁷ Pozn. autora. Týmto spôsobom je taktiež možné v praxi aspoň čiastočne riešiť legislatívny nedostatok, ktorý spočíva v znení Trestného poriadku a Zákona o elektronických komunikáciách.

⁸ K tomuto pojmu vid' poznámka vyššie.

V zmysle §116 ods. 3 Trestného poriadku právnické osoby alebo fyzické osoby, ktoré zabezpečujú telekomunikačnú prevádzku, oznámia predsedovi senátu a v prípravnom konaní prokurátorovi alebo policajtovi údaje o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke.

V zmysle §116 ods. 4 Trestného poriadku sa predchádzajúce ustanovenia primerane vzťahujú aj na obsahové údaje alebo prevádzkové údaje prenášané prostredníctvom počítačového systému.

Tento príkaz možno vydať, ak je vo veci vedené trestné stíhanie, pre akýkoľvek úmyselný trestný čin. Pre porovnanie príkaz na porovnanie údajov v informačných systémoch podľa §118 Trestného poriadku je možné vydať len pre

1. úmyselný trestný čin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky,
2. korupciu alebo
3. pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva.

Aj v tomto prípade platí, že takto získane prevádzkové možno porovnať s inými údajmi v počítačových systémoch a databázach podľa §118 Trestného poriadku len v prípade, ak boli zistené a oznámené prevádzkové údaje o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke v trestnom stíhaní, v ktorom sú splnené podmienky pre postup podľa §118 Trestného poriadku.

Ďalším problémom v znení §116 je skutočnosť, že jeho znenie predpokladá ako povinný subjekt súčinnosti len poskytovateľa elektronickej komunikačnej služby resp. podnik⁹, v praxi však pôjde veľmi často aj administrátorov webových portálov alebo prevádzkovateľov sociálnych sietí a chatov.

Porovnanie počítačového alebo prevádzkového údajov s iným údajom v databáze

V zmysle §118 ods. 1 Trestného poriadku v trestnom konaní pre úmyselný trestný čin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky, korupciu alebo pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva, možno vykonať porovnanie údajov v informačných systémoch, ktoré obsahujú charakteristické, prípadne vylučujúce znaky týkajúce sa osôb alebo vecí dôležitých pre trestné konanie, s údajmi v iných informačných systémoch, ak je to nevyhnutné pre objasnenie trestného činu.

V zmysle §118 ods. 2 Trestného poriadku príkaz na porovnanie údajov v informačných systémoch vydáva písomne predseda senátu, pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní prokurátor.

V zmysle §118 ods. 3 Trestného poriadku príkaz podľa odseku 1 musí obsahovať označenie prevádzkovateľa informačného systému, ktorý je povinný poskytnúť údaje, a vymedzenie údajov a skúšobných znakov potrebných na porovnanie.

V zmysle §118 ods. 4 Trestného poriadku trest osoba je povinná poskytnúť údaje potrebné na porovnanie. Ak nemožno požadované údaje oddeliť od iných údajov, poskytnú sa aj iné údaje. Tieto iné údaje nemožno použiť ako dôkaz.

V praxi sa často objavia súčinnosťné príkazy v zmysle §118 Trestného poriadku, ktorých je poskytovateľ elektronickej služby povinný vykonať porovnanie v počítačovom systéme s údajom, ktorý mu poskytne orgán činný v trestnom konaní. Najčastejšie sa jedná o IP adresu, ktorú je potrebné porovnať s označením užívateľa, s označením bunky a identifikáciou času, doby trvania pripojenia a objemu prenesených dát.

⁹ Čentěš, J., Odpočúvanie- procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty, ISBN: 978-80-89603-09-1 C.H.Beck, Bratislava, 2013.str.148.

Takto široko koncipovaný príkaz na porovnanie prevádzkových údajov alebo počítačových údajov je zásahom do telekomunikačného tajomstva, na ktorý sa vyžaduje príkaz sudcu pre prípravné konanie, alebo príkaz predsedu senátu v zmysle §116 Trestného poriadku, pretože v zmysle §63 ods. 1 písm. b) a písm.c) Zákona o elektronických komunikáciách je predmetom telekomunikačného tajomstva

1. súvisiace údaje komunikujúcich strán, ktorými sú telefónne číslo, obchodné meno a sídlo právnickej osoby, alebo obchodné meno a miesto podnikania fyzickej osoby - podnikateľa alebo osobné údaje fyzickej osoby, ktorými sú meno, priezvisko, titul a adresa trvalého pobytu
2. prevádzkové údaje

Sporná je situácia taktiež v prípade samotného porovnania IP adresy s označením užívateľa iba na základe príkazu podľa §118 Trestného poriadku, pretože zmyslom je identifikácia konkrétnej osoby, na ktorú sa vzťahuje ochrana osobných údajov. Tento atribút potom jasne definuje použitie §116 Trestného poriadku a teda príkaz sudcu pre prípravné konanie alebo príkaz predsedu senátu.

Je dôležité podotknúť, že IP adresa, označenie bunky a ani IMEI číslo koncového zariadenia¹⁰, alebo SIM karty *nie je prevádzkový údaj v zmysle §57 Zákona o elektronických komunikáciach*.¹¹

Z pohľadu *Označenie užívateľa* ide o jedinečný identifikačný kód, prihlasovacie meno, alebo iný jedinečný znak, ktorý je pridelený účastníkovi pri uzatvorení zmluvy o poskytovaní verejných služieb alebo užívateľovi pri registrácii služieb pripojenia k internetu alebo služieb komunikácie cez internet(IP).

Označenie bunky (cell ID) je totožnosť bunky rádiovkej mobilnej siete, z ktorej sa začalo alebo ukončilo volanie prostredníctvom mobilného koncového zariadenia.

Resumé

Je možné konštatovať, že vzájomný pomer príkazov podľa §90, §116 a §118 Trestného poriadku, by mal byť komplementárny, pričom rozsah použitia príkazu, ktorý vydáva sudca pre prípravné konanie alebo predseda senátu podľa §116 Trestného poriadku by mal byť najširší a mal by v sebe zahŕňať aj možnosť porovnania údajov. Taktiež je potrebné sa zamyslieť na znením týchto príkazov a prípadne lepšie precizovať ich zákonné znenie a podmienky použitia.

Aj napriek hore- uvedeným problémom v žiadnom prípade nemožno akceptovať postup, ktorým prokurátor obchádza vydanie príkazu na zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke podľa §116 Trestného poriadku tak, že kumulatívne vydá príkaz podľa §90 Trestného poriadku, v ktorom zaviazá právnickú osobu, aby tieto údaje v rámci súčinnosti porovnávala, so svojou zákazníckou databázou v zmysle §118 Trestného poriadku a výsledok mu oznámila.

Záverom je taktiež potrebné vyriešiť zodpovednosť právnickej osoby za poskytnutie prevádzkových a lokalizačných údajov na základe nesprávneho príkazu v zmysle rôzneho výkladu vyššie. S týmto problémom súvisí aj otázka odmietnutia súčinnosti podnikom s poukazom na nesprávny postup pri vydaní príkazu.

Som toho názoru, že podnik resp. poskytovateľ nie je oprávnený skúmať zákonnosť vydaného príkazu na základe, ktorého poskytuje súčinnosť. Za dodržiavanie zákonnosti zodpovedá v prípravnom konaní prokurátor resp. sudca pre prípravné konanie a v konaní pred súdom predseda senátu, pričom ich rozhodnutia a postup ktorý mu predchádzal smie preskúmať iba nadriadený orgán. Za súčasného platného stavu, kedy je podnik resp. poskytovateľ elektronickej komunikáciej

¹⁰ Mobilný telefón, tablet, notebook atď.

¹¹ Definíciu označenia užívateľa obsahuje až §58 Zákona o elektronických komunikáciách, ktorý neupravuje prevádzkové a lokalizačné údaje.

služby výlučne povinným subjektom, ktorý umožňuje súčinnosť je nanajvýš možné aby podnik resp. poskytovateľ elektronickej komunikačnej služby podmienil poskytnutie uvedených údajov doručením príkazu v zmysle §90 ods. ods. 4 Trestného poriadku, alebo §116 ods. 3 Trestného poriadku.

Tento problematike je potrebné venovať pozornosť aj s prihliadnutím, na možnú administratívnu zodpovednosť za porušenie regulačných povinností podniku voči regulačným orgánom, za porušenie povinností podnikom s prihliadnutím na podmienky všeobecného povolenia v zmysle Zákona o elektronických komunikáciách ale taktiež z pohľadu trestnej zodpovednosti právnických osôb pre naplnenie znakov trestného činu marenia spravodlivosti v zmysle §344 ods. 1, písm.b) Trestného zákona.¹²

Zoznam bibliografických odkazov

Dohovor o počítačovej kriminalite, Publikovane v Oznámenie MZV SR č. 178/2008 Z.z.

Zákon č. 351/2011 Z.z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 122/2013 Z.z. O ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

ČENTÉŠ, J., Odpočúvanie- procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty, ISBN: 978-80-89603-09-1 C.H.Beck, Bratislava, 2013.

¹² V praxi pôjde skôr o popis teoretického rizika resp. Popis legislatívneho nedostatku, nakoľko tieto situácie sa riešia vzájomnou komunikáciou medzi súčinnosťnými zložkami tak, aby podnik poskytol súčinnosť v rámci stanovenom zákonom.

CEZHRANIČNÉ PÁCHANIE DAŇOVÝCH ZLOČINOV A MEDZINÁRODNÁ SPOLUPRÁCA PRI DOKUMENTOVANÍ

Ing. Martin KRČMÁRIK¹

Národná kriminálna agentúra, Prezídium Policajného zboru

Anotácia: Autor v príspevku analyzuje spôsob a úroveň dokumentovania daňových zločinov a špeciálne poukazuje na jeden z možných postupov v trestnom konaní, ktorý sa však v aplikačnej praxi (zatiaľ) neteší veľkej obľube. Ide o využívanie medzinárodnej spolupráce v rámci Európskej únie pri vytváraní „spoločných vyšetrovacích tímov“ („Joint investigation team“). Je to jeden z fakultatívnych postupov v trestnom konaní, kde sa sledujú najmä spoločné ciele v boji proti závažnej trestnej činnosti s medzinárodným prvkom. Vytvárajú sa tým vhodné podmienky účinného a efektívneho postupu pri odhaľovaní a procesnom dokumentovaní daňových zločinov.

KLúčové slová: trestné činy daňové, daňové zločiny, medzinárodný prvok, spoločný vyšetrovací tím, daň z pridanej hodnoty.

Annotation: The author of the contribution analyses the way and the level of documentation of tax crimes and specially points out one of the possible procedures in criminal proceedings that is, however, not very popular (so far) in application practice. It concerns international cooperation within the European Union in creation of the “joint investigation teams”. It is one of the facultative procedures in criminal proceedings where common goals are followed in combating serious organized crime with international component. This way, suitable conditions for efficient and effective procedure are created in regard of detection and procedural documentation of tax crimes.

Keywords: tax offences, tax crimes, international component, joint investigation team, value added tax

Z konkrétnych zistení pri realizácii trestných vecí na Národnej kriminálnej agentúre možno konštatovať, že ak organizovaný zločin na Slovensku sa v minulých desaťročiach vyznačoval vraždami a násilím, tak v poslednom období a v súčasnosti sa vyznačuje práve daňovými zločinnými („daňovými podvodmi“). Daňové zločiny v ich najzávažnejšej forme sú takmer vždy páchané s obsahom medzinárodného prvku. Dovolím si tvrdiť, že odhaľovanie, operatívne dokumentovanie a vyšetrovanie daňovej trestnej činnosti je ekonomicky náročné, z časového hľadiska najzdĺhavejšie a najrozsiahlejšie. Je to jednak počtom zúčastnených osôb, ako aj množstvom listín a dokumentov.

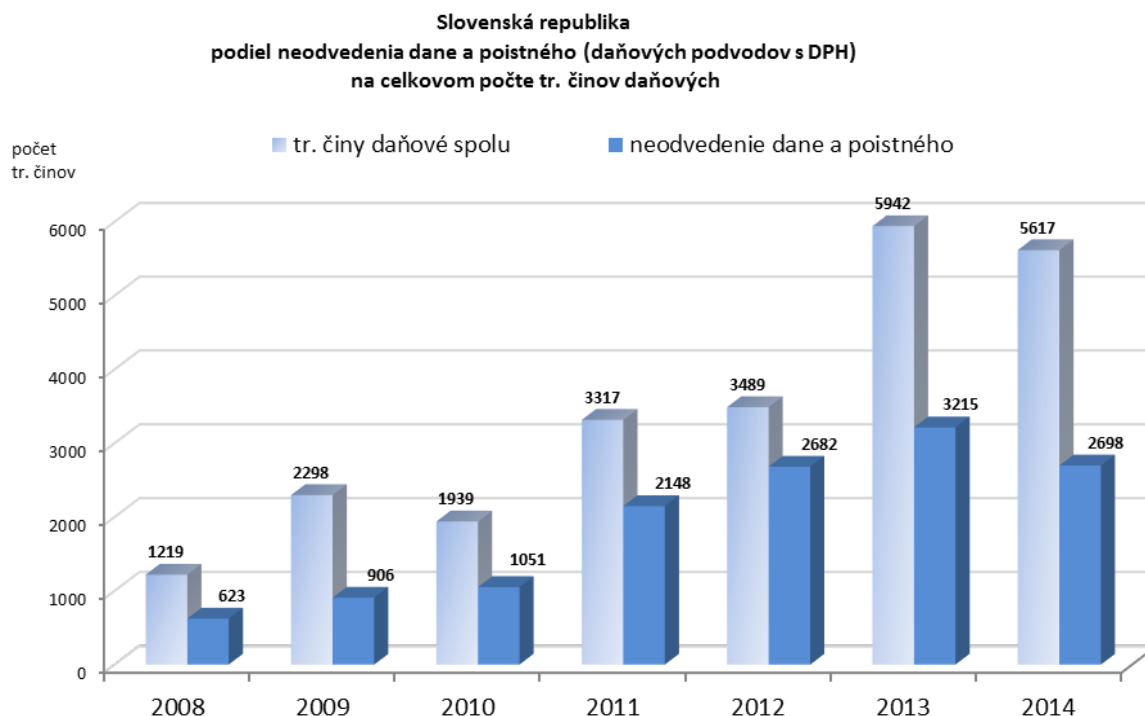
Dňa 1. decembra 2012 v rámci Prezídia Policajného zboru, aj s ohľadom na tieto skutočnosti, bola zriadená Národná kriminálna agentúra, ako osobitný útvar na odhaľovanie a vyšetrovanie trestných činov s pôsobnosťou pre celé územie Slovenskej republiky vo veciach, ktoré patria do právomoci Špecializovaného trestného súdu. Cieľom tohto kroku bolo zefektívnenie organizácie a riadenia špecializovaných útvarov Policajného zboru, prísnejšia a precíznejšia špecializácia vecnej príslušnosti, zefektívnenie boja proti organizovanému zločinu a zvýšenie ochrany štátneho rozpočtu. Súčasťou Národnej kriminálnej agentúry je aj Národná jednotka finančnej polície, ako jeden z jej organizačných celkov. V histórii finančnej polície je prvý krát aplikovaná priama spolupráca vyšetrovateľov a operatívnych pracovníkov pod vedením spoločného priameho nadriadeného.

Národná jednotka finančnej polície ma za úlohu dokumentovať najzávažnejšie formy majetkovej a daňovej trestnej činnosti. Vykonáva najmä operatívno-pátraciu činnosť zameranú na operatívne odhaľovanie daňovej trestnej činnosti, nezákonných finančných operácií a legalizácie príjmov z trestnej činnosti. Ďalej vykonáva vyšetrovanie a skrátené vyšetrovanie trestných činov proti majetku podľa štvrtej hlavy Trestného zákona a trestných činov hospodárskych (daňových) podľa piatej hlavy Trestného zákona, ktorými bol spôsobený následok v rozsahu najmenej dvadsaťpäťtisíc násobok malej škody, a trestných činov falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa § 266 s následkom veľkého rozsahu. Taktiež sa podieľa na vyšetrovaní trestných činov spáchaných nebezpečným zoskupením (zločineckou alebo teroristickou skupinou), ako aj na vyšetrovaní vecí, ktoré sú v operatívnom záujme či už z dôvodu spáchania

¹ martin.krcmarik@minv.sk

trestnej činnosti, ktorá má prvky organizovaného zločinu, alebo z dôvodu zainteresovaných subjektov.

Podľa analýzy štatistických údajov získaných z Evidenčno-štatistického systému kriminality (EŠSK), v období posledných siedmich rokov bol zaznamenaný nárast daňovej trestnej činnosti, čo dokumentujú aj údaje v nasledovnej tabuľke.

Graf č.1: Štatistické ukazovatele trestných činov daňových

Zdroj: Evidenčno-štatistický systém kriminality (EŠSK)

Podľa údajov z informačného systému a z ich analýzy môžeme konštatovať, že v Policajnom zbore v podiele vyšetrowaných vecí je zanedbateľná miera „poistného“, ako objektu trestného činu, ktorý je predmetom záujmu (napadnutia) pri páchaní trestných činov daňových.

Čo sa týka „spotrebnej dane“, ako objektu daňových trestných činov, tak vyšetrowanie týchto vecí nie je v príslušnosti Policajného zboru. Vyšetrowanie trestných vecí, kde následok bol spôsobený v súvislosti so spotrebnými daňami je v príslušnosti finančnej správy, čo je určené v zmysle § 10 ods. 8 písm. b) Trestného poriadku.

Objektívne možno konštatovať, že najväčší nárast daňovej trestnej činnosti bol zaznamenaný v súvislosti so spáchaním trestného činu neodvedenie dane a poistného podľa § 277 Trestného zákona. Je to trestný čin, kde objektom (okrem poistného) sú jednoznačne nepriame dane. Podľa zistených údajov tiež možno jednoznačne konštatovať, že z nepriamych daní pri tomto trestnom čine je jednoznačne najviac zneužívaný inštitút „dane z pridanej hodnoty“.

Prípady, kde pri páchaní trestných činov daňových bol porušený, resp. ohrozený záujem štátu v súvislosti s „daňou z pridanej hodnoty“, resp. kde objektom napadnutia bola práve „daň z pridanej hodnoty“, tvoria najmenej nadpolovičný podiel (viac ako 60 %) trestných vecí z celkového počtu daňových prípadov, kde bolo v rámci Policajného zboru začaté trestné stíhanie.

Na národnej jednotke finančnej polície v “daňových veciach“ sa odhaľovanie, operatívne preverovanie a trestné konanie (vyšetrovanie) v plnej miere (100 %) týka práve trestných činov v súvislosti s daňou z pridanej hodnoty (daňových podvodov)².

Jednoznačne najväčšou hrozbou verejných financií z pohľadu daní je práve trestná činnosť v súvislosti s daňou z pridanej hodnoty. Je to určené najmä krátkou (mesačnou) periodicitou zdaňovacích období, a nielen z dôvodu neplnenia si daňových povinností (skrátčením, neodvedením resp. nezaplatením dane), ale najmä z pohľadu odčerpávania financií zo štátneho rozpočtu uplatnením si neoprávnených nadmerných odpočtov.

Práve úsilie organizovaných a zločineckých skupín smeruje k tomu, aby konanie čiastočne prebiehalo na miestach mimo SR. Je to najmä z dôvodu zneužívania inštitútov legálne oslobodených od DPH, ktoré sú založené práve na cezhraničnom dodaní tovaru, či už vo vnútri Európskej únie („Intra - Community“), alebo s „tretími krajinami“.

V súčasnosti pri páchaní trestnej činnosti daňovej v súvislosti s daňou z pridanej hodnoty sú zneužívané práve legálne inštitúty oslobodenia od dane. Najmä je to „Dodanie tovaru z tuzemska do iného členského štátu“ tzv. intrakomunitárne dodanie, „Trojstranný obchod“, čo je špeciálna forma intrakomunitárneho dodania, ako aj „Oslobodenie od dane pri dovoze tovaru a dodaní do iného členského štátu“ tzv. režim 42.00.

Sú to práve inštitúty, ktoré mali uľahčiť voľné obchodovanie v rámci EÚ a voľný pohyb tovaru. V prípade „Dodania tovaru z tuzemska do iného členského štátu“ sa jedná o tzv. intrakomunitárne dodanie, keď podľa § 43 zákona č.222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty oslobodené od dane je dodanie tovaru, ktorý je odoslaný alebo prepravený z tuzemska do iného členského štátu predávajúcim alebo nadobúdateľom tovaru alebo na ich účet, ak nadobúdateľ je osobou identifikovanou pre daň v inom členskom štáte.

“Trojstranný obchod“ je špeciálna forma tzv. intrakomunitárneho dodania keď podľa § 45 zákona č.222/2004 Z.z. o dani z pridanej hodnoty sa trojstranným obchodom sa rozumie obchod, ak sa na obchode zúčastňujú tri osoby a predmetom obchodu je dodanie toho istého tovaru, ktorý je odoslaný alebo prepravený priamo od prvého dodávateľa k druhému odberateľovi z jedného členského štátu do iného členského štátu, a osoby zúčastnené na obchode sú identifikované pre daň v troch rôznych členských štátoch, pričom osobou povinnou platiť daň je druhý odberateľ a prvý odberateľ nie je povinný platiť daň pri nadobudnutí tovaru z iného členského štátu a nadobudnutie tovaru u tejto osoby sa považuje za zdanené.

Ak je pri páchaní trestnej činnosti zneužitý inštitút „Oslobodenie od dane pri dovoze tovaru a dodaní do iného členského štátu“ tzv. režim 42.00, jedná sa vždy o porušenie colných predpisov čo v trestnom konaní je v príslušnosti finančnej správy.

Pri páchaní trestnej činnosti daňovej v súvislosti s daňou z pridanej hodnoty, vzhľadom na uvedené skutočnosti a v porovnaní s inými druhmi trestnej činnosti, možno teda jednoznačne vyvodiť záver, že sú tu najväčšie predpoklady pre výskyt medzinárodného prvku t.j. predpoklad spolupráce na medzinárodnej úrovni.

Medzinárodný prvok sa najčastejšie vyskytuje vo forme účasti osôb – ako cudzincov na protiprávnom konaní, ich účasti v orgánoch obchodných spoločností, v účasti obchodných spoločností so sídlom v cudzine, ako aj v realizácii cezhraničných (protiprávných) zdaniteľných obchodov.

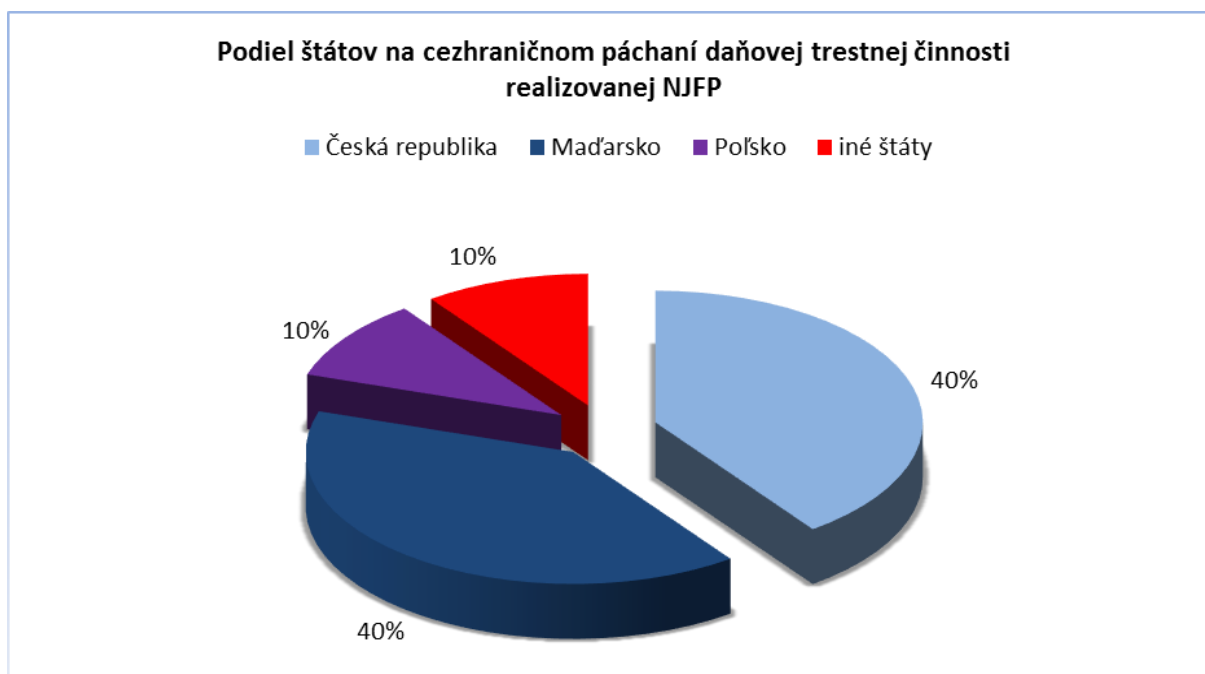
Páchatelia najzávažnejších trestných činov daňových využívajú medzinárodný prvok ako praktický a veľmi účinný prostriedok na sťaženie, predĺženie a zneefektívnenie dokazovania. Medzinárodný prvok má podstatný vplyv na rýchlosť trestného konania najmä z dôvodu, že všetky procesné úkony v trestnom konaní vykonávané v cudzine boli doposiaľ realizované formou žiadostí o právnu pomoc. V prípadoch žiadostí o právnu pomoc je rýchlosť konania ovplyvnená najmä

² KRČMÁRIK, M.: *Informácia o činnosti Národnej jednotky finančnej polície za rok 2013*

opakovaním žiadostí v prípade zistenia nových skutočností, v prípade potreby výsluchu ďalších osôb, zabezpečenia ďalších listín, ako aj z dôvodu vždy potrebného prekladu a zdĺhavého doručovania justičným orgánom členského štátu.

Daňová trestná činnosť je v rámci organizovaného zločinu cezhranične páchaná najmä pri deklarovaní zdaniteľných obchodov so štátmi EÚ v nasledovnom podiele¹:

- 40 % Česká republika,
- 40 % Maďarsko,
- 10 % Poľská republika,
- 10 % ostatné štáty.

Graf č.2: Podiel štátov na cezhraničnom páchaní daňovej trestnej činnosti realizovanej v trestnom konaní Národnou jednotkou finančnej polície

Zdroj: Informácia o činnosti Národnej jednotky finančnej polície za rok 2013

V rámci prípravného konania, samotného vyšetrovania, procesu od začatia trestného stíhania, trestné právo procesné poskytuje viacero obligatórnych a fakultatívnych zákonných možností. Jednou z takýchto fakultatívnych možností, ako zjednodušiť proces vyšetrovania a vyhnúť sa ekonomickej náročnosti a zdĺhavosti vyšetrovania, je **zriadenie medzinárodných spoločných vyšetrovacích tímov („Joint Investigation Team“)**.

Spoločné vyšetrovacie tímy možno v súčasnosti v našich podmienkach stále označiť za určitý „odklon v trestnom konaní“. Odklon práve preto, že je to „nóvum“, jeden z nových spôsobov medzinárodnej spolupráce v trestnom konaní v rámci Európskej únie, určite v prípade Slovenskej republiky.

Právnym základom pre zriaďovanie spoločných vyšetrovacích tímov – Joint Investigation Teams (ďalej len JIT) je Dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie, vypracovaný Radou v súlade s článkom 34 Zmluvy o Európskej únii najmä s článkami 13, 15, 16³ a Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o spoločných vyšetrovacích tímoch (2002/465/SVV), ktoré bolo transponované do právneho poriadku SR zákonom č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v ustanoveniach § 10 odsek 9 v zmysle ktorého:

³ Oznámenie MZV SR o prijatí Dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ publikované pod č.572/2006 Z.z.

„Policajtom sa na účely tohto zákona rozumie v rozsahu poverenia úkonov vyšetrovania aj zástupca príslušného orgánu iného štátu, orgánu Európskej únie alebo orgánu vytvoreného spoločne členskými štátmi Európskej únie, ktorý je zaradený do spoločného vyšetrovacieho tímu vytvoreného na základe dohody. Spoločný vyšetrovací tím sa môže zriadiť najmä, ak vyšetrovanie trestného činu vyžaduje vykonať zložité úkony aj v inom štáte alebo vyšetrovanie trestného činu uskutočňuje niekoľko štátov, pričom okolnosti prípadu vyžadujú ich koordinovaný a spoločný postup. Vedúci spoločného vyšetrovacieho tímu je vždy zástupca orgánu činného v trestnom konaní Slovenskej republiky; ostatné podmienky činnosti spoločného vyšetrovacieho tímu upraví dohoda o jeho vytvorení. Orgánom oprávneným uzavrieť dohodu o vytvorení spoločného vyšetrovacieho tímu je Generálna prokuratúra Slovenskej republiky (ďalej len „generálna prokuratúra“) po predchádzajúcom prerokovaní s ministrom spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len „minister spravodlivosti“).“

Možnosti vytvorenia spoločného vyšetrovacieho tímu sú najmä ak:

- vyšetrovanie trestných činov jedným členským štátom je ťažké a náročné a má väzby na iné členské štáty,
- niekoľko členských štátov vyšetroje trestné činy, ktorých okolnosti vyžadujú koordinovaný a zosúladený postup zúčastnených členských štátov.

JIT je možné zriadiť na konkrétny účel a jeho trvanie je časovo obmedzené na určitú dobu, ktorá je stanovená v zmluve. Dohody o JIT nemajú prednosť pred vnútroštátnym právom a záväzkami. Zriaďovanie a zloženie spoločných vyšetrovacích tímov sa uskutočňuje na základe dohody medzi dvoma alebo viacerými členskými štátmi a inými zmluvnými stranami. Orgánom oprávneným uzavrieť dohodu o vytvorení spoločného vyšetrovacieho tímu v Slovenskej republike je Generálna prokuratúra Slovenskej republiky po predchádzajúcom prerokovaní s ministrom spravodlivosti Slovenskej republiky⁴.

Žiadosť o zriadenie JIT môže predložiť členský štát Európskej únie, Europol alebo Eurojust. Pred samotnou žiadosťou o vytvorenie spoločného vyšetrovacieho tímu a podpisom dohody o jeho zriadení sa odporúča návrh prerokovať medzi zainteresovanými subjektmi vrátane zástupcov Europolu a Eurojustu. JIT je vhodné vytvoriť v členskom štáte, v ktorom sa očakáva najväčší podiel vyšetrovania. V tejto krajine sa určí aj stále sídlo tímu. Ideálnym riešením by bolo pôsobenie JIT v jednom sídle, v ktorom by pôsobila väčšina členov tímu. Takéto riešenie je však finančne náročné pre členské krajiny. V tejto súvislosti je potrebné dodať, že s účasťou národného člena v spoločných vyšetrovacích tímoch, podľa súčasného právneho stavu, sa príslušné členské štáty môžu obrátiť na Eurojust a prostredníctvom neho žiadať finančný príspevok Spoločenstva potrebný na fungovanie spoločného vyšetrovacieho tímu. Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o spoločných vyšetrovacích tímoch však neurčuje povinnosť dočasne vyslať člena tímu do zriadeného stáleho sídla JIT. V každom prípade je potrebné zvážiť geografické hľadisko a umožniť flexibilitu v činnosti JIT.

JIT musí mať vedúceho tímu alebo viacerých vedúcich, pričom nie je určené či to má byť sudca, prokurátor, policajt, colník alebo príslušník orgánu presadzovania práva. Členské krajiny EU to majú upravené rôznym spôsobom a to v závislosti od vnútroštátnych právnych predpisov. V Slovenskej republike, v súlade s § 10 ods. 9 Trestného poriadku, vedúci JIT musí byť vždy orgán činný v trestnom konaní SR. V praxi sa zaužívalo, že vedúcim tímu je prokurátor. Vo všeobecnosti je prax však taká, že členské krajiny uprednostňujú mať viacero vedúcich tímu. Na práci JIT sa zúčastňujú členovia tímu, dočasne vyslaní členovia tímu a môžu sa zúčastňovať aj ďalší účastníci bez ohľadu na to, či sú z EÚ. (tzv. tretie strany, napr. Europol, Eurojust, OLAF, ale aj napr. pracovníci FBI). Príslušníci Europolu a Eurojustu sa nemôžu zúčastňovať na výkone akýchkoľvek donucovacích opatrení a zúčastňujú na práci JIT v „podpornej funkcii“, napríklad poskytovanie analytickej podpory, poskytovanie zariadení na uskutočňovanie zasadnutí, vrátane prekladov

⁴ §10 ods. 9 Trestného poriadku

a podobne. Dočasne vyslaní členovia tímu sú subjekty z iných členských štátov, než je členský štát, v ktorom tím pôsobí. Vedúci tímu im môže, v súlade s právnym poriadkom členského štátu v ktorom tím pôsobí, umožniť, aby boli prítomní pri výkone operačných činností, ako napr. prehliadky priestorov, a dokonca môžu byť poverení úlohou vykonať určité vyšetrovacie opatrenia, ak to schvália príslušné orgány členského štátu pôsobenia a vysielajúceho členského štátu. Vedúci tímu má právo udeľovať výnimky z tohto všeobecného pravidla. Schvaľovanie prítomnosti alebo vykonania vyšetrovacích opatrení by sa malo upraviť vo formálnej dohode. Dočasne vyslaní členovia tímu majú tiež možnosť požiadať príslušné orgány v štáte, ktorých vyslal do JIT, aby vykonali nevyhnutné a potrebné vyšetrovacie úkony.

Vytvorenie spoločného vyšetrovacieho tímu možno v praxi považovať za špeciálny druh dožiadania o právnu pomoc: V rámci návrhu na jeho vytvorenie je potrebné uviesť najmä niektoré osobitné náležitosti:

- v akej trestnej veci má byť spoločný vyšetrovací tím ustanovený, vrátane popisu skutku a jeho právnej kvalifikácie,
- cieľ spoločného vyšetrovacieho tímu a dobu, na ktorú by mal byť ustanovený i s možnosťou predĺženia doby jeho trvania,
- ktoré policajné, či iné zložky sa za Slovenskú republiku práce spoločného vyšetrovacieho tímu zúčastnia,
- vymenovanie právomocí zúčastnených policajných zložiek Slovenskej republiky a iných účastníkov tímu,
- poučenie o prípadnej trestnej i občianskoprávnej zodpovednosti členov tímu,
- ustanovenie o ochrane osobných údajov,
- pracovný jazyk spoločného vyšetrovacieho tímu,
- ustanovenia procesného práva Slovenskej republiky, ktoré budú pri práci tímu aplikované a spôsob velenia a komunikácie.

Žiadosť o vytvorenie tímu predloží dozorujúci prokurátor služobným postupom medzinárodnému odboru Generálnej prokuratúry, ktorý rozhodne o postupe podľa § 10 ods. 9 Trestného poriadku a v prípade vypracovania návrhu dohody o vytvorení spoločného vyšetrovacieho tímu tento zašle dotknutým cudzozemským orgánom. Samozrejme, že v rámci prípravy návrhu dohody sa nevyklučujú predbežné konzultácie s dožiadanými stranami, ktoré z iniciatívy generálnej prokuratúry. Ak generálna prokuratúra uzavrie dohodu o vytvorení spoločného vyšetrovacieho tímu, jej kópiu zašle príslušnej prokuratúre, ktorá o túto právnu pomoc žiadala. V prípade, že je dožiadaná Slovenská republika, na základe žiadosti cudzieho štátu uzavrie Generálna prokuratúra Slovenskej republiky dohodu o vytvorení spoločného vyšetrovacieho tímu až po konzultáciách s príslušným vyšetrovateľom, ktorý má byť za Slovenskú republiku súčasťou tohto tímu a s príslušným prokurátorom, ktorý bude za Slovenskú republiku vykonávať dozor nad úkonmi trestného konania vykonávanými týmto tímom na území Slovenskej republiky.

Dohoda o vytvorení spoločného vyšetrovacieho tímu obsahuje najmä prejav vôle zúčastnených strán o tom že:

- Dôkazy vykonané ktorýmkoľvek členom spoločného vyšetrovacieho tímu na území štátu, kde tento pôsobí, pokiaľ boli vykonané v súlade s právnym poriadkom tohto štátu alebo s právnym poriadkom Slovenskej republiky, sú platné v trestnom konaní vedenom v Slovenskej republike.
- Príslušníci orgánov cudzieho štátu vyslaní do spoločného vyšetrovacieho tímu sa môžu v rámci neho na území Slovenskej republiky pod velením určeného zástupcu orgánu Slovenskej republiky činného v trestnom konaní zúčastniť pri úkonoch ako sú napríklad vydanie a odňatie veci (§ 89 a § 91 TP), domová prehliadka a prehliadka iných priestorov a pozemkov (§ 99 a § 101 TP), obhliadka (§ 154 TP), vyšetrovací pokus (§ 157 TP), previerka na mieste (§ 158 TP), rekonštrukcia (§ 159 TP). Pri vykonávaní týchto úkonov na území Slovenskej republiky sú príslušníci orgánov cudzieho štátu viazaní právnym poriadkom Slovenskej republiky a pokynmi vedúceho spoločného vyšetrovacieho tímu.

- Príslušníci orgánov cudzieho štátu pôsobiaci v spoločnom vyšetrovacom tíme môžu byť prítomní pri výsluchoch obvinených (§ 121 a nasl. TP), pri výsluchoch svedkov (§ 131 a nasl. TP), pri výsluchoch poškodených (§ 46 a nasl. TP) ale aj pri konfrontácii (§ 125 TP) a rekognícii (§ 126 TP), pričom doplňujúce otázky môžu kásť len so súhlasom zúčastneného orgánu Slovenskej republiky činného v trestnom konaní, ktorý výsluch vykonáva a takúto otázku položí, len pokiaľ je v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky.
- Vedúci spoločného vyšetrovacieho tímu je oprávnený v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky poveriť vykonaním jednotlivých úkonov v cudzom štáte pracovníkov príslušných orgánov cudzieho štátu vyslaných do spoločného vyšetrovacieho tímu.
- Pokiaľ je potrebné vykonať úkony v štáte, ktorého zástupcovia neboli vyslaní do spoločného vyšetrovacieho tímu, je potrebné o úkon požiadať dožiadaním o právnu pomoc.

Z doposiaľ vykonávanej aplikačnej praxe sú známe najmä tieto výhody spoločného vyšetrovacieho tímu:

- postačuje jedna spoločná dohoda – nie je nutná žiadosť o právnu pomoc (najmä v prípade opakovania žiadosti pri doplnení nových skutočností),
- operatívne (neformálne) reakcie na vzniknutú situáciu v trestnom konaní – mailom, telefonicky a pod.,
- jednoduchá koordinácia postupov a činností orgánov činných v trestnom konaní v jednotlivých členských štátoch,
- možnosť účasti v tíme aj tretích štátov (mimo Európskej únie),
- kvalita vykonaných procesných úkonov z dôvodu možnej osobnej účasti,
- platnosť úkonov na území zúčastnených členských štátov,
- jednoduchšia a operatívnejšia možnosť realizácie zaisťovacích úkonov,
- rýchlosť konania.

Najväčší prínos spoločného vyšetrovacieho tímu je v možnosti pružnejšieho výkonu procesných úkonov v rámci trestného konania, ktoré je potrebné vykonať v štáte, ktorý je na ňom zúčastnený. Pružnosť takéhoto postupu sa prejaví predovšetkým v tých prípadoch, kde na základe jedného úkonu vznikne potreba vykonať niekoľko ďalších. V takom prípade odpadá podávanie žiadostí o právnu pomoc na každý jednotlivý úkon. Pri doručovaní takto získaných dôkazov možno tiež použiť neformálny postup, v rámci ktorého člen spoločného vyšetrovacieho tímu cudzieho štátu priamo prevezme a doručí zápisnice o úkonoch, prípadne zaistené dôkazné predmety, či listinné dôkazy priamo príslušnému orgánu svojho štátu.

Napriek vyššie uvádzaným prínosom sa prax pri kreovaní a činnosti spoločných vyšetrovacích tímov stretáva aj s problémami. Popri náročných a možno aj zdĺhavých rokovaniach o obsahu dohody o spoločnom vyšetrovacom tíme a o vymedzení kompetencií, sú to problémy so spoločným pracovným jazykom, ktorý by mali ovládať všetci zúčastnení. Medzi ďalšie problémy môžeme zaradiť obmedzenú časovú dobu platnosti tímu, možnosť vykonávania procesných úkonov výhradne členmi tímu. V praxi sa vyskytli tiež problémy aj v rámci nekompatibilných technických systémov používaných jednotlivými štátmi v trestnom konaní, napríklad pri realizácii cezhraničných odpočúvaní telefónnych hovorov, výkone výsluchov pomocou zariadení na prenos obrazu a zvuku, ale aj v rámci cezhraničného sledovania pomocou systémov GPS. Problematickými otázkami sú aj nesúlad a rozdielne právne úpravy trestného konania v zúčastnených členských štátoch (najmä podmienky obhajoby, výkonu advokácie a výkonu procesných úkonov v prípravnom konaní).

Napriek vyššie opísaným výhodám spoločného vyšetrovacieho tímu, ktoré podstatne prevyšujú jeho nevýhody, realizácia úkonov trestného konania zriadením spoločného

vyšetrovacieho tímu nie je v súčasnej dobe v praxi dostatočne využívaná. Na úrovni “krajov a okresov“ nie je žiadny prípad realizovaný v rámci spoločného vyšetrovacieho tímu.

Národná jednotka finančnej polície v súčasnosti realizuje dva prípady daňovej trestnej činnosti, kde už úspešne prebieha vyšetrovanie v rámci spoločného vyšetrovacieho tímu, ktorého súčasťou sú orgány činné v trestnom konaní a policajti v jednom prípade z troch členských štátov EÚ (Slovenská republika, Česká republika a Maďarsko) a v druhom prípade z dvoch členských štátov EÚ (Slovenská republika a Česká republika).

V prvom prípade sme úspešne zrealizovali medzinárodnú policajnú akciu zameranú na zaistenie osôb a vecí. Trestne stíhaných je 16 osôb, všetky osoby vzaté do väzby, kde u 14 osôb sa jedná o cudzincov. V rámci trestného konania sú predmetom dokazovania zdaniteľné obchody v rozsahu 112 mil. € a neodvedenie DPH v rozsahu 21.343.738,-€. Vec bola vo vyšetrovaní ukončená v priebehu 22 mesiacov od zaistenia osôb a odovzdaná na súdne konanie do Maďarska. Takúto úspešnosť trestného konania a zaist'ovacích úkonov, by určite nebolo možné dosiahnuť doterajšími spôsobmi vykonania úkonov formou žiadostí o právnu pomoc. Úspešne tiež bolo zrealizované zaistenie majetku obvinených z dôvodu predpokladu uloženia trestu prepadnutia majetku.

V súčasnosti na národnej jednotke finančnej polície sú vytvárané podmienky pre zriadenie a činnosť spoločných vyšetrovacích tímov najmenej v troch trestných veciach, nakoľko v súčasnosti je to asi jediný možný spôsob, ako je možné urýchliť a skvalitniť procesné úkony a celkový priebeh prípravného konania pri vyšetrovaní trestných činov daňových.

Ako už bolo vyššie naznačené, pri vyšetrovaní trestných činov daňových využitie spoločných vyšetrovacích tímov nie je v praxi také časté, ako by bolo žiaduce.

Preto, ak sa bude niekto dopytovať na názor či zriaďovať alebo nezriaďovať spoločné vyšetrovacie tímy, jednoznačne možno vysloviť záver, že pri páchaní najzávažnejších foriem daňovej trestnej činnosti (v prípade splnenia podmienok) bude nevyhnutné pristupovať k ich zriaďovaniu.

Zoznam bibliografických odkazov:

1. KRČMÁRIK, M.: Informácia o činnosti národnej jednotky finančnej polície za rok 2013.
2. STIERANKA, J. a kol.: Operatívne procesy a operácie (vybrané problémy), Akadémia PZ v Bratislave, Bratislava 2012, ISBN 978 -80 8054-533-8.
3. Zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok v znení neskorších predpisov
4. Oznámenie MZV SR o prijatí Dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ publikované pod č.572/2006 Z.z.

DOKAZOVÁNÍ ÚMYSLU ZDRAVOTNÍKA U TRESTNÉHO ČINU NEPOSKYTNUTÍ POMOCI

Dr. iur. et JUDr. Helena KREJČÍKOVÁ, Ph.D.¹

Katedra trestního práva
Policejní akademie ČR

Anotace: *Ve svém příspěvku se autorka zabývá otázkou, za jakých okolností přichází do úvahy trestní odpovědnost lékaře za neposkytnutí pomoci dle § 150 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zejména s ohledem na dokazování (nepřímého) úmyslu lékaře v případě, že lékař je kontaktován osobou blízkou pacienta toliko telefonicky, pacienta nevyšetří, doporučí nesprávně další postup a v rychlosti telefonický rozhovor sám ukončí.*

Klíčová slova: *neposkytnutí pomoci, prokazování (nepřímého) úmyslu, telefonická konzultace*

Abstract: *In her contribution, the author analyses circumstances relevant for potential criminal liability of doctor for committing an offence of failure to provide aid under S. 150 Para 2 of the Criminal Code. The attention is drawn to the issue of proving the (indirect) intent of the doctor especially if the doctor is contacted via phone call by a next of kin of the patient, does not examine the patient, yet provides the caller with improper recommendation and discontinues the call rapidly.*

Keywords: *failure to provide aid, proving the (indirect) intent, phone consultation*

Úvod

Při poskytování tzv. primární zdravotní péče zejména ze strany praktických lékařů mnohdy dochází k tomu, že pacient či jeho blízcí se na lékaře se zdravotním problémem obrací (a to i opakovaně) telefonicky, aby s ním na dálku konzultovali svůj zdravotní stav či do úvahy připadající léčebný postup příp. i další záležitosti, které s poskytováním péče bezprostředně nesouvisí; vyloučeno však není ani to, že se na lékaře pacient či jiná osoba telefonicky obrátí v okamžiku, kdy je ohrožen život nebo zdraví pacienta a pro jeho záchranu je třeba neodkladné péče. V praxi přitom může být pro lékaře obtížné tyto situace od sebe vzájemně odlišit a nepodcenit závažnost situace, kvůli níž pacient či jiná osoba lékaře kontaktovala.

Cílem tohoto článku je na reálném případě z praxe analyzovat do úvahy připadající trestní odpovědnost lékaře za neposkytnutí pomoci v situaci, kdy je o pomoc žádán telefonicky, se zaměřením na dokazování (nepřímého) úmyslu lékaře.

Skutkový stav případu

Disciplinárním orgánům České lékařské komory (dále jen ČLK) byla policejním orgánem dle § 159a odst. 1 písm. b) zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, odevzdána věc týkající se podezření na nesprávný postup všeobecného praktického lékaře, který byl telefonicky kontaktován manželem pacientky (dg. Alzheimerova demence s pozdním počátkem) z důvodu náhlého dramatického zhoršení zdravotního stavu pacientky, když pacientka zničehonic přestala mluvit a nemohla se hýbat. Ačkoliv pacientka v předchozím roce prodělala dva podobné záchvaty, kdy jí brněly ruce, brněl jí jazyk, utrpěla výpadky paměti a zadržávala v řeči, manžel její stav vyhodnotil jako výrazně závažnější než v minulosti a telefonicky žádal lékaře o návštěvu a pomoc. Lékař popřel, že by v telefonátu přímo zazněla žádost o to, aby pacientku navštívil. Na základě velmi krátkého telefonického rozhovoru (který navíc sám ukončil) vyhodnotil lékař stav pacientky jako dehydrataci, zvažoval však i možnost, že by se mohlo jednat o poruchu centrálního systému (ischemickou chorobu 80% x krvácení 20%). Lékař sám připouští, že pospíchal, a doporučil podávat za účelem zlepšení činnosti mozku pacientce vodu; při nezměněném stavu pacientky do hodiny měl poté manžel dle doporučení lékaře volat zdravotnickou záchrannou službu. Pacientka následně umírá v důsledku masivního mozkového krvácení.

¹ krejcikova@polac.cz

V rámci prověřování vyšlo najevo, že telefonát proběhl před 11. hodinou, ke konci ordinačních hodin, kdy lékař již dle svých slov spěchal na jinou akutní návštěvu, která – dle lékařova vyjádření – byla domluvena již od rána. Návštěvy u pacientů lékař řešil vždy individuálně, po předjednání. Lékař ve věci uvedl, že u pacientky k takovým přechodným zhoršením stavu opakovaně docházelo i v minulosti. Zároveň však bylo prokázáno, že lékař rozhovor po cca dvou minutách sám ukončil, ačkoliv mu byla sdělena informace, že stav pacientky je jiný než obvykle.

Případ byl disciplinárním orgánům odevzdán s odůvodněním, že ani úmysl lékaře, ani příčinná souvislost mezi jednáním lékaře a úmrtím pacientky nebyly prokázány, proto se v dané věci nejedná o trestný čin neposkytnutí pomoci, ani o případný jiný (zřejmě poruchový – pozn. H.K.) trestný čin dle trestního zákoníku.

V rámci řízení před disciplinárními orgány ČLK bylo posléze rozhodnuto o vině lékaře, neboť z odborného posudku Vědecké rady ČLK, vypracovaného oborovou komisí pro všeobecné praktické lékařství, vyplývalo, že postup lékaře, vč. jeho rady volat zdravotnickou záchrannou službu případně až po hodinové snaze o zavodnění pacientky, nebyl správný. Zpracovatelé posudku pochybení lékaře spatřovali zejména v tom, že lékař musel v rámci diagnostické rozvahy počítat s rizikem mozkové cévní příhody (jak obviněný lékař uvedl při výslechu na Policii ČR, doporučil podávat tekutiny proto, aby bylo in eventum zabráněno rozvoji mozkové cévní příhody), a přesto situaci optimálně neřešil². Pro úplnost však nutno dodat, že není a ani nemůže být účelem návštěvní služby lékaře, aby suplovala zdravotnickou záchrannou službu³. Dle názorů zpracovatelů posudku však v případě, že lékař nebyl ochoten či objektivně schopen vykonat návštěvu u pacientky sám, bylo jeho povinností neprodleně zavolat zdravotnickou záchrannou službu, či tento krok doporučit manželovi.

Trestněprávní kvalifikace skutku

Lze konstatovat, že lékař v době skutku, tj. v ordinační době, má zvláštní povinnost konat dle § 112 zákona č. 40/2009 Sb., neboť je v pozici garanta⁴; jeho opomenutí poskytovat řádně zdravotní služby je postaveno na roveň konání a může být znakem objektivní stránky nedbalostních poruchových trestných činů proti životu či zdraví. Jako kruciólní se proto bude jevit otázka, zda byla v tomto případě dána příčinná souvislost mezi opomenutím lékaře vyšetřit pacientky resp. okamžitě k pacientce volat zdravotnickou záchrannou službu a úmrtím pacientky. Jak přitom vyplývá z ustálené judikatury Nejvyššího soudu ČR, požadavek trestněprávně relevantní příčinné souvislosti znamená, že určitá osoba může být trestněprávně odpovědná jen tehdy, jestliže svým protiprávním jednáním, které naplňuje znaky trestného činu, následek důležitý z hlediska skutkové podstaty trestného činu skutečně způsobila. Příčinný vztah tedy znamená, že určitá osoba svým jednáním následek skutečně způsobila a že jednání nese znaky zavinění. Za příčinu je považován každý jev, bez něhož by jiný jev nenastal, resp. nenastal způsobem, jakým nastal. Důležité je, aby jednání pachatele bylo z hlediska způsobení následku příčinou dostatečně významnou⁵.

V rámci prověřování, zda ve výše uvedeném případě byl spáchán trestný čin, policejní orgán pomýšlel zřejmě na dvě možné právní kvalifikace skutku – do úvahy za určitých okolností přicházelo, že by skutek mohl být kvalifikován jako trestný čin usmrcení z nedbalosti dle § 143 odst. 1 a 2 trestního zákoníku, příp. těžké ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 147 odst. 1 a 2 trestního zákoníku. V případě, že by však nebyla prokázána příčinná souvislost mezi jednáním

² Stížnost registrovaná na ČLK pod č.j. 12/16-001/0360.

³ Jak ostatně jednoznačně vyplývá z § 49 odst. 1 písm. b) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, povinností zdravotníka je poskytovat neprodleně odbornou první pomoc každému, jestliže by bez této pomoci byl ohrožen jeho život nebo vážně ohroženo zdraví, *toliko není-li pomoc včas dosažitelná obvyklým způsobem, a zajistit mu podle potřeby poskytnutí zdravotních služeb.*

⁴ ŘÍHA, Jiří: Postavení garanta u nepravých omisivních deliktů, I. část, *Trestněprávní revue* č. 8/2003. ŘÍHA, Jiří. Postavení garanta u nepravých omisivních deliktů, II. část, *Trestněprávní revue* č. 9/2003.

⁵ Tak např. 8 Tdo 193/2010 s dalšími odkazy na rozhodnutí publikovaná pod č. 46/1963 a č. 20/1981 Sb. rozh. trest. Shodně i 11 Tdo 879/2007 ad.

lékaře a úmrtím pacientky, a zároveň byl prokázán alespoň nepřímý úmysl lékaře, mohl být zvažován i trestný čin neposkytnutí pomoci dle § 150 odst. 2 trestního zákoníku⁶.

Tato rozvaha vychází ze vzájemného vztahu trestného činu neposkytnutí pomoci (jakožto ryze činnostního trestného činu) a poruchových trestných činů proti životu a zdraví. Platí, že zdravotník, který zaviněně opomene konat (neposkytne osobě jevící známky vážné poruchy zdraví nebo vážného onemocnění potřebnou pomoc), ačkoliv má v době skutku tzv. zvláštní povinnost konat, je trestně odpovědný za neposkytnutí pomoci jen tehdy, pokud svým opomenutím nezpůsobil následek v podobě poruchy život či zdraví. V opačném případě, tedy je-li opomenutí zvláštní povinnosti konat příčinou následku v podobě poruchy na životě či zdraví, pak zdravotník odpovídá nikoliv za ryze činnostní delikt (tj. za to, že neposkytl pomoci), nýbrž za způsobený následek takového opomenutí (specialita poruchového trestného činu vůči trestnému činu ohrožovacímu).

Policejní orgán se otázkou, zda mezi jednáním lékaře a úmrtím pacientky byla či nebyla dána příčinná souvislost, podrobněji de facto nezabýval; v trestním řízení nebylo vyžádáno ani odborné vyjádření, ani přibrán znalec. Policejní orgán toliko v usnesení o odložení věci zkonstatoval, že příčinnou souvislost v případě neshledává. Teprve až v řízení před disciplinárními orgány ČLK byl vypracován odborný posudek a z jeho závěru vyplývá, že u takto masivního krvácení by s největší pravděpodobností ani při včasnejším zásahu ze strany zdravotníků nebylo možné jakkoliv zvrátit následný neblahý vývoj zdravotního stavu pacientky.

Připustíme-li možnost, že k totožnému závěru by byli bývali dospěli i zpracovatelé odborného vyjádření či přibraní znalci v rámci trestního řízení, pak zjištěné skutečnosti opravdu neodůvodňují závěr, že byl spáchán jakýkoliv poruchový trestný čin proti životu či zdraví.

Stále je však nutno se vypořádat s tím, zda (subsidiárně) nepřipadá do úvahy odpovědnost lékaře za trestný čin neposkytnutí pomoci dle § 150 odst. 2 trestního zákoníku, v níž zcela kruciólní roli bude hrát posouzení, zda lékař jednal nebo nejednal úmyslně. S touto otázkou se však dle mého názoru v konkrétním případě policejní orgán nevypořádal přesvědčivě resp. nevypořádal se s ní vůbec.

Zavinění u trestného činu neposkytnutí pomoci dle § 150 odst. 2

Obecně platí, že zavinění se musí vztahovat ke všem skutečnostem, které jsou znakem skutkové podstaty trestného činu (mimo znaky subjektivní stránky), přičemž postačí, že pachatel zná reálná fakta, která se těmito znaky podřazují. U úmyslných trestných činů ohrožovacích pak dále dostačuje tzv. ohrožovací úmysl, kdy úmysl zahrnuje toliko možnost poruchy, bez toho, aby pachatel zamýšlel způsobit následek v podobě poruchy⁷.

Neposkytnutí pomoci je právě úmyslným ohrožovacím trestným činem, a pro naplnění subjektivní stránky skutkové podstaty se vyžaduje, aby:

- pachatel chtěl ohrozit život či zdraví osoby, o níž ví, že je ve vážném nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo vážného onemocnění, tím, že jí neposkytne potřebnou pomoc (úmysl přímý)⁸, nebo
- pachatel věděl, že neposkytnutím potřebné pomoci může život či zdraví této osoby ohrozit, a pro případ, že je ohroží, s tím byl srozuměn (úmysl nepřímý).^{9,10}

⁶ Trestného činu neposkytnutí pomoci dle § 150 odst. 2 trestního zákoníku se dopustí ten, kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač je podle povahy svého zaměstnání povinen takovou pomoc poskytnout. Takový pachatel bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti. Zpřísněný postih podle odst. 2 (oproti § 150 odst. 1 trestního zákoníku) odráží povinnosti zdravotníka poskytnout pomoc, která vyplývá z jeho zaměstnání a vyplývá z ust. § 49 odst.1 písm. b) zákona o zdravotních službách.

⁷ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, xvi, str. 216-217. ISBN 978-80-7400-109-3.

⁸ Ust. § 15 odst. 1 v kontextu § 150 odst. 2 trestního zákoníku.

⁹ Ust. § 15 odst. 2 v kontextu § 150 odst. 2 trestního zákoníku.

¹⁰ Dle navrhovatelů trestního zákoníku je definicí nepřímého úmyslu (zejména srozuměním) vždy pokryta tzv. nepravá lhostejnost, kdy lhostejnost pachatele k tomu, zda následek nastane nebo nenastane, vyjadřuje jeho kladné stanovisko

K tomu pak nutno poznamenat, že potřebnou pomocí se rozumí pomoc potřebná k odvrácení nebo snížení nebezpečí smrti ohroženého nebo ke snížení nebezpečí vzniku další újmy na zdraví ohrožené osoby nebo ke zmírnění bolesti či jiných nesnází v důsledku utrpěného zranění¹¹. Dle některých názorů se potřebná pomoc musí poskytnout i umírajícímu, tedy bez ohledu na to, že nepovede k záchraně života (a/nebo zdraví)¹².

Nebude snad přespříliš naivní pro účely tohoto textu presumovat, že u naprosté většiny případů, v níž je v praxi zvažována případná trestní odpovědnost zdravotníka za neposkytnutí pomoci, je přímý úmysl zdravotníka vyloučen¹³, a bude se řešit, zda zdravotník vůbec jednal alespoň v nepřímém úmyslu, tj. byl in eventum srozuměn s tím, že může ohrozit život nebo zdraví pacienta.

Z rozhodovací činnosti českých soudů vyplývá, že závěr o nepřímém (eventuálním)¹⁴ úmyslu musí být opřen o konkrétně zjištěné skutečnosti a nelze jej jen předpokládat; úmysl je nutno na základě zjištěných okolností prokázat¹⁵. Nezbytným předpokladem pro závěr o srozumění pachatele se zamýšleným následkem je prokázání toho, že pachatel si daný následek představoval jako možný a nepočítal s žádnou konkrétní okolností, která by možnému následku mohla zabránit – ať by již šlo o jeho vlastní zásah, nebo o zásah někoho jiného¹⁶. V některých judikátech lze nalézt odkazy i na zahraniční teorie zdůrazňující i tzv. představovou složku nepřímého úmyslu, kdy nestačí pouhé vědění možnosti, ale tato možnost se musí brát vážně - pachatel bere nebezpečí vážně, tedy s ním kalkuluje¹⁷.

V teorii i praxi činí velké problémy otázka, jak posuzovat lhostejnost pachatele ohledně eventuálního následku a jak v tomto smyslu odlišit nepřímý úmysl od vědomé nedbalosti, tj. lhostejnost nepravou (v zásadě kladný vztah pachatele jak k eventualitě, že k žádnému ohrožení pacienta nedojde, tak k eventualitě, že zdraví nebo život pacienta mohou být ohroženy) odlišit lhostejnosti pravé, ztotožnitelné spíše se spoléháním se¹⁸.

k oběma možnostem, tedy sice méně intenzivní, ale aktivní volní vztah k relevantnímu trestněprávnímu následku. In.: Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku, 2008.

¹¹ R 9/1967.

¹² JELÍNEK, Jiří, BERAN, Karel, NAVRÁTILOVÁ, Jana, ŘÍHA, Jiří.: *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 481-2. ISBN 978-80-87212-49-3. Nabízí se potom otázka, zda při takovém výkladu není po pachateli žádáno nemožné, když objektivně vzato pomoc, která by mohla zvrátit neblahý vývoj, neexistuje, a přesto je pachatel nucen ji poskytnout.

¹³ Případy, kdy zdravotník jedná s přímým úmyslem ohrozit při výkonu povolání zdravotníka pacientovo zdraví či jeho život, příp. mu v přímém úmyslu dokonce způsobit újmu na zdraví či smrt, je nutno považovat za zcela mimořádné (excesy). K tomu srov. odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 6 Tdo 1334/2008 ve věci tzv. heparinového vraha.

¹⁴ V judikatuře Nejvyššího soudu ČR a Ústavního soudu ČR jsou termíny nepřímý úmysl a eventuální úmysl užívány zřejmě a promiscue.

¹⁵ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III ÚS 1076/08, s dalšími odkazy na Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 37/03 a Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 433/02.

¹⁶ NOVOTNÝ, Oto, DOLENSKÝ, Adolf, GRÍVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, ŠÁMAL, Pavel, TOMÁŠEK, Michal, VANDUCHOVÁ, Marie, VOKOUN, Rudolf. *Trestní právo hmotné*. 6., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, str. 232. ISBN 978-80-7357-509-0. Toto chápání nepřímého úmyslu však má i své kritiky, dle kterých je příliš restriktivní. K tomu srov. případ uváděný A. Dolenským: Lupiči chtěli hlídače omráčit pytle s pískem, ale když tento prostředek selhal, svázali jej řemeny. Snažili se, aby svázání vedlo jen k bezvědomí, a ne ke smrti. Pak se marně pokoušeli obnovit život oběti. A. Dolenský dovozuje, že nepřímý úmysl je v tomto případě dán, však výše uvedená definice jeho dovození v tomto konkrétním případě vylučuje. In.: DOLENSKÝ, Adolf. *Eventuální úmysl aneb případ slečny ze stělnice*. *Právní rozhledy*, 2/1998 str. 56 a 57.

¹⁷ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 260/05.

¹⁸ Dle převládajícího právního názoru je pravá lhostejnost spíše vědomou nedbalostí. Např. SOLNAŘ, Vladimír, FENYK, Jaroslav, CÍSAŘOVÁ, Dagmar, VANDUCHOVÁ, Marie. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, 157, 502, str. 296. ISBN 978-80-254-4033-9. Totožně např. i NOVOTNÝ, František, SOUČEK, Josef. *Trestní právo hmotné*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 145. ISBN 978-80-7380-291-2, nebo ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, GRÍVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, VANDUCHOVÁ, Marie, VOKOUN, Rudolf. *Trestní právo hmotné*. 7., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 191-192. ISBN 978-80-7478-616-7.

Zavinění pachatele je nutno striktně oddělovat od dokazování zavinění, které nepochybně může být problematické. Okolnosti subjektivního charakteru lze totiž zpravidla dokazovat jen nepřímou z okolností objektivní povahy, ze kterých se dá podle zásad správného myšlení usuzovat na vnitřní vztah pachatele k porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem. Závěr o zavinění je závěrem právním¹⁹, vycházejícím z hodnocení nepřímých důkazů (u omisivních trestných činů např. za pomoci rozboru a hodnocení způsobu jednání zdravotníka, vztah zdravotníka k pacientovi, osobní vlastnosti zdravotníka)²⁰. Vždy je však mít na paměti, že byť lze závěr o úmyslu činit (i) z objektivních skutečností, jakou jsou povaha činu a způsob jeho provedení, musí mu předcházet velmi detailní dokazování a všestranná analýza jednání²¹.

V našem konkrétním případě pak dle mého názoru měla být pozornost policejního orgánu zaměřena na zodpovězení otázek, zda a jak často byl lékař ze strany pacientky či jejích blízkých telefonicky kontaktován kvůli obdobným problémům pacientky²² a zda skutečně měl domluvenu jinou – akutní – návštěvu (telefonát proběhl před 11. hodinou, lékařská zpráva o návštěvní službě uvádí u první návštěvy čas 14:13 a u druhé 15:25) či existovaly jiné objektivní důvody, pro které v rámci návštěvní služby nemohu návštěvu osobně vykonat.

Teprve v tomto kontextu pak měly být hodnoceny:

- na jedné straně skutečnosti, že:
 - o lékař nezjišťoval, v čem manžel pacientky spatřuje výjimečnost celé situace, a proto mu volá,
 - o lékař pacientku nevyšetřil, a přitom doporučil postup, který nebyl správný;
 - o lékař dle svých slov sám pomýšlel na možnost krváčení do mozku,
 - o lékař telefonický hovor sám po poměrně krátké době ukončil,
- a na straně druhé skutečnosti, že:
 - o lékař věděl, že v minulosti docházelo k podobným záchvatům (byť třeba menší intenzity), které samovolně odezněly,
 - o pacientka služby lékaře vyhledávala spíše sporadicky, při potřebě preskripce, zatímco docházela k jiným lékařům – specialistům (neurolog), a v péči o ní se velmi angažoval i jeden z jejích synů (shodou okolností taktéž praktický lékař),
 - o nebylo prokázáno, že manžel lékaře výslovně požádal o návštěvu a vyšetření manželky.

Domnívám se, že až po pečlivém zhodnocení všech relevantních skutečností lze dojít k závěru, zda v konkrétním případě byl nebo nebyl lékař srozuměn s tím, že svým jednáním může ohrozit život nebo zdraví pacientky, s tím, že a priori závěr o nepřímém úmyslu není ad hoc vyloučen. Neztotožňuji se však s úvahou, že by snad (nepřímý) úmysl lékaře bylo možné dovodit ze samotného faktu, že lékař věděl, že u pacientky došlo ke zhoršení zdravotního stavu²³.

¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, ze dne 18.1.2001, sp. zn.: 5 Tz 269/2000.

²⁰ JELÍNEK, Jiří, DANKOVÁ, Katarína, NAVRÁTILOVÁ, Jana, PELC, Vladimír, ŘÍHA, Jiří, STEJSKAL, Vojtěch. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, str. 233. ISBN 978-80-7502-044-4.

²¹ Nález Ústavního soudu ČR sp. Zn. III ÚS 1076/08, s dalšími odkazy na Nález Ústavního soudu ČR sp. Zn. IV. ÚS 37/03 a Nález Ústavního soudu ČR sp. Zn. IV. ÚS 433/0.

²² Obecně v jaké míře je lékař nucen reagovat na podobný typ telefonátu, zda mu v obdobných případech volají pacienti či jejich blízcí např. několikrát během ordinčních hodin, či takové situace řeší lékař jen sporadicky.

²³ Srov. analog. usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. Zn.8 Tdo 343/2007 ve věci trestného činu neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku dle tehdy platného účinného § 208 zákona č. 140/1964 Sb., trestní zákon (nyní § 151 trestního zákoníku). Soud dovozuje (nepřímý) úmysl řidiče neposkytnout pomoc toliko ze samotného faktu, že řidič věděl, že došlo k dopravní nehodě. Soud de facto předjímá, že věděl-li řidič o srážce s jiným vozidlem, musel považovat minimálně za možné, že posádka druhého vozu utrpěla zranění, a pro ten případ byl srozuměn s tím, že ohrozí jejich život či zdraví tím, že jim neposkytne potřebnou pomoc. Rozhodnutí soudu nepovažuji za zcela konsistentní s ustálenou rozhodovací praxí, spíše v něm spatřuji snahu reagovat na vzrůstající počet případů, kdy řidič – účastník dopravní nehody – z místa nehody bez dalšího ujíždí.

Závěr

V případě, že lékař v době svých ordinačních hodin zaviněně neposkytne potřebnou pomoc osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, připadá jeho trestní odpovědnost za spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci dle § 150 odst. 2 trestního zákoníku do úvahy jenom tehdy, pokud jeho opomenutím nedošlo k újmě na zdraví či smrti pacienta.

Pro dovození trestní odpovědnosti za trestný čin neposkytnutí pomoci se však vyžaduje (alespoň nepřímý) úmysl, který musí být ad hoc prokázán do té míry, že o něm nejsou dány důvodné pochybnosti. Jakkoliv v praxi může být prokazování úmyslu obtížné, měla by mu ze strany orgánů činných v trestním řízení věnována dostatečná pozornost.

Seznam bibliografických odkazů :

- DOLENSKÝ, Adolf. Eventuální úmysl aneb případ slečny ze střelnice. *Právní rozhledy*, 2/1998.
- JELÍNEK, Jiří, DANKOVÁ, Katarína, NAVRÁTILOVÁ, Jana, PELC, Vladimír, ŘÍHA, Jiří, STEJSKAL, Vojtěch. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-044-4.
- JELÍNEK, Jiří, BERAN, Karel, NAVRÁTILOVÁ, Jana, ŘÍHA, Jiří.: *Trestní právo hmotné – obecná část, zvláštní část*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-49-3.
- NOVOTNÝ, František, SOUČEK, Josef. *Trestní právo hmotné*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-291-2.
- NOVOTNÝ, Oto, DOLENSKÝ, Adolf, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, ŠÁMAL, Pavel, TOMÁŠEK, Michal, VANDUCHOVÁ, Marie, VOKOUN, Rudolf. *Trestní právo hmotné*. 6., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-509-0.
- ŘÍHA, Jiří: Postavení garanta u nepravých omisivních deliktů, I. část, *Trestněprávní revue*. 8/2003.
- ŘÍHA, Jiří. Postavení garanta u nepravých omisivních deliktů, II. část, *Trestněprávní revue* 9/2003.
- SOLNAŘ, Vladimír, FENYK, Jaroslav, CÍSAŘOVÁ, Dagmar, VANDUCHOVÁ, Marie. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, 157, 502. ISBN 978-80-254-4033-9.
- ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, VANDUCHOVÁ, Marie, VOKOUN, Rudolf. *Trestní právo hmotné*. 7., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 191-192. ISBN 978-80-7478-616-7.
- ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, xvi. ISBN 978-80-7400-109-3.

VÝZNAM ZNALECKÉHO POSUDKU Z OBORU PSYCHOLOGIE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Doc. JUDr. Alexander NETT, CSc.¹

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Palackého univerzity v Olomouci,

***Anotace:** Příspěvek se zabývá obecnou a specifickou věrohodností jako pojmů používaných v oboru soudní psychologie a pojmem pravdivost důkazů jako jednoho z kritérií využívaných soudy v trestním řízení při hodnocení důkazů. Autor poukazuje na skutečnost, že soudní psychologie již dospěla k formulaci kritérií používaných při hodnocení specifické pravdivosti, zatímco soudy při hodnocení pravdivosti a věrohodnosti důkazů v trestním řízení nevyužívají žádná jednotná kritéria. Na základě judikatury, a to i při jejím rozporuplném postoji k otázkám kritérií věrohodnosti důkazů dospívá autor k závěru, že patrně jediným vhodným řešením je uplatnění tzv. metody RAVEN, pomocí níž se v rámci kritického myšlení rozlišuje pět kritérií pro posouzení věrohodnosti důkazů. Proto v závěru příspěvku doporučuje její používání v soudní praxi, případně též i rámcovou úpravu používání kritérií metody RAVEN v trestním řádu.*

***Klíčová slova:** Obecná věrohodnost, Specifická věrohodnost, Pravdivost důkazů, Hodnocení důkazů, Trestní řád, Metoda RAVEN*

***Annotation:** This paper deals with general credibility and specific credibility as terms used in the field of judicial psychology, and the term evidential credibility as one of the criteria used by courts in criminal proceedings when judging the credibility of evidence. The author points out that judicial psychology has now arrived at formulating criteria for use when evaluating specific credibility, but meanwhile, courts are applying no unified criteria to judge the veracity of pieces of evidence. Based on case law, even despite its ambivalence towards questions of criteria for evidential credibility, the author concludes that apparently the only suitable solution is application of the so-called RAVEN method, with the help of which and within critical thinking, five criteria are distinguished for judging the veracity of pieces of evidence. At the paper's conclusion, he thus recommends its application in judicial practice, or also a framework regulation for applying RAVEN method criteria in criminal procedure.*

***Key words:** general credibility, specific credibility, veracity of evidence, assessment of evidence, criminal procedure, RAVEN method*

Motto

Pravdivost se vztahuje k tomu, co člověk hovoří. Věrohodnost se vztahuje k osobě hovořícího.

I. Úvodem

K výraznému rozvoji psychologické expertízy dochází až po druhé světové válce. V poválečném období bylo centrem rozvoje forenzního zkoumání výpovědi Německo. Díky německým soudním expertům vznikly konkrétní nástroje ke zkoumání věrohodnosti výpovědi. Systematická výzkumná práce na poli psychologie výpovědi přinesla konkrétní poznatky o charakteristikách falešných obvinění a jejich odlišnostech od výpovědi pravdivých. V roce 1955 německý Nejvyšší soud učinil rozhodnutí, jímž požadoval využívat psychologických rozhovorů a posouzení věrohodnosti prakticky ve všech případech pohlavního zneužívání dětí. Rozhodnutí vyšlo z problematického případu čtrnáctiletého sexuálně zneužitého chlapce. Německý psycholog Udo Undeutsch prezentoval forenzně psychologickou analýzu jeho výpovědi na základě svých hypotéz. Během druhé poloviny 20. století se spolupráce psychologů se soudy více prohlubuje a narůstá počet expertiz u soudů. To si vyžádalo upřesnění úkolů psychologů pro účely trestního řízení.

V odborné literatuře se můžeme setkat s různými přístupy k vymezení pojmu věrohodnost. Jsou jimi hodnověrnost, důvěryhodnost, spolehlivost, autentičnost či kongruence. Někteří autoři tyto pojmy považují za synonyma. Jiní mezi těmito pojmy rozlišují. Zatímco věrohodnost se vztahuje k tomu, co člověk hovoří, hodnověrnost se vztahuje k osobě hovořícího. Hodnověrnost souvisí se statusem, resp. společenskou pozicí posuzovaného a zahrnuje podstatně širší kontext.

¹ alexandernett@seznam.cz

Praxe proto rozlišuje věrohodnost a hodnověrnost. Za věrohodnost považuje „co kdo sděluje“ a za hodnověrnost „kdo co sděluje“. Pojmem kongruence se zabýval C. R. Rogers (1999), který ji vymezuje jako míru souladu mezi tím, co člověk prožívá, a tím, jak své prožívání vyjadřuje navenek. Při posuzování věrohodnosti je kongruence vnímána jako tendence člověka být v souladu se svým prožíváním. To co prožívá vyjadřuje bez obav strachu a svobodně.

Vymezení pojmu věrohodnost (credibility) nacházíme rovněž v Blackově právnickém slovníku, kde je tento pojem objasněn jako „worthiness of belief“, tj. hodnota důvěry (víry), a to pouze ve spojení se svědeckou výpovědí. Podle Blacka se tedy jedná o vlastnost svědka, která činí jeho svědectví hodnotným nebo přesvědčivým.

Věrohodnost je možno chápat jako vlastnost, jež určuje, zda je relevantní subjekt, popř. zpráva, kterou nám poskytuje, hodny důvěry, tj. zda jim máme, či nemáme věřit jako pravdivým.

S ohledem na procesní právo je věrohodnost zároveň vnímána jako vlastnost konkrétního důkazu, jež má vliv na závěr soudu o jeho pravdivosti, resp. o pravdivosti skutkových zjištění jeho provedením získaných.

II. Obecná a specifická věrohodnost

Obecná věrohodnost představuje komplexní psychologickou charakteristiku osobnosti. Jde o základní způsobilost osoby být věrohodnou, tedy o základní způsobilost optimálně odrážet realitu svými smysly. V procesu posuzování věrohodnosti bude míra obecné věrohodnosti hodnotit to, zda má osoba, která vypovídá odpovídající psychologickou způsobilost k objektivnímu vnímání skutečnosti a k zapamatování a vybavování prožitých událostí.

Předpoklady obecné věrohodnosti každého jedince jsou dány souborem jeho individuálních osobnostních charakteristik, zvláště kapacitou kognitivních schopností, úrovní sociální percepcie, emočně-motivačními a charakterovými vlastnostmi, zkušenostmi a celkovou osobnostní vyzářlostí.

Každý člověk se vyznačuje určitou obecnou věrohodností a současně je u každého tato charakteristika různě rozvinuta. Konstatování určité úrovně obecné věrohodnosti ovšem neznamená, že obecně málo věrohodný jedinec nemůže někdy vyličit události správně. Rovněž to neznamená, že jiný jedinec, dostatečně vybavený k věrohodné výpovědi, nemůže v některých případech podat úmyslně nepravdivou výpověď.

Hodnocení obecné věrohodnosti je přiznáváno znalci-psychologovi. Ten se v posudku vyjadřuje zejména:

- a.) k vnímání, především ke stylu, který je příznačný pro posuzovaného (např. zda je jeho vnímání celostní, či zaměřené na detaily),
- b.) k rozumovým a paměťovým schopnostem (tj. zda je posuzovaný schopen pochopení, uchování a vybavení prožívané situace v nezkrácené podobě),
- c.) k osobnosti posuzovaného (např. k sugestibilitě a k vybraným vlastnostem osobnosti, zejména jsou-li přítomny určité psychopatologické rysy snižující obecnou věrohodnost, sklon k podvádění, hysterické rysy apod.).

Specifická, neboli speciální věrohodnost souvisí se samotnou výpovědí a váže se na posuzování konkrétní události. Speciální věrohodnost označuje míru, v níž konkrétní tvrzení splňují kritéria stanovená pro věrohodnou výpověď.

Podle Raskina a Stelleri jsou kritéria specifické věrohodnosti následující:

- a.) obecné charakteristiky (logická struktura, nestrukturované produkce, množství detailů),
- b.) specifické obsahy (zakotvení v kontextu, popis interakcí, reprodukce konverzace, neočekávané komplikace během incidentu),
- c.) zvláštnosti obsah (neobvyklé detaily, nadbytečné detaily, přesně sdělované chybně pochopené detaily).

K posouzení speciální věrohodnosti užívá znalec-psycholog klinický přístup, který spočívá ve vytvoření dojmu, jakým posuzovaná osoba působí při líčení konkrétní události a kvantitativní přístup, v jehož rámci provádí obsahovou analýzu exploračního chování posuzovaného. De Paulo a

kol. (1985) výzkumně prokázal vazbu některých charakteristik chování a zkreslené výpovědi. Pro jedince podávající vědomě zkreslenou, tj. nevěrohodnou výpověď jsou charakteristické některé řečové chyby, změna výšky hlasu, tzv. sebemanipulující pohyby (škrábání, tahání se za vlasy apod.)

V případě, že je podání posudku závislé na určitém hodnocení důkazů, znalec musí svůj závěr v posudku vyslovit podmíněně, popř. alternativně, s ohledem na možné hodnocení opatřených důkazů orgánem činným v trestním řízení. Pokud si tedy důkazy navzájem odporují a mohou vést k různým skutkovým variantám, nesmí znalec zaujímat stanovisko k správnosti či pravdivosti určité skupiny důkazů nebo určité skutkové varianty, ale musí zpracovat znalecký posudek s přihlédnutím k různým možnostem z takové důkazní situace vyplývajícím.

III. Platná právní úprava

Trestní řád v § 2 odst. 6 používá pojem hodnocení důkazů. Nicméně výklad tohoto pojmu již zcela ponechává právní teorii. Hodnocením důkazů se rozumí myšlenková činnost orgánů činných v trestním řízení, kterou tyto orgány přisuzují získanému důkazu určitou hodnotu. Doktrína není jednotná dokonce ani v rozsahu kritérií, podle nichž se důkazy mají hodnotit. Domníváme se, že je nutno akceptovat následující kritéria hodnocení důkazů zákonost, přípustnost, závažnost, pravdivost a hodnověrnost. Jako první v pořadí by orgány činné v trestním řízení měly vždy hodnotit zákonost důkazů, zejména určit, zda hodnocené důkazy netrpí závažnými procesními pochybeními.

Trestní řád dává pro vytváření vnitřního přesvědčení orgánu trestního řízení určité pokyny. Ukládá totiž orgánům trestního řízení povinnost, aby hodnotily důkazy jednotlivě i v jejich souhrnu, tj. ve vzájemné souvislosti se vším, co vyšlo v řízení najevo. Nicméně právní úprava neobsahuje výše uvedená kritéria hodnocení jednotlivých důkazů. Tudíž nejsou závazná.

Věrohodnost osoby nebo zprávy není proto totožný pojem s pravdivostí poznatku. Je to pouhý prostředek k tomu, abychom mohli přisoudit určitému poznatku hodnotu pravdivosti. To je zřejmé z toho, že nevěrohodnost osoby nebo zprávy ještě neznamená, že obsah zprávy je nepravdivý. Pouze nemůžeme pomocí takové zprávy dokázat pravdivost jejího obsahu. Věrohodnost důkazu je tedy nutná obsahová pomůcka pro důkaz pravdivosti jeho obsahu. Nevěrohodnost však není takovou pomůckou pro důkaz opaku.

Trestní řád v § 2 odst. 6 stanoví, že orgán činný v trestním řízení má pečlivě uvážit všechny okolnosti případu jednotlivě i v jejich souhrnu. Je tedy zřejmé, že hodnocení každého jednotlivého důkazu v izolaci od ostatních důkazů není zpravidla definitivní a v zájmu zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností je třeba doplnit je a tím často i jeho výsledek korigovat hodnocením komplexním, při němž se přihlíží k vzájemné souvislosti poznatků získaných hodnocením každého zvlášť.

V řízení může nastat taková situace, že některý důkaz je méně věrohodný než jiný. Stupeň věrohodnosti jednotlivého důkazu má značný význam během hodnocení, které se průběžně děje během celého řízení. Je-li důkaz zcela nevěrohodný, nebude třeba doplňovat dokazování dalšími důkazy ohledně věrohodnosti takového důkazu. V konečném hodnocení důkazů, které se provádí na závěr řízení, se však může hodnocení důkazu po stránce jeho věrohodnosti projevit jen tak, že důkaz je věrohodný nebo že není věrohodný. Částečná věrohodnost resp. nevěrohodnost vyjádřená at' zlomky nebo procenty nemá místa, protože nemá významu. Způsobuje totiž to, že podle takového důkazu nemůže soud učinit zjištění skutečnosti, o které takový důkaz podává zprávu.

Platná právní úprava obsažená v ust. § 118 tr. ř. umožňuje vyšetření duševního stavu svědka prostřednictvím znalce z oboru psychologie. Jestliže jsou závažné pochybnosti, zda není u svědka, jehož výpověď je pro rozhodnutí zvláště důležitá, podstatně snížena schopnost správně vnímat nebo vypovídat, je možno vyšetřit znalecky i duševní stav svědka. Pozorování duševního stavu svědka podle § 116 odst. 2 není však přípustné.

IV. Judikatura Ústavního soudu ČR a Nejvyššího soudu ČR

Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí, sp.zn. 22 Cdo 1810/2009 uvádí že, znalecký posudek (§ 125, § 127 o. s. ř.) soud sice hodnotí jako každý důkaz podle § 132 o. s. ř., odborné závěry v něm

obsažené však hodnocení soudem podle § 132 o. s. ř. nepodléhá“. Na tento kontroverzní výrok Nejvyššího soudu ČR existují mezi odbornou veřejností velmi různorodé názory.

Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí sp.zn. 33 Odo 189/2001 uvádí „Při důkazu výpovědi svědka musí soud vyhodnotit věrohodnost výpovědi s přihlédnutím k tomu, jaký má svědek vztah k účastníkům řízení a k projednávané věci a jaká je jeho rozumová a duševní úroveň, k okolnostem, jež doprovázely jeho vnímání skutečností o niž vypovídá vzhledem ke způsobu reprodukce těchto skutečností a chování při výslechu (přesvědčivost, jistota, plynulost výpovědi, ochota odpovídat na otázky apod.) a k poznatkům získaným na základě hodnocení jiných důkazů.

Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí sp.zn. 26 Cdo 2505/2000 uvádí: „Při hodnocení důkazů (zejména důkazů výslechem účastníků řízení a svědků) jako myšlenkové činnosti soudu totiž spolupůsobí vedle věcného obsahu výpovědi i další skutečnosti (např. způsob reprodukce vyličení okolností, chování v průběhu výpovědi apod.), které - ač nejsou bez vlivu na posouzení věrohodnosti výpovědi - nemohou být vyjádřeny v protokolu o jednání, avšak pro soud (v daném případě odvolací soud) jsou rozpoznatelné.

Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí sp.zn. 21 Cdo 818/2003 uvádí: „Hodnocení důkazů soudem je založeno na zásadě volného hodnocení důkazů. Ustanovení § 132 o.s.ř. soudu předepisuje, aby důkazy hodnotil podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti, a aby přitom pečlivě přihlížel ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci. Hodnocením důkazů se rozumí myšlenková činnost soudu, kterou je provedeným důkazům přisuzována hodnota závažnosti (důležitosti) pro rozhodnutí, hodnota zákonnosti a hodnota pravdivosti. Východiskem pro hodnocení důkazů z hlediska jejich pravdivosti je posouzení věrohodnosti určité zprávy získané provedením konkrétního důkazu, pro něž je významné posouzení věrohodnosti samotného důkazního prostředku (§ 125 o.s.ř.); věrohodnost použitého důkazního prostředku soud hodnotí jednak izolovaně (z hlediska druhu důkazního prostředku a způsobu, jakým se podle zákona důkaz provádí), jednak ve srovnání se zprávami získanými provedením ostatních důkazů (z ostatních důkazních prostředků).

Zpochybněním věrohodnosti důkazních prostředků se v první řadě rozumí tvrzení a pomocí důkazů prokázání takových skutečností, které vyvrací závěry soudu prvního stupně o tom, že určitý důkazní prostředek je nevěrohodný (a že proto z něj nelze při zjišťování skutkového stavu věci vycházet) nebo že je věrohodný (a že tedy je třeba na něm vybudovat zjištění skutkového stavu), popřípadě které vedou k závěru, že důkazní prostředek měl být správně z hlediska své věrohodnosti hodnocen soudem prvního stupně jinak. Zpochybnění věrohodnosti důkazních prostředků může spočívat i na takových skutečnostech, které - kdyby byly prokázány - mohou mít samy o sobě nebo ve spojení s již známými skutečnostmi jen vliv na hodnocení provedených důkazních prostředků, z nichž vychází rozhodnutí soudu prvního stupně, z hlediska jejich věrohodnosti. Věřohodnost důkazního prostředku může být zpochybněna například tehdy, bude-li tvrzeno a prokázáno, že svědek vypovídal o věci pod vlivem návodu nebo výhrůžky (tedy "křivě"), že listina je ve skutečnosti falzifikátem apod.

Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí sp.zn. 6 Tdo 1389/2012 uvádí, že hodnocení tzv. specifické věrohodnosti výpovědi přísluší soudu, nikoliv znalci, neboť jde o klíčovou součást jeho činnosti a sice hodnocení důkazů podle § 2 odst. 6 tr.ř.

Ústavní soud České republiky ve svém nálezu, sp. zn. III. ÚS 299 /06 uvádí: „Znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě, jako každý jiný důkaz, ani on nepožívá žádné větší důkazní síly a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale též věcné správnosti. Hodnotit je třeba celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatřování podkladů pro znalce, průběh znaleckého zkoumání věrohodnost teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivost metod použitých znalcem a způsob vyvozování závěrů znalce. Ponechávat bez povšimnutí věcnou správnost znaleckého posudku, slepě důvěřovat závěrům znalce, by znamenalo ve svých důsledcích popřít zásadu volného hodnocení důkazů soudem podle vnitřního přesvědčení, privilegovat znalecký důkaz a přenášet odpovědnost za skutkovou správnost soudního rozhodování na znalce. Takový postup nelze z ústavněprávních hledisek akceptovat.

Z podaného je zřejmé, že judikatura se kritérii věrohodnosti důkazů zabývá, přičemž tato kritéria uvádí vždy pouze příkladným výčtem. Za povšimnutí stojí rovněž skutečnost, že tento výčet kritérií věrohodnosti důkazů není jednotný.

V. Úvahy de lege ferenda

V rámci kritického myšlení se pak rozlišuje pět kritérií pro posouzení věrohodnosti, pro něž se vžilo označení RAVEN. Prvním kritériem je reputace (R-reputation) určující spolehlivost zdroje na základě předchozích zkušeností se zdrojem můžeme usuzovat na pravdivost jeho tvrzení (ten, kdo lhal dříve, může i lhat i teď), rovněž tak na spolehlivost zdroje můžeme usuzovat dle jeho aktuálního postavení ve společnosti. Druhým kritériem je schopnost vidět (A – ability to see), jež při hodnocení věrohodnosti vyžaduje posouzení, zda byl zdroj informace schopen jeho smysly vnímat tvrzené skutečnosti či nikoli. Třetím kritériem je tzv. vložený zájem (V-vested interest). Osobní zájem zdroje na výsledku vyplývajícím z jím poskytnuté informace je bezpochyby faktorem ovlivňujícím jeho věrohodnost. Při jeho posuzování je nutné obezřetně posoudit rizika, která pro zdroj vyplývají z lživě, jakož i naopak pravdivě poskytnuté informace. Čtvrtým kritériem je expertíza neboli odborné posouzení (E-expertise). Věrohodnost zdroje informace může být rovněž závislá na tom, zda zpracování jím získané informace vyžaduje zvláštní odborné znalosti. V návaznosti na míru nutnosti odborného vzdělání pro získání konkrétní informace je možné usuzovat na věrohodnost výpovědi (nemohu vypovídat o stavu technického zařízení, v inkriminovanou dobu, nemá-li dostatek znalostí o tom, jak funguje). Konečně pátým kritériem je neutralita (N-neutrality), tj. posouzení okolností, které mohou zdroj informace přinutit jeho informací podat tak, aby podporoval určitý názor. Na rozdíl od třetího kritéria tj. osobního zájmu se zde nesleduje osobní zájem zdroje, ale aspekty, které mohou narušovat jeho neutralitu ve sledovaném případě (např. jeden z účastníků sporu je jeho kamarád apod.).

Výše uvedená kritéria věrohodnosti jsou obecně zaužívána. Proto se domnívám, že by se de lege ferenda mohla použít jako závazná kritéria hodnocení věrohodnosti důkazů. Proto doporučuji, aby právní úprava obsahovala taxativní výčet těchto kritérií.

Výhodou takového řešení by byl především jednotný přístup soudní praxe při hodnocení věrohodnosti důkazů. Samozřejmě lze uvažovat i o případné kombinaci alternativ v tom směru, že by výčet kritérií mohl být i demonstrativní. Každé z navrhovaných řešení má své pro a proti.

Seznam pramenů

BRICHČÍN, Slavoj. Soudně psychiatrická expertíza z pohledu znalecké praxe. *Bulletin advokacie*, 1998, ročník 8, č. 4, s. 21 – 28.

CÍSAŘOVÁ, D. Hodnocení důkazů. *Socialistická zákonost*, č. 5/1967, str. 287.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 439 stran.

FIALA J. Pojem důkazu ve smyslu procesním. *Stát a právo*, č. 13. Praha: Academia, 1967, str. 30.

NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, D., *Je třeba znalců z oboru psychologie v trestním řízení?* *Bulletin Advokacie* 3/2007, ČAK (on line) 9.3.2007 (cit. 2012-10-04), Dostupné z http://www.cak.cz/files/1585/BA_07_03.pdf

PAVLOVSKÝ, Pavel a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2012. 232 stran.

KRITICKÉ ZHODNOTENIE PRÁVNEJ ÚPRAVY ODPOČÚVANIA A ZÁZNAMU TELEKOMUNIKAČNEJ PREVÁDZKY V TRESTNOM KONANÍ

JUDr. Martin PÍRY¹

Ústav verejného práva

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Anotácia: Predkladaný článok sa venuje kritickému zhodnoteniu aktuálnej trestno-procesnej úpravy odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky (v trestnom konaní). Vychádza zo stručného náčrtu problematiky informačno-technických prostriedkov s poukazom na ich povahu a charakter. Následne sa venuje analýze aktuálnej trestno-procesnej úpravy, pričom poukazuje na konkrétne sporné aspekty tejto úpravy a navrhuje možnosti ich riešenia.

Kľúčové slová: informačno-technické prostriedky, odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, príkaz na použitie, informovanie dotknutých osôb, využiteľnosť získaných dôkazov.

Annotation The submitted article is devoted to critical examine of current criminal matter referred to interception and recording of telecommunications during criminal proceeding. It is based on a brief sketch of the issues of information and technical means, with reference to the nature and character. Consequently, it analyzes the current criminal procedural matters, mentioning the specific aspects of that matter at issue and proposes results to address them.

Key words: information and technical resources, interception and recording of telecommunications, instruction manual, informing the people, the usefulness of the evidence obtained.

1. Všeobecne k právnej úprave informačno-technických prostriedkov

Súčasná situácia týkajúca sa výskytu a frekvencovanosť tých najzávažnejších trestných činov jednoznačne poukazuje na skutočnosť, že tak, ako sa rozvíjala naša spoločnosť, tak sa vyvíjali aj formy a spôsoby páchania závažných trestných činov. Jednoznačne tak možno konštatovať, že na odhaľovanie a aj na dokazovanie tých najzávažnejších trestných činov už nie je dostatočujúce využitie klasických prostriedkov, ktoré je možné efektívne využívať v procese odhaľovania trestných činov iných.² Informačný a technologický pokrok a ich vysoká úroveň, ktoré sú charakteristické pre súčasnú spoločnosť, sa prejavili aj v *modus operandi* trestnej činnosti, vrátane tej najzávažnejšej. Pre mnohé formy tej najzávažnejšej trestnej činnosti je charakteristický sofistikovaný spôsob prípravy, samotného páchania a v konečnom dôsledku aj utajovania následne po čine (ako súčasť *modus operandi*).³ Mnohé druhy trestnej činnosti, vzhľadom na ich povahu, si priamo na účely ich odhaľovania i dokazovania, vyžadujú využívanie moderných a do základných ľudských práv silne zasahujúcich prostriedkov. K nim možno nepochybne zaradiť aj prostriedky operatívno-pátracej činnosti, no taktiež aj prostriedky informačno-technické. Súhrne sú to prostriedky, ktorými sa veľmi intenzívne zasahuje do oblasti základných ľudských práv, s cieľom získania relevantných informácií pre trestné konanie. Ich zabezpečenie tak, aby boli pre trestné konanie relevantné, teda pokiaľ možno objektívne, neskreslené a vypovedajúce o skutočnom priebehu trestného činu, nie je možné inak, iba obetovaním tejto určitej miery zásahu do základných ľudských práv a slobôd. Prírodzene, že príslušné orgány musia pri tomto postupe rešpektovať zásadu primeranosti a zdržanlivosti v trestnom konaní, no súčasne pre ich využitie musia byť splnené aj všetky zákonné podmienky ich použitia. To je základný predpoklad možnosti využitia takto získaných informácií v trestnom konaní ako dôkazov.

Za informačno-technické prostriedky je možné považovať (v súlade s § 10 ods. 20 Trestného poriadku, zákona č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TP“) elektrotechnické,

¹ martin.piry23@gmail.com

² Tóthová, M.: Špecifiká odhaľovania korupcie. In Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae č. 1/2011, s. 36 a nasl.

³ Porada, V. a kol.: Kriminalistika. Bratislava: IURA EDITION, 2009, s. 112

rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronických komunikačných sieťach, obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov alebo pri vyhľadávaní, otváraní a skúmaní zásielok, ak sa ich použitím zasahuje do základných ľudských práv a slobôd. Je pre ne charakteristický utajený, spravodajský spôsob použitia, ktorý zabezpečuje získanie pokiaľ možno čo najobjektívnejších a pre trestné konanie relevantných informácií. Ide najmä o to, že dotknuté osoby, voči ktorým sa tieto prostriedky využívajú, nemajú o ich použití vedomosť, takže nemôžu pozmeniť alebo upraviť svoju činnosť a komunikáciu tak, aby sa nezistili skutočnosti významné pre trestné konanie.⁴ Aj z tohto je jednoznačne vidieť, ako intenzívne zasahujú tieto prostriedky do oblasti základných ľudských práv a slobôd dotknutých osôb, ktoré sú garantované nie len ústavne, ale aj v množstve nadnárodných dokumentov. Na to, aby bolo možné pomocou týchto prostriedkov získavať informácie relevantné pre trestné konanie, je nevyhnutné, aby boli dodržiavané zásady, ktoré súhrnne popisuje Ivor takto:⁵

- a.) informácie sa získavajú prostredníctvom špeciálnej techniky, ktorá je konštrukčne vybavená na tento účel,
- b.) použitie, resp. využitie týchto prostriedkov v trestnom konaní (schvaľovanie, kontrolný mechanizmus, praktická realizácia) podlieha osobitnému a prísnemu režimu, ktorý je upravený zákonnou úpravou,
- c.) prostriedky sa využívajú utajovaným spôsobom,
- d.) spracúvanie získaných informácií, ich evidencia, dokumentácia, ukladanie a vyradovanie podliehajú taktiež zákonnej úprave.

Stretom týchto prostriedkov so základnými ľudskými právami sa zaoberal vo svojej judikatúre aj EŠLP. Pôvodne striktné vnímané právo na súkromie začal neskôr interpretovať ako právo, do ktorého je možné zasiahnuť za splnenia presne zákonom stanovených podmienok a v prípade, že tento zásah je na dosiahnutie sledovaného účelu nevyhnutný.

2. Trestno-procesná úprava inštitútu odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky

Trestno-procesná úprava tohto inštitútu je obsiahnutá v § 115 a § 116 TP, pričom ide v tomto prípade o procesnú rovinu využitia tohto inštitútu, teda jeho využitie v trestnom konaní (v jednotlivých jeho štádiách).

Ide o jeden z informačno-technických prostriedkov, pomocou ktorých je možné získavať informácie dôležité pre trestné konanie, pričom súčasne ide o jeden zo zaisťovacích prostriedkov vo vzťahu k trestnoprávne relevantným (významným) informáciám. Samotný odposluch a zaznamenávanie telekomunikačnej prevádzky sa označujú ako informačno-technický prostriedok, hoci ide o konkrétnu činnosť, ktorá je vykonávaná pomocou špeciálnych zariadení a techniky, ktoré sú na tieto účely skonštruované. Tento prostriedok sa využíva spravodajským, teda utajeným spôsobom a vo vzťahu k tým najzávažnejším trestným činom, ktorých povaha a charakter si využitie tohto prostriedku priamo vyžadujú. Jeho výkon je zverený príslušným útvarom Policajného zboru, ktoré na tieto účely využívajú špeciálne skonštruovanú techniku, ktorá umožňuje odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky rôznej povahy.⁶

Ide o inštitút, ktorý tak ako celkovo informačno-technické prostriedky, silne zasahuje do oblasti základných ľudských práv. Spomenúť je potrebné hlavne právo na súkromie, ktoré je okrem ústavnej roviny (čl. 16 Ústavy SR) garantované aj v čl. 8 Dohovoru o ochrane základných ľudských práv a slobôd. V zmysle týchto garancií, právo na súkromie nie je právom absolútnym. Je teda možné do neho určitým spôsobom zasiahnuť, no štátne orgány musia vždy skúmať, či je takýto

⁴ Tóthová, M.: Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky a jeho využitie na účely odhaľovania korupcie. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie COFOLA, Brno: PF MU v Brne, 2011, s. 2

⁵ Ivor, J.: Monitorovanie osôb ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní. In Karlovarská právnická revue č. 4/2007, s. 2 a nasl.

⁶ Ivor, J., Tóthová, M.: Použitie informačno-technických a operatívno-pátracích prostriedkov. In Záhora J. a kol.: Dokazovanie v trestnom konaní. Praha: Leges, 2013, s. 251 a nasl.

zásah súladný so zákonom a nevyhnutný v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom alebo zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, alebo ak je to potrebné na ochranu práv a slobôd iných.⁷

„Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky je trestno-procesný inštitút umožňujúci zaznamenávať telefónne hovory a iné skutočnosti oznamované prostredníctvom elektronickej komunikačnej siete, ak sú svojim obsahom významné pre trestné konanie.“⁸ V tejto súvislosti je potrebné poukázať na rozsah resp. obsah samotného pojmu „telekomunikačná prevádzka“. Nejde totiž výhradne o informácie oznamované v pevnej či mobilnej sieti pomocou telefonického komunikácie. Pod tento pojem je potrebné subsumovať prenos informácií prostredníctvom faxov, pevných telefónnych liniek, mobilných telefónov, ako aj zariadení na prenos krátkych textových správ, informácie komunikované pomocou vysielaciek a taktiež sa tento pojem vzťahuje aj na prenos informácií elektronickou poštou.

Predmetné trestno-procesné ustanovenia (§ 115 TP) presne stanovujú podmienky a pravidlá, za ktorých splnenia je možné tento inštitút využiť. Konkrétne je vymedzený okruh trestných činov, v súvislosti s ktorými je využitie tohto inštitútu možné. Príkaz na jeho použitie sa môže vydať:

- a.) v trestnom konaní o zločine, o korupčných trestných činoch, o trestných činoch extrémizmu (novela TP zákonom č. 204/2013 Z.z. s účinnosťou od 1. augusta 2013) o trestnom čine zneužívania právomoci verejného činiteľa a legalizácie príjmov z trestnej činnosti ako aj pre iný úmyselný trestný čin, na konanie o ktorom nás zaväzuje medzinárodná zmluva, ak možno dôvodne predpokladať, že takto sa zistia skutočnosti významné pre trestné konanie, alebo
- b.) v trestnom konaní aj pre iný úmyselný trestný čin, no výhradne so súhlasom užívateľa odpočúvaného alebo zaznamenávaného telekomunikačného zariadenia.

S povoľovacím mechanizmom súvisí aj okruh subjektov, ktoré sú oprávnené vydať príkaz na použitie tohto prostriedku. Jeho využitie je totiž možné výhradne na podklade príkazu. To, kto je oprávnený vydať príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, to je závislé od štádia trestného konania.⁹ Konkrétne platí, že:

- a.) v postupe pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní je na vydanie príkazu oprávnený sudca pre prípravné konanie; ak by však išlo o situáciu, kedy vec neznesie odklad a tento príkaz od sudcu nemožno získať, potom môže povoliť odpočúvanie aj prokurátor; odpočúvanie sa však nesmie spájať so vstupom do obydľia a dodatočne musí byť príkaz vydaný prokurátorom potvrdený sudcom pre prípravné konanie; musí sa tak stať v lehote do 24 hodín, v opačnom prípade stráca príkaz platnosť a informácie, ktoré by sa aj takto získali, nebude možné využiť a musia sa zákonom predpísaným spôsobom zničiť;¹⁰
- b.) v konaní pred súdom vydáva príkaz predseda senátu.

Už tu je vidieť to, aký intenzívny informačno-technický prostriedok popisujem. A to hlavne z možnosti využiť ho aj v postupe preverovania podnetov či trestných oznámení, hoci ešte v trestnom konaní nemožno hovoriť o obvinenom (nebolo vznesené obvinenie) a v danej veci ešte nebolo začaté ani trestné stíhanie, teda sme ešte len v postupe pred začatím trestného stíhania, nie v prípravnom konaní a aj tu už je možné uvedený inštitút využiť.

Príkaz, ktorý sa na použitie tohto inštitútu vydáva, musí byť riadne a dostatočne zdôvodnený a to pre každú účastnícku linku alebo zariadenie zvlášť. Účastnícka stanica alebo zariadenie

⁷ Tóthová, M.: Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky a jeho využitie na účely odhaľovania a dokazovania korupcie. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie COFOLA 2011. Brno: PF MUNI v Brne, 2011, s. 2 a nasl.

⁸ Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 403

⁹ Čentěš, J.: Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Praha: C.H.BECK, 2013, s. 98 a nasl.

¹⁰ Míňárik, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 371 a nasl.

a taktiež aj osoby, ak sú známe, ktorých sa odpočúvanie a zaznamenávanie dotýkajú, musia byť v príkaze taktiež určené.¹¹ Odôvodnenie príkazu by nemalo byť iba vágne a všeobecné s ohľadom na povahu tohto prostriedku a jeho stret s ľudskými právami. Odôvodnenie by malo byť dostatočne konkrétne, jasné a presné a taktiež aj podrobné tak, aby nepripúšťalo žiadne pochybnosti a aby toto rozhodnutie a následne aj využitie tohto prostriedku boli preskúmateľné z hľadiska zákonnosti.

V príkaze je potrebné uviesť aj dĺžku obdobia, počas ktorej je možné využitie tohto prostriedku. Nie je možné teda nariadiť jeho použitie časovo neobmedzene, čo je pozitívom našej úpravy. Na strane druhej sa však určuje, že tento prostriedok možno nariadiť maximálne na 6 mesiacov s tým, že následne je možné jeho predĺženie a to o ďalšie 2 mesiace. Nie je však vôbec riešená otázka, koľkokrát je možné takto opakovane žiadať o predĺženie príkazu na použitie tohto inštitútu, čo spôsobuje problematickosť tohto ustanovenia. Nie je ďalej vôbec riešená ani otázka v akej časovej lehote by sa malo požiadať o predĺženie pôvodne vydaného príkazu. Nepochybne by sa malo o predĺženie žiadať ešte počas platnosti pôvodného príkazu, ale ani túto skutočnosť predmetné ustanovenie nezakotvuje ako povinnosť. Nie je riešené ani to, v akej časovej lehote počas platnosti pôvodného príkazu by sa malo požiadať o predĺženie (napr. 30 dní vopred pred skončením platnosti pôvodného príkazu a pod.). Takto povolujući subjekt môže mať k dispozícii iba minimum času na to, aby posúdil potrebu ďalšieho zásahu do ľudských práv pomocou tohto prostriedku. Všetky tieto skutočnosti zdôvodňujú problematickosť tohto inštitútu a bolo by ich vhodné vyriešiť konkrétnejšou úpravou z hľadiska času a tiež určením maximálnej doby, počas ktorej je možné využiť tento prostriedok.

Na strane druhej ale platí, že kedykoľvek počas trvania príkazu môžu príslušníci útvaru, ktorý vykonáva odpočúvanie a zaznamenávanie, zistiť, že už nie sú dôvody na takúto ďalšiu činnosť resp. že už pominuli dôvody, pre ktoré sa nariadilo odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačnej prevádzky. V takomto prípade ukončia túto činnosť (a to aj v prípade, ak by ešte trval pôvodný príkaz) a uvedené skutočnosti bez meškania oznámia subjektu, ktorý vydal príkaz na odpočúvanie. Ak sa takto stane v prípravnom konaní, tak vždy to oznámia súčasne aj prokurátorovi.

Trestno-procesná úprava obsahuje aj výnimku z možnosti použiť záznam z odpočúvania odpočúvať telekomunikačnej prevádzky. Ak sa počas odpočúvania zistí, že obvinený komunikuje so svojim obhajcom, tak takýto záznam sa použiť nemôže a musí byť zničený. To však nepokrýva prípady, ak by obvinený s obhajcom komunikoval vo veciach, v ktorých ho tento obhajca v trestnom konaní nezastupuje. Jednak sa takto rešpektuje zásada, že obvinený má právo radiť sa so svojim obhajcom a to aj bez prítomnosti tretej osoby, no súčasne sa takto dostáva za dosť zásade mlčanlivosti na strane obhajcu. Obhajca je totiž povinný o skutočnostiach, o ktorých sa dozvie pri zastupovaní obvineného zachovávať mlčanlivosť. Nebolo by správne, ak by sa teda o takýchto skutočnostiach mohli dozvedieť konkrétne orgány a to pomocou tajného, spravodajsky vykonávaného prostriedku. Navyše, vzťah obvineného a obhajcu je typický dôvernosťou, takže obvinený obhajcovi poskytuje dôverné a osobné informácie, ktoré by mali ostať zachované iba medzi nimi. Lenže, ako môže subjekt vykonávajúci odposluch a záznam zistiť, že tieto osoby si medzi sebou komunikujú informácie o veciach, v ktorých obhajca obvineného zastupuje resp. nezastupuje? Iba tým spôsobom, že sa s ich obsahom oboznáma. Aj keď tieto skutočnosti ďalej nemožno použiť v trestnom konaní, môžu zamerať činnosť príslušných orgánov, nakoľko už len to, že tieto informácie majú, ich v rámci ich činnosti môže určitým smerom a spôsobom ovplyvniť.

Ak sa má záznam z telekomunikačnej prevádzky využiť v trestnom konaní ako dôkaz, je potrebné, aby sa k nemu pripojil doslovný prepis. To platí v prípadoch, ak to vyhotovený záznam dovoľuje. Prepis vykoná príslušník Policajného zboru, ktorý vykonával odpočúvanie. Nevyhotovuje sa však prepis celý, ale iba v rozsahu skutočností, ktoré sú dôležité resp. významné pre trestné konanie. Uvádza sa aj údaje o mieste, čase, orgáne, ktorý záznam vyhotovil, a zákonnosti vykonávania odpočúvania.

¹¹ Tóthová, M.: Zaistenie informácií v trestnom konaní. In Ivor, J. a kol.: Od zločinu k trestu (sprievodca občana trestným konaním). Bratislava: EUKÓDEX, 2012.

V zmysle § 115 ods. 6 TP sa záznam telekomunikačnej prevádzky uchováva na vhodných elektronických nosičoch v celosti v spise, ktorých kópie si môže vyžiadať prokurátor a obvinený alebo obhajca. Po ukončení odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky si obvinený alebo obhajca môžu na svoje náklady vyhotoviť prepis záznamu telekomunikačnej prevádzky v rozsahu, v akom to uznajú za vhodné. Hodnovernosť prepisu posudzuje súd. Ak bol prepis záznamu vyhotovený v prípravnom konaní, predseda senátu môže nariadiť jeho doplnenie, ktoré vyhotoví príslušník Policajného zboru, ktorý vykonával odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky. Do spisu sa zakladá prepis záznamu telekomunikačnej prevádzky, ktorý sa neutajuje, podpísaný príslušníkom Policajného zboru, ktorý ho vyhotovil. Ak doslovný prepis záznamu obsahuje utajovanú skutočnosť, utajuje sa podľa predpisov o ochrane utajovaných skutočností. Záznam telekomunikačnej prevádzky sa môže použiť ako dôkaz až po skončení odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky. V prípravnom konaní, ak to odôvodňujú okolnosti prípadu, možno predložiť záznam telekomunikačnej prevádzky súdu aj bez prepisu tohto záznamu, ak zo sprievodnej správy vyplývajú údaje o mieste, čase, orgáne, ktorý záznam vyhotovil, a zákonnosti vykonávania odpočúvania, ako aj o osobách, ktorých sa záznam telekomunikačnej prevádzky týka, a záznam telekomunikačnej prevádzky je zrozumiteľný.

Snaha napomôcť v dokazovaní tých najzávažnejších trestných činov viedla k tomu, že v zmysle § 115 ods. 7 TP je možné, aby sa v inej veci, ako tá, v ktorej sa odpočúvanie a záznam vykonali, použili takto získané informácie ako dôkazy, no za podmienky, že súčasne aj v tejto inej trestnej veci sa vedie trestné stíhanie pre niektorý z trestných činov, pre ktoré je možné nariadiť odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky. Toto ustanovenie sa však v konečnom dôsledku stalo predmetom odlišného výkladu rôznych senátov NR SR a tiež sa do tohto sporu zapojila aj Generálna prokuratúra SR v snahe obhajovať niektorých verejných činiteľov. Sporné je hlavne vykladanie požiadavky „súčasného vedenia trestného stíhania v inej trestnej veci“. Vykladá sa jednak v zmysle časovej a tiež v zmysle vecnej paralely a teda k momentu, kedy sa odpočúvanie a záznam vykonáva alebo k momentu, kedy sa takto získané dôkazy použijú. Faktom ale je, že toto ustanovenie má napomáhať odhaľovaniu závažných trestných činov a tak by sa nemalo systematickým výkladom obmedzovať na minimum (ak vôbec na nejaké) prípady. V každom prípade ide o jednu (ďalšiu) spornú otázku tejto úpravy, ktorú je potrebné finálne doriešiť.¹²

Za ďalší sporný moment súčasnej úpravy treba považovať aj úpravu oboznamovania dotknutých osôb o tom, že sa voči nim využil tento inštitút. Na to, aby sa osoby mali možnosť brániť voči nezákonným alebo neodôvodneným formám zásahu do ich súkromia, na to musia byť informované o tom, že sa voči nim takéto prostriedky využili. Preto je nevyhnutné dotknuté osoby o tomto použití informovať. Platí, že ak sa nezistia žiadne pre trestné konanie dôležité informácie, potom záznam musí byť orgánom činným v trestnom konaní alebo príslušníkom PZ predpísaným spôsobom zničený. Zápisnica o tomto zničení sa zakladá do spisu, pričom o zničení záznamu je potrebné *informovať aj dotknutú osobu, ktorá nemá právo nazerat' do spisov*. Upovedomenie vykoná orgán, ktorého rozhodnutím sa vec právoplatne skončila a v konaní pred súdom predseda senátu súdu prvého stupňa v lehote do 3 rokov od právoplatného skončenia trestného stíhania v danej veci. Toto ale neplatí (v zmysle § 115 ods. 8 TP), ak sa koná o obzvlášť závažnom zločine alebo zločine spáchanom organizovanou, zločineckou alebo teroristickou skupinou, alebo ak sa na trestnom čine podieľalo viac osôb a vo vzťahu aspoň k jednej z nich nebolo trestné stíhanie právoplatne skončené a ak by poskytnutím takejto informácie mohol byť zmarený účel trestného konania.¹³ Lenže, čo ak sa predsa len zistia skutočnosti dôležité pre trestné konanie, no dotknutá osoba nebude mať právo nahliadať do spisov (napr. potenciálne podozrivý, ktorého podozrenie sa použitím tohto prostriedku vyvrátilo a teda už nie je ani len podozrivým v trestnom konaní a teda nebude mať právo nahliadať do spisov). Aj toto je teda pomerne sporné ustanovenie, ktoré by bolo

¹² Tóthová, M.: Limity právnej úpravy dokazovania korupcie v Slovenskej republike. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Olomocké debaty mladých právnikov, Olomoc, 2012, s. 510 a nasl.

¹³ Čentéš, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín: HEURÉKA, 2012, s. 296 a nasl.

potrebné upraviť tak, že sa zabezpečí dôsledné informovanie všetkých osôb, ktoré sú týmto prostriedkom (jeho výkonom) dotknuté.

Na základe ustanovenia § 116 TP je možné vydať *príkaz na zistenie a oznámenie údajov o už uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke*, ktoré tvoria predmet telekomunikačného tajomstva (podľa zákona č. 610/2003 Z.z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších právnych predpisov), alebo na ktoré sa vzťahuje ochrana osobných údajov. Ich zistenie a oznámenie je potrebné v prípade, ak sú potrebné na objasnenie skutočností dôležitých pre trestné konanie. Najčastejšie ide o záznamy, ktoré obsahujú identifikačné a účastnícke čísla mobilných telefónov, označenie základnej aj prijímajúcej stanice, moment spojenia, dĺžka trvania hovoru, moment ukončenia a podobne. Takto je možné zistiť komunikáciu určitých osôb, kedy spolu komunikovali, ako často, dĺžku ich hovorov a pod. Ide teda o inštitút, ktorý sa vzťahuje na už uskutočnenú telekomunikačnú prevádzku a pomocou neho sa zisťujú hlavne „technické údaje“ o nej. Obsah komunikovaných správ (komunikované skutočnosti) takto získať nemožno, na to je potrebné využiť inštitút odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky v zmysle § 115 TP.

Príkaz na využitie tohto inštitútu vydáva v konaní pred súdom predseda senátu a pred začatím trestného stíhania i v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie (na základe návrhu prokurátora). Musí mať písomnú formu (povinne) a doručuje sa fyzickej osobe či právnickej osobe, ktorá telekomunikačnú prevádzku zabezpečuje spolu s výzvou na oznámenie takýchto údajov. Táto je povinná požadované údaje poskytnúť žiadateľovi a nemôže sa dovoliavať ochrany osobných údajov alebo telekomunikačného tajomstva.

3. Na záver

Súčasná trestno-procesná úprava inštitútu odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky v zmysle § 115 a § 116 TP vykazuje viaceré sporné ustanovenia. Vzhľadom na povahu a charakter tohto informačno-technického prostriedku, resp. činnosti, ktorá je pomocou takýchto prostriedkov vykonávaná, by bolo vhodné, aby sa predmetné ustanovenia v zmysle vyššie uvedeného upravili a doplnili. Predsa len jednoznačne možno povedať, že je to inštitút, ktorým sa silne zasahuje do základných ľudských práv a slobôd a pomocou neho sa získavajú tiež informácie, ktoré sú cenné pre trestné konanie vzhľadom na spravodajský spôsob výkonu tohto prostriedku. Aby sa predišlo komplikáciám s využitím takto získaných informácií ako dôkazov v trestnom konaní, je potrebné dôsledne rešpektovať zákonné ustanovenia a naplniť zákonné podmienky, na ktoré je použitie tohto inštitútu viazané. Lenže samotné trestno-procesné ustanovenia nie sú v niektorých prípadoch dostatočne jasné a presné, alebo neposkytujú kvalitné záruky nezneužitia tohto inštitútu. Aj vzhľadom na tieto skutočnosti by bolo vhodné v zmysle vyššie uvedeného doplniť a upraviť súčasnú trestno-procesnú úpravu tohto inštitútu.

Zoznam bibliografických odkazov:

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín: HEURÉKA, 2012.

ČENTÉŠ, J.: Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Praha: C.H.BECK, 2013.

IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010.

IVOR, J.: Monitorovanie osôb ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní. In Karlovarská právni revue č. 4/2007.

IVOR, J., TÓTHOVÁ, M.: Použitie informačno-technických a operatívno-pátracích prostriedkov. In ZÁHORA J. a kol.: Dokazovanie v trestnom konaní. Praha: Leges, 2013.

MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2010.

PORADA, V. a kol.: Kriminalistika. Bratislava: IURA EDITION, 2009.

TÓTHOVÁ, M.: Zaistenie informácií v trestnom konaní. In Ivor, J. a kol.: Od zločinu k trestu (sprievodca občana trestným konaním). Bratislava: EUROKÓDEX, 2012.

TÓTHOVÁ, M.: Limity právnej úpravy dokazovania korupcie v Slovenskej republike. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Olomoucké debaty mladých právnikú, Olomoc, 2012.

TÓTHOVÁ, M.: Špecifiká odhaľovania korupcie. In Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae č. 1/2011.

TÓTHOVÁ, M.: Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky a jeho využitie na účely odhaľovania korupcie. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie COFOLA, Brno: PF MU v Brne, 2011.

GLOBALNE ASPEKTY PRÁVA NA SPRAVODLIVÝ PROCES. ŠTRUKTURÁLNE ÚVAHY.

JUDr. Patrik RAKO, LL.M (Hong Kong)¹

Ústav verejného práva

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva

***Anotácia:** Autor v príspevku analyzuje súčasný právny vývoj práva na spravodlivý proces v oblasti globálnej justície. Poukazuje na základné tendencie, odvetvové princípy výstavby globálnej justície ktoré sa dotýkajú práva na spravodlivý proces. Ďalej analyzuje základné pravidlá globálnej justície v kontexte k uplatňovaniu procesnej spravodlivosti prostredníctvom práva na spravodlivý proces..*

***KLúčové slová:** globálna justícia, právo na spravodlivý proces, univerzalizmus,*

***Annotation:** Author analyses current legal development of right to fair trial in global justice. Conference paper deal with fundamental approaches, general principles of global development which are in touch with right to fair trial. Furthermore analyze rudimental rules of global justice in context of application right to fair trial.*

***Keywords:** euglobal justice, right to fair trial, universalism*

Úvod

Tento bod je z časti progresívny pre náuku trestného práva procesného v stredoeurópskom regióne. Zatiaľ je matéria globálnej – univerzálnej justície reflektovaná len v rámci oblasti medzinárodného práva verejného. Trestnoprávna náuka na akcentovanie vzostupu tohto fenoménu ustanovením Medzinárodného trestného súdu nereagovala. Preto je dôvodné v súvislosti so základnými východiskami pre nasledovné časti práce zmieniť sa o myšlienke univerzálnej trestnej justície a jej ponímania, fundamentov chápania práva na spravodlivý proces. Vzhľadom na doterajšiu monokratickú existenciu medzinárodného práva globálna justícia je upgradom s nadväzujúcimi princípmi.

Základnou premisou vytvárajúcou ideové zakotvenie je myšlienka univerzálnej justície. Čo to však reálne pre právo na spravodlivý proces znamená? Myšlienku univerzálnej justície sme si predstavili ako základný prvok v predošlej kapitole pri predstavovaní medzinárodných východísk trestných súdov pod patronátom OSN. Avšak čo je možné presne vnímať pod pojmom univerzalizmus justície? V prvom rade sa jedná o tzv. morálny univerzalizmus resp. Rawlsovým ponímaním ako už vieme z prvej kapitoly, férovým univerzalizmom charakteristickým pre globálny liberálno-kapitalistický systém.

Avšak univerzálna justícia sleduje tri základné tézy pre svoje uplatňovanie a to (i) prvým je, že existujú morálne princípy, (ii) požiadavka, že morálne princípy, ktoré sa aplikujú na niektoré osoby, je možné aplikovať na všetky osoby, ktoré zdieľajú nejaký spoločne relevantný morálny základ a (iii) tvrdí, že napriek mnoho odlišnostiam medzi odlišnými ľuďmi z rozdielnych kultúr sú tu niektoré morálne významné podobnosti.² Týmito spoločnými črtami disponuje základný prvok pri konštrukcii globálnej justície – právo na spravodlivý proces. Čo to znamená, že globálne právo na spravodlivý proces je základom univerzálnej justície? Právo na spravodlivý proces ako už naznačuje práca je analýzou judikatúry a súvisiacich právnych predpisov trestných súdov medzinárodnej inštalácie, európskych súdov dvojkoľajnosti ochrany základných práv a slobôd a národnej ústavnej ochrany tohto práva, ktoré je najviac štandardizovaným inštrumentom v medzinárodnom spoločenstve a prelína do zatiaľ ešte stále národných právnych poriadkov.

Štandardizácia v globálnom meradle predstavuje rovinu minimálnych garancií na ktorých sa medzinárodné spoločenstvo zhodlo. Tento proces ku konkretizácii globálneho práva na spravodlivý proces si aktuálne načrtne aj s partikulárnymi prvkami ktoré ho ovplyvňovali nakoľko

¹ patrik.rako@gmail.com

² Caney, Simon. 2005. Justice Beyond Borders: A Global Political Theory. Oxford : Oxford University Press, 2005., s.

medzinárodné spoločenstvo usúdilo, že globalizácia je efektívnejšia prostredníctvom procesných práv subjektov, pretože hmotnoprávne výsledky sú pre rozdielne záujmy diferenciálne a ako už je zrejmé z doktrínálneho vymedzenia priorit procesných práv nad hmotnoprávnym výsledkom je takmer nespochybniteľná. Štandardizácia práva na spravodlivý proces nie je len unifikáciou základných a čiastkových práv spravodlivého procesu.

Skôr než k nim prišlo, medzinárodné právo a spoločenstvo postupovalo prezieravou cestou kedy najprv bolo potrebné vytvoriť inštitúcie a inštitucionálne záruky pre jednotlivca aby mal prístup k medzinárodnej spravodlivosti, čím sa vytvorili kontrolné orgány nad štátmi a ich vládami, ktoré uplatňujú a majú garantovať dodržiavanie spravodlivého procesu v zmysle princípu subsidiarity.³

Druhým krokom predchádzajúcim samotným právam je, že ak štáty zlyhali v tejto činnosti existuje na základe princípu komplementarity medzinárodná súdna inštanca schopná postup štátu preskúmať, prípadne prebrať jurisdikciu, či dohliadať na domáce súdne konanie aby prebehlo v súlade s medzinárodnými dnes môžeme hovoriť globálnymi štandardmi práva na spravodlivý proces.⁴ Tento prístup nám zavádza tzv. globálny pluralizmus kedy ako je poznať z konštitucionálneho vymedzenia zákonné normy, prekonávajú nadzákonné medzinárodné dohovory a európske právne akty s judikatúrou, ktoré však majú podústavnú právnu silu a môžu byť aplikované len v konkurencii s porušením ústavných noriem národných štátov, ale zaväzujú interpreta neodchýliť sa od výkladu stanoveného týmito normami a judikatúrou.

Tento normatívny pluralizmus je prítomný i na medzinárodnej úrovni kedy konkurenciu noriem vytvárajú voči sebe medzinárodné zmluvy, medzinárodné obyčajové právo, neformálne pravidlá, či štatúty súdov, tribunálov alebo medzinárodných organizácií, avšak samo o sebe riešenie pre aplikáciu a realizáciu je vedené argumentačnou cestou, viac než oktrojovaním neosobnej autority ktorá vytvára tenzie na domácej právnej scéne.⁵ Spolu so zdrojmi rozširujúcimi pluralizmus, inštitúciami pôsobiacimi ako supervízor nad dodržiavaním globálnych procesných práv v globalizácii⁶ so zároveň súdnymi inštitúciami s univerzálnou jurisdikciou globálna justícia prináša ďalší fenomén v podobe interpretačnej univerzality.

Interpretačná univerzalita je už len dôsledným javom postupujúcej globálnej justície a stáva sa normatívom pre domáce súdne inštanacie, ako je už zrejmé z toho, že postavenie zdrojov bude ovplyvňovať i priebeh interpretácie. Medzi tieto základné prvky univerzálnej interpretácie práva patrí princíp tzv. Reálneho – skutočného vplyvu na interpretáciu práva, Komplementárny vplyv na interpretáciu práva a v poslednom rade Klamlivý/Ozdobný vplyv na interpretáciu práva.⁷

Ad 1) Tento druh interpretačného štandardu je možné pozorovať „*ked' ustanovené právne koncepty sú transformované do súdneho rozhodnutia a súdny prieskum je založený na novo formulovanom koncepte.*“⁸ Tento prístup je charakteristický pre konštitučný trestný proces nakoľko je často používaný pre konkurenciu prípadov kedy ústavné princípy aplikácie práva vyplývajúceho z nadzákonných noriem umožňujú nový interpretačný pohľad na aplikované ústavné normy.

Ad 2) Komplementárny alebo podporný vplyv na interpretáciu práva sa výslovne týka prameňov a judikatúry, ktorej vplyv bol umožnený prostredníctvom už spomínaného článku 1 ods. 2. Judikatúra medzinárodných trestných tribunálov má týmto dôsledkom podporný argumentačný vplyv nakoľko je možný procesný univerzalizmus v podobe posilňovania a interpretácie práva na spravodlivý proces nachádzať najmä v medzinárodných súdnych

³ May, Larry. 2011. *Global Justice and Due Process*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011., s. 117

⁴ Pozri napr. Zeidy, Mohamed M. El. 2008. *The Principle of Complementarity in International Criminal Law Origin, Development and Practice*. Leiden : Brill | Nijhoff, 2008. 9789004166936.

⁵ Bližšie pozri Klabbers, Jan a Piiparinen, Touko. 2014. *Normative Pluralism and International Law Exploring Global Governance*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014., s. 67 a nasl.

⁶ Bližšie pozri Ritzer, George. 2007. *The Blackwell Companion to Globalization*. New York : Wiley-Blackwell, 2007., s. 62

⁷ Jemielniak, Joanna a Miklaszewicz, Przemyslaw. 2015. *Interpretation of Law in the Global World: From Particularism to a Universal Approach*. Heidelberg : Springer, 2015., s. 108

⁸ *Ibid.*, s. 116

inštanciách trestného charakteru, ktoré poskytujú unikátny a fundovane odôvodnený komparatívny základ pre domáce uplatňovanie práva na spravodlivý proces a nielen neho v trestnoprávných súvislostiach. Je žiadúce dodať, že Ústavný súd Slovenskej republiky tento druh možnosti doteraz ani raz nevyužil a príležitostí k takémuto počinu mal dostatok.

Ad 3) Ozdobný, iluzórny či ornamentný prístup k právnej interpretácii je tiež jednou z univerzálnych možností najmä národných najvyšších súdov, špeciálne ústavných kedy ich druh rozhodnutia je založený výlučne na národných ústavných uzanciách a lokálnom práve a tak súdy prizdobujú svoje rozhodnutia referenčnými odkazmi na právnu úpravu, či judikatúru európskych alebo ostatných súdov, kedy absentuje akákoľvek komparatívna analýza a slúžia jedine účelu podporiť alebo potvrdiť argumentačnú a presvedčovaciu silu domáceho rozhodovania. Žiada sa dodať, že v prípade vysokej ústavnej authority domáceho súdu, čo zhodou okolností z postkomunistických štátov má zanedbateľné minimum je tento druh univerzálného pravidla tzv. skrášľovania interpretácie dvojsečnou zbraňou kedy môže slúžiť na upriamanie pozornosti k mimo lokálnym, či mimo právnym zdrojom interpretácie s cieľom poukázať na širší kontext než len formalistický pozitívoprávny a osvetliť spoločenskú hodnotu žijúceho práva a jeho interpretácie mimo tradičný rámec. V druhom prípade v prípade nedôslednej znalosti a použitia komparácie podkopáva rozhodnutie i domáci právny poriadok nakoľko sa nezlučuje s vnímaním spoločným pre všetkých ľudí.

Okrem uvedených častí koncept globálnej justície determinuje niekoľko partikulárnych téz. Hlavná otázka pre pôsobenie globálnej justície z koncepčného hľadiska je hodnotová, pretože ako sme spomenuli právo je hodnotovým systémom. „*Kritickou otázkou, ktorá býva často kladená je či rovnaký pohľad na spravodlivosť, ktorý sa používa naprieč spoločnosťou je možné aplikovať medzi spoločnosťami a medzi ľuďmi na planéte.*“⁹ Táto otázka vedie k tézám ktoré determinujú charakter globálnej justície. Tento druh téz však nie je absolútny, ale relatívny má však svoje konkrétne podoby a výsledky.

Jednou z téz je kosmopolizmus. Pre koncept globálnej justície kosmopolizmus znamená, že „*požiadavky spravodlivosti pochádzajú z rovnakej obavy alebo povinnosti férovosti, za ktoré vďačíme v zásade všetkým našim bližným, a inštitúcie, na ktoré normy spravodlivosti môžu byť použité sú nástroje pre splnenie tejto povinnosti. Takéto nástroje sú v skutočnosti iba selektívne dispozícii: Môžeme byť schopní žiť len v podmienkach iba s tými ostatnými, ktorí sú členmi dostatočne robustných a dobre organizovaných suverénnych štátov. Ale morálne východisko pre požiadavky spravodlivosti, ktorá by mala riadiť tieto členské štáty, je univerzálne vo svojej celistvosti: je to starosť o férové podmienky, za ktorých zdieľame svet s ostatnými.*“¹⁰

Ďalším je globálny egalitarizmus. Rovnosťárstvo však v globálnom prípade nenaráža na distribúcie zdrojov a statkov medzi individuálnych príjemcov. „*Dnes sa veľmi veľa deje cez národné hranice skôr než interakcie medzi vládami. Deje sa tak kvôli jednej veci a to, že je tu mnoho iných dôležitých hráčov na medzinárodnom poli: medzinárodné agentúry ako Spoločnosť národov, Európska únia, Svetová obchodná organizácia, Svetová Banka a Medzinárodný menový fond ako aj multinárodné korporácie a medzinárodné nevládne organizácie. Interakcie a vzťahy naprieč štátmi a týmito novými hráčmi sú štruktúrované cez vysoko komplexný systém pravidiel a praxe s pridruženou jurisdikciou a vynucovacími mechanizmami. Títo hráči a tento druh pravidiel silne vplýva na život domácich národných spoločností: cez ich vplyv na ovzdušie a klimatické zmeny, invazívne choroby, konflikty a násilie, kultúru a informačné technológie a cez ruku trhu, ktorá podmieňuje prístup ku kapitálu a spotrebnému materiálu, exportné možnosti, domácu daňovú sústavu, ceny, mzdy, pracovné štandardy a mnoho viac.*“¹¹ Takže vplyvom difúzie moci z národného štátu na medzinárodné organizácie sa z otázky národného spravodlivého prerozdeľovania stala otázka globálnej justície ako globálneho prerozdeľovania zdrojov, tentoraz však nielen štátnych, ale i celoplanetárnych zdrojov.

⁹ Chatterjee, Deen K. 2011. Encyclopedia of Global Justice. Heidelberg : Springer, 2011., s. 423

¹⁰ Thomas Nagel, Problem of Global justice, s. 119

¹¹ Thomas Pogge — Politics as Usual: What Lies Behind the Pro-Poor Rhetoric, What is Global justice,

Iný pohľad na koncepciu globálnej justície spočíva v rozvinutí Rawlsovej teórie o práve národov¹². Rozvinutie spočíva na štyroch pilieroch, ktoré charakterizujú a určujú možnosti existencie globálnej justície. Patrí sem inkorporácia, realizmus, tolerancia a kohézia.¹³ Prečo práve tieto uvedené atribúty charakterizujú globálnu justíciu reprezentovanú globálnou organizáciou akou je OSN, si práve načrtne. Koncept globálnej justície sa snaží nájsť základné spojivo medzi odlišnými a navzájom nesúmeriteľnými záujmami. Inkorporácia znamená, že „*ak národ stanovuje, aby sa záujmy členov brali do úvahy, a všetky osoby sú členmi národov, potom všetky osoby, ktorých záujmy sú plne zohľadnené a je im venovaná náležitá pozornosť.*“¹⁴ Tolerancia ako ďalší z atribútov je teoreticky zakotvený nasledovne: „*uznávame, že liberálna spoločnosť je o rešpektovaní komplexných doktrín svojich občanov - náboženských, filozofických a morálnych, za predpokladu, že tieto náuky sú sledované spôsobmi, kompatibilnými s primeranou politickou koncepciou spravodlivosti a jej verejného záujmu. Rovnako tak môžeme povedať, že, za predpokladu neliberálnej spoločnosti základné inštitúcie majú spĺňať určité uvedené podmienky politického práva a spravodlivosti a viesť svojich ľudí k ucteniu primeraného a spravodlivého zákona pre spoločnosť národov avšak pre slobodomyselných ľudí ide o to tolerovať a súhlasiť s touto spoločnosťou.*“¹⁵

Kohézia je taktiež nutný prvok v budovaní globálnej justície. Jedná sa totiž o súdržnosť. Súdržnosť v spoločnosti národov, ktorá má viesť k etablovaniu jednotného globálneho štátu, a tým aj konštituovania univerzálnej globálnej justície. Vychádza z premisy, že opakom súdržnosti Spoločnosti národov schopnej vytvoriť globálny štát je neliberálny štát, ktorý roztrhá svet na jednotlivé časti a aj keď ten zakladajúci zahŕňa nejakú nespravodlivosť, je výhodnejšie, aby existoval.

Realizmus je posledným pilierom a otázkou praktickej politiky než justície. Vychádza z názoru, že na ochranu svetového mieru, ľudských práv a obehu tovarov a služieb je potrebné, aby liberálne národy a ich režimy zapojili do procesu univerzalizmu i neliberálne skôr, ako by im mali udeľovať sankcie a exkludovať ich z medzinárodných fór a medzinárodného práva. Realizmus je naplnením známeho hesla „*priateľov si drž blízko, nepriateľov ešte bližšie.*“ Uvedené princípy sú princípy viac menej všeobecné vymedzujúce priestor pre konkrétnejšie pravidlá.

Medzinárodné právo a globálne právo majú vo svojom priesečníku niekoľko princípov, pretože globálna justícia je nadstavbou medzinárodnému režimu. Princípy spoločné obojmu právnym režimom je možné kategorizovať do dvoch skupín ako: všeobecné a špeciálne.

Medzi všeobecné princípy je možné zaradiť princípy spravodlivosti, racionálnosti a vynútiteľnosti. K špeciálnym princípom patrí princíp univerzality, subsidiarity, solidarity a horizontality.¹⁶

Všeobecné princípy

Princíp spravodlivosti je imanentný každému právnemu poriadku a pre globálne pôsobenie tomu nie je inak. Dať každému čo mu patrí je kánonom každého právneho poriadku. Prístup globálnej spravodlivosti už nie je však taký ako bol prezentovaný doteraz a je vyučovaný na právnických fakultách. Z boja medzi prirodzeným a pozitívnym právom sa Rawlsovým posunom z princípu spravodlivosti stal princíp metodologický princíp vedeckého spravodlivého a nespravodlivého. V praktickom použití to znamená, že boli vytvorené objektívne kritériá hodnotenia spravodlivého na globálnej úrovni, ktoré sú priamo viditeľné skrz najdôležitejší postup a to systematizácii a hierarchizácii právnych prameňov. Princíp spravodlivosti je príčinou právnej regulácie, potreba spravodlivosti vedie k tvorbe právnych predpisov a procesných postupov. Princíp spravodlivosti v globálnej justícii však znamená aj zákaz prerogulovaniu spoločnosti. Aj právna

¹² John Rawls, *The Law of Peoples*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999

¹³ KUPER, A.: *Democracy Beyond Borders: Justice and Representation in Global Institutions*. Oxford University Press, 2004, s. 14

¹⁴ *Ibid.* s. 14

¹⁵ John Rawls, *The Law of Peoples*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999

¹⁶ Domingo, Rafael. 2011. *The New Global Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011., s. 157 a nasl.

regulácia má svoju gaussovú krivku a jej prekročenie už neslúži spravodlivosti, ale je jej popierateľom, pretože preregulovaná spoločnosť sa stáva spoločnosťou právnickou, exkluzívnou pre právnický stav. Spravodlivá spoločnosť nesmie byť preregulovaná, právo nesmie byť ekonomicky materializované nielen nespoltizované. Juridifikácia spoločnosť znamená, že zo sluhu sa stal pán. Aj na tieto prvky unifikačné snahy globálnej justície pamätajú.

Princíp racionality nadväzuje na princíp spravodlivosti, nakoľko ako sme spomenuli v prvej kapitole čo je spravodlivé je aj racionálne. Racionalita v globálnej justícii je označená ako *ratio iuris* objektívny štandard práva ktorý má prioritu nad subjektívnym vnímaním práva. Globálna justícia však štandardné vnímanie zmyslu, účelu rozoznáva širokospektrálne. Princíp racionality zakladá na čiastkovom vnímaní rozumnosti. Prvou čiastkou je obyčajové zdôvodnenie ktoré rozoznáva minulosť, históriu a poukazuje na korene a základy inštitútov a procesov v práve. Druhým prvkom je konsenzuálna racionalita, ktorá poukazuje na šírku a hĺbku súčasného spoločenského konsenzu ktorým je zabezpečená stabilita v právnom systéme a dosahovanie výsledku skrz procesné postupy. Tretím prvkom naplňajúci princíp racionality je tzv. preventívna racionalita, ktorá slúži na predvídanie budúceho vývoja a tomu prispôsobenie a vytváranie noriem ktoré majú slúžiť na regulovanie správania a tým jeho zabezpečenie proti náhodilosti. Poslednou časťou je prirodzený alebo tzv. sedliacky rozum, ktorý plní unifikačnú a harmonizačnú funkciu medzi právnym myslením, reguláciou na jednej strane a vnímaním morálnych, či etických kritérií adresátov práva.

Princíp vynútiteľnosti je nevyhnutný pre akýkoľvek systém práva. Nevynútiteľnosť noriem spôsobuje nefunkčnosť právneho systému. Otázka vynútiteľnosti noriem, prostriedku ktorým sa tak deje nie je pre globálne právo prioritná, ale kľúčová je otázka procesu tj. či daný postup je upravený právom, nakoľko vynútiteľnosti dodáva legitimitu. Legitimita ktorá umožňuje vynútiteľnosť má dôležitý limit – proporcionalitu. Prostredníctvom proporcionality sa spútava sila výnútiteľnosti práva – limituje sa násilie, ktoré sa nachádza mimo právneho rámca. Globálna justícia nie je výnimkou a jej normy musia byť proporcionálne vynútiteľné.

Špeciálne princípy

Princíp univerzality ako charakteristický špeciálny odvetvový princíp globálnej justície. Tento princíp je však pre trestnoprávnu odnož globálnej justície kruciálny a vzbudzuje dôsledné otázky. V prvom rade je to otázka legitimacy, ktorá však vzhľadom na skoršie všeobecné princípy a charakter medzinárodného trestného práva je zrejma skrz princíp komplementarity. Okrem toho však otvára tú najhlavnejšiu otázku rýchlosti spravodlivosti. Na národnej pôde ako aj v medzinárodnej justícii platí starorímska zásada „*pomalá spravodlivosť nie je žiadna spravodlivosť.*“ Univerzálna justícia ak sa mieni odovzdať tomuto štandardu taktiež vzbudzuje dve sady otázok: „*prvou je pokiaľ podstatné porušenia medzinárodného práva zahrňujú tisíce páchatel'ov ako boli prípady v Rwande, medzinárodný trestný tribunál, ad hoc alebo permanentný môže byť nespôsobilý vďaka kopeniu sa prípadov bez uvedenia vysokých zdrojov zahrňujúcich dosť veľkú odovzdanosť personálu. Druhý problém je obrátený: Ak sa medzinárodná obžaloba obžaloba zameriava na vysokých predstaviteľov zodpovedných za závažné porušenia medzinárodného práva, radšej než na menších páchatel'ov, procesy s vysokými predstaviteľmi pravdepodobne budú politicky nabité, komplexné a dlhé.*“¹⁷

Princíp solidarity ako jeden z prirodzených ľudských znakov, symbol humanity tzv. symbol súcitu sa prezentuje v otázke práva celkovo ale najmä v konštrukcii globálneho práva prostredníctvom imperatívu povinností. Globálny koncept povinností je možné klasifikovať tromi spôsobmi ako: (i) povinnosť zabrániť pozbaveniu práv, (ii) povinnosť ochrániť pred zbavením práv, (iii) povinnosť pomôcť zanedbaným.¹⁸ Tento druh povinností je možné dostať jedine skrz procesné práva. Tieto procesné práva ako sme poznamenali už v doktrínálnom vymedzení sú právami pozitívnymi aj negatívnymi, ktoré sú na jednej strane nárokovateľné od štátu ako entity, ktorá má

¹⁷ Jackson, Donald W., Tolley, Michael C. a Volcansek, Mary L. 2011. Globalizing Justice: Critical Perspectives on Transnational Law and the Cross-Border Migration of Legal Norms. New York : SUNY Press, 2011., s. 76

¹⁸ Beitz, Charles R. a Goodin, Robert E. 2009. Global Basic Rights. Oxford : Oxford University Press, 2009., s. 74

garantovať ich dodržiavanie a nerušenú konzumáciu a na druhej strane ho obmedzujú v konaní akým spôsobom bude dané pozitívne práva regulovať. Tento princíp vyplýva zo solidarity kedy procesné práva slúžia na zabránenie toho aby boli základné práva odopreté, nerealizovateľné a neaplikovateľné, pričom v druhej inštancii ak danému porušeniu alebo konaniu došlo slúžia ako ochrana pred absolútnou negáciou a odopretím spravodlivosti a tým základným práv (prístup k spravodlivosti ním nesporne je na každej úrovni práva o to viac na jeho globálnej solidárnej úrovni) a ak ani tieto bariéry nestačili pôsobí reparačná funkcia procesných práv ktoré umožňujú rehabilitáciu daného stavu.

Princíp subsidiarity je pre členov európskej únie známym pojmom a v tomto ohľade ho nie je potrebné obširnejšie predstavovať. Platí rovnako i na globálnej úrovni nakoľko slúži ako ochrana pred zahľtením kapacít justičných inštitúcií. V zásade platí zhruba rovnaký prístup ako v európskom práve – penzum právnych otázok, ktoré je možné vyriešiť na nižšej globálnej úrovni sa má vyriešiť na jej úrovni prostredníctvom tomu zodpovedajúcich inštitúcií a až následne ak ich kompetencia nebude stačiť sú tieto otázky presunuté na vyššiu úroveň k riešeniu.

Princíp horizontality ako posledný z princípov sa nazýva aj princíp demokratizácie a je výsledkom činnosti dialógu. Základnou nusansou je, že sa nejedná o transfer demokratických právomocí na novú globálnu úroveň, ale jedná sa o demokratizáciu rozhodovacích systémov. Globálna justícia je založená na tzv. participatívnom modeli kedy na inštitucionálnej úrovni sa podieľa i občan, pretože v rámci horizontality rozhodovacie procesy môžeme pozorovať na úrovniach rodiny, lokálnej, národnej, kontinentálnej a globálnej. Kľúčovým cieľom ktorý tento princíp sleduje je transparentnosť rozhodovacích procesov v práve, čo samozrejme nevynecháva trestnú justíciu v zaužívaných ohľadoch kedy je možné spozorovať presadzovanie dissentných rozhodnutí, rozširujúcich sa práv pre obeť danej trestnej činnosti, ale hlavne prístupím na *amicus curiae* v rámci súdneho rozhodovania a procesu.

Pravidlá plynúce z normatívnych systémov

Globálna justícia však okrem uvedených princípov pokročila natoľko, že si vytvorila svoje základné právne pravidlá. V monografii od Rafaela Dominga *The new Global Law* je možné podľa autora anticipovať niekoľko pravidiel charakteristických pre globálne právo. Radí sem medzi ne: „1) *Cuius tempora, eius ius*, 2) *Differentiae inter gentes promovendae universale ius incumbit*, 3) *Dignitas et aequalitas iuris universalis sunt aurigae*, 4) *Ex persona oritur ius*, 5) *Ex privato iure publicum*, 6) *Harmoniam communitatum ius universale tuetur*, 7) *Homo homini persona*, 8) *In solidum agi praeceptum est*, 9) *Iustitiam humano consortio tueri univesalis iuris est*, 10) *non in bello sed in actionibus dirimendae sunt lites*, 11) *Nulla legitima potestas quin ius universale agnoscat*, 12) *Nullun ius sine libertate, nulla libertas sine dignitate*, 13) *Pacta sunt servanda*, 14) *Poena tum iusta cum ex lege orta necnom delicto conviens*, 15) *Privilegia ne ignoranto*, 16) *Ratio iuris, auctoritas; imperium legis, potestas*, 17) *Unicuique suum*, 18) *Universale ius est commune idque seculare*.“¹⁹ Nasledovne si analyzujeme každé jedno pravidlo, čo prináša a znamená pre globálnu justíciu, nakoľko je potrebné predikovať vývoj ktorý nás všetkých ovplyvní.

- 1) Pravidlo *Cuius tempora, eius ius* alebo každej dobe jej právo je rovnako platné pre pokrok v ustanovovaní globálnej justície ako aj pre národné či medzinárodné právo. Pre Slovenskú republiku je tento princíp taktiež charakteristický nakoľko napriek existencii mnohých noriem z obdobia totality najmä v oblasti civilného práva, pretože trestné právo prešlo rekodifikáciou. Každé zodpovedajúcej dobe, času prislúcha istý právny režim a tak nie je možné hodnotiť dobu minulú cez prizmu nového alebo súčasného práva. Tento princíp má však niekoľko výnimiek, ktoré ustanovili medzinárodné trestné tribunály s tým, že počiatok výnimiek je možné badať v norimberskom tribunále a jeho pokračovateľovi tokijskom tribunále. Bližšie výnimky sa dotýkajú časti štvrtej dizertačnej práce, ktoré budú analyzované podrobnejšie.
- 2) Druhé pravidlo v podobe *Differentiae inter gentes promovendae universale ius incumbit* je obzvlášť dotýkajúce sa výstavby globálnej justície nakoľko je garanciou plurality. Globálna

¹⁹ Domingo, Rafael. 2011. *The New Global Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011., s. 185 a nasl.

justícia totiž nie je konceptom imperiálnej justície, kedy jej hlavnou výrazovou črtou je homogenita ako násilné potláčanie diverzity vo zvykoch, tradíciách, kultúry či rozdielnych právnych inštitúcií. Globálna justícia znamená alebo obsahuje prvky globalizácie a tým aj unifikácie základných procesných práv a právnych inštitútov, ale aj samozrejme znamená, že je potrebné zachovať diverzitu a nonkonformitu v práve, nakoľko homogenita potláča demokratickosť ako jedného z odvetvových princípov globálnej justície.

- 3) Pravidlo *Dignitas et aequalitas iuris universalis sunt aurigae* je imperatívnym vyjadrením už skoršieho princípu spravodlivosti ale s tým, že sa sústreďuje na človeka a jeho bytie. To čo ho charakterizuje ako subjekt práva je rovnosť v práve a jeho dôstojnosť, ktorú akcentujú ľudské práva. Lindner presadzuje názor, že program právnej vedy sa dnes nemôže zakladať na „*metafyzických pravdách a substančno-ontologických základoch. Materiálny obsah práva a s tým spojený fundamentálny program právnych vied musí byť založený na prirodzených podmienkach človeka, na condicio humana*“²⁰ V tomto prípade je vyšším vývojovým štádiom medzinárodného práva ktoré je založené na princípe zvrchovanosti štátov a globálne právo je založené na dôstojnosti osôb – právne vyjadrené na suverenite jednotlivca.
- 4) Štvrté pravidlo nadväzuje na predošlé a jeho znenie *Ex persona oritur ius* pokračuje v imperatívne jednotlivca a znamená, že človek je tvorcom práva, ale aj jeho adresátom je jeho subjektom a zároveň aj objektom a tak tvorba právnych pravidiel aj na globálnej úrovni musí pochádzať od človeka a musí byť vytvorená pre neho aby mu slúžila.
- 5) Tento princíp ide proti tradíciám a tendenciám dosiaľ vytvoreným a kontrastuje aj s témou práce nakoľko je venovaná prioritne oblasti verejného práva, ktoré pravidlo *Ex privato iure publicum*, čo znamená, že globálne právo budované hierarchicky sa buduje od spodu na vrch popiera tým, že v prvom rade existencia dvoch osôb, ktoré majú medzi sebou právne vzťahy vytvára súkromné právo a až jeho vrcholným derivátom je právo verejné nakoľko sa pripája ďalší subjekt práva v rámci právnych vzťahov a to organizovaná komunita – korporácia v podobe štátu. Zatiaľ toto pravidlo nestojí natoľko v popredí aby ohrozovalo primáciu verejného práva, avšak súčasná kríza štátu, inštitúcií samotných spochybňujúc ich legitimitu načrtáva, že v horizonte budúcnosti je nepredvídateľné k akej zmene dospejeme, preto považujeme za účelné na tento princíp upozorniť nakoľko sa jedná o možný budúci vývoj.
- 6) *Harmoniam communitatum ius universale tuetur* je pravidlom integrujúcim, ktoré má reflektovať rozdielne záujmy ľudstva a zjednocovať ich. Prispieva ku kooperácii medzi ľuďmi nakoľko platí vzájomná previazanosť komunit ľudstva a ich vzájomné ovplyvňovanie. Platí tzv. princíp motýlich krídel kedy aj najmenší otras alebo záchvev na inej strane sveta, môže spôsobiť rozsiahlu katastrofu v úplnej inej časti. Globálne právo sa stačí predchádzať alebo zabráňovať obdobným situáciám skrz spoluprácu.
- 7) *Homo homini persona* alebo človek človeku osobou je ďalším vyjadrením absolutizácie humanity ako stavebného kameňa globálnej justície.
- 8) *In solidum agi praeceptum est* – konať solidárne je právnou normou, je imperatívnym a konkrétnym vyjadrením odvetvového princípu solidarity kedy v právnych vzťahoch si má človek počínať tak aby práva prospievali nielen jemu, ale aj ostatným. Pre domáce podmienky stojí za to upozorniť, že toto pravidlo sa bežne napĺňa skrz *actio popularis*.
- 9) *Iustitiam humano consortio tueri univesalis iuris est*, ochrana spravodlivosti pre ľudské spoločenstvo je v tomto rozmedzí chápaná ako spravodlivosť ako právny systém ktorý nie je homogenizujúcim, ale na rozdiel od toho tvaruje a integruje parciálne časti do jedného systému-
- 10) *Non in bello sed in actionibus dirimendae sunt lites*, stanovuje spôsob riešenia sporov ktorý nebude vykonávaný prostredníctvom sily, ale bude využívať na svoje riešenie právne mechanizmy, pričom hlavne sa zameriava na procesné riešenie sporov. To znamená aký správny postup je potrebné použiť aby nebolo nutné riešiť spor v zmysle *ultima ratio* ktoré na globálnej úrovni znamená riešenie sporu ozbrojenou silou – vojnovým konfliktom,

²⁰ J. F. LINDNER: Rechtswissenschaft als Gerechtigkeitwissenschaft. In Rechtswissenschaft – Heft 1, 2011.

nakoľko štátom stále zostane schopnosť koncentrovaného násilia. V tomto pravidla sa akcentuje riešenie sporu prostredníctvom dôvodenia, argumentácie charakteristickej pre právny proces a nie skrz použitie sily.

- 11) *Nulla legitima potestas quin ius universale agnoscat*, je nesporne zaujímavým pravidlom, ktoré v právnej aplikácii znamená, že nijaká autorita ktorá odmieta globálne právo je legitímna. Pravidlo zahŕňa dve vrstvy – prvá ustanovenie a vytvorenie globálneho práva je prenechaná štátom a medzinárodným organizáciám, druhá fáza spočíva vo vývine a konsolidácii, ktorá je nezávislá na prvej iniciácii a vyvíja sa svojbytné.
- 12) *Nullun ius sine libertate, nulla libertas sine dignitate*, ako niet práva bez slobody, tak niet slobody bez dôstojnosti. Uznáva slobodu ako jednu zo svojich hlavných črt, ale zároveň nie je bezbrehá a priznáva jej ohraničenie v podobe dôstojnosti, ale povedané v skratke sloboda jedného subjektu globálneho práva je ohraničená dôstojnosťou iného.
- 13) *Pacta sunt servanda*, dohody sa musia dodržiavať je ubikvitou medzinárodného práva ktorá sa ukázala najviac životaschopnou a tak ho nie je potrebné bližšie predstavovať.
- 14) *Poena tum iusta cum ex lege orta necnom delicto conviens*, vzhľadom na to, že trestné právo je dominantným právnym odvetvým ktoré funguje viac-menej v každom druhu spoločnosti nakoľko represívna funkcia je určujúcou, globálna justícia nie je výnimkou a stanovuje prostredníctvom tohto pravidla jednu zo základných garancií pri trestnoprávných osobitostiach práva na spravodlivý proces, že trest musí byť založený iba na základe zákona a musí byť primeraný skutku. Je dôležité poznamenať, že medzi princípy sa udomácnil práve tento ako spoločný pre celé ľudstvo.
- 15) *Privilegia ne ignoranto*, alebo privilégiá sa nemajú udeľovať. Preložené do súčasného poznania jedná sa o inak pomenovanú rovnosť pred zákonom, ktorá je náležitosťou každého spravodlivého procesu. Jej absencia by globálnu justíciu uvrhla do tieňa elitizmu, ktorý by sponchyboval idey humanity a jednoty a vzbudzoval by pochybnosti o vznešených úmysloch a skôr by budila podozrenie.
- 16) *Ratio iuris, auctoritas; imperium legis, potestas*, zmysel práva je jeho autoritou a pravidlo je jeho silou sa javí ako komplikované a nepoužiteľné pre praktické uplatňovanie alebo len komparáciu. Avšak pre spravodlivý proces je významným nakoľko stanovuje, že zmysel, účel zákona je autoritou práva a nie jeho formálna podoba, čím umožňuje adresátom práva súdne preskúmanie globálneho práva v inštanciách globálnej justície a zároveň vláda je silou zákona, čo umožňuje medzinárodnú vynútiteľnosť rozsudkov na globálnej úrovni.
- 17) *Unicuique suum*, vyjadruje korektív, každému dať čo mu patrí resp. každému porušeniu je pripravená primeraná sankcia.
- 18) *Universale ius est commune idque seculare* v poslednom rade znamená, že globálne právo je právom sekulárnym ktoré sa neviaže na žiadne náboženstvo a tým sa dostáva otvoreného stretu s moslimským trestným právom šaría.

Globálna justícia a procesy s ňou spojené pokročili natoľko, že je možné badať, že sa nejedná len o vzdialenú fikciu, ktorá je nerealizovateľná, ale disponuje svojimi vlastnými myšlienkovými postupmi, má svoje odvetvové princípy výstavby a disponuje základnými konkrétnymi pravidlami ovplyvňujúcimi a usmerňujúcimi jej tvorbu a vývoj. Centrálna myšlienka univerzalizmu sa premieta aj do slovenského právneho poriadku skrz ústavné imperatívy a články, ktoré vtelil ústavodarca najmä europeizáciou základného zákona štátu. Ako budeme ďalej pokračovať v analýze judikatúry, sú to práve medzinárodné trestné tribunály a ich interakcia s európskymi inštanciami ochrany ľudských práv a slobôd ktoré tvarujú domáci prístup práva na spravodlivý proces vo všetkých načrtnutých očakávaných aj opomínaných nuansách v domácich orgánoch ochrany ústavnosti. Napriek vzdoru a odtrhnutosti justičných zložiek od týchto trendov je nutné demonštrovať na tejto kapitole v akom štádiu sú procesy ohľadne globálnej justície rozbehnuté a do akej miery je možné im naďalej vzdorovať prípadne sa na nich proaktívne podieľať a ešte lepšie ich usmerňovať.

Záver

Ako však doktrína univerzalizmu vplýva na právo na spravodlivý proces? Tak ako sa spravodlivosť a ochrana základných ľudských práv a slobôd stali nielen nacionálnymi, či transnacionálnymi – európskymi alebo transatlantickými témami, tak sa aj najväčší ich pilier dostal do zorného poľa internacionalistov, univerzalistov a globalistov. Zatiaľ však jeho inkorporácia do systému jednotnej, globálnej justície napreduje pozvoľna a najmä zvrchu. Právo na spravodlivý proces, presnejšie na férový proces sa zatiaľ unifikovalo len na úrovni vojnových zločinov, zločinov proti ľudskosti a medzištátneho násillia. K individuálnym právam osôb sa zatiaľ univerzalizmus nedostal. Preto je nutné k pojmu univerzálnej justície dodať ďalší atribút, ktorý jej chýba. Predošlé body určujú len ideové zakotvenie, teoretické zdôvodnenie toho, prečo začína, má pôsobiť alebo sa vytvára globálna justícia, avšak jej stále začína chýbať praktický aspekt, a tým je otázka priestoru. Okrem toho, že pôsobí medzi národmi, politickým rámcom právne definovaným ako štátne zriadenie a spoločnými prvkami medzi právnymi systémami prostredníctvom, a najmä medzinárodného práva, je nutné pre jej aplikáciu určiť základný procesný pojem, a to jurisdikciu. Štandardne vďaka existencii národných štátov máme niekoľko druhov jurisdikcie. Prvou z nich je pre trestné právo jurisdikcia miestna, t.j. štát stíha všetky trestné činy, ktoré boli spôsobené na jeho území bez ohľadu na pôvod páchatel'a či obeť. Potom nasleduje národná, ktorá sa odlišuje dvomi zložkami – aktívnou a pasívnou. Aktívna zložka umožňuje štátu stíhať trestné činy za predpokladu, že páchatel' je jeho občan aj mimo svojho územia. Pasívna zložka umožňuje naproti tomu stíhať spáchané zločiny bez ohľadu na štátnu príslušnosť páchatel'a, pokiaľ obeť týchto zločinov sú občanmi daného štátu. A potom nasleduje univerzálna jurisdikcia, ktorá znamená, že „každý štát môže požadovať stíhať trestný čin iba vzhľadom na povahu trestného činu (teda bez ohľadu na to, či existuje odkaz na zločin cez prizmu územia alebo štátnej príslušnosti)“. ²¹ Uvedená definícia dáva extenzívnu povahu chápaniu jurisdikcie, na ktorú sa má globálna justícia vzťahovať. Je možné *ad absurdum* dodať, že sa nemusí *ex definitione* jednať o teritórium pozemské, a teda teritórium súčasných národných štátov a supranacionálnych zoskupení ako je napr. Európska únia. Pretože univerzálna jurisdikcia umožňuje delimitovať priestor hraníc národných štátov na abstraktnú kategóriu povahy, resp. podstaty zločinu. Preto sa v súčasnosti právo na spravodlivý proces najmä vo svojich generálnych črtách, t.j. napr. požiadaviek na súd aplikuje dôsledne len prostredníctvom *ad hoc* ustanovených vojnových tribunálov, ktoré svoju legitimitu získali uznaním medzinárodného spoločenstva, prípadne založením univerzálnej jurisdikcie ratifikáciou štatútu medzinárodného trestného súdu. Tento prejav extrakcie jurisdikcie globálnej justície prostredníctvom amorfnej povahy zločinu umožňuje dať do pohybu nebezpečný trend – páchanie trestnej činnosti na území iného štátu. Ku príkladu white-collar, či corporate crime môže znamenať, že sa trestná činnosť nebude stíhať a súdiť podľa pravidiel teritoriálnej alebo národnej jurisdikcie, ale táto úloha bude presunutá na globálnu úroveň, napr. Medzinárodného trestného súdu, pretože „povaha zločinu“ to vyžaduje. Tento druh konštrukcie a extrakcie univerzálnej jurisdikcie potenciálne vzbudzuje dve základné obavy – vo svojej podstate začne popierať právo na spravodlivý proces, pretože imanentnou hmotnoprávnou súčasťou je právna istota, ktorá sa týmto druhom extenzie vytratí. Vzhľadom na neexistenciu jednotiacich kritérií povahy zločinu, či jednotiacu kodifikáciu trestných činov na globálnej úrovni, oprávňuje aplikácia tohto pravidla k maximálnej právnej ostražitosti. Kládne sa totiž praktická otázka, že pokiaľ národný štát nebude mať jurisdikciu, resp. nebude niektoré zločiny stíhať, ale iné štáty, či súdy legitimované medzinárodným spoločenstvom môžu začať takéto stíhanie, prípadne súdny proces pred súdnymi inštitúciami s univerzálnou jurisdikciou, a pred tzv. globálnou spravodlivosťou, pretože to povaha zločinu odôvodňuje, kde máme istotu, že sa to nezvrhne opäť v hľadanie kolektívneho vinníka a koncentračných táborov, gulagov alebo inej obdobnej formy?

Druhým poznatkom, ktorý univerzálna justícia vzbudzuje, je otázka ako dosiahnuť ochranu trestnoprávných osobitostí práva na spravodlivý proces, pokiaľ trend globálnej justície postúpi až na individuálnu úroveň. Bude dôkazy v prospech i neprospech zabezpečovať národný štát? Bude

²¹ MAY, L. - HOSKINS, Z. 2010. International criminal law and philosophy. s.l. : Cambridge University Press, 2010. s.17

vôbec v tom čase ešte existovať? Ak áno, nebude mať predsa jurisdikciu, čo znamená, že orgány štátu činné v trestnom konaní nebudú môcť vykonávať trestno-procesné úkony, pretože nebudú spôsobilé byť použiteľné v konaní pred globálnym trestným súdom. Kto bude teda zabezpečovať dokazovanie vo vzťahu k obžalovanému? Ďalším aspektom, ktorý vystupuje do popredia, je otázka práv obžalovaného – kto bude môcť financovať efektívnu obhajobu? Ako bude môcť využívať dôkazné prostriedky vo svoj prospech a na svoju obranu, pokiaľ nebude disponovať dostatočnými finančnými zdrojmi, pretože trestné konanie na úrovni národného štátu je beztak nákladné, čo v prípade, že pôjde o globálne inštitúcie? Ustanoví sa trestný tribunál pre ruský organizovaný zločin so sídlom v Murmanskú, Krasnodarsku alebo napr. Archangelsku s globálnou pôsobnosťou, budú sa všetci členovia Solnetskaya bratva zväzovať do sídla týchto súdov, aby sa tam viedlo trestné stíhanie? Alebo ostane aspoň zachovaný *status quo* a verejný žalobca dnešného medzinárodného trestného súdu, bude v zmysle zásady legality vykonávať stíhanie priamo na mieste so zabezpečením „modrých prilieb“, resp. ony samotné budú plniť úlohu vyšetrovacích orgánov kdekoľvek na svete s aplikovaním princípu subsidiarity domácich orgánov činných v trestnom konaní. V súčasnosti však nie je možné odhadnúť, ktorým smerom sa bude globalizácia a univerzalizácia práva na spravodlivý proces uberať, či formou etatizmu pod patronátom OSN a jej súdnych orgánov alebo dôjde k multipolárnemu usporiadaniu sveta a myšlienka univerzálnej, resp. globálnej justície stratí na význame a stane sa marginálnou.

Zatiaľ však je možné tieto tendencie v začiatkoch vysledovať aspoň na pôde Európskej únie ktorá prechádza svojou transformáciou v globálneho hráča. Hlavným prvkom ktorý bol zatiaľ zamietnutý na pôde Európskeho parlamentu bol návrh nariadenia Rady na zriadenie kancelárie Európskej prokuratúry. Z dôvodovej správy priamo z kontextu návrh môžeme ilustrovať, že „*keďže orgány členských štátov pôsobiace v oblasti trestného vyšetrovania a stíhania nedokážu v súčasnosti dosiahnuť rovnakú úroveň ochrany a presadzovania, má Únia nielen právomoc, ale aj povinnosť konať. Z právneho hľadiska sa to vyžaduje aj v článku 325 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ), ale keď sa zoberú do úvahy špecifické pravidlá Únie, ktoré sa uplatňujú v tejto oblasti, má Únia aj najlepšie možnosti na ochranu svojich finančných záujmov, a to aj prostredníctvom trestného stíhania trestných činov poškodzujúcich tieto záujmy. V článku 86 zmluvy sa ustanovuje potrebný právny základ pre takýto nový systém trestného stíhania na úrovni Únie, ktorého cieľom je napraviť nedostatky súčasného režimu presadzovania založeného výlučne na vnútroštátnom úsilí a dodať súlad a koordináciu tomuto úsiliu.*“²² Jednoznačne je možné vidieť za týmto v zmysle uvedeného globalizačné vplyvy a prejavy globálnej justície. Európska únia sa snaží upevniť si svoje miesto vzhľadom na status priestoru slobodu a bezpečnosti, otázkou zostáva, či difúzia brachiálnych zločiek je tou správnou cestou. Analýza justičnej praxe na Slovensku, v Európe a na medzinárodnej scéne nám poskytne v budúcnosti odpoveď.

Zoznam bibliografických odkazov:

Beitz, Charles R. and Goodin, Robert E. 2009. *Global Basic Rights*. Oxford : Oxford University Press, 2009. 9780199570263.

Caney, Simon. 2005. *Justice Beyond Borders: A Global Political Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2005. 9780198293507.

Domingo, Rafael. 2011. *The New Global Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 9781107651999.

Chatterjee, Deen K. 2011. *Encyclopedia of Global Justice*. Heidelberg : Springer, 2011. 978-1-4020-9159-9.

Jackson, Donald W., Tolley, Michael C. and Volcansek, Mary L. 2011. *Globalizing Justice: Critical Perspectives on Transnational Law and the Cross-Border Migration of Legal Norms*. New York : SUNY Press, 2011. 978-1438430706.

Jemielniak, Joanna and Miklaszewicz, Przemyslaw. 2015. *Interpretation of Law in the Global World: From Particularism to a Universal Approach*. Heidelberg : Springer, 2015. 978-3-642-04886-9.

²² Návrh NARIADENIE RADY o zriadení Európskej prokuratúry COM/2013/0534 final - 2013/0255 (APP)

- Klabbers, Jan and Piiparinen, Touko. 2014.** *Normative Pluralism and International Law Exploring Global Governance*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 9781107459779.
- May, Larry. 2011.** *Global Justice and Due Process*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 9780521152358.
- Ritzer, George. 2007.** *The Blackwell Companion to Globalization*. New York : Wiley-Blackwell, 2007. 978-1-4051-3274-9.
- Zeidy, Mohamed M. El. 2008.** *The Principle of Complementarity in International Criminal Law Origin, Development and Practice*. Leiden : Brill | Nijhoff, 2008. 9789004166936.

OPRAVNÉ PROSTŘEDKY VE ZVAŽOVANÉM NOVÉM TRESTNÍM ŘÁDU ČR¹

Jolana SEDLÁČKOVÁ,

Jan PROVAZNÍK

Katedra trestního práva právnické fakulty Masarykovy univerzity,

***Anotace:** Příspěvek se zabývá systémem opravných prostředků ve zvažované rekodifikaci trestního řádu. Na počátku uvádí několik teoretických, konceptuálních a systematických poznámek pro lepší pochopení tématu a pokračuje s dělením opravných prostředků na řádné a mimořádné. Obě kapitoly vycházející z tohoto dělení se skládají z uvedení navrhovaných změn a odlišností které zvažovaná rekodifikace možná přinese a z detailnějšího zaměření na novinky a změny, které mohou ovlivnit průběh trestního řízení v každodenní aplikační praxi.*

***Klíčová slova:** Opravné prostředky, odvolání, dovolání, stížnost, stížnost pro porušení zákona, obnova řízení*

***Annotation:** This paper is focused on legal remedies system in the considered recodification of the Code of Criminal Procedure. It starts with a few theoretical, conceptual and systematic remarks for a better understanding of the topic and later follows the division of legal remedies to ordinary and extraordinary. Both chapters regarding this division consist of introducing the proposed changes and differences that the considered recodification is possibly going to bring and more detailed focus on the novelties and changes that may effect the course of a criminal procedure in everyday praxis.*

***Key words:** legal remedies, appealation, extraordinary appelation, formal complaint, complaint for violation of law, retrial*

Úvod

Probíhající úvahy o rekodifikaci základního kodexu trestního práva procesního v české republice, tj. zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „tr. ř.“), již byly na úrovni Komise pro nový trestní řád zformovány alespoň co do základních východisek, z nichž by měly jednotlivá stadia a instituty trestního řízení vycházet. Tato formulace byla vtělena do dokumentu Východiska a principy nového trestního řádu, publikovaného serverem Česká justice (dále jen „Východiska“),² který obsahuje základní představy autorů potenciálního nového trestního řádu prakticky o každém významném obsahovém celku připravovaného kodexu. Jedním z nich je i systém opravných prostředků, na nějž se zaměřuje právě tento příspěvek.

Cílem tohoto příspěvku proto bude přiblížit potenciální změny, které by přijetí nového trestního řádu přinesl do systému opravných prostředků. Text bude dále členěn na některé obecnější výklady o současném pojetí systému opravných prostředků v tr. ř., dále na výklad o plánovaných změnách řádných opravných prostředků a jejich hodnocení a následně i o plánovaných změnách mimořádných opravných prostředků a jejich zhodnocení.

Opravné prostředky nejsou zpravidla v centru zájmu policejních orgánů, neboť se, a to pouze s některými z nich, setkávají nanejvýše v rámci autoremedury. Přesto se domníváme, že tento příspěvek může být i na půdě Akademie Policajného zboru v Bratislave přínosný, neboť jsou to zejména opravné prostředky proti rozhodnutí soudu prvního stupně, co může úsilí policejních orgánů zhatit, neboť nezřídka tkví příčiny ve zrušení rozhodnutí soudu prvního stupně v nesprávném postupu právě již v přípravném řízení. Alespoň letmé seznámení se systémem opravných prostředků může prospět proto i čtenářům, mezi nimiž převládají zástupci policejních složek.

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci projektu specifického výzkumu Masarykovy univerzity MUNI/A/1264/2014 *Možnosti adjustace trestního řízení specifické kriminalitě.*

² Pavel Šámal *zůstává garantem přípravy nového trestního řádu.* In: Česká justice [online]. Cit. 27.2.2015, dostupný z: [http://www.ceska-justice.cz/2015/01/pavel-samal-zustava-garantem-pripravy-noveho-trestniho-radu/], přímý odkaz zde: <http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2015/01/Trestn%C3%AD-%C5%99%C3%A1d-v%C3%BDchodiska-a-principy.pdf>.

Obecné výklady k systému opravných prostředků *de lege lata*. Opravné řízení, jakožto součást řízení trestního, spočívá v přezkoumání a prověření trestních rozhodnutí z hlediska jejich zákonnosti a důvodnosti, jakož i správnosti celého řízení, jež vydání (odsuzujícího či potvrzujícího) rozhodnutí předcházelo. Jeho smyslem je tedy zvýšit záruky při rozhodování orgánů činných v trestním řízení (nižších stupňů), aby bylo pokud možno každé jejich rozhodnutí v souladu s požadavky zákonnosti a spravedlivosti³; opravné prostředky slouží tak v nejširším slova smyslu k nápravám vad, které mohly mít vliv na správnost rozhodnutí, a to ať už mají tyto vady původ skutkový, právní či procesní. V současné platné a účinné české právní úpravě bývají nejčastěji opravné prostředky kategorizovány na řádné a mimořádné podle toho, zda jich je užíváno proti již pravomocnému či nepravomocnému rozhodnutí. Ačkoliv je právní moc napadeného rozhodnutí celkem spolehlivým kritériem tohoto rozlišení, samo o sobě toto kritérium nemá přílišné vypovídací hodnoty. Tu však má sama podstata institutu právní moci, která vyjadřuje konečnost a závaznost (materiální stránka) a nezměnitelnost (formální stránka) daného rozhodnutí,⁴ a která je i definičně spjata právě s nemožností uplatnění řádných opravných prostředků. Tím je vyjádřen i zásadní rozdíl mezi řádnými a mimořádnými opravnými prostředky, a tím je jejich účel, jež následně odráží rozsah a možné výsledky přezkumu té které kategorie.

Je žádoucí, aby právní moci nabývala pouze rozhodnutí, která jsou věcně správná, tj. která jsou zejména skutkově úplná a správná, právně adekvátně a korektně vyhodnocena, a jichž bylo dosaženo procesním postupem prostým vad. Proto mají řádné opravné prostředky své místo ještě před nabytím určitého rozhodnutí právní moci, byť jejich neuplatněním je skutková, právní i procesní bezvadnost určitého rozhodnutí pouze presumována, nikoliv postavena na jisto. Na druhou stranu jakmile určité rozhodnutí právní moci nabylo, není již zásadně z hlediska právní jistoty žádoucí, aby docházelo k jeho změnám. Mimořádné opravné prostředky mají proto nastupovat pouze tam, kde z určitého objektivního důvodu nebylo dosaženo správného a úplného skutkového zjištění či aplikována správná hmotněprávní či procesněprávní norma, a v řízení o mimořádném opravném prostředku již toto možno je. Objektivním důvodem nesprávného či neúplného skutkového zjištění bude zpravidla to, že technicky nebylo možno zjistit, zajistit či správně provést určitý důkaz (svědek v komatu, limity forenzních věd), objektivním důvodem nesprávné aplikace právní normy potom zpravidla bude pochopitelný „čestný“ omyl orgánu tuto normu aplikujícího (typicky soudu), zejména v případech tzv. *hard cases*, v nichž není možno identifikovat jediné apriorně správné řešení, např. z důvodu plurality racionálně podloženého výkladu, nejednoznačného řešení zdánlivě protismyslně působících právních principů atd. Zjistí-li ovšem orgán, rozhodující o mimořádném opravném prostředku, v mezích takového přezkumu subjektivní důvod nedosažení věcně správného rozhodnutí z hlediska vymezených kritérií, není mu zpravidla zabráněno v tom, aby zrušil i takové rozhodnutí, byť tyto situace by měly být pouze sekundárním účelem úpravy mimořádných opravných prostředků.

Tr. ř. zná ovšem i některé formalizované korekční postupy, které ne zcela zapadají do naznačené dichotomie řádný/mimořádný opravný prostředek. Jedná se typicky o opravné prostředky, které směřují proti rozhodnutím *sui generis*, např. proti trestnímu příkazu, či opatřením,⁵ např. o přibrání znalce, případně které nesměřují vůbec proti rozhodnutím, ale pouze proti určitému procesnímu či faktickému postupu orgánu činného v trestním řízení (nejrůznější námitky, žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu či státního zástupce dle ustanovení § 157a tr. ř.). V těchto případech je namístě se ptát, zda zde vůbec existuje rozhodnutí, které je způsobilé nabýt právní moci. V případě opatření a jiných forem procesního či faktického postupu orgánů činných v trestním řízení nechybí jen tato způsobilost, ale dokonce i rozhodnutí samotné, neboť se v obou případech jedná toliko o pouhý faktický postup technicko-organizačního

³ Orgán rozhodující o opravném prostředku může dané rozhodnutí zrušit a vydat nové rozhodnutí (apelační princip) nebo přikázat orgánu prvního stupně, aby ve věc znova projednal a rozhodl (kasační princip).

⁴ ŽDÁRSKÝ, Z. *K právní moci usnesení trochu jinak*. Trestněprávní revue 10/2010, s. 329.

⁵ BAXA, J. In: ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN: 9788074004964, s.422.

charakteru, a tedy instrumentálního charakteru.⁶ J. Baxa dokonce uvádí, že proti opatřením není nikdy přípustný opravný prostředek.⁷ Z hlediska předmětu našeho zkoumání proto tyto korekční postupy do systému opravných prostředků řadit nebudeme, ačkoliv si jsme vědomi toho, že s nimi je spojena určitá možnost přezkumu a opravy případných vad i opatření či jiného procesního či faktického postupu, to ovšem pojali-li bychom opravné prostředky ve smyslu naplnění jejich nejbližší výše zmíněného účelu a oprostili-li se od jejich sepetí s rozhodnutím *sensu stricto*.

Odpor proti trestnímu příkazu je z naznačených hledisek méně problematický, neboť se jedná o opravný prostředek proti rozhodnutí, které nepochybně je způsobilé nabýt právní moci, která je navíc podmíněna právě nepodáním odporu. Specifika odporu proti trestnímu příkazu jakožto opravného prostředku spočívají tedy spíše ve zvláštnostech řízení, které ústí ve vydání trestního příkazu, v němž obviněný nemusí vždy mít plnou možnost prezentovat svou obhajobu tak, jak by učinil ve standardním hlavním líčení. Odpor tak může být vnímán netoliko jako opravný prostředek, ale spíše jako možnost obhajoby dosáhnout plné možnosti prezentovat argumenty ve svůj prospěch. Jelikož je ovšem vydání trestního příkazu koncipováno tak, že by jej samosoudce měl vydávat pouze v případech, kdy má za to, že je skutkový stav spolehlivě prokázán (§ 314e odst. 1 tr. ř. Trestní příkaz tak není koncipován jako určitý procesní „první tah“, při němž příslušný samosoudce ví, že skutkový stav byl patrně jiný, než jak jej popsal ve skutkové větě trestního příkazu, ale chce jím vyprovokovat obhajobu k tomu, aby se domáhala své možnosti jej doplnit, nýbrž jako plnohodnotné meritorní rozhodnutí dle nejlepšího přesvědčení soudce.

Na základě výše uvedeného lze dle našeho názoru kategorizovat opravné prostředky dle českého trestního řádu následujícím způsobem:

- řádné, jimiž jsou
 - o stížnost dle ustanovení § 141 a násl. tr. ř. a dle zvláštní úpravy pro některé typy usnesení;
 - o odvolání dle ustanovení § 245 a násl. tr. ř.;
 - o odpor proti trestnímu příkazu dle ustanovení § 314g tr. ř.
- mimořádné, jimiž jsou
 - o dovolání dle ustanovení § 265a a násl. tr. ř.;
 - o stížnost pro porušení zákona dle ustanovení § 266 a násl. tr. ř.;
 - o obnova řízení dle ustanovení § 277 a násl. tr. ř.⁸

Řádné opravné prostředky *de lege lata*. V porovnání se slovenskou právní úpravou nevykazuje česká úprava řádných opravných prostředků žádná výraznější specifika. Nejvýznamnějším z nich je nepochybně odvolání, jímž je možno dosáhnout změny rozsudku soudu prvního stupně. Odvolání je určitým koncentrátem všech principů, konstrukčních prvků i aplikačních omezení, které lze obecně u opravných prostředků identifikovat. V rámci stručnosti a poskytnutí adekvátního prostoru z tohoto hlediska zajímavějším, protože specifitějším mimořádným opravným prostředkům, nepovažujeme za účelné zde vyjmenovávat notoriety s odvolacím řízením spojené, proto pouze ve stručnosti uvádíme, že odvolání slouží k nápravě vad skutkových, právních i procesních, je vázáno přísným zákazem *reformationis in peius*, je spojeno se suspensivním i devolutivním účinkem, uplatní se při něm *beneficium cohaesionis*, je založeno na modifikované zásadě vázanosti přezkumu a vystavěno na vyvážené aplikaci apelačního i kasačního principu. Podpurný katalog odvolacích důvodů lze nalézt v ustanovení § 257 odst. 1 tr. ř. a § 258 odst. 1 tr. ř.,

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Jinými případy průlomu do již pravomocných rozhodnutí pak mohou být ústavní stížnost, jíž Ústavní soud alespoň z části vyhoví či např. milost prezidenta České republiky, v současné době částečně přenesena do ingerence ministerstva spravedlnosti.

nicméně lze je podat i pro zde nevymezené vady. Snad jedinou zvláštností je u odvolání skutečnost, že na rozdíl od stížnosti není u odvolání umožněna autoremedura.⁹

O stížnosti a jejích současných specificích bude pojednáno níže, odpor proti trestnímu příkazu byl přiblížen naopak výše.

Mimořádné opravné prostředky *de lege lata*. Obecné úvahy o účelu opravných řízení plné míře platí o mimořádných opravných prostředcích, které slouží – ve výjimečných, zákonem vymezených případech - k odstraňování zásadních (nejčastěji procesních) pochybení poté, co rozhodnutí již nabylo právní moci.¹⁰

Autoři článku se v tomto kontextu dále více zaměří na vymezení dovolání, jakožto nejvyužívanějšího mimořádného opravného prostředku.¹¹

Dovolání je v historickém kontextu poměrně novým procesním institutem zavedeným ve prospěch i neprospěch obviněných do trestního řádu s účinností od 1. 1. 2002, novelou, tedy zákonem č. 265/2011 Sb. Právo na dovolání jde nad rámec ústavně zaručených procesních oprávnění, není zaručeno ani v Ústavě České republiky, Listině základních práv a svobod, ani mezinárodních smlouvách, jimiž je Česká republika vázána¹². Ve smyslu § 265a odst. 1 tr. ř. lze dovoláním napadnout pravomocné rozhodnutí soudu ve věci samé (taxativní výčet je vymezen v odstavci druhém citovaného ustanovení), jestliže soud rozhodl ve druhém stupni a zákon to připouští. V praxi bývá nejčastěji dovolání podáváno proti rozsudku, jímž byl obviněný uznán vinným a uložen mu trest, popřípadě ochranné opatření nebo bylo upuštěno od potrestání, anebo rozhodnutí, jímž byl zamítnut nebo odmítnut řádný opravný prostředek proti rozsudku nebo usnesení uvedenému pod písmeny a) až g).

Jednu ze stěžejních částí pak tvoří taxativní určení dovolacích důvodů, jejichž vymezení obsažené v § 265b tr. ř. je jednou z obligatorních náležitostí podaného dovolání. Tyto dovolací důvody spočívají v určitých vadách, kterými je zatíženo napadené rozhodnutí (případně také rozhodnutí soudu nalézacího) nebo řízení mu předcházející. Jedná se vždy o vady právní, nikoli vady skutkové, a to i v případě hmotně právních i procesních vad – jejich vymezení je tak podstatně užší než v řízení dovolacím. Český institut dovolání má v současné podobě centralizovaný devolutivní účinek. Lze konstatovat, že nejvyužívanějším je dovolací důvod uvedený pod písmenem g), v obou jeho variantách, tedy, že rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení skutku nebo jiném nesprávném hmotně právním posouzení¹³, nejčastěji pak také v kombinaci s důvodem podle písmene l)¹⁴, ať již alinea první či druhá. Ve smyslu ustanovení § 265b odst. 1 tr. ř. je dovolání vždy mimořádným opravným prostředkem určeným k nápravě výslovně uvedených procesních a hmotně právních vad, ale nikoli k revizi skutkových zjištění učiněných soudy prvního a druhého stupně ani k přezkoumávání jimi provedeného dokazování.

S poukazem na výše uvedené je nezbytné upozornit, že v dovolacím řízení nelze přezkoumávat a hodnotit správnost a úplnost zjištění skutkového stavu, či prověřovat úplnost

⁹ PÚRY, F. In CÍSAŘOVÁ, D. FENYK, J., GRIVNA, T. Trestní právo procesní. Praha: ASPI, 2008. ISBN 9788073573485, s. 541

¹⁰ ŠÁMAL, P. *Opravné prostředky v trestním řízení: stížnost pro porušení zákona, obnova řízení*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1999, xii, s. 3 - 4.

¹¹ V agendě dovolacích v minulém roce Nejvyššímu soudu, jako soudu dovolacímu, nově napadlo 1655 věcí. Viz statistiky dostupné z:

http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/web/Rozhodovacicinnost~Statistiky~Rok_2014~?openDocument&lng=CZ.

¹² Základní právo obviněného dosáhnout přezkoumání věci ve dvoustupňovém řízení je na mezinárodní úrovni stanoveno zejména v čl. 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 2 odst. 1 Protokolu č. 7 k Úmluvě. V podrobnostech viz usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. III. ÚS 298/02.

¹³ Tento dovolací důvod však neumožňuje brojit proti porušení procesních předpisů, ale výlučně proti nesprávnému hmotně právnímu posouzení - viz usnesení Ústavního soudu ze dne 1. 9. 2004, sp. zn. II. ÚS 279/03.

¹⁴ Bylo rozhodnuto o zamítnutí nebo odmítnutí řádného opravného prostředku proti rozsudku nebo usnesení uvedenému v § 265a odst. 2 písm. a) až g), aniž byly splněny procesní podmínky stanovené zákonem pro takové rozhodnutí nebo přestože byl v řízení mu předcházejícím dán důvod dovolání uvedený v písmenech a) až k).

provedeního dokazování a správnost hodnocení důkazů ve smyslu základních procesních zásad popsanych v § 2 odst. 5, 6 tr. ř.¹⁵ Nejvyšší soud, jako soud dovolací, taktéž není povolán k dalšímu, již třetímu justičnímu zkoumání skutkového stavu a již samo chápání dovolání jako mimořádného opravného prostředku ospravedlňuje restriktivní pojetí zákonodárcem vymezených dovolacích důvodů ze strany Nejvyššího soudu¹⁶. Dovolací soud proto vždy musí vycházet ze skutkového stavu tak, jak byl zjištěn v průběhu trestního řízení a jak je vyjádřen především ve výroku odsuzujícího rozsudku, a je povinen zjistit, zda je právní posouzení skutku v souladu s vyjádřením způsobu jednání v příslušné skutkové podstatě trestného činu s ohledem na zjištěný skutkový stav.

Jelikož však ze všech stanovených pravidel existuje výjimka, není tomu jinak ani v rámci českého dovolacího řízení. V ústavněprávní rovině, tedy ustálené judikatuře Ústavního soudu¹⁷ se opakovaně poukazuje na to, že rozhodnutí obecného soudu by bylo nutné považovat za vydané v rozporu s ústavně zaručeným právem na spravedlivý proces, jestliže by jeho právní závěry byly v *extrémním nesouladu* s učiněnými skutkovými zjištěními (včetně úplné absence důležitých skutkových zjištění). V této souvislosti je však nutné zmínit, že *právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod není možno vykládat tak, že garantuje úspěch v řízení či zaručuje právo na rozhodnutí, jež odpovídá představám obviněného. Uvedeným základním právem je „pouze“ zajišťováno právo na spravedlivé soudní řízení, v němž se uplatní všechny zásady soudního rozhodování podle zákona v souladu s ústavními principy.*¹⁸

Na okraj nutno uvést existenci i dvou dalších opravných prostředků - stížnosti pro porušení zákona, která je součástí právního řádu již od roku 1950¹⁹ a je prostředkem, jímž může ministr spravedlnosti (výlučně, nicméně činí tak zpravidla na základě podnětu ke stížnosti pro porušení zákona) dosáhnout zrušení pravomocného rozhodnutí soudu nebo státního zástupce, jímž byl porušen zákon. Změny pravomocného rozsudku v trestní věci se lze domáhat také cestou obnovy řízení podle ustanovení § 277 a násl. tr. ř., přičemž o návrhu na povolení obnovy řízení zpravidla rozhoduje soud, který ve věci rozhodl v prvním stupni. V řízení o obnově jde výlučně o posouzení otázky, zda nové skutečnosti či důkazy dříve neznámé ve spojení s důkazy již provedenými mohou odůvodnit jiné než původní pravomocné rozhodnutí o vině a trestu.²⁰

Řádné opravné prostředky *de lege ferenda*. Východiska v příslušné pasáži uvádí, že systém řádných opravných prostředků má být víceméně zachován ve své struktuře dle současného stavu.²¹

Změny v institutu stížnosti *de lege ferenda*. Ohledně stížnosti coby obecného opravného prostředku proti usnesením lze dle textu Východisek konstatovat několik podstatných skutečností - 1) měla by být zachována stížnost do usnesení o zahájení trestního stíhání; 2) lhůta k podání stížnosti by měla nově být svázána s okamžikem doručení, nikoliv vyhlášení; 3) mělo by dojít k rozšíření možnosti autoremedury.

Ad 1) Stížnost do usnesení o zahájení trestního stíhání, již upravuje stávající tr. ř., je v současnosti poměrně problematickým institutem, který dle našeho názoru statisticky vzato prakticky neplní svůj účel. Vyhovění této stížnosti je v praxi velice vzácné, a to zejména proto, že o této stížnosti rozhoduje v první řadě policejní orgán, které usnesení vydal, v rámci autoremedury, v druhé řadě pak dozorující státní zástupce, který by měl být o zahájení trestního stíhání přinejmenším informován, a tedy by měl být obeznámen i s obsahem usnesení o něm. Pokud je tedy dozorující státní zástupce přesvědčen, že by trestní řízení v daném případě vůbec nemělo být

¹⁵ Viz usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 449/03.

¹⁶ Viz usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. IV. ÚS 73/03.

¹⁷ Srovnej např. nálezy ve věcech vedených pod sp. zn. I. ÚS 4/04, sp. zn. III. ÚS 84/94; sp. zn. III. ÚS 177/04, IV. ÚS 570/03 a další.

¹⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. II. ÚS 681/04.

¹⁹ Ve slovenské právní úpravě mimořádných opravných prostředků již stížnost pro porušení zákona není zahrnuta, byla zrušena zavedením nového trestního poriadku č. 301/2005 Zb.

²⁰ Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 62/04 ze dne 15. 4. 2004.

²¹ Op. cit. sub. 2), s. 30.

zahájeno, patrně by k jeho zahájení vůbec nesvolil a na druhou stranu, k zastavení nezákonného trestního stíhání stížnost nepotřebuje, neboť si vystačí se svými dozorovými oprávněními.²² Toto usnesení je navíc vydáváno v tak ranou fázi trestního řízení, že všechny možné nedostatky, nejasnosti a vady takového usnesení mohou být zhojeny v pozdějších fázích řízení, zejména v řízení před soudem. Reálný význam tak tato stížnost má toliko v případech, kdy dozorující státní zástupce policejní orgán „neuhlídá“, a tento se dopustí při tvorbě usnesení o zahájení trestního stíhání zjevného excesu.

Vzhledem k tomu, že státní zástupci jsou za dozor nad přípravným řízením odpovědní, je z jejich strany citelná nevole i v případě excesů, je-li to alespoň trochu možné, stížnostem nevyhovět a námitky v nich obsažené reflektovat v dalším procesním postupu, neboť vyhovění stížnosti by zároveň bylo i uznáním vlastního zanedbání dozoru nad přípravným řízením. *De lege ferenda* lze přitom očekávat posílení tohoto trendu, neboť jedna z variant úpravy zahájení trestního stíhání dle Východisek počítá s tím, že by každé zahájení trestního stíhání bylo podmíněno souhlasem státního zástupce.²³

Tuto obecnou myšlenku rozvedeme prostřednictvím reálného praktického příkladu, který ji dle našeho názoru dobře ilustruje. Policejní orgán zahájil trestní stíhání pro trestný čin zanedbání povinné výživy dle ustanovení § 196 odst. 1, 2 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „tr. zák.“). V pro věc relevantních rysech se česká úprava tohoto trestného činu shoduje se slovenskou úpravou dle ustanovení § 207 odst. 1, 2 zák. č. 300/2005 Z.z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů, neboť shodně obě úpravy v prvním odstavci trestají „prosté“ zanedbání povinné výživy, tj. zpravidla neplacení výživného, ve druhém odstavci pak přísněji postihují situace, v nichž pachatel činí aktivní kroky k tomu, aby vyživovací povinnost plnit nemusel. V předmětném případě byl obviněný stíhán jako uprchlý a k jeho pobytu, osobě, zdravotnímu stavu ani pohybkům nebylo ve fázi prověřování (a ani později v průběhu trestního řízení) ničeho zjištěno, této trestné činnosti se však dopouštěl kontinuálně a ani v předchozích trestních řízeních za předcházející období nebylo nikdy zjištěno, že by aktivně plnění vyživovací povinnosti obcházel. Obhajoba proto ve stížnosti do usnesení o zahájení trestního stíhání argumentovala proti kvalifikaci skutku obviněného jakožto kvalifikovanou skutkovou podstatou dle odst. 2 s poukazem na to, že nic výsledky prověřování neposkytují k této kvalifikaci jakýkoliv podklad. Státní zástupce stížnost následně zamítl. Téměř bezprostředně poté byl obhájce vyrozuměn o změně právní kvalifikace, po níž byl obviněný nadále stíhán „jen“ pro trestný čin dle ustanovení § 196 odst. 1 tr. zák.

Samotná existence stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání není dle našeho názoru jakkoliv nežádoucí, problémem se ovšem stává její praktická redundance, plynoucí z jejího poměrně masového rozšíření. Důvod tohoto rozšíření přitom nemá nic společného se smyslem tohoto institutu dle tr. ř., ale s jeho významnými přesahy do jiných právních odvětví. Relativně dlouhou dobu panovala totiž v judikatuře nejednoznačnost ohledně toho, zda podání této stížnosti podmiňuje případné přiznání nároku na náhradu nemateriální újmy za nezákonně vedené trestní stíhání (tj. takové, které skončilo zpravidla zproštěním obžaloby či zastavením pro důvody, pro něž lze obžaloby zprostit) dle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti státu za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), tedy jde-li o prostředek, který zákon poskytuje poškozenému (ve smyslu tohoto zákona, tj. obviněnému v nezákonně vedeném trestním řízení) k ochraně jeho zájmu, a jehož je dle ustanovení § 8 odst. 3 tohoto zákona poškozený povinen využít. Novější judikatura²⁴ se snad již sjednotila na závěru, že podání této

²² ŠÁMAL, P. *K rozhodování o stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 7 TrŘ.*

Trestněprávní revue 3/2003, s. 95.

²³ Op. cit. sub. 2), s. 14.

²⁴ Např. nálezy ÚS ČR ze dne 3. dubna 2012, sp. zn. IV. ÚS 28/12, ze dne 9. července 2012, sp. zn. IV. ÚS 3846/11, ze dne 19. ledna 2012, sp. zn. III. ÚS 732/11, ze dne 10. března 2011, sp. zn. IV. ÚS 3193/10, ze dne 3. srpna 2011, sp. zn. I. ÚS 1066/11.

stížnosti se zásadně nevyžaduje pro úspěšnost takového nároku na náhradu škody, nicméně advokátní právní praxe je v tomto směru konzervativní a stále „pro jistotu“ podává stížnost do usnesení o zahájení trestního stíhání prakticky vždy.

Další důvod pak vyplývá z ustanovení § 16 odst. 2 zák. č. 82/1996 Sb., zákon o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, které předepisuje advokátům obecně využívat důsledně všech zákonných prostředků v zájmu jejich klientů. Ačkoliv zmíněná stížnost nepatří patrně mezi příliš účinné zákonné prostředky, jedná se nepochybně o zákonný prostředek v zájmu klienta, a tak její advokáti coby obhájci opět spíše „pro jistotu“ využívají, aby se vyhnuli případné kárné odpovědnosti (byť by si bylo těžko představit, že jen z důvodu nepodání této stížnosti by zejména ve světle výše uvedené judikatury, jednoznačně označující stížnost za neúčinný prostředek, kárná komise ČAK konstatovala spáchání kárného provinění příslušným advokátem).

Lze tedy shrnout, že *de lege ferenda* by nejvhodnějším postupem bylo ponechání zmíněné stížnosti pouze za situace, kdy nebude i nadále zahájení trestního stíhání podmíněno souhlasem státního zástupce a kdy zároveň dojde ke změnám v úpravě zmíněných mimotrestních předpisů tak, aby obhájci nebyli nuceni stížnosti zcela nadbytečně podávat, neboť toto vede pouze ke zvýšení administrativní zátěže jak jejich, tak orgánů činných v trestním řízení. Jelikož se tento vývoj nezdá být reálným, bylo by nejvhodnější stížnost do usnesení o zahájení trestního stíhání z nového trestního řádu vypustit tak, jak to učinila slovenská právní úprava (§ 185 odst. 2 zák. č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů), nicméně toto srovnání pokulhává na poněkud odlišné struktuře přípravného řízení dle slovenského trestního poriadku a úlohy uznesenie o začatí trestného stíhania (§ 199 odst. 3 zák. č. 301/2005 Z.z.) v něm.

Ad 2) Tuto inovaci lze uvítat, neboť současná praxe je zbytečně komplikovaná a neúčelná, jelikož nutí obhajobu podávat některé stížnosti (typicky do usnesení o vzetí do vazby či o jejím prodloužení) do tří dnů od vyhlášení takového usnesení, přičemž však v této situaci obhajoby nemá ještě k dispozici písemné vyhotovení tohoto usnesení. Praxe pak většinou postupuje tak, že obhajoba podá na místě blanketní stížnost a orgán, proti jehož rozhodnutí stížnost směřuje, s jejím vyřízením (typicky postoupením nadřízenému orgánu) vyčkává, než je obhajobě doručeno i písemné vyhotovení a tato nereaguje odůvodněním předchozí blanketní stížnosti. Pokud by nová úprava měla svazovat běh lhůty k podání stížnosti až s doručením písemného vyhotovení takového usnesení, jednalo by se nepochybně o vhodnou a účelnou inovaci, nicméně tato by předpokládala písemné vyhotovení všech usnesení, proti nimž je stížnost přípustná, s plným odůvodněním vždy, když se obhajoba práva stížnosti nevzdá na místě.

Ad 3) Z východisek není zcela zřejmé, jakým způsobem má autoremedura být posílena. Ze znění ustanovení § 146 odst. 1 tr. ř. ve srovnání se zněním ustanovení § 149 a násl. tr. ř., tj. ze srovnání možností rozhodnutí orgánu, který napadené rozhodnutí vydal, a možností rozhodnutí nadřízeného orgánu vyplývá, že rozšíření možností autoremedury by mohlo spočívat toliko v jejím umožnění i tehdy, jestliže by jí bylo zasaženo do práv třetí osoby (např. rozhodnutí o vrácení věci státnímu zástupci k došetření,²⁵ nicméně zrovna tato možnost má být dle Východisek v zamýšleném novém trestním řádu omezena²⁶. Další možnost rozšíření autoremedury by mohla spočívat v jejím umožnění např. i tehdy, jestliže stížnost nebyla podána včas, ačkoliv byla důvodná, či ji dokonce vůbec nevázat na podání stížnosti. Jakou cestou se případná nová právní úprava vydá, je nyní těžko předvídat. Vzhledem k pochopitelnému velmi malému uplatnění rozhodování autoremedurou v praxi lze však i nadále předpokládat, že jakékoliv rozšíření autoremedury bude sice užitečnou novinkou, nicméně novinkou s velmi omezeným praktickým významem.

Změny v institutu odvolání *de lege ferenda*. Žádné dramatické změny v úpravě tohoto institutu dle Východisek očekávat nelze. Jak Východiska výslovně zmiňují, nová úprava odvolání bude muset reflektovat některé koncepční změny nového trestního řádu z hlediska jeho koncepce

²⁵ GRIVNA, T. In: ŠAMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 9788074004650, s. 1780.

²⁶ Op. cit. sub 2), s. 30.

jako celku, zejména existenci zamýšlených institutů soukromé žaloby. Kromě toho uvádí Východiska jen zamýšlené vyvážení prvků apelace a kasace,²⁷ přičemž z dikce příslušné pasáže je patrné, že tímto vyvážením se míní omezení kasačního principu ve prospěch principu apelačního a omezení možnosti odvolacího soudu navrátit věc státnímu zástupci k došetření. Tato změna má patrně souviset s novým vymezením rolí stran trestního řízení vůči soudu jako rozhodovacímu subjektu, neboť napříště se počítá s tím, že bude posílen prvek kontradiktornosti a aktivita soudu zejména při dokazování se významně oproti stávajícímu stavu sníží.²⁸ Tímto opatřením se tak má zabránit tomu, aby soud v rozporu se svou nově vnímanou rolí poskytoval zejména v případě vrácení věci státnímu zástupci k došetření orgánům činným v trestním řízení „druhou šanci“. Zda tento záměr je v podmínkách českého prostřední reálně proveditelný či nikoliv, to by byla otázka na samostatnou poměrně obsáhlou disputaci. Osobně se obávám, že čeští soudci budou nadále cítit odpovědnost za výsledek trestního řízení a v plné míře se tak projeví nešvary apelace, na něž upozorňuje P. Langer,²⁹ zejména nutné zvážení možnosti přezkumu i skutkových okolností v rámci mimořádných opravných prostředků v případech „apelačních“ rozhodnutí.³⁰ Nesouhlasíme totiž s názorem, že by v odvolacím řízení byla *a priori* zajištěna větší objektivita rozhodování jen vzhledem k presumovaným vyšším kvalitám odvolacích soudců.³¹ Vzhledem k tématu tohoto příspěvku je však možno se omezit na závěr, že odvolací řízení nebude patrně v zamýšlené nové právní úpravě výrazněji měněno.

Změny v institutu odporu *de lege ferenda*. Ani u tohoto institutu nelze očekávat žádnou revoluci. Východiska uvádí dvě dílčí víceméně kosmetické, ale užitečné změny. První z nich spočívá v tom, že by měla být upravena možnost zpětvzetí odporu, druhá v povinnosti odůvodnit odchýlení se od trestním příkazem uloženého trestu v případě, že nově ukládaný trest by měl být přísnější.³² Obě tyto změny hodnotíme kladně, byť i zde zastáváme názor, že jejich praktický dosah bude mizivý. V praxi se již dnes našťastí nesetkáváme příliš často s tím, že by samosoudce v hlavním líčení následujícím po zrušení trestního příkazu na základě podaného odporu uložil přísnější trest jen jako určitý retribuční projev za „opovázlivé“ podání odporu.

Mimořádné opravné prostředky *de lege ferenda*. Východiska a principy záměru nového trestního řádu³³ přináší řadu chystaných změn v rámci trestního procesu.³⁴

U mimořádných opravných prostředků je v první řadě navrhováno přepracování nynější úpravy stížnosti pro porušení zákona a to tak, aby byla věcně součástí řízení o kasační stížnosti nebo o dovolání, s tím, že vedle alternativy jejího podání ministrem spravedlnosti (orgánem moci výkonné), by byla umožněna speciální kasační stížnost (nebo dovolání), kterou by mohl podat přímo obviněný, a to i po uplynutí lhůty k Nejvyššímu soudu, jímž bude rozhodnuto o její přípustnosti (o prominutí zmeškání lhůty). Jako další oprávněný subjekt však přichází v úvahu i veřejný ochránce práv (ombudsman). Na tomto místě je podstatné zmínit, že změny v české úpravě stížnosti proti porušení zákona nastaly již v souvislosti s nálezem pléna Ústavního soudu ze dne 31. 10. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 15/01, který zrušil kasační a apelační pravomoc Nejvyššího soudu v řízení o stížnosti pro porušení zákona podané v neprospěch obviněného, a ponechal pouze možnost

²⁷ Op. cit. sub 2), s. 30.

²⁸ Ibidem, s. 11.

²⁹ LANGER, P. *Principy způsobu vyřizování odvolání v trestních věcech, aneb dát přednost apelaci nebo kasaci?* Trestněprávní revue 8/2006, s. 226 a násl.

³⁰ LANGER, P. *Je třeba nově upravit odvolání v trestních věcech?*, Trestněprávní revue 5/2007, s. 133.

³¹ VOČKA, V. *K některým otázkám navrhované úpravy odvolacího řízení v rámci rekodifikace trestního práva procesního*. Trestněprávní revue 8/2008, s. 251.

³² Op. cit. sub 2), s. 31.

³³ Např. v civilním procesu doznalo dovolací řízení největších změn již od 1. 1. 2013 v návaznosti na zákon č. 404/2012 Sb.

³⁴ Pavel Šámal *zůstává garantem přípravy nového trestního řádu*. In: Česká justice [online]. Cit. 27.2.2015, dostupný z: [http://www.ceska-justice.cz/2015/01/pavel-samal-zustava-garantem-pripravy-noveho-trestniho-radu/], přímý odkaz zde: <http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2015/01/Trestn%C3%AD-%C5%99%C3%A1d-v%C3%BDchodiska-a-principy.pdf>, s. 31.

přijmout v dané věci akademický výrok za účelem sjednocování judikatury pro futuro. V těchto intencích, tedy v souladu s koncepcí demokratického právního státu a principu rovnosti zbraní, posílit postavení obviněného při tzv. flagrantním závažném porušení zákona se nese i nově navržená úprava. Otázkou však zůstává, zda by nový záměr byl skutečně efektivním v momentu, kdy ministr spravedlnosti podává většinu stížností pro porušení zákona právě na základě podnětu třetích osob a také, zda by nová úprava přispěla ke zefektivnění justice a urychlení trestního řízení v této jeho fázi. Neměl by však institut stížnosti pro porušení zákona zachovávat svůj primární cíl, tedy snahu o státu (dozor nad přípravým řízením vykonává státní zástupce v neukotveném postavení, zda je součástí moci výkonné či orgánem sui generis) napravit pochybení v daném procesu (způsobených činnostmi orgánů činných v trestním řízení či jinými okolnostmi)? Tedy dodržení původního záměru stížnosti pro porušení zákona jako možnosti státu na základě vlastní sebereflexe napravit a navrátit parametry spravedlivého procesu, který byl v průběhu trestního řízení (nejčastěji ještě před podáním obžaloby) zásadním způsobem porušen.

Co do institutu návrhu na obnovu řízení se nabízí především rozšíření možnosti podat návrh na obnovu řízení, a to širším vymezením „nových skutečností“ a „nových důkazů“. Rozhodování o obnově řízení³⁵ by bylo přesunuto na odvolací soudy, anebo při zachování příslušnosti soudu prvního stupně alespoň zavedeno rozhodování jiným soudcem soudu prvního stupně, aby bylo vyloučeno, že o obnově řízení budou rozhodovat soudci, kteří se podíleli na rozhodnutí, proti kterému směřuje návrh na obnovu řízení. Zákonodárce je v tomto smyslu veden záměrem, aby soudce, odlišný od soudce, jež případ již jednou rozhodoval, nové skutečnosti opravdu řádně nově zhodnotil a posoudil, zda se jedná o novou skutečnost či nikoli³⁶, což se dá z pozice zachování nestrannosti považovat za smysluplné. Je však možné, že se mohou objevit i názory opačné, tedy zda tímto postupem nemůže dojít k odnětí zákonného soudce ve smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Kasační stížnost (či dovolání) – zde zákonodárce využívá nového pojmu - pak bude koncipována na základě zmatečných důvodů pro její podání, přičemž na základě zkušeností z praxe bude upraven i výčet rozhodnutí, proti kterým bude možno tento mimořádný opravný prostředek podat a také důvody jejího podání.

Co do chystaných změn lze uvést, že je v současné chvíli opravdu otázkou, v jaké podobě přesně popsany záměr zůstane do přípravy jeho paragrafového znění. Zákonodárce v současné chvíli nepředkládá přesnější informace, tedy jak přesně by se měl katalog dovolacích důvodů měnit (zuzovat, zpřesňovat, rozšiřovat) a jakým způsobem se bude vyrovnávat s nastavenou judikaturou Ústavního soudu, který skrze nezbytnosti přezkoumávání trestního řízení přes námitku „extrémního nesouladu“ provedení dokazování a skutkových zjištění s právními názory mírně posouvá pozici dovolacího soudu do neustanovené třetí instance, jež přezkoumává celé řízení. Je nezbytné se také ptát, zda je nutné vytvářet novou právní úpravu, když současná úprava, jež dává, při neustálých novelizačních změnách, právní praxi alespoň jistou míru právní jistoty, funguje a není podrobována větším kritikám ze strany odborné veřejnosti. Při vědomí toho, že nejsou dále podrobněji zveřejněny záměry konkrétních se lze také např. obávat, aby zákonodárce ve snaze upravit mimořádné opravné prostředky, místo zpřesnění jejich využití a zjednodušení např. nerozšířil dovolací důvody a současně úpravu stížnosti pro porušení zákona do takové míry, že se budou překrývat a právní praxe bude meze jejich využití muset v následující době nově vymezovat.

Seznam bibliografických zdrojů

CÍSAŘOVÁ, D. FENYK, J., GRIVNA, T. Trestní právo procesní. Praha: ASPI, 2008. ISBN 9788073573485.

LANGER, P. Je třeba nově upravit odvolání v trestních věcech?, Trestněprávní revue 5/2007

³⁵ Tzv. řízení obnovovací – *judicium rescidens*.

³⁶ Viz *Helena Válková: Nový trestní řád by mohl platit od ledna roku 2017*. In: Česká justice [online]. Cit. 27.2.2015, dostupný z:

<http://www.ceska-justice.cz/2014/11/helena-valkova-novy-trestni-rad-by-mohl-platit-od-ledna-roku-2017/>.

LANGER, P. Principy způsobu vyřizování odvolání v trestních věcech, aneb dát přednost apelaci nebo kasaci?, *Trestněprávní revue* 8/2006

ŠÁMAL, P. K rozhodování o stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 7 TrŘ. *Trestněprávní revue* 3/2003

ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN: 9788074004964

ŠÁMAL, Pavel. *Opravné prostředky v trestním řízení: stížnost pro porušení zákona, obnova řízení*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1999, xii, 195 s. ISBN 8071792497.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. v-xii, 1899-3730. ISBN 9788074004650.

VOČKA, V. K některým otázkám navrhované úpravy odvolacího řízení v rámci rekonstrukce trestního práva procesního. *Trestněprávní revue* 8/2008.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

ŽDÁRSKÝ, Z. K právní moci usnesení trochu jinak. *Trestněprávní revue* 10/2010.

Nález pléna Ústavního soudu ze dne 31. 10. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 15/01.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 3. 2011, sp. zn. IV. ÚS 3193/10.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 1. 2012, sp. zn. III. ÚS 732/11.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 4. 2012, sp. zn. IV. ÚS 28/1.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 8. 2011, sp. zn. I. ÚS 1066/11.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 7. 2012, sp. zn. IV. ÚS 3846/11.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 1. 9. 2004, sp. zn. II. ÚS 279/03.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2004, sp. zn. III. ÚS 62/04.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 449/03.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. III. ÚS 298/02.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. IV. ÚS 73/03.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. II. ÚS 681/04.

<http://www.ceska-justice.cz/2014/11/helena-vaalkova-novy-trestni-rad-by-mohl-platit-od-ledna-roku-2017>

<http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2015/01/Trestn%C3%AD-%C5%99%C3%A1d-v%C3%BDchodiska-a-principy.pdf>

<http://www.nsoud.cz/>

NÁROK NA VYDANIE BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA AKO PREDMET ADHÉZNEHO KONANIA – UPLATNENIE NÁROKU NA VYDANIE BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA V TRESTNOM KONANÍ

JUDr. Tatiana SIRANKO KANÁLIKOVÁ, PhD.¹

Ústav verejného práva

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Anotácia: *Autorka sa v príspevku venuje problematike predmetu adhézneho konania. Analyzuje možnosť rozšírenia predmetu adhézneho konania o nároky na vydanie bezdôvodného obohatenia páchatelom trestného činu. Zároveň v tejto súvislosti polemizuje o rozšírení zákonnej definície poškodeného v trestnom konaní.*

Kľúčové slová: *poškodený, adhézne konanie, predmet adhézneho konania, náhrada škody, bezdôvodné obohatenie*

Annotation: *The paper deals with the issue of the subject of the adhesive procedure in the criminal proceedings. It analyzes the possibility of extending the subject and scope of the adhesive procedure for the claims for unjust enrichment. In this regard it also analyzes the extension of legal definition of the injured party in the criminal proceedings.*

Key words: *the party injured, adhesion procedure, subject of adhesion procedure compensation, unjust enrichment*

Poškodeným v trestnom konaní je osoba, ktorej bolo ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda, alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody (§ 46 ods. 1 Trestného poriadku²). Vo všeobecnosti môžeme povedať, že na podklade definície pojmu poškodený je možné rozlišovať viacero skupín poškodených, a to v závislosti od škody, alebo ujmy, ktorá bola im bola spôsobená. Z povahy veci taktiež samozrejme vyplýva, že ďalšou podmienkou je, aby bola škoda či ujma spôsobená v príčinnej súvislosti s konkrétnym trestným činom, pre ktorý sa vedie trestné stíhanie a taktiež, aby takáto škoda bola zásadne a objektívne vyjadriteľná v peňažných prostriedkoch. V rámci rozlišovania a charakteristiky jednotlivých skupín poškodených je nutné vychádzať predovšetkým z ustanovení Trestného poriadku. Vychádzajúc potom zo znenia ustanovenia § 46 ods. 1 Trestného poriadku, poškodeným je osoba, ktorej bolo trestným činom:

- a) ublížené na zdraví,
- b) spôsobená majetková škoda,
- c) spôsobená morálna škoda,
- d) spôsobená iná škoda alebo
- e) boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.

Uvedené členenie, resp. kategorizácia poškodených vzhľadom na druh im spôsobenej škody či ujmy má svoj veľký význam z hľadiska vymedzenia a identifikácie predmetu adhézneho konania. Za účelom vymedzenia predmetu adhézneho konania je totiž najskôr potrebné ustáliť, aký druh škody, alebo ujmy v zmysle ustanovenia §46 ods. 1 TP bol poškodenému v príčinnej súvislosti s trestným činom spôsobený. Práve prostredníctvom ustálenia týchto skutočností, teda identifikácie charakteru spôsobenej škody či ujmy poškodeného, sa dopracujeme k odpovedi na otázku, aké nároky si poškodený bude, resp. bude môcť uplatňovať v procese adhézneho konania. Týmto spôsobom teda dochádza i k vymedzeniu samotného predmetu adhézneho konania.

Z každej kategórie spôsobenej škody, ktoré §46 ods. 1 TP predpokladá (a teda i každá z kategórií poškodených osôb vzhľadom na spôsobenie takejto škody), plynú poškodenému určité nároky, ktoré si je v dôsledku takejto škody oprávnený uplatňovať voči obvinenému ako škodcovi v adhéznom konaní. Jedná sa vlastne o problematiku obsahu a rozsahu náhrady škody, ktorá má podklad najmä v predpisoch mimo trestného práva, a ktorá nám objasňuje charakteru týchto nárokov pri jednotlivých druhoch škody spôsobenej trestným činom. Zjednodušene povedané,

¹ tatiana.kanalikova@gmail.com

² Trestný poriadok, zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov; ďalej len Trestný poriadok, TP

charakter či druh spôsobenej škody, ujmy, nám determinuje i konkrétny okruh nárokov, ktorých sa poškodený môže v adhéznom konaní domáhať. V prípade, kedy dôjde v dôsledku protiprávneho konania k ujme na zdraví, je potrebné rozlišovať, či došlo len k ujme na zdraví, alebo došlo k smrti osoby. Taktiež je potrebné v súvislosti s ujmom na zdraví rozlišovať nároky, ktoré majú charakter majetkovej ujmy (náhrada za stratu na zárobku, náhrada za stratu na dôchodku, náklady na výživu pozostalých, účelné náklady spojené s liečením, náklady spojené s pohrebom, či nárok na jednorazové vyrovnanie), a taktiež tie, ktoré majú charakter nemajetkovej ujmy (jednorazová náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia. Škodlivý následok v podobe majetkovej škody sa prejavuje v majetkovej sfére poškodeného, pričom poškodený je oprávnený domáhať sa náhrady celej škody spôsobenej trestným činom, teda skutočnej škody i ušlého zisku. V prípade spôsobenia morálnej škody (vhodnejšie by však bolo označenie nemajetková ujma), sa poškodený môže domáhať náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch. V konkrétnom prípade sa samozrejme nie je vylúčená kumulácia rozmanitých nárokov poškodeného, keďže konkrétnym trestným činom môže dôjsť ku spôsobeniu viacerých kategórií škôd, ktoré sa odrazia vo sfére konkrétneho poškodeného.

Vo vzťahu k nárokom uplatňovaným poškodeným v adhéznom konaní však nemožno zabúdať na to, že takéto nároky poškodeného bude potrebné patričným spôsobom preukázať, čo znamená preukázať najmä ich rozsah a obsah tak, aby o nich bolo možné rozhodnúť priamo v trestnom konaní, v adhéznom konaní. Predmet adhézneho konania teda nie je možné vnímať len ako jednotlivé uplatňované nároky plynúce poškodenému zo spôsobenej škody, ale taktiež je zaň potrebné považovať i samotné preukázanie ich základu, obsahu a rozsahu.

Zmyslom kategorizácie škôd spôsobených trestným činom vzhľadom na definíciu poškodeného v zmysle §46 ods. 1 TP je analyzovať predmet adhézneho konania v závislosti od charakteru škody, či ujmy, ktorá bola v súvislosti s trestným činom poškodenému spôsobená. Týmto spôsobom sme teda odpovedali na otázku, akých nárokov sa poškodený v trestnom konaní môže domáhať, čo teda bude predmetom adhézneho konania. V zmysle uvedeného teda môžeme ustáliť, že poškodený sa v trestnom konaní môže v zmysle platnej právnej úpravy domáhať rozmanitých nárokov plynúcich zo spôsobenej majetkovej škody, morálnej škody, inej škody, resp. nárokov, ktoré mu prislúchajú v dôsledku porušenia či ohrozenia jeho iných zákonom chránených práv alebo slobôd.

V tejto súvislosti je potrebné poukázať a upozorniť na určitú zmenu právnej úpravy v podmienkach českého trestného práva, konkrétne na zmenu Trestného rádu, ktorá súvisí s rozsahom nárokov, ktoré si poškodený môže v rámci trestného konania uplatňovať v príčinnej súvislosti so spáchaným trestným činom. K uvedenej zmene došlo prostredníctvom novely zákona č. 141/1961 Sb., o trestní řízení soudním (trestní řád, ďalej len trestní řád, tr. řád) a to zákonom č. 181/2011 Sb. V dôsledku tejto novely procesného predpisu si môže poškodený v rámci adhézneho konania okrem ostatných nárokov uplatňovať i nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia, ktorý mu vznikol v príčinnej súvislosti s trestným činom. Túto zmenu je možné považovať za zásadnú zmenu právnej úpravy z hľadiska postavenia poškodeného, keďže jej prostredníctvom sa tak rozšírila legálna definícia osoby poškodenej (§43 odst. 1 tr. řádu) tak, že touto osobou je ten, komu bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková alebo nemajetková ujma, alebo ten, na koho úkor sa páchatel trestným činom obohatil. Došlo teda nielen k doplneniu kategórie nemajetkovej ujmy ale taktiež bezdôvodného obohatenia. V nadväznosti na túto zmenu sa potom zásadným spôsobom zmenilo a rozšírilo oprávnenie osoby poškodenej navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nielen na náhradu škody spôsobenej trestným činom, ale rovnako tak aj na náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej trestným činom a taktiež na vydanie bezdôvodného obohatenia, ktoré obžalovaný na úkor poškodeného trestným činom získal. V tomto súvisí je tiež nutné uviesť, že ostatné predpoklady, podmienky a zásady pre uplatnenie prípadných nárokov poškodeného a taktiež rozhodnutie o nich, zostávajú zachované v nezmenenej podobe. Týmto spôsobom teda došlo i k rozšíreniu možného predmetu adhézneho konania o nároky plynúce poškodenému z bezdôvodného obohatenia páchatel'a v príčinnej súvislosti s trestným činom. Slovaní dôvodovej správy, prijatou novelou došlo k výraznému

posilneniu práv poškodených, ktorí budú môcť dosiahnuť už v rámci trestného konania úplnú satisfakciu a vyrovnáť sa tak s nepriaznivými následkami trestného činu, čím tiež dôjde k odstráneniu určitého dlhodobého pocitovaného deficitu právnej úpravy.³ V kontraste k tomuto optimistickému pohľadu sa ozývajú i pomerne skeptické ohlasy, ktoré poukazujú najmä na nie úplnú nevyhnutnosť či naliehavosť takejto novej právnej úpravy. Kriticky je hodnotená najmä celková koncepcnosť, resp. nekoncepcnosť riešenia otázok postavenia poškodeného prostredníctvom čiastkových noviel, či vhodnosť výberu konkrétnych problémových otázok postavenia poškodeného v trestnom konaní a uplatňovania jeho nároku na náhradu škody spôsobenej trestným činom.⁴ V zmysle uvedených pripomienok je možné vhodné poukázať i na praktický procesný súvis a konzekvenciu uvedenej novej úpravy s príslušným ustanovením § 229 odst. 1 tr. řádu hovoriacom o možnosti príslušného súdu odkázať poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody na občianskoprávne konanie či iné konanie v prípade, že by pre rozhodnutie o tejto bolo nutné vykonať ďalšie dokazovanie, ktoré by presiahlo potreby trestného stíhania a podstatne by trestné konanie predĺžilo. Uvedené ustanovenie sa prirodzene rozšírilo i o situácie kedy súd bude rozhodovať o nároku poškodeného na náhradu nemajetkovej ujmy či vydanie bezdôvodného obohatenia. V prípade uvedených nárokov je možné očakávať, že príslušný súd bude túto možnosť pomerne často využívať, keďže práve v prípade otázok bezdôvodného obohatenia (rovnako i v prípade nemajetkovej ujmy) pôjde o často pomerne zložité otázky, a nie je možné vylúčiť, že bude potrebné určitým spôsobom doplniť dokazovanie v príslušnej trestnej veci aj tými smermi, ktoré nie sú zásadne nevyhnutné pre rozhodnutie o vine a treste za spáchaný trestný čin. Na druhej strane však treba akceptovať i názor, že uvedenou zmenou došlo nielen k rozšíreniu pojmu poškodený, ale taktiež došlo ku faktickej kompletizácii súkromnoprávných nárokov, ktorých reálne uspokojenie môže poškodený dosiahnuť už v rámci trestného konania, čo je zase nepochybne potrebné hodnotiť pozitívne.⁵

Z hľadiska slovenskej právnej úpravy, v kontraste s uvedenou novelizáciou českého procesného predpisu, je potrebné zopakovať, že možnosť náhrady nemajetkovej ujmy v adhéznom konaní je zabezpečená prostredníctvom náhrady tzv. morálnej alebo inej škody, avšak vydanie bezdôvodného obohatenia stále zostáva nárokom, ktorého uplatnenie v adhéznom konaní nie je výslovnou formuláciou trestného poriadku umožnené. V súvislosti nárokom na vydanie bezdôvodného obohatenia je podstatné zaoberať sa najmä jeho hmotnoprávnym vymedzením, keďže procesná stránka uplatňovania takéhoto nároku zostáva rovnako ako pri ostatných uplatniteľných nárokoch totožná.

Inštitút bezdôvodného obohatenia

Ako je zrejmé, problematika bezdôvodného obohatenia je problematikou výsostne súkromnoprávnou, a z tohto dôvodu je potrebné venovať tomuto právu resp. nároku patričnú pozornosť práve z pohľadu občianskoprávnej, resp. súkromnoprávnej úpravy. V podmienkach slovenského právneho poriadku sa už od čias Tripartita postupne odvodzovala všeobecne rozšírená a platná právna zásada v zmysle ktorej, sa nikto nemá bez právneho dôvodu obohacovať na úkor iného. Uvedená myšlienka sa dokonca v práve vyskytuje už od čias rímskeho práva, a to až dodnes. Je možné povedať, že práve zo spomenutej zásady sa vyvinul záväzok na vrátenie bezdôvodného obohatenia, ktorý bol považovaný za tzv. právny vzťah z nepomenovaného kontraktu. Úpravu záväzkov plynúcich z bezdôvodného obohatenia, ktoré zároveň zakladajú povinnosť subjektu bezdôvodné obohatenie vydať, obsahoval už Občiansky zákonník z roku 1950. V jeho zmysle boli záväzky z bezdôvodného obohatenia považované za zodpovednostné záväzky, pričom na vznik povinnosti na vydanie bezdôvodného obohatenia sa vždy nevyžadovala existencia protiprávneho

³ <http://www.psp.cz/ff/73/ac/6a/08.htm> (Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, 6. volebné obdobie, Sněmovní tisk 229/0)

⁴ Pozri napríklad JELÍNEK, J.: Poškozený, náhrada škody, namajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v novele trestního řádu 2011. In: Kriminallistika 4/2011, s. 264-272.

⁵ JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol.: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, s. 79.

úkonu. Občiansky zákonník z roku 1964, čiže zákon č. 40/1964 Zb. tento inštitút pôvodne upravoval pod názvom „neoprávnený majetkový prospech“, avšak novela z roku 1991 (zákon č. 509/1991 Zb.) sa opäť vrátila k pôvodnému pomenovaniu tohto inštitútu ako bezdôvodného obohatenia.⁶ V platnom Občianskom zákonníku⁷ je úprava bezdôvodného obohatenia obsiahnutá v ustanoveniach §451 – 459 OZ, pričom systematicky je táto úprava zaradená spoločne s úpravou zodpovednosti za škodu, a teda je možné povedať, že právne vzťahy, ktoré z bezdôvodného obohatenia vznikajú, Občiansky zákonník vníma ako vzťahy zodpovednostné.

Z hľadiska funkcií inštitút bezdôvodného obohatenia plní predovšetkým uhradzovaciu funkciu (inak reparačnú, či reštitučnú funkciu), keďže v zmysle ustanovenia §451 ods. 1 OZ, ten kto sa na úkor iného bezdôvodne obohatí, musí obohatenie vydať. Povinný subjekt teda musí vydať všetko, čím s obohatil (hovoríme teda o náhrade in natura). V prípade kedy by takáto náhrada nebola možná (napríklad v prípade, kedy sa subjekt obohatil v podobe určitých výkonov), musí byť oprávnenému poskytnutá náhrada v peniazoch (§458 ods. 1 OZ). „Cieľom právnej úpravy bezdôvodného obohatenia je náprava hospodársky a právne neodôvodnených zásahov do majetkovej sféry fyzických a právnických osôb, ktoré spočívajú v získaní majetkovej výhody jedného subjektu na úkor druhého subjektu.“⁸

Pokiaľ ide o stanovenie predpokladov vzniku bezdôvodného obohatenia a teda i povinnosti na jeho vydanie môžeme sa stretnúť v zásade s dvomi názormi. Prvý názor je postavený na skutočnosti, že zodpovednosť za bezdôvodné obohatenie je popri zodpovednosti za škodu druhým významným druhom zodpovednosti, a teda predpokladmi pre jej vznik sú: protiprávny úkon, bezdôvodné obohatenie na úkor iného subjektu a príčinná súvislosť medzi týmito dvomi predpokladmi. V zmysle druhého názoru ide o záväzky z bezdôvodného obohatenia, pričom na vznik takéhoto záväzku sa spravidla nevyžaduje, aby bezdôvodné obohatenie bolo získané na úkor iného protiprávnym úkonom⁹ (príkladom môže byť napríklad odstúpenie od zmluvy v zmysle dohody účastníkov zmluvy, či nemožnosť plnenia záväzku v dôsledku vis maior). Z tohto dôvodu sa tiež tieto záväzky zvyknú označovať ako tzv. kvázideliktálne záväzkové vzťahy. Taktiež však nie je vylúčené, aby predpokladom vzniku bezdôvodného obohatenia bolo práve protiprávne konanie. Tak tomu teda nevyhnutne bude v prípade spáchania trestného činu. Myslím si, že je vhodné prikloniť sa skôr k druhému uvedenému názoru. Potom je potrebné uzavrieť, že dôležitým je len všeobecný predpoklad vzniku záväzku z bezdôvodného obohatenia ktorým je **skutočnosť, že určitý subjekt sa obohatil na úkor iného subjektu a že takéto obohatenie je bezdôvodné**. Skutočnosť existencie protiprávneho konania je potom nutné hodnotiť ako možný, avšak nie nevyhnutný predpoklad vzniku takéhoto záväzku. Ako sme už uviedli, v prípade spáchania trestného činu teda v každom prípade bude naplnený tento fakultatívny znak protiprávneho konania. Samozrejmosťou v prípade trestného činu však bude musieť byť i naplnenie uvedených, všeobecných predpokladov vzniku záväzku z bezdôvodného obohatenia. V prípade spáchania trestného činu však na mieste bude i podmienka príčinnej súvislosti medzi trestným činom a vznikom bezdôvodného obohatenia, tak ako tomu je i v prípade ostatných nárokov, ktoré si je poškodený oprávnený uplatniť v trestnom konaní.

V kontexte Občianskeho zákonníka je potrebné okrem všeobecnej skutkovej podstaty obsiahnutej v ustanovení §451 ods. 1 rozlišovať i jednotlivé osobitné skutkové podstaty, v zmysle ktorých bezdôvodným obohatením je i

- a) plnenie bez právneho dôvodu (§451 ods. 2 OZ),
- b) plnenie z neplatného právneho úkonu (§451 ods. 2 OZ),
- c) plnenie z právneho dôvodu, ktorý odpadol (§451 ods. 2 OZ),
- d) obohatenie získané plnením za niekoho, čo podľa práva mal plniť sám (§454 OZ),
- e) obohatenie získané z nestatočných zdrojov (§451 ods. 2 OZ).

⁶ LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné 2, Tretie doplnené a prepracované vydanie, Bratislava, IURA EDITION, 2006, s. 359.

⁷ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len Občiansky zákonník, OZ)

⁸ Tamtiež, s. 360.

⁹ LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné 2. Bratislava, IURIS LIBRI, 2014, s.367.

Spomedzi uvedených skutkových podstát pôjde v prípade spáchania trestného činu o bezdôvodné obohatenie, ktoré bolo získané z nestatočných zdrojov. Okrem iného sa jedná i prospech získaný konaním v rozpore s dobrými mravmi. Pre úplnosť je možné uviesť, že osobitné prípady bezdôvodného obohatenia sú i obsahom právnych predpisov mimo Občianskeho zákonníka. Konkrétne je potrebné spomenúť úpravu v zmysle ustanovení §12 ods. 3 Obchodného zákonníka pokiaľ ide o neoprávnené zásahy do obchodného mena podnikateľa, či §53 Obchodného zákonníka v súvislosti s nekalosúťažným konaním. Je dokonca možné predstaviť si i to, že takéto, resp. súvisiace či obdobné konania by mohli byť subsumované pod niektoré skutkové podstaty trestných činov.

Rozlíšenie inštitútu bezdôvodného obohatenia a inštitútu náhrady škody

Ako už bolo spomenuté, v intenciách aktuálnej právnej úpravy, v zmysle definície poškodeného v trestnom konaní, nároky na vydanie bezdôvodného obohatenia nie sú nárokmi uplatniteľnými poškodeným priamo v trestnom konaní. Nič však samozrejme nebráni ich uplatneniu v občianskoprávnom konaní. Uvedené dokladá i staršia judikatúra.¹⁰ V súvislosti s možnosťou uplatnenia nároku na vydanie bezdôvodného obohatenia poškodeným v rámci trestného konania, je dôležité a potrebné odlišiť tento nárok od nárokov na náhradu škody (či už majetkovej alebo tzv. morálnej škody – nemajetkovej ujmy), ktoré je v súčasnosti možné v trestnom konaní riadne uplatňovať. Takéto odlíšenie môže mať význam i z hľadiska zhodnotenia odôvodnenosti a potreby zavedenia takejto úpravy do rámca uplatňovania nárokov poškodeného v trestnom konaní. V každom prípade je potrebné vychádzať zo zásady, že ak je možné záväzky z určitých právnych vzťahov vymáhať pomocou iného inštitútu ako je inštitút bezdôvodného obohatenia, musíme dať prednosť tomuto inému inštitútu. Je teda možné povedať, že inštitút bezdôvodného obohatenia má určitý subsidiárny charakter.¹¹ Na druhej strane je však potrebné uznať, že v konkrétnom prípade môže dôjsť výlučne k bezdôvodnému obohateniu bez súčasného vzniku nároku na náhradu škody.

Prvý dôvod rozdielnosti týchto dvoch nárokov by bolo možné hľadať v už skôr spomínaných predpokladoch resp. znakoch, ktoré sa požadujú pre ich vznik. Z toho, čo už bolo uvedené vyplýva, že významnými znakmi, ktoré by tieto dva nároky mohli odlišiť sú podmienka existencie protiprávneho konania a podmienka existencie zavinenia. Tieto dva znaky sa obvykle v prípade bezdôvodného obohatenia nevyžadujú, pričom však v prípade vzniku nároku na náhradu škody sú znakmi významnými a nevyhnutnými (snáď s výnimkou občianskoprávnej zodpovednosti bez ohľadu na zavinenie). Problémom takéhoto dôvodu je fakt, že aj keď uvedené znaky nie sú v prípade bezdôvodného obohatenia znakmi obligatónnymi, v prípade vzniku nároku na jeho vydanie v dôsledku spáchania trestného činu bude ich naplnenie obligatórne a nevyhnutné. Od uvedených rozlišovacích znakov teda budeme musieť abstrahovať.

Zásadný dôvod pre odlíšenie týchto dvoch nárokov je možné hľadať i v ich samotnej podstate. V prípade nároku na náhradu škody je ústredným pojmom práve pojem škoda, ktorý je potrebné vnímať ako negatívny následok trestného činu, ktorý sa prejavuje v majetkovej sfére poškodeného subjektu. Na druhej strane, v prípade bezdôvodného obohatenia je kľúčovým pojmom a negatívnym následkom trestného činu práve obohatenie, ktoré sa naopak prejavuje na strane subjektu odlišného od poškodeného, a predstavuje teda prírastok v majetkovej sfére obohateného. Ako je teda zřejmé, jedná sa o celkom odlišné nároky, ktoré môžu poškodenému v dôsledku spáchania trestného činu vzniknúť. Na doplnenie uvedeného je tiež možné poznamenať, že i samotný Trestný zákon chápe škodu v prvom rade ako ujmu, ktorá nastala a prejavuje sa v majetkovej sfére poškodeného, a má podobu zmenšenia jeho majetku alebo sa vyskytuje v podobe ušlého zisku (v zmysle § 124 ods. 1 veta prvá a § 124 ods. 2 TZ). Z týchto ustanovení je potrebné vychádzať aj pri objasňovaní pojmu škoda v zmysle jednotlivých skutkových podstát trestných činov. Zákonodarca síce pod pojem škoda zaradil i získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným

¹⁰ R 7/1978-III

¹¹ JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol.: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, s. 85.

činom (§ 124 ods. 1 veta druhá TZ), avšak učinil tak len za účelom zjednodušenia určitých skutkových podstát trestných činov uvedených v osobitnej časti Trestného zákona.¹² Zo slovného spojenia, že škodou sa rozumie „aj“ získanie prospechu je potrebné a možné vyvodit' najmä to, že pojmy skutočná škoda a neoprávnený prospech nie sú totožné a nie je možné ich ani zamieňať. Nároku na náhradu škody zodpovedá náhrada skutočnej škody a ušlého zisku. Naproti tomu však prospechu, ktorý bol získaný neoprávnené, zásadne zodpovedá povinnosť na vydanie bezdôvodného obohatenia. Rozlíšenie uvedených nárokov jednoznačne potvrdzuje i dostupná judikatúra, v zmysle ktorej, pri ustáľovaní výšky škody spôsobenej trestným činom je potrebné vychádzať zo skutočnej škody, ktorá predstavuje majetkovú hodnotu, o ktorú sa majetok zmenšil, a nie z výšky obohatenia páchatel'a, teda z prírastku na majetku páchatel'a v súvislosti s trestným činom.¹³ Je teda možné konštatovať, že uvedené nároky je možné a zároveň potrebné rozlišovať, pričom v dôsledku spáchania trestného činu môžu vznikáť oba spomenuté druhy nárokov.

Na podklade uvedených skutočností je potom zrejme vhodné pripustiť a umožniť, aby si poškodený v príčinnej súvislosti s trestným činom uplatňoval v trestnom konaní i nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia. Ani tento záver však nič nemení na skutočnosti, že rozlíšenie oboch nárokov môže byť v praxi pomerne zložité a problematické. Pokiaľ by sme navyše vychádzali zo skutočnosti, že uplatnenie nároku na vydanie bezdôvodného obohatenia má vo vzťahu k nároku na náhradu škody subsidiárnu povahu, je možné uvažovať o opodstatnenosti a reálnej uplatniteľnosti takejto právnej úpravy. Na druhej strane, ako už bolo skôr spomenuté, takéto rozšírenie definície poškodeného a zároveň teda i rozšírenie diapazónu nárokov, ktoré mu v adhéznom konaní prináležia, určitým spôsobom kompletizuje jeho možnosť dosiahnutia náhrady či reparácie škodlivých následkov trestného činu už v trestnom konaní.

Bezdôvodné obohatenie získané v príčinnej súvislosti s trestným činom

V tejto súvislosti s možnosťou rozšírenia predmetu adhézneho konania o nároky plynúce z bezdôvodného obohatenia sa napokon dostáva do popredia tiež otázka reálnej možnosti uplatnenia takejto úpravy v prípadoch konkrétnych skutkových podstát trestných činov, ktoré sú vyjadrené v osobitnej časti Trestného zákona.

Už štandardne je možné za najvýznamnejšiu oblasť využitia inštitútu bezdôvodného obohatenia v kontexte nárokov uplatnených v trestnom konaní označiť tzv. trestné činy koristenia z trestnej činnosti iných, alebo označované tiež ako tzv. nadväzujúce trestné činy, kde môžeme zaradiť najmä trestný čin podielníctva (§231-232 TZ), trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti (§233-234 TZ), či trestný čin nadržovania (§339 TZ).¹⁴ V tejto súvislosti i judikatúra uvádza, že medzi škodou, ktorá vznikla z majetkového trestného činu (z rozkrádania, krádeže, sprenevery, podvodu atď.) a konaním podielníka, ktorý ukryje či na seba alebo na iného prevedie vec, ktorá bola získaná majetkovým trestným činom spáchaným inou osobou, spravidla nebýva príčinný vzťah, a preto podielník za túto škodu nezodpovedá.¹⁵ Nie je teda možné vyvodit' zodpovednosť za spôsobenú škodu, avšak mysliteľný je nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia.

Za ďalší z možných príkladov uplatnenia nároku na vydanie bezdôvodného obohatenia je možné považovať napríklad trestný čin neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla (§216-217 TZ), či neoprávnené užívanie cudzej veci (§215 TZ), kedy obzvlášť v prípade motorového vozidla a v čase dispozície s ním dochádza ku takým ujmám, ktoré nie je možné

¹² STIFFEL, H., TOMAN, P., SAMÁŠ, O.: Trestný zákon, Stručný komentár, druhé, prepracované a doplnené vydanie, IURA EDITION, 2010, s. 283.

¹³ R 71/1971

¹⁴ Porovnaj JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol.: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, s. 90., taktiež pozri RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J.: Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H.BECK, 2007, s. 454., či SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F., ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí. Praha: C.H.BECK, 2000, s. 153.

¹⁵ Najvyšší súd SSR, sp.zn. 5 Tz 131/73, taktiež ZSP 70/2000.

charakterizovať ani ako skutočnú škodu, a dokonca ani ako ušlý zisk.¹⁶ Z titulu náhrady škody by bolo možné domáhať sa snád' opotrebovaniu vozidla, či náhrady pohonných hmôt, ktoré boli v nádrži vozidla. Avšak prípadný úžitok, ktorý prostredníctvom činu páchatel' nadobudol, je vlastne jeho obohatením, a predstavuje nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia. Obdobné je možné si predstaviť i pri iných predmetoch.

Ďalšou typickou skupinou, či typom trestných činov pri ktorých je odôvodnený predpoklad vzniku nároku na vydanie bezdôvodného obohatenia sú trestné činy, pri ktorých bezdôvodné obohatenie spočíva v službách či výkonoch, na ktoré neexistuje právny nárok. Takýto charakter môže mať napríklad trestný čin obchodovania s ľuďmi (§179 TZ), trestný čin kupliarstva (§367 TZ), či trestný čin vydierania (§189 TZ). Napokon, je možné uvažovať i nad vznikom bezdôvodného obohatenia v prípade trestných činov porušovania autorského práva (§283 TZ), porušovania priemyselných práv (§282 TZ), či napríklad trestného činu neoprávneného podnikania (§251 TZ) či zneužitia účasti a hospodárskej súťaži (§250 TZ). I v týchto prípadoch môže v dôsledku spáchania trestného činu dochádzať nielen ku vzniku nároku na náhradu skutočnej škody či ušlého zisku, ale taktiež k bezdôvodnému obohateniu na strane ich páchatel'a. Nie všetky nároky poškodeného musia byť celkom uspokojené prostredníctvom uplatnenia nároku na náhradu škody.

Záverom, a vzhľadom na všetko uvedené je možné zhodnotiť, že možnosť poškodeného žiadať súd, aby v trestnom konaní rozhodol aj o jeho nároku na vydanie bezdôvodného obohatenia v príčinnej súvislosti s trestným činom je každopádne možné zhodnotiť ako rozšírenie vnímania pojmu poškodený v trestnom konaní a taktiež ako rozšírenie rozsahu nárokov, ktoré je možné v trestnom konaní uplatniť. Takúto úpravu je určite potrebné považovať za určité posilnenie postavenia poškodeného v trestnom konaní s ohľadom na jeho nároky na náhradu škôd, ktoré mu boli v príčinnej súvislosti s trestným činom spôsobené. Efektivitu a adekvátnosť takejto úpravy (v podmienkach českého trestného konania) však každopádne bude musieť odhaliť až prax, ktorá napokon s odstupom času zhodnotí i jej opodstatnenie a praktické využitie jednak zo strany samotných poškodených, ale taktiež zo strany orgánov aplikácie práva, súdov. Rovnako by tomu zrejme bolo aj našich podmienkach. Z hľadiska slovenského právneho poriadku by snád' bolo vhodné zamyslieť sa nad zavedením takejto právnej úpravy i v kontexte slovenského trestného konania, postavenia poškodeného v ňom a náhrady škody spôsobenej poškodenému v súvislosti s trestným činom.

Zoznam bibliografických odkazov:

- JELÍNEK, J.: Poškozený, náhrada škody, namajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v novele trestního řádu 2011. In: Kriminallistika 4/2011, s. 264-272.
- JELÍNEK, J., GRIVNA, T. a kol.: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.
- LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné 2, Tretie doplnené a prepracované vydanie, Bratislava, IURA EDITION, 2006. ISBN 80-8087-084-6.
- LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné 2. Bratislava, IURIS LIBRI, 2014. ISBN 978-80-89635-08-5.
- RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J.: Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H.BECK, 2007. ISBN 978-80-7179-559-9.
- SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F., ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí. Praha: C.H.BECK, 2000. ISBN 8071793507.

¹⁶ Porovnaj JELÍNEK, J., GRIVNA, T. a kol.: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, s. 89.

POSTUP PŘED ZAHÁJENÍM TRESTNÍHO STÍHÁNÍ VERSUS RYCHLOST TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

Doc. JUDr. Roman SVATOŠ, Ph.D.¹

Katedra právních oborů a bezpečnostních studií
Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s.
České Budějovice

***Anotace:** Autor v příspěvku analyzuje minulý, současný a budoucí stav postupu před zahájením trestního stíhání, a to ve vztahu k rychlosti trestního řízení a navrhuje možné změny de lege ferenda i za využití zahraničních právních úprav.*

***Klíčová slova:** postup před zahájením trestního stíhání, šetření, předprocesní stadium, prověřování, přípravné řízení trestní, lhůty, kontrola, státní zástupce*

Annotation: The author analyses the past, present and future state of the procedure before the commencement of prosecution in his contribution, namely in relation to the speed of the criminal proceedings and he suggests possible changes de lege ferenda as well as the usage of foreign laws.

Keywords: procedure before the commencement of prosecution, inquiry, pre-trial stage, screening, criminal pre-trial, terms, control, prosecutor

Úvod

Problematika vztahu předprocesního a procesního stadia trestního řízení a problematiky rychlosti trestního řízení byly, a stále jsou trvale diskutované otázky. Jako problémové a poměrně nejasné se v minulosti ukázalo ustanovení § 158 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním ve znění pozdějších právních předpisů (dále jen „trestní řád“), dle kterého je policejní orgán povinen na základě vlastních poznatků, trestních oznámení i podnětů jiných osob a orgánů, na jejichž podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu, učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele; je povinen činit též nezbytná opatření k předcházení trestné činnosti. Uvedené ustanovení vyvolávalo diskusi v tom smyslu, kdy vlastně začíná trestní řízení, a od kterého okamžiku přípravné řízení trestní. Trestním řízením se totiž rozumí řízení podle tohoto zákona (§ 12 odst. 10 trestního řádu), tedy řízení podle trestního řádu. Šlo již o trestní řízení, když policejní orgán prováděl šetření podle § 158 odst. 1 trestního řádu? Pokud ne, a v dnešní době tento názor převažuje, tak policejní orgány, ale i policisté, kteří nejsou policejními orgány, jednají dle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, respektive využívají při tomto šetření zde uvedená oprávnění. Pro toto šetření, jakési „policejní řízení“, není stanovena žádná lhůta k jeho ukončení. A právě problematika neexistence této lhůty, neexistence (existence) kontrolní činnosti státního zástupce, a s tím spojená problematika rychlosti celého (trestního) řízení, je meritem tohoto příspěvku.

Historický exkurs

Na několika příkladech je demonstrováno, jaký rozdílný pohled byl na tento problém po přijetí zákona č. 267/2001 Sb., který s účinností k 1. 1. 2002 zásadně novelizoval trestní řád, a to i ve vztahu k shora uvedené problematice.

Varianta I., tedy názor, že postup policejních orgánů podle § 158 odst. 1 trestního řádu je již trestním řízením a přípravné řízení trestní začíná až později, konkrétně sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí (§ 158 odst. 3 trestného řádu), lze demonstrovat touto citací: „Šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, provádí policejní

¹ svatos@vsers.cz

orgán již zásadně podle trestního řádu, neboť úprava postupu před zahájením trestního stíhání vychází z toho, že momentem oddělujícím od sebe šetření podle zákona o Policii ČR a podle trestního řádu je vydání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení (oproti stavu k 31. 12. 2001 se šetření uvádějí přímo v trestním řádu). Vzhledem k ranému stádiu řízení však nelze vyloučit, že část šetření, zejména probíhajícího na základě vlastních poznatků vyplývajících z činnosti Policie ČR provedených ještě před sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, bude provedena postupy upravenými v zákoně č. 283/1991 Sb., o Policii ČR².

Varianta II., tedy názor, že je-li prováděno šetření dle § 158 odst. 1 trestního řádu za použití oprávnění vyplývajících pouze z jiných právních předpisů (zejména zákona o Policii ČR), nejednalo by se ještě o trestní řízení, tedy začátek trestního řízení by byl časově shodný se začátkem přípravného řízení a spadal by do doby sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí (§ 158 odst. 3 trestního řádu), lze demonstrovat touto citací: „Trestním řízením se rozumí řízení podle trestního řádu. Uvedený pojem tedy zahrnuje i celé přípravné řízení; nezahrnuje však - na rozdíl od úpravy účinné do konce roku 2001 (vzhledem k zásadní změně vymezení počátku přípravného řízení) - již řízení předcházející přípravnému řízení, neboť tato fáze pojmově do rámce přípravného řízení nespadá (může se např. jednat o postup podle zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, který předchází vydání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 věty první, jakož i provedení potřebných neodkladných nebo neopakovatelných úkonů bezprostředně před jeho vydáním).“³

O složitosti problému svědčilo i schéma k novele trestního řádu, vyhotovené prof. JUDr. Janem Musilem CSc.⁴, v němž nejprve upřednostňuje názor, že začátek trestního řízení je shodný se začátkem přípravného řízení, ale později své schéma opravuje s tím, že upřednostňuje názor, že přípravné řízení začíná až později než trestní řízení. Při této opravě poukazuje na dalekosáhlé terminologické změny a nesnadnost v jejich orientaci.

V praxi orgánů činných v trestním řízení postupem doby převažoval názor, že trestní řízení začíná ve stejný okamžik jako přípravné řízení, tedy sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů v případě hrozby nebezpečí z prodlení. Upřednostňování tohoto názoru má v praxi velký význam, neboť pokud policejní orgány provádí šetření dle § 158 odst. 1 trestního řádu, přičemž využívá oprávnění dle zákona o Policii ČR, a nejde ještě o trestní řízení, tak toto šetření neprovádí v rámci trestního spisu, ale vyřizují věc jako běžnou písemnost. To znamená, že se na jejich činnost nevztahují povinnosti policejního orgánu stanovené trestním řádem.

Současný stav

Situace se poměrně pozitivně vyjasnila přijetím nového zákona o Policii ČR (č. 273/2008 Sb.) s účinností k 1. 1. 2009. Na základě tohoto zákona, konkrétně ustanovení § 69, policista před zahájením úkonů trestního řízení z vlastní iniciativy nebo na základě podnětu jiné osoby nebo orgánu za účelem získání poznatků o trestné činnosti vyhledává, odhaluje, a je-li to třeba, i dokumentuje skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. Policista při výkonu uvedených činností postupuje podle zákona o Policii ČR, za využití oprávnění a prostředků v něm uvedených. Touto úpravou se tak součástí zákona o Policii ČR stává institut upravující postup policisty před zahájením trestního řízení, tzv. šetření. Jde o institut, který eliminoval spory o tom, jakým způsobem, podle jakého zákona policista při této činnosti postupuje. Mělo by se však jednat zejména o operativně pátrací činnost, neboť odvětví správního práva, kam spadá i uvedený zákon, sleduje zejména bezpečnostní cíle a nemělo by nad míru nezbytně nutnou ingerovat do

² ŠÁMAL P., KRÁL V., BAXA J., PÚRY F. *Trestní řád. Komentář*. I. díl. 4. vyd. Praha: C. H. BECK, 2002, s. 939

³ NOVOTNÝ F., RŮŽIČKA M. a kolektiv. *Trestní kodexy*. Praha: EUROUNION s.r.o., 2002, s. 500

⁴ MUSIL J. Schéma k novele trestního řádu. Oprava schématu k novele trestního řádu. *Trestní právo*, 2002, č. 1, s. 15-20 a č. 3, s. 22-23

trestněprocesní problematiky...⁵ Z uvedeného ustanovení jednoznačně vyplývá, že při šetření dle § 158 odst. 1 trestního řádu je postupováno za využití oprávnění uvedených v zákoně o Policii ČR.

Přijetím zmiňovaného zákona o Policii ČR však nebyl vyřešen další problém, a to pokud jde o postavení státního zástupce ve vztahu k tomuto šetření. Konkrétně se jedná o možnost dohledu státního zástupce nad činností, která sice není trestním řízením (je vykonávána dle zákona o Policii ČR), ale je vykonávána za účelem odhalování, vyhledávání a dokumentování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin.

Policisté, kteří postupují dle zákona o Policii ČR, nemají povinnost předkládat státnímu zástupci spisový materiál (pokud si to nevyžádá, viz dále), neboť tato povinnost jim nevyplývá ani z ustanovení § 174 odst. 1 trestního řádu (dozor státního zástupce), ale ani dle ustanovení § 157 odst. 2 písm. a/. Dle § 157 odst. 1 písm. a/ trestního řádu státní zástupce může uložit policejnímu orgánu provedení takových úkonů, které je tento orgán oprávněn provést a jichž je třeba k objasnění věci nebo ke zjištění pachatele. K prověření skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, je státní zástupce dále oprávněn vyžadovat od policejního orgánu spisy, včetně spisů, v nichž nebylo zahájeno trestní řízení, dokumenty, materiály a zprávy o postupu při prověřování oznámení. Pokud totiž policista vykonává operativně pátrací činnosti nebo provádí šetření k trestnímu oznámení, které sám obdržel, tedy nejedná se o trestní oznámení, které obdržel státní zástupce a předal jej policejnímu orgánu k šetření, tak se o této činnosti státní zástupce vůbec nedozví.⁶

Tento problém se snaží vyřešit Pokyn policejního prezidenta č. 103/2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie České republiky v trestním řízení (dále jen „Pokyn policejního prezidenta“). Konkrétně v ustanovení článku 31 týkajícího se postupu po obdržení trestního oznámení či jiného podnětu, je zde konkretizováno: „Pokud je třeba dalšího šetření k posouzení podání, policejní orgán takové šetření provede. Pokud policejní orgán neposoudí podání jako trestní oznámení a v oznamovaném jednání lze spatřovat podezření z přestupku či jiného správního deliktu v působnosti policie, postoupí podnět včetně všech shromážděných materiálů útvaru příslušnému k dalšímu postupu ve věci. Pokud v oznamovaném jednání lze spatřovat podezření z přestupku, či jiného správního deliktu v působnosti jiného orgánu státní správy či samosprávy, postoupí podnět tomuto orgánu. Pokud nelze v oznamovaném jednání spatřovat podezření z žádného přestupku či jiného správního deliktu, věc bez dalšího opatření založí. Oznamovatele o provedeném opatření vyrozumí, to neplatí, pokud se práva na vyrozumění po řádném poučení vzdal. Vyjádření nesouhlasu (oznamovatele) s některým rozhodnutím je třeba chápat jako podnět k výkonu oprávnění státního zástupce ve smyslu § 157 a 157a trestního řádu a jako takový jej postoupit k rozhodnutí státnímu zástupci, který by byl příslušný vykonávat dozor nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení“. Toto řešení, tedy že dozorová činnost státního zástupce nastupuje až na základě nesouhlasu dotčené osoby s vyřízením věci v rámci šetření dle zákona o Policii ČR, lze považovat za přínosné. Neřeší však případy, kdy dotčená osoba nemá námitky, tedy případy, o kterých se státní zástupce nedozví. A právě v těchto situacích může docházet k neúměrnému prodlužování doby šetření a potažmo prodlužování doby vyřízení věci od spáchání trestného činu po pravomocné meritorní rozhodnutí.

V této souvislosti nám vystupuje do popředí již shora naznačený problém, a to absence zákonné lhůty pro šetření. Policistům, kteří za účelem získání poznatků o trestné činnosti dle zákona o Policii ČR vyhledávají, odhalují, a je-li to třeba, i dokumentují skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, nestanoví tento právní předpis žádnou lhůtu, kdy je nutné tuto činnost ukončit a rozhodnout se co dál. Spisový materiál je veden u útvaru policie pod tzv. „obyčejným“ číslem jednacím, což konkretizuje Pokyn policejního prezidenta ve svém článku 23: „Při šetření poznatků o skutečnostech, na jejichž základě nelze bez provedení dalších úkonů dovodit podezření, že byl spáchán trestný čin, postupují policisté podle právního předpisu (Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky). Vzniknou-li z takového šetření nějaké písemnosti, jsou evidovány pod číslem jednacím.“ Je tedy na samotném policistovi a případně jeho nadřízeném, jak

⁵ ŠKODA, J., VAVERA, F., ŠMERDA, R. *Zákon o policii s komentářem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 233

⁶ SVATOŠ, R. Vztah předprocesního a procesního stadia trestního řízení. *Státní zastupitelství*. 2011, č. 10, s. 28-32. ISSN 1214-3758.

rychle postupovat a kdy, v který okamžik rozhodnou, zda se přesunout do trestního řízení, nebo věc jako obyčejnou písemnost administrativně založit, tedy ukončit. Je pravdou, že vedoucí pracovník odpovídá za činnost policistů při plnění úkolů v trestním řízení, řídí a kontroluje jejich činnost, u závažnějších případů osobně organizuje jejich práci a podle potřeby se podílí na provádění úkonů trestního řízení.⁷ Tato činnost však nemůže nahradit kontrolu státního zástupce. Nestanovením lhůty k rozhodnutí, jak ve věci dále pokračovat, nemožnost státního zástupce provádět dohled nad tímto řízením, mohou vést v praxi ke zneužívání a protahování celého řízení.

Budoucí stav

V České republice se již celou řadu let diskutuje nutnost přijmout zcela novou právní úpravu trestního řízení. Již v roce 2004 byl zpracován Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním. Po čtyřech letech, konkrétně v roce 2008, byl zpracován další Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním a poslední aktivitou v této oblasti je zpracování Východisek a principů nového trestního řádu (dále jen „Východiska“). Konkrétně v březnu roku 2014 zahájila činnost pracovní Komise pro nový trestní řád složená z odborníků na trestní právo procesní. Jejím předsedou byl jmenován prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D. Komise je složena z odborníků z praxe, tj. soudců, státních zástupců, advokátů i zástupců ministerstva vnitra a Policie ČR, a současně i z odborníků z akademické sféry tak, aby v Komisi byly zastoupeny různé názory na trestní řízení a aby mohlo být na základě diskuse dosaženo co nejlepšího výsledku, kterým má být moderní a komplexní úprava trestního řízení.

Východiska navazují na Návrhy věcných záměrů zákona o trestním řízení soudním z let 2004 a 2008. Ve Východiscích jsou stanoveny základní principy, mezi které mimo jiné patří:

a) nutnost v souladu se základní zásadou rychlého procesu rovněž zrychlit trestní řízení ve všech jeho stádiích tak, aby bylo zajištěno provedení řízení až do vynesení konečného rozhodnutí v co nejkratší době,

b) novým způsobem vymezit postavení státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení a při rozhodování v tomto stadiu řízení tak, aby byl skutečným pánem přípravného řízení, a současně zajistit, aby nedocházelo k jeho přetěžování nadbytečnými administrativními úkoly,

c) policejní orgán bude pod dozorem státního zástupce povinen náležitě objasnit okolnosti nasvědčující spáchání trestného činu vyplývající z trestního oznámení nebo jiného podnětu,

d) posílit zásadu legality, jejíž smyslem je prosadit, aby byly stíhány všechny zjištěné trestné činy, jsou-li pro to splněny zákonné předpoklady, a to bez ohledu na subjektivní přání orgánů činných v trestním řízení nebo jiných subjektů. Orgány činné v trestním řízení nesmějí provádět žádnou selekci podle jakéhokoli kritéria, ve všech případech musejí postupovat stejně. Tím se prosazují též obecnější principy spravedlnosti a rovnosti občanů před zákonem.

Pokud jde o vymezení stadií trestního řízení, bude se vycházet ze základního rozlišení dvou základních stadií, a to řízení přípravného (předsoudního stadia) a řízení před soudem (soudního stadia). Přípravné řízení se bude členit na postup před zahájením trestního stíhání a vyšetřování. Povaha a role přípravného řízení se bude odvíjet v návaznosti na důraz, který je kladen na ochranu základních lidských práv a obžalovací zásadu, která je rozhodující pro chápání trestního řízení v moderních demokratických státech.

V některých případech předchází přípravnému řízení preventivní a odhalovací činnost policie, mající mj. za cíl získat první signály (indikátory) o spáchaných trestných činech, které jsou prozatím skryté (latentní). Existence tzv. latentní kriminality je nepopiratelným faktem a četné kriminologické výzkumy dosvědčují, že její četnost je značná, u některých druhů kriminality dokonce mnohonásobně převyšuje zjevnou kriminalitu. Protože jde často o velmi závažnou trestnou činnost, jejíž latence je sociálně nežádoucí, ukládá zákonodárce policii, aby i tuto část skutečné kriminality z úřední povinnosti odhalovala a opatrovala tak podklady pro budoucí trestní stíhání. Zákonná oprávnění, která policejní zákonodárství poskytuje policistům k této tzv. předprocesní činnosti, jsou podrobněji rozvedena v zákoně o Policii ČR; taková úprava je shledávána v zásadě

⁷ NOVOTNÝ, F., SOUČEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 249

dostačující, protože se jimi zpravidla nezasahuje do občanských práv a svobod tak intenzivně, jak je tomu v případě procesních úkonů obsažených v trestním řádu (proto také tato činnost nepodléhá kontrole státního zástupce).

Shrneme-li navrhovanou koncepci ve vztahu k problematice předprocesní – odhalovací činnosti policie, docházíme k závěru, že ve Východiscích je jasně od sebe oddělena odhalovací činnost policie prováděná dle zákona o Policii ČR a přípravné řízení trestní. Ve Východiscích je počítáno s tím, že odhalovací činnost policie bude vycházet zejména z aktivního přístupu policistů směřujícího k vyhledávání latentní kriminality. Tato vyhledávací činnost bude výhradně vykonávána na základě zákona o Policii ČR. V této souvislosti je nutno zmínit, že ve Východiscích je rezignováno na jakoukoli kontrolní činnost státního zástupce nad touto předprocesní – odhalovací činností. Tak vystupuje do popředí důležitá otázka: Kdo, který subjekt, bude rozhodovat o tom, zda se jedná o věc, kterou je nutno řešit v rámci odhalovací činnosti policie nebo jde již o podnět, který je nutno řešit cestou přípravného řízení trestního? Pokud by zákonodárce v budoucnu absolutně rezignoval na jakoukoli kontrolní činnost státního zástupce týkající se oné předprocesní – odhalovací činnosti policie, zůstalo by pouze na policistech, aby posoudili, jak budou věc řešit, zda v rámci předprocesního řízení nebo v rámci přípravného řízení trestního, a pokud by se rozhodli věc řešit předprocesní cestou, pouze oni by rozhodovali o způsobu řešení věci, o rychlosti řešení věci a o způsobu jejího ukončení.

Na druhé straně se vychází z toho, že pokud policejní orgán přijme oznámení nebo jiný podnět o podezření z trestné činnosti, tak již bude postupovat zásadně dle trestního řádu a bude pod dozorem státního zástupce povinen náležitě objasnit okolnosti nasvědčující spáchání trestného činu. V této koncepci nám ale vypadáva stadium – časový úsek, kdy bude po obdržení trestního oznámení nutné z formálně-právního hlediska posoudit opodstatněnost tohoto oznámení. Pokud se budou všechna trestní oznámení řešit od doby jejich obdržení v rámci přípravného řízení trestního, dojde k enormnímu administrativnímu zatížení především policejních orgánů, ale i státních zástupců (např. vždy bude nutné vyhotovit záznam o zahájení úkonů trestního řízení a tento zasílat státnímu zástupci).

Úprava ve Slovenské republice

Dnem 1. 1. 2006 vstoupil ve Slovenské republice v účinnost, vedle rekodifikovaného trestního zákona také zákon číslo 301/2005 Z. z. ze dne 24. května 2005, tedy rekodifikovaný, nový trestní řád (dále jen „trestný poriadok“). Pokud jde o základní pojmy jako je trestní řízení, trestní stíhání a přípravné řízení, tak tyto byly v podstatě převzaty z bývalé právní úpravy. Trestním řízením se tedy rozumí řízení podle trestného poriadku, trestním stíháním úsek od zahájení trestního stíhání až do právoplatnosti rozsudku, případně jiného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení nebo soudu ve věci samé a přípravným řízením pak úsek od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, návrhu na schválení dohody o uznání viny a přijetí trestu nebo právoplatnosti rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení ve věci samé.

Postup před zahájením trestního stíhání upravuje ustanovení § 196 trestného poriadku. Podle tohoto se trestní oznámení podává prokurátorovi nebo policistovi. Pokud prokurátor nebo policista po přijetí trestního oznámení zjistí, že je potřebné jej doplnit, doplnění provede výslechem oznamovatele nebo vyžádáním písemných podkladů příslušný prokurátor nebo příslušný policista tak, aby mohl rozhodnout podle § 197 nebo § 199 trestného poriadku ve lhůtě do 30 dnů od přijetí trestního oznámení. Jde tedy o to, že je nutno trestní oznámení v uvedené lhůtě posoudit z formálně – právního hlediska. Nejedná se ještě o přípravné řízení, ale postup před zahájením trestního stíhání. Pokud není důvod k zahájení trestního stíhání nebo pokud prokurátor nebo policista před zahájením trestního stíhání věc neodložili pro neúčelnost vzhledem k okolnostem uvedeným v § 205 odst. 2 trestného poriadku (dočasné odložení vznesení obvinění), usnesením věc:

- a) odevzdá příslušnému orgánu k projednání přestupku nebo jiného správního deliktu,
- b) odevzdá jinému orgánu k disciplinárnímu řízení,
- c) odloží, pokud je trestní stíhání nepřijatelné nebo pokud zanikla trestnost činu nebo

d) odmítne.

Usnesením může též před zahájením trestního stíhání věc odložit, pokud je trestní stíhání neúčelné vzhledem k okolnostem uvedeným v § 215 odst. 2 trestního poriadku.

Odevzdání, odložení věci nebo odmítnutí oznámení o trestném činu je rozhodnutí, které se vydává před procesním stadiem trestního řízení. Přesto toto rozhodnutí může mít velký vliv nejen na oznamovatele, ale i na poškozeného z hlediska dalšího uplatnění nároku na náhradu škody. Proto se toto rozhodnutí vyhotovuje ve formě usnesení a doručuje se poškozenému a oznamovateli, kteří mají možnost domáhat se v zákonné lhůtě přezkoumání takového rozhodnutí podáním stížnosti. Podané stížnosti zákon nepřiznává odkladný účinek, neboť toto rozhodnutí nevytváří překážku věci rozhodnuté.⁸

Trestní stíhání zahájí policista bez prodlení, nejpozději do 30 dnů od přijetí trestního oznámení. Trestní stíhání se zahajuje vydáním usnesení nebo v případě hrozícího nebezpečí z prodlení provedením zajišťovacího úkonu, neodkladného úkonu nebo neopakovatelného úkonu, po nichž je ihned vyhotoveno usnesení o zahájení trestního stíhání. Zahájení trestního stíhání je prvním stadiem trestního řízení, ve kterém se provádí už úkony, které jsou procesně akceptovatelné. Usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 199 odst. 1 trestního poriadku obsahuje pouze výrokovou část bez odůvodnění a proti němu není stížnost přípustná.

Shrnutí

Pokud jde o začátek trestního řízení, byl na Slovensku novelou trestního poriadku z roku 2002 vypuštěn institut prověřování, který se ukázal jako velice komplikovaný, neboť v rámci tohoto prověřování bylo nutné zjistit skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. V mnohých případech bylo zjišťování těchto skutečností spojeno s časově zdlouhavým prověřováním. V rámci prověřování byla prováděna pouze neodkladná a neopakovatelná opatření a úkony, přičemž ostatní úkony neměly procesní hodnotu a bylo nutno je opakovat. Odstraněním tohoto stavu nastala situace, kdy po obdržení trestního oznámení je v rámci postupu před zahájením trestního stíhání provedeno formálně – právní posouzení tohoto oznámení a ve lhůtě do 30 dnů je nutno učinit rozhodnutí, jsou-li k tomu podmínky, např. o zahájení trestního stíhání. Jde vlastně o bývalý institut zahájení trestního stíhání ve věci, který je dobře znám z dob před rokem 1989. Po zahájení trestního stíhání jsou poté prováděny všechny potřebné úkony, které předpokládá trestný poriadok. Tato úprava byla převzata i do rekodifikovaného trestního poriadku.

Česká republika se však vydala v rámci tzv. „velké novely“ trestního řádu účinné od 1. 1. 2002 zcela jinou cestou. V rámci postupu před zahájením trestního stíhání existují jakoby dvě fáze řízení.⁹

Podle ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu je policejní orgán povinen na základě vlastních poznatků, trestních oznámení i podnětů jiných osob a orgánů, na jejichž podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu, učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin a směřujících ke zjištění jeho pachatele. Policejní orgán totiž provádí úkony v rámci tohoto šetření ne podle trestního řádu, ale jiných právních předpisů, konkrétně zákona o Policii ČR. Tyto úkony nemají procesní povahu a nemohou být, až na výjimky, využity v dalším řízení jako důkazy. Tento úsek policejní činnosti není časově ohraničen žádnou lhůtou, není pod kontrolou státního zástupce, vyjma případů, kdy dotčené osoby mají námitku ke způsobu řízení či ukončení věci. Za tohoto stavu může v praxi docházet k jeho zneužívání. Tato skutečnost může mít negativní vliv na délku celého (nejenom trestního) řízení.

V rámci připravované rekodifikace trestního řádu je navrhováno takové řešení, že je zcela rezignováno na kontrolní činnosti státního zástupce nad tzv. předprocesní – odhalovací činností

⁸ Dôvodová správa k ustanoveniu § 197 a násl. zákona číslo 301/2005 Z.z., z 24. mája 2005 Trestný poriadok

⁹ Zcela jednoznačné vysvětlení nepřineslo ani *Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 13/2002 ze dne 16. 5. 2002*, zveřejněné ve sbírce výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství v Brně pod sp. zn. SL 723/2002, (interní předpis), 2002

policie a pokud docházelo a zajisté i dochází¹⁰, ke zneužívání tohoto institutu co do způsobu vyřízení věci, tedy především co do délky řízení a způsobu jejího ukončení, tak se tyto možnosti ještě zvýší. Na druhé straně se vychází z toho, že pokud policejní orgán přijme oznámení nebo jiný podnět o podezření z trestné činnosti, tak již bude postupovat zásadně dle trestního řádu, tedy vyhotoví záznam o zahájení trestního řízení, který zašle státnímu zástupci. Tímto dojde k zatížení policejních orgánů, ale i státních zástupců.

Návrhy de lege ferenda

Možností řešení, tedy eliminaci možného zneužívání shora popsaného stavu je několik:

1. Za předprocesní – odhalovací stadium, které by bylo prováděno výhradně na základě zákona o Policii ČR, by byla považována taková činnost, k níž by nebyl dán podnět zvenčí, tedy by nebyla oficiálně oznámena, ale byla by realizována aktivní vyhledávací činností policistů směřující k odhalení latentní kriminality. Tato činnost by nebyla pod kontrolou státního zástupce. Pokud by však podnět k šetření (dnes dle § 158 odst. 1 trestního řádu) obdržely policejní orgány zvenčí (trestní oznámení či jiné oznámení – tato se posuzují podle jejich obsahu a ne podle formy), tak doporučuji použít úpravy ze Slovenské republiky, tedy toto šetření (formálně – právní posouzení věci) upravit trestním řádem. V trestním řádu by byly stanoveny úkony, které je policejní orgán oprávněn provést, stanovena lhůta pro vyřešení věci, stanoveny možnosti ukončení tohoto stadia, a především by mělo být toto stadium podřazeno pod dohled státního zástupce. Toto šetření by bylo dokumentováno pod číslem trestního spisu. Nedoporučuji však, aby po obdržení podnětu zvenčí (trestní oznámení), již bylo ihned zahájeno přípravné řízení trestní, tedy sepisován záznam o zahájení úkonů trestního řízení. Jak bylo výše zmíněno, zákon o Policii ČR by měl řešit pouze oblast operativně pátrací činnosti a prevenci, tedy aktivní vyhledávací činnost policistů směřující k odhalení latentní kriminality, neboli k obstarávání informací, jež by nebyly získávány od oznamovatelů.

Tímto opatřením by došlo k zprůhlednění alespoň řízení, ke kterému by byl dán podnět zvenčí (oznámeno) a nemohlo by docházet ke zbytečnému prodlužování celého trestního řízení a tak kráceny na svých právech oznamovatelé trestné činnosti (právo na rychlé vyřízení věci).

2. Předprocesní – odhalovací stadium by bylo, tak jako v bodu ad1) mimo trestní řízení. Tedy by bylo regulováno zákonem o Policii ČR, ale v tomto právním předpisu by byla stanovena lhůta, např. 30 dnů, pro vyřízení věci. Dále by bylo stanoveno, že pokud by se nepodařilo v této lhůtě věc vyřešit, tak by byla policistům stanovena povinnost, předat spisový materiál (bude veden pouze pod obvyčejným číslem jednacím) státnímu zástupci k posouzení.

Výhodou této druhé varianty je, že by se zabránilo možnému prodlužování doby od získání prvotních poznatků k latentní trestné činnosti, po dobu, kdy by bylo rozhodnuto, zda zahájit šetření již podle trestního řádu (viz výše) nebo věc vyřídit jinak. Nevýhodou tohoto navrhovaného řešení je, že z důvodu dohledu státních zástupců nad tímto předprocesním stadiem (na konci lhůty), by mohla vymizet aktivní vyhledávací činnost policistů.

Resumé

Celá desetiletí zákonodárci, ale i odborná a laická veřejnost řeší problém s rychlostí trestního řízení. V posledních letech dochází v České republice k enormním legislativním aktivitám, co se týče trestního řádu. Téměř u všech novel je zdůrazňován princip rychlosti řízení, přesněji řečeno rychlosti trestního řízení. Je však zapomínáno na to, že od spáchání trestného činu do jeho úspěšného vyřešení, tedy spravedlivého odsouzení pachatele, část tohoto prvotního řízení

¹⁰ Autor je bývalým dlouholetým policistou, mimo jiné zastával funkci náměstka ředitele Krajského ředitelství policie Jihočeského kraje pro službu kriminální policie a vyšetřování.

v současné době probíhá mimo rámec trestního řízení, tedy v podstatě mimo kontrolní činnost státního zástupce. A právě tato prvotní fáze řízení, ve které policisté mají téměř volné pole působnosti, co se týče způsobu a především rychlosti vyřízení věci, může značně ovlivnit, a také ovlivňuje, délku celého vyřešení věci. I když trestní řízení nakonec probíhá rychle, od spáchání trestného činu však může uplynout daleko další časový úsek. A tak se může vytrácet smysl oné známé zásady, že ještě účinnější represivní a potažmo i preventivní vliv na pachatele, než je druh trestu a jeho výše, má potrestání pachatele co nejdříve po spáchání trestného činu. V příspěvku jsou navrhována možná řešení de lege ferenda.

Seznam bibliografických odkazů

Dôvodová správa k ustanoveniu § 197 a násl. zákona číslo 301/2005 Z.z. z 24. mája 2005 Trestný poriadok.

MUSIL J. Schéma k novele trestního řádu. Oprava schématu k novele trestního řádu. Trestní právo, 2002, č. 1, s. 15-20 a č. 3, s. 22-23.

NOVOTNÝ, F., SOUČEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 249.

NOVOTNÝ F., RŮŽIČKA M. a kolektiv. *Trestní kodexy*. Praha: EUROUNION s.r.o., 2002, s. 500.

ŠÁMAL P., KRÁL V., BAXA J., PÚRY F. *Trestní řád. Komentář*. I. díl. 4. vyd. Praha: C. H. BECK, 2002, s. 939.

ŠKODA, J., VAVERA, F., ŠMERDA, R. *Zákon o polici s komentářem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 233.

SVATOŠ, R. Vztah předprocesního a procesního stadia trestního řízení. *Státní zastupitelství*. 2011, č. 10, s. 28-32. ISSN 1214-3758.

Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 13/2002 ze dne 16. 5. 2002, zveřejněné ve sbírce výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství v Brně pod sp. zn. SL 723/2002, (interní předpis), 2002.

Kontakt

Doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Vedoucí katedry právních oborů a bezpečnostních studií

Vysoká škola evropských a regionálních studií o.p.s.

Žižkova 6

370 01 České Budějovice

Česká republika

e-mail: svatos@vsers.cz

tel. +420602140294

VZŤAH PRÍPRAVNÉHO KONANIA A HLAVNÉHO POJEDNÁVANIA A UPLATŇOVANIE ZÁSADY KONTRADIKTÓRNOSTI

JUDr. Dominik ŠKOHEL¹

Ústav verejného práva

Fakulta práva

Paneurópska vysoká škola

Anotácia: Autor v príspevku analyzuje súčasný právny stav, podľa ktorého je v podmienkach Slovenskej republiky vykonávané trestné konanie s poukázaním na prípravné konanie a hlavné pojednávanie, pričom vzťah medzi týmito štádiami trestného konania rozoberá z hľadiska uplatňovania zásady kontradiktórnosti.

KLúčové slová: kontradiktórnosť, prípravné konanie, hlavné pojednávanie, vzťah prípravného konania a hlavného pojednávania, obhajca v kontradiktórnom procese, prokurátor v kontradiktórnom procese

Annotation: In this article author analyzes the contribution of the current legal situation, according to which is in the Slovak Republic criminal proceedings conducted with reference to the pre-trial and main trial, the relationship between these stages of criminal proceedings analyzes in terms of the application of the contradiction principle.

Keywords: contradiction, pre-trial, the main trial, the relationship between pre-trial and the main trial, defence lawyer in contradictory proceedings, prosecutor in contradictory proceedings

Úvod

Z dôvodu toho, že postavenie strán trestného konania teda obvineného a neskôr obžalovaného a prokurátora sú v jednotlivých štádiách trestného procesu rôzne, zo zákonnej úpravy im vyplývajú rôzne povinnosti ale aj oprávnenia a možnosti vlastným konaním ovplyvniť priebeh konania a tým aj konečné rozhodnutie súdu, je dôležité poukázať na prvky a charakter kontradiktórnosti v súvislosti s jej povahou jednak v predsúdnom, ale aj v súdnom konaní.

Na začiatok je však potrebné uviesť čo je zmyslom zásady kontradiktórnosti. „Kontradiktórnosť, z latinského *contra dicere* znamená oponovanie, uvádzanie vlastných argumentov proti argumentom druhej strany, súperenie v spore, teda vedenie aj trestného súdneho procesu formou sporu strán.“² Ide o aktivitu strán trestného konania teda obvineného, neskôr obžalovaného a prokurátora, ktorí predkladajú súdu svoj spor podporený dôkazmi, ktoré zaobstarali v priebehu konania. Ide najmä o predkladanie vecných dôkazov, vypočúvanie vlastných svedkov a znalcov a tiež vykonávanie krížového výsluchu svedkov, ktorých navrhla a už vypočula druhá strana. Ide o klasický spor medzi obhajobou a obžalobou, v ktorom strany vykonávajú tieto úkony v čase, ktorý by mal byť pre každú z nich čo najvýhodnejší. Ide o súperenie strán pred súdom, ktorý na základe nimi navrhnutých dôkazov a ich vykonania vo veci rozhodne. Zásada kontradiktórnosti súvisí so zásadou rovnosti zbraní, ktoré navzájom súvisia s právom na obhajobu a v celom kontexte s právom na spravodlivý súdny proces. Zásada kontradiktórnosti býva spájaná väčšinou s konaním pred súdom, objavujú sa však názory, podľa ktorých by mala byť kontradiktórnosť aj súčasťou prípravného konania.

V nasledujúcej časti svojho príspevku budem venovať pozornosť uplatneniu zásady kontradiktórnosti v prípravnom konaní, uvediem prípady kedy dochádza k jej nie úplnému uplatneniu a ktorej nedodržanie môže ovplyvniť ďalší priebeh konania pred súdom.

Dôležité je si uvedomiť, že úloha prokurátora ako *dominus litis* vo fáze odovzdania trestnej veci na súd končí, v tomto okamihu sa stáva stranou v trestnom konaní, od čoho mu podľa Trestného poriadku aj prislúchajú významné oprávnenia. Po predbežnom prejednaní alebo preskúmaní obžaloby končí jeho dozorová a rozhodovacia funkcia, pretože o ďalšom priebehu

¹ Dominik.skohel@gmail.com

² Ivor, J. Trestné právo procesné. 2010. str. 622

konania rozhoduje súd. Prokurátorovou úlohou je prostredníctvom žaloby presvedčiť súd, že obžalovaný je vinný zo spáchania trestného činu, ktorý je uvedený v obžalobe.

V priebehu prípravného konania má prokurátor významnú právomoc napr. v prípade, že obvinený navrhne doplnenie vyšetrovania, ten môže svojim rozhodnutím takýto návrh odmietnuť, avšak musí o tom urobiť písomné vyrozumienie, ktoré sa stane súčasťou vyšetrovacieho spisu. To znamená, že prokurátor v tomto štádiu trestného konania môže prakticky znemožniť obvinenému možnosť očistiť svoje meno tým, že rozhodne o ďalšom nedoplnení vyšetrovania, ktoré by mohlo mať pre trestnú vec význam. Avšak v konečnom dôsledku o navrhnutých dôkazoch obžalovaného aj tak na hlavnom pojednávaní rozhodne súd. Vtedy je na obhajcovi obžalovaného, aby vykonanie všetkých relevantných dôkazov súdu navrhol pred začatím hlavného pojednávania, pričom súd je povinný sa týmito návrhmi vysporiadať.

„V podmienkach slovenskej právnej úpravy kontradiktórnosťou konania treba zásadne rozumieť ťažiskovo výsluchy svedkov v trestnom konaní v návrhovej dispozícii strán s následným zachovávaním práva druhej strany klásť svedkovi otázky.“³ Aj napriek tomu, že Trestný poriadok upravuje ako kontradiktórne konanie predovšetkým konanie na súde, z interpretácie a judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len EŠLP), ktorá vychádza z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len Európsky Dohovor) možno vidieť, že aj prípravné konanie by malo byť štádiom, v ktorom sa uplatňuje zásada kontradiktórnosti.

Problematickou otázkou v prípravnom konaní z hľadiska uplatnenia zásady kontradiktórnosti je ustanovenie § 213 TP, podľa ktorého policajt môže povoliť účasť obvineného na vyšetrovacích úkonoch a umožniť mu klásť vypočúvaným svedkom otázky. Postupuje tak najmä vtedy, ak obvinený nemá obhajcu a úkon spočíva vo výsluchu svedka, pri ktorom je dôvodný predpoklad, že ho nebude možné vykonať v konaní pred súdom, iba ak by zabezpečovanie jeho prítomnosti alebo jeho prítomnosť mohli ohroziť vykonanie tohto úkonu. Otázne je, či nejde o obmedzenie zásady kontradiktórneho procesu v prípravnom konaní, ktorej dodržiavanie má byť zabezpečené v priebehu celého trestného konania, pretože tu ide o výslovnú právomoc policajta rozhodnúť o tom, či povolí túto účasť obvinenému na základe žiadosti, ktorá môže mať pre neho nenahraditeľnú možnosť oboznámiť sa s dôležitými skutočnosťami, ktorých obsah môže neskôr použiť v trestnom konaní na samotnú prípravu na hlavné pojednávanie a podopieranie svojho stanoviska s vyslovením nevinu a tým sa účinným spôsobom obhajovať.

Z tohto ustanovenia je možno vyvodiť, že jeho prvá veta je fakultatívnou konštrukciou, pretože zákon dovoľuje policajtovi, aby umožnil takúto účasť obvinenému na výsluchu svedka avšak tiež nemusí. Z toho dôvodu aj pri aplikácii tohto ustanovenia v praxi je činnosť orgánov činných v trestnom konaní (ďalej len OČTK) rôzna. Podľa druhej vety predmetného stanoviska zákonodarca uviedol dôvody kedy policajt takýto postup použije avšak so slovom „najmä“. Podľa gramatického a logického výkladu možno vidieť, že dané ustanovenie § 213 TP je zmätočné, spôsobuje nejednoznačný výklad a je teda z hľadiska právnej istoty nežiaduce. Slovenská republika je od 18.3.1992 zmluvnou stranou Európskeho Dohovoru. Podľa článku 6 ods. 3 písmena d) tohto dohovoru má „každý kto je obvinený zo spáchania trestného činu právo vyslúchať alebo dať vyslúchať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie a výsluch svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok ako svedkov proti sebe.“⁴ Na základe tohto článku možno teda chápať postup policajta, ktorý neumožní obvinenému účasť na výsluchu svedka v prípravnom konaní za konanie, ktoré je v rozpore s článkom 6 Európskeho dohovoru, ibaže by výsluch svedka bol s použitím všetkých opatrení vykonaný pred súdom.

Z praxe slovenských súdov možno spomenúť judikát č. jtk 6/09 Krajského súdu v Žiline kde skutkovou podstatou bola situácia kedy OČTK vykonali výsluch svedka ešte pred prvým vypočutím obvineného po začatí trestného stíhania a vznesení obvinenia, pričom obvinený o tejto skutočnosti nevedel. Procesný postup OČTK, ktoré vykonali takýto výsluch v čase pred tým, ako bolo

³ Harkabusová, D. Všeobecne ku „kontradiktórnemu“ výsluchu svedka v prípravnom konaní. 2012. In Bulletin slovenskej advokácie, č. 5. 2012. str. 27

⁴ Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Článok 6, odsek 3. písmeno d)

obvinenému reálne poskytnuté obhajovať sa pretože nebol upovedomený o tomto výsluchu je považované za podstatnú chybu konania, ktorým bolo porušené právo na obhajobu podľa už zmieňovaného článku 6 Európskeho dohovoru ako aj článku 50 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky a ustanovenia § 2 ods. 9 a § 213 ods. 1,2,3 TP.⁵

ESLP konštatoval, že právo na obhajobu je rešpektované za predpokladu, že obvinenému bude daná adekvátne a riadna možnosť vypočúvať svedkov proti sebe, a to buď v štádiu jeho výsluchu v rámci prípravného konania alebo v ďalšom štádiu konania na súde. ESLP sa v otázke interpretácie článku 6 Európskeho dohovoru vyjadril, že ide o porušenie práva na obhajobu v prípade, že odsúdenie obvineného je založené výlučne alebo v rozhodujúcej miere na výpovediach svedkov, ktorých nemal možnosť vypočúvať alebo dať vypočúvať v priebehu trestného konania.⁶

ESLP sa tiež vo svojej činnosti vyjadril k otázke rozhodovania súdu na základe výpovede utajeného svedka získanej v prípravnom konaní, podľa ktorej založil odsúdenie obžalovaného. Existujú situácie kedy obvinený nemá možnosť priamo konfrontovať výpoveď svedka. Ide najmä o nedostavenie sa svedka na hlavné pojednávanie pričom sa súd uchýli k prečítaniu výpovedí získaných v prípravnom konaní, alebo ide o prípad agenta konajúceho pod legendou alebo osôb, u ktorých je dôvodná obava ohrozenia ich života alebo zdravia (popríklad im blízkej osoby) zo strany obvineného. „Čo sa týka výpovedí anonymných svedkov na usvedčenie páchatel'ov ESLP konštatoval, že v týchto prípadoch ide o obtiažne hľadanie rovnováhy medzi právami obhajoby a právom na spravodlivý proces na jednej strane, právami a záujmami svedkov a poškodených na druhej strane.“⁷

Len pre vysvetlenie spomeniem rozhodnutie ESLP, ktorý v rozhodnutí Kostovski proti Holandsku alebo Windisch proti Rakúsku vyslovil, že Európsky dohovor nevyklučuje použitie svedeckých výpovedí utajeného svedka v prípravnom konaní ako dôkaz ale pokiaľ je odsúdenie založené výlučne alebo v rozhodujúcej miere na výpovediach utajených svedkov ide o porušenie práva na obhajobu podľa článku 6 Európskeho dohovoru.⁸ Súd preto musí mať okrem takejto výpovede aj iné dôkazy. V týchto dvoch prípadoch totižto neboli anonymní svedkovia vypočutí na hlavnom pojednávaní. ESLP sa vyjadril, že „ak obhajoba nepozná totožnosť osoby, ktorú chce vypočúvať a nemá prístup k údajom, ktoré by jej umožnili zistiť či nie je táto osoba zaujatá, nepriateľská alebo nevierohodná. Obhajoba to nemôže dokázať, ak nedisponuje informáciami, ktoré by jej umožnili preveriť vierohodnosť svedka alebo ho spochybníť. Okrem toho neprítomnosť týchto anonymných osôb na hlavnom pojednávaní zabránila sudcom, ktorí vo veci rozhodovali vo veci samej, pozorovať ich chovanie počas výsluchu a vytvoriť si vlastný názor na ich vierohodnosť. Napriek tomu, že rozšírenie organizovanej zločinnosti bezpochyby vyžaduje primerané opatrenia, právo na riadny výkon spravodlivosti zaujíma v demokratickej spoločnosti tak významné miesto, že ho nemožno obetovať účelnosti.“⁹ Podobný prípad kedy súd založil odsúdenie predovšetkým na základe výpovede tajného agenta, kedy obvinený nemal možnosť tohto agenta vypočuť alebo dať vypočuť bol prípad Ludi proti Švajčiarsku. Švajčiarsky súd tvrdil, že je to účelné keďže ide o utajeného agenta avšak ESLP konštatoval, že výnimky v trestnom konaní nesmú porušovať práva obhajoby. Vzhľadom k tomu, že ho v trestnom konaní nevypočul ani vyšetrojúci sudca ani prvostupňový a odvolací súd, ktoré vo veci konali a ani obhajoba nemala v konaní možnosť spochybníť vierohodnosť tohto agenta a vypočuť ho išlo o významné obmedzenie práva na obhajobu a toto konanie bolo nespravodlivé. „Súd teda nezistil žiadny dôvod, prečo nemohol byť agent vypočutý ako svedok na hlavnom pojednávaní osobne, pri zatajení jeho pravého mena, jeho pravej totožnosti. Súd konštatoval, že švajčiarske súdy nedodrжали pri využívaní anonymného

⁵ Judikát trestnoprávneho kolégia Krajského súdu v Žiline, č. jtk. 6/09

⁶ Rozhodnutie ESLP zo dňa 27.1.2007. Mika proti Švédsku (č. sťažnosti 31243/06)

⁷ REPÍK, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. 2002. str. 203

⁸ Rozhodnutie ESLP zo dňa 20.11.1989. Kostovski proti Holandsku (č. sťažnosti 11454/85)

⁹ Polák, P. Výpoveď anonymného svedka ako dôkaz. In Justičná revue. č.3/2013. str. 315-316

svedectva menej reštriktívny postup vo vzťahu k právam obhajoby na spravodlivý proces, čím porušili zásadu subsidiarity.¹⁰

ESLP sa v ďalších rozhodnutiach výslovne pripustil, že nie je vždy nezlučiteľné s Dohovorom ak sa v trestnom konaní založí odsúdenie na anonymnom svedectve.¹¹ Avšak v takýchto prípadoch je nutné aby boli do úvahy vzaté aj práva a záujmy jednotlivých svedkov a poškodených. V súvislosti s tým, všetky prekážky obhajoby musia byť dostatočne kompenzované určitými zárukami v konaní pred súdom. To znamená, že možno na základe výpovede utajeného svedka založiť odsúdenie ale musia byť podľa ESLP splnené aj ďalšie záruky, ktorými sú zásada subsidiarity, zákaz výlučného použitia dôkazov založených len na anonymných svedectvách a princíp existencie vyvažujúcich prvkov, ak sa obžaloba opiera tieto svedectvá. V neposlednom rade musia byť obhajobe zaručené procesné záruky, ktoré umožnia riadne posúdenie spoľahlivosti a vierohodnosti poskytnutého svedectva. K záruke subsidiarity sa ESLP vyjadril v prípade Van Mechelen proti Holandsku kde sa vyjadril, že každé obmedzenie práva na obhajobu musí byť nevyhnutné, ak však stačí menej reštriktívne opatrenie, musí sa využiť toto reštriktívne opatrenie. Išlo o situáciu kedy boli policajti označení len číslom vypočutí na hlavnom pojednávaní vyšetrujúcim sudcom v inej miestnosti, ktorá bola s pojednávacou miestnosťou spojená len akusticky. „ESLP sa vyjadril, že obhajoba a súd nemohol v takomto prípade pozorovať ich chovanie a reakcie a nemohlo ísť o kompenzáciu v to zmysle, že vyšetrujúci sudca vyslovil svoj názor o vierohodnosti ich výpovedí prostredníctvom svojej správy.“¹² Princíp zákazu výlučného použitia dôkazov založených len na anonymných svedectvách ESLP vyjadril v rozhodnutí Doorson proti Holandsku a už spomínanom prípade Van Mechelen proti Holandsku. ESLP konštatoval, že nie je vylúčené anonymné svedectvo ako základ odsúdenia obvineného, avšak nemôže byť odsúdenie založené výlučne alebo v rozhodujúcej miere len na anonymných výpovediach, ale musí sa opierať aj o iné dôkazy. To znamená, že súd môže založiť odsúdenie nie len na takejto výpovedi ale musí disponovať aj inými dôkazmi, na základe ktorých takto rozhodol. V prípade Van Mechelen proti Holandsku ESLP konštatoval, že došlo k porušeniu článku 6 Dohovoru keďže súd rozhodol len na základe takejto výpovede utajeného svedka. V prípade rozhodnutia Doorson proti Holandsku takýto záver neurobil, pretože súd mal v tomto prípade založené odsúdenie aj na iných dôkazoch, ktorými disponoval. Princíp existencie vyvažujúcich prvkov predstavil ESLP v rozhodnutí Ellis, Simms a Martin proti Veľkej Británii kde súd založil odsúdenie na výpovedi anonymných svedkov avšak okrem nich mal aj iné dôkazy a čo považoval ESLP za kľúčové bolo, že ich obhajca, súd aj prokurátor, prípadne porota mohli na základe vlastného uváženia zhodnotiť vierohodnosť ich výpovedí, pretože ich mohli pri výpovedi počuť, vidieť a tým sledovali ich správanie počas súdneho procesu. „Podľa názoru ESLP, britský sudca pri rozhodovaní prípadu postupoval s potrebnou opatrnosťou, uvedomujúc si nevyhnutnosť zabezpečenia príslušných procesných záruk obhajoby a práva na spravodlivý proces pre sťažovateľov.“¹³ Sťažovateľmi boli príslušníci organizovanej zločineckej skupiny, ktorí sa obrátili so svojou sťažnosťou na ESLP z dôvodu, že rozhodnutie o ich odsúdení bolo založené len na výpovedi anonymných svedkov, čo však nebola pravda ako sa vyjadril sám ESLP v tomto rozhodnutí. Na základe vyššie rozobratého môžeme povedať, že súd môže založiť odsúdenie aj na základe výpovede utajeného svedka v prípade, že rešpektuje princípy, ktoré zabezpečujú záruky pre obhajobu v rámci spravodlivého trestného konania, o ktorých sa v predmetných rozhodnutiach zmienil ESLP.

Okrem tejto problematiky tiež možno polemizovať o kontradiktórnosti v prípravnom konaní ak si uvedomíme, že prokurátor má v priebehu prípravného konania prístup ku všetkým zaisteným a vykonaným dôkazom na rozdiel od obvineného, ktorý prostredníctvom svojho obhajcu musí na účely trestného konania ak chce aby súd rozhodol v jeho prospech sám zistiť a navrhnuť vlastné dôkazy, ktorým možno doplniť vyšetrenie a OČTK takýto návrh nemusia považovať za dôležitý. Povinnosťou OČTK však je o takomto rozhodnutí urobiť záznam, ktorý je súčasťou trestného spisu.

¹⁰ Polák, P. Výpoveď anonymného svedka ako dôkaz. In *Justičná revue*. č.3/2013. str. 316

¹¹ Rozhodnutie ESLP zo dňa 23.4.1997. Van Mechelen et al. Holandsko.

¹² Polák, P. Výpoveď anonymného svedka ako dôkaz. In *Justičná revue*. č.3/2013. str. 317

¹³ Polák, P. Výpoveď anonymného svedka ako dôkaz. In *Justičná revue*. č.3/2013. str. 318

Až na hlavnom pojednávaní sa k predmetnej veci vyjadrí súd aj ostatné strany. Obžalovaný sa však podľa môjho názoru v takej veci nemôže náležite so svojim obhajcom pripraviť na hlavné pojednávanie pokiaľ neuvedie všetky doposiaľ navrhované dôkazy v návrhu na ich vykonanie priamo súdu. Obhajca musí preto vynaložiť všetku náležitú aktivitu, aby dokázal pripraviť spoľahlivú obhajobu s cieľom ovplyvniť rozhodnutie súdu v prospech osoby ním zastupovanej.

Obhajca obvineného sa môže zúčastniť vyšetrovacích úkonov podľa § 213 ods. 2 TP. Má právo od vznesenia obvinenia zúčastniť sa tých úkonov, ktorých výsledok môže byť následne použitý ako dôkaz v konaní pred súdom, ibaže by išlo o také vykonanie úkonu, ktoré nemožno odložiť a obhajcu o ňom náležite vyzrozumieť. Obhajca môže obvinenému a iným vypočúvaným osobám klásť otázky po tom ako policajt výsluch skončí. Ak v priebehu vyšetrovania obhajca oznámi policajtovi, že sa chce zúčastniť vyšetrovacieho úkonu, policajt je povinný mu včas oznámiť čas, miesto konania tohto úkonu a tiež druh úkonu ibaže by išlo o prípad, keď jeho vykonanie nemožno odložiť a nemožno zabezpečiť vyzrozumenie obhajcu.

Na hlavnom pojednávaní však ako som už spomenul prokurátor vystupuje ako strana trestného konania, tak aby bola zabezpečená zásada rovnosti zbraní a kontradiktórnosti procesu. O jednotlivých dôkazoch, ich poradí a spôsobe ich vykonania však rozhoduje súd, takisto dáva slovo tomu, kto sa chce k veci vyjadriť, pričom je však tiež povinný rešpektovať zákonné ustanovenia. Pre hlavné pojednávanie je typické, že môže prebiehať iba za stálej prítomnosti samosudcu, respektíve všetkých členov senátu, prokurátora a zapisovateľa. Rozdiel je napr. v otázke prítomnosti osoby obžalovanej, ktorý sa hlavného pojednávania nemusí zúčastniť v prípade, že trestnú vec je možné aj bez jeho prítomnosti rozhodnúť a nenaruší sa tým účel trestného konania. Ustanovenie § 252 TP však uvádza aj ďalšie podmienky, ktoré musia byť naplnené aby súd mohol viesť hlavné pojednávanie bez účasti obžalovaného a taktiež dôvody kedy k hlavnému pojednávaniu bez účasti obžalovaného nemožno dôjsť.¹⁴ Prokurátorovi v takomto prípade podľa môjho názoru zákon umožňuje obhajovať svoje tvrdenia bez toho aby sa k veci vyjadril sám obžalovaný, čo mu dáva možno voľnejší priestor pre obhajobu svojich tvrdení a neovplyvňuje ho pri tom samotná prítomnosť obžalovaného.

Obžalovaný však v takomto prípade môže byť ukrátený o zásadné aktívne konania na hlavnom pojednávaní kde by za jeho prítomností mohol byť prítomný pri vykonávaní dôkazov, ku ktorým by sa mohol vyjadriť a takisto sám ovplyvňovať súd svojimi rečami. Na druhej strane však treba podotknúť, že súd vykoná hlavné pojednávanie bez obžalovaného len za podmienok ustanovených zákonom. Aj sám obžalovaný má právo nedostaviť sa na hlavné pojednávanie, čo znamená, že ak odmietne využiť takéto oprávnenie mal by rátať aj s tým, že dané konanie už výrazným spôsobom neovplyvní. Vzhľadom k tomu, že je v zásade len povinnosťou prokurátora aby dokazoval vinu obžalovaného, samotný obžalovaný môže byť pasívny a nemusí nič spochybňovať a ani dokazovať, ba sa môže vzdať aj prejednávania veci v jeho prítomnosti. Dokonca ustanovenie TP upravuje prípad kedy sa hlavné pojednávanie vykoná aj v neprítomnosti obhajcu obžalovaného čo v takom prípade bude pred súdom len jedna zo strán trestného konania a tak bude môcť súd o veci rozhodovať len na základe toho, čo bolo vykonané pred ním, za jeho prítomnosti a prítomnosti prokurátora, ktorý sa môže ku všetkým skutočnostiam osobne vyjadriť. V tomto má podľa mňa prokurátor možno výhodu, pretože ak raz zákonná úprava ustanovuje, že hlavné pojednávanie môže byť vykonané len za jeho stálej prítomnosti nemôžu ďalej existovať výnimky. Na druhej strane to, že je v jeho priebehu prítomný ako jediná zo strán neznamena, že súd nerozhodne v prospech obžalovaného aj ak sa hlavného konania nezúčastnil. Skôr etickým problémom v tejto veci vidím, že celkovo sa spoločnosť častokrát prikláňa svojim postojom k pravdivosti obžaloby, odhliadnuc od toho, že obžalovanému musí byť stále zabezpečená v priebehu konania prezumpcia neviny. Ako som spomenul v prípade osoby obhajcu by situácia jeho neprítomnosti mohla prichádzať do úvahy len vtedy, že nejde o povinnú obhajobu a v ostatných prípadoch za splnenia ďalších zákonných podmienok, teda predovšetkým tým, že

¹⁴ Pre dôvody vykonania hlavného pojednávania bez prítomnosti obžalovaného bližšie pozri § 252 ods. 2,3,4,5 zákona č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok

obžalovaný bol o tejto veci uzrozumený a dal sám súhlas, že sa môže hlavné pojednávanie vykonať aj bez prítomnosti jeho obhajcu.

Čo sa týka zásady kontradiktórnosti a hlavného pojednávania v otázke vypočúvania svedkov TP ustanovuje, že pri výsluchoch na hlavnom pojednávaní je obžalovaný aj obhajca prítomný a podľa § 272 ods. 2 TP predseda senátu po vykonaní všetkých ostatných dôkazov zistí, či strany nemajú vlastné návrhy na jeho doplnenie. V priebehu hlavného pojednávania podľa § 261 ods. 3 TP vykoná výsluch svedka ten, kto ho navrhol a v prípade, že o jeho vykonaní rozhodne súd tak výsluch svedka vykoná predseda senátu. TP už v tejto otázke jednoznačne ustanovuje, že s prítomnosťou osoby obžalovaného a obhajcu sa pri výsluchu svedka na hlavnom pojednávaní už počíta, čo je na rozdiel od prípravného konania ako som už vyššie spomenul otázne a závisí od povolenia policajta, kde podľa mňa nejde celkom o uplatňovanie zásady kontradiktórnosti.

Do pozornosti by som však dal situáciu týkajúcu sa čítania výpovedí svedkov alebo ich podstatných častí na hlavnom pojednávaní, ktoré boli získané v priebehu prípravného konania podľa § 263 TP. Ide o výnimku zo zásady kontradiktórnosti kedy k takémuto úkonu dôjde vtedy ak s tým súhlasí prokurátor aj obžalovaný a súd osobný výsluch svedka v priebehu hlavného pojednávania nepovažuje za potrebný. O kontradiktórne hlavné pojednávanie pôjde však vtedy ak pôjde o svedecké výpovede, ktoré boli kontradiktórne vykonané v priebehu trestného konania. To znamená, že pri tomto úkone bola reálne umožnená prítomnosť obžalovanému alebo jeho obhajcovi alebo ak sa na ňom obžalovaný alebo obhajca zúčastnil.¹⁵ Výpoveď svedka z prípravného konania, ktorý využil na hlavnom pojednávaní svoje právo odoprieť výpoveď možno v jeho priebehu prečítať iba ak je súčasťou zápisnice o tomto výsluchu aj obsah poučenia o možnosti odoprieť výpoveď a tiež obsah vyjadrenia svedka, že toto právo využíva alebo nie. Bez takých náležitostí nemožno takúto výpoveď v prípade potreby použiť ako dôkaz na hlavnom pojednávaní.

V súvislosti v kontradiktórnym dokazovaní v priebehu hlavného pojednávania možno poukázať na zaujímavý názor Jiřího Kmeca, ktorý sa k danej problematike v intenciách českej právnej úpravy vyjadril a poukazuje na nedostatky, ktoré sú svojim obsahom podobné aj slovenské právnej úprave. Podľa neho v Trestnom poriadku chýba ustanovenie, ktoré by jednoznačne ustanovovalo, že na základe niektorých vykonaných dôkazoch, nemožno výlučne či v rozhodujúcej miere založiť odsúdenie.

Platné ustanovenie § 2 ods. 12 TP ustanovuje iba, že súd v procese rozhodovania v trestnom konaní môže prihliadať iba na tie skutočnosti, ktoré boli vykonané v priebehu hlavného pojednávania, a že svoje konečné rozhodnutie môže opierať len o dôkazy, ktoré strany predložili a vykonali alebo ktoré sám doplnil. V požadovanom ustanovení Trestného poriadku by podľa jeho názoru malo byť jasne ustanovené, že odsúdenie nie je možné výlučne alebo v rozhodujúcej miere založiť na takých dôkazoch, ku ktorým sa v priebehu trestného konania obhajca a súd nemohli vyjadriť, ktoré nemohli vykonať. To isté by platilo pre výsluchy svedkov, ktorých by obhajoba a súd nemohli vypočuť alebo im klásť otázky a tiež pre výpovede anonymných svedkov, kde by mohli overiť vierohodnosť ich výpovedí.¹⁶

Na záver tejto problematiky musím povedať, že sa stotožňujem s názorom, podľa ktorého by v ustanoveniach Trestného poriadku mali byť jasne uvedené podmienky, ktorých naplnenie by znamenalo znemožnenie súdu rozhodnúť o odsúdení obžalovaného, ktoré by boli samozrejme v súlade so zásadami, na ktorých je v podmienkach Slovenskej republiky budované trestné konanie, zásadu kontradiktórnosti pritom nevynímajúc. Vzhľadom k tomu, že je Slovenská republika stranou Európskeho Dohovoru o ochrane ľudských práv a členom Európskej únie musí rešpektovať aj judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý vo svojej rozhodovacej činnosti vytvára jednotu pri aplikovaní procesných záruk, ktoré musia členské štáty zaručiť v svojom právnom

¹⁵ Jakubíková, L. Svedok v kontradiktórnym dokazovaní. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Jurisprudentiae* č. 4. 2012. str. 85

¹⁶ Jakubíková, L. Svedok v kontradiktórnym dokazovaní. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Jurisprudentiae* č. 4. 2012. str. 87

poriadku, aby odstránili všetky nedostatky, ktoré by mohli ohroziť záruky obhajoby a práva na spravodlivý súdny proces.

Resumé

Príspevok reaguje na v súčasnosti aktuálne otázky v súvislosti s vykonávaním prípravného konania a hlavného pojednávania vo vzťahu k problematike kontradiktórneho charakteru trestného konania. Autor analyzuje a načrtáva základné praktické problémy a sporné procesné situácie, ktoré vznikajú v priebehu prípravného konania a ich presahy do ďalších štádií trestného konania, najmä hlavného pojednávania. Predmetnú problematiku zároveň rozoberá v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a slobody v Štrasburgu a rozhodovacej činnosti súdov Slovenskej republiky. V závere príspevku sa autor vyjadruje k myšlienke odstrániť všetky nedostatky právnej úpravy, ktoré ohrozujú záruky kontradiktórnosti, teda v širšom ponímaní práva na spravodlivý súdny proces.

Zoznam bibliografických odkazov

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Harkabusová, D. 2012. Všeobecne ku „kontradiktórnemu“ výsluchu svedka v prípravnom konaní. 2012. In Bulletin slovenskej advokácie, č. 5. 2012. s. 26-34

Ivor, J. a kol. 2010. Trestné právo procesné. II. prepracované a doplnené vyd. Bratislava : IURA EDITION s.r.o., 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9

Jakubíková, Ľ. 2012. Svedok v kontradiktórnom dokazovaní. In Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, č. 4. 2012. s. 81 - 91

Polák, P. 2011. Svedok v trestnom konaní. I. vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2011. 296. s. ISBN 978-80-89447-47-3

Polák, P. Výpoveď anonymného svedka ako dôkaz. In Justičná revue, č. 3. 2013. s. 303-321

Repík, B. 2002. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Orac, 2002. 264 s. ISBN 80-86199-57-6

Rozhodnutie ESELP zo dňa 20.11.1989. Kostovski proti Holandsku

Rozhodnutie ESELP zo dňa 27.1.2007. Mika proti Švédsku

Rozhodnutie ESELP zo dňa 23.4.1997. Van Mechelen et al. Holandsko

Růžička, M. 2005. Přípravné řízení a stadium projednání trestní věci v řízení před soudem. 1. vyd. Praha : LexisNexis CZ s.r.o., 2005. 158 s. ISBN 80-86199-93-2

Šámal, P. 2001. Ke vztahu přípravného řízení a hlavního líčení po novele trestního řádu. 2001 In Právní rozhledy, roč. 9. č. 10, ISSN 1210 – 6410. s. 462 – 470.

Vantuch, P. 2010. Obhajoba obviněného. III. doplněné a přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2010. 651 s. ISBN 978-80-7400-321-9

Zákon č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky

EXEMPCIA PREZIDENTA A NIEKTORÉ PROBLEMATICKÉ OTÁZKY JEHO STÍHANIA

JUDr. Bystrík ŠRAMEL, PhD.¹

Katedra verejnej politiky a verejnej správy

Fakulta sociálnych vied Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave

***Anotácia:** Autor sa vo svojom príspevku venuje problematike exempcie prezidenta SR. V tejto súvislosti autor bližšie skúma jednotlivé delikty prezidenta zakladajúce jeho zodpovednosť a venuje sa tiež vybraným významným otázkam procesnoprávneho charakteru. Popritom autor poukazuje na niektoré problematické aspekty súčasnej úpravy právnej zodpovednosti prezidenta a zaujíma kritický postoj k mnohým nejednoznačnostiam v ústavnej úprave.*

***KLúčové slová:** prezident, zodpovednosť, exempcia, trestné stíhanie, úmyselné porušenie ústavy, vlastizrada*

***Annotation:** The author of this contribution deals with the issues of Presidential immunity. In this regard, the author examines constitutional offenses of the president and he also pays attention to selected procedural issues. In addition, the author points out to some problematic aspects of the current regulation of legal responsibility of the President and assumes critical attitude towards many ambiguities in the Constitution.*

***Keywords:** president, responsibility, exemption, prosecution deliberate violation of the Constitution, high treason*

Úvod

Imunita prezidenta patrí k tým otázkam, ktorým sa publikácie z oblasti trestného práva nevenujú príliš frekventovane. Nejedná sa totiž o problematiku, ktorá by bola problematikou rýdzo trestnoprávnou. Práve naopak, ide o problematiku interdisciplinárneho charakteru, v ktorej sa prelínajú prvky ústavného práva a trestného práva. Napriek tomu sa domnievam, že ide o tému, ktorá si pozornosť vyžaduje, a to najmä z dôvodu jej mimoriadnej aktuálnosti spôsobenej najmä nedávnymi spoločensko-politickými udalosťami na Slovensku (snaha časti opozície podať obžalobu na bývalého prezidenta SR). Tie potvrdili, že súčasná úprava mnohých otázok týkajúcich sa inštitútu zodpovednosti prezidenta, resp. jeho exempcie je nedokonalá a vyvoláva veľké množstvo otáznikov.

1 Všeobecne k exempcii prezidenta

Právna zodpovednosť prezidenta a spôsob jej znášania sú zakotvené v čl. 107 Ústavy SR. Čl. 107 Ústavy SR vo vzťahu k inštitútu právnej zodpovednosti prezidenta rámcovo a veľmi stručne vymedzuje tri základné aspekty problematiky – za aké činy možno vyvodzovať voči prezidentovi právnu zodpovednosť (stíhať ho), ako prebieha procesný postup pri vyvodzovaní právnej zodpovednosti voči prezidentovi a aké právne následky má odsudzujúce rozhodnutie. Hneď prvá veta čl. 107 Ústavy SR uvádza, že **prezidenta možno stíhať iba za úmyselné porušenie ústavy alebo za vlastizradu**. Toto ustanovenie taxatívne vymedzuje právne dôvody, delikty, za ktoré možno voči prezidentovi vyvodzovať právnu zodpovednosť. Treba poznamenať, že z dikcie vyššie uvedeného ústavného článku možno vyvodit' záver, že Ústava SR priamo nezakotvuje inštitút imunity, resp. exempcie prezidenta. Na rozdiel od iných ústavných činiteľov (napr. poslancov, sudcov Ústavného súdu SR), pri ktorých Ústava SR negatívnym spôsobom vypočítava veci (okruh vecí), pri ktorých je stíhanie vylúčené, v prípade prezidenta Ústava SR pozitívnym spôsobom vypočítava iba dôvody jeho stíhania. Jedine výkladom z opaku možno dospieť k záveru, že vo vzťahu k ostatným deliktom (iným ako je úmyselné porušenie ústavy a vlastizrada) prezident požíva imunitu, t.j. ochranu pred stíhaním. To potvrdzuje aj samotná dôvodová správa k Ústave SR, keď hovorí, že účelom čl. 107 Ústavy SR bolo novým spôsobom vyjadriť ochranu prezidenta ako významného ústavného činiteľa.² Aj keď sa to navonok možno tak nejaví, už prvá veta čl. 107 vyvoláva viaceré otázky.

¹ bystrik.sramel@gmail.com

² Dôvodová správa k vládnemu návrhu Ústavy Slovenskej republiky, s. 13.

Jednou z otázok, ktoré treba v súvislosti s imunitou prezidenta zodpovedať, je napríklad otázka **určenia dĺžky trvania imunity prezidenta**, resp. **určenia povahy imunity prezidenta**. Ide o imunitu hmotnoprávnu alebo procesnú? V prípade, ak ide o imunitu hmotnoprávnu je totiž stíhanie vylúčené navždy, v prípade ak ide o imunitu procesnú, stíhanie je vylúčené len počas trvania dôvodu imunity (t.j. funkcie prezidenta). Uvedený problém vyvstáva do popredia aj preto, lebo na rozdiel od iných ústavných činiteľov, v prípade prezidenta Ústava SR priamo, explicitne nezakotvuje inštitút imunity (exempcie). Možno konštatovať, že aj z toho dôvodu ani odborná literatúra nie je úplne ujednotená v názore na povahu imunity prezidenta. Niektorí odborníci tvrdia, že ide o imunitu hmotnoprávnu, avšak s procesnými dôsledkami,³ iní zastávajú názor, že v prípade imunity prezidenta sa preliňa hmotnoprávna exempcia s procesnou exempciou.⁴ Možno sa domnievať, že prezident požíva z titulu svojho úradu **hmotnoprávnu imunitu**. Uvedenú skutočnosť odôvodňuje odborná literatúra napr. aj tým, že ak by stíhanie za skutky spáchané pri výkone funkcie prezidenta nebolo vylúčené navždy, stratil by inštitút imunity hlavy štátu svoje opodstatnenie či zmysel.⁵ Súčasne však možno usúdiť, že počas výkonu funkcie prezidenta **sa hmotnoprávna imunita kryje s procesnou imunitou** (nestíhateľnosťou), berúc najmä do úvahy skutočnosť, že Ústava SR ani žiaden iný právny predpis nepozná orgán, ktorý by bol oprávnený udeľovať súhlas na trestné stíhanie prezidenta. Prezident je teda počas výkonu svojej funkcie absolútne vyňatý z pôsobnosti orgánov činných v trestnom konaní a nemožno ho za žiadnych okolností a v žiadnom prípade ani zadržať ani stíhať. Súčasne platí, že uvedený procesný dôsledok hmotnoprávnej imunity prezidenta (nestíhateľnosť) pretrváva i po zániku funkcie prezidenta. Procesnú exempciu si tak prezident po skončení svojho úradovania prenáša i do obdobia „postprezidentského“, samozrejme vo vzťahu k činom spáchaným počas doby výkonu funkcie prezidenta. Za činy spáchané pred nástupom do funkcie prezidenta, ako aj za činy spáchané po zániku jeho funkcie stíhanie možné je, pokiaľ samozrejme trestnosť niektorého z nich nezanikla. V tejto súvislosti by bolo azda vhodné poznamenať, že by stálo za úvahu, aby spáchanie úmyselného deliktu (trestného činu) bývalým prezidentom a právoplatné odsúdenie zaň bolo dôvodom pre zánik nárokov, ktoré sú bývalému prezidentovi priznané podľa zákona. Ide najmä o doživotné poberanie renty a doživotné zaisťovanie ochrany osobnej bezpečnosti. Na rozdiel od Českej republiky, kde osobitný zákon č. 48/2004 Sb. o zabezpečení prezidenta republiky po skončení funkcie takúto možnosť upravuje, slovenský všeobecný zákon č. 120/1993 Z. z. o platových pomeroch niektorých ústavných činiteľov Slovenskej republiky s takouto možnosťou neráta.

K nemožnosti stíhať prezidenta treba ešte dodať, že uvedená skutočnosť zaiste neznamená, že vyšetrovanie trestného činu ako takého nie je možné (trestné stíhanie tzv. vo veci). V momente, ak je však dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchal prezident (bývalý prezident), trestné stíhanie musí byť zastavené podľa § 215 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku (pre neprípustnosť trestného stíhania), pretože neexistuje orgán oprávnený dať súhlas na trestné stíhanie. Z uvedených dôvodov sa preto možno domnievať, že v prípade imunity prezidenta ide o **imunitu absolútnu**, nie relatívnu. To znamená, že voči prezidentovi nie je možné vyvodzovať zodpovednosť ani po zániku funkcie prezidenta. To platí tak pre činy, ktorých sa prezident dopustil pri výkone funkcie (ako úradná osoba), ako aj pre činy, ktorých sa prezident dopustil ako súkromná osoba.

Ďalej treba poznamenať, že z nedostatočnej ústavnej úpravy právnej zodpovednosti prezidenta SR vyplývajú aj niektoré ďalšie problematické otázky hmotnoprávneho charakteru. Tradične totiž každá právna úprava právnej zodpovednosti vymedzuje aj tzv. **dôvody zániku trestnosti činu páchatel'a**. Medzi ne sa v trestnom práve radí zmena zákona, účinná ľútosť a premlčanie trestného stíhania. Ide o určité okolnosti, ktoré nastali po spáchaní deliktu, avšak skôr,

³ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 72.

⁴ MENCEROVÁ, I. - TOBIÁŠOVÁ, L. - TURAYOVÁ, Y. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2013, s. 62.

⁵ PALÚŠ, I. - SOMOROVÁ, E.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. 3. vydanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s. 358.

ako sa o delikte právoplatne rozhodlo. Právna teória v takomto prípade hovorí, že ich dôsledkom je zánik práva štátu potrestať delikventa, a to najmä z dôvodu, že ak páchatel' v neskoršom období nespáchal ďalší trestný čin, má sa za to že sa polepšil a potrestaním páchatel'a už nie je potrebné dosahovať účel trestu. Otázka v tejto súvislosti však znie: Je možné aplikovať uvedené dôvody zániku trestnosti aj na ústavné delikty prezidenta? Ako prvý si zoberme delikt vlastizrady. Podľa Trestného zákona je možné, aby zanikla trestnosť tohto trestného činu zo všetkých uvedených dôvodov zániku trestnosti (zmena zákona, účinná ľútosť, premlčanie trestného stíhania). To znamená, že ak podľa § 84 Trestného zákona neskorší zákon ustanoví, že vlastizrada nie je trestným činom, jej trestnosť zaniká. V reáli je však tento prípad málo pravdepodobný, nakoľko vlastizrada je z historického hľadiska jedným zo súdnych deliktov najstabilnejších a najtrvavejších. Jej odstránenie z právneho poriadku či obsahová zmena sú málo pravdepodobné. O niečo reálnejší je zánik trestnosti vlastizrady v dôsledku účinnej ľútosti podľa § 85 Trestného zákona (tzv. všeobecná účinná ľútosť). Vlastizrada je totiž jedným z taxatívne vymedzených trestných činov, pri ktorých je možný zánik trestnosti účinnou ľútosťou.⁶ Podmienkou je, že páchatel' dobrovoľne buď škodlivý následok trestného činu zamedzil alebo napravil, alebo urobil o trestnom čine oznámenie orgánu činnému v trestnom konaní alebo Policajnému zboru v čase, keď sa škodlivému následku trestného činu mohlo ešte zabrániť. Napokon, zánik trestnosti vlastizrady môže nastať aj v dôsledku uplynutia premlčacej doby, ktorá je pri trestnom čine vlastizrady podľa § 87 ods. 1 písm. a) Trestného zákona tridsať rokov.

Vo všetkých uvedených prípadoch sa jedná o zánik trestnosti vlastizrady ako trestného činu. Je však sporné, či uvedené trestnoprávne inštitúty zániku trestnosti možno aplikovať aj na prezidenta a na jeho ústavný delikt vlastizrady. Ak áno, vzniká ďalšia otázka: Dajú sa uvedené inštitúty aplikovať aj v čase po zániku funkcie prezidenta? Plynie napr. premlčacia lehota prezidentovi aj po zániku jeho funkcie? Ak áno, znamená to, že prezidenta možno stíhať aj po zániku funkcie. Ak nie, znamená to, že prezidenta možno stíhať iba počas jeho funkčného obdobia. Uplynutie funkčného obdobia tu má tak v podstate za následok, že premlčacia lehota uplynula (t.j. je kratšia ako tridsať rokov) a jeho čin je premlčaný. Okrem toho, ak je možné uvedené inštitúty aplikovať aj na prezidenta, vyvstáva ďalší problém, a to v súvislosti s druhým ústavným deliktom prezidenta – úmyselným porušením ústavy. V prípade tohto ústavného deliktu totiž Trestný zákon neupravuje žiadnu skutkovú podstatu trestného činu úmyselného porušenia ústavy (bližšie o tomto ústavnom delikte bude štúdia pojednávať na inom mieste). To súčasne znamená, že pri ústavnom delikte úmyselného porušenia ústavy nie je možné, aby zanikla jeho trestnosť v dôsledku vyššie menovaných inštitútov. Do úvahy neprichádza ani zmena zákona, ani účinná ľútosť, ani premlčanie trestného stíhania. Vzniká tak určitá diskrepancia medzi ústavnými deliktmi prezidenta, kde pri jednom z nich (vlastizrada) zákon prezidentovi ponecháva možnosť, aby nebol delikt sankcionovaný, pri druhom z nich (úmyselné porušenie ústavy) niečo také však možné nie je. Znamená to, že úmyselné porušenie ústavy je natoľko závažný delikt, že pri ňom neprichádza do úvahy zánik trestnosti za žiadnu cenu? Určite to tak nie je. Jediné možné vysvetlenie je také, že ústavodarca v skutočnosti pri zakotvení uvedených deliktov prezidenta do Ústavy SR nebral do úvahy širšie súvislosti problematiky; bol nedôsledný. Východiskom z tejto situácie sa zdá byť iba ďalšia normotvorná činnosť ústavodarcu v tejto oblasti alebo konkrétna rozhodovacia činnosť Ústavného súdu SR.

Okrem uvedeného prichádzajú do úvahy aj **ďalšie problémy hmotnoprávneho charakteru**. Ide napr. o otázku zániku trestu. Je v prípade prezidenta vôbec možné uvažovať o nejakých dôvodoch zániku trestu? Jedinými sankciami za ústavný delikt prezidenta sú strata funkcie prezidenta a strata spôsobilosti túto funkciu opätovne získať. Ide o sankcie, ktorých účel smeruje k tomu, aby osoba, ktorá už raz znevážila svojou činnosťou výkon funkcie prezidenta a ohrozila či narušila záujmy štátu, už viac nemohla túto funkciu zastávať. Podľa Trestného zákona zánik trestu môže nastať v dôsledku odpustenia alebo zmiernenia trestu alebo v dôsledku premlčania výkonu trestu. Keďže právne účinky oboch sankcií (tak straty funkcie prezidenta, ako aj

⁶ K účinnej ľútosťi bližšie pozri ČENTĚŠ, J.: *Účinná ľútosť pri daňových trestných činoch v SR a v ČR*. In: *Nové jevy v hospodárskych kriminalitách ve světle reformy trestního práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 6-17.

straty spôsobilosti túto funkciu opätovne získať) nastávajú v okamihu právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, premlčanie výkonu trestu ako dôvod zániku trestu je prakticky nemožné. Do úvahy tak prichádza odpustenie trestu, ktoré by teoreticky mohol uplatniť nový prezident vo vzťahu k bývalému prezidentovi odsúdenému Ústavným súdom SR. Uvedená situácia je však len veľmi ťažko predstaviteľná a možno sa domnievať, že niečo takéto ústavodarca vôbec nezamýšľal a ani si len nepredstavoval. Prikláňam sa teda k tomu, že zánik trestu je v prípade ústavného deliktu prezidenta absolútne vylúčený. Úmyslom ústavodarcu je totiž práve znemožniť určitej osobe, aby sa kedykoľvek v budúcnosti mohla uchádzať opäť o funkciu prezidenta.

2 Vlastizrada ako právny dôvod vyvodzovania zodpovednosti prezidenta

Prvým dôvodom, ktorý zakladá právnu zodpovednosť prezidenta je podľa čl. 107 Ústavy SR **vlastizrada**. Ide o pojem, ktorý nie je slovenskému právnomu poriadku neznámy, pozná ho totiž aj odvetvie trestného práva. V dôsledku toho, že s týmto inštitútom narába aj Ústava SR, stáva sa z neho súčasne inštitút ústavnoprávny. Nakoľko ide o pojem používaný v právnom predpise najvyššej právnej sily, je nevyhnutné poznať jeho obsah. Tu však nastáva istý problém. Ústava SR totiž bližšie nevyjedzuje, čo to vlastizrada je a ako sa prejavuje. Jediný odkaz na tento pojem a na jeho vymedzenie poskytuje v ústavnom práve § 74 ods. 1 zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov, ktorý hovorí, že pri rozhodovaní o obžalobe Národnej rady SR na prezidenta republiky pre vlastizradu je Ústavný súd SR **viazaný Trestným zákonom**, len pokiaľ ide o **kvalifikáciu skutku**. Z uvedeného vyplýva, že zákonodarca ponecháva otázku definovania pojmu vlastizrada na právny predpis právnej sily nižšej ako je Ústava SR, čo má za následok, že prezidenta možno stíhať za vlastizradu v rovnakom rozsahu, v akom je tento trestný čin vymedzený v § 311 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon. V zmysle uvedeného ustanovenia tak **objektívna stránka skutkovej podstaty ústavného deliktu vlastizrady** spočíva v tom, že páchatel' (výlučne občan SR, v tomto prípade prezident SR) v spojení s cudzou mocou alebo s cudzím činiteľom spácha trestný čin úkladov proti Slovenskej republike (§ 312 Trestného zákona), teroru (§ 313 a 314 Trestného zákona), záškodníctva (§ 315 a 316 Trestného zákona) alebo sabotáže (§ 317). Treba dodať, že **cudzou mocou** sa podľa § 133 ods. 1 Trestného zákona rozumejú cudzie štáty a ich vojenské alebo iné zoskupenia predstavované ich organizáciami a orgánmi, akými sú najmä osoby vykonávajúce spravodajskú činnosť, vojenský funkcionári, diplomati a iní štátni úradníci. Naopak, **cudzím činiteľom** sa podľa § 133 ods. 2 Trestného zákona rozumie fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá síce nie je orgánom alebo zástupcom cudzieho štátu, ale vzhľadom na svoje politické, hospodárske alebo spoločenské postavenie má významný vplyv vo svojom štáte alebo v medzinárodných vzťahoch.

Uvedené riešenie týkajúce sa právnej kvalifikácie ústavného deliktu vlastizrady nepovažujem za správne. Ak sa totiž v právnom predpise najvyššej právnej sily zakotvuje nový inštitút, ktorý navyše môže významným spôsobom zasiahnuť do statusového postavenia ústavného činiteľa, je žiaduce, aby tento inštitút bol aj ústavne zadefinovaný. V dôsledku načrtnutého právneho stavu je vo výraznej miere znížená právna istota prezidenta, a to najmä vo vzťahu k dôvodom pre zánik jeho funkcie, nakoľko na zmenu ponímania pojmu vlastizrada sa nevyžaduje kvalifikovaná ústavná väčšina. Takto sa vlastizrada (spôsob jej definovania) ako dôvod uplatňovania právnej zodpovednosti môže ľahko stať nástrojom politického zápasu, prípadne prostriedkom nepriameho nátlaku a ovplyvňovania činnosti prezidenta. Treba zároveň podotknúť, že nedostatky súčasného zakotvenia ústavného deliktu vlastizrady majú aj legislatívno-technický charakter, nakoľko Ústava SR neobsahuje žiadne splnomocnenie či odkaz (blanketovú právnu normu) hovoriace o tom, že podrobnosti o delikte vlastizrady upraví právny predpis nižšej právnej sily (zákon). Vlastizradu v tomto prípade možno preto považovať síce za ústavný delikt, avšak bez ústavného vymedzenia alebo bez ústavného splnomocnenia na jeho vymedzenie predpisom nižšej právnej sily.

Nemožno súhlasiť s niektorými názormi, podľa ktorých nie je vhodné vytvárať obsahovo odlišné pojmy vlastizrady pre prezidenta a ostatných občanov. V prvom rade, delikt prezidenta, keďže je zakotvený priamo na ústavnej úrovni, nemožno považovať za klasický prípad, resp. typ

protiprávneho konania. Prezident sa svojím postavením a činnosťou zásadne odlišuje od bežných občanov. Ako ústavný orgán vykonáva v mene štátu nezastupiteľné úlohy a spolupodiel'a sa na riadnom chode ostatných štátnych orgánov.⁷ Disponuje pritom oprávneniami, ktoré radovému občanovi priznané nie sú. V prípade bežných občanov Ústava SR nezavádza žiadne špecifické skutkové podstaty deliktov a ani nijako neupravuje ich úlohy či povinnosti. Bežný občan sa nemôže dopustiť ústavného deliktu; je zodpovedný za protiprávne konanie majúce charakter súdneho deliktu alebo správneho deliktu. Aj z týchto dôvodov je celkom opodstatnené a aj prirodzené, ak Ústava SR osobitným spôsobom obsahovo koncipuje určitý delikt, ktorého označenie (zhodou okolností) používa aj iné odvetvie verejného práva. Ústavnoprávne inštitúty totiž v mnohých prípadoch nie je vhodné stotožňovať s inými, obdobnými inštitútmi, majúcimi svoje zakotvenie tiež v iných odvetviach verejného práva.

3 Úmyselné porušenie ústavy ako právny dôvod vyvodzovania zodpovednosti prezidenta

Ak som uviedol, že isté problémy vyvoláva už prvý dôvod pre vyvodzovanie zodpovednosti prezidenta (vlastizrada), druhý dôvod je na tom z hľadiska svojej problematickosti ešte horšie. Podľa čl. 107 Ústavy SR možno totiž stíhať prezidenta aj pre tzv. **úmyselné porušenie ústavy**. Na rozdiel od vlastizrady, v súvislosti s ktorou sa v zákone č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov zákonodarca do určitej miery aspoň snaží poskytnúť odpoveď na obsah tohto pojmu odkazom na právnu kvalifikáciu uvedenú v Trestnom zákone, v prípade úmyselného porušenia ústavy takýto odkaz úplne absentuje. Dá sa povedať, že absencia odkazu na vymedzenie pojmu úmyselné porušenie ústavy je aj celkom prirodzená a samozrejmá, nakoľko takýto delikt nepozná žiadne právne odvetvie slovenského právneho poriadku; v Trestnom zákone sa nenachádza žiadna skutková podstata trestného činu úmyselného porušenia ústavy. Bolo by preto celkom opodstatnené, ak by ústavodarca minimálne v tomto prípade ústavný delikt úmyselného porušenia ústavy definoval. To však nerobí.

Možno preto konštatovať, že je mimoriadne komplikované poskytnúť jednoznačnú odpoveď, čo porušením ústavy ústavodarca myslí. Logicky možno usúdiť, že pôjde o také správanie prezidenta, ktoré je v rozpore s ústavou a s ústavnými zákonmi. Drgonec usudzuje, že porušenie ústavy zahŕňa každé správanie odlišné od správania, ktoré je výslovne upravené nielen v Ústave SR a ústavných zákonoch, ale aj v medzinárodných dohovoroch, ktoré sú prameňmi ústavného práva podľa čl. 7 alebo čl. 154c ods. 1 Ústavy SR.⁸ Aj keď by však výklad pojmu porušenie ústavy mal byť takýto, nie je zřejmý rozsah správania, ktorý sa už považuje za nezlučiteľný s ústavou. Je dôvodom vyvodzovania zodpovednosti aj menej závažné porušenie ústavy, alebo len závažné porušenie ústavy? Sankcia za porušenie ústavy prezidentom je pomerne prísna a je otázne, či bolo zámerom ústavodarcu sankcionovať prezidenta aj v prípade nízkej miery nebezpečnosti prezidentovho protiústavného správania sa. Podľa niektorých právnych názorov o porušení ústavy prezidentom možno uvažovať napr. pri úmyselnom nevyhlásení vojnového stavu na návrh vlády, či nevyhlásení referenda podľa zákona č. 564/1992 Zb. o referende v znení neskorších predpisov napriek existujúcej petícii občanov a splneniu všetkých podmienok na jeho vyhlásenie, príp. pri nepodpísaní schváleného zákona bez uplatnenia práva veta. Za porušenie ústavy okrem toho niektorí autori tiež považujú spáchanie zločinov upravených v Rímskom štatúte Medzinárodného trestného súdu zo 17. júla 1998, platného od 1. júna 2002.⁹ Keďže ústava ani dôvodová správa k nej bližšie nešpecifikujú mieru závažnosti (nebezpečnosti) prezidentovho protiprávneho konania, možno sa domnievať, že akékoľvek (aj bagatelné) protiústavné konanie prezidenta môže založiť

⁷ K významu prezidenta ako ústavného činiteľa a jeho vplyvu na politický systém či chod štátu ako taký bližšie pozri HORVÁTH, P.: *Prezident a jeho vplyv na politický systém v kontexte parlamentných volieb*. In: Volby 2006 v štátoch V4. Prešov: SLOVACONTACT, 2007, s. 234-239; HORVÁTH, P.: *Prezident ako ústavná funkcia*. In: Perspektívy štúdia a výskumu v spoločenských vedách. Trnava: Filozofická fakulta UCM v Trnave, 2004, s. 21-26.

⁸ DRGONEC, J.: *Obžaloba na prezidenta SR vo svetle prvej skúsenosti*. In: Justičná revue, 65, 2013, č. 6-7, s. 910-911.

⁹ KANÁRIK, I.: *Novelizované právomoci prezidenta Slovenskej republiky*. In: Košice, Acta Universitatis Safarikiana, s. 99; MANIK, R.: *Zodpovednosť a zánik funkcie prezidenta Slovenskej republiky*. In: Justičná revue, 56, 2004, č. 8-9, s. 882; GALDUNOVÁ, K.: *Imunita a hlava štátu z hľadiska medzinárodného práva*. In: Právny obzor, 86, 2003, č. 5, s. 468.

jeho právnú zodpovednosť. K uvedenému záveru sa prikláňa aj odborná literatúra.¹⁰ Opäť však treba skonštatovať, že ide o právne nezáväzné názory právnej vedy a odpoveď na to, aký rozsah protiústavného konania je nevyhnutný, resp. aké sú kritériá pre jeho vymedzenie, môže dať len ústavodarca, alebo Ústavný súd SR v rámci konania o výklade Ústavy SR.

Spornou otázkou týkajúcou sa druhého dôvodu uplatnenia právnej zodpovednosti prezidenta je aj otázka zavinenia. Ústava SR výslovne hovorí o tom, že na stíhanie prezidenta je potrebné **dolôzne (úmyselné) konanie**, ktorým dochádza k porušeniu ústavy. Ústava SR však v prípade tohto ústavného deliktu nielen sama nedefinuje, kedy je delikt spáchaný úmyselne, ale ani neodkazuje na aplikáciu konkrétneho hmotnoprávného predpisu obsahujúceho vymedzenie úmyselného zavinenia. Opäť si tak pri výklade tejto formy zavinenia treba pomôcť definíciami obdobných inštitútov v iných odvetviach verejného práva. Možno sa totiž domnievať, že ústavodarca nemal v úmysle konštituovať pre potreby Ústavy SR inštitút zavinenia obsahovo odlišný od inštitútu zavinenia vymedzeného v iných odvetviach verejného práva, do ktorého sa radí aj ústavné právo. Ak si porovnáme definíciu úmyslu v administratívnom práve a v trestnom práve, zistíme, že sú si veľmi podobné.¹¹ Líšia sa len rozsahom (kvalitou) predpísaného protiprávného konania a objektom, ktorý je v danom prípade potrebné porušiť či ohroziť. Uvedené definície by sa mohli analogicky tiež aplikovať na definíciu úmyslu pre potreby ústavného deliktu úmyselného porušenia ústavy prezidentom.

Ako však poukazuje aj Drgonec,¹² pri vymedzení pojmu úmysel v prípade porušenia ústavy prezidentom treba postupovať extenzívne, a nie reštriktívne. To znamená, že treba brať na zreteľ, že porušenie ústavy je spáchané úmyselne nielen vtedy, ak sa preukáže, že páchatel' (prezident) uvedený následok spôsobil spôsobom uvedeným v Trestnom zákone či v priestupkovom zákone, ale aj akýmkoľvek iným spôsobom rozporným s ústavou. Okrem toho úmysel prezidenta nemusí smerovať len k porušeniu alebo ohrozeniu záujmu chráneného Trestným zákonom alebo priestupkovým zákonom, ale k porušeniu širšieho záujmu, ktorým je predovšetkým záujem na tom, aby sa prezident správal vždy ústavno-konformne, dodržiaval všetky svoje povinnosti a plnil si všetky svoje úlohy. Na tomto mieste je však opäť nevyhnutné zdôrazniť, že použitie analógie na vymedzenie úmyslu pre potreby ústavného deliktu prezidenta nie je úplne isté. Existujú totiž aj právne názory poukazujúce na to, že správanie prezidenta SR pri uplatňovaní ústavou určených právomocí nemožno hodnotiť podľa rovnakých kritérií, aké sa používajú na hodnotenie správania páchatel'a trestného činu.¹³ Pokiaľ však ústavodarca sám pri normotvornej činnosti alebo Ústavný súd SR v rámci svojej rozhodovacej činnosti nevyslovia niečo iné, možno vyššie uvedené tvrdenie považovať za právne najracionálnejšie.

4 Procesnoprávne aspekty právnej zodpovednosti prezidenta

Ako vyplýva z predchádzajúceho textu, hmotnoprávna stránka vyvodzovania právnej zodpovednosti prezidenta obsahuje mimoriadne veľké množstvo otáznikov. Procesnoprávna stránka analyzovanej problematiky sa zdá byť na tom o niečo lepšie, aj v tejto oblasti sa však vyskytujú viaceré nejasnosti. Medzi ne patrí najmä procesnoprávny priebeh vyvodzovania právnej zodpovednosti voči prezidentovi a s tým spojená otázka možnosti a vhodnosti aplikácie niektorých trestnoprocesných inštitútov. Ústava SR v tomto smere obsahuje iba odpoveď na to, kto a za akých podmienok môže podať obžalobu na prezidenta a aký subjekt o obžalobe rozhoduje. Bližšie detaily sa z Ústavy SR nedozvedáme, pričom Ústava SR neobsahuje ani žiadne splnomocňujúce

¹⁰ DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky: Komentár*. 3. vydanie. Šamorín: Heureka, 2012, s. 1155; ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 577.

¹¹ Podľa § 15 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákona je trestný čin spáchaný úmyselne, ak páchatel' a) chcel spôsobom uvedeným v tomto zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený týmto zákonom, alebo b) vedel, že svojím konaním môže také porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým uzrozumený. Podľa § 4 ods. 2 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch je priestupok spáchaný úmyselne, ak páchatel' a) chcel svojím konaním porušiť alebo ohroziť záujem chránený zákonom alebo b) vedel, že svojím konaním môže porušiť alebo ohroziť záujem chránený zákonom, a pre prípad, že ho poruší alebo ohrozí, bol s tým uzrozumený.

¹² DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky: Komentár*. 3. vydanie. Šamorín: Heureka, 2012, s. 1155.

¹³ DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky: Komentár*. 3. vydanie. Šamorín: Heureka, 2012, s. 1156.

ustanovenie hovoriace o tom, že podrobnosti o konaní o obžalobe na prezidenta republiky má upraviť osobitný zákon.

Ako východisko pre ozrejenie povahy konania o obžalobe na prezidenta SR môže slúžiť § 74 ods. 2 zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov, podľa ktorého sa pre konanie **primerane použijú ustanovenia Trestného poriadku** (t.j. zákona č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov). Predmetným ustanovením zákona č. 38/1993 Z. z. zákonodarca vtlačá procesu vyvodzovania právnej zodpovednosti voči prezidentovi pečať trestného procesu. Na základe množstva špecifik, ktorými sa však skúmaný proces vyznačuje, možno konštatovať, že nejde o bežný typ trestného konania. Aj keď to Trestný poriadok síce priamo neustanovuje, možno usúdiť, že konanie o obžalobe na prezidenta SR sa svojou povahou dá priradiť k tzv. **osobitným spôsobom trestného konania** explicitne vymedzeným v siedmej hlave Trestného poriadku (napr. konanie proti mladistvým, konanie proti ušlému a i.). Práve osobitné spôsoby trestného konania predstavujú akési odchýlky od klasického trestného konania, pri ktorých platí pravidlo, že všeobecné ustanovenia o trestnom konaní sa aplikujú iba vtedy, ak úprava osobitného spôsobu konania neustanovuje niečo iné. Z titulu veľmi špecifických rysov konania o obžalobe na prezidenta možno vzťahnúť uvedené pravidlo aj na toto konanie.

Ako už teda bolo uvedené, konanie o obžalobe na prezidenta republiky má z procesnoprávneho hľadiska charakter konania trestného. Z toho dôvodu má **množstvo styčných bodov so všeobecným trestným konaním** a riadi sa množstvom spoločných pravidiel, zásad či inštitútov platných pre všeobecné trestné konanie. Z viazanosti Ústavného súdu SR Trestným poriadkom vyplýva napríklad, že podobne ako v klasickom trestnom konaní, aj v konaní o obžalobe proti prezidentovi musia byť bezvýhradne dodržiavané všetky **základné zásady trestného konania**. Zo základných zásad uvádzaných v odbornej literatúre¹⁴ možno vo vzťahu k prezidentovi vyzdvihnúť a poukázať na relevanciu najmä týchto zásad: zásady stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom, zásady prezumpcie nevinoty, zásady práva na obhajobu, vyhľadávacej zásady, zásady zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností, zásady verejnosti a zásady kontradiktórnosti.

Z uvedených zásad vyplýva množstvo významných skutočností. V prvom rade platí, že prezident nemôže byť stíhaný bezdôvodne. Dôvodom jeho stíhania môže byť len odôvodnené podozrenie zo spáchania vymedzeného ústavného deliktu, pričom je nevyhnutné dodržiavať postup ustanovený v Trestnom poriadku (samozrejme s prihliadnutím na špecifiká konania). Je absolútne vylúčené, aby sa stíhanie prezidenta realizovalo z politických dôvodov či dôvodov naháňania voličských preferencií. Ďalej platí, že rovnako ako každá jedna osoba, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie, aj prezident sa považuje za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu. To znamená, že prezident sa môže považovať za páchatel'a (delikventa) vlastizrady alebo úmyselného porušenia ústavy len vtedy, ak sa mu preukáže, že sa skutok stal a že ho spáchal prezident vo forme úmyselného zavinenia. Kým súd takýto výrok neurobí, prezidenta nemožno označovať ako páchatel'a. Samozrejme, rovnako ako každá iná osoba, aj prezident má právo na obhajobu. V zásade možno predpokladať, že prezident sa môže obhajovať tak sám, ako aj za pomoci obhajcu.

Treba tiež poznamenať, že keďže konanie o obžalobe na prezidenta republiky predstavuje osobitnú formu trestného konania, aj tu budú samozrejme zohrávať významnú úlohu vyšetrovatelia činu. Kto konkrétne má oprávnenie a povinnosť vyšetrovať delikt prezidenta, nie je známe. Každý, kto je však vyšetrovateľom činu, musí s rovnakou starostlivosťou objasňovať okolnosti svedčiace proti obvinenému prezidentovi, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávať dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie. Možno síce predpokladať, že táto povinnosť sa vzťahuje aj na samotného žalobcu – Národnú radu SR, je však veľmi ťažké si predstaviť v praxi, že Národná rada SR zložená zo zástupcov politických strán (snažiaca sa dosiahnuť odsúdenie prezidenta) bude predkladať súdu dôkazy svedčiace práve v prospech prezidenta. Pre vyšetrovateľov, ako aj pre samotný súd súčasne platí, že musia postupovať tak, aby

¹⁴ ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 48.

bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Uvedené má vo vzťahu k prezidentovi veľký význam, nakoľko je neprípustné, aby bol uznaný za vinného v prípade, ak nebola jeho vec náležite objasnená a sú o jeho vine dôvodné pochybnosti.

Ďalej je nutné zdôrazniť, že rovnako ako v prípade bežného trestného konania, aj v prípade konania o obžalobe na prezidenta republiky by sa prejednávanie veci pred súdom malo realizovať verejne. Verejné prejednanie veci je tu dokonca o to naliehavejšie, nakoľko ide o prejednávanie skutku prezidenta priamo zvoleného občanmi a občanom aj zodpovedného. Preto občania musia mať právo posúdiť, či sa konanie proti prezidentovi vedie riadne, či prezident nezneužíva svoj vplyv a či sú samozrejme dodržiavané aj jeho procesné práva. V konaní tiež platí, že nielen Národná rada SR, ale aj prezident musia mať umožnené navrhovať a predkladať dôkazy na podporu svojich tvrdení a oboznámiť sa s dôkazmi predloženými Národnou radou SR. Súčasne musí mať prezident zaručené právo vyjadrovať sa ku všetkým dôkazom a ku všetkým skutočnostiam kladúcim sa mu za vinu.

Okrem spoločných rysov sa však konanie o obžalobe na prezidenta republiky od tradičného trestného konania v mnohých aspektoch aj odlišuje. Najvýraznejšie odlišnosti možno vidieť predovšetkým v **otázke subjektov tohto konania**, t.j. činiteľov majúcich a vykonávajúcich vlastný vplyv na priebeh konania, ktorým sú za týmto účelom priznané určité procesné práva a uložené procesné povinnosti. Podľa trestnoprávnej teórie¹⁵ sa medzi klasické subjekty trestného konania radia také subjekty, ako sú orgány činné v trestnom konaní (prokurátor a policajt), súd (predovšetkým okresný súd), osoba proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, osoby s obhajovacími právami a iné subjekty. Všetky uvedené subjekty majú nezastupiteľné miesto v bežnom trestnom konaní a účasť väčšiny z nich na trestnom konaní je v zásade nevyhnutná. V prípade konania o obžalobe na prezidenta SR to však až tak neplatí a sú tu dané isté odlišnosti či osobitosti. Viaceré z uvedených subjektov v tomto konaní tu totiž nevystupujú a sú nahradené subjektmi špeciálnymi. Uvedené sa veľmi markantne prejavuje najmä v konaní pred súdom, kde v úlohe tradičných strán žalobca – žalovaný nevystupujú subjekty trestného konania v tradičnom trestnoprocesnom ponímaní. Osobitosťami sa vyznačuje taktiež orgán rozhodujúci a prejednávajúci samotný spor medzi žalobcom a obžalovaným (súd).

Čo sa týka samotného **žalobcu**, v prípade konania o obžalobe na prezidenta SR vystupuje ako žalobca podľa čl. 107 Ústavy SR priamo **Národná rada SR**. Ako možno vidieť, zatiaľ čo v prípade klasického trestného konania vystupuje ako (verejný) žalobca prokurátor, v prípade konania proti prezidentovi je to zastupiteľský zbor ako orgán reprezentujúci občanov SR. Osobitosť konania proti prezidentovi z tohto pohľadu spočíva v tom, že zatiaľ čo v tradičnom trestnom konaní je oprávneným podať obžalobu na súd výlučne prokurátor, v prípade konania o obžalobe proti prezidentovi platí výnimka; obžalobu na súd podáva subjekt výrazne odlišný od klasického verejného žalobcu – orgán zákonodarnej moci. Z uvedeného vyplýva súčasne ďalší rozdiel. V prípade bežného trestného konania je podanie obžaloby monokratickým rozhodnutím, t.j. závisí od posúdenia prokurátora samotného, či je vec „zrelá“ na podanie obžaloby alebo nie. Na strane druhej, podanie obžaloby proti prezidentovi je kolegiátnym rozhodnutím, t.j. rozhodnutím odvíjajúcim sa od dosiahnutia určitej predpísanej väčšiny hlasov v kolegiátnom orgáne (parlamente). Ústava SR v čl. 107 explicitne uvádza, že podanie obžaloby Národnou radou SR je možné iba v prípade, ak sa dosiahne **trojpäťtinová väčšina hlasov všetkých poslancov**. Ak sa táto väčšina nedosiahne, podanie obžaloby na prezidenta neprichádza do úvahy. Na tomto mieste možno uviesť, že z pohľadu právnej teórie možno toto ustanovenie Ústavy SR považovať za *lex specialis* k všeobecnému ustanoveniu čl. 130 ods. 1 písm. a) Ústavy SR, podľa ktorého môže návrh na začatie konania podať najmenej pätina poslancov Národnej rady SR.

Čo sa týka **iniciovania podania samotnej obžaloby** na prezidenta Národnou radou SR, treba ďalej poznamenať, že zatiaľ čo v prípade bežného trestného konania je podanie obžaloby prokurátorom iniciované zvyčajne na základe návrhu policajta na podanie obžaloby,¹⁶ v prípade

¹⁵ ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 83.

¹⁶ Por. § 209 ods. 1 Trestného poriadku.

konania o obžalobe na prezidenta republiky je otázka subjektu oprávneného podať návrh na podanie obžaloby do istej miery sporná. Podľa § 106 ods. 1 zákona č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady SR v znení neskorších predpisov môže totiž návrh na obžalobu na prezidenta republiky za úmyselné porušenie ústavy alebo za vlastizradu Národnej rade SR podať najmenej pätina poslancov. Ústava SR však v žiadnom svojom ustanovení bližšie nešpecifikuje počet poslancov Národnej rady SR, ktorí sú oprávnení podať takýto návrh. Ako poukazuje v tomto prípade Drgonec, očividný nesúlad § 106 ods. 1 zákona č. 350/1996 Z. z. v znení neskorších predpisov s čl. 107 Ústavy SR je dôvodom pre uplatnenie ústavného príkazu určeného v čl. 152 ods. 4 Ústavy SR, podľa ktorého výklad a uplatnenie všeobecne záväzných právnych predpisov, v danom prípade zákona o rokovacom poriadku Národnej rady SR, musí byť v súlade s Ústavou SR. Nakoľko § 106 ods. 1 zák. č. 350/1996 Z. z. v súlade s čl. 107 Ústavy SR uplatniť nemožno, úpravu § 106 ods. 1 treba kvalifikovať ako obsolentnú právnu normu.¹⁷ Z uvedeného vyplýva záver, že Národná rada SR môže rozhodovať o podaní obžaloby na prezidenta republiky aj na základe návrhu predloženého jedným poslancom. V praxi však možno predpokladať, že podanie obžaloby bude iniciované viacerými poslancami (skupinou poslancov). Tak tomu koniec-koncov bolo aj v prípade prvej navrhovanej obžaloby na prezidenta z roku 2013.

Ako som už uviedol, podanie obžaloby v prípade prokurátora predstavuje monokratické rozhodnutie a v prípade Národnej rady SR predstavuje kolegiátne rozhodnutie. Napriek zjavným zásadným rozdielom v povahe týchto rozhodnutí treba poukázať na ich spoločnú vlastnosť či predpoklad, a to, že ani v jednom prípade nemôže byť obžaloba výsledkom svojvoľného rozhodnutia príslušného orgánu. Rovnako, ako prokurátor môže podať obžalobu iba v prípade, ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd,¹⁸ aj v prípade Národnej rady SR musí platiť, že obžalobu môže podať iba na základe **existencie takých dôkazov, ktoré dostatočne odôvodňujú podanie obžaloby na prezidenta**. Tak ako prokurátor nie je totiž viazaný návrhom policajta na podanie obžaloby, ani Národná rada SR nie je viazaná návrhom poslanca (skupiny poslancov) na podanie obžaloby proti prezidentovi. Je preto nevyhnutné, aby poslanec (skupina poslancov) vo svojom návrhu preukázal bez dôvodných pochybností, že určité konanie napĺňa znaky skutkovej podstaty ústavného deliktu a že tohto ústavného deliktu sa úmyselne dopustil prezident. Ak sa tak nestane, Národná rada SR nemôže vyhovieť poslanceckému návrhu a rozhodnúť o podaní obžaloby. Ak by sa tak napriek tomu aj stalo, súd by v rámci predbežného prejednanja obžaloby mohol podľa § 244 Trestného poriadku rozhodnúť niektorým v zákone uvedených rozhodnutí (napr. o zastavení stíhania). Treba poznamenať, že návrh na obžalobu na prezidenta republiky schvaľuje Národná rada SR podľa § 106 ods. 3 zákona č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady SR **v tajnom hlasovaní**. Uvedené riešenie prakticky zabezpečuje, aby každý poslanec hlasoval o návrhu podľa svojho svedomia a presvedčenia a bez toho, aby musel plniť pokyn pochádzajúci najmä zo straníckeho vedenia.

Ďalšia osobitosť konania proti prezidentovi sa týka subjektu, ktorý je oprávnený rozhodovať o obžalobe, t.j. **arbitra ústavnoprávneho sporu**. Zatiaľ čo v prípade bežného trestného konania rozhoduje o trestnej veci ako orgán vecne príslušný na konanie v prvom stupni v zásade okresný súd, v prípade konania proti prezidentovi prejednáva a rozhoduje vec podľa čl. 107 Ústavy SR **Ústavný súd SR**. Ústavný súd SR v tomto prípade nerozhoduje v senátoch, ale priamo **v pléne**. Plénum predstavuje organizačnú zložku Ústavného súdu SR, ktorá sa podieľa na výkone samotnej rozhodovacej právomoci ústavného súdu. V zmysle § 2 ods. 4 zákona č. 38/1993 Z. z. plénum Ústavného súdu tvorí všetci trinásť sudcovia Ústavného súdu. V rámci konania o obžalobe na prezidenta republiky Ústavný súd SR podľa § 74 ods. 3 zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov rozhoduje **rozsudkom**, rovnako teda ako okresný súd v bežnom trestnom konaní. Ide o formu rozhodnutia vo veci samej (meritórne rozhodnutie), ktorú Ústavný súd SR vydáva nielen vtedy, ak uznáva prezidenta za vinného, ale aj vtedy ak ho spod obžaloby oslobodzuje. Súčasne platí, že v rámci

¹⁷ DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky: Komentár*. 3. vydanie. Šamorín: Heureka, 2012, s. 1157.

¹⁸ Por. § 234 ods. 1 Trestného poriadku.

rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR ide zároveň o jediný prípad, kedy sa rozhoduje rozsudkom (v ostatných prípadoch Ústavný súd SR rozhoduje buď uznesením alebo nálezom).

Čo sa týka ďalších trestnoprocesných inštitútov, z hľadiska procesu **dokazovania** treba zdôrazniť, že podobne ako v prípade klasického trestného konania, kde dôkazné bremeno znáša žalobca – prokurátor, aj v prípade konania o obžalobe proti prezidentovi dôkazné bremeno zaťažuje žalobcu, v tomto prípade Národnú radu SR. Ak ho Národná rada SR neunesie a prezidentovi sa vinu nepodarí preukázať v súdnom konaní bez dôvodných pochybností, Ústavný súd SR musí vyhlásiť oslobodzujúci rozsudok. V tomto smere by možno stálo za úvahu, aby v prípade oslobodzujúceho rozsudku Ústava SR predvídala rovnaké právne následky, ako v prípade neúspešného ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta – rozpustenie Národnej rady SR prezidentom. Dôvody by boli podobné ako pri spomenutom inštitúte.

Ďalšou otázkou, ktorá v súvislosti s konaním o obžalobe na prezidenta prichádza do úvahy, je otázka, či možno proti prezidentovi v prípade stíhania za vymedzené ústavné delikty použiť tradičné trestnoprocesné prostriedky **zaistenia osôb na účely trestného konania**,¹⁹ prostriedky **zaistenia vecí dôležitých pre trestné konanie**²⁰ a **informačno-technické prostriedky či prostriedky operatívno-pátracej činnosti**.²¹ Nakoľko možno považovať konanie o obžalobe na prezidenta za konanie trestné, síce osobitnej povahy, možno usúdiť, že použitie týchto prostriedkov nie je v zásade vylúčené. Vyplýva to predovšetkým zo všeobecného cieľa trestného konania, ktorým je bez dôvodných pochybností zistiť, či bol spáchaný delikt, a ak áno, zistiť jeho páchatela a uložiť mu podľa zákona trest. Na úspešné dosiahnutie tohto cieľa je samozrejme nevyhnutné, aby mal najmä súd k dispozícii určité osoby (obžalovaného, svedkov atď.), ktorých prítomnosť je nevyhnutná na dosiahnutie účelu trestného konania, príp. vecí, ktoré môžu pomôcť objasniť prípad. Okrem toho prípadná zložitosť a náročnosť objasňovanej veci si môže vyžadovať aplikovanie viacerých inštitútov slúžiacich pre zabezpečenie informácií dôležitých pre trestné konanie. Spoločným cieľom všetkých uvedených prostriedkov je získať čo najviac dôkazov potrebných pre riadne objasnenie veci a vydanie spravodlivého rozhodnutia, a to aj vo vzťahu k prezidentovi. Z povahy ústavných deliktov prezidenta a špecifik samotného konania samozrejme vyplýva, že viaceré z uvedených prostriedkov sa v konaní o obžalobe na prezidenta používať nebudú. Súčasne však platí, že použitie niektorých z nich bude nevyhnutné a potrebné pre riadne zistenie a vyšetrenie veci. Ak si zoberieme do úvahy napr. delikt vlastizrady, jeho páchanie môže byť realizované pomerne sofistikovaným spôsobom bez toho, aby boli k dispozícii dôkazy priamo svedčiace o vine prezidenta. Obzvlášť náročné môže byť preukázanie najmä toho, či sa prezident dopustil v zákone vymedzených činov v spojení s cudzou mocou alebo s cudzím činiteľom. V takomto prípade môže byť preto viac ako len žiaduce použitie niektorých informačno-technických prostriedkov či prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.

Významnou procesnou otázkou je i otázka, či v prípade rozsudku Ústavného súdu SR je možné vôbec uplatniť **niektorý opravný prostriedok**. Ide o dôležitú otázku, pretože tak ako v bežnom trestnom konaní, aj v konaní o obžalobe na prezidenta môže dôjsť k pochybeniam. Ústava SR vo vzťahu ku konaniu obžalobe na prezidenta nehovorí úplne nič o tom, či a kto môže preskúmať rozhodnutie Ústavného súdu SR vo veci obžaloby na prezidenta republiky. Rovnako o tom nehovorí ani zákon č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov, ktorý obsahuje stručné ustanovenie o konaní o obžalobe na prezidenta republiky prebiehajúcim na Ústavnom súde SR. V Trestnom poriadku je vymedzených viacero opravných prostriedkov, z ktorých niektoré majú povahu riadnych opravných

¹⁹ Patria sem tieto prostriedky: predvolanie, predvedenie, zabezpečenie svedka, zadržanie, obmedzenie osobnej slobody osoby pristihnutej pri čine, príkaz na zatknutie, medzinárodný zatýkací rozkaz, európsky zatýkací rozkaz, väzba.

²⁰ Patria sem tieto prostriedky: vydanie vecí, uchovanie a vydanie počítačových údajov, odňatie vecí, prevzatie zaistených vecí, zaistenie peňažných prostriedkov, zaistenie zaknihovaných cenných papierov, domová prehliadka, prehliadka iných priestorov a pozemkov, osobná prehliadka, zadržanie zásielok, otvorenie zásielok, zámena obsahu zásielky, kontrolovaná dodávka, predstieraný prevod.

²¹ Patria sem tieto prostriedky: sledovanie osôb a vecí, vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, agent, porovnávanie údajov v informačných systémoch.

prostriedkov (sťažnosť, odvolanie, odpor), iné povahu mimoriadnych opravných prostriedkov (zrušenie právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní, dovolanie, obnova konania). Je však otázne, či ustanovenia Trestného poriadku o opravných prostriedkoch je možné aplikovať aj na konanie o obžalobe na prezidenta republiky.

V tejto súvislosti možno poznamenať, že konanie pred Ústavným súdom SR sa vo všeobecnosti síce vyznačuje množstvom prvkov, ktoré sú spoločné aj pre iné konania (napr. trestné či civilné), súčasne však platí, že sa vyznačuje aj viacerými odlišnosťami. Medzi takéto odlišnosti patria aj odlišnosti v oblasti preskúmania rozhodnutí vydaných Ústavným súdom SR. Treba uviesť, že Ústava SR v čl. 133 vo všeobecnosti výslovne zakotvuje, že proti rozhodnutiu Ústavného súdu SR nemožno podať opravný prostriedok. Jedinou výnimkou z tohto pravidla, ktorú zakotvil nedávno prijatý ústavný zákon č. 161/2014 Z.z., je prípad, ak rozhodnutím orgánu medzinárodnej organizácie zriadeného na uplatňovanie medzinárodnej zmluvy, ktorou je SR viazaná, vznikne SR povinnosť v konaní pred Ústavným súdom znovu preskúmať už prijaté rozhodnutie Ústavného súdu. Z uvedeného teda vyplýva, že okrem spomenutého jediného prípadu je akékoľvek rozhodnutie vydané v konaní pred Ústavným súdom konečné, záväzné a nezmeniteľné. Na tento záver poukazuje aj skutočnosť, že Ústavný súd SR je konštituovaný ako jediný štátny orgán, je teda jednoinštančným orgánom. Nemá tak nad sebou žiadne iné orgány, ktoré by mohli kontrolovať správnosť jeho rozhodnutí.

Na základe uvedeného možno usúdiť, že podľa súčasného právneho stavu podanie **opravného prostriedku proti meritórnemu rozhodnutiu o obžalobe na prezidenta (rozsudku) nie je v zásade prípustné**. To sa vzťahuje tak na podávanie riadneho opravného prostriedku (odvolanie), ako aj mimoriadneho opravného prostriedku (dovolanie, obnova konania). Čo sa týka iných druhov opravných prostriedkov, do úvahy prichádza podávanie opravných prostriedkov proti rozhodnutiam súdu upravujúcim priebeh konania – uzneseniam. V takomto prípade je v zásade možné podávanie sťažností.

V tejto súvislosti sa však nedá nepoznamenať, že nemožnosť prezidenta napadnúť rozsudok Ústavného súdu SR vo veci jeho ústavného deliktu môže byť do istej miery v protiklade s niektorými medzinárodnými dokumentmi. Napríklad podľa čl. 2 Protokolu č. 7 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd má „každý, koho súd uzná za vinného z trestného činu, právo dať preskúmať výrok o vine alebo treste súdom vyššieho stupňa.“ Podobné ustanovenie obsahuje aj čl. 14 ods. 5 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, podľa ktorého „každý, komu sa dokázalo, že sa dopustil trestného činu, má právo, aby dôkazy a rozsudok preskúmal vyšší súd.“ Okrem toho aj samotný čl. 13 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zabezpečuje právo na odvolanie, aj keď sa porušenia dopustili osoby pri plnení úradných povinností. Ako som však už uviedol vyššie, neexistencia vyššieho súdu v prípade Ústavného súdu SR splnenie uvedených medzinárodných požiadaviek znemožňuje.

Záver

Ako som poukázal, úprava zodpovednosti prezidenta, resp. jeho stíhania nie je vôbec dokonalá. Obsahuje veľké množstvo otázok, ktoré môžu v budúcnosti spôsobiť komplikácie pri prípadnom vyvodzovaní zodpovednosti voči prezidentovi. Aj z toho dôvodu je nevyhnutné pristúpiť k takej legislatívnej zmene či úprave, ktorá vnesie do problematiky stíhania prezidenta viac svetla.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2012. 864 s. ISBN 978-80-89122-76-9.
- [2] ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Bratislava : Eurokódex, 2013. 827 s. ISBN 978-80-89447-93-0
- [3] DRGONEC, J.: Obžaloba na prezidenta SR vo svetle prvej skúsenosti. In: Justičná revue, 65, 2013, č. 6-7, s. 908-924

- [4] DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky: Komentár. 3. vydanie. Šamorín: Heureka, 2012. 1614 s. ISBN 80-89122-73-8
- [5] GALDUNOVÁ, K.: Imunita a hlava štátu z hľadiska medzinárodného práva. In: Právny obzor, 86, 2003, č. 5, s. 456-469
- [6] IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9
- [7] KANÁRIK, I.: Forma vlády v Slovenskej republike (Ústavné postavenie a vzájomné vzťahy najvyšších ústavných orgánov - súčasný stav, perspektívy). In: Ústavný systém Slovenskej republiky. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2009, s. 217 - 242. ISBN 978-80-7097-777-4
- [8] MANIK, R.: Zodpovednosť a zánik funkcie prezidenta Slovenskej republiky. In: Justičná revue, 56, 2004, č. 8-9, s. 874-883
- [9] MENCEROVÁ, I. - TOBIÁŠOVÁ, L. - TURAYOVÁ, Y. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín: Heureka, 2013. 478 s. ISBN 978-80-89122-86-8
- [10] PALÚŠ, I. - SOMOROVÁ, Ľ.: Štátne právo Slovenskej republiky. 3. vydanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010. ISBN 978-80-7097-787-3
- [11] Ústava SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

PRVKY KONTRADIKTÓRNOSTI V DOKAZOVANÍ

Prof. JUDr. Mgr. Jana VIKTORYOVÁ, PhD.¹

JUDr. Jaroslav BLATNICKÝ, PhD.²

Katedra vyšetovania

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Autori sa v štúdiu venujú problematike práva na spravodlivé prerokovanie trestnej veci. Osobitne sa zameriavajú na kontradiktórnosť a zásadu „rovnosti zbraní“ v súdnom konaní a dokazovaní. Prienik prvkov kontradiktórnosti do prípravného konania analyzujú aj prostredníctvom realizovaného prieskumu. Štúdia je podložená rozhodnutiami štrasburských orgánov ochrany práva.

KLúčové slová: kontradiktórnosť, zásada „rovnosti zbraní“, trestné konanie, dokazovanie, súdne konanie, spravodlivosť.

Annotation: The present study focuses on the right to a fair hearing in criminal trials. Close attention is paid to the principle of contradictoriness and of “equality of arms” invoked in court proceedings and in the course of evidence-taking. The penetration of the elements of contradictoriness into pre-trial proceedings is analysed also on the basis of research findings. The study is founded on the decisions made by the Strasbourg organs securing the protection of law.

Key words: contradictoriness, the “equality of arms” principle, criminal procedure, evidence-taking process, court proceedings, justice.

Úvod

Koncepcia moderného trestného práva procesného postavila dokazovanie na čo najširšom uplatnení zásady práva na spravodlivý trestný proces. Spravodlivosť trestného procesu je podmienená spravodlivým prerokovaním trestnej veci, ktoré sa prejavuje najmä v dodržaní zásady rovnosti zbraní, t. j. zásady, že každá strana v procese musí mať rovnakú možnosť obhajovať svoje záujmy a žiadna z nich nesmie mať podstatnú výhodu oproti protistrane. Pod rovnosťou zbraní v dokazovaní rozumieme rovnosť strán trestného konania, ktoré majú však rôzne procesné postavenie. Z hľadiska dokazovania pôjde predovšetkým o procesnú rovnosť strany obžaloby a strany obhajoby pri obstarávaní dôkazov a to aj na vlastné náklady. Táto rovnosť sa uplatňuje najmä v konaní pred súdom.³ Platný Trestný poriadok síce zaviedol určité prvky kontradiktórnosti, ale nezaviedol ju úplne podľa angloamerického systému. Podľa slovenského Trestného poriadku sú si strany rovné, majú právo obstarávať dôkazy, majú právo nimi navrhnúť dôkaz zabezpečiť.⁴

Uplatňovanie zásady kontradiktórnosti v klasickej podobe je v našom ponímaní kontinentálneho trestného konania nereálne. Preto sa zaoberáme v štúdiu len prvkami kontradiktórnosti v dokazovaní.⁵

V súčasnom trestnom práve sa stretávajú dve protichodné právne doktríny. Na jednej strane sa v dôsledku najmä vzrastajúcich obáv verejnosti z kriminality objavuje tendencia sprísňovať trestné právo. Ide o klasickú koncepciu retributívneho trestania, resp. retributívnej, trestajúcej justície. Takáto tendencia nie je v súlade so zásadou subsidiarity trestného práva ako ultima ratio, ktorej zmyslom je, aby trestné právo pristupovalo k právnej ochrane vybraných subjektov až potom, čo nestačia k ich účinnej ochrane iné právne (mimotrestné) prostriedky, alebo len mimoprávne prostriedky. Podstatná je tiež tendencia v trestnom práve, ktorá súvisí s rozširovaním inštitútov,

¹ jana.viktoryova@minv.sk

² jaroslav.blatnický@minv.sk

³ Šimovček, I.: Rekodifikácia trestného práva z pohľadu dokazovania v trestnom konaní. In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Bratislava, Eurokódex, 2008, s. 238. Mathern, V.: Základné zásady trestného konania. In: Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava, IURA EDITION, 2010, s. 66.

⁴ Korgo, D. a kol.: Trestné právo procesné. Plzeň, Aleš Čeněk, 2013, s. 37 – 38.

⁵ Kurilovská, L.: Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia. Šamorín, Heuréka, 2013, s. 79 – 80.

ktorými štát zasahuje do základných práv a slobôd a s rešpektovaním práva na spravodlivé súdne konanie.⁶

Na druhej strane sa zavádzajú nové inštitúty spočívajúce v alternatívnych trestoch a odklonoch od štandardného trestného konania. V tejto súvislosti hovoríme o tzv. restoratívnej justícii, obnovujúcej spravodlivosti, ktorá v trestnom čine vidí poškodenie jednej osoby inou osobou, nie útok na štát (poškodenie verejných záujmov). Trestná restoratívna justícia sa sústreďuje na riešenie konfliktu, ktorý vznikol medzi obeťou trestného činu a jeho páchatelom ako rekcia na spáchaný trestný čin, resp. spáchaný trestný čin posudzuje ako prejav určitého sociálneho konfliktu medzi nimi.⁷ K uvedeným dvom protichodným tendenciám pristupuje ešte aj prenikanie prvkov angloamerického právneho systému, nielen do súdneho procesu, ale v určitých alternáciách aj do vlastného prípravného konania, dokazovania. Kontradiktórnosť a zásada „rovnosti zbraní“ sa stále viac prenáša aj do trestno-procesných ustanovení. Odborná literatúra a zástancovia týchto nových inštitútov sa vo svojich štúdiách v minulosti zmieňovali v danej súvislosti zväčša len o súdnom konaní. Moderná trestno-právna literatúra, osobitne niektoré učebnice trestného práva procesného sa vo svojich statiach zaoberajú aj prvkami kontradiktórnosti v prípravnom konaní. Prvky kontradiktórnosti sa vyskytujú aj v prípravnom konaní a ich cieľom je zabezpečenie vykonania dôkazov zákonom ustanoveným spôsobom a reálne uplatnenie práv strán pri vykonávaní dôkazov v tomto štádiu konania a tak odstrániť formálne opakovanie dôkazov v neskoršom štádiu konania, napr. namiesto výsluchu svedka na hlavnom pojednávaní možno čítať zápisnicu o jeho výpovedi alebo jej podstatnú časť, ak s tým súhlasí prokurátor a obžalovaný a súd nepovažuje osobný výsluch za potrebný. Takýto výsluch sa potom vlastne vykoná len v prípravnom konaní a strany konania s postupom súdu budú súhlasiť, len ak bol takýto výsluch vykonaný zákonným spôsobom a majú presvedčenie, že jeho výsluch pred súdom nie je potrebný.⁸ Kontradiktórnosťou konania sa zabezpečuje, že obvinený má právo od začiatku konania proti svojej osobe vyjadriť sa ku skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu a k dôkazom o nich, má právo odoprieť vypovedať. Môže uvádzať okolnosti, navrhopovať, predkladať a obstarávať dôkazy slúžiace na jeho obhajobu, robiť návrhy a podávať žiadosti a opravné prostriedky.⁹ Z uvedeného by sa mohlo javiť, že prvky kontradiktórnosti v dokazovaní v prípravnom konaní umožňujú automaticky tzv. súťaženie, resp. súperenie procesných strán, čo však takto reálne neplatí a prejavuje sa tu určitý rozpor medzi právnym chápaním prípravného konania a konania pred súdom, na čo aj niektorí právni teoretici upozorňujú a poukazujú na tú skutočnosť, že rovnosť zbraní procesných strán je vyvažovaná princípom dobroprajnosti v prospech obvineného. Prejavuje sa v takých inštitútoch trestného konania, ako je viazanie dôkazného bremena na obžalobu, ktorá je povinná dokázať vinu, pričom obžalovaný nie je povinný dokazovať svoju nevinu, v zásade voľného hodnotenia dôkazov s uplatnením pravidla in dubio pro reo, v povinnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdu zisťovať dôkazy svedčiace v prospech obžalovaného už v prípravnom konaní a pod.¹⁰

Kontradiktórnosť pri argumentácii sa uplatňuje v priebehu celého trestného konania.

Stav právnej teórie si vyžaduje venovať sa týmto zásadám cez pochopenie spravodlivého súdneho procesu v európskom kontexte.

Rozširuje sa aj okruh inštitútov v trestnom práve procesnom, ktorými štát môže zasahovať do základných práv a slobôd jednotlivca. Nemožno tiež opomenúť zavádzanie nových inštitútov z angloamerického trestného práva, ako je napr. zásada trikrát a dosť, dohodovacie konanie, ktoré sú vnímané ako kontroverzné inštitúty a ktorých aplikácia sa stretáva s protichodnými reakciami. Prijatie nových tendencií si vyžaduje znalosť zahraničných úprav a vedeckých teórii, ktoré sú

⁶ Čentěš, J. a kol.: Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava, Eurokódex, 2013, s. 468 – 471.

⁷ Klátik, J.: Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2010, s. 25.

⁸ Šimovček, I. a kol.: Trestné právo procesné. Plzeň, Aleš Čeněk, 2011, s. 47 – 48.

⁹ Jalč, A.: Základné zásady trestného konania. In: Šimovček, I. a kol.: Trestné právo procesné. Plzeň, Aleš Čeněk, 2011, s. 48.

¹⁰ Šimovček, I.: Rekodifikácia trestného práva z pohľadu dokazovania v trestnom konaní. In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Bratislava, Eurokódex, 2008, s. 238.

podkladom ich spracovania alebo ju naopak kriticky hodnotia.¹¹ Značný prienik prvkov angloamerického právneho systému do nášho kontinentálneho dôkazného práva je predmetom mnohých diskusií, prijatia zo strany právnej teórie, aplikačnej praxe a aj kritických vyjadrení časti odbornej právnickej verejnosti, ktorá sa domnieva, že nadmerné uplatňovanie týchto prvkov v našom dôkaznom práve vedie k narušeniu celého systému dôkazného práva a tým aj dokazovania v trestnom konaní.¹² Uvedené v širších súvislostiach súvisí s europeizáciou trestného práva. Dôvodom zavedenia kontradiktórnosti v rámci dokazovania bola aj snaha o relatívne zjednotenie Európskeho trestného práva procesného. Podmienkou zavedenie tejto zásady bolo, aby sa úplne nenarušili jednotlivé prvky kontinentálneho procesu a aby sa zrýchlilo a zefektívnilo trestné konanie a aby takéto usporiadanie procesu lepšie napomohlo zisteniu skutkového stavu veci v rozsahu potrebnom pre spravodlivé rozhodnutie.¹³ V súvislosti s uvedenými skutočnosťami sme cielene na ich poznanie zamerali aj prieskum, ktorý bol realizovaný medzi vybranými študentmi Akadémie Policajného zboru v Bratislave, aby sme vedecky overili ich pripravenosť na vývoj nových právnych teórií, schopnosť ich absorbovať a následne využívať vo svojej budúcom profesionálnom zaradení.

Kontradiktórnosť a „rovnosť zbraní“ v ponímaní judikatúry európskych orgánov ochrany práva

Poznanie európskej judikatúry v oblasti spravodlivého prerokovania veci pred súdom, za využitia kontradiktórnosti a zásady „rovnosti zbraní“ je nevyhnutné podrobiť dôkladnej analýze, aby sme následne dokázali reagovať aj na vzrastajúci prienik daných zásad a princípov do prípravného konania, dokazovania a zvolili adekvátnu argumentáciu.

Kontradiktórnosť súdneho konania a zásada „rovnosti zbraní“ patria medzi všeobecné záruky spravodlivého prerokovania veci pred súdom. Zásada „rovnosti zbraní“ je bezprostrednou zárukou základného princípu právneho štátu, a to rovnosti pred zákonom a pred súdom. Predmetná zásada zabezpečuje, aby rovnaké veci rozhodovali rovnaké súdy za rovnakých procesných pravidiel a v súdnom konaní mali jeho účastníci rovnaké postavenie. Pričom ochrana práva sa prejavuje v procesnoprávnom postavení účastníkov konania, v spôsobe a rozsahu dokazovania a v iných oblastiach spojených so súdnym uplatňovaním práva.¹⁴

Zachovanie „rovnosti zbraní“¹⁵ z pohľadu spôsobu a rozsahu vykonávania dokazovania je veľmi častou príčinou sťažností na porušenie práva na spravodlivý súdny proces, preto sa tejto skutočnosti budeme venovať podrobnejšie. Tieto sťažnosti sú veľmi rôznorodé, týkajú sa zväčša navrhovania dôkazov, svedeckej spôsobilosti a znaleckého dokazovania. Možnosť navrhovania dôkazov je spojená s princípom dôkazného bremena, pri uplatňovaní ktorého sa úspešnosť v súdnom spore viaže na schopnosť predložiť adekvátne dôkazy. Výber týchto dôkazných prostriedkov je na vôli účastníkov konania, avšak je limitovaný pomerne širokou voľnou úvahou súdu, ktoré dôkazy pripustí a ktoré nie. A práve limitovanie tejto voľnej úvahy súdu je vlastne obsahom záruky na spravodlivý súdny proces z pohľadu oprávnenia navrhovať dôkazy. Štrasburské orgány ochrany práva sú však v tejto otázke pomerne zdržanlivé a dávajú pomerne široký priestor pre voľnú úvahu vnútroštátnemu súdu. Túto skutočnosť Súd prezentoval už v prípade Engel a ostatní proti Holandsku¹⁶, kde výslovne uviedol, že adekvátna obhajoba pred súdom nevyžaduje predvolanie a výsluch každého svedka, ktorého navrhla obhajoba. Je však potrebné vždy posúdiť, či

¹¹ Čentěš, J.: Inauguračná prednáška z 11.3.2014 prednesená na Masarykovej univerzite v Brne.

¹² Šimovček, I.: Rekodifikácia trestného práva z pohľadu dokazovania v trestnom konaní. In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Bratislava, Eurokódex, 2008, s. 235.

¹³ Šimovček, I. a kol.: Trestné právo procesné. Plzeň, Aleš Čeněk, 2011, s. 160. Mathern, V.: Základné zásady trestného konania. In: Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava, IURA EDITION, 2010, s. 66 – 68.

¹⁴ Svák, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. II. zväzok. Bratislava, Eurokódex, 2011, s. 182 – 183.

¹⁵ Kurilovská, L.: Základné zásady trestného konania. In: Čentěš, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín, Heuréka, 2012, s. 81.

¹⁶ Rozhodnutie z 8. júna 1976, sťažnosť č. 18223/04.

nevypočutie svedkov alebo vykonanie iných dôkazov nestavia sťažovateľov ako účastníkov konania do jasne nevýhodnejšej pozície ako ich odporcov v súdnom spore.

V rozhodnutí Schenk proti Švajčiarsku¹⁷ Súd výslovne uviedol, že aj keď článok 6 ods. 1 Európskeho dohovoru zaručuje právo na spravodlivý súdny proces, tak neupravuje prípustnosť dôkazov alebo ich posúdenie, čo je predovšetkým úlohou vnútroštátnych súdov. Súd sa v tomto rozhodnutí zásadným spôsobom zaoberal aj otázkou možnosti použitia nezákonným spôsobom získaných dôkazov.¹⁸ Súd došiel k záveru, že použitie nezákonne získaného záznamu ako dôkazu nepripravila sťažovateľa o spravodlivý súdny proces, pričom poznamenal, že bolo prihliadané k právu na obhajobu. Sťažovateľovi bola daná príležitosť, ktorú nevyužil, aby spochybnil pravosť záznamu a protestoval proti jeho použitiu. Rovnako tak mal príležitosť vypočuť P. a dať predvolať inšpektora zodpovedného za návrh vykonať odpočúvanie. Ďalej Súd vzal do úvahy aj skutočnosť, že záznam telefonického rozhovoru nebol jediným dôkazom, na ktorom bolo založené odsúdenie sťažovateľa. Na druhej strane v rozhodnutí Suominen proti Fínsku¹⁹ hlavným problémom bolo to, či rozhodnutie súdu nepripustiť dôkaz predložený sťažovateľkou bolo vyjadrené v rozhodnutí s odôvodnením, čím by sťažovateľka mala možnosť podať proti nemu odvolanie. Súd poznamenal, že napriek tomu, že domáce súdy majú v konkrétnom prípade určitý rámec voľnej úvahy pri výbere argumentov a pri rozhodovaní o pripustení dôkazov na podporu tvrdení strán, štátny orgán je povinný ospravedlniť svoje aktivity odôvodnením svojich rozhodnutí. Súd uviedol, že nie je jeho úlohou skúmať, či zamietnutie pripustiť dôkaz navrhovaný sťažovateľkou bolo oprávnené. Otázky takejto povahy majú rozhodovať národné súdy. Napriek tomu Súd v tomto prípade rozhodol o porušení článku 6 ods. 1 Európskeho dohovoru, pretože súd nedostatočne odôvodnil zamietnutie žiadosti o vykonanie dôkazov navrhovaných sťažovateľkou a to zabránilo sťažovateľke efektívne odvolacie konanie.²⁰

Vo vzťahu k znaleckému dokazovaniu je princíp „rovnosti zbraní“ zachovaný vtedy, ak majú znalci v súdnom konaní rovnaké postavenie bez ohľadu na to, či svoj znalecký posudok vypracovali na základe požiadania súdom, alebo účastníkom konania. Vo veci Bonisch proti Rakúsku²¹ Súd videl porušenie „rovnosti zbraní“ aj v tom, že znalec menovaný súdom bol oprávnený byť prítomný na celom súdnom konaní, dokonca mohol klásť obvinenému a svedkom otázky a komentovať ich výpovede, kým znalec navrhnutý obvineným mohol byť vypočutý len ako svedok a v priebehu súdneho konania nemal také oprávnenia ako znalec menovaný súdom.

V prípade Benderskiy proti Ukrajine²² sťažovateľ trpel rakovinou močového mechúra a tvrdil, že pri operácii lekári nechali v jeho tele kúsok gázového obkladu, v dôsledku čoho musel byť hospitalizovaný v onkologickom centre. V správe znalcov z oblasti zdravotníctva sa uvádzalo, že gázový obklad pravdepodobne prenikol do močového mechúra sťažovateľa počas operácie. Správa ďalej uvádzala, že obklad spôsobil hnisavý zápal močového mechúra a že takýto obklad sa používa spravidla pri chirurgických zákrokoch. Sťažovateľ namietal, že tento znalecký posudok vnútroštátne súdy dostatočne nezohľadnili. Podľa Súdu tento znalecký posudok bol veľmi dôležitým pre rozhodnutie sporu, a teda vyžadoval špecifickú a explicitnú odpoveď zo strany súdov, ktoré naň neprihliadali. Preto rozhodol, že ukrajinské štátne orgány nezabezpečili právo sťažovateľa na spravodlivé súdne konanie a rozhodol, že došlo k porušeniu článku 6 ods. 1 Európskeho dohovoru.²³

Kontradiktórnosť súdneho konania je úzko spojená s princípom „rovnosti zbraní“ a vlastne tento princíp špecifikuje pre oblasť súdneho dokazovania. Kontradiktórne súdne konanie v zmysle

¹⁷ Rozhodnutie z 12. júla 1988, č. 140.

¹⁸ Burda, E.: Dokazovanie. In: Čentěš, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín, Heuréka, 2012, s. 322. Burda, E.: Nezákonne získaný dôkaz v prospech obvineného. In: Záhora, J.: Teoretické a praktické problémy dokazovania. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15.12.2008. Bratislava, Eurokódex, 2008, s. 23 – 32.

¹⁹ Rozhodnutie z 1. júla 2003 voči sťažnosti č. 37801/97.

²⁰ Svák, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. II. zväzok. Bratislava, Eurokódex, 2011, s. 189 - 192.

²¹ Rozhodnutie zo 6. mája 1985, č. 92.

²² Rozhodnutie z 15. novembra 2007 týkajúce sa sťažnosti č. 22750/02.

²³ Svák, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. II. zväzok. Bratislava, Eurokódex, 2011, s. 203 – 205.

judikatúry štrasburských orgánov ochrany práva doplňuje oprávnenie každého z účastníkov konania navrhovať akékoľvek dôkazy na podporu svojich tvrdení a právo druhého účastníka, aby bol oboznámený s obsahom týchto dôkazov a mal možnosť vyjadriť sa k týmto dôkazom. Podľa konštantnej judikatúry štrasburských orgánov ochrany práva nemôže súd založiť svoje rozhodnutie na skutočnostiach, o ktorých obžalovaný nevedel. Nie je pritom dôležité ani to, či tieto skutočnosti boli predložené ako dôkazy druhou stranou sporu.

Kontradiktórnosť súdneho procesu²⁴ sa však neobmedzuje len na oprávnenie vyjadrovať sa k tvrdeniam protistrany, ale vzťahuje sa aj na rovnaké oprávnenie voči dôkazom, ktoré súd získal z vlastnej iniciatívy, pričom nie je ani dôležité to, či tieto skutočnosti boli známe iba jednej strane alebo žiadnej z nich. Podľa Súdu princíp rovnosti zbraní, ktorý je jedným z prvkov širšieho chápania spravodlivého procesu, vyžaduje, aby každej zo strán bola daná rozumná príležitosť predložiť svoju záležitosť za podmienok, ktoré ju nepostavia do podstatne nevýhodnejšej pozície voči druhej strane. Koncept spravodlivého súdneho procesu však obsahuje aj právo na kontradiktórne konanie, podľa ktorého musia mať účastníci konania príležitosť nielen predložiť každý dôkaz, ktorý je potrebný na to, aby boli ich návrhy úspešné, ale tiež musia byť zoznámení s každým dôkazom alebo stanoviskom, ktorého účelom je ovplyvniť rozhodnutie súdu, a musia mať možnosť sa k nemu vyjadriť. Účastník konania musí mať možnosť riadne sa zoznámiť s dôkazom pred súdom, rovnako musí mať možnosť vyjadriť sa k jeho vzniku, obsahu a pravosti v primeranej forme a v primeranom čase, a ak je to potrebné, písomnou formou a vopred.²⁵

Spôsob uplatnenia zásady kontradiktórnosti možno demonštrovať na prípade Fitt proti Spojenému kráľovstvu/2000.

Podľa obžaloby sťažovateľ, spoločne s C. a S. a jednou ďalšou osobou, vypracoval plán na prepadnutie poštového auta vo chvíli, keď vyjde z triediaceho centra. C. a S. pracovali ako zamestnanci pošty a dobre poznali formality, ktoré boli nevyhnutné pre zaslanie balíka veľkej hodnoty. S použitím modernej technológie dotčení poslali poštou list, ktorý obsahoval sledovacie zariadenie. Ten sa mal v požadovanú dobu objaviť medzi inými balíkmi v poštovom aute, ktoré chceli komplici prepadnúť. Polícia však bola o pláne podrobne informovaná a 26.8.1993, kedy bolo prepadnutie naplánované, príslušné miesta aj komplicov sledovala. O 20.40 h. zaparkovalo auto Orien, ktoré šoféroval C. s rozsvietenými svetlami v Crow Line, blízko poštového skladiska. S. vošiel do Crow Line autom Sierra, z ktorého vystúpil sťažovateľ celý oblečený v čiernom a vydal sa s vestou cez ruku na cintorín. O 20.46 h. ho policajti zbadali, ako si ľahol pri otvore cintorínskej mreže, priamo oproti sledovanému miestu. O 20.49 h. ho vyrušil jeden z obyvateľov zo susedstva, ktorý prechádzal okolo. Jeho prítomnosť si všimol tiež jeden zo zamestnancov pošty. O 20.50 h. sa sťažovateľ dal do behu do vnútra cintorína, pričom sa neustále zastavoval, otáčal a gestikuloval, akoby chcel upútať pozornosť C. Potom zmizol zhruba na minútu v kroví, znovu sa objavil bez vesty a dal sa do ďalšieho behu a vzápätí ho zadržali policajti. Za krovím sa našla svetlá vesta posiatá vláknami rovnakého typu ako boli vlákna zo sťažovateľovho svetra. Vo vrecku vesty sa našli putá, ponožka so štyrmi nábojmi do poľovnickej pušky a bomba s plynom CS. Pri veste bola dopoly zakopaná škraboška. Neďaleko sa našli zakopané rukavice a puška s odrezanou hlavňou. Všetky tieto predmety boli sťažovateľovi na mieste ukázané. Ten prehlásil, že ich nikdy nevidel. C. bol zatknutý v aute, kde sa našla vysielacia, škraboška a rukavice. S. bol zatknutý po divokej naháňačke. V jeho aute sa našla vysielacia umožňujúca komunikáciu s tou, ktorá sa našla u C.

Proces so sťažovateľom, C. a S. sa začal 18.4.1994 pred Centrálnym trestným súdom v Londýne. Nasledujúci deň si C. priznal vinu a porota bola odvolaná. Proces so sťažovateľom a S. sa začal 20.4. pred novou porotou. Pred začatím hlavného pojednávania, 23.3.1994, obžaloba podala sudcovi žiadosť o zbavenie povinnosti oznámiť obhajobe niektoré dokumenty. Obhajoba bola informovaná, že tieto dokumenty majú vzťah k informačným zdrojom. Štátny zástupca sudcovi popísal obsah týchto dokumentov. Po vypočutí pripomienok obhajoby, podľa ktorých by mal byť oznámený akýkoľvek dôkaz, pokiaľ by sa týkal argumentu sťažovateľa, že sa stal obeťou komplotu

²⁴ Kurilovská, L.: Základné zásady trestného konania. In: Čentéš, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín, Heuréka, 2012, s. 78 – 79.

²⁵ Svák, J.: Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. II. zväzok. Bratislava, Eurokódex, 2011, s. 209 – 213.

zo strany D.W., sudca žiadosti obžaloby vyhovel. Dňa 25.4.1994 obžaloba potom, ako informovala obhajobu, predložila sudcovi novú žiadosť. Ihneď potom sa pred sudcom konalo konanie venované otázke, či má byť obhajobe zverejnená výpoveď, ktorú C. poskytol po priznaní viny. Na základe rozhodnutia sudcu bolo obhajobe oznámené zhrnutie výpovede C., z ktorej boli odstránené všetky odkazy na informačné zdroje.

Sťažovateľ aj napriek uvedenému sa domnieval, že akékoľvek neoznámenie relevantných dôkazov podkopáva právo na spravodlivý proces.

Sťažovateľ uznal, že právo na oznámenie všetkých dôkazov nie je absolútne a môže – ak sú tým sledované legitímne ciele, ako je ochrana národnej bezpečnosti, zraniteľných svedkov alebo informačných zdrojov podliehať obmedzeniam. Rovnako sa však domnieval, že akékoľvek obmedzenie práv obhajoby musí byť primerané a sprevádzané procesnými zárukami spôsobilými kompenzovať ťažkosti spôsobené obhajobe. Aj keď pripustil, že za určitých okolností, môže byť nutné vo verejnom záujme vylúčiť obžalovaného a jeho zástupcu z konania o zverejnení dôkazov, tvrdil, že článok 6 Európskeho dohovoru bol porušený nekontradiktórnym konaním pred sudcom prvej inštancie, nakoľko nedávalo žiadnu záruku proti zaujatosti alebo justičnému omylu a nebolo v ňom možné predložiť argumenty v mene obžalovaného.

Každé trestné konanie, vrátane procesných aspektov, musí mať kontradiktórny charakter a zaisťovať rovnosť zbraní medzi obžalobou a obhajobou, v tom spočíva jeden zo základných prvkov spravodlivého procesu.²⁶

Súd v uvedenom prípade dospel k záveru, že rozhodovací proces vyhovel, tak ako to len bolo možné, požiadavkám kontradiktórnosti a rovnosti zbraní a že bol sprevádzaný zárukami spôsobilými chrániť záujmy sťažovateľa. Z uvedeného vyplynulo, že článok 6 ods. 1 Európskeho dohovoru nebol porušený.²⁷

Pred právnou teóriou a aplikačnou praxou je nastolená úloha analyzovať a vysporiadať sa s následnými kategóriami pojmov:

- zachovanie „rovnosti zbraní“ z pohľadu predmetu a rozsahu dokazovania,
- navrhovanie dôkazov,
- svedecká spôsobilosť,
- adekvátny dôkaz,
- nezákonným spôsobom získaný dôkaz – možnosť použitia,
- pripustenie dôkazu,
- rovnaké postavenie znalcov, bez ohľadu na to, z koho iniciatívy znalecký posudok vypracovali,
- právo navrhovať akýkoľvek dôkaz na podporu svojich tvrdení verzus právo byť s takýmto dôkazom oboznámený,
- vyjadrenie k vzniku, obsahu, pravosti dôkazu v primeranej forme a čase,
- neoznámenie dôkazov z dôvodu napr. ochrany vnútornej bezpečnosti, zraniteľných svedkov alebo informačných zdrojov,
- zverejňovanie dôkazov.

Prieskum názorov študentov k otázkam kontradiktórnosti a „rovnosti zbraní“

Prieskumu, ktorý pozostával z otvorených anketových otázok sa zúčastnilo 54 respondentov, študentov tretieho ročníka bakalárskeho denného štúdia. U vybranej vzorky študentov sa predpokladalo, že budú mať dostatočné teoretické, ako aj praktické vedomosti a znalosti, aby boli kompetentní adekvátne reagovať na položené otázky a vyjadriť aj svoj osobný názor na problematiku kontradiktórnosti a „rovnosti zbraní“ nielen v konaní pred súdom. Výsledky prieskumu boli prekvapujúce v rôznych smeroch.

Prieskum bol zameraný z pohľadu právnej vedy na preskúmanie osobitého javu prenikania prvkov a inštitútov angloamerického právneho systému do dôkazného práva kontinentálneho

²⁶ Kurilovská, L.: Základné zásady trestného konania. In: Čentéš, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín, Heuréka, 2012, s. 77.

²⁷ Svák, J. a kol.: Rozhodnutia Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s.r.o., 2006, s. 949 – 953.

systému, čo je jav ojedinelý a z hľadiska dôsledkov pozoruhodný. Respondenti však nepociťujú túto výnimočnosť konštrukcií právneho myslenia a argumentácie.

V prieskume boli položené nasledovné anketové otázky:

Preniká zásada „rovnosti zbraní“ aj do prípravného konania – vyšetrovania? Pri akých inštitútoch, ustanoveniach a pod.

K aplikačnej podobe zásady „rovnosti zbraní“ sa vyjadrilo 11 % respondentov, ktorí uviedli, že obe strany v súdnom konaní môžu zákonným spôsobom zaobštarávať dôkazné prostriedky. Nevyjadrili sa k prípravnému konaniu, len k vlastnej zásade. Respondenti veľký dôraz kladú na zákonnosť konania. Až 89 % opýtaných sa k predmetnej otázke vôbec nevyjadrilo. V riadenom rozhovore túto skutočnosť odôvodňovali tým, že súdne, ako aj prípravné konanie vnímajú cez príslušné ustanovenia Trestného poriadku a nezaoberajú sa do hĺbky ich pozadí, genézou vývoja, právnymi teóriami, filozofiami, ktoré predchádzali ich kodifikovaniu. Je pre nich vlastné pragmatické myslenie. Orientujú sa na praktické využitie naštudovaných poznatkov vo vzťahu k trestno-procesnej praxi.

Podľa Vášho názoru prenikajú prvky kontradiktórnosti aj do prípravného konania – vyšetrovania?

Na možnosť prenikania prvkov kontradiktórnosti do prípravného konania pozitívne odpovedalo 82 % opýtaných. Na zamyslenie je odpoveď 18 % respondentov, ktorí takéto tendencie vôbec nepostrehli.

Akých konkrétnych inštitútov, ustanovení, práv, povinností, dôkazných prostriedkov a pod. sa týka možný prienik kontradiktórnosti v prípravnom konaní – vyšetrovaní?

Kontradiktórnosť v uvedenom zmysle vnímajú respondenti v 100 % odpovedí cez oprávnenie klásť otázky, predkladať dôkazy a osobitne znalecké posudky.

Uveďte, v ktorých ustanoveniach súčasne platného Trestného poriadku badáte vplyv kontradiktórnosti a „rovnosti zbraní“, teda odklon od tradičného európskeho vnímania trestného práva procesného – kontinentálneho právneho systému?

Zaujímavá je odpoveď na predmetnú otázku, na ktorej obsahu sa zhodli všetci opýtaní a vplyv kontradiktórnosti prvotne a najintenzívnejšie pociťujú v oblasti výsluchov. Túto svoju odpoveď ďalej však neupresňovali.

K overeniu pragmatickosti myslenia respondentov a ich jednoznačnej orientácii na prax slúžili nasledovné anketové otázky:

Poznáte judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva v oblasti práva na spravodlivé súdne konanie?

Oboznamujete sa pravidelne s judikatúrou súdov SR?

Poznáte dôkladne obsah Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd?

Na všetky tri otázky odpovedalo formou nie 89 % opýtaných, čo predstavuje veľmi vysoké percento. Pritom právne myslenie a zmysel pre argumentáciu nenadobudnú študenti iným spôsobom ako práve cez napr. štúdium judikatúry, čo môžu doplniť o poznanie výkladov k jednotlivým ustanoveniam nielen Trestného poriadku, o názory renomovaných autorov, ktoré sú publikované v učebniciach trestného práva, v štúdiách, článkoch, príspevkoch z konferencií, ktoré sa detailne venujú problémom nielen aplikačnej praxe, ale aj právnej teórie. Odpovede opýtaných otvárajú priestor na zintenzívnenie a zatraktívnenie vzdelávania v danej oblasti.

Poznáte judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva v oblasti práva na spravodlivé súdne konanie?

K poznaniu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva sa pozitívne vyjadrilo 11 % respondentov v tom zmysle, že ju podrobne síce neštudujú, ale majú poznatky k tomu, v akých zdrojoch ju v prípade potreby hľadať.

Oboznamujete sa pravidelne s judikatúrou súdov SR?

Sporadicky sa s judikatúrou súdov SR oboznamuje len 9 % opýtaných, 2 % sa k otázke nevyjadrili vôbec.

Poznáte dôkladne obsah Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd?

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd respondenti v 11 % odpovedí registrujú, ale detailne jeho obsah nepoznajú.

K základným znalostiam respondentov k danej oblasti smerovali anketové otázky:

Charakterizujte zásadu „rovnosti zbraní“, v čom sa prejavuje jej podstata.

Akých oprávnení sa týka kontradiktórnosť súdneho konania?

Vnímate rozdiel medzi zásadou „rovnosti zbraní“ a pojmom kontradiktórnosť súdneho konania?

Je podľa Vášho názoru zásada „rovnosti zbraní“ spätá len so zárukami spravodlivého prerokovania vecí pred súdom?

Bez ich zvládnutia nie je možné vyhladávať, určovať a vymedzovať problémy, ani pozitíva v oblasti prenikania prvkov angloamerického právneho systému do kontinentálneho, nie je možné zaoberať sa teoreticko-empirickou analýzou týchto tendencií, určovať príčiny alebo zákonitosti týchto právnych javov, ani navrhovať riešenia ako ich prienik optimalizovať.

Charakterizujte zásadu „rovnosti zbraní“, v čom sa prejavuje jej podstata.

Podľa mienky respondentov sa zásada „rovnosti zbraní“ prejavuje:

- v rovnosti zabezpečovania dôkazov oboch strán konania,
- v možnosti predkladať dôkazy tak stranou obhajoby, ako aj obžaloby,
- v rovnakom postavení strán v trestnom konaní, čo sa týka práv, ale aj povinností,
- každá strana v procese musí mať rovnakú možnosť obhajovať svoje záujmy a žiadna z nich nesmie mať podstatnú výhodu voči protistrane.

Je to rovnosť účastníkov trestného konania s rôznym procesným postavením.

Akých oprávnení sa týka kontradiktórnosť súdneho konania?

K predmetným oprávneniam sa 51 % opýtaných nevyjadrilo, 49 % uviedlo, že sa jedná o zaistenie, zabezpečovanie a predkladanie dôkazov, svedkov a obstarávanie znaleckých posudkov. Podrobnejšie sa k otázke respondenti nevyjadrili.

Vnímate rozdiel medzi zásadou „rovnosti zbraní“ a pojmom kontradiktórnosť súdneho konania?

Spektrum odpovedí sa redukovalo na tri alternatívy – 27 % respondentov sa nevedelo vyjadriť, 32 % nevníma rozdiel, oba pojmy stotožňujú do jedného významu a 41 % respondentov odpovedalo pozitívne, obsahovo rozlišujú obe kategórie.

Je podľa Vášho názoru zásada „rovnosti zbraní“ spätá len so zárukami spravodlivého prerokovania vecí pred súdom?

Zásadu „rovnosti zbraní“ spája len so zárukami spravodlivého prerokovania vecí pred súdom 62 % opýtaných, možnosťou nie odpovedalo 37 % respondentov a len 1 % uviedlo, že je spätá aj s postupmi vo vyšetrovaní, ktoré sa realizujú ešte pred súdnym konaním.

Špecifickou bola nasledovná anketová otázka:

Podľa Vášho názoru prispieva k naplneniu zákonnosti, spravodlivosti, efektívnosti a rýchlosti trestného konania v našom právnom priestore zavádzanie prvkov anglo-amerického právneho systému?

Respondenti odpovedali diametrálne rozdielne:

- určite áno – 37 %,
- áno – 41 %,
- záleží od okolností – 18 %,
- nie – 4 %.

Ako sa má prejavovať spravodlivý súdny proces vo vzťahu k obvinenému – k jeho právam a povinnostiam?

- prezumpcia nevinoty – táto odpoveď sa opakovala u všetkých respondentov,
- právo na obhajobu,
- právo predkladať dôkazy,
- spravodlivý trest,
- eliminácia procesných chýb zo strany orgánov činných v trestnom konaní a súdov.

Ako sa má prejavovať spravodlivý súdny proces vo vzťahu k poškodenému – obeti trestného činu – k jeho právam a povinnostiam?

- právo na náhradu škody, odškodnenie – táto odpoveď sa opakovala v 100 % odpovedí,
- ochrana osoby, majetku, zdravia, života.

Záver

Autori v tejto štúdií predkladajú širokej odbornej verejnosti východiskové myšlienky k problematike kontradiktórnosti v dokazovaní do ďalšej vedeckej a odbornej rozpravy. Skúmanie tohto fenoménu nie je možné uzavrieť, pretože v tomto štádiu právnej aplikácie nie je možné jednoznačne sa vysloviť, či prienik prvkov angloamerického právneho systému do kontinentálneho je pre naše dôkazné právo pozitívny alebo negatívny. Ďalšia prax subjektov trestného konania ukáže, či práve tieto tendencie prinášajú so sebou spravodlivosť, zefektívnenie a celkovú spokojnosť s úrovňou dokazovania v trestnom procese.

Zoznam bibliografických odkazov

- BURDA, E.: *Dokazovanie*. In: Čentéš, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín, Heuréka, 2012, 864 s., ISBN 978-80-89122-75-2.
- BURDA, E.: *Nezákonne získaný dôkaz v prospech obvineného*. In: Záhora, J.: *Teoretické a praktické problémy dokazovania*. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15.12.2008. Bratislava, Eurokódex, 2008, 304 s., ISBN 978-80-89363-17-9.
- ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár*. Bratislava, Eurokódex, 2013, 880 s., ISBN 978-80-8155-020-1.
- ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín, Heuréka, 2012, 864 s., ISBN 978-80-89122-75-2.
- IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava, IURA EDITION, 2010, 1049 s., ISBN 978-80-8078-309-9.
- JALČ, A.: *Základné zásady trestného konania*. In: ŠIMOVČEK, I. a kol.: *Trestné právo procesné*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2011, 479 s., ISBN 978-80-7380-324-7.
- KLÁTIK, J.: *Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania*. Banská Bystrica, Unverzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2010, 330 s., ISBN 978-80-8083-806-5.
- KORGO, D. a kol.: *Trestné právo procesné*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2013, 439 s., ISBN 978-80-7380-432-9.
- KURILOVSKÁ, L.: *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia*. Šamorín, Heuréka, 2013, 141 s., ISBN 978-80-89122-91-2.
- KURILOVSKÁ, L.: *Základné zásady trestného konania*. In: ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín, Heuréka, 2012, 864 s., ISBN 978-80-89122-75-2.
- MATHERN, V.: *Základné zásady trestného konania*. In: IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava, IURA EDITION, 2010, 1049 s., ISBN 978-80-8078-309-9.
- SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. II. zväzok. Bratislava, Eurokódex, 2011, 624 s., ISBN 978-80-89447-43-5.
- SVÁK, J. a kol.: *Rozhodnutia Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva*. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s.r.o., 2006, 1198 s. ISBN 80-88931-52-5.
- ŠIMOVČEK, I.: *Rekodifikácia trestného práva z pohľadu dokazovania v trestnom konaní*. In: *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti*. Bratislava, Eurokódex, 2008, 281 s., ISBN 978-80-89363-03-2.
- ŠIMOVČEK, I. a kol.: *Trestné právo procesné*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2011, 479 s., ISBN 978-80-7380-324-7.

K POVAHE, PRINCÍPOM A PRÍNOSU RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE¹

JUDr. Štefan ZEMAN

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Anotácia: Autor sa v príspevku zameriava na charakteristiku restoratívnej justície, jej povahu a princípy, ako aj jej možnosti v podmienkach SR. Popisuje dôvody a podmienky vzniku tejto koncepcie trestnej politiky, jej výhody ako aj limity, rozdielne črty v porovnaní s klasickou retributívnou justíciou. Opisuje kľúčové piliere a ciele restoratívnej justície s rozhodným presvedčením, že hoci restoratívnu justíciu musíme odlišovať, ale nie izolovať od retributívnej justície, pričom správne nastavený systém trestnej politiky modernej spoločnosti vidí v ich komplexnej a čo najväčšej spolupráci, a to aj pri závažnej trestnej činnosti.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, retributívna justícia, trest odňatia slobody, alternatívne riešenia trestnej veci, obeť trestného činu, páchatel'.

Annotation: The article focuses on the characteristics of restorative justice, its nature and principles, as well as its possibilities in Slovakia. It describes the reasons and conditions for the creation of that concept of criminal policy, its advantages and limits, different characteristics compared to traditional retributive justice. The chapter which describes the principles of restorative justice author based mainly on the theories of Howard Zehr, considered the father of that concept. It describes the key pillars and objectives of restorative justice with decisive conviction that although restorative justice is different, but must be not isolated from retributive justice. Author sees the right criminal policy of modern society in their complex cooperation, even in the area of serious crime.

Key words: restorative justice, retributive justice, the penalty of imprisonment, alternative solutions of criminal cases, victim of crime, offender.

1. K povahe a prínosu restoratívnej justície

Každá spoločnosť si bez ohľadu na stupeň svojej morálnej, hodnotovej, kultúrnej, náboženskej alebo technickej vyspelosti vytvára všeobecné pravidlá a normy, ktorých zachovávanie a dodržiavanie sa očakáva od každého jednotlivca. Absolútne dodržiavanie spoločenských noriem všetkými príslušníkmi spoločnosti, kde by vládla nulová kriminalita, je však len utópia a zdá sa, že porušovanie spoločenských pravidiel je prirodzenou súčasťou každej komunity. Jednou z úloh moderného štátu je preto ochrana spoločnosti a jednotlivca pred porušením právnych noriem, ako aj zabezpečenie spravodlivého postihu páchatel'a a dostatočné preventívne pôsobenie na dodržiavanie zákonov a iných právnych predpisov. Systém trestania a trestnej politiky je imanentným prvkom každého štátu a predstavuje názor spoločnosti na to, čo sa považuje za spravodlivý trest, resp. aká by mala byť správna, adekvátne a efektívna reakcia spoločnosti na porušenie práva.

Druhú polovicu 20. storočia možno pritom označiť nielen za obdobie prevratných politicko-ekonomických zmien, ale súčasne, z hľadiska výkonu trestnej justície, za obdobie hľadania nových foriem spravodlivosti, ktoré by nahradili alebo aspoň doplnili niektoré tradičné, avšak už do istej miery nepružné postupy v trestnom konaní.² Najvýznamnejším prejavom týchto zmien trestnej politiky je vytvorenie podmienok pre široké uplatnenie *alternatívnych procesných postupov* prostredníctvom tzv. odklonov v trestnom konaní, bez nutnosti viesť procesne, dôkazne a časovo náročné konanie pred súdom³, resp. hmotnoprávných podmienok pre ukladanie tzv. *alternatívnych trestov*, ktorých výkon je určitou alternatívou ku v stredoeurópskom priestore stále ešte štandardnému trestu odňatia slobody⁴, ako aj podmienok pre tzv. *alternatívy k potrestaniu*⁵, ktoré

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: *Alternatívni řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 3.

³ V právnej úprave zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov sú takýmito alternatívami v trestnom konaní napríklad podmienené zastavenie trestného stíhania (§ 216 TP), podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 TP), zmier (§ 220 TP), či konanie o dohode o vine a treste (§ 232 TP).

⁴ Taxatívny výpočet trestov, ktoré umožňujú v trestnom konaní uložiť zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, nájdeme v ustanovení § 32 TZ. Z alternatívnych trestov, v užšom slova zmysle, tu možno

môžu zabezpečiť nápravu páchatel'a aj bez uloženia trestu, posilňujúc tak zásadu pomocnej úlohy trestnej represie.

V 80. rokoch 20. storočia postupne vzniká v USA, Kanade, Novom Zélande a v západnej Európe nová trestno-politická koncepcia spravodlivosti, nazývaná *restoratívna justícia*⁶, ako logický dôsledok neúmerneho nárastu kriminality v uvedených krajinách a negatívnych následkov s tým spojených.⁷ Jej východiská sú založené na presvedčení, že pokiaľ má páchatel' prevziať skutočnú osobnú a nie iba formálnu trestnoprávnu zodpovednosť za to, čo svojím trestným činom spôsobil, musí si najprv plne uvedomiť, priznať si a pochopiť svoje konanie v jeho širších sociálnych a faktických súvislostiach, nielen v rýdzo trestnoprávných dôsledkoch.⁸ Koncept restoratívnej justície sa pritom opiera, okrem iného, práve o vyššie uvedené alternatívne riešenia trestných vecí, k podstate ktorých patrí najmä snaha individualizovať trestný postih, pozitívne motivovať páchatel'a trestného činu k životu v súlade so zákonom, k prevzatiu zodpovednosti za svoj čin, aktívne zapojiť do riešenia veci osoby poškodené trestnou činnosťou, obnovenie trestným činom narušených vzťahov,⁹ a to s akcentom na tú skutočnosť, že trestný čin nepredstavuje len porušenie verejného záujmu, prekročenie práva a útok na štát, ale že ide predovšetkým o konflikt medzi konkrétnym páchatel'om trestného činu a jeho konkrétnou obeťou¹⁰, ktorej vzniknutú ujmu treba chápať komplexne ako ujmu materiálnu, fyzickú a psychickú, stratu spoločenského postavenia, narušenie sociálnych väzieb, osobného a rodinného života¹¹. Restoratívna justícia preto vidí primárny účel systému trestnej spravodlivosti práve v kompenzácii poskytovanej individuálnym obetiam¹², a to všetko pri zachovaní vysokých nárokov na vecnú správnosť a spravodlivosť súdneho rozhodovania, pri zachovaní zásady, že nepodmienečný trest odňatia slobody je *ultima ratio*, ktorý treba uplatniť len vtedy, keď iné, menej závažné prostriedky boja proti kriminalite, vrátane trestov bez odňatia slobody, zlyhali.¹³

Restoratívna justícia teda uprednostňuje obnovenie narušených hodnôt a sociálnych vzťahov pred potrestaním páchatel'a (to je až sekundárne), čo samozrejme vyžaduje aktívnu účasť všetkých zainteresovaných strán: páchatel'a, obeť, poškodených aj členov ich komunity¹⁴ (sociálneho spoločenstva). Ide teda o svojím spôsobom revolučnú koncepciu, ktorá inovuje proces riešenia konfliktov konania osôb s právnymi normami, kde sa do centra pozornosti dostáva aktívna participácia, reparácia, zmiernie riešenie veci a reintegrácia. Páchatel'ovi dáva možnosť zmeniť svoj život tak, aby táto zmena bola jednak trvalá s perspektívou užitočného uplatnenia, ako aj plnohodnotného života bez páchania trestnej činnosti, čím sa mu umožňuje podstatne vierohodnejšie a jednoduchšie zbaviť sa nálepky „kriminálnika“. Z páchatel'a sa stáva motivovaný subjekt, ktorý svojím následným správaním môže zvrátiť alebo aspoň zmierniť dopad svojich minulých činov. Mal by nadobudnúť pocit zodpovednosti za spôsobenú ujmu, pocit povzbudenia zo strany spoločnosti, v zmysle možnosti osobnej zmeny k vedeniu lepšieho života a podpory

spomenúť napr. trest domáceho väzenia (§ 53 TZ), trest povinnej práce (§ 54 až 55 TZ), či peňažný trest (§ 56 až 57 TZ). V širšom chápaní však sem patrí aj trest prepadnutia majetku (§ 58 až 59 TZ), trest prepadnutia veci (§ 60 TZ), trest zákazu činnosti (§ 61 TZ), trest zákazu pobytu (§ 62 TZ), trest zákazu účasti na verejných podujatiach (§ 62a TZ) atď.

⁵ Napr. upustenie od potrestania (§ 40 TZ).

⁶ Z anglického *restore* - obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu.

⁷ LUBELCOVÁ, G.: **Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality**, s. 2. Dostupné na: www.sav.sk/journals/uploads/02061040Lubelcova.pdf, cit. 12. 12. 2014.

⁸ ČERNÍKOVÁ, V.: **Sociální ochrana. Kriminologický pohled na terciární prevenci**. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, s. 132.

⁹ SOTOLÁŘ, A. – PÚRY, F. – ŠÁMAL, P.: **Alternativní řešení trestních věcí v praxi**. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 3.

¹⁰ ŠČERBA, F.: **Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě**. Praha: Leges, 2011, s. 23.

¹¹ KARABEC, Z.: **Koncept restoratívni justice**. In: KARABEC, Z. (ed.): **Restoratívni justice. Sborník příspěvků a dokumentů**. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 8.

¹² MAGUIRE, M. – MORGAN, R. – REINER, R.: **The Oxford Handbook of Criminology**. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 603.

¹³ IVOR, J. a kol.: **Trestné právo hmotné - všeobecná časť**. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 361.

¹⁴ Označenie komunita je v prípade konceptu restoratívnej justície značne široké. Má sa na mysli užšia i širšia rodina, priatelia, susedia, kolegovia, spolužiaci, lokálne alebo cirkevné spoločenstvo, atď.

k začleneniu do spoločnosti. Minimalizácia nátlaku, dobrovoľnosť a spolupráca sú piliermi, na ktorých je založená úspešnosť takéhoto procesu. Zástancovia restoratívnej koncepcie sú presvedčení, že ak je obvinený aktívne zapojený do riešenia situácie, ktorú sám spôsobil, uvedomí si dôsledky svojho protiprávneho konania oveľa lepšie, ako keby bol len pasívnym pozorovateľom a zároveň aktívny prístup páchatel'a prináša aj väčšie zadosťučinenie obetiam, ktoré takto nie sú odkázané iba na čakanie na výsledok trestného konania, na ktorom môžu participovať iba v malej miere. Je však pochopiteľné, že ak poškodený nemá záujem dohodnúť sa s obvineným, nemôže byť k tomu nútený, a rovnako naopak. Samozrejme, dialóg nemusí znamenať vždy priamy kontakt obete s páchatel'om a restoratívny prístup je možný i vtedy, ak obeť nie je schopná priameho kontaktu.¹⁵ Možno teda hovoriť o stratégii win-win, teda víťazstve pre každého.¹⁶

Dokonca sám Howard Zehr, ktorý je považovaný za otca restoratívnej justície, pôvodne pochyboval o tom, či nebude spoločnosťou za svoje vedecké názory vysmiaty, najmä vzhľadom na to, že v 80. rokoch minulého storočia bol dialóg medzi páchatel'om a poškodeným realizovaný ešte len v niekoľkých krajinách a restoratívna justícia v tom čase nemala jasnú koncepciu.¹⁷ Zehr ju preto vnímal skôr „ako kompas než mapu“.¹⁸ Johnstone a Van Ness však ešte aj dnes poukazujú na skutočnosť, že napriek celosvetovo rastúcej znalosti tohto konceptu v odborných a akademických kruhoch, význam pojmu „restoratívna justícia“ je stále vágny.¹⁹ Dôkazom toho môže byť aj fakt, že dodnes neexistuje jednotne prijatá definícia tohto poňatia trestnej spravodlivosti.²⁰

Zehr chápe restoratívnu justíciu ako „proces, ktorý v maximálnej miere zapája všetkých, ktorých sa dané konanie dotklo, pričom sa usiluje čo možno najväčšiu mieru uzdravenia a obnovy

¹⁵ ŽATECKÁ, E.: **Postavení a úkoly Probační a mediační služby**. Prvé vydání. Ostrava: KEY Publishing, 2007, s. 15.

¹⁶ VĚTROVEC, V. – NEDOROST, L. – SOVÁK, Z. – ADAMCOVÁ, Z.: **Zákon o mediaci a probaci. Komentář**. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2002, s. 17.

¹⁷ V medzinárodnom meradle za prvý významný míľnik, ktorý sa zaoberal problematikou alternatívnych trestov a alternatívnych postupov v trestnom konaní, možno považovať VII. kongres OSN o prevencii kriminality a zaobchádzaní s páchatel'mi trestných činov, ktorý sa konal v Miláne v roku 1985 a ktorý vyústil v prijatie *Rezolúcie č. 16 „Redukcia väzenskej populácie, alternatívy uväznenia a sociálna reintegrácia páchatel'ov“*. Na tomto kongrese prvýkrát zaznela myšlienka ukladania trestu odňatia slobody ako *ultima ratio*. Na VIII. kongrese OSN, ktorý sa konal v Havane v roku 1990 bola schválená zásada, že žiaden alternatívny trest nesmie byť spojený s trestom odňatia slobody a prijali sa *Štandardné minimálne pravidlá pre opatrenia nespojené s trestom odňatia slobody (tzv. Tokijské pravidlá)*, v ktorých sú definované a vymedzené rôzne druhy opatrení bez odňatia slobody a ich aplikácia.

Na pôde Rady Európy tieto snahy siahajú až do roku 1976, kedy bola Výborom ministrov Rady Európy prijatá *Rezolúcia č. (76)10 „Niektoré alternatívne tresty k väzeniu“*. Ďalej možno tiež uviesť *Doporučenie Výboru ministrov R(92)16 k Európskym pravidlám v oblasti spoločenských sankcií a opatrení* z roku 1992, ktoré obsahuje celkom 91 pravidiel, ktorými by sa mali členské krajiny riadiť v oblasti svojej vnútornej legislatívy týkajúcej sa alternatívneho trestania, ako aj *Odporúčanie Rec(2000)22 k zdokonaľovaniu uplatňovania Európskych pravidiel v oblasti spoločenských sankcií a opatrení*, obsahujúce zásady na dosiahnutie širšieho a účinnejšieho využívania spoločenských sankcií a opatrení, zásady týkajúce sa zlepšenia ich dôveryhodnosti, pre vytváranie účinných programov reintegrácie páchatel'a do spoločnosti, atď. Hoci ani jeden z týchto dokumentov nie je právne záväzný pre členské štáty, predstavujú spolu s ďalšími dôležité vodítko pre trestné zákonodarstvo a súdnictvo demokratických a právnych štátov. Bližšie k úprave alternatívneho riešenia trestných vecí v medzinárodných dokumentoch pozri napr. KALVODOVÁ, V.: **Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcií**. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 109-116.

Z aktuálne posledných nástrojov EÚ v tejto oblasti možno uviesť *Smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV*, ktorá napr. v čl. 2 ods. 1 písm. d) definuje restoratívnu spravodlivosť ako „akýkoľvek proces, v rámci ktorého sa obeť a páchatel'ovi umožňuje v prípade ich dobrovoľného súhlasu aktívne sa zúčastniť na vyriešení záležitostí vyplývajúcich z trestného činu prostredníctvom pomoci nestrannej tretej strany“. Čl. 12 smernice upravuje právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej spravodlivosti, pričom v ods. 2 zakotvuje povinnosť členských štátov uľahčiť postúpenie vecí restoratívnej spravodlivosti. Transpozícia sa má členskými krajinami uskutočniť do 16. novembra 2015.

¹⁸ ZEHR, H.: **Úvod do restoratívni justice**. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 8.

¹⁹ JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D. W. (eds.): **Handbook of Restorative Justice**. Cullompton: Willan Publishing, 2007, s. 6.

²⁰ MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: **Využití restoratívniých programů u závažné trestné činnosti**. In: Státní zastupitelství, 2014, roč. 12, č. 6, s. 33.

trestným činom narušených vzťahov, a za týmto účelom účastníkom umožňuje spoločne identifikovať spôsobené ujmy a vzniknuté potreby a od nich sa odvíjajúce povinnosti a záväzky“.²¹

Britský kriminológ Tony Marshall vníma restoratívnu justíciu ako „*proces, pri ktorom sa všetky strany, ktorých sa trestný čin týka, spoločne zhromaždia za účelom kolektívneho hľadania riešenia ako sa vysporiadať s príčinami i následkami trestného činu, a to tak škodou, ktorá bola spôsobená, ako aj vplyvom na budúci stav*“.²²

Podľa Organizácie spojených národov „*restoratívna justícia predstavuje proces riešenia trestnej činnosti so zameraním sa na náhradu ujmy, ktorá bola spôsobená poškodenému, zachovávajúc pritom páchatelovu zodpovednosť za jeho činy, a tiež časté zapojenie sa spoločnosti do riešenia tohto konfliktu*“.²³

Určitým protipólom restoratívnej je tzv. *retributívna justícia*, alebo inak nazývaná odplatná spravodlivosť, ktorá stále z veľkej časti predstavuje realitu väčšiny právnych systémov, slovenské a české trestné právo nevynímajúc, pričom trestný čin chápe ako porušenie právnej normy a ako taký je v prvom rade prehreškom voči štátu. Z toho logicky vyplýva, že sa vznik viny spája s porušením zákona a za spravodlivé riešenie sa považuje (často samoučelné) potrestanie páchatel'a, represia, spôsobenie určitej ujmy, nepohodlia páchatel'ovi.²⁴ V opozícii k restoratívnej justícii považuje retributívna koncepcia trest za prirodzený dôsledok kriminálneho konania, kde uloženie sankcie je zrkadlovým odrazom spáchaného trestného činu. Vychádza z presvedčenia, že trestný čin je neoddeliteľne spojený s trestom a preto je zameraná represívne. Zakladá si na formálnom riešení problému a zdôrazňuje hierarchický vzťah štát, resp. spoločnosť ako poškodený verzus páchatel' trestného činu.²⁵ Dotknutá obeť má tak skôr iba pasívne postavenie a na výkone trestania sa skoro vôbec nepodieľa, resp. iba s súvislosťou s uplatňovaním svojho nároku na náhradu škody. Čo je však ešte zásadnejšie, výhradne retributívne nazeranie na trestný proces do značnej miery potláča preventívne ako aj resocializačné pôsobenie na páchatel'a. Medzilidskej povahe trestného správania sa venuje nedostatočná miera pozornosti, čo platí najmä pri špecifických záujmoch osôb, ktoré sú priamo dotknuté a poškodené trestnými činmi.²⁶ Pri retributívnej koncepcii sa justícia sústreďuje hlavne na páchatel'a, čo však neznamená, že by mal z pohľadu možnosti aktívne vstupovať do trestného konania omnoho lepšie postavenie. Hoci má v podmienkach právneho štátu široké možnosti na uplatnenie svojej obhajoby, býva jeho dôkazná aktivita často vnímaná ako prekážka. Objasňovanie skutkového stavu si privlastnili orgány činné v trestnom konaní a aktívna spolupráca s páchatel'om sa pri zisťovaní relevantných okolností spáchania trestného činu realizuje v minimálnom rozsahu. Okrem toho, samotný inštitút obhajoby napriek svojej nepochybnej užitočnosti a v rámci zásad právneho štátu aj nenahraditeľnosti sám o sebe mnohokrát páchatel'a skôr vzdáľuje od pochopenia skutočných dôsledkov svojho konania. Obhajca obvykle svojmu klientovi radí, aby za žiadnych okolností nič nepriznával, a keď je to už nevyhnutné, tak sa priznať iba k tomu, čo sa dá právne kvalifikovať ako menej závažný trestný čin, aby bol postih čím priaznivejší pre páchatel'a, čo ešte viac prehľbuje jeho odosobnenie od dôsledkov jeho deliktu.

Súčasná etapa vývoja trestnej politiky sa preto nachádza v stave prehodnocovania paušálneho ukladania trestu odňatia slobody, ktorý bol dlhú dobu výhradným a privilegovaným trestným prostriedkom a chrbtovou kosťou trestných systémov. Podľa viacerých autorov sa totiž tradičná trestná politika už dlhšiu dobu nachádza v slepej uličke a nie je schopná zabrániť rastu

²¹ ZEHR, H.: *The little book of Restorative Justice*. Intercourse, PA: Good Books, 2002, s. 37.

²² MARSHALL, T.: *The Evolution of Restorative Justice in Britain*. In: *European Journal of Criminal Policy and Research*, 1996, roč. 4, č. 4, s. 37.

²³ UNITED NATIONS. OFFICE ON DRUGS AND CRIME: *Handbook on Restorative Justice Programmes*. *Criminal Justice Handbook Series*. Vienna: United Nations, 2006, s. 6.

²⁴ ŠTEFÁNIK, O.: *Restoratívna justícia*. In: *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2008*. Zborník z medzinárodnej konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2008, s. 770.

²⁵ PAŽOUTOVÁ, A. – RŮŽIČKOVÁ, J.: *Postavení mládeže v trestní justici*. In: *Sociální práce*, 2005, roč. 4, č. 4, s. 132-143.

²⁶ SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 8.

kriminality²⁷, ani riešiť s tým spojené kumulujúce sa problémy, ako je enormná preťaženosť súdov, nízka účinnosť trestov a s tým spojená recidíva, nedostatočná ochrana obetí, preplnenosť väzníc²⁸, atď.

Iní autori hovoria dokonca o kríze trestu odňatia slobody²⁹, ktorému vyčítajú viaceré negatívne účinky, poukazujúc na jeho neefektívnosť, a to nielen z pohľadu nápravy páchatel'a, ale taktiež z hľadiska jeho finančnej náročnosti pre štát.³⁰ Trest odňatia slobody síce na jednej strane logicky viac-menej plní ochrannú a represívnu funkciu trestu, keď umiestnenie do väznice odsúdenému znemožňuje alebo aspoň podstatne sťažuje páchanie ďalšej trestnej činnosti, avšak na strane druhej vykazuje tento trest veľmi malý výchovný účinok, čo obzvlášť platí pri krátkodobých trestoch odňatia slobody, ktoré neposkytujú dostatok času k prevýchove páchatel'a, avšak škodlivé vplyvy izolácie vo väzenskej subkultúre dokázu aj za kratší čas vyvolať svoje negatíva (prizonizácia; stigmatizácia puncom kriminálnika, ktorá funguje ako prekážka pri sociálnej reintegrácii a hľadaní práce; deštrukcia pozitívnych väzieb s rodinou, priateľmi, domácim prostredím; kriminálna nákaza, atď.).³¹

Tieto negatívne faktory trestu odňatia slobody vytvárajú vážny problém, ktorému je možné čeliť jednak v rámci samotnej realizácie uvedeného trestu pri penitenciárnom zaobchádzaní s odsúdenými, ale aj hľadaním iných, alternatívnych prístupov pre postihovanie páchatel'ov trestných činov. Existencia takýchto prístupov však sama o sebe ešte nezaručí, že alternatívne opatrenia, či už hmotnoprávnej alebo procesnej povahy, budú skutočne plniť svoj účel. Pristúpiť totiž musí aj efektívna aplikácia jednotlivých opatrení v praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Je nutné podotknúť, že reálnemu využitiu výhod, ktoré naša zákonná úprava poskytuje, bráni predovšetkým práve jej nedostatočné personálne a materiálne zabezpečenie, ako aj určitý dlhodobý pretrvávajúci konzervativizmus spojený s fungovaním justičného systému.

Treba však jedným dychom dodať, že hoci restoratívna justícia predstavuje nový a veľmi sľubný spôsob nazerania na riešenie spoločenských konfliktov plynúcich z páchania trestnej činnosti, myšlienka, žeby jej nástup odstránil všetky súčasné kriminologické problémy, je úplne scestná. Restoratívny a retributívny spôsob vedenia trestnej politiky nie je možné klásť do kontrastu s cieľom určiť, ktorý je lepší a ktorý horší.³² Nech bude totiž spoločnosť akokoľvek vyspelá, nech bude miera uplatňovania restoratívnych princípov akokoľvek rozsiahla, vždy tu bude existovať určitý okruh trestných vecí, ktoré bude nevyhnutné riešiť nie podporne či alternatívne, ale jednoznačne princípmi a postupmi retributívnej justície. Je nutné zvažovať, dokedy je primárnou obeťou jednotlivca, a kde sa nachádza okamih, kedy sa primárnym poškodeným stáva celá spoločnosť. Pri určitých trestných činoch, kde neexistuje poškodený subjekt v podobe jednotlivca (napr. TČ neodvedenia dane a poisťného - § 277 TZ), bude dokonca aplikácia restoratívnej justície zo svojej samotnej povahy nemožná.

Zo spôsobov riešenia trestnej veci je preto potrebné preferovať v konkrétnom prípade ten, ktorý umožňuje zohľadniť čo najširšie jednak oprávnené záujmy dotknutých osôb, ale aj spoločenský záujem a subsumovať do úplného riešenia veci i náležitú reakciu na trestný čin. Základný zmysel výkonu trestnej spravodlivosti totiž musí spočívať práve v tejto adekvátnej reakcii na čin a v urovnaní narušených vzťahov, inak povedané v spravodlivom vyriešení konfliktu. Je však

²⁷ HRUDKA, J.: **Místo mediace a alternativního řešení trestních věcí v sociální prevenci kriminality.** In: *Bezpečnostní teorie a praxe*, 2007, č. 4, s. 82.

²⁸ Preplnenosť slovenských väzníc sa pohybuje okolo 120%, miestami je však aj výrazne vyššia. Podľa zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov má byť ubytovacia plocha v cele alebo izbe pre odsúdeného najmenej 3,5 m², čo je však v praxi veľký problém dodržať.

²⁹ ROZUM, J.: **Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ.** Prvé vydanie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, s. 11.

³⁰ Priame náklady štátu na jedného väzňa predstavujú ročne vyše 13 500 €. Dostupné na <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1738>, cit. 23. 11. 2013.

³¹ ČERNÍKOVÁ, V.: **Sociální ochrana. Kriminologický pohled na terciární prevenci.** Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, s. 130.

³² BRUNK, C.: **Restorative Justice and The Philosophical Theories of Criminal Punishment.** In the *Spiritual Roots of Restorative Justice*. 2001.

potrebné poznamenať, že adekvátne reakcia *ad hoc* môže, avšak nevyhnutne nemusí mať podobu trestu. Moderné trendy naznačujú, že klasickú represiu trestného práva je na mieste uplatňovať iba za predpokladu, ak sa nedá zvoliť iný vhodnejší spôsob riešenia veci a aj vtedy je potrebné ju aplikovať len v nevyhnutnej miere³³.

Dovolíme si preto tvrdiť, že možnosti restoratívnej justície by sa mali aplikovať nielen za určitých obmedzených podmienok alebo len na určitý typ menej závažnej kriminality, resp. iba u vybraných páchatel'ov ako sú napr. prvopáchatel' či mladiství páchatelia, ako je to viac-menej zažitá. Skúsenosti vedú k tomu, že využitie restoratívnych prístupov môže mať pozitívny dopad dokonca aj v prípade závažnej trestnej činnosti³⁴, kde je obnova (restorácia) potrebná najviac. Keď Johnstone vedie úvahy o budúcnosti restoratívnej justície a o jej zapojení do trestnoprávných úprav, poukazuje na to, že limitácia týchto progresívnych prístupov len na menej závažnú činnosť by mohla viesť k záverom, že je restoratívna justícia vhodná len pre tieto prípady, čo by však mohlo mať kontraproduktívne následky.³⁵ London navrhuje, aby mala obeť a páchatel' možnosť dohodnúť sa a túto dohodu predložiť súdu na schválenie pri všetkých trestných činoch. Súd by vždy zostával garantom spravodlivosti a dozoroval by, či bolo zadosťučinené aj verejnému záujmu a ochrane spoločnosti. Aby strany mali väčšiu istotu, že bude ich dohoda schválená, museli by sa pri úvahách, akú formu má mať prijatie zodpovednosti páchatel'a za spáchaný čin a aký spôsob odstránenia následkov by bol vhodný, riadiť aj limitmi, ktoré štát nastaví pre jednotlivé skutkové podstaty trestných činov a pre mieru ich závažnosti.³⁶ Je totiž rozdiel, či je trest len autoritatívne uložený súdom alebo je výsledkom spoločného hľadania riešenia obeťou a páchatel'om, ktorý s takýmto obmedzením súhlasí, sám ho navrhuje a prijíma ako primeranú sankciu za svoje protiprávne konanie. Bazemore a Elis v tejto súvislosti uvádzajú, že mnoho výskumov už preukázalo „*pozitívny vstup restoratívnej justície na niekoľkých úrovniach s typmi prípadov, kde sú nielen prvopáchatelia, ale aj recidivisti alebo páchatelia násilnej a inej závažnej trestnej činnosti*“.³⁷ Len pre zaujímavosť uvádzame, že podľa posledných výskumov v ČR, ktoré vykonal Inštitút pro kriminológiu a sociálnu prevenciu v roku 2008, až 56% respondentov uviedlo svoje presvedčenie, že napr. mediácia by mohla byť uplatnená u akejkoľvek trestnej činnosti so súhlasom obeť, čo bolo osobitne zreteľné najmä u mladších vekových kategórií.³⁸

Uplatnenie špecifických foriem mediácie, odklonov či alternatívnych trestov však rozhodne netreba chápať ako zľahčovanie veci a udelenie ľahkého postihu páchatel'ovi. Uplatnenie spomenutých foriem v sebe totiž vždy obsahuje aj určitý sankčný prvok rôzneho dopadu, individualizovaného s ohľadom na povahu spáchaného trestného činu a jeho následky, ako aj motívy a osobnosť páchatel'a, jeho správanie pred, počas a po spáchaní činu, ale aj na perspektívu jeho budúceho osobného rozvoja. Dosiahnuté riešenie a aj jeho premietnutie vo finálnom rozhodnutí vydanom v trestnom konaní musí zároveň v čo najväčšej miere rešpektovať oprávnené záujmy všetkých dotknutých subjektov, obeť, sociálneho okolia, komunity a v neposlednom rade záujem samotnej spoločnosti, teda štátu, ktorý reprezentuje.³⁹ Každopádne, konečné schválenie dohody o riešení trestnej veci uzatvorenej priamo dotknutými subjektmi je mimoriadne rozumné predsa len ponechať na rozhodnutí súdu, čím sa garantuje ústavné právo každého z nás na spravodlivý proces a a rovnosť pred zákonom, na ktorých stojí naša právna kultúra.

³³ K tomu pozri napr. KURY, H. - STRÉMY T.: **Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky**. In: STRÉMY, T. (ed.): **Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie**. Praha: Leges, 2014, s. 15-40.

³⁴ ZEHR, H.: **Úvod do restoratívnej justície**. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 9.

³⁵ JOHNSTONE, G.: **Restorative Justice: Ideas, Values, Debates**. 3. reprint. Cullompton: Willan Publishing, 2006.

³⁶ LONDON, R.: **Crime, Punishment and Restorative Justice: From the Margins to the Mainstream**. Boulder&Colorado: FirstForumPress, 2011, s. 281-282.

³⁷ BAZEMORE, G. – ELIS, L.: **Evaluation of Restorative Justice**. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (eds.): **Handbook of Restorative Justice**. Cullompton: Willan Publishing, 2007, s. 397.

³⁸ SCHEINOST, M.: **Česká veřejnost a sankční politika**. In: STRÉMY, T. (ed.): **Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie**. Praha: Leges, 2014, s. 41-59.

³⁹ SOTOLÁŘ, A. – PÚRY, F. – ŠÁMAL, P.: **Alternatívni řešení trestních věcí v praxi**. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 9-11.

Restoratívna a retributívna koncepcia sú preto akoby dve strany plúc, ktoré sú plne funkčné, len keď dobre spolupracujú pre dobro celého organizmu.

2. Princípy a ciele konceptu restoratívnej justície

Howard Zehr považuje za princípy restoratívnej a retributívnej koncepcie nasledovné:⁴⁰

Retributívna justícia	Restoratívna justícia
<ul style="list-style-type: none"> • Trestný čin predstavuje narušenie zákona a záujmov štátu. • Narušenie vytvára vinu. • Hlavným záväzkom je potrestať páchatel'a, ako si zaslúži. • Spravodlivosť vyžaduje, aby štát rozhodol o vine a uložil trest. 	<ul style="list-style-type: none"> • Trestný čin je narušením ľudskej integrity a medziľudských vzťahov. • Trestný čin vytvára povinnosti a záväzky. • Hlavným záväzkom je dať veci do poriadku s prihliadnutím na potreby obete a páchatel'ov. • Spravodlivosť zahrňuje v procese nápravy: poškodených, páchatel'ov a spoločnosť.

Ak chceme nahliadnúť na trestnoprávnu problematiku z uhla pohľadu restoratívnej justície, musíme klásť podľa Zehra nasledovné kľúčové otázky:

- Kto bol poškodený?
- Aké sú jeho potreby?
- Pre koho z danej udalosti vyplývajú povinnosti a záväzky?
- Koho sa daná situácia dotýka (kto je do nej zapojený)?
- Akou formou je vhodné zapojiť jednotlivých účastníkov do procesu riešenia a obnovy narušených ľudských vzťahov?
- Reaguje model na trestným činom vzniknutú ujmu, potreby a príčiny?
- Zamieriava sa v potrebnej miere na poškodeného?
- Sú páchatelia vedení k zodpovednosti?
- Sú do procesu zahrnutí aj relevantní účastníci?
- Sú vytvorené podmienky pre uskutočnenie dialógu a pre prijatie spoločného rozhodnutia?
- Ide o model rešpektujúci všetkých účastníkov a strany?⁴¹

Je potrebné si uvedomiť aj ten fakt, že motivácia jednotlivých účastníkov restoratívneho procesu je veľmi rôznorodá a individuálna. Pokiaľ ide o obeť, tak možno uviesť tieto motivačné faktory:

- Konfrontovať páchatel'a s tým, ako jeho čin nenávratne a navždy zmenil obeť život.
- Vedieť konkrétne podrobnosti o páchatel'ovi a o čine.
- Zistiť, čo si páchatel' sám o čine myslí, ako naň nahliada.
- Urobiť hrubú čiaru za životom poznamenaným bolesťou, môcť ísť ďalej.
- Očistiť svoje srdce a páchatel'ovi odpustiť.⁴²

Páchatelia ako dôvody účasti na restoratívnom procese uvádzajú:

- Mať šancu urobiť v živote niečo správne.
- Byť videný ako človek, ktorý robí chyby, a nie ako monštrum.
- Ukázať obeť, že sa poučil a zmenil, že je lepším človekom, ako bol v čase spáchania trestného činu.
- Dať obeť vedieť, že pochopí, ak bude proti jeho žiadosti o podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody.
- Prevziať zodpovednosť priamo, dať to obeť vedieť na vedomie.

⁴⁰ ZEHR, H.: **The little Book of Restorative Justice. Intercourse.** PA: Good Books, 2002, s. 21.

⁴¹ ZEHR, H.: **Úvod do restoratívnej justície.** Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 26-27.

⁴² UMBREIT, M. – ARMOUR, M. P.: **Restorative Justice Dialog: An Essential Guide for Research and Practice.** New York: Springer Publishing Company, 2010, s. 218-219.

- Túžba po určitom ukončení, ktoré by umožnilo páchateľovi ísť ďalej.
- Túžba po prijatí a odpustení zo strany obeť.⁴³

Rozdiely medzi retributívnou a restoratívnou justíciou tak možno zhrnúť do troch kľúčových otázok, ktorými sa zaoberá každá z týchto dvoch koncepcií:⁴⁴

Retributívna justícia	Restoratívna justícia
<ul style="list-style-type: none"> • Ako bol porušený zákon? • Kto sa daného trestného činu dopustil? • Ako má byť páchateľ potrestaný? 	<ul style="list-style-type: none"> • Komu vznikla škoda? • Aké sú potreby osôb, ktoré trestný čin zasiahol? • Komu vznikajú záväzky a povinnosti?

Z toho možno vyvodíť aj tri piliere restoratívnej justície:⁴⁵

Piliere restoratívnej justície	
1. ujmy a potreby (obnovenie – restoration)	2. záväzky a povinnosti (zodpovednosť – responsibility)
	3. angažovanosť a účasť (opätovné zapojenie do spoločnosti – reintegration)

Kľúčovými cieľmi restoratívnej justície tak sú:⁴⁶

- a) **Sústredenie sa na spôsobenú ujmu a potreby obeť** – v zmysle tejto paradigmy chápe restoratívna justícia trestný čin predovšetkým ako ujmu spôsobenú osobe, v dôsledku čoho sa do popredia dostávajú potreby a postavenie obeť. Primárnymi obeťami sú predovšetkým tí, ktorí boli trestným činom bezprostredne dotknutí, nesmieme však zabúdať ani na poškodených, ktorými sú rodinní príslušníci obeť a páchateľa, svedkovia a príslušníci sociálneho spoločenstva. Potreby obeť, ako je byť priebežne informovaná, mať rešpektovanú dôstojnosť a situáciu, v ktorej sa nachádza, rovnako ako zaistenie jej bezpečnosti, ochrany a nápravy spôsobenej ujmy patrí medzi kľúčové úlohy restoratívnej spravodlivosti. Medzilidské vzťahy dotknuté trestným činom totiž musia zostať stredobodom pozornosti tak, aby sa pri hľadaní nápravy, rehabilitácie, zodpovednosti a prevencie maximalizovala aktivita vyššie uvedených strán, predovšetkým páchateľov a obeť. Úlohou štátu je v závislosti na okolnostiach prípadu vyšetrovanie faktov, formálne procesná aktivita a zaistenie bezpečnosti strán. Štát však v takto chápanom poňatí nezaujíma rozhodujúcu pozíciu.⁴⁷
- b) **Krivda alebo ujma má za následok vznik záväzku** – na jednej strane ide o záväzok páchateľa niesť zodpovednosť za svoje konanie, na druhej strane o záväzok spoločnosti podporovať páchateľa, aby pochopil dôsledky svojho konania, čo mu umožní napraviť spôsobenú ujmu v čo najväčšej miere. Páchatelia zvyčajne zoberú trest, avšak to nie je to isté ako prevziať zodpovednosť za to, čo vykonali. Restoratívny prístup nielenže maximalizuje dobrovoľnú participáciu páchateľov, čím minimalizuje ich donútenie a segregáciu, ale zároveň umožňuje aj obeť, aby spolupracovala na hľadaní efektívnych spôsobov kompenzácie. Záväzky môžu byť páchateľom pociťované ako obtiažne až bolestné, ich zmyslom však nie je spôsobenie samoučelnej odplatnej ujmy, pričom majú

⁴³ UMBREIT, M. – ARMOUR, M. P.: **Restorative Justice Dialogue: An Essential Guide for Research and Practice**. New York: Springer Publishing Company, 2010, s. 219.

⁴⁴ ZEHR, H.: **The little Book of Restorative Justice. Intercourse**. PA: Good Books, 2002, s. 59.

⁴⁵ ŽATECKÁ, E.: **Postavení a úkoly Probační a mediační služby**. 1 vydanie. Ostrava: KEY Publishing, 2007, s. 18.

⁴⁶ LIEBMAN, M.: **Restorative justice/how it Works**. London: Jessica Kingsley Publishers, 2012, s. 26-27.

⁴⁷ MIKA, H. – ZEHR, H.: **Fundamental Principles of Restorative Justice**. In: Contemporary Justice Review, 1998, č. 1, s. 47-55.

prednosť pred sankciami. Sessar na základe svojho výskumu dospel k záveru, že obeť trestných činov nezmýšľajú viac represívne ako tí, ktorí sa obeťami nestali, s výnimkou obzvlášť závažného zločinu.⁴⁸ Anglické a kanadské výskumy v posledných desaťročiach poukazujú dokonca na to, že čím viac informácií ľudia o trestnej činnosti a účinkoch trestov majú, tým menej represívny postoj zaujímajú.⁴⁹

- c) **Podporovanie angažovania sa a participácie** – tento pilier predpokladá, aby strany dotknuté trestným činom boli dynamicky zahrnuté a mali aktívne postavenie v trestnom procese. V praxi to môže znamenať, aby tieto subjekty prostredníctvom dialógu mohli dosiahnuť konsenzus o tom, čo by sa v záujme spravodlivosti malo urobiť.⁵⁰ Niektorí páchatelia sami nerozumejú tomu, ako veľmi zranili a ublížili poškodeným. Následok svojho konania si uvedomia až vtedy, keď počujú od poškodených, čo sa stalo a ako prežívali ujmu. Tieto dialógy zvyčajne nie sú pred súdom možné, ale tvoria jednu z hlavných zložiek v procese restoratívnej justície.⁵¹ Možnosti a limity páchatel'a sú brané do úvahy, v rámci trestného konania je s ním zaobchádzané s rešpektom a je tak motivovaný k zmene svojho hodnotového systému. Na druhej strane aj obeť skôr prekonajú ujmu, ak sú oboznámené s príčinami konania páchatel'a a jeho motiváciou a keď následne vidia páchatel'ov zodpovedný postoj k vlastnému protiprávnemu konaniu a k jeho následkom. Páchatelia k tomu môžu mnohokrát potrebovať podporu a povzbudenie okolia, ktoré v ozdravnom procese zohráva nemenej dôležitú úlohu, a to nielen v rámci hľadania spravodlivého riešenia konkrétnej trestnej veci, ale aj v prijatí takých zmien v komunite, ktoré by prispeli k prevencii kriminality.⁵²
- d) **Napravenie dôsledkov svojho činu** – ide tu o pokus o nápravu toho, čo páchatel' svojím činom spôsobil. Môže ísť o verbálne ospravedlnenie, ako aj materiálne plnenie, resp. vykonanie určitých prác, atď. Ako sme to uviedli už opakovane vyššie, ústrednou myšlienkou restoratívnej justície je „dať veci do poriadku“, resp. ako to uvádza aj Sotolář a Válková, „restoratívna justícia má vo svojej podstate jediný cieľ, ktorým je spravodlivé narovnanie medzi páchatel'om, obeťou a sociálnym spoločenstvom v užšom aj širšom slova zmysle“.⁵³ Uvedené v sebe zahrňuje dve snahy: reagovať na trestným činom spôsobené škody a ujmy a zároveň hľadať príčiny, ktoré viedli k narušeniu hodnotového systému a spoločenských vzťahov.
- e) **Zabránenie recidíve páchatel'a** – silným momentom môže byť už napr. stretnutie s poškodeným, čo umožní páchatel'ovi pochopiť, čoho sa dopustil a aké negatívne následky má jeho protiprávne konanie. V tomto zmysle má restoratívna justícia nepochybne výrazný potenciál pozitívne transformovať životy páchatel'a a poškodeného.⁵⁴ Ide však samozrejme väčšinou o podstatne zdĺhavejší a náročnejší proces, ktorý si v praxi vyžaduje širšiu spoluprácu dotknutých subjektov, ako aj odborníkov z oblasti väznenstva, mediácie, probácie, psychológov, atď. Aj v tejto súvislosti možno zopakovať, že pokiaľ ide o splnenie prevýchovej, nápravnej, reintegračnej a resocializačnej funkcie trestu, teda o individuálnu prevenciu, alternatívne riešenia trestných vecí možno nielenže považovať za rovnocenné, ale v mnohých prípadoch dokonca za omnoho vhodnejšie ako je trest odňatia slobody.

⁴⁸ SESSAR, K.: *Wiedergutmachen oder Strafen. Einstellungen in der Bevölkerung und der Justiz*. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft, 1992.

⁴⁹ ROBERTS, J.V. – HOUGH, M. (eds.): *Changing attitudes to punishment: Public opinion, crime and justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2002.

⁵⁰ ZEHR, H.: *Little book of restorative justice*. Intercourse, PA: GoodBooks, 2002, s. 22-25.

⁵¹ STRÉMY, T.: *Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 65.

⁵² ZEHR, H.: *Úvod do restoratívnej justície*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 20-21.

⁵³ SOTOLÁŘ, A. – VÁLKOVÁ, H.: *Restoratívni justice – trestní politika pro 21. století?* In: *Trestní právo, 2000*, č. 1, s. 4.

⁵⁴ ZEHR, H.: *Little book of restorative justice*. Intercourse, PA: GoodBooks, 2002, s. 59.

Zasahujú totiž v neporovnateľne menšej miere do pozitívnych sociálnych, rodinných, ekonomických a pracovných väzieb páchatel'a na jeho okolie (§ 34 ods. 3 TZ). Nevytrhávajú ho z jeho prirodzeného prostredia, čo je vzhľadom na možnosť prevýchovy veľmi pozitívnym faktorom a zároveň eliminuje už naznačený kriminogénny vplyv pôsobenia väzenských zariadení, ktorý je nebezpečný obzvlášť u prvopáchatel'ov, či pri krátkodobých trestoch odňatia slobody. Argumentovať preto za širšie využívanie tejto sankcie na úkor alternatív tým, že z hľadiska generálnej prevencie sú menej účinné, keďže sú menej odstrašujúce, sa dá považovať prinajmenšom za scestné, o čom svedčí práve výrazný počet recidív, a to už po prvom roku po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody.⁵⁵ John Braithwaite, autor teórie reintegrovaného zahanbenia, vychádzajúc z rozličných výskumov vo viacerých krajinách poukazuje na skutočnosť, že pozitívne účinky restoratívneho prístupu sú pôsobivé najmä pri znižovaní recidívy.⁵⁶ Dodáva, že „restoratívna justícia je úspešná v získavaní páchatel'a práve jeho prevzatím zodpovednosti za svoju činnosť v rozpore so zákonom. To sa deje preto, že páchatel' má väčšie výčitky svedomia, ako v tradičnom súdnom procese.“⁵⁷ Práve subjektívne zahanbenie je vnútorným preventívnym zdrojom nepáchania trestných činov.⁵⁸

- f) **Reintegrovať poškodeného a páchatel'a** - najmä pokiaľ ide o páchatel'ov odsúdených na trest odňatia slobody, je nevyhnutné ich opätovné zapojenie do spoločnosti. Odsúdení potrebujú po odpykaní trestu na plnohodnotnú reintegráciu najmä domov, prácu, vzťahy, ktoré im pomôžu stať sa plnohodnotnými členmi spoločnosti, podporu svojho okolia.⁵⁹ Avšak aj poškodení si mnohokrát vyžadujú reintegráciu, keďže sa môžu cítiť odcudzení a odrezaní od výsledkov vyšetrovania, resp. odsúdenia páchatel'a. Môžu byť hlboko otrasení nielen samotným páchatel'ovým činom, ale aj prípadným postupom orgánov činných v trestnom konaní a súdov, najmä pokiaľ ide o prieťahy v konaní, nesprávne vecné posúdenie, nedostatočný trest pre páchatel'a, atď. Toto je jeden zo základných princípov zmýšľania pri podpore obetí organizáciami, ktoré poskytujú praktickú a emocionálnu podporu pre poškodených.

3. Záver

Záverom nám dovoľte niekoľko myšlienok k uplatňovaniu a akceptácii princípov restoratívnej spravodlivosti v podmienkach SR. Aký je vzťah slovenskej spoločnosti k tomuto smeru trestnej politiky? Vie si bežný občan aspoň sčasti predstaviť hodnoty a základné elementy, na ktorých je postavená restoratívna justícia? Nakolko sú jej prínosy a limity známe odbornej verejnosti? Prečo sa v normotvorbe a v aplikačnej praxi na Slovensku stále presadzuje v trestnom práve viac represívny než restoratívny model, a to napriek mnohým páľčivým problémom uvedeným vyššie, ktorým justícia u nás musí čeliť?

Dovoľíme si tvrdiť, napriek určitým praktickým problémom, že právna úprava alternatívnych trestov a procesných odklonov je u nás pomerne kvalitná a ponúka široké možnosti do aplikačnej praxe. A predsa, realizácia ich uplatňovania značne pokulháva.⁶⁰ Skutočnosť, že si slovenskí právnici a kriminológovia začínajú viac všímať koncepciu restoratívnej spravodlivosti je

⁵⁵ JEHLÉ, J.-M. – ALBRECHT, H.-J. – HOHMANN-FRICKE, S. – TETAL, C.: **Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen. Eine bundesweite Rückfalluntersuchung 2007 bis 2010 und 2004 bis 2010.** Berlin: Bundesministerium der Justiz, 2013, s. 166.

⁵⁶ KURY, H. – STRÉMY, T.: **Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky.** In: STRÉMY, T. (ed.): **Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie.** Praha: Leges, 2014, s. 32.

⁵⁷ BRAITHWAITE, J.: **Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts.** In: TONRY, M. (ed.): **Crime and Justice: A Review of Research.** Vol. 25. Chicago: University of Chicago Press, 1999, s. 1-127.

⁵⁸ DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T.: **Teória reintegrovaného zahanbenia.** In: *Justičná revue*, 2009, č. 1, s. 76.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 82.

⁶⁰ K tomu pozri napr. STRÉMY, T.: **Zmier ako jedna z foriem uplatňovania restoratívnej justície.** In: ZÁHORA, J. (ed.): **Aktuálne problémy prípravného konania trestného.** Praha: Leges, 2014, s.207-214. Alebo KLÁTIK, J.: **Zmier v trestnom konaní.** In: *Justičná revue*, 2007, roč. 59, č. 12, s. 1657-1663.

treba hodnotiť rozhodne pozitívne. Postupné vytváranie podmienok pre širšie a efektívnejšie uplatňovanie tejto trestnej politiky môže byť významným príspevkom k eliminácii kriminality, delikvencie a negatívnych spoločenských javov.

V tejto súvislosti sa však stotožňujeme s tvrdením pána profesora Dianišku, ktorý uvádza, že „realizovať restoratívnu spravodlivosť v justičnej praxi a nachádzať pre ňu porozumenie vo verejnosti nebude jednoduchá záležitosť. Treba sa vyvarovať naivného nadšenia, zachovať si reálny nadhľad a pozorne počúvať aj tých, ktorí tejto koncepcii „nefandia“. Zároveň je potrebné zobrať do úvahy dlhodobé tradície a obyčaje retributívnej justície u nás, ako aj paradoxy verejnej mienky v súvislosti s trestaním páchatel'ov“.⁶¹

Napriek tomu výsledky realizovaných prieskumov v jednotlivých štátoch aplikujúcich restoratívne metódy ukazujú, že ide o uspokojujúcejší prístup pre poškodených, konštruktívnejší pre komunity a sociálne skupiny a reintegroujúcejší pre páchatel'ov. Tí oveľa lepšie chápu dôsledky svojho konania, akceptujú prijaté opatrenia a zo štatistík vyplýva, že tiež klesá miera recidívy. V mnohých prípadoch sú to práve restoratívne prístupy, ktoré môžu pomôcť nájsť najspravodlivejšiu reakciu na spáchaný trestný čin. Nejde však samozrejme o univerzálne riešenie využiteľné vždy a za všetkých okolností. Mnohokrát je využitie restoratívnych programov nemožné, napr. v prípade, keď sa páchatel' nepriznáva k spáchanému skutku, nie je ochotný niesť zodpovednosť za svoj čin, keď nie je ochotný stretnúť sa s obeťou trestného činu, alebo pri trestných činoch, kde neexistuje poškodený subjekt v podobe jednotlivca, atď.⁶²

Napriek všetkým počiatočným ťažkostiam restoratívnej justície u nás, či už ide o personálne, materiálne, finančné alebo technické problémy, restoratívne prístupy sú rozhodne veľkou budúcnosťou. Najväčšou hrozbou je však práve entuziazmus ohľadom jej úspešnosti, ktorý v mnohých krajinách spôsobil nepremyslenú a unáhlenú implementáciu tejto koncepcie do právnych poriadkov bez príslušných kriminologických výskumov a bez zohľadnenia právnych, kultúrnych a spoločenských špecifik jednotlivých krajín. Častokrát dôjde k implementácii a následnému prispôbieniu restoratívnej justície retributívnemu modelu, čím je restoratívny prístup uplatňovaný len v obmedzenej miere a vnímaný reštriktívne.⁶³ Tu je namieste opakovane zdôrazniť, že restoratívnu justíciu musíme síce rozhodne odlišovať, ale nie izolovať od retributívnej koncepcie. Ideálnym cieľom modernej justície je nájsť správny a komplexný model pre ich čo najlepšiu kooperáciu. Zároveň je do budúcnosti potrebné venovať patričnú pozornosť zreteľnej formulácii a ustáleniu hodnôt a princípov restoratívnej justície, aby nedochádzalo k chaosu a k nesprávnemu výkladu.⁶⁴ A napokon, potrebná je aj osвета širokej ako aj odbornej verejnosti o fenoméne s názvom restoratívna justícia...

Zoznam bibliografických odkazov

BAZEMORE, G. – ELIS, L: *Evaluation of Restorative Justice*. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007, s. 397-425. ISBN-13 978-1-84392-150-9.

BRAITHWAITE, J.: *Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts*. In: TONRY, M. (ed.): *Crime and Justice: A Review of Research*. Vol. 25. Chicago: University of Chicago Press, 1999, s. 1-127. ISBN 9780226808475.

⁶¹ DIANIŠKA, G.: **John Braithwaite: Teória reintegrovaného zahanbenia a restoratívna spravodlivosť**. In: STRÉMY, T. (ed.): **Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie**. Praha: Leges, 2014, s. 124.

⁶² KOČAN, Š.: **Súčasnú uplatňovanie prvkov restoratívnej justície**. In: MEDELSKÝ, J. a kol (eds.): **Súčasnú uplatňovanie prvkov restoratívnej justície**. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 228.

⁶³ STRIGÁČOVÁ, D.: **Princíp aktívnej participácie ako základný princíp restoratívnej justície**. In: STRÉMY, T. (ed.): **Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie**. Praha: Leges, 2014, s. 162.

⁶⁴ ZEHR, H. – TOEWS, B. (ed.): **Critical Issues in Restorative Justice**. Boulder Colorado – London: Lynne Rienner Publishers, 2010, s. 27.

- BRUNK, C.: *Restorative Justice and The Philosophical Theories of Criminal Punishment*. In: HADLEY, M. (ed.): *The Spiritual Roots of Restorative Justice*. New York: State University of New York Press, 2001, 264 s. ISBN 0-7914-4852-5.
- ČERNÍKOVÁ, V.: *Sociální ochrana. Kriminologický pohled na terciární prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005. 163 s. ISBN 80-7251-207-2.
- DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T.: *Teória reinteegrovaného zahanbenia*. In: *Justičná revue*, 2009, roč. 61, č. 1, s. 74-82. ISSN 1335-6461.
- DIANIŠKA, G.: *John Braithwaite: Teória reinteegrovaného zahanbenia a restoratívna spravodlivosť*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 114-126. ISBN 978-80-7502-034-5.
- HRUDKA, J.: *Místo mediace a alternativního řešení trestních věcí v sociální prevenci kriminality*. In: *Bezpečnostní teorie a praxe*, 2007, č. 4, s. 81-88. ISSN 1801-8211.
- IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné - všeobecná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
- JEHLE, J.-M. – ALBRECHT, H.-J. – HOHMANN-FRICKE, S. – TETAL, C.: *Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen. Eine bundesweite Rückfalluntersuchung 2007 bis 2010 und 2004 bis 2010*. Berlin: Bundesministerium der Justiz, 2013, 310 s. ISBN 978-3-942865-19-7.
- JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D. W. (eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007, 645 s. ISBN-13 978-1-84392-150-9.
- JOHNSTONE, G.: *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates*. 3. reprint. New York: Routledge, 2011, 186 s. ISBN 978-0-415-67264-1.
- KALVODOVÁ, V.: *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s. ISBN 802-10-3025-9.
- KARABEC, Z.: *Koncept restoratívnej justice*. In: KARABEC, Z. (ed.): *Restoratívnej justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. ISBN 80-7338-021-8.
- KLÁTIK, J.: *Zmier v trestnom konaní*. In: *Justičná revue*, 2007, roč. 59, č. 12, s. 1657-1663. ISSN 1335-6461.
- KOČAN, Š.: *Súčasnú uplatňovanie prvkov restoratívnej justície*. In: MEDELSKÝ, J. a kol (eds.): *Súčasnú uplatňovanie prvkov restoratívnej justície. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Bratislava: Eurokódex, 2013, 228 s. ISBN 978-80-8155-012-6.
- KURY, H. - STRÉMY T.: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 15-40. ISBN 978-80-7502-034-5.
- LIEBMAN, M.: *Restorative justice/how it Works*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2007, 472 s. ISBN 978-1-84642-631-5.
- LONDON, R.: *Crime, Punishment and Restorative Justice: From the Margins to the Mainstream*. Boulder Colorado: FirstForumPress, 2011, 376 s. ISBN 978-1-935049-33-3.
- LUBELCOVÁ, G.: *Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality, s. 2*. Dostupné na: www.sav.sk/journals/uploads/02061040Lubelcova.pdf, cit. 12. 12. 2014.
- MAGUIRE, M. – MORGAN, R. – REINER, R.: *The Oxford Handbook of Criminology. Second edition*. Oxford: Oxford University Press, 1997, 603 s. ISBN 978-0198764-85-4.
- MARSHALL, T.: *The Evolution of Restorative Justice in Britain*. In: *European Journal of Criminal Policy and Research*, 1996, roč. 4, č. 4, s. 21-43. ISSN 0928-1371.
- MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: *Využití restoratívnych programů u závažné trestné činnosti*. In: *Státní zastupitelství*, 2014, roč. 12, č. 6, s. 31-37. ISSN 1214-3758.
- MIKA, H. – ZEHR, H.: *Fundamental Principles of Restorative Justice*. In: *Contemporary Justice Review*, 1998, č. 1, s. 47-55. ISSN 1748-8958.
- PAŽOUTOVÁ, A. – RŮŽIČKOVÁ, J.: *Postavení mládeže v trestní justici*. In: *Sociální práce*, 2005, roč. 4, č. 4, s. 132-143. ISSN 1213-6204.

- ROBERTS, J. – HOUGH, M. (eds.): *Changing attitudes to punishment: Public opinion, crime and justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2002. ISBN 1-84392-002-6.
- ROZUM, J. – KOTULAN, P. – HÁKOVÁ, L. – NEČADA, V. – DIBLÍKOVÁ, S.: *Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ*. Prvé vydanie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, 198 s. ISBN 80-7338-042-0.
- SESSAR, K.: *Wiedergutmachen oder Strafen. Einstellungen in der Bevölkerung und der Justiz*. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft, 1992. ISBN 3890855261.
- SCHEINOST, M.: *Česká veřejnost a sankční politika*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 41-59. ISBN 978-80-7502-034-5.
- SOTOLÁŘ, A. – PÚRY, F. – ŠÁMAL, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, 468 s. ISBN 80-7179-350-7.
- SOTOLÁŘ, A. – VÁLKOVÁ, H.: *Restoratívni justice – trestní politika pro 21. století?* In: *Trestní právo*, 2000, roč. 5, č. 1, s. 4-11. ISSN 1211-2860.
- STRÉMY, T.: *Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 60-72. ISBN 978-80-7502-034-5.
- STRÉMY, T.: *Zmier ako jedna z foriem uplatňovania restoratívnej justície*. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 207-214. ISBN 978-80-7502-030-7.
- STRIGÁČOVÁ, D.: *Princíp aktívnej participácie ako základný princíp restoratívnej justície*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 146-166. ISBN 978-80-7502-034-5.
- ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.
- UMBREIT, M. – ARMOUR, M. P.: *Restorative Justice Dialogue: An Essential Guide for Research and Practice*. New York, NY: Springer Publishing Company, 2010, 352 s. ISBN 978-0826122582.
- UNITED NATIONS. OFFICE ON DRUGS AND CRIME: *Handbook on Restorative Justice Programmes. Criminal Justice Handbook Series*. Vienna: United Nations, 2006, 105 s. ISBN 978-92-1-133754-9.
- VĚTROVEC, V. – NEDOROST, L. – SOVÁK, Z. – ADAMCOVÁ, Z.: *Zákon o mediaci a probaci. Komentář*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2002, 115 s. ISBN 80-86432-32-7.
- ZEHR, H.: *The little book of Restorative Justice. Intercourse*. PA: Good Books, 2002, 74 s. ISBN 978-1561483761.
- ZEHR, H.: *Úvod do restoratívni justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902998-1-4.
- ZEHR, H. – TOEWS, B. (ed.): *Critical Issues in Restorative Justice*. Boulder Colorado – London: Lynne Rienner Publishers, 2010, 417 s. ISBN 978-1-881798-51-4.
- ŽATECKÁ, E.: *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Prvé vydání. Ostrava: KEY Publishing, 2007, 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.

**SÚVISIACE VEDY, VEDNÉ DISCIPLÍNY
A ODBORY**

POLÍCIA A ĽUDSKÉ PRÁVA V POĽSKU

Doc. Dr. Jacek DWORZECKI, PhD.

Fakulta verejnej správy

Vysoká škola Polície v Szczytnie (Poľsko)

Anotácia: V článku sú popísané úlohy, ktorými sú poverení príslušníci poľskej Polície, ktorí v mene hlavného veliteľa a krajských veliteľov Polície plnia funkcie splnomocnencov pre ochranu ľudských práv. Ďalej sa uvádzajú základné predpisy, ktoré v súčasnosti tvoria legislatívny rámec pre poľskú políciu a ktoré sa venujú témam dodržiavania ľudských práv a slobôd.

KLúčové slová: ľudské práva, splnomocnenec pre ochranu ľudských práv, poľská polícia

Annotation: The following article focuses on tasks which polish police officers on behalf of the Chief Commander of the Police and the Voivodeship Police Commander as representatives for the protection of human rights are responsible for. Furthermore, the text indicates fundamental provisions creating the polish law of police and the issues of respect for law and the freedom of individuals.

Key words: human rights, representative for the protection of human rights, polish police

ÚVOD

Polícia je v Poľsku orgánom ochrany právneho poriadku, ktorý je najviac na očiach spoločnosti. Úlohou tejto zložky je bezprostredná každodenná ochrana práva, poriadku a verejnej bezpečnosti. Kontakt jednotlivca s policajtom je najčastejšie sa vyskytujúcim priamym stretom s verejným funkcionárom zastupujúcim štátnu moc.¹ Zákonnosť rešpektovaná v praxi funkcionármi právneho štátu slúži nie len občanom ale aj štátnej moci i týmto funkcionárom. Policajt je teda sluhom práva a často je jeho prvým interpretátorom, ktorý rozhoduje o tom, či bolo právo porušené a o spôsobe ochrany narušeného poriadku.

Znakom premien, ktoré v Poľsku nastali v posledných rokoch je okrem iného aj prejavujúca sa v prieskumoch verejnej mienky vysoká aprobácia pre poľskú Políciu po roku 1989. Prispeli k tomu legislatívne zmeny určujúce hranice moci a zohľadnenie základných medzinárodných noriem v tzv. policajných zákonoch aj vo vykonávacích predpisoch upravujúcich pôsobenie Polície. Základný kánon týchto štandardov obsahuje o. i.: zásady pre použitie sily a strelnej zbrane, zákaz používania mučenia a ďalšieho krutého, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, postupovanie voči zadržaným osobám, osobám dočasne vzatým do väzby alebo uväzneným, dodržiavanie práva na súkromie a právo na pokojné zhromažďovanie sa.

V článku sú uvedené rola a úlohy, ktoré zohrávajú v Poľsku policajný splnomocnenec pre veci ochrany ľudských práv.

POĽSKÁ POLICAJNÁ LEGISLATÍVA PODMIEŇUJÚCA DODRŽIAVANIE ĽUDSKÝCH PRÁV

Policajná legislatíva je systém noriem určujúcich a upravujúcich štruktúru, zriadenie a činnosť orgánov zaoberajúcich sa ochranou bezpečnosti a verejného poriadku, konkrétne práva a povinnosti týchto orgánov, v rámci toho rozsah a spôsob vykonávania ich činností.² Policajná legislatíva platná v Poľsku je efektom premien, ktoré sa udiali v posledných rokoch.

Základné predpisy, ktoré v súčasnosti tvoria poľskú policajnú legislatívu, ktoré sa zaoberajú témami z oblasti dodržiavania ľudských práv a osobných slobôd sú obsiahnuté v nasledovných právnych normách:

- Zákon z dňa 6. apríla 1990 o Polícii;
- Zákon z dňa 24. mája 2013 o priamych donucovacích prostriedkoch a strelných zbraniach;

¹ KOČAN, Š., B. LÖFFLER a D. ZÁMEK, 2013. *Poriadková polícia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., s. 16-18. ISBN 978-80-7380-462-6.

² AUGUSTÍN, Pavol, 2013. *Poriadková polícia*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 48-56. ISBN 978-80-8054-554-3.

- Vyhláška vlády z dňa 21. novembra 2011 vo veci zriadenia Ministerstva vnútra;
- Vyhláška vlády z dňa 17. septembra 1990 vo veci určenia prípadov a podmienok ako aj spôsobov použitia priamych donucovacích prostriedkov policajtmí;
- Vyhláška vlády z dňa 17. septembra 1990 vo veci legitimovania a zadržiavania osôb, vykonávania osobnej kontroly a prehliadok batožiny a kontroly nákladu policajtmí;
- Vyhláška Ministerstva vnútra a administratívy z dňa 21. júna 2002 vo veci lekárskech prehliadok osôb zadržaných Políciou;
- Vyhláška vlády z dňa 19. júla 2005 vo veci konkrétnych podmienok a postupu pri použití strelnej zbrane policajtmí a zásad použitia strelnej zbrane policajtmí a zásad používania strelných zbraní oddielmi a pododdielmi Polície;
- Nariadenie č. 805 hlavného veliteľa Polície z dňa 31. decembra 2003 vo veci Zásad profesionálnej etiky policajta;
- Rozhodnutie č. 327 najvyššieho veliteľa Polície z dňa 27. mája 2008 vo veci vymenovania splnomocnenca hlavného veliteľa Polície pre veci ochrany ľudských práv.

Medzi vymenovanými právnymi normami vzťahujúcimi sa na činnosť poľskej polície v súvislosti s dodržiavaním ľudských práv a slobôd nie sú uvedené vykonávacie predpisy nižšej úrovne a vnútorné predpisy vykonávacieho, inštruktážneho alebo vysvetľujúceho zamerania (napr. pravidlá pre hliadkovú službu, doprevádzajúcu službu, vyšetrovaco - pátracie pokyny alebo pokyny pre operatívnu činnosť), ktoré priamo upravujú činnosť jednotlivých policajných služieb.

ÚLOHY POLICAJNÝCH SPLNOMOCNENCOV PRE VECI OCHRANY ĽUDSKÝCH PRÁV

Snaha dodržiavať štandardy ochrany ľudských práv poľskou Políciou a v Polícii tvorí veľmi dôležitý prvok v činnosti tejto služby. Metódy, akými policajti postupujú voči ľuďom sa priamo odrážajú na spoločenskom vnímaní tejto inštitúcie. A zase vlastné zaobchádzanie s príslušníkmi a zamestnancami Polície priamo ovplyvňuje tvoriacu sa atmosféru v službe alebo práci a tým efektívnosť plnených úloh.

Rovnako prvý (vonkajší) aj druhý (vnútorný) aspekt ochrany ľudských práv v poľskej Polícii sú veľmi dôležité a vyžadujú si systémový prístup ako aj spoluprácu rôznych subjektov vnútri Polície a mimo nej. V oboch oblastiach je potrebná otvorenosť Polície k spolupráci s početnými vládnyimi aj mimovládnyimi inštitúciami a organizáciami.

Od roku 2004 pôsobí v poľskej Polícii sieť splnomocnencov pre ochranu ľudských práv. V súčasnosti na centrálnej úrovni vykonáva funkciu Splnomocnenec hlavného veliteľa Polície pre záležitosti ochrany ľudských práv.

Medzi úlohy splnomocnenca patrí propagovanie ľudských práv v Polícii, staranie sa o dodržiavanie štandard ich ochrany v činnosti Polície a zastupovanie hlavného veliteľa Polície na domácich a medzinárodných podujatiach venovaných ľudským právam.

Funkcia splnomocnenca je obsadená jedným pracovným miestom pre ochranu ľudských práv v Polícii, medzi úlohy ktorého zvlášť patrí:

- vypracovávanie a aktualizácia koncepcií a nástrojov vnútornej kontroly dodržiavania ľudských práv v Polícii;
- súčinnosť v procese vypracovania a aktualizovania programov školení a zvyšovania kvalifikácie v oblasti problematiky ľudských práv a dohliadanie na ich realizáciu na všetkých úrovniach policajných školení;
- koordinácia činností Polície v oblasti realizácie odporúčaní domácich a medzinárodných organizácií a inštitúcií zriadených pre ochranu ľudských práv;
- vypracovávanie a rozširovanie školiacich materiálov z oblasti dodržiavania ľudských práv v Polícii;
- vedenie policajnej internetovej stránky venovanej témam ochrany ľudských práv;
- spolupráca s organizačnými zložkami krajských veliteľstiev Polície, Vysokej školy Polície v Szczytne a policajných škôl pri plnení úloh v oblasti ochrany ľudských práv v Polícii.

V rámci realizácie poverených úloh splnomocnenec môže:

- obracať sa z žiadosťami o pomoc na riadiacich pracovníkov organizačných zložiek Hlavného veliteľstva Polície, krajských veliteľov Polície, rektora Vysokej školy Polície v Szczytne a veliteľov policajných škôl;
- žiadať riadiacich pracovníkov a veliteľov vyššie vymenovaných organizačných zložiek Polície o určenie im podriadených policajtov a zamestnancov Polície pre prácu spojenú s realizáciou úloh splnomocnenca.

Vo vysunutých útvaroch úlohy splnomocnencov plní 17 ľudí (vo všetkých krajských veliteľstvách Polície) a externí splnomocnenci v policajných školách.

Katalóg úloh realizovaných na samostatnom pracovisku Splnomocnenca krajského veliteľa Polície pre ochranu ľudských práv obsahuje:

- propagovanie ľudských práv a starostlivosť o dodržiavanie štandardov ich ochrany v útvaroch a organizačných zložkách Polície na území kraja;
- priebežné monitorovanie činností Polície z pohľadu rešpektovania ľudskej dôstojnosti a dodržiavania ľudských práv a taktiež navrhovanie riešení s cieľom udržiavania vysokých štandardov v tejto oblasti;
- iniciovanie spolupráce a udržiavanie trvalého kontaktu s mimovládnyimi inštitúciami a organizáciami, ktoré by mohli podporiť aktivity Polície v oblasti ochrany ľudských práv;
- zhromažďovanie informácií, posudkov a názorov na tému hodnotenia súladu konania policajtov so štandardmi ochrany ľudských práv;
- zisťovanie potrieb pre školenia, iniciovanie alebo samostatné organizovanie školení potrebných pre zabezpečenie správnej úrovne rešpektovania ľudských práv príslušníkmi Polície na území kraja;
- zastupovanie krajského veliteľa Polície na domácich a medzinárodných podujatiach venovaných ľudským právam;
- vypracovávanie výročných správ o činnosti Krajského veliteľstva Polície v oblasti ochrany ľudských práv;
- priebežná spolupráca so Splnomocnencom hlavného veliteľa Polície pre ochranu ľudských práv v oblasti plnenia vyššie vymenovaných úloh.

Medzi úlohy externých splnomocnencov v policajných školách patrí:

- podporovanie splnomocnencov z krajských veliteľstiev Polície v oblasti realizácii zámerov školení na tému ľudských práv na centrálnej úrovni a v rámci miestneho zvyšovania kvalifikácie, vrátane pomoci pri príprave a realizácii školení (podrobné konspekty, didaktické materiály, vedenie ukázkových vyučovacích hodín);
- účasť pri príprave zmien programov školení pre policajtov v oblasti tematiky ľudských práv a profesionálnej etiky;
- realizácia odporúčaní medzinárodných subjektov, ktoré stoja na strážii dodržiavania článkov dohody o ochrane ľudských práv v časti týkajúcej sa školení a propagovania ľudských práv v Polícii;
- vypracovávanie a rozširovanie výrokov Európskeho súdu pre ľudské práva v školiacich zložkách a krajských veliteľstvách Polície;
- zastupovanie veliteľa školy na domácich a medzinárodných podujatiach venovaných ľudským právam.

Rôznorodé informácie o porušovaní ľudských práv Políciou a v Polícii tvoria veľmi dôležitý zdroj poznatkov o oblastiach a javoch vyžadujúcich si prijatie opatrení v rámci vlastného zlepšovania sa Polície ako spoločensky pozitívne vnímanej inštitúcie a v nej zamestnaných príslušníkov a pracovníkov.³

Splnomocnenci spolupracujú so štátnymi orgánmi, mimovládnyimi inštitúciami a medzinárodnými organizáciami. Vďaka práci siete splnomocnencov boli v roku 2010 zavedené zmeny v postupe pri nábore príslušníkov Polície, ktorých cieľom bolo preveriť kandidátov po stránke netolerantných názorov a správania sa, vrátane rasistických postojov.

³ DWORZECKI, J., 2011. *Polícia w Polsce. Wybrane zagadnienia*. Kraków: EAS, s. 264-266. ISBN 978-83-6645-68-9.

V roku 2011 bola do policajných škôl zavedená príručka s názvom: *Slúžiť a chrániť. Pokyny pre formovanie požadovaných postojov a správania sa v priebehu základného výcviku*. V tom istom roku sa v policajných útvaroch konali semináre pre riadiacich funkcionárov pod názvom *Ľudské práva v riadení Polície*. Od roku 2012 všetci policajní splnomocnení pre ochranu ľudských práv plnia zároveň aj úlohu „styčných dôstojníkov“ medzi Políciou a členmi menšinových spoločenských skupín.

V rámci siete splnomocnencov bolo zavedené *Strategické smerovanie Polície v oblasti rozvíjania systému ochrany ľudských práv pre roky 2013-2015*. Strategické smerovanie predpokladá zapojenie celej Polície do vytvárania štandardov pre činnosti Polície v oblasti ochrany ľudských práv a slobôd. Dva principiálne smery stratégie sa sústreďujú na boj proti trestnej činnosti a na predchádzanie trestnej činnosti páchanej v dôsledku spoločenskej predpojatosti i na formovaní profesionálnych vnútorných vzťahov v Polícii. V roku 2014 bola na úrovni hlavného veliteľstva zriadená *Policajná platforma proti nenávisti*, cieľom ktorej je zjednotenie snáh Polície a občianskej spoločnosti v boji proti xenofóbii, rasizmu a ďalším formám netolerantnosti. Okrem toho v tom istom roku bol zriadený Tím hlavného veliteľa Polície pre záležitosti stratégie rovnakých príležitostí, ktorého hlavným cieľom je ďalšia profesionalizácia rovnoprávneho prístupu k príslušníkom Polície a civilným zamestnancom so zohľadnením tzv. perspektívy príslušnosti k pohlaviu.

Pôsobenie policajných splnomocnencov nie je programom príležitostného typu. Splnomocnení sú na funkčných pracovných miestach a ich práca má vplyv na rôzne dlhodobé a tematicky veľmi široké antidiskriminačné projekty a programy.

POSTAVENIE ĽUDSKÝCH PRÁV V SLUŽBE POĽSKÉHO POLICAJTA

Na postavenie ľudských práv v službe policajta sa môžeme pozrieť z troch aspektov:

- prvý je spojený s povinnosťou dodržiavať v priebehu vykonávania služobných činností ľudských práv a slobôd (policajt ich nesmie porušovať);
- druhý sa týka povinnosti chrániť ľudské práva (policajt ako „strážca“ ľudských práv);
- tretí súvisí s faktom, že policajt tiež chráni ľudské práva.

„Policajti v priebehu vykonávania služobných činností sú povinní rešpektovať ľudskú dôstojnosť, dodržiavať a chrániť ľudské práva“ – to je ustanovenie zákona o Polícii, základnej právnej normy zaväzujúcej každého poľského policajta. Policajt je pre účinné vykonávanie služobných činností vybavený viacerými prostriedkami, ktoré v prípade použitia v rozpore so zákonom môžu narušiť ľudské práva a slobody. Možnosť legitimovania, prehľadávania, zadržania, kontroly korešpondencie a ďalšie oprávnenia môžu vytvárať dojem, že policajt „má moc“. Takéto myslenie môže pôsobiť deprimujúco na príslušníka Polície. V súvislosti so službou policajta je potrebné dôsledne pamätať na to, že v právnom štáte vládne zákon a nie svojvôľa úradníka. Takže o tom čo policajt môže robiť a ako to má urobiť rozhoduje zákon. V protiklade s tým, človek môže robiť všetko to, čo mu nezakazuje zákon. Podstatné je to, že väčšina ľudských práv má obmedzený charakter (relatívny). Podmienky a rozsah týchto obmedzení sú predsa len presne určené zákonom a policajt si musí byť toho plne vedomý.

Ďalšou vecou je to, že policajt sa pri výkone služobných činností stretáva často s takými osobami, ako sú zločinci, osoby pod vplyvom alkoholu, s ľuďmi často agresívnymi, používajúcimi násilie, narkomanmi, prostitútkami a pod. Hoci v niektorých prípadoch to môže byť ťažké, policajt si musí vždy uvedomiť, že každý človek má ľudskú dôstojnosť, ktorú je on povinný rešpektovať. Pri vykonávaní činností sa policajt nesmie vyvyšovať. Taktiež s osobou, voči ktorej vykonáva činnosti, musí zaobchádzať v súlade s princípmi rovnoprávnosti. Nesmie byť jednostranný a v žiadnom prípade nesmie diskriminovať človeka, zvlášť nie z takých dôvodov ako sú pohlavie, národnosť, rasový alebo sociálny pôvod, vierovyznanie a pod.

Zvláštnym oprávnením je právo na používanie priamych donucovacích prostriedkov. Policajt je však povinný používať ich v súlade so zákonom, tzn. len v prípadoch a spôsobom určeným zákonom. Priame donucovacie prostriedky môžu byť používané len v nevyhnutnom rozsahu a takým spôsobom, aby spôsobili podľa možnosti čo najmenšiu škodu.

V demokratickom právnom štáte je policajt na jednej strane predstaviteľom verejnej moci a na druhej strane má plniť úlohu slúžiaceho spoločnosti pri zaisťovaní bezpečnosti, mal by mať zabezpečené vhodné pracovné podmienky, ochranu a pomoc zo strany štátu i spoločnosti.

Na tomto mieste je možné uviesť vybrané ustanovenia Deklarácie o polícii, ktorá patrí do tzv. „mäkkého“ medzinárodného práva (právne nezáväzného pre štáty):

- príslušník polície, ktorý dodržiava predpisy Deklarácie o polícii by mal dostávať aktívnu morálnu a fyzickú podporu spoločnosti, ktorej slúži;
- príslušník polície musí svoje povinnosti vykonávať v takých pracovných, psychologických a materiálnych podmienkach, ktoré chránia jeho poctivosť, nestrannosť a dôstojnosť;
- príslušník polície má právo na zodpovedajúce odmeňovanie, pri ktorom je potrebné zohľadniť zvláštne aspekty jeho práce ako sú zvýšené riziko a povinnosti ako aj neohraničený pracovný čas;
- príslušník polície voči ktorému bol použitý disciplinárny alebo trestný postih má právo sa odvolať k nezávislému a nestrannému orgánu alebo súdu;
- príslušník polície, ktorý bol postavený pred súd má tie isté práva ako všetci občania.

V rámci monitoringu policajných zložiek vo vybraných európskych štátoch vykonaného v rokoch 2000 – 2001 Helsinskou nadáciou pre ľudské práva boli okrem iného skúmané aj pracovné podmienky policajtov. V zverejnenej správe bolo uvedené, že pracovné podmienky, ktoré štát zaisťuje polícii a policajtom veľkou mierou ovplyvňujú kvalitu a účinnosť ich práce a s tým súvisiacu úroveň ochrany ľudských práv v oblasti, v ktorej je polícia poverená ich ochranou.

Potrebné je zdôrazniť, že policajt ako človek má všetky práva a slobody zakotvené v takých dokumentoch ako sú Ústava Poľskej republiky a tiež Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

ZÁVER

Prejavom zmien, ktoré nastali v Poľsku v posledných rokoch je okrem iného aj vysoká aprobácia pre Políciu po roku 1989, preukázaná prieskumami verejnej mienky. Aktuálne podporu pre túto zložku deklaruje vyše 73% občanov a len 11% hodnotí Políciu negatívne.

Prispeli k tomu aj zmeny v zákonoch určujúcich hranice moci a tiež zavedenie základných medzinárodných štandardov do tzv. policajných zákonov a vykonávacích predpisov upravujúcich pôsobenie Polície. Základný kánon týchto štandardov okrem iného obsahuje: pravidlá pre použitie sily a strelnej zbrane, zákaz používania mučenia a iného krutého, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, postup voči zadržaným osobám, osobám vzatým do väzby alebo uväzneným, dodržiavanie práva na súkromie a právo na pokojné zhromažďovanie sa.

V závere tejto štúdie je potrebné skonštatovať, že Polícia, ktorá je s počtom 102 tisíc príslušníkov najväčšou zložkou zodpovedajúcou za bezpečnosť a verejný poriadok v Poľsku je inštitúciou, ktorej pôsobenie je v súlade so súčasnými štandardmi demokratického štátu a dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd je prioritou pre príslušníkov plniacich službu v Polícii.

Zoznam bibliografických odkazov:

- [3] AUGUSTÍN, Pavol, 2013. *Poriadková polícia*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-554-3.
- [4] DWORZECKI, J., 2011. *Policja w Polsce. Wybrane zagadnienia*. Kraków: EAS. ISBN 978-83-6645-68-9.
- [5] KOČAN, Š., B. LÖFFLER a D. ZÁMEK, 2013. *Poriadková polícia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-462-6.

FORENZNÉ PSYCHIATRICKO-PSYCHOLOGICKÉ HĽADISKÁ STALKINGU

MUDr. Ľubomíra IZÁKOVÁ, PhD.¹

MUDr. Ivan ANDRÉ, PhD.

Psychiatrická klinika LFUK a UN Bratislava

PhDr. Martin GRONSKÝ, PhD.²

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

***Anotácia:** Autori v článku ponúkajú prehľad súčasného stavu problematiky stalkingu, t.j. nebezpečného prenasledovania ako nového trestného činu na Slovensku. Venujú sa charakteristikám stalkerov (prenasledovateľov), obetí a ich vzájomnej interakcie. Dokumentujú princípy forenzného psychiatricko-psychologického posudzovania stalkerov ako páchatel'ov trestnej činnosti. V závere ponúkajú možnosti terapeutického ovplyvnenia stalkerov, ktorí trpia psychickými poruchami a anti-stalkingových stratégií.*

***KLúčové slová:** stalking, nebezpečné prenasledovanie, forenzné psychiatricko-psychologické posudzovanie*

***Annotation:** The authors provide an overview of the current state of the stalking, i.e. dangerous persecution as a new crime in Slovakia. They describe the characteristics of stalkers (persecutors), victims and their interaction. They also document principles of forensic psychiatric and psychological assessment of stalkers as crime offenders. In conclusion, they offer the therapeutic possibilities for stalkers who suffer from mental disorders and the anti-stalking strategies.*

***Keywords:** stalking, dangerous persecution, forensic psychiatric-psychological assessment*

Úvod

Stalking priťahuje záujem verejnosti najmä vtedy, ak sa jeho obeťou stane celebrita. V tejto súvislosti bol termín stalking aj prvýkrát použitý. Označoval situáciu, kedy dochádzalo k prenasledovaniu známych osôb fanúšikmi trpiacimi psychickými poruchami. Postupne sa však tento termín rozšíril. Hoci jednoznačná, všeobecne akceptovaná odborná a vedecká definícia stalkingu, t.j. nebezpečného prenasledovania, doteraz neexistuje, možno ho charakterizovať ako systematické excesívne obťažovanie inej osoby prejavmi nežiaducej pozornosti podmienenej obdivom, nenávisťou, či pomstou (Čírtková, 2008). Vedie k závažnému zníženiu kvality života obeť. Pôvodný predpoklad, že sa s ním stretávajú najmä verejne známe osoby, nie je správny. Naopak, podľa viacerých autorov ide o oveľa častejší fenomén. Odhaduje sa, že touto nežiaducou a obťažujúcou pozornosťou, v závislosti od použitej metodológie a definície, trpelo v priebehu svojho života 17-30% žien a 4-12% mužov západných krajín (Pathé a Meloy, 2013). Niektoré profesionálne skupiny sú pre stalking vulnérnejšie, nevynímajúc umelcov, právnikov, ale aj lekárov. V odbornej literatúre možno nájsť viacero kazuistik a menej rozsiahlych štúdií o prenasledovaní psychiatrov, plastických chirurgov, ale aj psychológov.

Doslovný preklad slova „to stalk“ z anglického jazyka znie „prenasledovať, zakrádať sa, loviť“. Vo forenznej psychológii je stalking považovaný za špecifickú variantu agresie. Mnohí si však neuvedomujú, že ide o trestný čin, ktorý predstavuje multidisciplinárny problém. Na odbornej úrovni sa mu venujú psychológovia, psychiatri, polícia a justícia. Stalking ako výsledok rôznych motivácií a psychopatologických stavov priťahuje záujem psychiatrov a psychológov už pomerne dlho. Odborná pozornosť s prepojením na trestné právo sa mu však začala venovať najmä od začiatku 20. storočia. Odštartovalo ju množstvo prípadov, ktoré sa dostali z psychiatrickej starostlivosti do súdnych siení. Práve vďaka najzávažnejším z nich, z ktorých mnohé mali tragický koniec, ale taktiež vďaka záujmu médií, sa stalking ocitol medzi aktuálnymi politickými a legislatívnymi témami. V polovici 90. rokov sa v USA, v Austrálii a vo Veľkej Británii prijali prvé tzv. anti-stalkingové zákony. Nasledovali ich ostatné európske krajiny. Na Slovensku je

¹ luba.izakova@nexta.sk

² martin.gronsky@minv.sk

stalking trestným činom od roku 2011. Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v § 360 odstavce a) uvádza, že skutková podstata pre trestný čin Nebezpečné prenasledovanie spočíva v dlhodobom prenasledovaní, ktoré je spôsobilé vzbudiť u poškodeného dôvodnú obavu o jeho život alebo zdravie, život alebo zdravie jeho blízkej osoby alebo podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu jeho života. Prenasledovaním sa pritom rozumie vyhrážanie sa ublížením na zdraví alebo inou ujmou poškodenému alebo jemu blízkej osobe, vyhľadávanie osobnej blízkosti poškodeného alebo jeho sledovanie, kontaktovanie prostredníctvom tretej osoby alebo elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak proti vôli poškodeného, zneužitie osobných údajov za účelom získania osobného alebo iného kontaktu, alebo iné obmedzovanie poškodeného v jeho obvyklom spôsobe života. Sankcia za tento trestný čin dosahuje jeden rok odňatia slobody, resp. šesť mesiacov až tri roky v prípade, ak je trestný čin spáchaný na chránenej osobe, závažnejším spôsobom konania, z osobitného motívu alebo verejne. Tento trestný čin disponuje zároveň výnimkou zo zásady oficiality, upravenej v § 211 ods. 1 Trestného poriadku, ktorá vyžaduje od poškodeného súhlas so začatím, resp. pokračovaním v trestnom stíhaní.

Mýty o stalkingu

K nebezpečnému prenasledovaniu sa viaže niekoľko nepravdivých mýtov (Čírtková, 2008):

Mýtus 1: Prenasledovanie je choroba a prenasledovateľ vždy trpí závažnou psychickou poruchou, pre ktorú je pre svoje okolie nápadný, a preto ľahko identifikovateľný.

Forezná prax dokumentuje, že tento mýtus je nepravdivý, dokonca je možné povedať, že až nebezpečný. V dôsledku neho totiž môže dôjsť k podceneniu hroziaceho nebezpečenstva zo strany menej nápadných sociálne inteligentných prenasledovateľov, ktorí v bežnom spoločenskom živote pôsobia priateľsky a prispôsobivo, aj v oficiálnom formálnom prejave dokážu nevyčnievať z normy. Obet' preto musí často čeliť spoločenskej akceptácii prenasledovateľa a nedôvere okolia k jej sťažnostiam o prenasledovaní.

Mýtus 2: Prenasledovanie je vždy motivované (erotickou) túžbou po kontakte.

Tento mýtus sa uplatňoval najmä v minulosti, kedy sa za hlavný motív prenasledovania považoval erotomanický paranoidný blud u chorých s psychotickými poruchami. V súčasnosti sa však stále viac uplatňujú psychologicky zrozumiteľné motívy ako sú pomsta, nenávisť, narcizmus, alebo sláva. Chorobná motivácia sa vyskytuje menej často.

Mýtus 3: Prenasledovateľ je pre obet' cudzia, neznáma osoba, resp. prenasledovanie takouto osobou je nebezpečnejšie, nevypočítateľnejšie a hrozí väčšie riziko fyzického násillia.

Tento mýtus tiež vyvracia forezná prax. Ukazuje, že stalker býva často pre obet' blízkou osobou. Práve prenasledovanie bývalým partnerom predstavuje jednu z najčastejších variant stalkingu a je navyše zaťažené rizikom fyzického napadnutia obete. Podľa Fromma (2007) v tejto oblasti existujú rodové rozdiely. Ženy bývajú prenasledované a obťažované mužmi, ktorí svoju identitu neskrývajú. Mužov naopak častejšie prenasledujú anonymné osoby.

Mýtus 4: Konfrontácia páchatel'a s obet'ou je dobrá stratégia riešenia.

Vo foreznej praxi sa viackrát potvrdilo, že hoci sú mediačné stratégie v trestnoprávnej oblasti preferovaným postupom, nie je vhodné ich paušálne používať aj v prípadoch prenasledovania. Potrebné si je uvedomiť, že podstatou stalkingu je skutočnosť, že prenasledovateľ kontakt s obet'ou vyhľadáva, a preto nie je vhodné mu v tom akýmkoľvek spôsobom napomáhať. Známe sú prípady, keď sa eroticky motivovaný prenasledovateľ dostavoval na každé súdne pojednávanie z dôvodu stretnutia sa s obet'ou, ktorá sa mu inak úspešne vyhýbala.

Mýtus 5: Zákazy priblížiť sa a vyhľadávať kontakt s obet'ou sú vždy účinné.

Uvedené legislatívne opatrenia, ktoré majú za úlohu chrániť obet' a zaistiť jej súkromie, sú iste vhodné, ale ich význam nemožno preceňovať. Popísané boli totiž prípady, kedy ich použitie vystupňovalo agresiu prenasledovateľa.

Fázy stalkingu

Stalking predpokladá interakciu stalkera (prenasledovateľa) a obeť. Prebieha v niekoľkých typických fázach (Čírtková, 2008). V prvej fáze sa najčastejšie objavujú pokusy zo strany prenasledovateľa nadviazať kontakt s obeťou pomocou rôznych komunikačných prostriedkov. V dnešnej dobe sa ponúka celá škála možností. Oblúbenými sú nielen telefón, ale hlavne internet. Stalkeri využívajú rôzne sociálne siete, ktoré sú ľahko dostupné a finančne nenáročné (tzv. cyberstalking). V druhej fáze stalker začína vyhľadávať fyzickú blízkosť obeť. Svoju obeť sleduje pred domom, pred zamestnaním, na miestach, kde sa pravidelne vyskytuje. Stretnutia si s obľubou dokumentuje formou videozáznamu alebo fotografovaním. Môžu sa objaviť aj snahy prenasledovateľa do vecí zapojiť tretie osoby z okolia obeť, čo sa označuje ako „stalking by proxy“. Nie je zriedkavosťou, že sa prenasledovateľ stavia do polohy obeť, aby okolie získal na svoju stranu a presvedčil ho o svojich dobrých úmysloch s obeťou. Snaží sa ho zmanipulovať k tomu, aby obeť dohovorilo a prestala sa brániť kontaktu s ním. Tretiu fázu stalkingu charakterizuje psychický nátlak zo strany prenasledovateľa. Môže mať formu vyhrážania, zastráňovania, osočovania, či zverejňovania súkromia obeť. Známe sú prípady, kedy si prenasledovateľ objednával menom obeť rôzne služby alebo veci, zverejnil jej telefónne číslo a adresu v inzerátoch erotických služieb, ničil majetok obeť. Niektorí prenasledovatelia sú schopní vniknúť do bytu obeť a odniesť si odtiaľ suveníry v podobe spodného prádla, fotografie, alebo iných osobných vecí. Poslednú, najviac nebezpečnú fázu predstavuje fyzické násilie. Zahŕňa rôzne menej závažné, ale aj tie najzávažnejšie delikty. Z praxe sú známe prípady klopania na okno, či kopania do dverí. Vyskytujú sa však prípady, kedy prenasledovanie končí smrťou alebo zabitím obeť. V USA sa odhadovalo, že asi 1/4 prípadov stalkingu kulminuje až do použitia závažného násillia (Kamphuis a Emmelkamp, 1999). Psychický nátlak prenasledovateľa radi stupňujú tým, že informujú obeť, čo sa chystajú urobiť, niekedy popíšu obeť celý plán svojho činu.

Stalking môže mať rozdielnu dĺžku (Purcel et al., 2004). Podľa časového kritéria ho možno rozdeliť na dve skupiny. Častejšia a menej riziková z nich sa ukončí do 2 týždňov. Dlhšie epizódy nebezpečného prenasledovania, ktoré presahujú dva týždne, však zvyknú pretrvávajú mesiace. Podľa Tjadena a Thoennessa (1997) asi štvrtina z týchto prípadov trvala viac ako 2-5 rokov, čo pre obeť znamená vyššie riziko závažnejšieho poškodenia.

Typológia stalkerov

Psychopatologicky tvoria stalkeri heterogénnu skupinu. Hoci sa viaceri autorov pokúsilo o ich typológiu, doteraz neexistuje jednotná typológia stalkerov. Ako užitočná a prehľadná sa javí typológia stalkerov podľa Mullen et al. (1999), ktorá vychádza z empirického výskumu.

Odmietnutý stalker vníma ako obeť sám seba. Motívom jeho prenasledovania býva láska, pomsta, alebo narcizmus. Konanie stalkera smeruje k cieľu za každú cenu obnoviť svoj jedinečný a nenahraditeľný vzťah s obeťou. Svoje správanie si vysvetľuje ako reakciu na provokácie zo strany obeť. Striedajú sa u neho pocity lásky a nenávisti voči obeť. Pri tomto type stalkingu sa často vyskytuje domáce násilie.

Stalker - uctievač sa snaží nadviazať intímny vzťah s obeťou, ktorú si idealizuje. Obeťou môže byť blízky človek alebo cudzia osoba (virtuálna láska). Striedajú sa u neho pocity lásky a nenávisti voči sebe samému. Stalker odmietnutie neprijíma, naopak realitu prekrúca, hľadá a nachádza dôkazy o láske zo strany obeť. V prípade, ak si náhle uvedomí skutočný stav, stúpa riziko agresívneho správania voči obeť.

Neobratný nápadník disponuje nízkym sebahodnotením. Jeho správanie smeruje k vyrovnaniu sa s vlastnou frustráciou z nekvalitných interpersonálnych vzťahov a zo sociálnej neobratnosti. Obeť mu slúži iba ako prostriedok k posilneniu sebavedomia. Správa sa k nej arogantne, majetnícky, bez empatie. Keďže mu ide v prvom rade o seba, ľahko mení obeť.

Ublížený útočník chápe obeť ako prostriedok na naplnenie túžby po pomste. Vyberá si ju náhodne, avšak na základe určitej podobnosti s osobou, ktorá pre neho predstavuje problém.

Pôžitok mu prináša samotné prenasledovanie, preto býva dobre premyslené a často veľmi zákerné. Predstavuje pre neho odplatu za prežité krivdy.

Sexuálny útočník je zriedkavým typom stalkera. Jeho hlavným motívom je túžba po sexuálnom uspokojení. Prenasledovanie je často tajné a trvá kratšie ako pri ostatných typoch stalkingu. Pre túto skupinu páchatel'ov je charakteristické, že sa snažia zostať v anonymite, čo zvyšuje ich pôžitok z uskutočneného útoku. Častá je sexuálna agresia. Väčšinou ide o samotárskeho muža, trpiaceho sexuálnou deviáciou.

V prípade, že ide o premyslenú činnosť, ktorej motív je uvedomovaný, stalking páchajú jedinci s poruchami osobnosti, ale aj osoby, ktoré netrpia žiadnou diagnostikovateľnou psychickou poruchou. U nich sa prenasledovanie objavuje najčastejšie ako reakcia na závažný stres z rozchodu, rozvodu, atď. Všeobecne sa medzi stalkermi vyskytuje veľké množstvo jedincov trpiacich rôznymi poruchami osobnosti, ktoré ich predisponujú k neadekvátnym reakciám na životné udalosti (Kamphius a Emmelkamp, 2000). Najčastejšie ide o osobnosti s disociálnymi, paranoidnými, narcistickými, schizoidnými, obsedantnými, či emočne nestabilnými charakteristikami. Na základe forenznej praxe je možné definovať niekoľko základných rizikových faktorov pre rozvoj stalkingu. Patria k nim okrem disociálnej poruchy osobnosti, anamnéza (domáceho) násillia, pozitívna psychiatrická anamnéza a kriminálne správanie v minulosti. Pri forenzne psychiatrickom posudzovaní týchto páchatel'ov sa vychádza z predpokladu, že jedinec s poruchou osobnosti má svoj poznávací aparát neporušený a je schopný usúdiť, že čin nezodpovedá sociálnym a etickým normám. Aj základné mechanizmy regulácie správania sú pri poruchách osobnosti zachované, preto nie je dôvod pre priznanie podstatne zníženej schopnosti ovládať konanie. Nepodstatné zníženie možno akceptovať, ak čin súvisí s emočne silne nabitým presvedčením. Potrebné si je však uvedomiť, že aj jedinec s poruchou osobnosti môže duševne ochorieť. Treba preto vždy prihliadať na individuálne okolnosti prípadu. Pri poruchách osobnosti nebýva dôvod nariadiť ochranné psychiatrické liečenie. Znalci však môžu posudzovanému odporučiť štandardné psychiatrické liečenie, aby sa predišlo dekompenzácii poruchy (André, Izáková et al., 2014).

U stalkerov trpiacich sexuálnou deviáciou smeruje ich prenasledovanie k cieľu uspokojiť vlastné deviantné sexuálne túžby. Pri forenznom posudzovaní je dôležité, že sexuálna deviácia nemení schopnosť rozpoznať povahu svojho konania. Hoci je schopnosť ovládať deviantné pohnútky rovnaká ako schopnosť ovládať „normálne“ sexuálne pohnútky, vo forenzne psychiatrickej praxi existuje konvencia, že ak sa potvrdí deviácia v pravom slova zmysle, priznáva sa posudzovanému podstatné zníženie ovládacej schopnosti. Znalci teda poskytujú súdu podklady pre zmenšenú pričetnosť. Týmto spôsobom sa umožní posudzovanému páchatel'ovi so sexuálnou deviáciou absolvovať ochrannú sexuologickú liečbu (André, Izáková et al., 2014).

Iná situácia sa vyskytuje u stalkerov, ktorí trpia na niektorú zo spektra psychotických porúch. Ich motivácia je posudzovaná ako patologická (chorobná). Jej podkladom býva najčastejšie erotomanický blud, kedy je chorý presvedčený, že je milovaný nejakou konkrétnou osobou. Vyskytuje sa u chorých s paranoidnou schizofréniou, s bludovou poruchou, ale aj u pacientov s mániou, u ktorých sa často kombinuje so sexuálnou odbrzdenosťou. Ak je trestný čin spáchaný počas akútneho ataku psychotickej poruchy a je chorobne motivovaný, t. j. súvisí s bludom, halucináciami, či dezintegráciou osobnosti, pri forenzne psychiatrickom posudzovaní sa priznáva páchatel'ovi vymiznutie rozpoznávacích a ovládacích schopností (André, Izáková et al., 2014). Podobne sa motivácia chápe v remisii s chronickými príznakmi, a to aj vtedy, keď sú len diskkrétne vyjadrené, pretože je jednoznačne preukázané, že osobnosť páchatel'a je zmenená psychotickým procesom. U týchto páchatel'ov je potrebná ochranná psychiatrická liečba, väčšinou ústavnou formou, ktorá okrem liečebného ovplyvnenia stavu, vedie aj k prerušeniu kontaktu medzi stalkerom a obeťou.

Obet' stalkingu

Obet'ou stalkingu sa môže stať ktokoľvek, t. j. jednotlivec, alebo skupina ľudí, nezávisle na veku, pohlaví, sociálnom postavení, kultúrnom zázemí, vzhľade, či sexuálnej orientácii (Čírtková,

2008). Obeťou sa stáva vtedy, keď správanie prenasledovateľa vyhodnotí ako subjektívne obťažujúce, či ohrozujúce. Potrebné je však zdôrazniť, že subjektívny strach jedinca nemusí vždy znamenať objektívnu vinu páchatel'a, teda nemusí vždy ísť o stalking. V tejto veci existuje tenká a nejednoznačná hranica medzi nevhodným a trestným správaním (Mullen et al., 1999).

Stať sa obeťou stalkingu je vysoko stresujúca situácia. Obeť prežíva negatívne pocity nielen zo samotného prenasledovania, straty súkromia, ale aj z nepochopenia okolia. Pre prenasledovanú osobu je dôležité jej uznanie za obeť, pretože jej postavenie býva spochybňované a jej správanie sa často považuje za prehnané. Stalker totiž okolie aktívne manipuluje, svoje správanie vysvetľuje ako prejav nepochopenej lásky a vydáva sa za obeť, ktorej bolo ublížené. Navyše v spoločnosti prevláda názor, že obťažovanie je súkromná záležitosť, ktorú si musia aktéri tejto situácie vyriešiť sami. V dôsledku uvedeného obeť stalkingu prežíva pocity bezmocnosti, objavuje sa sebaobviňovanie, často sa rozvíjajú psychoreaktívne úzkostne-depresívne stavy alebo psychosomatické poruchy. Niekedy, najmä pri dlhšie trvajúcim prenasledovaním sa diagnostikuje posttraumatická stresová porucha (Holzworth-Munroe et al., 1998). Stalking má významný nepriaznivý vplyv aj na sociálny a profesionálny život. Vedie k sociálnej izolácii, zmene práce, sťahovaniu, atď.

Na dokumentovanie priebehu a následkov stalkingu v bežnej klinickej psychiatrickej praxi, ale aj pri forenznom posudzovaní páchatel'ov trestných činov v súvislosti s nebezpečným prenasledovaním, uvádzame niekoľko krátkych kazuistík.

Kazuistika 1

Psychiatricky bola vyšetrená 40-ročná žena, ktorá bola na psychiatrickú kliniku privezená RZP za asistencie polície z kostola. Objektívne údaje o pacientke poskytol kňaz. Uviedol, že pred niekoľkými mesiacmi večer pri bohoslužbe si všimol ženu, ktorá sa celú omšu na neho uprene pozerala. Mal pocit, že ju už predtým niekde videl. Vtedy jej ešte nevenoval zvláštnu pozornosť. Po niekoľkých bohoslužbách pochopil, že to nebola náhoda. Mladá žena chodila každý večer na bohoslužby, stávala sama vpredu medzi dvoma radmi lavíc. Modlila sa hlasnejšie ako iní ľudia a uprene sa pozerala na kňaza. Znepokojovalo ho jej správanie. Dokonca sa začala objavovať na spoločných stretnutiach veriacich, kde horlivo diskutovala. Vždy bola v centre diania, jej diskusné príspevky naznačovali, že ide o rozhl'adenú osobu. V tom istom čase začali početné nočné telefonáty. Telefón zvonil, kým ho kňaz nezdvihol, ale nikto sa neprihlásil. Okrem toho sa mu skoro denne v poštovej schránke začali objavovať hrubé obálky a v nich dlhé listy bez podpisu. Napísané slová často bez kontextu obviňovali, útočili, alebo len tak bez reálneho podkladu fantazirovali. Pribalené boli články z internetu a výstrižky z novín, s popodčiarkovanými slovami a vetami, ktoré nedávali žiadny význam. Postupne si uvedomil, že za všetkými týmito udalosťami je žena z kostola. Začal pociťovať strach. Pokúšal sa jej dohovoriť, vysvetliť situáciu, ale nemalo to žiadny význam. Uvedomil si, že svoj denný plán upravuje tak, aby minimalizoval šancu, že ju stretne. Pri poslednej bohoslužbe začala na celý kostol vulgárne kričať, aby už konečne povedal pravdu o ich spojení pred Bohom. Veriaci zavolali RZP a neskôr prišla aj polícia, keďže žena ďalej kričala a aj fyzicky sa bránila podrobiť sa lekárskeму vyšetreniu. Previezli ju na psychiatrické vyšetrenie. Kňaz neskôr sám vyhl'adal psychiatra, lebo začal pociťovať úzkosť, obavy a mal poruchy spánku.

Z anamnézy pacientky vyplynulo, že ide o slobodnú, vysokoškolsky vzdelanú ženu, ktorá dlhší čas žila v zahraničí a len pred pár mesiacmi sa vrátila na Slovensko. V minulosti bola psychiatricky liečená s diagnózou paranoidná schizofrénia. Pred jej odchodom do zahraničia bola hospitalizovaná na psychiatrii, hovorila o tajnom sobáši s kňazom, diagnostikovaný jej bol erotomanický blud. Kňaz, ktorého vtedy obťažovala bol v dôsledku jej prenasledovania vyšetrovaný predstavenými a následne sa z aktívneho života utiahol do úzadia. Po návrate zo zahraničia, kde sa psychiatricky neliečila, začala prenasledovať iného kňaza vo farnosti, kde žila. Psychiatri u tejto pacientky s paranoidnou schizofréniou zistili, že ide o typ stalkera - uctievača, ktorého hlavný motív bol patologický. Absolvovala komplexnú antipsychotickú liečbu v nemocnici a následne v nej pokračovala ambulantným spôsobom.

Kazuistika 2

Znalecky vyšetrovaný bol 59-ročný muž, ktorý bol obvinený za prečin krivé obvinenie podľa § 345 ods. 1 Trestného zákona. Obvinený vlastnil rodinný dom po rodičoch a využíval ho spolu so svojou rodinou ako víkendovú chalupu. So susedmi bol v dlhodobom konfliktnom vzťahu. Spor sa vyostřil po ich smrti, keď dom zdedili ich dospelé deti a začali ho rekonštruovať. V rekonštrukcii domu sa im snažil zabrániť početnými sťažnosťami na úradoch. Tiež opakovane osočoval robotníkov, ktorí na rekonštrukcii pracovali a snažil sa im prácu znemožniť. Jedného dňa po príchode na chalupu zistil, že robotníci opravujú strechu susedného domu a rebrík, ktorým na strechu vyliezli, stojí na jeho pozemku. Uviedol, že došlo k potýčke, pri ktorej utrpel ľahký otras mozgu, zlomeninu nosových kostí a pohmoždenie tváre. Následne podal trestné oznámenie na suseda za ublíženie na zdraví. Tvrdil, že sused ho udrel rebríkom do tváre. Vyšetrovanie vylúčilo tento mechanizmus zranenia. Rovnako aj ďalšie dôkazy vyvrátili spáchanie skutku susedom.

Z anamnestických údajov znalci zistili, že obvinený pochádzal z usporiadanej rodiny bez pozitívnej psychiatrickej záťaže. Telesne bol zdravý. Žil v harmonickom vzťahu s manželkou, mali tri dospelé deti. Ukončil stredoškolské vzdelanie s maturitou, pracoval ako technik. Nefajčil, alkoholické nápoje konzumoval len príležitostne. Približne 16 rokov pred činom bol krátkodobo psychiatricky liečený v súvislosti s problémami v zamestnaní. Pri znaleckom vyšetrení uviedol, že pred 2 rokmi prekonal úraz hlavy s ľahkým otrasom mozgu, ktorý mu spôsobil sused rebríkom. Po tejto udalosti začal pociťovať psychické ťažkosti, pre ktoré vyhľadal pomoc psychiatra. Stav bol uzatvorený spočiatku ako adaptačná porucha, neskôr ako posttraumatická stresová porucha. Užíval antidepresíva. Realizované boli aj diferenciálne diagnostické vyšetrenia na vylúčenie organických a telesných príčin stavu s negatívnymi výsledkami. Dva mesiace po údajnom napadnutí susedom bol psychiatricky hospitalizovaný po samovražednom pokuse obesením, v ktorom mu zabránila manželka. Diagnostikovaná mu bola psychotická porucha zo schizofrenického spektra (trvalá porucha s bludmi). Následná antipsychotická liečba oslabilo emočný náboj bludov, viedla k ich dezaktualizácii a vymiznutiu porúch správania. Po zlepšení stavu bol prepustený do ambulantnej psychiatrickej starostlivosti. Znalci u vyšetrovaného zistili v čase činu bohato rozvinutý systém bludných obsahov. Bludy boli logicky skĺbené, ich obsahy mali reálny charakter. Všetko, čo hovoril, bolo teoreticky možné, i keď sa to v skutočnosti nedialo. Každá nová udalosť, hoci indiferentná, bola pre neho novým dôkazom toho, čo sa robí proti nemu. Napríklad tvrdil, že sused vymieňal okno na dome, aby mohol cez okno chodiť do jeho záhrady. Kveruloval na stavebnom úrade, ktorý nariadil na okno namontovať mrežu. Obvinený však odmietol montáž mreže povoliť, lebo bolo potrebné vstúpiť na jeho pozemok. Bludy ovládali jeho myslenie, mali silný afektívny náboj, postupne sa prestal venovať iným veciam, bol neodkloniteľný, napriek prosbám rodiny a vzniknutým problémom, nedokázal o svojej „pravde“ mlčať. Konal pod ich vplyvom, bojoval za svoju pravdu, t.j. podával udania, kveruloval, prenasledoval suseda a ľudí, ktorí s ním súviseli, verbálne, ale aj fyzicky na nich útočil. Znalci typologicky posúdili, že ide o typ ublíženého útočníka trpiaceho na závažné psychotické ochorenie, ktoré viedlo v čase spáchania trestného činu k vymiznutiu rozpoznávacích a ovládacích schopností. V čase znaleckého vyšetrenia nebol schopný chápať zmysel a účel trestného konania. Navyše účasť v trestnom konaní, t.j. opätovné nadmerné zaoberanie sa predmetom skutku, predstavovalo riziko zhoršenia jeho duševného stavu. Odporúčali mu ambulantnú formu ochranného psychiatrického liečenia.

Kazuistika 3

Znalecky psychiatricky bol vyšetrený 50-ročný muž, obvinený zo zločinu týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 ods. 1, písm. a), písm. b) Trestného zákona. Podľa informácií od manželky sa prejavy agresivity u jej manžela začali prejavovať už na začiatku ich spolužitia. Boli však len sporadické, manželka tomuto agresívnemu správaniu nerozumela a hľadala príčinu tohto agresívneho prejavu v sebe. Pred 10 rokmi sa jeho agresívne prejavy a nevyspytateľné správanie prejavovali každý týždeň a posledné dva roky už nebolo dňa bez incidentov, ponižovania, výsmechu, týrania a osočovania. Za posledných šesť mesiacov boli s deťmi v neustálom strese, napätí a v strachu pred jeho správaním. Schovávali sa pred ním, zamykali sa, alebo utekali z domu. Obvinený manželku viackrát fyzicky napadol. Neustále ju kontroloval aj po finančnej stránke,

vyvolával konflikty kvôli peniazom. Snažil sa ich izolovať od blízkeho okolia, príbuzných a známych. Zakázal manželkiným bratom, aby ju navštevovali. Pred dvoma rokmi začal vypisovať maily ich spoločným priateľom, známym a rodine, kde ju osočoval a obviňoval. Na svoje deti a manželku viackrát zavolať políciu. Pravidelne sa prehrabával v ich osobných veciach. Stávalo sa, že ich nahrával a fotil. Neustále vypínal plynový kotol a zasahoval do jeho fungovania. Za každú cenu chcel zabrániť tomu, aby v dome bolo teplo a aby rodina mala teplú vodu. K okoliu bol vždy milý, príjemný a ochotný kedykoľvek pomôcť.

Znalci zistili, že obvinený pochádza z harmonickej rodiny. Jeho otec trpel na Alzheimerovu demenciu, iná neuropsychiatrická záťaž sa v rodine nezistila. Ženil sa ako 26-ročný, uviedol, že z lásky. Z manželstva pochádzajú 4 deti, 3 z nich sú už dospelé. V nedávnej minulosti bolo manželstvo rozvedené na podnet manželky. Manželka a deti s ním odmietajú kontakt, odsťahovali sa zo spoločnej domácnosti, nereagujú na jeho opakované a časté pozvania a výzvy na stretnutie. Obvinený ukončil vysokoškolské vzdelanie, pracoval ako pedagóg a vedúci pracovného kolektívu. Uviedol, že jeho pracovné fungovanie je bezproblémové. V minulosti viac ako 10 rokov pôsobil v zahraničí, kde bol väčšinu času so svojou rodinou. Telesne a psychicky sa nelieči pre žiadne ochorenie, cíti sa byť zdravý. Od rozvodu býva u svojej matky, pretože sa z rozhodnutia súdu musel odsťahovať zo spoločného domu. K domu má finančné záväzky spolu s manželkou splácajú hypotéku, ktorú si zobrali na jeho stavbu, čo považuje za krivdu. V minulosti bol v súvislosti s riešením matrimoniálneho konfliktu opakovane vyšetrený psychiatrom, ale nebola mu odporúčaná psychiatrická liečba. Spolu s manželkou im bola niekoľko rokov poskytovaná psychologicko-poradenská pomoc, tá však nevedla k harmonizácii ich vzájomného vzťahu. Obvinený pri znaleckom vyšetrení predložil znalcom niekoľko rôznych dokumentov, ktoré mali potvrdiť, že on sám bol manželkou a deťmi šikanovaný napriek tomu ako sebaobetujúco sa o nich staral. Znalci u obvineného diagnostikovali zmiešanú poruchu osobnosti, ktorá je jeho trvalou charakteristikou a nevedie k poruche rozpoznávacích a ovládacích schopností. Charakterizuje ju stenicko-astenická osobnosťná štruktúra, s veľkými ambíciami a snahou o dosiahnutie vytýčeného cieľa, egocentrizmus, zvýšené sebahodnotenie a nižšia sebareflexia, na druhej strane neochota ku konfrontácii s inými a obava z možného odmietnutia. Prítomné sú aj anankastické vlastnosti, ktoré sa prejavujú ako snaha dodržiavať presné pravidlá fungovania, rigidita v názoroch a životných postojoch. Prítomná je aj znížená frustračná tolerancia, ktorá vedie k emočným rozladám a vzostupu intrapsychoickej tenzie. Schizoidné rysy predisponujú obvineného k menším sociálnym zručnostiam. Hoci mal obvinený zachovaný kontakt s realitou a chápal vyšetrovaciu situáciu, nepovažoval svoje správanie v rámci svojej rodiny za neprimerané a popieral spáchanie trestného činu. Znalci ho typologicky posúdili ako odmietnutého stalkera, ktorého k jeho správaniu motivovala nielen láska a snaha udržať si manželstvo za každú cenu, ale aj pomsta, žiarlivosť a narcizmus.

Záver

Na záver možno konštatovať, že stalking predstavuje aktuálnu a multidimenzionálnu tému aj v našich podmienkach. Napriek jeho možným závažným dôsledkom je často prehliadaná a podceňovaná. Nie je jej venovaná dostatočná pozornosť. Na jej adekvátne riešenie je potrebný interdisciplinárny prístup, zameraný na vysokorizikové správanie stalkera, psychické a fyzické následky obeť a ich vzájomnú interakciu. Ukazuje sa, že situáciu komplikuje aj skutočnosť, že stalking sa vyznačuje veľkou heterogenitou, ktorá zahŕňa nielen rôzne psychopatologické stavy a motiváciu stalkera, ale aj následky stalkingu u obeť, spôsob a trvanie ich vzájomnej interakcie.

Ak teda zvážime všetky uvedené aspekty, je zřejmé, že na zvládnutie stalkingu nemôže existovať univerzálna stratégia, aplikovateľná vo všetkých prípadoch. Napriek tomu boli odborníkmi definované viaceré intervencie, ktorých cieľom je minimalizovať následky stalkingu a zamedziť jeho ďalšiemu pokračovaniu (Lošonský, 2014). Zo strany obeť ide v prvom rade o dôsledné ignorovanie pokusov o akýkoľvek kontakt so stalkerom. Nutné je jednoznačné a definitívne odmietnutie kontaktu. Ďalšou stratégiou je vyhýbanie sa stretnutiu so stalkerom, aj za cenu nutnosti zmeniť svoje návyky, napr. vzdať sa obľúbenej reštaurácie, atď. Táto intervencia

nebýva obeťami pozitívne prijímaná, lebo predstavuje ďalšie obmedzenie v ich bežnom spôsobe života. Veľmi dôležitou súčasťou anti-stalkingových stratégií je aj dokumentovanie všetkých prenasledovateľových aktivít ako sú SMS správy, emaily, návštevy, atď. a zverejnenie stalkingu. Najdôležitejším prístupom je však samotná liečba stalkerov, ktorá si často vyžaduje aplikáciu rôznych psychiatrických a psychologických metód. U chorých s psychotickými poruchami je indikovaná antipsychotická liečba, ktorej začiatok býva často nedobrovoľný. U stalkerov s poruchami osobnosti je najdôležitejšie motivovať ich k liečbe, vyžadujúcej si uvedomenie si problému a aktívny prístup. Súčasťou liečby je aj zamedzenie kontaktu medzi stalkerom a obeťou. V prípadoch, keď správanie stalkera so zachovanými rozpoznávacími a ovládacími schopnosťami naplní skutkovú podstatu trestného činu nebezpečného vyhrážania, má veľký význam aj samotný trest.

Resumé

Stalking priťahuje záujem verejnosti najmä vtedy, ak sa jeho obeťou stane celebrita. Hoci doteraz neexistuje jednoznačná, všeobecne akceptovaná odborná a vedecká definícia stalkingu, možno ho charakterizovať ako systematické excesívne obťažovanie inej osoby prejavmi nežiaducej pozornosti podmienenej obdivom, nenávisťou, či pomstou. Pôvodný predpoklad, že sa s ním stretávajú najmä verejne známe osoby, nie je správny. Naopak, podľa viacerých autorov ide o oveľa častejší fenomén. Vo forenznej psychológii je stalking považovaný za špecifickú variantu agresie. Mnohí si však neuvedomujú, že ide o trestný čin, ktorý predstavuje multidisciplinárny problém. Na odbornej úrovni sa mu venujú psychológovia, psychiatri, polícia a justícia. Stalking ako výsledok rôznych motivácií a psychopatologických stavov priťahuje záujem psychiatrov a psychológov už pomerne dlho. Odborná pozornosť s prepojením na trestné právo sa mu však začala venovať najmä od začiatku 20. storočia. Odštartovalo ju množstvo prípadov, ktoré sa dostali z psychiatrickej starostlivosti do súdnych siení. V polovici 90. rokov sa v USA, v Austrálii a vo Veľkej Británii prijali prvé tzv. anti-stalkingové zákony. Nasledovali ich ostatné európske krajiny. Na Slovensku je stalking, t.j. nebezpečné prenasledovanie trestným činom od roku 2011.

Stalking predpokladá interakciu stalkera (prenasledovateľa) a obeť. Prebieha v niekoľkých typických fázach. Psychopatologicky tvoria stalker heterogénnu skupinu. Najčastejšie ho páchajú jedinci s poruchami osobnosti, zriedkavejšie osoby, ktoré netrpia žiadnou diagnostikovateľnou psychickou poruchou, ale v nedávnej minulosti prežili závažný stres, ale aj osoby so sexuálnou deviáciou, či závažne chorí s psychotickými poruchami. Forezné psychiatricko-psychologické posúdenie závisí od ich duševného stavu v čase nebezpečného prenasledovania. Obeťou stalkingu sa môže stať ktokoľvek, t. j. jednotlivec, alebo skupina ľudí. Obeťou sa stáva vtedy, keď správanie prenasledovateľa vyhodnotí ako subjektívne obťažujúce, či ohrozujúce. Prežíva pocity bezmocnosti, objavuje sa sebaobviňovanie, často sa rozvíjajú psychoreaktívne úzkostne-depresívne stavy, psychosomatické poruchy, niekedy aj posttraumatická stresová porucha. Z tohto dôvodu je potrebné poznať účinné anti-stalkingové stratégie, ktoré zmiernia negatívne následky nebezpečného prenasledovania pre obeť. V prípade, že k stalkingu predisponuje stalkera psychická porucha, ktorou trpí, je dôležitá vhodná liečba.

Zoznam bibliografických odkazov

1. André, I., Izáková, E. et al.: Princípy súdnej psychiatrie. Bratislava: Peter Prekop Press Production, 2014: 251.
2. Čírtková, E.: Moderní psychologie pro právníky, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2008: 150.
3. Fromm, E.: Anatomie lidské destruktivity, Aurora, 2007: 524.
4. Holtzworth-Munroe, A., Smutzler, N., Jouriles, E.N. et al.: Victims of domestic violence. In: Comprehensive Clinica Psychology, Vol. 9, Oxford: Pergamon, 1998: 325-339.
5. Kamphuis, J.H., Emmelkamp, P.M.G.: Stalking – a contemporary challenge for forensic and clinical psychiatry. Br J of Psychiatry, 176, 2000: 206-209.

6. Lošonský, M.: : Stalking - foreznopsychologické hľadiská. Diplomová práca, APZ Bratislava, 2014: 72.
7. Mullen, P.E., Pathé, M., Purcell, R. et al.: Study of Stalkers. Am J Psychiatry, 156, 8, 1999: 1244-1249.
8. Nový Trestný zákon so zákonom o priestupkoch do vrecka (Zákon č. 300/2005 Z.z.). Bratislava, Epos. 2005: 240s. dostupné: www.zbierka.sk/sk/predpisy/300-2005-z-z.p-8708.pdf
9. Pathé, M.T., Melroy, J.R.: Commentary: Stalking by Patients – Psychiatrist’s Tales of Anger, Lust and Ignorance. J Am Acad Psychiatry Law. 41, 2013: 200 – 205.
10. Purcel, R., Pathé, M., Mullen P.E.: When do repeated intrusions become stalking? Editorial. J Forensic Psychiatry Psychol, 15, 2004: 571-583
11. Tjaden, P, Thoennes, N.: Stalking in America: Findings from the National Violence. In The Psychology of Stalking: Clinical and Forensic Perspectives. Academic Press, San Diego, CA, 1997: 139-161.
12. Trestný poriadok - Zákon č. 301/2005 Z. z., aktualizované úplné znenie - stav k 26. 1. 2014: dostupné: <http://www.vyvlastnenie.sk/predpisy/trestny-poriadok/>

TRESTNOPRÁVNE ZÁRUKY CHARTY ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE: KROK VPRED ALEBO „NOVÝ OBAL“ DOHOVORU O OCHRANE ĽUDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD?*

Dr. et JUDr. Libor KLIMEK, PhD.¹

Výskumné kriminologické centrum, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy

Anotácia: Konferenčný príspevok sa zaoberá trestnoprávnymi zárukami Charty základných práv Európskej únie. Preskúmava, či Charta predstavuje krok vpred alebo len „nový obal“ Dohovoru Rady Európy o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Príspevok je rozdelený do štyroch sekcií. Prvá sekcia uvádza problematiku Charty a prezentuje jej právnu záväznosť. Druhá sekcia sa zameriava na vzťah Charty a Dohovoru. Tretia sekcia analyzuje trestnoprávne záruky Charty a porovnáva ich so zárukami Dohovoru. Posledná štvrtá sekcia sa zameriava na pristúpenie Európskej únie k Dohovoru.

KLúčové slová: Charta základných práv Európskej únie, právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces, prezumpcia nevinny a právo na obhajobu, zásady zákonnosti a primeranosti trestných činov a trestov, právo nebyť stíhaný alebo potrestaný v trestnom konaní dvakrát za ten istý trestný čin.

Annotation: Conference contribution deals with criminal guaranties of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. It assesses whether the Charter represents the step ahead or just “New Label” of the Council of Europe Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The contribution is divided into five sections. The first section introduces the Charter and its legal effects. The second section focuses on the relationship of the Charter and the Convention. The third section analyses criminal guaranties of the Charter and it compares them to guaranties of the Convention. The last fourth section is focused on the accession of the European Union to the Convention.

Keywords: Charter of Fundamental Rights of the European Union, right to an effective remedy and to a fair trial, presumption of innocence and right of defence, principles of legality and proportionality of criminal offences and penalties, right not to be tried or punished twice in criminal proceedings for the same criminal offence.

Úvod

Charta základných práv EÚ neobsahuje len občianske, politické, ekonomické či sociálne práva, ale obsahuje taktiež práva týkajúce sa trestného práva. Autor konferenčného príspevku sa zameriava na záruky týkajúce sa trestného práva. Kladie si otázku, či Charta je pokroková v porovnaní s Dohovorom Rady Európy o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Príspevok je rozdelený do štyroch sekcií. Prvá sekcia uvádza problematiku Charty a prezentuje jej právnu záväznosť. Druhá sekcia sa zameriava na vzťah Charty a Dohovoru. Tretia sekcia analyzuje trestnoprávne záruky Charty a porovnáva ich so zárukami Dohovoru. Posledná štvrtá sekcia sa zameriava na pristúpenie Európskej únie k Dohovoru.

1. Charta základných práv Európskej únie všeobecne a jej právna záväznosť

Európska únia (ďalej len „EÚ“) je výsledkom integračného procesu v oblasti hospodárstva. V rámci takto vnímanej integrácie dôraz nebol kladený na ochranu základných ľudských práv. Dôvod bol jednoduchý – ľudské práva boli garantované prostredníctvom Rady Európy, a to

* Konferenčný príspevok – jeho ústne podanie ako aj písomné vyhotovenie – vychádza z predchádzajúcej práce autora, konkrétne: KLIMEK, L.: *Základné práva a trestné právo EÚ*. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 121-140.

¹ libor.klimek@yahoo.com

Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd² (ďalej len „Dohovor“) z roku 1950. Navyše, základné ľudské práva boli garantované aj prostredníctvom vnútroštátnych právnych poriadkov štátov.

Avšak, na konci 90-tych rokov minulého storočia lídri EÚ si boli vedomí, že je naliehavo potrebný komplexný prístup k zaručeniu základných práv.³ V roku 1999 bolo odsúhlasené, že v EÚ má byť prijatá charta základných práv⁴, ktorá mala zahŕňať jednak práva obsiahnuté v Dohovore, ako aj práva obsiahnuté v ústavných tradíciách spoločných členským štátom EÚ. Európska komisia ambiciózne uviedla, že by mala mať skutočnú pridanú hodnotu vo vzťahu k množstvu existujúcich právnych či politických textov zaoberajúcich sa ľudskými právami v Európe.⁵ Európska Rada potvrdila jej hlavný cieľ – viac zviditeľniť práva občanov EÚ.⁶

Výsledkom bola **Charta základných práv Európskej únie** (ďalej len „Charta“). Avšak, práva zakotvené v Charte, v podstate, nie sú nové⁷. Aj napriek tomu, že Charta obsahuje širšiu škálu práv a slobôd ako hociktorá iná zmluva pojednávajúca o ľudských právach⁸, takmer všetky práva sú prevzaté zo skorších medzinárodných dokumentov z oblasti ľudských práv a základných slobôd. Široký rozsah práv pramení práve z Dohovoru⁹ (ktorého zmluvnými stranami sú všetky členské štáty EÚ).

Otázka právneho statusu Charty bola ponechaná otvorená.¹⁰ Sprvu nebola formálnym právnym nástrojom, ale bola „len“ autoritatívnym vyhlásením práv, ktoré boli považované za základné práva v celej EÚ.¹¹ Ako vyjadrenie podpory jej statusu možno považovať odkazovanie na jej ustanovenia v návrhoch a názoroch generálnych advokátov, prednesených Súdnu dvoru Európskej únie.¹² Aj keď síce nepripisovali Charte vždy rovnakú váhu, ale dali do pozornosti jej hodnotu ako výraz konsenzu medzi členskými štátmi EÚ a inštitúciami EÚ na tom, čo predstavuje spoločný súbor základných práv a hodnôt.¹³

Až v roku 2009, nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy¹⁴, sa **Charta stala právne záväzným dokumentom**¹⁵ a **nadobudla právnu silu Zmluvy Európskej únie a Zmluvy o fungovaní Európskej únie.**¹⁶ Ako poukázal *Mathisen*, zmena Charty na právne záväzný nástroj

² Rada Európy, Séria európskych zmlúv č. 005 [1950]; oznámenie 209/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich.

³ European Commission: 'Affirming fundamental rights in the European Union : Time to Act : Report of the Expert Group on Fundamental Rights', 1999, s. 4.

⁴ Presidency Conclusions of the Cologne European Council, 3 and 4 June 1999. 150/99 REV 1.

⁵ Commission of the European Communities: 'Commission Communication on the Charter of Fundamental Rights of the European Union' COM(2000) 559 final, s. 3 a 5.

⁶ Annex IV to the Presidency Conclusions of the Cologne European Council, 3 and 4 June 1999. 150/99 REV 1, s. 43.

⁷ SMITH, R. K. M.: *Textbook on International Human Rights*. 3rd ed. New York : Oxford University Press New York, 2007, ISBN 978-0-19-928939-4, s. 105.

⁸ CHALMERS, D. – DAVIES, G. et MONTI, G.: *European Union Law*. 2nd ed. New York : Cambridge University Press New York, 2010, ISBN 978-0-521-12151-4, s. 239.

⁹ Porovnaj: KLIMEK, L.: *Základné práva a trestné právo EÚ*. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 124.

¹⁰ Pozri: Commission of the European Communities: 'Communication from the Commission on the legal nature of the Charter of Fundamental Rights of the European Union' COM(2000) 644 final.

¹¹ CHALMERS, D. – DAVIES, G. et MONTI, G.: *European Union Law*. 2nd ed. New York : Cambridge University Press New York, 2010, ISBN 978-0-521-12151-4, s. 237-238.

¹² Pozri napr. Návrhy generálnej advokátky Juliane Kokott prednesené 8. septembra 2005 vo veci C-540/03, para. 108.

¹³ CHALMERS, D. et TOMKINS, A.: *European Union Public Law*. New York : Cambridge University Press New York, 2007, ISBN 978-0-521-88237-8, s. 248.

¹⁴ Lisabonská zmluva, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva. Úradný vestník Európskej únie, C 306/231, 13. 12. 2006.

¹⁵ Záväzná verzia Charty – Úradný vestník Európskej únie, C 83/389, 30. 3. 2010.

¹⁶ Čl. 6 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy.

zaväzuje členské štáty EÚ, aby dodržiavali jej ustanovenia.¹⁷ Súdny dvor Európskej únie poukázal vo veciach *Elliniki Radiophonia Tiléorassi*¹⁸, *Kremzow proti Rakúsku*¹⁹, *Schmidberger proti Rakúsku*²⁰ a *Kadi*²¹, že rešpektovanie práv Charty je podmienkou legality aktov EÚ.

2. Vzťah Charty základných práv Európskej únie a Dohovoru Rady Európy o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Mimoriadne polemickým je vzťah Charty a Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (a k nemu vypracovanej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva).

Európska komisia zdôraznila, že uznanie základných práv by malo byť založené, najmä na Dohovore, ktorý sa stal spoločnou európskou listinou práv (vrátane k nemu vypracovanej judikatúry). Bez vymedzenia ich vzťahu by určite došlo k rozdielnosti medzi právami a slobodami nimi zabezpečenými, ako aj k rozdielnosti judikatúr k nim vypracovaných. Aby oba dokumenty sledovali jednu líniu, ich vzťah je vyjadrený nasledovne – v rozsahu, v akom Charta obsahuje práva, ktoré zodpovedajú právam zaručeným Dohovore, zmysel a rozsah týchto práv je rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovených ňom v uvedenom; to nebráni tomu, aby právo EÚ priznávalo širší rozsah ochrany týchto práv.²²

Práva stanovené v Charte zodpovedajú významu a rozsahu práv už zabezpečených Dohovorom, a to bez toho, aby bola dotknutá autonómia práva EÚ. Riziko judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva odlišných od Súdneho dvora Európskej únie by tak malo byť odstránené.²³

Na základe judikatúry Súdneho dvora Európskej únie vo veciach *Internationale Handelsgesellschaft*²⁴ a *Nold*²⁵ základné práva sú neoddeliteľnou súčasťou všeobecných zásad práva EÚ. V tomto ohľade Súdny dvor je inšpirovaný spoločnými ústavnými tradíciami členských štátov EÚ, ako aj usmerneniami, ktoré vyplývajú z medzinárodných právnych nástrojov ochrany ľudských práv, na ktorých tvorbe členské štáty spolupracovali alebo ku ktorým pristúpili. V tomto rámci Súdny dvor spresnil v rozhodnutiach *Elliniki Radiophonia Tiléorassi*²⁶ a *Kadi*²⁷, že Dohovor má osobitný význam. Táto judikatúra bola kodifikovaná do Zmluvy o Európskej únii, na základe ktorej základné práva tak, ako sú zaručené Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných

¹⁷ MATHISEN, K. L.: *The Impact of the Lisbon Treaty, in particular Article 6 TEU, on Member States' obligations with respect to the protection of fundamental rights*. Law Working Paper Series – Paper number 2010-01. University of Luxembourg, 2010.

¹⁸ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 18. júna 1991 vo veci C-260/89 – *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE and Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou v Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotirios Kouvelas and Nicolaos Avdellas and others*, bod 41.

¹⁹ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 29. mája 1997 vo veci C-299/95 – *Friedrich Kremzow proti Rakúsku*, bod 14.

²⁰ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 12. júna 2003 vo veci C-112/00 – *Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge proti Rakúsku*, bod 73.

²¹ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 3. septembra 2008 v spojených veciach C-402/05 P a C-415/05 P – *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation proti Rade Európskej únie a Komisii Európskych spoločenstiev*, body 283 a 284.

²² Čl. 52 ods. 3 Charty.

²³ Commission of the European Communities: 'Communication on the legal nature of the Charter of Fundamental Rights of the European Union' COM(2000) 644 final, s. 5.

²⁴ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 17. decembra 1970 vo veci 11-70 – *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, bod 4.

²⁵ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev zo 14. mája 1974 vo veci 4/73 – *Nold*, bod 13.

²⁶ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 18. júna 1991 vo veci C-260/89 – *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE and Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou v Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotirios Kouvelas and Nicolaos Avdellas and others*, bod 41

²⁷ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 3. septembra 2008 v spojených veciach C-402/05 P a C-415/05 P – *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation proti Rade Európskej únie a Komisii Európskych spoločenstiev*, bod 283.

slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva EÚ.²⁸

3. Trestnoprávne záruky Charty základných práv Európskej únie a ich porovnanie so zárukami Dohovoru

Charta neobsahuje len občianske, politické, ekonomické či sociálne práva, ale obsahuje taktiež práva týkajúce sa trestného práva.

V oblasti trestného práva **Charta predstavila štyri články**, a to v hlave IV, pomenovanej **‘Spravodlivosť’**²⁹. Konkrétne:

- právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces³⁰,
- prezumpcia neviny a právo na obhajobu³¹,
- zásady zákonnosti a primeranosti trestných činov a trestov³²,
- právo nebyť stíhaný alebo potrestaný v trestnom konaní dvakrát za ten istý trestný čin, t.j. zásada *ne bis in idem*³³.

Uvedené práva nenasledujú žiaden zmysluplný systém, ale obsahujú „len“ určitý komplex hmotnoprávných a procesných práv v oblasti trestného práva. Pravda, je potrebné poznamenať, že nie sú len právami občanov EÚ, ale sú ľudskými právami, ktoré sú zaručené každému bez ohľadu na občianstvo.³⁴

V nasledujúcom texte analyzujeme jednotlivé trestnoprávne záruky Charty, a to s dôrazom na ich porovnanie so súvisiacimi ustanoveniami Dohovoru.

Právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces

Ustanovenia **práva na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces** garantujú vo svojich troch odsekoch štandardné procesné práva, a to *právo na účinnú súdnu ochranu, právo na spravodlivý proces*, ako aj *právo na právnu pomoc*. Na základe Charty:³⁵

1. každý, koho práva a slobody zaručené právom EÚ sú porušené, má právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom (*právo na účinnú súdnu ochranu*);
2. každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom; každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať (*právo na spravodlivý proces*);
3. právna pomoc sa poskytuje osobám, ktoré nemajú dostatočné prostriedky v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti (*právo na právnu pomoc*).

Ad 1) Právo na účinnú právnu ochranu je v mnohých krajinách zakotvené na ústavnej úrovni. Princíp právneho štátu vyžaduje súdne preskúmanie skutku, ktorý narušuje práva jedinca a zodpovedá potrebe poskytnutia účinnej nápravy. Dôraz Charty na formuláciu „každý“ špecifikuje pôsobnosť predmetného ustanovenia. Je to právo, ktoré je zaručené pre každého v rámci právomoci

²⁸ Čl. 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy.

²⁹ Autor poznamenáva, že sa dištancuje od termínu „spravodlivosť“, jednak v kontexte EÚ, ako aj v práve ako celku, nakoľko je toho názoru, že spravodlivosť je filozofickou kategóriou, nie právnym pojmom. Ak uvedený pojem používa, tak len z dôvodu, aby dôsledne dodržiaval terminológiu práva EÚ.

³⁰ Čl. 47 Charty.

³¹ Čl. 48 Charty.

³² Čl. 49 Charty.

³³ Čl. 50 Charty.

³⁴ ESER, A.: *Human Rights Guarantees for Criminal Law and Procedure in the EU-Charter of Fundamental Rights*. In: *Ritsumeikan Law Review*, ISSN 0912-4322, No. 26 (2009), s. 168.

³⁵ Čl. 47 Charty.

členského štátu EÚ, a to v súlade s právom na rovnosť.³⁶ Uvedené právo nie je však nové, ale vychádza z Dohovoru³⁷. Ako zdôraznil *Eser*, zatiaľ čo Dohovor zaručuje každému právo na účinné opravné prostriedky nápravy pred národným orgánom, Charta zaručuje prístup k súdu. To znamená, že osobe, ktorá pociťuje porušenie svojich práv, musí byť dané viac než možnosť neformálnej sťažnosti, ale musí byť jej daná možnosť získať prístup k súdu alebo k porovnateľnej inštitúcii.³⁸

Ad 2) Právo na spravodlivý proces (resp. právo na spravodlivé konanie) je základným znakom moderného trestného konania. Ako sme uviedli vyššie, toto právo zaručuje *rovnosť zbraní* a má obrovský význam v konaní na základe kontradiktórneho prístupu. V dnešných dňoch je oveľa viac prepracovanejšie ako v minulosti, keďže bolo predmetom veľkého množstva medzinárodnej normotvorby³⁹, vrátane Charty. Charta zaručuje právo na spravodlivý proces v konaniach trestného, civilného a administratívneho charakteru. Jej litera zodpovedá Dohovoru⁴⁰. Pokiaľ ide o spojenie „nezávislým a nestranným súdom“ použitým v Charte, požadovaná nezávislosť nie je len výrazom princípu deľby moci, ktorá sa vzťahuje na všetky členské štáty EÚ, ale aj imperatív právneho štátu, pretože účinná právna ochrana je zabezpečená iba prostredníctvom sudcov, ktorí sú nezávislí.⁴¹

Ad 3) V prípade **práva na právnu pomoc** ide o právo na prístup k právnomu poradenstvu a poskytuje taktiež dostupnosť právnej pomoci ako predpokladu pre efektívny prístup k spravodlivosti. Otázka, či záujem spravodlivosti vyžaduje poskytnutie právnej pomoci, musí byť určená vo svetle prípadu ako celku, a to ako pre prvostupňové konania, tak aj pre opravné konania. Okrem toho, bezplatná právna pomoc musí mať taktiež účinnosť.⁴² Pokiaľ ide o vyššie uvedené súvisiace ustanovenie Charty, ktoré zakotvuje právo na právnu pomoc (t.j. tretí odsek), nemá výslovného predchodcu v Dohovore.

Prezumpcia nevinny a právo na obhajobu

Samotný názov napovedá, že ustanovenia prezumpcie nevinny a práva na obhajobu garantujú vo svojich dvoch odsekoch jednak *prezumpciu nevinny*, ako aj *právo na obhajobu*. Ako sme uviedli, prezumpcia nevinny je jedným z oporných kameňov moderného trestného konania. Myšlienka, že ľudia obvinení z trestných činov by mali byť považovaní za nevinných, kým nie je dokázaná ich vina bez závažných pochybností, je nosnou zásadou trestnoprávnej nauky.⁴³ Túto zásadu nachádzame v najzásadnejších dokumentoch na medzinárodnej úrovni, a taktiež v Charte.

Pokiaľ ide o Chartu, v súvislosti s vyššie uvedenými právami je jej litera pomerne skromná. Na základe Charty:⁴⁴

1. každý, kto je obvinený, sa považuje za nevinného, kým jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom (*prezumpcia nevinny*).
2. každý, kto je obvinený, má zaručené právo na obhajobu (*právo na obhajobu*).

Prezumpcia nevinny, v porovnaní s Dohovorom, je formulovaná takmer identicky. Pokiaľ ide o právo na obhajobu, uvedené ustanovenie nie je viac než len konštatovaním, ktorým ma byť dodržiavané právo na obhajobu. Obidve práva sa vyznačujú tým istým zmyslom a účelom, ako v

³⁶ EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights: ‘Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union’, 2006, s. 359.

³⁷ Čl. 13 – Právo na účinný opravný prostriedok.

³⁸ ESER, A.: *Human Rights Guarantees for Criminal Law and Procedure in the EU-Charter of Fundamental Rights*. In: *Ritsumeikan Law Review*, ISSN 0912-4322, No. 26 (2009), s. 177-178.

³⁹ ZAPPALÀ, S.: *Human Rights in International Criminal Proceedings*. New York : Oxford University Press New York, 2003, ISBN 0-19-925891-0, s. 3-4, 109 a 112.

⁴⁰ Čl. 6 ods. 1 – Právo na spravodlivé súdne konanie.

⁴¹ ESER, A.: *Human Rights Guarantees for Criminal Law and Procedure in the EU-Charter of Fundamental Rights*. In: *Ritsumeikan Law Review*, No. 26 (2009), ISSN 0912-4322, s. 180-181.

⁴² EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights: ‘Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union’, 2006, s. 370.

⁴³ LACEY, N – WELLS, C. et QUICK, O.: *Reconstructing Criminal Law: Text and Materials*. New York : Cambridge University Press New York, 2006, ISBN 978-0-521-73739-5, s. 23.

⁴⁴ Čl. 48 Charty.

Dohovore.⁴⁵ Sme názoru, že v súvislosti s predmetnými právami, Charta neprinesla zásadnú pridanú hodnotu v porovnaní s inými medzinárodnými dokumentmi, iba im poskytla „nový obal“.

Zásady zákonnosti a primeranosti trestných činov a trestov

Medzinárodné trestné právo často vyzdvihuje otázky týkajúce sa **zásady zákonnosti** trestných činov a trestov. Táto zásada má univerzálny charakter, avšak, vytvára ju mnoho pravidiel, ktoré boli a sú realizované v rôznych podobách. Najbežnejšími sú latinské mutácie v podobe *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*. Napriek tomu, ako poukázal Gallant, pojem „zákonnosť“ javí hlbokú spojitosť s panstvom práva (*rule of law*) – zákonnosť je požiadavka, aby konkrétne trestné činy, tresty, a súdy boli stanovené zákonne, a to v rámci vládnuceho právneho systému.⁴⁶

Pokiaľ ide o **zásadu primeranosti**, taktiež je považovaná za univerzálnu zásadu trestného práva. Je vyjadrením toho, aby trest bol úmerný závažnosti danému trestnému činu.

Na základe Charty, **zásady zákonnosti a primeranosti trestných činov a trestov** sú vyjadrené nasledovne (čl. 49):

1. nikoho nemožno odsúdiť za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané nebolo podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva trestným činom; takisto nesmie byť uložený trest prísnejší, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu; ak po spáchaní trestného činu zákon ustanovuje miernejší trest, uloží sa tento trest;
2. toto ustanovenie nebráni súdeniu a potrestaniu osoby za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase keď bolo spáchané, bolo trestné podľa všeobecných právnych zásad uznávaných spoločenstvom národov; a
3. prísnosť trestov nesmie byť neprimeraná trestnému činu.

Uvedené ustanovenie nadväzuje na tradičnú zásadu zákazu retroaktivity právnych predpisov a sankcií. Ako jedno z najvýznamnejších ľudských práv v trestnom práve, veľmi podobne je naformulované v Dohovore⁴⁷. Práva zaručené v citovanom ustanovení majú rovnaký význam a rozsah ako práva zaručené Dohovorom.⁴⁸ Prvý a druhý odsek majú rovnaký význam a rozsah ako súvisiace ustanovenia Dohovoru, s výnimkou mäkšej výnimky Charty, pokiaľ ide o retroaktivitu trestného práva⁴⁹ (posledná veta prvého odseku). Tretí odsek uvádza všeobecnú zásadu primeranosti medzi trestami a trestnými činmi, ktorá je zakotvená v spoločných ústavných tradíciách členských štátov EÚ, ako aj v judikatúre Súdneho dvora. Je novosťou Charty, a to tým, že jej výslovného predchodcu nenachádzame v žiadnom inom medzinárodnom dokumente. Vo svojej podstate však v Európe mala už pred Chartou široké národné uznanie⁵⁰.

Právo nebyť stíhaný alebo potrestaný v trestnom konaní dvakrát za ten istý trestný čin (zásada ne bis in idem)

Počiatky zásady *ne bis in idem*⁵¹, známej aj v podobe *non bis in idem*, nachádzame už v časoch Rímskeho impéria⁵² a v biblických prameňoch⁵³. Napriek uplynutému času sa nestala

⁴⁵ Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union (text of the explanations relating to the complete text of the Charter). CHARTE 4473/00, s. 42; EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights: 'Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union', 2006, s. 373.

⁴⁶ GALLANT, K. S.: *Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law*. New York : Cambridge University Press, 2009, ISBN 978-0-521-88648-2, s. 11, 12 a 15.

⁴⁷ Čl. 7 – Uloženie trestu výlučne na základe zákona.

⁴⁸ Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union (text of the explanations relating to the complete text of the Charter). CHARTE 4473/00, s. 44.

⁴⁹ EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights: 'Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union', 2006, s. 380.

⁵⁰ ESER, A.: *Human Rights Guarantees for Criminal Law and Procedure in the EU-Charter*. In: *Ritsumeikan Law Review*, ISSN 0912-4322, No. 26, 2009, s. 171.

⁵¹ V angloamerickom právnom systéme je zásada *ne bis in idem* známa ako *double jeopardy*. Bližšie pozri napr.: THOMAS, G. C.: *Double Jeopardy : The History, The Law*. New York : New York University Press, 1998, ISBN 0-8147-8233-7.

⁵² Justiniánske Digesta, Kniha XLVIII (48).

obsolentnou, ba dokonca v práve má svoju stabilnú pozíciu. Táto latinsky pomenovaná zásada nesúca odkaz „nie dvakrát v tej istej veci“, zahŕňa pravidlo, že osoba nemôže byť dvakrát odsúdená pre ten istý čin. Ak spoločnosť vykonala svoje legitímne právo trestať porušiteľa jej pravidiel, tak vyčerpala svoje právo trestného stíhania voči takejto osobe. Spoločnosť nemá právomoc znova sankcionovať osobu už odsúdenú pre ten istý čin, keďže zásada *ne bis in idem* je neoddeliteľná od zásady právnej sily rozhodnutej veci. Na úrovni jednotlivca je jej cieľom zaručiť odsúdenej osobe, aby vzhľadom na to, že vykonala svoj trest a zároveň „zaplatila svoj dlh spoločnosti“, mohla znovu získať svoje postavenie bez toho, aby sa obávala nového stíhania.⁵⁴

V dnešných dňoch, zásada *ne bis in idem* je považovaná za jedno zo základných ľudských práv. Ako poukázal *Gřivna*, účelom tejto zásady je zaistiť stav právnej istoty hlavne pre osobu, voči ktorej sa vedie trestné konanie.⁵⁵ Je zakotvená v najzásadnejších medzinárodných dokumentoch s dopadom na ľudské práva⁵⁶ a nachádzame ju, prirodzene, taktiež v Charte.

Pokiaľ ide o relevantné ustanovenie Charty, vyjadrením zásady *ne bis in idem* je **právo nebyť stíhaný alebo potrestaný v trestnom konaní dvakrát za ten istý trestný čin**⁵⁷. Na základe tohto ustanovenia, nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní za trestný čin, za ktorý už bol v rámci EÚ oslobodený alebo odsúdený konečným rozsudkom v súlade so zákonom. Citované ustanovenie má svojho predchodcu taktiež v Dohovore, konkrétne v jeho Protokole č. 7^{58, 59}. Porovnávajúc Chartu a Dohovor dochádzame ku dvom záverom. Na jednej strane, obsah a rozsah Charty je totožný s Dohovorom.⁶⁰ Na druhej strane, aplikácia zásady *ne bis in idem* ako je zakotvená v Dohovore, je obmedzená na jurisdikciu jedného štátu, teda, je možná len na národnej úrovni. Charta má v tomto ohľade pridanú hodnotu – aplikáciu *ne bis in idem* neobmedzuje len na vnútroštátnu úroveň, ale je možná v rámci celého justičného systému EÚ, teda, aj za štátnymi hranicami.

4. Pristúpenie Európskej únie k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Na jednej strane, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd nie je súčasťou právneho poriadku EÚ, nakoľko ho prijala Rada Európy. Na druhej strane, na základe Zmluvy o Európskej únii základné práva tak ako sú zaručené Dohovorom predstavujú všeobecné zásady práva EÚ.⁶¹

Bez pristúpenia EÚ k Dohovoru Dohovor netvorí právny nástroj formálne začlenený do právneho poriadku EÚ. To potvrdil aj Súdny dvor Európskej únie vo veciach *Kamberaj*⁶² a *Åklagaren*⁶³. V dôsledku pristúpenia by Dohovor zaväzoval inštitúcie EÚ a členské štáty EÚ a stal by sa tak neoddeliteľnou súčasťou práva EÚ.⁶⁴

⁵³ Sväté písmo Starého i Nového zákona, Nahum 1,12.

⁵⁴ Návrhy generálneho advokáta Yves Bot vo veci C-261/09 – *Gaetano Mantello*, body 26 a 27.

⁵⁵ TOMÁSEK, M. et al.: *Europeizace trestního práva*. Praha : Linde, 2009, ISBN 978-80-7201-737-9, s. 158.

⁵⁶ Bližšie pozri: KLIMEK, L.: *Transnational Application of the Ne bis in idem Principle in Europe*. In: *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*, ISSN 1337-6810, Vol. 5 (2011), No. 3, pp. 12-33.

⁵⁷ Čl. 50 Charty.

⁵⁸ Protokol č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Štrasburg, 22. november 1984. Rada Európy, Série európskych zmlúv č. 117 [1984].

⁵⁹ Čl. 4 – Právo nebyť opakovane súdený alebo trestaný.

⁶⁰ Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union (text of the explanations relating to the complete text of the Charter). CHARTE 4473/00, CONVENT 49, s. 45; EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights: 'Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union', 2006, s. 384.

⁶¹ Čl. 6 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy.

⁶² Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 24. apríla 2012 vo veci C-571/10 – *Servet Kamberaj proti Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) a iní*, bod 60.

⁶³ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 26. februára 2013 vo veci C-617/10 – *Åklagaren proti Hansovi Åkerbergovi Franssonovi*, bod 44.

⁶⁴ Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 30. apríla 1974 vo veci 181/73 – *R. & V. Haegeman proti Belgicku*, bod 5; Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 10. januára 2006 vo veci C-344/04 – *The Queen, na návrh International Air Transport Association a European Low Fares Airline Association proti Department for Transport*, bod 36; Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 21. decembra 2011 vo

V roku 2013 bol predstavený **Návrh Dohody o pristúpení Európskej únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd**.⁶⁵ Európska komisia podala Súdnemu dvoru Európskej únie na posúdenie otázku, či je tento návrh dohody zlučiteľný so Zmluvami.⁶⁶

Súdny dvor Európskej únie v tejto súvislosti osobitne zdôraznil, že nakoľko Dohovor vyhradzuje možnosť Zmluvných strán upraviť vyššie štandardy ochrany základných práv, než aké zaručuje tento dohovor, je potrebné zabezpečiť koordináciu medzi Dohovorom a Chartou.⁶⁷ Generálna advokátka *Kokott* argumentovala, že zamýšľané pristúpenie EÚ k Dohovoru má zabezpečiť účinnejšie a jednotnejšie uplatňovanie základných práv v Európe. Týmto pristúpením sa však EÚ predovšetkým sama podrobí externej kontrole v oblasti dodržiavania elementárnych štandardov základných práv, ktorá sa už dlhodobo vyžaduje z mnohých strán. EÚ sa tak konečne sama podriadi rovnakým pravidlám, ktorých uznanie tiež neustále požaduje od svojich súčasných i budúcich členských štátov.⁶⁸

Avšak, EÚ nepristúpila k Dohovoru. Súdny dvor Európskej únie v závere jeho stanoviska uviedol, že **Dohoda o pristúpení EÚ k Dohovoru je nezlučiteľná s článkom 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii a s protokolom (č. 8) k čl. 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii o pristúpení EÚ k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd**.^{69, 70} Uvedené stanovisko odôvodnil tým (okrem iného), že EÚ ako každá iná Zmluvná strana Dohovoru by tak podliehala externej kontrole, ktorej predmetom je dodržiavanie práv a slobôd, na ktoré by sa EÚ zaviazala v súlade Dohovorom. V tejto súvislosti by EÚ a jej inštitúcie (vrátane Súdneho dvora Európskej únie) podliehali kontrolným mechanizmom upraveným Dohovorom a najmä rozhodnutiam a rozsudkom Európskeho súdu pre ľudské práva.⁷¹

Sme toho názoru, že postoj EÚ nie je správny. EÚ by rozhodne mala pristúpiť k Dohovoru. Dohovor a k v nemu vypracovaná judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva je predsa najprepracovanejšou a najvzitejšou normou ľudských práv v európskom kontexte. Všetky členské štáty EÚ k nemu pristúpili a akceptujú ho. Otázne je, prečo by EÚ mala vytvárať „vlastnú koľaj“ záruk v oblasti ľudských práv, keď môže nadviazať na „koľaj“, ktorú vybudovala Rada Európy? Navyše, je pre nás nepochopiteľné, že práve EÚ sa bojí kontroly, pričom koho EÚ ešte nekontrolovala?

Záver

Charta v otázke trestnoprávných záruk nie je inovatívna, ba ani výrazne pokroková. Predmetné záruky sú „len viac poeuropštené práva v novom obale“, ktoré boli prevzaté z iných, pred Chartou existujúcich, medzinárodných dokumentov zásadného významu – hlavne z Dohovoru.

veci C-366/10 – *Air Transport Association of America, American Airlines Inc., Continental Airlines Inc., United Airlines Inc. a iní proti Secretary of State for Energy and Climate Change*, bod 73.

⁶⁵ Pozri napr.: Council of Europe: ‘Fifth Negotiation Meeting between the CDDH ad hoc negotiation group and the Commission on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights : Final report to the CDDH’, 10th June 2013, document 47+1(2013)008rev.

⁶⁶ Európska komisia: ‘Žiadosť o stanovisko, ktorú podala Európska komisia podľa článku 218 ods. 11 ZFEÚ (Stanovisko 2/13)’, 2013/C 260/32.

⁶⁷ Stanovisko 2/13 Súdneho dvora Európskej únie z 18. decembra 2014, bod 53. Celý názov stanoviska – „Stanovisko vydané na základe článku 218 ods. 11 ZFEÚ – Návrh medzinárodnej dohody – Pristúpenie Európskej únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd – Zlučiteľnosť uvedeného návrhu so Zmluvou o EÚ a Zmluvou o FEÚ“. Pokiaľ ide o hlbšiu analýzu argumentácie Súdneho dvora, vzhľadom na obmedzený rozsah konferenčného vystúpenia, ako aj jeho písomného znenia, záujemcu o širšie poznatky odkazujeme na úplný text stanoviska.

⁶⁸ Stanovisko Generálnej advokátky Juliane Kokott prednesené 13. júna 2014 – *Konanie o vydaní stanoviska 2/13 začaté na žiadosť Európskej komisie*, bod 1.

⁶⁹ Protokol (č. 8) k článku 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii o pristúpení Únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý je pripojený k Zmluve o Európskej únii a k Zmluve o fungovaní Európskej únie. Úradný vestník Európskej únie, C 83/273, 30. 3. 2010.

⁷⁰ Stanovisko 2/13 Súdneho dvora Európskej únie z 18. decembra 2014, konečné stanovisko.

⁷¹ Stanovisko 2/13 Súdneho dvora Európskej únie z 18. decembra 2014, bod 181.

Pokiaľ ide o vyššie uvedené ambície Európskej komisie, v zmysle ktorých Charta by mala mať skutočnú pridanú hodnotu vo vzťahu k množstvu existujúcich právnych či politických textov zaoberajúcich sa ľudskými právami v Európe, sme toho názoru, že v oblasti trestnoprávných záruk nie je tomu tak.

Pristúpenie EÚ k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, sme toho názoru, že postoj EÚ nie je správny. EÚ by rozhodne mala pristúpiť k Dohovoru. Dohovor a k v nemu vypracovaná judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva je predsa najprepracovanejšou a najvžitejšou normou ľudských práv v európskom kontexte. Všetky členské štáty EÚ k nemu pristúpili a akceptujú ho. Otázne je, prečo by EÚ mala vytvárať „vlastnú koľaj“ záruk v oblasti ľudských práv, keď môže nadviazať na „koľaj“, ktorú vybuodovala Rada Európy? Navyše, je pre nás nepochopiteľné, že práve EÚ sa bojí kontroly, pričom koho EÚ ešte nekontrolovala?

Zoznam bibliografických odkazov:

Odborná literatúra

- [1] ESER, A.: *Human Rights Guarantees for Criminal Law and Procedure in the EU-Charter of Fundamental Rights*. In: *Ritsumeikan Law Review*, ISSN 0912-4322, No. 26 (2009), s. 163-190
- [2] GALLANT, K. S.: *Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law*. New York : Cambridge University Press, 2009, ISBN 978-0-521-88648-2
- [3] CHALMERS, D. – DAVIES, G. et MONTI, G.: *European Union Law*. 2nd ed. New York : Cambridge University Press New York, 2010, ISBN 978-0-521-12151-4
- [4] CHALMERS, D. et TOMKINS, A.: *European Union Public Law*. New York : Cambridge University Press New York, 2007, ISBN 978-0-521-88237-8
- [5] IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1
- [6] KLIMEK, L.: *Transnational Application of the Ne bis in idem Principle in Europe*. In: *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*, ISSN 1337-6810, Vol. 5 (2011), No. 3, pp. 12-33
- [7] LACEY, N – WELLS, C. et QUICK, O.: *Reconstructing Criminal Law: Text and Materials*. New York : Cambridge University Press New York, 2006, ISBN 978-0-521-73739-5
- [8] MATHISEN, K. L.: *The Impact of the Lisbon Treaty, in particular Article 6 TEU, on Member States' obligations with respect to the protection of fundamental rights*. Law Working Paper Series – Paper number 2010-01. University of Luxembourg, 2010
- [9] SMITH, R. K. M.: *Textbook on International Human Rights*. 3rd ed. New York : Oxford University Press New York, 2007, ISBN 978-0-19-928939-4
- [10] TOMÁŠEK, M. et al.: *Europeizace trestního práva*. Praha : Linde, 2009, ISBN 978-80-7201-737-9
- [11] ZAPPALÀ, S.: *Human Rights in International Criminal Proceedings*. New York : Oxford University Press New York, 2003, ISBN 0-19-925891-0

Právne predpisy

- [12] Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Rada Európy, Séria európskych zmlúv č. 005 [1950]; oznámenie 209/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich
- [13] Charta základných práv Európskej únie. Úradný vestník Európskej únie, C 83/389, 30. 3. 2010
- [14] Protokol č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Štrasburg, 22. november 1984. Rada Európy, Séria európskych zmlúv č. 117 [1984]

- [15] Zmluva o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie, C 306/231, 13. 12. 2006

Judikatúra

- [16] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 17. decembra 1970 vo veci 11-70 – *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*
- [17] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 30. apríla 1974 vo veci 181/73 – *R. & V. Haegeman proti Belgicku*
- [18] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev zo 14. mája 1974 vo veci 4/73 – *Nold*
- [19] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 18. júna 1991 vo veci C-260/89 – *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE and Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou v Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotirios Kouvelas and Nicolaos Avdellas and others*
- [20] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 29. mája 1997 vo veci C-299/95 – *Friedrich Kremzow proti Rakúsku*
- [21] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 12. júna 2003 vo veci C-112/00 – *Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge proti Rakúsku*
- [22] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 10. januára 2006 vo veci C-344/04 – *The Queen, na návrh International Air Transport Association a European Low Fares Airline Association proti Department for Transport*
- [23] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 3. septembra 2008 v spojených veciach C-402/05 P a C-415/05 P – *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation proti Rade Európskej únie a Komisii Európskych spoločenstiev*
- [24] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 21. decembra 2011 vo veci C-366/10 – *Air Transport Association of America, American Airlines Inc., Continental Airlines Inc., United Airlines Inc. a iní proti Secretary of State for Energy and Climate Change*
- [25] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 24. apríla 2012 vo veci C-571/10 – *Servet Kamberaj proti Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) a iní*
- [26] Rozsudok Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 26. februára 2013 vo veci C-617/10 – *Åklagaren proti Hansovi Åkerbergovi Franssonovi*

Návrhy a stanoviská Generálnych advokátov Súdneho dvora Európskej únie

- [27] Návrhy generálneho advokáta Yves Bot vo veci C-261/09 – *Gaetano Mantello*
- [28] Návrhy generálnej advokátky Juliane Kokott prednesené 8. septembra 2005 vo veci C-540/03
- [29] Stanovisko Generálnej advokátky Juliane Kokott prednesené 13. júna 2014 – *Konanie o vydaní stanoviska 2/13 začaté na žiadosť Európskej komisie*

Ostatné pramene

- [30] Commission of the European Communities: 'Commission Communication on the Charter of Fundamental Rights of the European Union' COM(2000) 559 final
- [31] Commission of the European Communities: 'Communication from the Commission on the legal nature of the Charter of Fundamental Rights of the European Union' COM(2000) 644 final

- [32] Council of Europe: ‘Fifth Negotiation Meeting between the CDDH ad hoc negotiation group and the Commission on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights : Final report to the CDDH’, 10th June 2013, document 47+1(2013)008rev
- [33] Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union (text of the explanations relating to the complete text of the Charter). CHARTE 4473/00
- [34] EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights: ‘Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union’, 2006
- [35] European Commission: ‘Affirming fundamental rights in the European Union : Time to Act : Report of the Expert Group on Fundamental Rights’, 1999
- [36] Európska komisia: ‘Žiadosť o stanovisko, ktorú podala Európska komisia podľa článku 218 ods. 11 ZFEÚ (Stanovisko 2/13)’, 2013/C 260/32
- [37] Presidency Conclusions of the Cologne European Council, 3 and 4 June 1999. 150/99 REV 1
- [38] Stanovisko 2/13 Súdneho dvora Európskej únie z 18. decembra 2014 (Stanovisko vydané na základe článku 218 ods. 11 ZFEÚ – Návrh medzinárodnej dohody – Pristúpenie Európskej únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd – Zlučiteľnosť uvedeného návrhu so Zmluvou o EÚ a Zmluvou o FEÚ)

PROBLÉMOVÉ ASPEKTY INSTITUTU „OZNAMOVÁNÍ“ V OPTICE VYBRANÝCH HMOTNĚPRÁVNÍCH A PROCESNĚPRÁVNÍCH KONSEKVENCÍ PRÁVA SPRÁVNÍHO A TRESTNÍHO (APLIKAČNÍ EXKURS)

Mgr. et Bc. Josef KRÍHA¹

Katedra právních a bezpečnostních studií

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s.

České Budějovice

***Anotace:** Předkládaný příspěvek je teoreticky orientován. Formou analytického a syntetizujícího postihu má ambici reflektovat v „lex generalis“ a „lex specialis“ optice vybrané hmotněprávní a procesněprávní konsekvence práva správního a trestního, které determinují aplikační variabilitu a fakticitu využívání institutu oznamování a objasňování ze strany zájmově demonstrováných a dotčených orgánů veřejné správy, dílem zohledňujících účinnou právní úpravu České a Slovenské republiky.*

***Klíčová slova:** Dobrá správa, orgán obecní policie, správní orgán, policejní orgán, policejní právo, správní právo,*

***Annotation:** The paper is theoretically oriented. Form of analysis and synthesis of current legislation has the ambition to reflect the "lex generalis" and "lex specialis" optics selected institutes administrative and criminal law, which determine the facticity Institute notifying selected public authorities Czech and Slovak Republic*

***Keywords:** Good governance, the municipal police, administrative authority, police authority, police law, administrative law*

ÚVOD

V rámci teoretického uchopení věcných kontur příspěvku je potřebné primárně vymezit vybrané juristické konsekvence a legalitu aplikačního momentu veřejného práva, souvisejícího s využíváním zájmově demonstrováných hmotněprávních a procesněprávních konsekvencí institutu „oznamování“ ze strany dotčených orgánů veřejné správy. S odkazem k aplikaci ustanovení § 8 odst. 1 zákona č.500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**správní řád**“) nelze tímto v širší optice nepřipomenout i výšeč celospolečensky žadoucího juristického paradigmatu, plynoucího z obecné zásady „vzájemné spolupráce“ správních orgánů v zájmu „dobré správy“. Je neoddiskutovatelným faktem, že i tzv. kvalifikovaná procesní spolupráce či součinnost (dále jen „**součinnost**“) dotčených orgánů veřejné správy v rámci využívání institutu „oznamování“ zcela logicky dílem subsumuje samotné naplňování principů „dobré správy“, kterými můžeme v obecné poloze rozumět zejména abstraktní vyjádření požadavků, kladoucích si za cíl především zajistit řádné fungování veřejné správy v podmínkách a prostředí České republiky. Ve snaze detekovat existenci účinného legitimního rámce uplatňování „**principů dobré správy**“ je zapotřebí dále pokázat k existenci premisivní reflexe „evropského správního práva“, které mimo jiné uvozuje užší „de lege lata“ analytický a syntetizující postih veřejnoprávního prostředí České republiky s tím, že shora naznačený fenomén „dobré správy“ není v národní účinné právní úpravě však jakkoliv detailizován. Z veřejnoprávního pohledu se jedná o tzv. právně neurčitý pojem, který je implementován v jednotlivých ustanoveních příslušných účinných zvláštních právních předpisů a to např. *ad. A)* v zákoně č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**správní řád**“). *ad. B)* v zákoně č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o VOP**“). S ohledem k výše uvedenému poukazu je však na místě opětovně připomenout, že zákonodárce je ve shora uvedeném taxativním výčtu dílčích právních předpisů **jakkoliv explicitně nedefinuje a ani nemá ambici se o jakékoliv rigorózní vymezení pojmosloví „dobré správy“ pokoušet** - viz. *ad.A)* již citovaný výň. ustanovení § 8 odst. 2 správního řádu

¹ Odborný asistent, tajemník KPOBS VŠERS, o.p.s. České Budějovice, ul. Žižkova č.6, e- mail: kriha@vsers.cz

„Správní orgány vzájemně spolupracují v zájmu dobré správy“² nebo - viz. ad. B) cit. výň. ustanovení § 1 odst.1 „zákona o VOP“, tj. kdy „Veřejný ochránce práv působí k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí uvedených v tomto zákoně, pokud je v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, jakož i před jejich nečinností, a tím přispívá k ochraně základních práv a svobod.

Institut „oznamování“ v optice vybraných aplikačních konsekvencí správního (trestního) práva v podmínkách účinného právního prostředí České republiky

Jako jednu z forem spolupráce naznačené v úvodní části příspěvku je pak v rámci užšího vymezení možné chápat danou procesní součinnost, uvozující např. využití aplikace ustanovení § 58 zákona č.200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o přestupcích**“). Dle aplikace ustanovení § 58 odst.1 „**zákona o přestupcích**“ „*státní orgány, orgány Policie České republiky (dále jen „**policejní orgán**“)* a *obce oznamují příslušným správním orgánům přestupky, o nichž se dozví, nejsou-li samy příslušny k jejich projednávání. V oznámení uvedou zejména, který přestupek je ve skutku spatřován, důkazní prostředky, které jsou jim známy a které prokazují, že jde o přestupek a že byl spáchán určitou osobou.*“ Této oznamovací povinnosti pak odpovídá povinnost místně a věcně příslušných správních orgánů přijímat tzv. „*ex officio*“ podněty k zahájení řízení, tedy i řízení o přestupku (viz. poukaz k „*lex generalis*“ aplikaci ustanovení § 42 odst. 1 „**správního řádu**“, ale i „*lex specialis*“ ustanovení § 67 odst. 2 „**zákona o přestupcích**“), nejedná-li se o tzv. „**návrhové delikty**“. Jestliže pomineme shora poukazované ustanovení § 58 odst. 1 „**zákona o přestupcích**“ je dále např. s ohledem k danému operačnímu prostoru obecní policie oznamovací povinnost upravena i v dalších tzv. „zvláštních“ právních předpisech. Např. v rámci aplikace ustanovení § 10 odst. 2 zákona č. 553/1991 Sb., o obecní policii, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o obecní policii**“) „*je strážník povinen oznámit příslušnému orgánu podezření, že byl spáchán přestupek nebo jiný správní delikt, jehož projednání patří do působnosti tohoto orgánu*“. Dle ustanovení § 10 odst. 3 „**zákona o obecní policii**“ musí být shora naznačené oznámení „**doloženo důvody nebo důkazy, o něž se podezření opírá**“. Dle názoru autora příspěvku ambicí zákonodárce bylo tímto zúžit procesuální součinnostní potencionál institutu „oznamování“ ze strany místně a věcně příslušných orgánů obce - obecní policie, potažmo strážníků obecní policie (dále jen „**orgán obecní policie**“) směrem k místně a věcně příslušným správním orgánům obcí **I,II,III.typu** (dále jen „**správní orgán**“). V rámci důkladného analytického a syntetizujícího rozboru shora demonstrovaných dílčích institutů, resp. nástrojů veřejného práva, lze tedy detekovat možné nabízení dogmatické interpretační diskrece „**orgánu obecní policie**“ a to směrem k legálnímu využití „*lex specialis*“ interpretace, tj. oznamování podezření ze spáchání přestupku, nebo jiného správního deliktu v intencích aplikace ustanovení § 10 odst.2,3 „**zákona o obecní policii**“ než v „*lex generalis*“ formátu aplikace ustanovení § 58 odst.1 „**zákona o přestupcích**“. V rámci aktuální aplikační veřejnopořádkové praxe, lze dále zaznamenat velmi četnou reflexi tendenčně orientovaných odborných interpretací, tj. kdy např. předkládaná oznámení „**orgánů obecní policie**“ dle ustanovení § 10 odst.2,3 „**zákona o obecní policii**“, která jsou směřována k místně a věcně příslušným „**správním orgánům**“, nemusí tímto obsahovat ani konkrétní osobu podezřelého přestupce..? spod. s tím, že dle názoru příspěvatele „*ad absurdum*“ tedy nemusí obsahovat toliko ani nezbytné náležitosti potřebné pro další dokazování před správními orgány. S odkazem k využití aplikace ustanovení § 67 „**zákona o přestupcích**“ pak v návaznosti k uplatnění zásady oficiality, zákonodárce deklaratorně přikazuje „**správním orgánům**“ takovým předkládaným oznámením dále „*ex officio*“ zabývat. V případě že se správnímu orgánu do šedesáti denní lhůty od oznámení podezření dle shora naznačeného ustanovení § 10 odst. 2,3 „**zákona o obecní policii**“ nepodaří zjistit skutečnosti, odůvodňující zahájení řízení vůči určité osobě může „**správní orgán**“ tímto přistoupit k následné realizaci

² Pomahač, R. Zásady správního řízení a evropské právo (K návrhu nového českého zákona o řízení před správními úřady). Evropské a mezinárodní právo, 2001, č. 3, s. 37 a 38.

meritorního opatření, tj. odložení věci dle ustanovení § 66 odst. 3 písm. g) „**zákona o přestupcích**“, či aplikaci ustanovení § 66 odst.3a) „**zákona o přestupcích**“, tj. kdy „**správní orgán**“ může věc odložit, jestliže došlo oznámení neodůvodňuje zahájení řízení o přestupku nebo postoupení věci apod. V rámci shora naznačených procesuálních vazeb, souvisejících s využitím institutu „oznamování“ ze strany „**orgánů obecní policie**“ směrem k „**správním orgánům**“ je nezbytné taktéž připomenout přímou liniíovou souvztažnost, tj. kdy zcela logicky dle ustanovení § 10 odst. 2 „**zákona o obecní policii**“ „**orgány obecní policie**“ **oznamují** příslušným „**správním orgánům**“ podezření, že byl spáchán **přestupek nebo jiný správní delikt**, jehož projednání patří i v případě, kdy by přestupek byl oprávněn projednat v blokovém řízení, ale nejsou pro tento postup splněny všechny podmínky stanovené zákonem (*např. přestupek není spolehlivě zjištěn, podezřelý přestupce s přestupkem nesouhlasí apod.*). (Pozn. autora příspěvku): Takové „*oznámení důvodného podezření*“ by však mělo být v zájmu efektivity správního (přestupkového) řízení **doloženo jak důvody nebo důkazy, o něž se opírá**, ale pokud možno obsahovat náležitosti, uvedené v ustanovení § 58 odst. 1 „**zákona o přestupcích**“, tj. který přestupek je ve skutku spatřován, důkazní prostředky, které jsou jim známy a které prokazují, že jde o přestupek a že byl spáchán určitou osobou apod. Využívání aplikace ustanovení § 10 odst.2,3 „**orgány obecní policie**“ by nemělo být **konstituováno dogmaticky, jako formalistické** s tím, že pokud jsou dostatečně známy všechny podstatné skutečnosti, vázící se k předkládanému protiprávnímu jednání jej nemusí blíže konkretizovat apod. S ohledem k „*de lege lata*“ účinnému právnímu prostředí České republiky může však s ohledem k výše uvedeným juristicky orientovaným konotacím, zejména v rámci aplikační veřejnoprávní praxi tedy docházet ze strany „**orgánů obecní policie**“ potažmo „**správních orgánů**“ v průběhu shora poukazované správněprávní součinnosti k odlišnému vnímání faktičnosti a kvalitativně relevantního využívání poukazovaného institutu „oznamování“ konkrétních skutkových dějů různorodých protiprávních jednání, které naplňují např. znaky skutkových podstat přestupků či jiných správních deliktů. Např. shora naznačená realizace oznamování ze strany „**orgánů obecní policie**“ dle ustanovení § 10 odst. 2,3 „**zákona o obecní policii**“, která je v optice „*lex specialis*“ k aplikaci ustanovení § 58 odst. 1 „**zákona o přestupcích**“, může tímto vytvářet zcela logicky diskrepantně vychýlený procesní prostor, umožňující možné dogmatické využívání, nadužívání, či zneužívání institutu oznamování podezření ze spáchání přestupku či jiného správního deliktu ze strany „**orgánu obecní policie**“ a to směrem k „**správním orgánům**“, bez předpokládané možnosti další upotřebitelnosti dokládáných „*důvodů*“ nebo „*důkazů*“ o něž se podezření opírá a které jsou potřebné pro účely dalšího dokazování před „**správními orgány**“. /Pozn. autor příspěvku/: V rámci možných „*de lege ferenda*“ výstupů příspěvku, determinujících případnou zákonodárnou inspiraci je taktéž účelné komparativním způsobem poukázat ke korespondující účinné právní úpravě Slovenské republiky, která na rozdíl od účinné právní úpravy České republiky legálně vymezuje institut tzv. „objasňování“, které je realizováno dotčenými orgány veřejné správy SR v taxativně vymezených případech. Je však na místě připomenout, že „**orgánům obecní policie**“ byly zákonodárcem svěřeny právní nástroje, tj. níže uvedená oprávnění, poskytující legitimní prostředek vedoucí např. k ustanovení konkrétního podezřelého přestupce (viz. např. ustanovení §§ 12,13 „**zákona o obecní policii**“, tj. kdy např. strážník je oprávněn „*požadovat prokázání totožnosti*“, případně osobu podezřelou ze spáchání přestupku předvést na místě a věcně příslušný útvar Policie ČR, pokud tato hodnověrně neprokáže svoji totožnost, dále s poukazem k aplikaci ustanovení § 11 „**zákona o obecní policii**“ může vyžadovat potřebná vysvětlení od osoby, která může přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení přestupku a jeho pachatele či např. ustanovení § 11a) „**zákona o obecní policii**“ mohou „**orgány obecní policie**“ vyžadovat od příslušných orgánů poskytnutí příslušných údajů z jejich informačních systémů apod. Orgány obecní policie v zájmu paradigmatického uplatňování „*principů dobré správy*“ by dle názoru příspěvatele měly kvalifikovaně a zejména holisticky využívat zákonodárcem svěřená shora uvedená oprávnění, *která mohou přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení přestupku a jeho pachatele*. S ohledem k užší reflexi teoreticky orientovaného příspěvku s odkazem k aplikaci ustanovení § 2 písm.h) „**zákona o obecní policii**“ v rámci zákonodárcem vymezeného operačního prostoru orgánů obecní policie lze poukázat k

institutu odhalování přestupků a jiných správních deliktů, jejichž projednávání je v působnosti obce. Shora demonstrována výše zvláštních právních předpisů tedy „*de lege lata*“ **nezná institut „objasňování“**, ale pouze „**odhalování**“. Jedinou výjimkou z tohoto pravidla je projednávání přestupků v rámci tzv. „blokového řízení“ v návaznosti k využití ustanovení § 84 odst.1 „**zákona o přestupcích**“. Aplikační veřejnopořádková praxe a výše reflektovaná zvláštní právní úprava však terminologicky osciluje k procesuální transferové posloupnosti výlučně po linii: **1)**

oznamování (viz. shora uvedená demonstrace procesního aplikačního potencionálu „**zákona o obecní policii**“ a „**zákona o přestupcích**“) a **2) dokazování** (v rámci kterého je zjišťován skutečný stav věci a jedná se o postup „**správních orgánů**“ ve správním řízení, jehož cílem by mělo vytvořit si poznatky o skutečnostech důležitých pro rozhodnutí). Stranou ani nezbyvá interpretační variabilita využívání procesního potencionálu institutu „oznamování“ s poukazem k aplikaci ustanovení § 58 „**zákona o přestupcích**“ ze strany místně a věcně příslušných policejních orgánů, která v případě formálně dogmatického uplatňování má taktéž předpoklady dílem determinovat kvalitativní stránku potřebné procesní součinnosti, směrem k správnímu orgánu a to např. v oblasti zajišťování podkladů a důkazů v rámci tzv. „nezbytného šetření“ a to ať už se jedná např. o protiprávní jednání, naplňující znaky přestupků projednávané z moci úřední či přestupky tzv. „návrhové“ apod. Srov. aplikaci ustanovení § 58 odst. 2 „**zákona o přestupcích**“, tj. kdy „*oznamuje-li přestupky příslušným správním orgánům orgán policie a jedná-li se o přestupky a) proti veřejnému pořádku, b) proti občanskému soužití, nasvědčují-li okolnosti tomu, že v jejich důsledku došlo k ublížení na zdraví, c) proti majetku, d) proti bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, e) proti pořádku ve státní správě, spáchané na úseku státní správy v působnosti Policie České republiky, f) uvedené v § 29 odst. 1 písm. g), §30 odst. 1 písm. d) až j) a § 35 odst. 1 písm. f), učini orgán policie nezbytná šetření ke zjištění osoby podezřelé ze spáchání přestupku a k zajištění důkazních prostředků nezbytných pro pozdější dokazování před správním orgánem*“. O zjištěných skutečnostech sepíše orgán policie úřední záznam, který přiloží k oznámení. Oznámení učiní orgán policie nejpozději do třiceti dnů ode dne, kdy se o přestupku dozví“ apod. /Pozn. autora příspěvku/: V případě výkladového dogmatismu ze strany aplikujícího místně a věcně příslušného policejního orgánu, plně absorbujícího shora naznačený procesuální potencionál, lze legitimně vymezit i důvodnost možného nežádoucího „tlumení“ realizace tzv. „**nezbytného šetření**“ ze strany místně a věcně příslušného policejního orgánu, určeného pro další dokazování před správním orgánem, např. v případě spáchání protiprávního jednání, naplňujícího znaky skutkové podstaty přestupku proti občanskému soužití dle ustanovení § 49 odst.1c) „**zákona o přestupcích**“, kdy „*nenasvědčovaly*“ okolnosti tomu, že v jejich důsledku „*došlo k ublížení na zdraví*“? Policejní orgán by mohl tedy v případě zajišťování podkladů a důkazů v rámci šetření přestupků toto v rozporu s celospolečenským požadavkem, souvisejícím s uplatňováním kvalifikované procesní součinnosti v rámci využívání institutu oznamování směrem k správnímu orgánu omezovat nežádoucím způsobem na minimum, ať už se jedná o přestupky projednávané z „moci úřední“ či „přestupky návrhové“ apod.“ s tím, že možná kolize celospolečenského zájmu může pak spočívat ve faktické procesní nemožnosti řádného uplatnění obhajovacího práva účastníků řízení, tj. zejména tam, kde nebyly důkladně provedeno řádně provedené „nezbytné šetření“, např. neexistence ohledání místa činu, či nerealizace řádně provedených služebních úkonů (viz. např. nedostatečné využití jednotlivých aplikací **zákona č.273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Policii ČR“)**³ v rámci realizace svěřených oprávnění v souvislosti s realizací služebních úkonů či zákroků apod., a které rovněž vytváří diskrepantně vychýlený prostor pro následnou ztíženou polohu řádného skutkového objasnění věci,včetně ztížené fakticity uplatnění práv účastníků řízení (Pozn. autora příspěvku): „*Účastník řízení – navrhovatel (postižená osoba) se odůvodněně spoléhá na řádné provedení shora naznačeného tzv. „nezbytného šetření“ ze strany místně a věcně příslušného policejního orgánu, nezbytného pro další dokazování před správním orgánem* apod. Viz. srov.

³ FILÁK,J.,BRÁZDA,J.,BOHMAN,M.,HRUDKA,J.,VOPRŠAL,P.,ZÁMEK,D. *Zákon o Policii České republiky s komentářem: podle právního stavu k 12.1.2009*. 1. vyd. Praha: Police history, 2009. s.14 -15

legitimitu postavení účastníka řízení), tj. „kdo může ve správním řízení aktivně vystupovat, vyjadřovat své názory, navrhnout důkazy, případně se proti rozhodnutí odvolat a využívat dalších tzv. **procesních práv**). Souhrnně se tyto subjekty označují právě jako **účastníci řízení**. Základní okruh účastníků správních řízení vymezuje správní řád v ustanovení **§ 27 správního řádu**, kdy účastníky řízení (dále jen "účastník") jsou **a) v řízení o žádosti žadatel a další dotčené osoby, na které se pro společenství práv nebo povinností s žadatelem musí vztahovat rozhodnutí správního orgánu; b) v řízení z moci úřední dotčené osoby, jimž má rozhodnutí založit, změnit nebo zrušit právo anebo povinnost nebo prohlásit, že právo nebo povinnost mají anebo nemají. V odst. 2 účastníky jsou též další dotčené osoby, pokud mohou být rozhodnutím přímo dotčeny ve svých právech nebo povinnostech. V odst. 3 účastníky jsou rovněž osoby, o kterých to stanoví zvláštní zákon. Nestanoví-li zvláštní zákon jinak, mají postavení účastníků podle odstavce 2, ledaže jim má rozhodnutí založit, změnit nebo zrušit právo anebo povinnost nebo prohlásit, že právo nebo povinnost mají anebo nemají; v tom případě mají postavení účastníků podle odstavce 1. V rámci dalšího věcného rozšíření příspěvku lze poukázat i k dalšímu dílčímu monitoringu vybraných diskrepancí správního (přestupkového) práva s odkazem k „lex generalis“ a „lex specialis“ postihu, mimo jiné znemožňujícího „plnoprávnou“ účast veřejnosti na daném druhu správního (přestupkového) řízení a to s poukazem k aplikaci ustanovení § 72 „zákona o přestupcích“, t.j., kdy v řízení o přestupku jsou **účastníky řízení: a) obviněný z přestupku, b) poškozený, pokud jde o projednávání náhrady majetkové škody způsobené přestupkem, c) vlastník věci, která může být zabránena nebo byla zabránena, v části řízení týkající se zabránění věci, d) navrhovatel, na jehož návrh bylo zahájeno řízení o přestupku podle § 68 odst. 1 „zákona o přestupcích“**. Vzhledem k naznačenému vnímání „poškozeného“ z pohledu aplikací „lex generalis“ a „lex specialis“ norem správního (přestupkového) práva je zapotřebí připomenout skutečnost, kdy daný procesní postup místně a věcně příslušných „úředních osob“ či „kolegiálních orgánů“ konkrétních správních orgánů akcentujících užší definování postavení „účastníka řízení“ s ohledem k aplikaci ustanovení § 72 „zákona o přestupcích“ může odůvodňovat iniciaci nežádoucích stížností, včetně nadbytečného uplatňování řádných a mimořádných opravných prostředků v rámci daného typu správního řízení, plně předpokládající argumentaci využití procesního práva, které je upíráno v rámci neexistence poukazovaného přiznání postavení tzv. účastníka řízení bez možnosti např. „nahlížet do spisů, vyrozumění ze strany místně a věcně příslušného správního orgánu o výsledku přestupkového řízení“ apod. Pro účely věcného zaměření příspěvku je dále rovněž potřebné poukázat k existenci stanoviska Veřejného ochránce práv ČR⁴, který konstatuje, že „pokud má policejní orgán pochybnosti, zda se v daném případě jedná o podezření z trestného činu nebo přestupku, je dle ochránce třeba **zahájit úkony trestního řízení ve smyslu § 158 odst. 3 zákona č.141/1961 Sb., trestního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“), čímž dojde k zastavení běhu „prekluzivní“ lhůty pro projednání přestupku s ohledem k aplikaci ustanovení § 20 „zákona o přestupcích“**“). Dle názoru autora příspěvku se s ohledem k existenci uvedeného stanoviska Veřejného ochránce práv⁵ v aplikační praxi „**policejního orgánu**“ může však „ad hoc“ objevovat aplikačně odlišný procesní moment, tj. kdy v rámci postupu před zahájením trestního stíhání místně a věcně příslušný „**policejní orgán**“ v souvislosti s tzv. „šetřením“ věci v režimu aplikace ustanovení § 158 odst.1 „**trestního řádu**“, kdy „na základě vlastních poznatků, trestních oznámení i podnětů jiných osob a orgánů, na jejichž podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu, učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele; je povinen činit též nezbytná opatření k předcházení trestné činnosti“ apod. obligatorně nezahajuje úkony v souladu s aplikací ustanovení § 158 odst.3 „**trestního řádu**“, formou úředního záznamu (dále jen „**ÚZ**“), ale věc**

⁴ Sborník stanovisek veřejného ochránce práv (2012). Vyd. Kancelář Veřejného ochránce práv ve spolupráci se společností Wolters Kluwer ČR, a.s., se sídlem U Nákladového nádraží 6 Praha 3. s.17 -21 ISBN 978-80-7357-827-5. 254 s.

⁵ Sborník stanovisek veřejného ochránce práv (2012). Vyd. Kancelář Veřejného ochránce práv ve spolupráci se společností Wolters Kluwer ČR, a.s., se sídlem U Nákladového nádraží 6 Praha 3. s.17 -21 ISBN 978-80-7357-827-5. 254 s.

prověřuje blanketně dle jednotlivých ustanovení zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o Policii ČR**“), např. v rámci využití jednotlivých institutů § 61 „**zákon o Policii ČR**“, tj. kdy „*požaduje potřebná vysvětlení od osoby, která může přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení trestného činu nebo přestupku a jeho pachatele*“ s tím, že v rámci takto zvoleného postupu není tímto pro policejní orgán“ stanovena obligatorní lhůta k jeho ukončení, tj. postupuje se bez shora naznačených zahájených úkonů v trestním řízení dle ustanovení § 158 odst. 3 „**trestního řádu**“. (Pozn. autora příspěvku): „*V případě tzv. „návrhových“ přestupků pak lhůta pro podání návrhu správnímu orgánu počíná běžet až ode dne, kdy se postižená osoba dozví o postoupení věci správnímu orgánu (§ 68 odst. 2 „zákon o přestupcích“)*“⁶. Z pohledu aplikační praxe je pak zápočet běhu tříměsíční lhůty určené k uplatnění návrhu ze strany potencionálního navrhovatele (postižené) osoby procesně problematické. S tím, že bez legitimizovaného postupu „**policejního orgánu**“ dle ustanovení § 158 odst.3 „**trestního řádu**“ běží daná prekluzivní lhůta, která tímto neguje možné „stavění“ běhu lhůt s odkazem k aplikaci ustanovení § 20 odst.2 „**zákon o přestupcích**“. Z pohledu zúčastněných stran se může tento procesní moment jevit jako nesouladný a „*sui generis*“ diskriminující.

Institut oznamování a objasňování v komparativní optice účinné právní úpravy správního (policejního) práva v rámci právního prostředí Slovenské republiky

V souvislosti s teoreticky orientovanou reflexí zájmově demonstrováných institutů administrativního práva je pro účely možných „*de lege ferenda*“ úvah, zohledňujících inspirativní posun k případné negaci naznačených diskrepantních faktorů administrativního práva v rámci účinného právního prostředí České republiky taktéž přílehavé dílem komparativně poukázat k existenci účinné právní úpravy Slovenské republiky, která např. v rámci aplikace ustanovení § 58 zákona č. 372/1990 Zb., o priestupkov, v znení neskorších predpisov (dále jen „**zákon o priestupkov**“) pregnantně vymezuje institut tzv. „**objasňování**“ a která na rozdíl od účinné právní úpravy České republiky v souvislosti s oznamováním přestupků či jiných správních deliktů detekuje výlučnou procesní linii v aplikační optice oznamování a dokazování, které finálně přísluší výlučně místně a věcně příslušným orgánům správním. Dle „*de lege lata*“ stavu účinné právní úpravy Slovenské republiky se může shora naznačené „objasňování“ jevit jako účinný procesně orientovaný veřejnoprávní nástroj, reflektující kvalifikovanou procesuální součinnost, právě existence shora uvedeného ustanovení § 58 „**zákon o priestupkov**“, které je vymezeno jako „**obstaranie podkladov potrebných na rozhodnutie správneho orgánu**“, najmä o tom, či **a) sa stal skutok, ktorý je priestupkom podľa tohto alebo iného zákona, b) tento skutok spáchala osoba podozrivá zo spáchania priestupku, c) sa uloží sankcia za priestupok alebo sa od jej uloženia upustí, ak k náprave páchatel'a priestupku postačí samotné prejednanie priestupku, d) uloží ochranné opatrenie, e) uloží páchatel'ovi priestupku povinnosť uhradiť spôsobenú škodu** apod. V zájmu kvalifikované procesní součinnosti dotčených orgánů veřejné správy Slovenské republiky, lze také v „*lex specialis*“ postihu poukázat i k procesnímu potencionálu aplikace ustanovení § 3 odst.1 písm.f) zákona č. 564/1991 Zb., o obecnej polícii, v znení neskorších predpisov (dále jen „**zákon o obecnej polícii**“), tj. kdy orgány obecní policie „*objasňují priestupky, ak tak ustanovuje osobitný predpis*“ apod. (Srov. ustanovení § 86 písm.b) „**zákon o priestupkov**“ v komparaci s aplikací institutu ustanovení 10 odst. 2,3 „**zákon obecní policie**“, § 58 odst.1 „**zákon o přestupcích**“). V rámci aplikace ustanovení § 69 „**zákon o priestupkov**“ zákonodárce Slovenské republiky dále také dává rovněž precizovanou legitimní možnost místně a věcně příslušným „**správním orgánům**“ požádat orgán, který přestupky objasňoval tyto kvalitativně došetřit (viz. např. institut „*Došetovania priestupkov*“ - viz.výň. ustanovení § 69 „**zákon o priestupkov**“), tj. kdy „*Správne orgány sú oprávnené v nevyhnutných prípadoch požadovať od orgánu, ktorý*

⁶ KRÍHA, J. - Vybrané procesuální aspekty správního (přestupkového) práva v optice uplatňování principů "dobré správy In: " PŘESTUPKY A ŘÍZENÍ O NICH Z POHLEDU TEORIE A PRAXE - Sborník z mezinárodní vědecké konference konané dne 4. října 2013, Policejní akademie České republiky v Praze Lhotecká 559/7, P.O.BOX 54, 143 01 Praha 4 , 2014, s. 270

priestupok objasňoval, vykonanie úkonov v záujme došetrenia skutočností nevyhnutných na prejednanie priestupku, ak tieto úkony nemôžu vzhľadom na ich povahu vykonať vlastnými silami a prostriedkami. Do vykonania úkonov v záujme došetrenia správny orgán konanie o priestupku preruší“ apod.). (Srov. rovněž dílčí ustanovení § 59 „**zákona o přestupcích**“ v komparaci s ustanovením § 69 „**zákona o priestupkov**“). V rámci vymezení ustanovení § 58 odst. 3 písm.d) „**zákona o priestupkov**“ a ustanovení § 3 odst.1 písm.f) „**orgány obecnej polície**“, mají tímto zejména legitimní možnost kvalifikovaně **objasňovat** přestupky „**ak ide o priestupky, ktoré sú oprávnené prejednať v blokovom konaní**“ apod., tj. kdy mají na rozdíl od účinné právní úpravy České republiky ze strany zákonodárce Slovenské republiky svěřen kvalitativně širší procesní potenciál, umožňující nabízenou kvalifikovanou administrativně-právní součinnost v rámci potírání protiprávních jednání, naplňujících znaky taxativně uvedených skutkových podstat přestupků, které mohou nejenom v rámci svého legitimně určeného operačního prostoru oznamovat či odhalovat, ale i objasňovat.

Resumé

S poukazem k tématickému rozhraní příspěvku, sledujícího ambici širšího teoretického vhledu a zejména užší aplikační komparativní reflexi demonstrované výšece administrativního práva v optice zájmově vybraných hmotněprávních a procesněprávních institutů správního (policejního) a trestního práva v rámci účinného právního prostředí České a Slovenské republiky je originálně demonstrovat praxeologicky uchopený monitoring existujících právních nástrojů dotčených veřejnoprávních subjektů, které determinují fakticitu ochrany veřejného práva v souladu s celospolečenským požadavkem tzv. principu „dobrého spravování“. V rámci samostatných výstupů příspěvku je v „de lege lata“ optice poukázáno k existujícím možným diskrepantním konotacím účinné výšece veřejného práva České republiky, včetně komparativní reflexe a „de lege ferenda“ inspirace směrem ke korespondujícím institutům Slovenské republiky.

Seznam bibliografických odkazů

ERNEKER, Jaroslav; KRYBUSOVÁ, Marie; PÁNA, Lubomír. *Systémové aspekty veřejné správy*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2011. 110 s. ISBN 978-80-86708-98-0.

BLIŠŤANOVÁ, BLIŠŤAN, KRÍŽOVSKÝ. *Mapovanie kriminality v meste Košice*. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2013. 88. s. ISBN: 978-80-89282-90-6

FILÁK, J., BRÁZDA, J., BOHMAN, M., HRUDKA, J. VOPRŠAL, P., ZÁMEK, D. *Zákon o Policii České republiky s komentářem: podle právního stavu k 12.1.2009*. 1. vyd. Praha: Police history, 2009. 285 s. ISBN 978-80-86477-49-7.

HORIZINKOVÁ, Eva; FIALA, Zdeněk. *Správní právo hmotné : obecná část*. Praha : Leges, 2010. 207 s. ISBN 978-80-87212-55-4.

HORIZINKOVÁ, Eva; ČECHMÁNEK, Břetislav. *Přestupky a správní trestání : právní úprava k 1.5.2008*. Vyd. 4., dopl. Praha : Eurounion, 2008. 311 s. ISBN 978-80-7317-069-1.

HRUDKA, Josef, David ZÁMEK a kol. *Organizace a činnost policejních služeb: stav k 1.1.2012*. Praha: Police history, 2012. 233 s. ISBN 978-80-86477-56-5.

KŘÍHA, J. *Ochrana místních záležitostí veřejného pořádku v intencích strategie „Community policing“ – vybrané interpretační souvislosti*. České Budějovice: Auspicia. Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., 2009, 150 s. ISSN 1214- 4967

KŘÍHA, J. - Vybrané procesuální aspekty správního (přestupkového) práva v optice uplatňování principů "dobré správy In: " PŘESTUPKY A ŘÍZENÍ O NICH Z POHLEDU TEORIE A PRAXE

sborník z mezinárodní vědecké konference konané dne 4. října 2013, Policejní akademie České republiky v Praze Lhotecká 559/7, P.O.BOX 54, 143 01 Praha 4, 2014, s. 270, 978-80-7251-408-3

METENKO, J., Three strikes law in the Slovak Republic, Invited presentation on international conference "Developing tendencies of criminal law in Europe and in the USA" of the Criminal Institution of the Faculty of Law of the University of Miskolc on 14th October 2011. Miskolc 2011

SVATOŠ, R. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. Kriminologie. 2012 s. 267 ISBN: 978-80-7380-389-6

SVATOŠ, R. Vztah předprocesního a procesního stadia trestního řízení. *Státní zastupitelství*. 2011, č. 10, s. 28-32. ISSN 1214-3758.

ZÁVERY

Na základe cieľov interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi,“ konanej dňa 19.3.2015 môžem za vedecký a organizačný výbor skonštatovať, že 3. bol úspešný a naplnil ciele stanovené účastníkmi pri realizácii tejto konferencie.

V oblasti **trestného práva hmotného** účastníci konferencie za najdôležitejšie považujú riešenie tých teoretických otázok, ktorých význam pre legislatívnu činnosť, a teda i konkrétny výklad niektorých právnych pojmov, inštitútov a v konečnom dôsledku i jednotlivých ustanovení v Trestnom zákone Slovenskej republiky, Českej republiky či Poľskej republiky majú dopad na aplikačnú prax orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Ide najmä o tieto okruhy otázok a problémov:

- Je potrebné spoľahlivo zistiť skutočnosti dôležité pre posúdenie, či pri trestnom čine neodvedenia dane a poistného v zmysle § 277 Trestného zákona, mal zamestnávateľ k dispozícii finančné prostriedky, ktoré zrazil z hrubej mzdy zamestnancov na základe osobitného zákona a neodviedol ich určeným príjemcom. Táto skutočnosť musí byť v trestnom konaní spoľahlivo zistená, pričom existuje aj určitý nedostatok v postupe orgánov činných v trestnom konaní v oblasti zisťovania, či nie je možné skutok subsumovať aj pod iné ustanovenie osobitnej časti Trestného zákona.
- Znižovanie hranice trestnej zodpovednosti je problémom, na ktorý je nevyhnutné prihliadať v celej komplexnosti riešeného problému a až následne zvážiť, či pri kriminalite mládeže je potrebné túto hranicu ešte viac znižovať. Je nevyhnutné sa zamyslieť, ktoré prostriedky sú v tomto smere účinnejšie – či je to následná represia alebo preventívny vplyv, prípadne ich kombinácia
- Posudzovanie materiálneho a formálneho prístupu k definícii trestného činu ako aj formálny prístup k okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby.
- Sankčný systém trestného práva, ako aj prístup k trestaniu páchatel'ov trestných činov je kľúčovou otázkou trestnej politiky, pričom je však potrebné sa zamyslieť či novo zavádzané sankcie prinášajú koncepčné riešenie, alebo ide „len“ možnosť ako znížiť počet osôb v zariadeniach na výkone trestu odňatia slobody.
- Súčasná právna úprava ukladania trestov pri súbahu trestných činov v zmysle zásady absorpčnej, čiastočne kumulačnej zásady (§ 41 ods. 1 TZ, druhá veta) a asperačnej zásady predstavuje účinný spôsob na dosiahnutie optimálneho, resp. spravodlivého trestu, čím sa má zabezpečiť adekvátna ochrana spoločnosti.
- Zákon č. 307/2014 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov má zabezpečiť účinnú ochranu pri oznamovaní protispoločenskej činnosti, ale je potrebné s týmto zákonom, ako aj so samotným inštitútom oznamovania, nakladať veľmi opatrne, nakoľko problém, ktorý môže vzniknúť pre samotného oznamovateľa, bez príslušných dôkazov pre orgány činné v trestnom konaní môže byť z právneho hľadiska postihovaný prostriedkami pracovného práva ale aj prostriedkami trestného práva
- Informačná bezpečnosť predstavuje v súčasnosti veľký problém pre osoby, ktoré sa v komerčnom kybernetickom priestore pohybujú. Neustále sa vytvárajú nové riziká a hrozby v tejto oblasti – napr. internetové podvody a je potrebné navrhnuť nové opatrenia na elimináciu tohto fenoménu..
- Poskytovanie zdravotnej starostlivosti ako aj forenzná prax v oblasti medicíny potvrdzujú skutočnosť, že prudký nárast medicínsko-právnych káuz spôsobil prelomenie všeobecnej trestnoprávnej zásady, v zmysle ktorej sa trestné právo považuje za prostriedok ochrany významných spoločenských vzťahov *ultima ratio*.
- Plnenie úlohy agenta ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť predpokladá osobitné vymedzenie prípustnej formy výkonu jeho činnosti v neistej sfére jeho pôsobenia v rámci

konkrétneho kriminálneho prostredia, pričom je nevyhnutné dôkladne vykladať ustanovenie § 30 Trestného zákona, ako aj ustanovenie § 117 ods. 1 Trestného poriadku a je možné skonštatovať, že súčasná právna úprava tejto okolnosti vylučujúcej protiprávnosť nezodpovedá plne povahe okruhu trestnej činnosti, v ktorom sa reálne výkon činnosti agenta predpokladá.

- Právomoci prezidenta sa uplatňujú aj vo vzťahu k niektorým inštitútom trestného práva, ako je napr. Aj právomoc udeľovať amnestiu a milosť, pričom uvedené inštitúty prešli viacerými zmenami, no vytvárajú sa v tejto súvislosti aj ďalšie právne problémy – ako napr. zrušenie udelenej amnestie.
- V poradí tretí zánik trestnosti nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami bude mať určite pozitívny vplyv na zlepšenie úrovne bezpečnosti prostredia, pričom sa predpokladá, že tento spôsob bude využívaný aj v budúcnosti.
- V súčasnosti je pripravený návrh zákona, ktorým sa zavádza model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb do slovenského právneho poriadku. Jedná sa o samostatný zákon od ktorého sa očakáva, že bude v praxi na jednotlivé protiprávne konania právnických osôb aplikovaný, no tento zákon je už niekoľko mesiacov vo vláde SR a čaká na prerokovanie.
- Stalking, cyberstalking, cyberbullying sú spoločenské javy, s ktorými zápasia kriminológovia, sociológovia, odborníci na trestné právo, diskutujú o nich politici, pedagógovia a vznikajú normy pre účely ich potlačania a predchádzania, no vývoj technológií je taký rýchly, že právne predpisy nestíhajú za spoločenskými zmenami, ktoré vyvoláva využívanie týchto technológií a s týmito javmi si nedokážu poradiť rovnako orgány trestného stíhania ako aj subjekty udržiavajúce poriadok a bezpečnosť.
- V prípade trestného činu Porušenia služobných povinností vojaka podľa § 393 zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákonník (Česká republika) existujú nedostatky v právnej úprave, predovšetkým vo vzťahu k subjektívnej stránke tohto trestného činu.
- Vo vzťahu k trestným činom korupcie je potrebné sa zamerať nielen na právne povedomie ľudí k trestnému činu prijímania úplatku, ale aj na trestnosť podplácania, ktoré je v podmienkach Slovenskej republiky tiež bežnou praxou a niekedy si ľudia ani neuvedomujú, že sa dopúšťajú trestného činu. Je preto potrebné rôznymi preventívno-represívnymi opatreniami zmeniť správanie sa ľudí a posilňovať nulovú toleranciu korupcie, čomu môže pomôcť aj zákon o oznamovaní protispoločenskej činnosti.
- Trestný čin zneužívania účasti na hospodárskej súťaži predstavuje problém nielen z oblasti trestného práva ale jeho rozmer je interdisciplinárny (ide o vzťahy, ktoré vznikajú na úseku občianskeho, obchodného, či pracovného práva) a v dôsledku toho vznikajú viaceré aplikačné a výkladové problémy.
- Ekonomická trestná činnosť má v súčasnosti významné postavenie v rámci celkovej trestnej činnosti. Jej osobitosťou (v porovnaní s ostatnými trestnými činmi) je jej sofistikovanosť, inovatívnosť, latentnosť, či ťažká identifikovateľnosť. Zo strany orgánov činných v trestnom konaní je potrebné reagovať na najnovšie a aktuálne trendy a vývoj v hospodárstve, aby sa tým zabezpečila efektívna ochrana (aj represívna) ochrana záujmov na úseku obchodovania s devízovými hodnotami. Taktiež je nevyhnutné riešiť aktualizáciu právnych predpisov v tejto oblasti.
- Návrh zákona o tzv. „pravej“ trestnej zodpovednosti právnických osôb reaguje na akútnosť riešenia tejto otázky v podmienkach Slovenskej republiky, k čomu sa Slovenská republika zaviazala viacerými medzinárodnými zmluvami.

V oblasti **trestného práva procesného** boli okruhy príspevkov zamerané predovšetkým na aplikáciu niektorých zásad v rámci trestného konania, ako aj na niektoré otázky aplikačnej praxe vo vzťahu k využívaniu niektorých inštitútov trestného práva procesného. Jednotlivé články sa zaoberali právnou úpravou a otázkami trestného konania v podmienkach Slovenskej republiky,

Českej republiky, Poľskej republiky a Maďarska. Na základe jednotlivých príspevkov je možné stanoviť nasledujúce závery:

- Dohoda o vine a treste je nielen inštitútom využívaným v podmienkach Slovenskej republiky, ale skúsenosti s ňou majú aj kolegovia z Maďarska, hoci podmienky jej použitia sú rozdielne (v porovnaní so Slovenskou republikou). Napriek však rozdielnemu chápaniu dohody o vine a treste z hľadiska teoretického v slovenskom a maďarskom trestnom práve môžeme definovať základnú črtu dohody o vine a treste – vzdania sa pojednávania, čo má výrazný vplyv na efektivitu a hospodárnosť trestného konania
- Európsky generálny prokurátor predstavuje v súčasnosti veľmi diskutovanú otázku, pričom ide o inštitút, ktorý má veľa odporcov, ale existuje tlak Komisie na jeho zriadenie a využívanie, pričom je len otázkou budúcnosti akú efektivitu bude mať tento inštitút pri konkrétnych prípadoch.
- V Právnom poriadku Poľskej republiky platí v oblasti zabezpečenia, dopravy, uchovávanía a likvidácie ťažkých procesných dôkazov osobitné nariadenie, ktoré však neplní účel na ktorý bolo určené, nakoľko neupresňuje podmienky nakladania s látkami, ktoré ohrozujú život alebo zdravie, pričom nedostatky existujú aj v oblasti armády.
- Zásada kontradiktórnosti v trestnom konaní ako jedna z novších zásad trestného konania má v rámci neho rôzne podoby. Iná jej stránka sa prejavuje v súdnom konaní, ale jej prvky je možné nájsť aj v prípravnom konaní, pričom jej základnú podobu v tomto štádiu ustanovuje § 213 Trestného poriadku, ktoré je však potrebné precíznejšie upraviť, aby bol zachovaný účel trestného konania.
- Uchovanie a vydanie počítačových údajov v rámci trestného konania má niekoľko aplikačných problémov a sú nevyhnutné návrhy na doplnenie a zmeny tohto ustanovenia, aby realizácia príkazu naplnila účel trestného konania.
- Trestný poriadok Českej republiky, ktorý je v súčasnosti pripravovaný v rámci rekodifikačných procesov v oblasti by mal reflektovať na niekoľko zmien v oblasti dokazovania v rámci prípravného konania a v konaní pred súdom, pričom dôkazné bremeno by malo byť predovšetkým v konaní pred súdom a v rámci prípravného konania by sa malo obmedziť len na rozsah nevyhnutný na podanie obžaloby, prípadne iné rozhodnutie vo veci.
- Trestná zodpovednosť a trestanie mladistvých je dôležitou súčasťou trestného práva, nakoľko sa vyžaduje osobitný prístup s osobám, ktoré sa dopustili protiprávneho konania, pričom účelom potrestania, vzhľadom na osobu mladistvého, je výchova mladistvého na riadneho občana a jeho následné začlenenie sa do spoločnosti.
- Obvinený ako subjekt trestného konania má v rámci neho široký rozsah práv, ale aj povinností. Výsluch obvineného ako dôkazný prostriedok slúži orgánom činným v trestnom konaní a súdu na to, aby sa zistili podstatné skutočnosti pre trestné konanie, pričom sa však musí rešpektovať zásada prezumpcie neviny, ako aj ďalšie zákonom stanovené práva obvineného.
- Vzájomný pomer príkazov podľa §90, §116 a §118 Trestného poriadku, by mal byť komplementárny, pričom rozsah použitia príkazu, ktorý vydáva sudca pre prípravné konanie alebo predseda senátu podľa §116 Trestného poriadku by mal byť najširší a mal by v sebe zahŕňať aj možnosť porovnania údajov.
- Pri vyšetrowaní daňových zločinov, najmä so zreteľom na situáciu a spôsobom páchania trestnej činnosti sa môžu vytvárať spoločné vyšetrovacie tímy a tiež sa vyžaduje medzinárodná spolupráca v tejto oblasti. Na základe štatistických zistení je možné vymedziť niekoľko problémov, ktoré v tejto súvislosti vznikajú.
- Trestnú zodpovednosť lekára v súvislosti s trestným činom neposkytnutia pomoci podľa § 150 ods. 2 zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákonník (Česká republika) je potrebné posudzovať v kontexte s dokázaním úmyslu tohto zdravotníka, pričom sa vyžaduje aspoň nepriamy úmysel. Je úlohou orgánov činných v trestnom konaní, aby tejto skutočnosti venovali pozornosť, nakoľko dokazovanie úmyslu v tomto prípade môže byť veľmi náročné.

- Inštitút odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky v zmysle § 115 a § 116 TP vykazujú viaceré sporné ustanovenia a vzhľadom na povahu a charakter tohto informačno-technického prostriedku, resp. činnosti, ktorá je pomocou takýchto prostriedkov vykonávaná, by bola vhodná legislatívna zmena tohto ustanovenia, aby sa predišlo komplikáciám pri využívaní tohto prostriedku ako dôkazu v trestnom konaní
- Otázka vierohodnosti, ako pojmu používaného v súdnej psychológii a otázka pravdivosti dôkazu ako kritérium využívaného súdmi v trestnom konaní sú dôležitým prvkom, no je potrebné, hlavne zo strany súdov zväziť konkrétne kritériá na posúdenie tejto otázky (podobne ako v súdnej psychológii), pričom vhodným riešením je tzv. metóda RAVEN.
- Právo na spravodlivý proces a ochrana základných ľudských práv a slobôd v súčasnom globalizovanom svete je otázkou nielen nacionálnou ale aj otázkou univerzálnou vo vzťahu k jurisdikciám jednotlivých štátov.
- Nový Trestný poriadok v Českej republike v oblasti opravných prostriedkov prináša v rámci rekodifikácie niekoľko zmien, ktoré môžu ovplyvniť priebeh trestného konania v každodennej aplikácii praxi.
- Možnosť poškodeného žiadať súd, aby v trestnom konaní rozhodol aj o jeho nároku na vydanie bezdôvodného obohatenia v príčinnej súvislosti s trestným činom je každopádne možné zhodnotiť ako rozšírenie vnímania pojmu poškodený v trestnom konaní a taktiež ako rozšírenie rozsahu nárokov, ktoré je možné v trestnom konaní uplatniť.
- Princíp rýchlosti konania je jednou zo základných zásad trestného konania v Českej republike, ktorá je predmetom odborných diskusií v pripravovanej rekodifikácii Trestného poriadku. Je však nevyhnutné upozorniť na niektoré dôležité prvky, ktoré rýchlosť trestného konania môžu ovplyvniť negatívnym spôsobom.
- Zásada kontradiktórnosti trestného konania je zárukou, ktorá z prípravného konania presahuje do konania na súde, pričom v niektorých prípadoch môžu vzniknúť sporné procesné situácie. Je preto potrebné, aby sa nedostatky právnej úpravy odstránili, aby sa záruky kontradiktórnosti zachovali a tým sa neohrozil spravodlivý proces.
- Právna, úprava zodpovednosti prezidenta, resp. jeho stíhania nie je vôbec dokonalá. Obsahuje veľké množstvo otázok, ktoré môžu v budúcnosti spôsobiť komplikácie pri prípadnom vyvodzovaní zodpovednosti voči prezidentovi. Aj z toho dôvodu je nevyhnutné pristúpiť k takej legislatívnej zmene či úprave, ktorá vnesie do problematiky stíhania prezidenta viac svetla.
- Spravodlivosť trestného procesu je podmienená spravodlivým prerokovaním trestnej veci, ktoré sa prejavuje najmä v dodržaní zásady rovnosti zbraní, t.j. zásady, že každá strana v procese musí mať rovnakú možnosť obhajovať svoje záujmy a žiadna z nich nesmie mať podstatnú výhodu oproti protistrane. Skúmanie tohto fenoménu nie je možné uzavrieť, pretože v tomto štádiu právnej aplikácie nie je možné jednoznačne sa vysloviť, či prienik prvkov angloamerického právneho systému do kontinentálneho je pre naše dôkazné právo pozitívny alebo negatívny.
- Právna úprava alternatívnych trestov je v podmienkach Slovenskej republiky pomerne kvalitná a ponúka široké možnosti do aplikáciej praxe, no v niektorých prípadoch je ich uplatňovanie o niečo zložitejšie. Vytváranie podmienok pre ich ďalšiu realizáciu však môže byť významným prvkom pri eliminácii kriminality.

Účastníci konferencie v jednotlivých príspevkoch poukazujú na možné problémy, ktoré vznikajú v predmetných oblastiach a zároveň navrhujú nové možnosti riešenia pre účely aplikáciej praxe, ako aj možnosti nových legislatívnych nástrojov v boji proti trestnej činnosti.

Príspevky publikované v oblasti **súvisiacich vied, vedných disciplín a odborov** poukazujú predovšetkým na význam týchto odborov pre rozvoj trestnoprávnej vedy, tvorbu a uplatňovanie noriem trestného práva v praxi. Účastníci konferencie zdôrazňujú, že:

- Zmeny v zákonoch Poľskej republiky po roku 1989, ktoré stanovili v zákonoch hranice moci, ako aj zavedenie základných medzinárodných štandardov do tzv. policajných zákonov a vykonávajúcich predpisov upravujúcich pôsobenie polície preukázali, že tieto zmeny boli efektívne a verejná mienka v tejto oblasti je naklonená tejto inštitúcii a je v súlade so súčasnými štandardmi demokratického štátu
- Stalking ako závažný problém spoločnosti nie je len otázkou psychológie, ale miera obťažovania môže prerásť aj do trestnoprávných rozmerov. Vo forenznej psychológii je stalking považovaný za špecifickú variantu agresie a odborná pozornosť s prepojením na trestné právo sa mu však začala venovať najmä od začiatku 20. storočia. Je potrebné z pohľadu obetí tohoto trestného činu poznať účinné anti-stalkingové stratégie, ktoré môžu negatívne následky nebezpečného prenasledovania zmierniť.
- Charta v otázke trestnoprávných záruk nie je inovatívna, ba ani výrazne pokroková. Predmetné záruky sú „len viac poeuropštené práva v novom obale“, ktoré boli prevzaté z iných, pred Chartou existujúcich, medzinárodných dokumentov zásadného významu – hlavne z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Oblasť súvisiacich vedných odborov je prínosom aktuálnych otázok trestného práva predovšetkým pri riešení praktických problémov a problémov aplikačnej praxe a dúfame, že každý rok budú informácie, ktoré sú v tejto časti obsiahnuté, dopĺňané o najnovšie poznatky, ktoré sa budú môcť využívať nielen v teórii, ale aj v praxi. Taktiež za všetkých účastníkov môžeme skonštatovať, že vzájomná informovanosť a oboznamovanie sa s výsledkami či už z vlastnej vedeckej činnosti alebo vedecko-výskumnej činnosti jednotlivých katedier vytvára vhodný predpoklad pre ďalšiu vzájomnú spoluprácu odborníkov teórie a praxe i vo sfére tvorby spoločných vedecko-výskumných projektov a úloh.

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
vedúca katedry trestného práva

**Program interdisciplinárnej
celoštátnej vedeckej konferencie
s medzinárodnou účasťou**

19.03.2015

***Aktuálne otázky
trestného práva
v teórii a praxi***

3. ročník

Vedecký výbor konferencie:

doc. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.
doc. JUDr. Štefan KOČAN, PhD.
doc. JUDr. Dušan KORGÓ, PhD.
plk.doc. JUDr. Izabela NOWICKA, PhD.
pplk. JUDr. Janusz BRYK, PhD.

Organizačný výbor konferencie:

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
kpt. JUDr. Daniela Benedeková, PhD.
JUDr. Ladislav Balún
JUDr. Vladimír Baláž

Program
interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie
s medzinárodnou účasťou

Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi
(3.ročník)

Miesto konania:

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava.

1. poschodie – Nová vedecká rada, č. dv. 216

Termín konania:

19. 03. 2015

Rokovací jazyk:

slovenský, český, poľský

08⁰⁰ – 08³⁰ – prezentácia účastníkov konferencie

1. časť (cca 08.30 – 10.30)

Otvorenie konferencie (úvodné slovo) – doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD., JUDr. Marta Kolcunová, PhD.

Aktuálne problémy kontradiktórnosti v prípravnom konaní

doc. JUDr. Alexander Nett, CSc.

Význam znaleckého posudku z oboru psychológie v trestnom řízení

doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.

Dokazování v přípravném řízení de lege ferenda

pplk. Mgr. Janusz Bryk, PhD., Mgr. Aneta Łyżwa PhD., Mgr. Anna Świerczewska-Gąsiorowska, PhD., Mgr. Karolina Falarz

Trestnoprávne aspekty zabezpečovania a uchovávanía problematických procesných dôkazov

doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Postup před zahájením trestního stíhání versus rychlost trestního řízení

Mgr. Jan Provazník, Mgr. Bc. Jolana Sedláčková

Opravné prostředky ve zvažovaném novém trestním řádu ČR

JUDr. Štefan Zeman

K povahe, princípom a prínosu restoratívnej justície

JUDr. Marek Kordík, LL.M., PhD.

Uchovávanie a vydanie počítačových údajov vs. zistenie a oznámenie úradom

plk. prof. JUDr. Jana Viktoriová, PhD., pplk. JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.

Prvky kontradiktórnosti v dokazovaní

2. časť (cca 10.45 – 12.00)

doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

Sankční systém trestního práva ve světle novel

doc. PhDr. Vratislava Černíková, CSc., plk. PhDr. JUDr. Jana Firstová, Ph.D.

Věková hranice trestněprávní odpovědnosti ve světle zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Dr.iur.et. JUDr. Helena Krejčíková, Ph.D.

Dokazování úmyslu zdravotníka u trestného činu neposkytnutí pomoci

JUDr. Miroslav Polcar, Ph.D.

Některé trestné činy v dopravě, páchané řidiči motorových dopravních prostředků na pozemních komunikacích

doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Súbeh trestných činov

doc. JUDr. Sergej Romža, PhD.

Trestný čin zneužívania účasti na hospodárskej súťaži

JUDr. Ján Šanta, PhD., Mgr. Michaela Vetráková

Devízové trestné činy

12⁰⁰ – 13⁰⁰ – obed

3. časť (cca 13.00 – 15.00)

doc. Dr. Jacek Dworzecki, PhD.

Polícia a ľudské práva v Poľsku

MUDr. Ľubomíra Izáková, PhD., MUDr. Ivan André, PhD., PhDr. Martin Gronský, PhD.

Forenzné hľadiská stalkingu

Dr. et JUDr. Libor Klimek, PhD.

Trestnoprávne záruky Charty základných práv Európskej únie: krok vpred alebo „nový obal“ Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd?

Mgr. et Bc. Jozef Kříha

Problémové aspekty institutu „oznamování“ v optice vybraných hmotněprávních a procesněprávních konsekvencí práva správního a trestního (aplikační exkurz)

JUDr. Lucia Laciaková, MUDr. Norbert Moravanský, PhD.

Trestné právo a postup non lege artis v medicíne

plk. Ing. Martin Krčmárik

Daňové zločiny – procesné dokumentovanie a medzinárodná spolupráca

pplk. Mgr. Ľubomír Daňko

Aplikačné problémy pri realizácii príkazu na uchovanie a vydanie počítačových údajov

doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD., plk. Ing. Stanislav Šišulák, PhD.

Internetový marketing ako metóda páchania trestnej činnosti

plk. prof. Dr. Jozef Balga, PhD.

Systém dohody o vine a treste v maďarskom trestnom práve

doc. JUDr. Dušan Korgo, PhD.

Niektoré problémy spojené s oznamovaním protispoločenskej činnosti najmä v súvislosti s beztrestnosťou oznamovateľa

doc. Mgr. Izabela Nowicka, PhD.

Poľské legislatívne normy používané v boji s trestnou činnosťou týkajúcou sa šikanovania v kyberpriestore

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.

Zbraňová amnestia

JUDr. Ladislav Balún

Daňové trestné činy

kpt. JUDr. Daniela Benedeková, PhD.

Európsky verejný prokurátor – cui bono?

Názov: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi“ (3. ročník)

Zostavovateľ: pplk. JUDr. Veronika MARKOVÁ, PhD.

Recenzenti: doc. JUDr. Antonín Nesvadba, PhD.
doc. JUDr. Dezider Bango, CSc.

Vydala: Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Vytlačila: Centrum polygrafických služieb

Rozsah: 367 s. 1 347 869 znakov

Náklad: 90 výtlačkov

Vydanie: prvé

ISBN 978-80-8054-637-3

EAN 9788080546373